

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

**EHL-İ SÜNNET, ŞİA VE MUTEZİLE'YE GÖRE
PEYGAMBERLERİN İSMETİ**

MAHMUT ACAR

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. MESUT KAYA**

KONYA-2021

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mahmut ACAR		
	Numarası	17810601138		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	✓	
	Tezin Adı	Ehl-i Sünnet, Şia ve Mutezile'ye Göre Peygamberlerin İsmeti		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mahmut ACAR		
	Numarası	17810601138		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Tefsir		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Mesut KAYA		
	Tezin Adı	Ehl-i Sünnet, Şia ve Mutezile'ye Göre Peygamberlerin İsmeti		

Peygamberlerin İsmeti konusu günümüzde belki de her zamankinden çok daha önemlidir. Çünkü özelde gençler ve genelde bütün insanlar, birçok iletişim aracı vasıtasıyla, aklın, vicdanın, ahlakın, dinin kabul etmeyeceği peygamberlerin ismetiyle çelişen bir takım yanlış ve uydurma konular duymaktadırlar. Elbette bu tür konuları ya cahil ya da garazlı şahıslar söylemektedirler. Bu yüzden, gençlerimiz ve insanlarımız, peygamberlerden ve Peygamber Efendimizden uzaklaşmakta, neticede İslam dininden kopup deist veya ateist olmaktadır. Bundan dolayı Peygamberlerin İsmeti konusu bu tezde hemen hemen Kur'ân'da geçen bütün ayetler ışığında geniş ve kapsamlı bir şekilde araştırılmaya çalışılmıştır.

Peygamberlerin İsmeti konusuyla ilgili birçok ayetin varlığına şahit olunmuştur. Bu yüzden Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu'tezile müfessirleri ve diğer araştırmacıları konuya çok önem vermişler ve yeri geldikçe meseleleri aydınlatmaya çalışmışlardır. Hatta tarih boyunca Peygamberlerin İsmeti konusunda bağımsız birçok eser yazmışlardır. Buradan hareketle bu araştırmada Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu'tezile'ye mensup olan kişileri tartıştırmak olmamış, tam tersine peygamberlerin ismeti hakkında nasıl inandıklarını ve onların ismetini ilgilendiren ayetleri nasıl tefsir ettiklerini öğrenmeye ve en doğru görüşü belirlemeye çalışmak olmuştur.

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Mahmut ACAR		
	Student Number	17810601138		
	Department	Basic Islamic Sciences / Tafsir		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Mesut KAYA		
	Title of the Thesis/Dissertation	The Ismet of the Prophets According to Ahl as-Sunnah, Shia and Mutezile		

The issue of the Ismet of the Prophets is perhaps more important than ever today. Because young people in particular and all people in general, hear, through many communication tools, some false and fabricated issues that contradict the name of the prophets that will not be accepted by reason, conscience, morality and religion. Of course, such subjects are either ignorant or malicious people. For this reason, our youth and people move away from the prophets and the Prophet, and eventually they break away from the religion of Islam and become deists or atheists. For this reason, in this thesis, the subject of the Ismet of the Prophets has been tried to be investigated in a wide and comprehensive way in the light of almost all the verses in the Qur'an.

It has been witnessed that there are many verses related to the subject of the Ismet of the Prophets. That's why the commentators of Ahl as-Sunnah, Shia and Mu'tazila and other researchers gave great importance to the subject and tried to illuminate the issues when appropriate. They even wrote many independent works on the Ismet of the Prophets throughout history. From this point of view, in this research, it has not been to discuss the people who belong to Ahl al-Sunnah, Shia and Mu'tazila, on the contrary, it is to learn how the prophets believed about the Ismet and how they interpreted the verses concerning their ismet, and to try to determine the most correct view.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

1. Araştırmanın Mahiyeti.....	5
1.1. Araştırma Konusu ve Problemi.....	5
1.2. Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve ve Konuyla İlgili Belli Başlı Araştırmalar	5
1.3. Araştırmanın Amacı	6
1.4. Araştırmanın Önemi.....	6
2. Yöntem.....	6
2.1. Araştırma Yöntemi (Modeli).....	7
2.2. Veri Analizi	7
3. Literatür Araştırması.....	7
3.1. Ehl-i Sünnet'in Eserleri.....	7
3.2. Şia'nın Eserleri.....	9
3.3. Mu'tezilenin Eserleri.....	11
3.4. Ülkemizde Yapılan Doktora ve Yüksek Lisans Tezleri.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM İSMETİN MAHİYETİ

1. İsmet ve Araştırmacıların Açıklamaları.....	13
1.1. İsmet Kavramının Sözlükteki Anlamı.....	14
1.2. İsmet Kavramının İstilahtaki Anlamı.....	16
1.3. Aklî Kanıtlara Göre Peygamberlerin İsmeti	18
1.4. Peygamberlerin İsmete Sahip Olmalarının Etkenleri.....	26
1.5. İsmetin Sınırı.....	36
1.6. İsmetin Dereceleri	39
1.7. İsmet ve İrade İlişkisi	42
2. Peygamberlerin Masum Oluşlarını Belirten Ayetler ve Müfessirlerin Yorumları	45
2.1. Emin/Güvenilir Oluşları.....	45
2.2. İhlâslı Oluşları	50
2.3. Özel Hidayet Sahibi Oluşları	57
2.4. Zulümden Uzak Durmaları	63
2.5. İtaatlerinin Gerekliliği	69
2.6. Hükümlerinin Geçerliliği	71
2.7. Sözlerinin ve Amellerinin Allah'ın Emrine Uygun Olması.....	80
2.8. Sıddık ve Sadık Oluşları.....	84

2.9. Müstakim Yol Oluşları.....	89
2.10. Özel İlim Sahibi Oluşları	93

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN GÜNAH İŞLEDİĞİNİ ÇAĞRIŞTIRAN AYETLER

Tefsircilerin ve Araştırmacıların Yorumları	99
1. Hz. Âdem	100
2. Hz. Nuh	117
3. Hz. İbrahim	123
4. Hz. Lut.....	137
5. Hz. Yakub	142
6. Hz. Yusuf	147
7. Hz. Eyyub.....	158
8. Hz. Şuayb	164
9. Hz. Musa ve Hz. Harun.....	167
10. Hz. Musa ve Hz. Hızır.....	175
11. Hz. Davud	183
12. Hz. Süleyman	189
13. Hz. Yunus.....	196
14. Hz. Zekeriya	202
15. Hz. Üzeyir	207
16. Hz. İsa	213

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PEYGAMBERİMİZİN İSMETİYLE İLGİLİ AYETLER

1. Peygamberimizin Masum Olduğunu Belirten Ayetler.....	221
1.1 Müstakim Yol Oluşu	221
1.2. Ona Tabi Olmanın Allah'ın Sevgisine Eşit Olması	226
1.3. Hak Oluşu.....	228
1.4. Kurtuluş İpi Oluşu.....	230
1.5. Hıyanetten Uzak Oluşu	233
1.6. Ona İtaatin Kayıtsız Şartsız Emredilişi	236
1.7. Gönderilme Nedeninin Mutlak İtaat Olması.....	239
1.8. Hükümlerinin Doğru Oluşu.....	244
1.9. Ona İtaat Edilmesinin Allah'a İtaat Olması	249
1.10. İsmetle Korunması	255
1.11. Kanıt Sahibi Oluşu	257
1.12. Yalnızca Vahye Uyması.....	259

1.13. Ona Karşı Gelmenin Azabla Sonuçlanması	261
1.14. Onu İncitmenin Haram Oluşu	263
1.15. Onu Razı Etmenin Gerekliliği	266
1.16. Onun Hükmüne Razı Olmamanın Nifak Alameti Oluşu	269
1.17. Onun Emrine Muhalefetin Azapla Sonuçlanması	272
1.18. Onun Her Yönden Örnek Oluşu	275
1.19. Hükmünün Allah'ın Hükmü Olması	279
1.20. Onu Günahlardan Tenzih Etmenin Emredilişi	282
1.21. Önüne Geçmenin ve Sesini Bastırmanın Haram Oluşu	287
1.22. Asla Nefse Dayalı Konuşmaması	291
1.23. Mutahhar Oluşu	299
1.24. Onun Verdiği ve Yasakladığı Her Şeyin Doğru Oluşu	302
1.25. Kendinden Bir Şey Söylememesi	305
1.26. Ona İsyân Etmenin Cehennemle Sonuçlanması	308
2. Peygamberimizin Hata Yaptığını Çağrıştıran Ayetler	311
2.1. Hainleri Savunmaktan Men Edilişi	312
2.2. Şeytanın Unutturması	319
2.3. Esir Almanın Yasaklanması	324
2.4. Münafıklara İzin Vermesi	328
2.5. Münafıklara Cenazı Namazı Kılmasının Yasaklanması	331
2.6. Tevbesinin Kabul Edilmesi	334
2.7. Kuşku Duymaktan Men Edilmesi	339
2.8. Neredeyse Fitneye Düşecek Olması	343
2.9. İnşallah Söylemeyi Unutması	349
2.10. Şeytanın Vesvese Atması ve Garânîk Olayı	354
2.11. Zeyd'in Boşadığı Kadınla Evlenmesi	362
2.12. İstiğfar Etmeye Emredilişi	369
2.13. Geçmiş ve Gelecek Suçunun Bağışlanması	376
2.14. Helal Şeyleri Haram Kılması	382
2.15. Suratını Asması ve Yüzünü Çevirmesi	389
2.16. Bazı Ayetleri Unutması	398
2.17. Dalaletten Kurtarılıp Hidayete Ulaştırılması	404
2.18. Belini Kırın Günah Yüğü	411
2.19. Sihirden Etkilenmesi ve Kendini Kaybetmesi	417
Sonuç	424
Kaynakça	429

GİRİŞ

Bu bölümde tezin konusu tanıtılmaya, çalışmanın problemi tanıtılmaya, ilgili literatüre ait kısa bir derleme sunulmaya, araştırmanın amaçları ifade edilmeye, önemi belirtilmeye, sınırları ortaya konmaya ve araştırmaya dair önemli kavramlar açıklanmaya çalışılacaktır.

1. Araştırmanın Mahiyeti

Şimdi araştırmanın mahiyeti, konusu, problemi, amacı, önemi ve diğer konularıyla ilgili kısa bilgiler sunulacaktır.

1.1. Araştırma Konusu ve Problemi

Araştırmamızın konusu “Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu'tezile'ye Göre Peygamberlerin İsmeti” konusudur. Söz konusu mezhep mensuplarına göre bütün peygamberler ismet sahibidirler. Yani peygamberler günah işlemezler. Ancak söz konusu mezhep mensupları peygamberlerin ismetini tanımlarken, açıklarken, sınırlarını belirlerken ve ismetle ilgili ayetleri tefsir ederlerken bir takım farklılıkları da haizdirler. Hatta bazıları uydurma ve israiliyat türünden rivayetlerle dahi peygamberleri nitelendirmektedirler. İşte en önemli sorunlardan biri de bu şekilde oluşmaktadır. Bu yüzden, bu araştırmada, ayetlere göre peygamberlerin ismetini derinlemesine araştırırken bu tür konulara da değinmeye gayret gösterilecektir.

1.2. Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve ve Konuyla İlgili Belli Başlı Araştırmalar

Peygamberlerin ismetiyle ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Bu yüzden tefsir kitapları konuya çok önem vermişler ve yeri geldikçe meseleleri aydınlatmaya çalışmışlardır. Örneğin; Taberî, Ebû Cafer, Muhammed b. Cerir, *Câmi'ul-Beyân fî Te'vîl'il-Kur'ân*; Fahreddîn Râzî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Ğayb/et-Tefsîru'l-Kebîr*; Tabersî, Fazl b. Hasan, *Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*; Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân*; Zemahşerî, Mahmut, *el-Keşşâf an Hakâik ve Ğavâmizi't-Tenzîl* gibi kitaplar zikredilebilir.

Konunun çok önemli olmasından dolayı peygamberlerin ismetiyle ilgili özel kitaplar da yazılmıştır. Örneğin; Şerîf Murtezâ, *Tenzîhu'l-Enbiyâ* ve Fahrreddîn er-Razî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ömer, *İsmetu'l-Enbiyâ* gibi kitapları zikretmek mümkündür.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu'tezile'ye mensup olan kişileri tartıştırmak değil, tam tersine peygamberlerin ismeti hakkında nasıl inandıklarını ve onların ismetini ilgilendiren ayetleri nasıl tefsir ettiklerini öğrenmeye ve en doğru görüşü belirlemeye çalışmak olacaktır. Dolayısıyla aslında araştırmanın amacı şu ayetin vurguladığı hedef olacaktır: **“Öyleyse kullarıma müjde ver. Onlar sözü dinlerler ve onun en güzeline uyarlar. Onlar, Allah'ın kendilerini hidayet ettiği kişilerdir. Onlar akıl sahipleridir.”**¹

1.4. Araştırmanın Önemi

Konu günümüzde belki de her zamankinden çok daha önemlidir. Çünkü özelde gençler ve genelde bütün insanlar, birçok iletişim aracı vasıtasıyla, aklın, vicdanın, ahlakın, dinin kabul etmeyeceği peygamberlerin ismetiyle çelişen bir takım uydurma konular duymaktadırlar. Elbette bu tür konuları ya cahil ya da garazlı şahıslar söylemektedirler. Bu yüzden, gençlerimiz ve insanlarımız, peygamberlerden ve Peygamber Efendimizden uzaklaşmaktadırlar. Neticede İslam dininden kopup deist veya ateist olmaktadır. Bundan dolayı peygamberlerin ismeti konusu geniş ve kapsamlı bir şekilde araştırılıp gençlere ve halka sunulması gerekir.

Araştırmada ilk planda Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu'tezile mensuplarının tefsir kitaplarından ve daha sonra da diğer kitaplarından yararlanmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın önemli kavramları şunlardır: Peygamber, ismet, masum, günahsızlık.

2. Yöntem

Tez önerisinin bu bölümünde çalışmada izlenecek araştırma yöntemini/modelini, çalışmanın evren ve örneklemini, veri toplamada kullanılması planlanan araçları, uygulama sürecinin detaylarını ve toplanacak verilerin nasıl analiz edileceğini ele almaya önem verilecektir.

¹ Zümer 39/17-18.

2.1. Araştırma Yöntemi (Modeli)

Peygamberler ismet sahibi midirler? Nasıl ismet sahibi oldular? Bu tür soruların cevabını bulmak için araştırmada izlenecek yöntem; Kur’ân, sünnet ve akıldan yararlanma yöntemi olacaktır. Öncelikle Kur’ân-ı Kerim’deki peygamberlerin ismetiyle ilgili ayetler derlenecektir. Derlenen ayetlerle ilgili Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu’tezile mensuplarının görüşlerine başvurulacak. Konuyla ilgili Peygamberimizden, Ehl-i Beyt’ten ve sahabeden nakledilen rivayetler araştırılacak. Neticede aklî verilerden de yararlanarak bir sonuca varmaya çaba sarf edilecektir.

2.2. Veri Analizi

Peygamberlerin ismetiyle ilgili ayetler, hadisler, rivayetler, aklî kanıtlar toplanacaktır. Elbette temel kriter ayetler olacaktır. Bu yüzden hadisleri, rivayetleri, aklî kanıtları ayetlerle tatbik etmeye çalışacağız. Eğer söz konusu olan veriler ayetlere uyarsa kabul edilecek, ancak uymazsa uymadığı belirtilecektir.

3. Literatür Araştırması

Peygamberlerin İsmeti meselesiyle ilgili olarak birçok ayet ve hadis olmasından dolayı İslam tarihinin ilk dönemlerinden itibaren konu hakkında birçok kitap yazılmıştır. Şimdi bizim tespit edebildiğimiz bazı eserler tarihî sıralamasına göre aktarılacaktır:

3.1. Ehl-i Sünnet’in Eserleri

İbnu’l-Haddâd, Ebu Osman, Saîd el-Haddâd el-Mağribî (öl. 302/914), *İsmetu’l-Enbiyâ*.² Faslı olan yazar Malikî mezhebindendir.³

İbnu’l-Lubâb, Muhammed b. Muhammed (öl. 333/944), *İsmetu’l-Enbiyâ*. Faslı olan yazar Malikî mezhebindendir.⁴

Fahreddîn er-Razî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ömer (öl. 606/1209), *İsmetu’l-Enbiyâ*. İranlı olan yazar Şafî mezhebindendir.⁵

² Bağdatlı İsmail Paşa, İsmail b. Muhammed, *İzâhu’l-Meknûn fi’z-Zeyli alâ Keşfi’z-Zunûn*, Beyrut, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 4/101.

³ Zehebî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, Kahire, Dâru’l-Hadîs, 1427/2006, 6/126-131.

⁴ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, 15/540.

⁵ Bağdatlı İsmail Paşa, İsmail b. Muhammed, *Hediyetü’l-Ârifîn Esmâu’l-Muellifîn ve Âsâru’l-Musannifîn*, Beyrut, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 2/107.

Sâbûnî Buhârî, Ebu Muhammed, Nûruddîn Ahmed b. Mahmûd (öl. 580/1184), *el-Muntegâ min İsmeti'l-Enbiyâ*. Mâturîdî olan yazar Buhâra'da vefat etmiştir.⁶

İbn Humeyyir, Ebu'l-Hasan, Ali b. Ahmed (öl. 614/1217), *Tenzîhu'l-Enbiyâ ammâ Nesebe İleyhim Hasâletu'l-Eğbiyâ*.⁷

Şemsu'l-Eimme, Ebu'l-Vecd, Muhammed b. Muhammed, el-Kerderî el-Hanefî (öl. 642/1244), *Tesîsu'l-Kavâid*.⁸ İranlı olan yazar Hanefî mezhebindendir.⁹

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas, Takıyyüddin b. Teymiyye (öl. 728/1327), *İsmetu'l-Enbiyâ el-Furgân beyne'l-Hakki ve'l-Butlân*.¹⁰ Harranlı olan yazar Hanbelî mezhebindendir. Harran'da vefat etmiştir.¹¹

Beşâğarî, Muhammed b. Yahya, *Keşfu'l-Ğavâmiz fî Ahvâli'l-Enbiyâ*. Yazarın ölüm tarihine ulaşılamamıştır. Ancak peygamberlerin ismeti hakkında olan bu kitabı Hicrî 838 yılında yazmaya başladığı bilinmektedir.¹²

Suyûtî, Celaluddin, Abdurrahman b. Ebî Bekr (öl. 911/150), *Tenzîhu'l-Enbiyâ an Tesfîhi'l-Eğbiyâ*.¹³ Mısırlı olan yazar birçok alanda kitap yazmıştır. Şafî mezhebindendir.¹⁴

İbn Merkez, Ahmed b. Muslih (öl. 963/1555), *İsmetu'l-Enbiyâ ve Tuhfetu'l-Esfiyâ*. İran'ın Erdebil ilinin Firuzabadî bölgesinden olan yazar tasavvuf ehlinen idi.¹⁵

Temertâşî, Muhammed b. Abdullah (öl. 1004/1595), *Şerhu'l-Vegâyeti fî Furûi İsmeti'l-Enbiyâ*. Yazar Hanefî idi. Gazze'de vefat etti ve orada defnedildi.¹⁶

İbn Habîbi'l-Gazzî, Abdulkadir b. Berekât (öl. 1030/1620), *Nûru'l-Esfiyâ fî Beyâni İsmeti'l-Enbiyâ*.¹⁷ Yazar Hanefî mezhebindendir.¹⁸

⁶ Aruçi, Muhammed, "Sâbûnî Nûreddin", *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, 35/360.

⁷ İbn Hamîr, Ebu'l-Hasan, Ali b. Ahmed, *Tenzîhu'l-Enbiyâ ammâ Nesebe İleyhim Hasâletu'l-Eğbiyâ*, Lübnan, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, 1411/1990, 5.

⁸ Kâtib Çelebî, Hacı Halife, Mustafa b. Abdullah, *Keşfu'z-Zunûn An Esâmîyi'l-Kütüb ve'l-Funûn*, Bağdat, Mektebetu'l-Musennâ, 1941, 1/333.

⁹ Kâtib Çelebî, Hacı Halife, Mustafa b. Abdullah, *Süllemu'l-Vusûl İlâ Tabakâti'l-Fuhûl*, İstanbul, Mektebetu İrsikâ (IRCICA), 2010, 3/174.

¹⁰ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hedyyetü'l-Ârifîn*, 1/106.

¹¹ Koca, Ferhat, "İbn Teymiyye" *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, 10/413.

¹² Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn*, 4/363.

¹³ Suyûtî, Celaluddin, Abdurrahman b. Ebî Bekir, *Tenzîhu'l-Enbiyâ An Tesfîhi'l-Eğbiyâ*, Kuveyt, Mektebetu Dâru'l-Urûbetu'n-Neşr ve't-Tevzî', 1408/1988.

¹⁴ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hedyyetü'l-Ârifîn*, 1/534-537.

¹⁵ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hedyyetü'l-Ârifîn*, 1/142.

¹⁶ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hedyyetü'l-Ârifîn*, 2/262.

¹⁷ Yavuz, Yusuf Şevki, "İsmetu'l-Enbiyâ" *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, 13/141.

¹⁸ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hedyyetü'l-Ârifîn*, 1/416.

Gânim b. Muhammed el-Bağdadî (öl. 1032/1623), *Hısnü'l-Enbiyâ*, (Süleymaniye Ktp. Reşid Efendi. nr. 858).¹⁹

Vefâî, Ahmed b. Ahmed b. Muhammed (öl. 1086/1675), *Tenzîhu'l-Mustafa'l-Muhtâr ammâ lem Yesbut Mine'l-Ahbar ve'l-Âsâr*. Yazar Şafî mezhebındendir. Mısır'da vefat etmiştir.²⁰

Seyyid Şihâbu'd-Dîn, Ahmed b. Muhammed (öl. 1098/1686), *İttihâdu'l-Ezkiyâ bi-Tahkîk'i İsmeti'l-Enbiyâ*. Yazar Hanefî mezhebındendir. Mısır'da vefat etmiştir.²¹

Sekâf, Seyyid İshak b. Akîl (öl. 1272/1855), *el-Berâhînu'l-Hâmisetu's-Şikâk men Câhede İsmete'n-Nebiyîn ale'l-İtlâg*. Yazar Hanefî mezhebındendir. Taif'te vefat etmiştir.²²

Senûsî, Seyyid Muhammed b. Ali (öl. 1276/1859), *İsmetu'r-Rusul*. Yazar Malikî mezhebındendir. Cezair'in Senûs şehrinde vefat etmiştir.²³

Sâbûnî, Muhammed Ali (öl. 1441/2021), *en-Nübüvvet ve'l-Enbiyâ*. Yazar Sünnîdir. Aslen Suriyelidir.²⁴

Muhammed b. Yusuf el-Halebî, *el-Hablu'l-Metîn fî İsmeti'l-Enbiyâ ve'l-Murselîn*. (Nuruosmaniye Ktp. nr. 2416).²⁵ Vefat tarihine ulaşılammıştır.

Kadıze Ahmed b. Muhammed Emin, *Enbiyâ-yi Kiram Haklarında Yalan Rivayetleri Red* (Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi. nr. 4438).²⁶ Vefat tarihine ulaşılammıştır.

Ebu'n-Nûr el-Hadîdî, *İsmetu'l-Enbiyâ ve'r-Red ale's-Şubehi'l-Muveccehe ilehim*, (Kahire 1979).²⁷ Vefat tarihine ulaşılammıştır.

3.2. Şia'nın Eserleri

İbn Azâgir, Muhammed b. Ali Şelmeğânî (öl. 323/934), *Mâhiyetu'l-İsmet*. Yazar Caferî mezhebındendir. Bağdat'ta vefat etmiştir.²⁸

Mufîd, Muhammed b. Muhammed b. Numan (öl. 413/1022), *Mes'eletun fî İsmetu'l-Enbiya*. Yazar Caferî mezhebındendir. Bağdat'ta vefat etmiştir.²⁹

¹⁹ Yavuz, "İsmetü'l-Enbiya" DİA, 13/141.

²⁰ Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn*, 3/329.

²¹ Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn*, 1/14.

²² Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn*, 1/202.

²³ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn*, 2/401-402.

²⁴ Sâbûnî, Muhammed Ali, *en-Nübüvvet ve'l-Enbiyâ*, Dimeşk, Mektebetu'l-Gazâlî, 1405/1985.

²⁵ Yavuz, "İsmetü'l-Enbiya" DİA, 13/141.

²⁶ Yavuz, "İsmetü'l-Enbiya" DİA, 13/141.

²⁷ Yavuz, "İsmetü'l-Enbiya" DİA, 13/141.

²⁸ Necâşî, Ahmed b. Ali, *Ricâlu'n-Necâşî*, Kum, Câmîe-i Müderrisîn, 1416/1995, 1/379.

Şerif Murtezâ, Ali b. Hüseyin (öl. 436/1044), *Tenzihu'l-Enbiyâ*. Yazar Caferî mezhebindendir. Bağdat'ta vefat etmiş, ancak cenazesi Kerbela'da defnedilmiştir.³⁰

Seyyid Celâluddîn, Abdullah b. Şerefşâh (öl. 810/1407), *er-Risâletu's-Sultâniyyetu'l-Ahmediyye fî İsbâti İsmeti'n-Nebeviyyeti'l-Muhammediyye*. Yazar Caferî mezhebindendir. İran'da vefat etmiştir.³¹

Hürri Âmilî, Muhammed b. Hasan (öl. 1104/1692), *İsbâtu'l-Hudâ*. Yazar Caferî mezhebindendir. Aslen Lübnanlı olan yazar İran'ın Meşhed şehrinde vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.³²

Hüseynî Kazvînî, Seyyid Muhammed Taki İbnu'l-Emîr (öl. 1270/1853), *Burhanu'l-İsmet*. Yazar Caferî mezhebindendir. İran'ın Kazvîn şehrinde vefat etmiştir.³³

Şâhrûdî, Muhammed b. Ali el-Mevlâ (öl. 1293/1876), *Kitâbu'l-Cevher fî'l-İsmet ve'l-İmamet*. Caferî mezhebindendir. İran'ın Şâhrûd ilinde vefat etmiştir.³⁴

Yezdî Hâirî, Hasan b. Ali (öl. 1297/1879), *Risâletun fî'l-İsmet*. Caferî mezhebindendir. İran'ın Horasan bölgesinden vefat etmiştir.³⁵

Kâbulî, Dosti Muhammed, *Tuhfetu'l-Ehlâ' fî İsmeti'l-Enbiyâ*.³⁶ Yazarın Şîî ve Afganistanlı olduğu anlaşılmaktadır, ancak ne zaman ve nerede öldüğü hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Subhânî, Cafer, *İsmetu'l-Enbiyâ*. Caferî mezhebinden olan yazar İran'da yaşamaktadır. Bu kitabı Arapça olarak yazmıştır.³⁷

Subhânî, Cafer, *Menşûr-i Câvîd* 4. Caferî mezhebinden olan yazar İran'da yaşamaktadır. Bu kitabı farsça olarak yazmıştır.³⁸

Şia'nın ismet konusunda belki de yüzlere ulaşan birçok eseri daha bulunmaktadır, ancak bu eserlerin geneli Ehli Beyt İmamlarının ismeti hakkında yazılmıştır. Bu nedenle burada sadece peygamberlerin ismetiyle ilgili yazılan kitapların bazıları alınmıştır.

²⁹ <http://shiastudies.com/fa/6636>.

³⁰ Şerif Murtezâ, Ali b. Hüseyin, *Tenzihu'l-Enbiyâ*, Kum, Şerif Radî, 1418/1997. Yazarın hayatı bölümüne bakınız, sayfa belirtilmemiştir.

³¹ Ağa Bozorgi Tahrânî, *ez-Zerîa ilâ Tesânîfi's-Şia*, Kum, İsmâiliyyân, 1408/1987, 6/199.

³² Hürri Âmilî, Muhammed b. Hasan, *İsbâtu'l-Hudâ bi'n-Nusûs ve'l-Mu'cizât*, Beyrut, Müessesetu'l-Alemî, 1422/2001. Yazarın hayatı bölümüne bakınız, sayfa belirtilmemiştir.

³³ Ağa Bozorgi Tahrânî, *ez-Zerîa*, 3/98.

³⁴ Ağa Bozorgi Tahrânî, *ez-Zerîa*, 5/288.

³⁵ Ağa Bozorgi Tahrânî, *ez-Zerîa*, 15/272.

³⁶ Ağa Bozorgi Tahrânî, *ez-Zerîa*, 413.

³⁷ Subhânî, Cafer, *İsmetu'l-Enbiyâ*, Kum, Merkezi Tahkîkâtî Kampiyûterîyi Ulûmî İslâmîyi Nûr, Müesseset-i İmam Sadık, 1420/1999, 6.

³⁸ Subhânî, Cafer, *Menşûr-i Câvîd* 4, Dâru'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 1388/2009.

3.3. Mu'tezilenin Eserleri

Sekafî, Cafer b. Mübeşşir (öl. 234/848), *Tenzihu'l-Enbiyâ*. Yazar Mutezilî âlimlerinden idi.³⁹ Yazarın ölüm tarihi göz önünde bulundurularak kitabının peygamberlerin ismeti konusunda yazılan ilk eser olduğu söylenebilir. Eser zamanımıza ulaşmamıştır.⁴⁰

Belhî, Ebû Zeyd, Ahmed b. Sehl (öl. 322/934), *İsmetu'l-Enbiyâ*. Yazar Mutezilî âlimlerinden idi.⁴¹ Eser zamanımıza ulaşmamıştır.⁴²

3.4. Ülkemizde Yapılan Doktora ve Yüksek Lisans Tezleri

Günaydın, Fatma, *Mâturîdî'nin Kelâm Sisteminde Peygamberlerin İsmeti*. Bu araştırma, 2013 yılında doktora tezi olarak kabul edilmiştir. Adından da anlaşılacağı gibi tez sadece İmam Mâturîdî'ye göre Peygamberlerin İsmetini incelenmiştir. Yazara göre; İmam Mâturîdî hiçbir itâb ayetinde peygamberlerin ve Hz. Peygamber'in hata etmiş olma ihtimalini söz konusu etmez. Bununla birlikte peygamberlerin zelle işlemelerini teorik manada kabul etmiş hatta bunu bazı konularda bir argüman olarak kullanmıştır. Mâturîdî'nin peygamberler için kabul edebileceği maksimum hata daha efdal olan varken faziletli olanı tercihleridir. Hz. Peygamber özelinde bu durum sadece onun çok merhametli olmasından kaynaklanmıştır.⁴³ Tez her ne kadar Peygamberlerin İsmetiyle ilgili genel bir isim sahibi olsa da özellikle Peygamberimiz hakkındaki ayetlerin bir kısmı üzerinde durmuş ve diğer peygamberlerle ilgili ayetleri incelememiştir.

Ayhan, Bayram, *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberlerin İsmeti*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.⁴⁴ Yazar tezini üç bölüm halinde ele almıştır. Birinci bölümde peygamberler hakkında mevcut eserlerin hemen tümünde bulunabilecek genel bilgileri (peygamberin tanımı, peygamberlerin beşer olması, peygamberlerin cinsiyeti, peygamberlerin sayısı vb.) işlemiştir. İkinci ve üçüncü bölümlerde ise ismet

³⁹ Merkezi Mustafâ, *el-Akâidu'l-İslâmiyye*, Kum, Merkezi'l-Mustafâ Li'd-Dirâsâtî'l-İslâmiyye, 1419/1998, 5/128.

⁴⁰ Yavuz, "İsmetü'l-Enbiya" *DİA*, 13/141.

⁴¹ Merkezi Mustafâ, *el-Akâidu'l-İslâmiyye*, 5/128.

⁴² Yavuz, "İsmetü'l-Enbiya" *DİA*, 13/141.

⁴³ Günaydın, Fatma, *Mâturîdî'nin Kelâm Sisteminde Peygamberlerin İsmeti*, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelâm Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2013.

⁴⁴ Ayhan, Bayram, *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberlerin İsmeti*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, İstanbul 2008, Yüksek Lisans Tezi.

sıfatını ele almıştır. Ayrıca peygamberlerle ilgili Kur'ân'ı kerimde geçen ve itâb içeren bazı ayetler üzerinde durulmuştur.

Şahin, Barış, *Tefsir Literatürü Çerçevesinde Peygamberlerin İsmeti -Dâll, Vizr Kelimleri Ve Na'ce Meselesi Bağlamında-*, Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2017.⁴⁵ Yazarın özellikle üzerinde durduğu konular; Duhâ sûresinde geçen 'dalâlet', İnşirah sûresinde geçen 'vizr' kavramlarının Hz. Peygamber'e nispet edilmesi ile Sâd sûresinde ele alınan Hz. Dâvûd'un imtihanı ve tevbesidir.

⁴⁵ Şahin, Barış, *Tefsir Literatürü Çerçevesinde Peygamberlerin İsmeti -Dâll, Vizr Kelimleri ve Na'ce Meselesi Bağlamında-*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Çorum 2017, Yüksek Lisans Tezi.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSMETİN MAHİYETİ

1. İsmet ve Araştırmacıların Açıklamaları

Bütün İslamî mezhepler peygamberlerin vahyi almada ve insanlara ulaştırmada ismet sahibi olduklarına inanmaktadırlar. Yani Allah'tan vahyi alırken ve insanlara ulaştırırken asla hata ve yanlış yapmadıklarına inanmaktadırlar. Ancak diğer sözlerinde ve davranışlardaki ismet konusunda genel olarak şu şekilde inanmaktadırlar:

1- Mu'tezîlilere göre; peygamberler, peygamberliğe seçilmeden önce ve seçildikten sonra büyük günah işlemezler, ancak her iki dönemde de küçük günah işleyebilirler.⁴⁶

2- Eşarîlere göre; peygamberler, peygamberliğe seçilmeden önce ve seçildikten sonra büyük günah işlemezler, ancak peygamberliğe seçilmeden önce ve seçildikten sonra yanlışlıkla küçük günah işleyebilirler.⁴⁷

3- Hanefîlere göre; peygamberler küçük ve büyük günahlardan, küfür ve kötülüklerden münezzehtirler, ancak onlardan zelleler ve hatalar sadır olmuştur.⁴⁸

4- Şii/Caferîlere göre; bütün peygamberler doğumlarından ölümüne kadar ismet sahibidirler, yanlışlıkla veya unutkanlıkla dahi olsa hiçbir zaman küçük veya büyük günah işlemezler. Masum kişinin irtikâbından korunduğu “Günah” ile murat olunan şey; fıkıh dilinde “Haram” diye isimlendirilen ameli yapmak ve aynı şekilde fıkıh dilinde “Farz” diye isimlendirilen ameli terk etmektir. Ancak Terk-i Evla'yı da içine alan ve çok geniş bir anlamda kullanılan “Zenb” ve “İsyan” gibi kelimelerin karşılığı olan “Günahı/Suç” yapabilir ve böyle amelleri yapmanın ismete ters düşen bir tarafı yoktur.⁴⁹

⁴⁶ Kâdî Abdulcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 388.

⁴⁷ Ebu Azbe, Hasan b. Abdu'l-Muhsin, *er-Ravdatu'l-Behiyye fîmâ Beyne'l-Eşâire ve'l-Mâturîdiyye*, Beyrut, Sebîlu'r-Reşâd, 1416/1996, 136.

⁴⁸ Ebû Hanîfe, Numan b. Sabit, *el-Fıkhü'l-Ekber*, el-İmârâtü'l-Arabiyye, Mektebetü'l-Furkân, 1419/1999, 37.

⁴⁹ Mısbâh Yezdî, Muhammed Taki, *Âmûzişi Akâid*, Şirketi Çap ve Neşri Beyne'l-Mileli Vabeste be Müessese-i İntişarati Emir Kebir, 1383/2004, 196-197.

1.1. İsmet Kavramının Sözlükteki Anlamı

Acaba ismet kelimesi sözlük ve lügat bakımından ne anlama gelir? Şimdi sırayla mezheplerin bu konudaki görüşleri araştırılacaktır.

Râgıb İsfahânî'ye göre İsmet kelimesinin kötü olan Asm tutmak ve korumaktır. İ'tisâm sıkıca tutmak ve yapışmaktır. İsta'same, ismete tutunmayı ve korunmayı istemektir.⁵⁰ Buna göre Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Merhamet edilen kişinin dışında bugün Allah'ın emrinden âsım/koruyacak kimse yoktur.”**⁵¹ Yani, Allah'tan onu koruyacak hiçbir şey yoktur, demektir. İ'tisâm, bir şeyi sıkıca tutmak ve yapışmaktır. Allah Teâlâ buyurmaktadır ki: **“Topluca Allah'ın ipini sıkıca tutun.”**⁵² İsta'same, ismete tutunmayı ve korunmayı istemektir. Adeta kendisini kötülüğe düşmekten koruyacak şeyi istemek gibidir. Züleyha Hz. Yusuf hakkında şöyle söylemektedir: **“Andolsun ben onun nefsinden murat almak istedim, ancak o ismeti/korunmayı istedi.”**⁵³ Yani, kendisini koruyacak şeyi istedi, demektir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kâfir kadınların ismetlerini (nikâhlarını) tutmayın.”**⁵⁴ İsm/bağ, kendisi vasıtasıyla bağlanan şeydir.

Zebîdî'ye göre “Asame; men etti ve engelledi” demektir. Arap kelimelerindeki asıl anlamı budur. Asame; korudu ve muhafaza etti anlamına da gelir.⁵⁵ Dolayısıyla “Asamehû et-Taâm/Yemek onu açlıktan korudu” demektir. Şöyle söylenmektedir: İsmet kelimesinin aslı; bağlamak, bir araya toplamak, birleştirmek, düğüm atmadır, ancak zamanla men etmek ve engellemek anlamına dönüşmüştür. Allah'ın kuluna ismet vermesi, onu helak edecek şeylerden korumasıdır. Sâbûnî'ye göre “İsmet, men etmek ve engellemek” demektir.⁵⁶ Dolayısıyla Allah Teâlâ Hz. Nuh'un oğlunun sözünü şöyle bildirmektedir: **“Dedi ki: ‘Dağa sığınacağım ve o beni sudan koruyacaktır.’”**⁵⁷ Yani, dağ beni boğulmaktan engelleyecektir, demektir. Allah Teâlâ Züleyha'nın söyle söylediğini haber vermektedir: **“Andolsun ben onun nefsinden murat almak istedim, ancak o ismeti/korunmayı istedi.”**⁵⁸ Yani, o şiddetli bir şekilde men etti ve engelledi, demektir. Netice olarak Ehl-i Sünnete göre; ismet korumak, tutmak, muhafaza etmek, men etmek, engellemek anlamına gelir.

⁵⁰ Râgıb İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed, *Mufredâtu Elfâzı'l-Kur'an*, Beyrut, Dâru'l-Kalem, 1412/1991, 569.

⁵¹ Hud 11/43.

⁵² Âl-i İmrân 3/103.

⁵³ Yusuf 12/32.

⁵⁴ Mumtehine 60/10.

⁵⁵ Zebîdî, Muhammed b. Muhammed, *Tâcu'l-Arûs*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1414/1994, 17/81.

⁵⁶ Sâbûnî, *en-Nübüvvet ve'l-Enbiyâ*, 53.

⁵⁷ Hud 11/43.

⁵⁸ Yusuf 12/32.

Dolayısıyla “Peygamberlerin İsmeti” diye söylendiği zaman şöyle anlaşılmaktadır: Peygamberlerin günahlardan korunması ve engellenmesidir.

İbn Manzûr’a göre “İsmet men etmek ve önlemek” demektir.⁵⁹ Dolayısıyla Allah’ın kuluna ismet vermesi, ona zarar verecek şeyden korumasıdır. Yani “Ona ismet verdi demek onu önledi ve onu korudu” demektir. Âsım; masum ve ismet sahibi anlamına gelir. Nitekim **“Merhamet edilen kişinin dışında bugün Allah’ın emrinden âsım/koruyacak kimse yoktur.”**⁶⁰ diye buyrulmaktadır. Yani “Allah’ın emrinden önlenecek ve korunacak kimse yoktur” demektir.

Mustafavî’ye göre “İsmet; savunma yaparak korumaktır. Âsım ve masum aynı anlama gelir”.⁶¹ Bu nedenle İ’tisâm ismeti seçmektir. Yani kendisini savunma yaparak korumayı ve kendisine zarar verecek şeyden savunma yaparak muhafaza etmeyi irade etmektir. İsmet; muhafaza etmeyi ve savunmayı gerçekleştirmek anlamına gelmektedir. İsmet; iltica etmek, sığınmak, tutunmak, men etmek, korumak gibi anlamlara da gelmektedir. İsmet kelimesinin iki kaydının olduğu görülmektedir. Bunlar korumak ve savunmaktır. İşte bu özellik; onunla hıfz etmek, def etmek, korumak, men etmek gibi kelimeler arasındaki en önemli farktır. İsti’sâm; ismeti istemek ve ismetin kendisiyle gerçekleşeceği şeyi talep etmektir. İşte bundan dolayı **“Andolsun ben onun nefsinden murat almak istedim, ancak o ismeti/korunmayı istedi.”**⁶² diye buyrulmaktadır. Yani nefsini savunarak korumayı istedi demektir.

İmam Cafer Sadık “Masum” kelimesini şöyle açıklamıştır: “Masum, bütün günahlardan Allah’ın yardımıyla kaçınan kişidir. Nitekim Allah Teâlâ **“Kim Allah’ın yardımıyla masum olursa/korunursa kesinlikle müstakim yola hidayet olmuştur.”**⁶³ diye buyurmaktadır.”⁶⁴ Bu yüzden ismet önlemek, engellemek, savunma yapmak, korumak gibi anlamlama gelir. Dolayısıyla “Peygamberlerin İsmeti” şu anlama gelmektedir: Peygamberlerin günahlardan önlenmesi, engellenmesi, korunmasıdır. Dikkatlice bakıldığı zaman Ehl-i Sünnet ve Şia’nın ismet kelimesini aynı şekilde anladıkları ve anlattıkları görülmektedir.

Zemahşerî’ye göre Kur’ân’da **“Kâfir kadınların ismetlerini (nikâhlarını) tutmayın.”**⁶⁵ diye buyrulmaktadır. İsmet; akit ve sebep gibi bir şeyden dolayı

⁵⁹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 12/403.

⁶⁰ Hud 11/43.

⁶¹ Mustafavî, Hasan, *et-Tahkîk fî Kelimâti’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Beyrut, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1430/2009, 8/188.

⁶² Yusuf 12/32.

⁶³ Âl-i İmran 3/101.

⁶⁴ Meclîsî, *Bihâru’l-Envar*, 25/194.

⁶⁵ Mumtehine 60/10.

korunmanın gerçekleşmesine vesile olan şeydir.⁶⁶ Kâdî Abdulcebbar'a göre men ve imtina etmektir.⁶⁷ İbn Ebi'l-Hadîd'e göre İsmet'in çoğulu isam kelimesidir. İsmet; korunmanın, engellemenin ve kaçınmanın gerçekleşmesine vesile olan şeydir. Bu nedenle ismet korunmaya ve engellenmeye vasıta olan şeydir.⁶⁸ Dolayısıyla "Peygamberlerin İsmeti" şu anlama gelmektedir: Peygamberlerin günahlardan engellenmesine ve korunmasına vasıta olan şeydir. Ehl-i Sünnet ve Şia ismet kavramının engellemek ve korumak olduğunu söylemişlerdi. Ancak Mu'tezile engellenmeye ve korunmaya vesile olan şey olduğunu söylemektedirler. Belki farklı bir açıklama olduğu düşünülebilir, lakin aslında hiçbir farkı yoktur. Ehl-i Sünnet ve Şia ismet kelimesinin masdar anlamını açıklamışlar, Mu'tezile ise ism-i failini beyan etmiştir.

1.2. İsmet Kavramının İstilahtaki Anlamı

Acaba ismet kelimesi terminoloji ve ıstılah bakımından ne anlama gelir? Yani ismet denildiği zaman araştırmacıların, bilginlerin ve âlimlerin aklına gelen şey nedir? Şimdi sırayla mezheplere göre bu soruların cevapları araştırılacaktır.

1.2.1. Ehl-i Sünnet

Râgıb İsfahânî'ye göre, peygamberlerin ismeti, ruhsal sıfatlardan onlara has olan bir şeyle onları korumak, sonra bedensel faziletlerle onları üstün kılmak, ardından onlara yardım etmek ve ayaklarını sabit kılmak, ardından onlara sükûnet indirmek, onları korumak ve onlara başarı vermektir. Allah Teâlâ buyurmaktadır ki: **"Allah seni insanlardan koruyacaktır."**⁶⁹ İsmet bilezik gibi bir şeydir.⁷⁰ Kurtubî'ye göre, ismet, bu isimle isimlendirilmiştir, çünkü günaha ve masiyete duçar olmaktan engellemektedir.⁷¹ Sâbûnî'ye göre, ismet, Allah'ın peygamberlerini ve Resûllerini günah ve masiyet içine düşmekten, kötü şeylere ve haramlara duçar olmaktan korumasıdır.⁷² Bu açıklamalar ışığında ismet peygamberler için sabit olan öyle bir

⁶⁶ Zemahşerî, Mahmut, *el-Keşşâf an Hakâik ve Ğavâmizi't-Tenzîl*, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1407/1987, 4/518.

⁶⁷ Kâdî Abdulcebbar, *Muteşâbihu'l-Kur'ân*, Kahire/Mısır, Mektebetu Dâri't-Turâs, 1386/1966, 392.

⁶⁸ İbn Ebi'l-Hadîd, Abdu'l-Hamîd b. Hibetullah, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, Kum/İran, Mektebetu Âyetullah Maraşî 1378/1999, 11/71.

⁶⁹ Mâide 5/67.

⁷⁰ Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı'l-Kur'ân*, 569.

⁷¹ Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Kahire/Mısır, Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1384/1964, 9/184.

⁷² Sâbûnî, Sâbûnî, *en-Nübüvvet ve'l-Enbiyâ*, 54.

özelliştir ki Allah onları onunla değerli yapmış ve diğer insanlardan farklı kılmıştır. İsmet özelliği peygamberlerden başkası için gerçekleşmemiştir. Zira bu büyük nimeti onlara Allah bahşetmiş ve has kılmıştır. Böylece onları büyük ve küçük günahlara ve masiyetlere duçar olmaktan korumuştur. Bu yüzden, diğer insanların aksine, peygamberlerin günah işlemeleri ve Allah'ın emirlerine karşı gelmeleri mümkün değildir. Peygamberlerin ismeti günahlardan, haramlardan, nefsanî kötülüklerden, şeytanlardan, hatta insanların batıl yönlendirmelerinden dahi korunmasıdır.

1.2.2. Şia

Mufid'e göre ismet mükellefin gücü olmasına karşın, onu günah işlemekten ve itaat etmeyi terk etmekten engelleyen Allah'ın ona verdiği bir lütfudur.⁷³ Şerif Murtezâ'ya göre ismet Allah'ın verdiği bir lütuftur. Kul kötü bir iş yapacağında ondan imtina etmeyi seçer. Bundan dolayı "Kul kötülükten vazgeçmeyi seçtiğinde Allah ona ismet verdi." şeklinde denir. Ve "Kula mu'tesim/ismetini seçen" denir. Çünkü kötülüğü yapmaktan imtina etmeye davet eden şeyi seçmiştir.⁷⁴ Hillî'ye göre ismet Allah'ın mükellefe verdiği gizli bir lütfüdür. Bu nedenle yapmaya gücü olmasına karşın Allah'a itaati terk etmez ve günah işlemez.⁷⁵ Muzaffer'e göre ismet peygamberi küçük-büyük günahlardan ve isyanlardan, yanlışlardan ve unutkanlıklardan münezzeh bilmektir.⁷⁶ Dolayısıyla bir peygamber'in günah işlemesi, hata yapması ve unutması aklî olarak olanaksız değildir. Ancak bir peygamber gûnahtan hatta erdemli olmaya aykırı olan şeylerden bile münezzeh olması gerekir. Çünkü peygamber ismet sahibi olmasaydı onun sözüne güven hâsıl olmazdı. Böylece peygamberliğin faydası yok olurdu. Bu ise olanaksıdır. Eğer "Peygamber'in ömrünün başından sonuna kadar masum olduğuna delil nedir?" denirse şöyle cevap vermektedirler: "Eğer onun ömrü boyunca bir yanlışlık veya unutkanlık bilinseydi, onun verdiği haberlere güven kalmazdı. Eğer onun bir günahı bilinseydi akıllar ona tabi olmaktan nefret ederdi." Peygamberin ismeti günahlardan, isyanlardan, hatalardan korunmasıdır. Hatta günah olmayan ama insanların hoşuna gitmeyen yanlış ahlakî davranışlardan bile uzak durmasıdır. Örneğin insanlar

⁷³ Mufid, Muhammed b. Muhammed b. Numan, *en-Nuketü'l-İ'tikâdiyye*, Kum, el-Mu'temeru'l-Alemî, 1413/1993, 37.

⁷⁴ Şerif Murtazâ, Ali b. Hüseyin, *Resâilu's-Şerîfi'l-Mertezâ*, Kum, Dâru'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 1405/1985, 3/325.

⁷⁵ Hillî, Fâzıl Mikdâd, *el-Bâbu'l-Hâdî Aşr mea Şerhîhi'n-Nâfi' Yevmu'l-Haşr*, Tahran, 1365/1986, 37.

⁷⁶ Muzaffer, Muhammed Rızâ, *Akâidu'l-İslamiyye*, Kum, İntişârât-ı Ensâriyyan, 1387/2008, 54.

arasında yolun ortasında yiyip içmek veya kahkahayla gülmek gibi şeyler hoş değildir. Dolayısıyla genel örfe göre yapılması ayıp bilinen her işten uzak olmasıdır.

1.2.3. Mu'tezile

Kâdî Abdulcebbâr'a göre ismet mükellefin sahip olduğu zaman kötü bir iş yapmasına engel olan ve sahip olmadığı zaman ise kesinlikle kötülüğü seçip yapmasına neden olan şeydir. O ismet diye vasıflanmıştır, çünkü ondan dolayı günah engellenir ve ondan dolayı günahattan kaçınılır.⁷⁷

Mu'tezile'ye göre; peygamberlerin ismeti kötülüklerden ve günahlardan uzak durmalarıdır. İsmet sahibi oldukları için kötülüklerden ve günahlardan uzak durmayı başaramamaktadırlar. Dolayısıyla Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu'tezile'nin bu konuda hem fikir oldukları anlaşılmaktadır. Ancak Şia, ismetin, günahlara ilave olarak, günah olmayan kötü davranışlardan da uzak tuttuğunu ifade etmektedir.

1.3. Aklî Kanıtlara Göre Peygamberlerin İsmeti

Acaba aklî bakımdan peygamberler masum mudurlar? Günah işlerlerse ne olur? Şimdi bu soruların cevabı araştırılacaktır.

1.3.1. Ehl-i Sünnet

Kesinlikle bütün peygamberler Allah'ın kullarıydı. Her yönden Ona muhtaç idiler. İsmetlerinde bile Ona ihtiyaçları vardı. Bu bakımdan Kur'ân incelendiği zaman peygamberlerin ismetinin bazı aklî kanıtları olduğu görülmektedir. Şimdi bunlar açıklanacaktır:

1- Kayıtsız Şartsız İtaat Kanıtı

Mâturîdî'ye göre Kur'ân-ı Kerim “**Kim Resûle itaat ederse, kesinlikle Allah'a itaat etmiştir.**”⁷⁸ diye buyurmuştur. Bu ayet, davet ettiği ve emrettiği her şeyde Peygamberin ismetine şâhâdet etmektedir. Bu yüzden insanların her şeyde onun sadakatine şâhâdet etmeleri ve bu konuda dimdik durmaları gerekir.⁷⁹ Dolayısıyla Hz. Peygamber'e ve diğer peygamberlere itaatte her hangi bir sınırlama getirilmemiştir. Yani inanç, ibadet, ahlak, siyaset, dünya, ahiret konularının hangisi olursa olsun peygambere itaat eden mutlaka Allah'ın emrine itaat etmiş demektir.

⁷⁷ Kâdî Abdulcebbâr, *Muteşâbihu'l-Kur'ân*, 735.

⁷⁸ Nisa 4/80.

⁷⁹ Mâturîdî, Muhammed b. Muhammed, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, Beyrut/Lübnan, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005, 3/270.

Çünkü peygamberler sadece inanç ve ibadet yönünden değil, her yönden masumdurlar. Her yönden hata ve yanlış yapmaktan korunmuşlardır. Dolayısıyla peygamberlere kayıtsız şartsız itaat edilmesinin Allah’a itaat etmek olması onların ismet sahibi olduklarına delalet etmektedir. Ayrıca müslümanların peygamberlerin her yönden masum oldukları inancı konusunda da ısrarcı olmaları gerekir. Eğer peygamberlerin masiyet yapmaları veya günaha duçar olmaları veyahut da suç işlemeleri caiz olsaydı, kesinlikle masiyet yapmak meşru olurdu veya peygamberlere itaat etmek üzerimize farz olmazdı. Bu ise doğru değildir, hatta böyle bir şey olanaksızdır. Zira peygamberler öncüler ve örneklerdir.⁸⁰ Yani Allah Teâlâ peygamberlere itaat etmeyi, onlara uymayı, onların yolunda hareket etmeyi emretmiştir. Çünkü onlar bütün insanlar için güzel örnek, salih numune ve kâmil önderdirler. Allah’ın peygamberlere itaat etmeyi emretmesinin nedeni onların masum olmalarıdır. Eğer onlar masum olmasaydılar Allah onlara itaat etmeyi emretmezdi. Ancak farz edelim ki peygamberler günah işlemişlerdir. Diğer taraftan Allah Teâlâ da birçok ayette mutlak anlamda onlara itaat etmeyi emretmiştir. Bu ikisini birleştirdiğimiz zaman Allah’ın günah işlemeyi emrettiği ortaya çıkmaktadır. Bu ise olanaksızdır.

2- İnsanlar Üzerindeki Etki Kanıtı

Sâbûnî’ye göre masiyetler ve günahlar istisnasız manevî necasetlerdir. Bunlar manevî çirkinliklere ve necasetlere benzerler. Peki, böyle şeyler değerli peygamberlere ve Resûllere nasıl nispet verilebilir? Hadis-i şerifte masiyetin batınî ve manevî necaset olduğu bildirilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Kim gizli çirkinliklerden bir şeyle imtihan olursa onu gizlesin. Kim amel defterini açıklarsa Allah’ın kitabına göre ona ceza verilir.”** Veya aynı konuda şöyle buyurmuştur: **“Kim masiyetini zahir edip açıklarsa ona had cezası uygulanır.”** Akıl ve şeriat peygamberin ismet sahibi olması gerektiğini söylerler.⁸¹ Zira b peygamber günah işlediği zaman diğer insanlar bu durumu görüp onu uyaracaklar. Diğer insanlar onu uyardıkları zaman küçük duruma düşecek, onuru zedelenecek, kalbi kırılacak ve toplumdaki itibarı azalacak veya yok olacaktır. Dolayısıyla Allah’ın dinini tebliğ ederken insanlar üzerinde etkili olamayaktır. Çünkü insanları uyardığı zaman onlar ona “Aynı günahı dün sen kendin yapıyordun, şimdi bunu bize yasak mı ediyorsun?” diyecekler. Peygamber olan bir kişi hırsız veya yol kesen bir haydut veya içki içen sarhoş veya zina eden zinacı veya bunlara benzer uyulması ve yapılması yasaklanan çirkinlikleri ve necasetleri yapan bir kimse olamaz. Eğer bunlardan birini işlerse ona had cezası uygulanacak ve toplum içinde

⁸⁰ Sâbûnî, *en-Nübüvvet ve'l-Enbiyâ*, 54.

⁸¹ Sâbûnî, *en-Nübüvvet ve'l-Enbiyâ*, 54.

rezil rüsva olacaktır. Bir peygamber güzel ve hoş olmayan bir hayata sahip olduğu ve bazı masiyetlere veya günahlara bulaştığı zaman diğer insanlar üzerindeki etkisi yok olup gidecektir. Bu yüzden bir peygamberin tebliğ ederken diğer insanlar üzerinde etkili olabilmesi için hayatı değerli ve erdemli, hidayet nuruyla aydınlanmış, iffet ve taharetle meşhur olmuş, fazilet, asalet ve salahiyyetle dolmuş bir hayat olmak zorundadır. Bunlar ise peygamberlerin ismeti adıyla isimlendirilmiştir.

3- En İyi Örnek Kanıtı

Sâbûnî'ye göre İslâmî itikat kitabında ismet sıfatı bölümünde şöyle söylenmiştir: Bir peygamber ümmeti içindeki Allah tarafından gönderilen en ulu ve en iyi örnektir. Bu yüzden ona inançlarında, davranışlarında, sözlerinde ve ahlaklarında uymak farzdır. Çünkü o Allah'ın tanıklığıyla en iyi örnektir.⁸² Bir toplumu genel olarak düşündüğümüz zaman bazıları ahlakî, bazıları dinî, bazıları siyasî, bazıları yardım severlik, bazıları da diğer yönlerden önderdirler. Ancak bir peygamber bu erdemlerin ve diğer erdemlerin her birinde en iyi ve en üstün örnek olmak zorundadır. Dolayısıyla bir toplumun içinde bir peygamberi hiçbir kimse geçemez. Geçen bir kimse varsa mutlaka o da bir peygamber ve masum kişidir. Diğer taraftan bazıları hiç içki içmez bazıları hiç zina etmez, bazıları hiç yalan söylemez, bazıları hiç hırsızlık yapmaz, bazıları hiç adam öldürmez ve bazıları da diğer günahları yapmazlar. Her insanın uzak durduğu ve hiç yapmadığı bir takım günahlar vardır. Dolayısıyla toplamda bir peygamber bu yönlerden de herkesten daha çok sakınan bir kimse olmak ve bütün insanlara bu açıdan da örnek olmak zorundadır. Eğer söz konusu olan veya olmayan günahlardan birini işlerse, kesinlikle toplumun içinde o günahı işlemeyen biri ve birileri bulunacaktır. Dolayısıyla onlar bu konuda peygamberi geçmiş olacaklar ve peygamber onlardan arkaya kalmış olacaktır. Neticede de Allah Teâlâ'nın **“En ulu örnek Allah'a aittir.”**⁸³ ayetinin mısradaki olmaktan çıkmış olacaktır. Böylece Allah'ın dininde bir çelişki meydana gelecektir. Bu ise olanaksızdır. Dolayısıyla bir peygamber toplumun içindeki bütün günahlardan en çok uzak duran en iyi ve en üstün örnek olmak zorundadır. Bu durum ise ismetsiz gerçekleşemez.

1.3.2. Şia

Şii/Caferî âlimler peygamberlerin ismeti konusunda aklî bakımdan birçok kanıtın var olduğunu söylemektedirler. Bu kanıtlardan bazıları şunlardır:

⁸² Sâbûnî, *en-Nübüvvet ve'l-Enbiyâ*, 55; Allah Teâlâ peygamberler hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Andolsun, onlarda sizlere, Allah'ı ve ahiret gününü uman kişi için güzel bir örnek vardır.”** Mumtehine 60/8.

⁸³ Nahl 16/60.

1- Güven Delili

Mısbâh Yezdî'ye göre insanların peygamberlere tam olarak güvenebilmeleri için onların her türlü gûnahtan pak/masum bireyler olmaları ve hatta yanlışlıkla veya unutkanlıkla bile olsa uygunsuz bir iş yapmamaları gerekir. Çünkü halkın, peygamberlerin gûnahı işlemek için yanlışlık ve unutkanlık iddiasını bahane karar kıldıklarını sanmamaları gerekir.⁸⁴

Şüphesiz her peygamber, her şeyden önce, sözde yanlış, yalan, hata ihtimali vermemeleri için halkın güvenini kazanması gerekir. Aksi takdirde rehberlik makamı sarsıntıya uğrayacaktır. Eğer peygamberler masum olmazlarsa, bahaneciler “Onlar yanlış yapıyorlar” diyerek, hakkı arayanlar da “Onların davetlerinin muhtevasına şüphe” duyarak, onların açıklamalarını kabul etmekten sakınacaklar veya en azından gönül rahatlığıyla benimseyemeyeceklerdir. “Güven delili” peygamberlerin ismet sahibi olduklarının en önemli kanıtlarından biridir. Başka bir ifadeyle; Allah Teâlâ, hata yapan veya gûnah işleyen bir insana kayıtsız şartsız itaat edilmesinin emrini vermesi mümkün değildir. Böyle bir durumda insanlar ona itaat edebilirler mi? Eğer ona itaat ederlerse hata ve gûnah işlemiş olacaklar. Eğer itaat etmezlerse onun rehberliği sarsıntıya uğrayacaktır. Özellikle peygamberlerin rehberlik makamı diğer insanların rehberliğinden tamamen farklı bir durumdadır. Çünkü insanlar bütün inançlarını ve programlarını onlardan almaktadırlar. Başka bir ifadeyle peygamberlerin gönderilmesinin ana hedefi, insanları Allah Teâlâ tarafından gelen hakka iletmek ve Onun katından belirlenen görevlerini onlara açıklamaktır. Peygamberler Allah'ın insanlar arasındaki temsilcileridir. Dolayısıyla diğerlerini doğru yola hidayet etmeleri gerekir. Durum bu şekilde iken, eğer peygamberler bizzat kendileri Allah'ın emirlerine bağlı olmazlarsa ve bizzat kendileri risaletlerinin muhtevasının aksine hareket ederlerse, insanlar onların davranışları ile sözlerinin çelişkili olduklarını algılayacaklardır. Bu yüzden artık onların sözlerine de gerekli olan güveni duymayacaklardır. Sonuç olarak, peygamberlerin gönderilmesinin ana hedefi, kamil ve tam olarak gerçekleşmemiş olacaktır. Öyleyse Allah'ın lütfü ve hikmeti şunu gerekli kılmaktadır: Peygamberler her türlü gûnahtan pak/masum bireyler olmaları ve hatta yanlışlıkla veya unutkanlıkla bile olsa uygunsuz bir iş yapmamaları gerekir. Çünkü halkın, peygamberlerin gûnahı işlemek için yanlışlık ve unutkanlık iddiasını bahane karar kıldıklarını sanmamaları gerekir.

İsmet, Allah'ı Teâlâ tarafından masum kişiye verilen başarı ve lütuftur. Böylece Allah Teâlâ'nın dini hususunda gûnahlardan ve yanlışlardan ismet vasıtasıyla korunmuş olur. İsmet, Allah Teâlâ tarafından ismetine sarılacağını bildiği kişiye verilen bir fazilettir. İsmet, masum kişinin kötülüğü yapma gücüne engel

⁸⁴ Mısbâh Yezdî, *Âmûzişi Akâid*, 201-202.

olmaz, iyiliği yapmaya mecbur etmez ve onun için bir sığınak da değildir. İsmet, Allah'ın bir kuluna verdiği zaman, günahın o kula bir tesirinin olmayacağını bilerek verdiği şeydir. Aynı şeklide bütün insanlar da bunu Allah'tan bir mecburiyet olarak bilmezler. Peygamberler hakkında bilinen şey sadece onların seçilmiş hayırlı insanlar olduklarıdır. Nitekim Allah Teâlâ **“Kesinlikle bizden kendilerine en güzel söz geçen kişiler vardır.”**⁸⁵ diye buyurmaktadır. Keza **“Kesinlikle onları bir ilimle âlemlere seçtik.”**⁸⁶ diye buyurmaktadır. Keza **“Kesinlikle onlar bizim katımızda seçilmiş hayırlılardandır.”**⁸⁷ diye buyurmaktadır. Peygamberler, peygamberlikleri esnasında bütün büyük ve küçük günahlardan masumdurlar. Eğer “Peygamber’in ömrünün başından sonuna kadar masum oluşuna delil nedir?” diye sorulursa şöyle cevap verilir: Eğer peygamber yanlışlık yaparsa veya unutkan olursa, getirdiği haberlere güven kalmaz. Eğer hata yaptığı kabul edilirse, insanların akılları ona tabi olmaktan nefret eder, böylece peygamberliğin faydası yok olur.⁸⁸

2- Olgu Delili

Mısbâh Yezdî'ye göre toplum eğitimcileri unvanıyla tayin edilen peygamberlerin gönderilmesindeki ilahî hedef, sözlerde ve davranışlarda her türlü yanlıştan korunmuş oldukları zaman bütünüyle gerçekleşmiş olur.⁸⁹ Bu nedenle Allah Teâlâ peygamberler hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Andolsun, onlarda sizlere, Allah'ı ve ahiret gününü uman kişi için güzel bir örnek vardır.”**⁹⁰ Peygamberler örnek ve numune oldukları için insanları terbiye ve tezkiye etmeleri, yetenekli bireyleri insanî kemalin en son aşamasına ulaştırmaları gerekir. Başka bir ifadeyle, peygamberler öğretim ve yol göstericilik görevlerine ilave olarak, eğitim ve terbiye vazifelerini de omuzlarında taşımaktadırlar. Öyle ki bu eğitim ve terbiye, toplumun en yetenekli ve en seçkin bireyleri de kapsayacak bir eğitim ve terbiyedir. Böyle bir makama ancak kendileri insanî kemalin en yüksek derecelerine ulaşmış, nefsanî melekelerin ve ismet melekесinin en kâmiline varmış olan kişiler sahiptirler. Buna ilave olarak, başkalarını terbiye etme konusunda eğitimcinin davranışının rolü, kesinlikle sözlerinin rolünden daha önemlidir. Davranış bakımından eksiklikleri ve noksanlıkları olan bir kimsenin sözü de istenilen etkiyi göstermez. Öyleyse Allah tarafından toplumun eğitimcileri unvanıyla tayin edilen ve gönderilen

⁸⁵ Enbiya 21/101.

⁸⁶ Duhan 44/32.

⁸⁷ Sad 38/47.

⁸⁸ Mufid, Muhammed b. Muhammed b. Numan, *Tashihu İ'tikâdâtı'l-İmâmiyye*, Kum, el-Mu'temeru'l-Âlemi Li'-Şeyh Mufid, 1413/1992, 128.

⁸⁹ Mısbâh Yezdî, *Âmûzişi Akâid*, 202.

⁹⁰ Mumtehin 60/6.

peygamberlerin gönderilmesindeki ilahî hedef, sözlerde ve davranışlarda her türlü yanlıştan korunmuş oldukları zaman bütünüyle gerçekleşmiş olacaktır.

3- Mutlak İtaat Delili

Hillî ve Hasanzade Amulî'ye göre peygamberlerin hata yapmaları ve günah işlemeleri insanların şu hale duçar olmalarına neden olur: İnsanlar bir taraftan peygamberlerin yaptıkları hataları ve günahları işlemeleri gerekir, çünkü Allah'ın emrinden dolayı peygamberlere itaat etmeleri lazım, diğer taraftan da hataları ve günahları terk etmeleri gerekir, çünkü Allah bunları yasaklamıştır. Hâlbuki iki tane zıt olan şeyi birleştirmek olanaksızdır.⁹¹ Bundan ötürü Allah Teâlâ insanlara kayıtsız şartsız bir şekilde peygamberlere itaat etmelerini emretmiştir. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“Biz hiçbir Resûlü, Allah'ın izniyle itaat edilmesinin dışında (bir amaçla) göndermedik.”**⁹² İnsanlar bu ve buna benzeyen Allah'ın emirlerine inanarak peygamberlere itaat etmek istemektedirler. İtaat etmek istiyorlar, ancak diyelim ki peygamberler günah işlemektedirler. Böyle bir durumda peygamberlere itaat ederlerse onlar da günah işlemek zorunda kalacaklardır. Dolayısıyla Allah Teâlâ günah işlemeyi emretmiş gibi olacaktır. Hâlbuki şöyle buyurmaktadır: **“De ki: Kesinlikle Allah kötülüğü emretmez. Allah hakkında bilmediğiniz şeyler mi söylüyorsunuz.”**⁹³ Ayrıca eğer peygamberlere itaat etmezlerse bu defa da onlara isyan etmiş gibi bir duruma düşecekler. Allah Teâlâ peygamberlere isyan eden kişilere ise cehennem ateşini vaat etmiştir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **“Kim Allah'a ve Resûlüne isyan ederse, kesinlikle onun için cehennem ateşi vardır, onun içinde ebediyen kalacaklardır.”**⁹⁴ Bundan dolayı çelişkilerle dolu bir inanç ortaya çıkacaktır. İşte bütün bu çelişkilerin olmaması için peygamberlerin masum olmaları gerekmektedir.

4- Tutarlılık Delili

Hillî ve Hasanzade Amulî'ye göre peygamberler hata yaptıkları ve günah işledikleri zaman, insanların onlara iyiliği emretmeleri ve kötülükten sakındırmaları gerekir. Çünkü iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak her müslümana farzdır. Bu durum ise peygamberlerin incinmelerine neden olur. Peygamberleri incitmek ise haramdır. Dolayısıyla bir taraftan insanlara iyiliği emretmeleri ve kötülükten sakındırmaları farzdır, diğer taraftan da peygamberleri incitmemeleri farzdır. Hâlbuki

⁹¹ Hillî-Hasanzade Amulî, *Keşfu'l-Murâd*, Kum, Muessesetu'n-Neşri'l-İslamî, 1413/1993, 349.

⁹² Nisa 4/64.

⁹³ Araf 7/28.

⁹⁴ Cin 72/23.

iki tane zıt olan şeyi birleştirmek olanaksızdır.⁹⁵ Bu bakımdan Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Sizden hayra davet eden, iyiliği emreden ve kötülükten sakındıran bir topluluk bulunsun. Kurtuluşa erenler işte onlardır.”**⁹⁶ Bu ayet inanan her insanın iyiliği emretmesi ve kötülükten sakındırması gerektiğini emretmektedir. Hakeza ahirette kurtuluşa erecek olan kişilerin de bu emri yerine getiren kimseler olduğunu bildirmektedir. Ayetin mefhumundan ise bu emri yerine getirmeyen kişilerin kurtulamayacakları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla iyiliği emretmenin ve kötülükten sakındırmanın ne kadar çok önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Diyelim ki bir peygamber hırsızlık yaptı. Bu durumu bir önceki ayete inanan ve yaşamak isteyen bir mümin gördü. Peygamberi uyararak hırsızlık yapmanın günah olduğunu söyledi. Peygamber böyle bir uyarıdan dolayı mutlaka kalbi kırılacak ve incinecektir. Hâlbuki Allah Teâlâ başka bir ayette de peygamberi inciten kişilerin lanetlenmiş olduğunu bildirmekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Allah’ı ve Resûlünü inciten kişiler vardır, Allah dünyada da ahirette de onlara lanet etmiştir, onlar için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.”**⁹⁷ İnanan kişi bir önceki ayete göre hareket etse bu ayetten dolayı Allah’ın azabına duçar olacaktır, ancak bu ayete göre hareket etse bu sefer de önceki ayetten dolayı kurtuluşa eremeyecektir. Dolayısıyla Allah’ın dininde çelişkili bir durum ortaya çıkacaktır. İşte bu çelişkinin olmaması için peygamberlerin ismeti gerekli olmaktadır.

5- Sözde ve Davranışta Çelişkisizlik Delili

Tabâtabâî’ye göre bir peygamber’in, ilâhî mesajı duyurma açısından masum oluşu, ancak günahattan masum olması ve söz fiil çelişkisinden korunmuş olması ile gerçekleşmiş olur. Bu da, son derece açık bir husustur.⁹⁸ Bu yüzden düşünce ve fikir erbabına göre “Fiil de tıpkı söz gibi delil oluşturur, mesaj verir” ilkesi bulunmaktadır. Buna göre, bir işi yapan kimse, bu fiiliyle yaptığı işi güzel ve caiz gördüğünü anlatır. Bu, “Falan işi güzel ve caiz görüyorum” demesi ile vurgulama bakımından birdir. Eğer, aksini emreden peygamberden günah nitelikli bir davranış sudur etse, onun açısından, bu bir çelişki olur. Çünkü fiili, bu durumda sözü ile çelişir. O zaman da, peygamber birbiriyle çelişen iki şeyin tebliğcisi konumuna düşer. Oysa iki zıt şeyi tebliğ etme, gerçeği tebliğ olarak adlandırılmaz. Çünkü iki zıt şeyi duyuran kimse, hakkı duyurmuş olamaz. Bunun nedeni birbirine zıt olan iki şeyin birbirlerini geçersiz kılacak nitelikte olmalarıdır. Bundan dolayı bir peygamber’in, ilâhî mesajı duyurma açısından masum olması, yalnızca onun

⁹⁵ Hillî-Hasanzade Amulî, *Keşfu’l-Murâd*, 349.

⁹⁶ Âl-i İmran 3/104.

⁹⁷ Ahzab 33/57.

⁹⁸ Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mîzân fî Tefsîri’l-Kur’ân* (Çeviren: Vahdettin İnce), İstanbul, Kevser, 2/222.

günahtan masum olması ve söz-fiil çelişkisinden korunmuş olması ile gerçekleşmiş olur.

6- Hayat Tarzı Delili

İbn Sînâ'ya göre peygamberler hiçbir şekilde hata ve yanlışlık yapmazlar. Onların yaşam tarzları bu şekildedir.⁹⁹ Zira bazı insanlar hayatlarını günah, zulüm, kötülük, kaos ve kargaşa üzerine bina etmişlerdir. Bu, onların hayat tarzı olmuştur. Bu yüzden günahsız bir hayat düşünemezler ve yaşayamazlar. Örneğin alkollü içki müptelası bir kişi düşünelim. Böyle bir kimse içkisiz bir hayat yaşayamaz. Veya sigara tiryakisi düşünelim. Canı pahasına bile olsa sigara içmek ister ve onsuz bir yaşam tasavvur bile edemez. Çünkü içki içmek veya sigara kullanmak onlar için yaşam tarzı olmuştur. Ancak peygamberlerin hayat tarzı ve yaşam sistemi ise güzellik, temizlik, iyilik, hoşgörü, barış, adalet, günahsızlık, zulümsüzlük üzerine bina edilmiştir. Bundan dolayı günahlı bir hayat düşünemezler ve yaşayamazlar. Örneğin namazı veya orucu düşünelim. Namaz kılmayan ve oruç tutmayan bir peygamber düşünmek mümkün müdür? Veya bir peygamber namazsız ve oruçsuz bir hayat düşünebilir mi? Elbette ki olanaksızdır. Çünkü namaz kılmak ve oruç tutmak onların hayat tarzıdır. Aynı şekilde içki içen veya sigara kullanan bir peygamber düşünmek mümkün müdür? Elbette ki olanaksızdır. Çünkü bu tür zararlı ve haram olan şeylerden uzak yaşamak onların yaşam tarzlarıdır.

1.3.3. Mu'tezile

Nefretin Önlenmesi Delili

Kâdî Abdulcebbâr'a göre bir peygamber büyük veya küçük nefret edilen şeylerin hepsinden münezzeh olması gerekir. Peygamber göndermenin amacı, yalnızca kullara lütfetmek ve onları ıslah etmektir. Peki, bunun yolu nedir? Bunun yolu, mükellefe en bariz şekilde bu yolun açıklanmış olması gerekir. Bunun en doğru ve en kolay yolu ise peygamberin her türlü nefret edilen davranıştan uzak

⁹⁹ İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdullah, *eş-Şifâ/el-İlâhiyyât*, Kum, Mektebetu Âyetullah el-Maraşî, 1404/1983, 51. Bir müslümanı Sünnî veya Şîî yapan şey, Hz. Peygamber'den sonraki halifelik seçimiyle ilgili olan inancıdır. Eğer bir müslüman Hz. Peygamber'den sonraki halifelik seçiminin ümmetin seçimine ve icmasına bırakıldığına inanırsa Ehl-i Sünnet mezhebinden olur. Ancak eğer Hz. Peygamber'den sonraki halifenin Allah'ın nassıyla bizzat Resûlullah tarafından tayin edildiğine inanırsa Şîî mezhebinden olur. İbn Sînâ'nın bu konudaki görüşü *eş-Şifâ/el-İlâhiyyât* eserinin 451. ve 452. sayfalarında şöyle geçmektedir: "Halife seçimi iki şekilde olur. Birincisi icma ile... İkincisi de nas ile. Nas ile halife seçimi daha doğrudur. Çünkü nas ile halife seçimi; fırkalara bölünmeye, birbirine düşman olmaya ve ihtilafa neden olmaz."

olmasıdır.¹⁰⁰ Mu'tezile âlimleri genel olarak peygamberlerin küçük günah işleyebileceklerine inanmaktadırlar. Hatta bizzat Kâdî Abdulcebbar da böyle inanmakta ve bunu söylemektedir.¹⁰¹ Ancak yukarıdaki ifadesiyle peygamberlerin büyük veya küçük bütün günahlardan masum olmalarını gerektiğini de beyan etmektedir. Demek ki bu konu kendileri açısından tam olarak netliğe kavuşmuş değildir. Veyahut da peygamberlerin küçük ve büyük günahlardan masum olmalarına yakın bir inanca sahiplerdir. Her halükarda onun sözünden anlaşılan o ki Allah Teâlâ peygamberden günah, zulüm, kabalık, ahlaksızlık, kötü söz, çirkin davranış gibi insanların nefretine neden olacak şeyleri ondan uzaklaştırmak zorundadır. Çünkü eğer Allah nefret edilen durumları peygamberden uzaklaştırmazsa, insanların onu kabul etmesi gerçekleşmez. Mükellefin kabul etmesine en yakın olan durum budur. Allah Teâlâ peygamberleri nefrete neden olan şeylerden uzaklaştırmak zorundadır. Bunun için Allah Teâlâ Hz. Peygamber'den katı kalpliliği ve kabalığı dahi uzaklaştırmıştır. Bunun nedenini de şöyle açıklamıştır: **“Eğer sen kaba ve katı yürekli olsaydın onlar çevrenden dağılır giderlerdi.”**¹⁰²

Elbette burada sözü edilen konular, özbenliğini bozmamış bütün insanlar bakımından sevilen ve seilmeyen ortak değerlerdir. Örneğin bütün insanlar adalet, barış, huzur, emniyet, güvenlik, iyilik yapmak, güzel söz söylemek, yardım etmek, güler yüzlü olmak gibi konuları kabul ederler ve severler. Dolayısıyla peygamberlerin bu özelliklere sahip olmaları ve bunlardan uzak durarak insanların nefretine neden olmamaları gerekir. Diğer taraftan da bütün insanlar zulüm etmek, adam öldürmek, zina etmek, hırsızlık yapmak, puta tapmak, sövmek, çirkin davranışlar yapmak, kaba davranmak, yalan söylemek, gıybet etmek, töhmet atmak gibi durumlardan nefret ederler. Dolayısıyla peygamberler bu tür şeylerden uzak durmaları ve insanların nefretine neden olmamaları gerekir. Aksi takdirde halkı kendilerinden uzaklaştırmış olacaklar ve bu yüzden tebliğ görevini gerektiği gibi yerine getiremeyeceklerdir.

1.4. Peygamberlerin İsmete Sahip Olmalarının Etkenleri

Peygamberlerin günahlardan korunmalarına yardımcı olan faktörler nelerdir? Peygamberlerin masum olmalarını gerektiren etkenler nelerdir? Şimdi bu soruların cevapları araştırılacaktır.

1.4.1. Ehl-i Sünnet

¹⁰⁰ Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 387.

¹⁰¹ Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, 388.

¹⁰² Âl-i İmran 3/159.

1- Peygamberlik Vesilesiyle Korunma

Kur'ân-ı Kerim Hz. Peygamber hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Eğer Allah’ın sana fazlı ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmaya niyet etmişlerdi...”**¹⁰³ Mâturîdî bu ayeti “Allah sana nübüvvet vesilesiyle ismet verip korumuştur aksi takdirde kesinlikle Allah’ın yolundan seni saptıracaklardı.”¹⁰⁴ diye anlamıştır. Bu nedenle peygamberlik makamı özel bir makamdır. Peygamber olan kişi Allah’ın özel bir rahmetinin, lütfunun, korumasının içinde yer alır ve peygamber olduğu için mutlaka ona ismet ve dokunulmazlık verilir. Bundan dolayı şeytanlar, cinler, insanlar ve diğer varlıklar onu doğru yoldan çıkaramazlar ve günaha sürükleyemezler. Nitekim aynı şey melekler için de söz konusudur.

2- Özel Korunma

Sâbûnî’ye göre Allah Teâlâ Peygamberimizi küçüklüğünden itibaren özel bir şekilde korumuştur. Ona ismet vererek küçüklüğünde ve gençliğinde cahiliyet davranışlardan muhafaza etmiştir. Nihayet peygamberlik gelince onun üzerindeki nimet kemale ermiş, en tam ve en kâmil şekliyle risaletin sorumluluğunu yüklenmeyle şereflenince ismeti tamamlanmıştır.¹⁰⁵ Bu açıdan Hz. Peygamber ve diğer peygamberler küçüklüklerinden itibaren özel bir koruma ve özel bir ismetle büyümüşlerdir. Bu özel koruma ve özel ismet günahla karşılaştıkları zaman bazen ilham, bazen vicdan, bazen fitrat, bazen akıl, bazen rüya, bazen bir dürtü, bazen bir uyku şeklinde gerçekleşebiliyordu. Bu yüzden diğer insanlar her türlü günaha duçar olurlarken, onlar bu özel koruma ve ismetten dolayı her türlü günahattan uzak kalmışlardır. Nihayet vahiy gelince ve tebliğle görevlendirilince ismetleri en mükemmel şekline ulaşmıştır.

3- Kalbin Arındırılması

Taberî’ye göre Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: **“Ben, Sa’d b. Bekrlar’de emzirilip büyütüldüm. O sıralarda, sütkardeşimle birlikte evlerimizin arkasında kendimize ait küçük kuzuları yayıyor, otlatıyorduk. Üzerlerinde ak elbise bulunan iki adam, içi kar dolu, altından bir leğen ile yanıma geldi. Beni tutup karnımı yardılar. Kalbimi çıkardılar. Onu da yardılar. Kalbimin içinden, kara, pıhtılaşmış bir kan parçası çıkarıp attılar. Sonra, kalbimi, karnımı, o karla iyice yıkayıp temizlediler...”**¹⁰⁶ Bilindiği kadarıyla Peygamberimizin Hz. İsmail’e kadar olan atalarının içinde peygamber yoktu. Bundan dolayı peygamber olmayan bu yüzden de ismet sahibi olmayan ataları bir takım günahlar

¹⁰³ Nisa 4/113.

¹⁰⁴ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 3/358.

¹⁰⁵ Sâbûnî, *en-Nübüvvet ve l-Enbiyâ*, 55.

¹⁰⁶ Taberî, *Câmiu l-Beyân*, 2/165.

işlemişlerdir.¹⁰⁷ Gerçi ataların ve valideynin işledikleri günahlardan dolayı çocukları sorumlu tutulamaz. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Hiçbir yüklenici başkasının (günah) yükünü yüklenmez.”**¹⁰⁸ Ancak belki genetik olarak olumlu veya olumsuz atalardan ve valideynden çocuklarına intikal eden bir takım durumlar da olabilir. İşte bu olumsuz durumlar küçükken Hz. Peygamber’in kalbinin yıkanmasıyla tamamen arındırılmış olabilir. Belki de Kur’ân’ın nüzul döneminde ve Peygamberimizin yaşadığı zamanda bazıların aklına “Acaba Peygamber küçükken de mi masumdu?” diye bir soru gelmiş ve bu yüzden bu cevap verilmiş olabilir.

4- Melek Tarafından Gözetilme

Sâbûnî’ye göre Resûlullah Allah’ın kendisini küçüklüğünden itibaren cahiliyet işlerinden koruduğu hakkında şöyle buyurmuştur: **“Öyle bir zamanımı biliyorum ki; Kureyş çocuklarıyla birlikte, bir oyun oynamak üzere, bir yerden bir yere taş taşıyorduk. Her birimiz, peştamalıyı sıyrıp boynuna dolamış, taşı onun üzerinde taşıyordu. Ben de, onlarla birlikte böyle yapıp gelip gitmek istedim, kendisini görmediğim birisi bana ağrıtıcı bir yumruk indirip: ‘Bağla peştamalıyı beline!’ dedi. Ben de, hemen, peştamalıyı belime bağladım. Arkadaşlarımın arasında, yalnız ben, peştamallı olduğum halde boynumda taş taşıdım.”**¹⁰⁹ Bu bakımdan anlaşılan o ki bir melek -melekler de olabilir- sürekli Peygamber Efendimizi gözetim altında tutuyordu. Onun hata yapmasına ve yanlış bir davranış sergilemesine engel oluyordu. Böylece doğruyu ve yanlışını ona gösteriyordu. Elbette Hz. Peygamber şu anlatılan olayda küçüktü ve mükellef değildi. Ancak Allah Teâlâ katında bir peygamberin ismeti konusu o kadar çok önemli bir konu ki sıradan çocukların yaptıkları yanlış olan ama günah olmayan davranışları dahi bir peygamberin yapmasına izin vermiyor ve onu doğru davranışa sevk ediyordu. Bu durum da peygamberlerin küçük yaştan itibaren özel bir şekilde korunduklarına ve masum olduklarına delalet etmektedir.

1.4.2. Şia

1- Allah’ın Özel Koruması

Seyyid Radî Hz. Ali’nin Peygamber Efendimiz hakkında şöyle söylediğini nakletmiştir: “Allah, sütten kesildiği andan itibaren meleklerin büyüklerinden birini

¹⁰⁷ Elbette şirk, zina, hırsızlık gibi büyük günahlar işlememişlerdir. Hz. Peygamber’in (s.a) ataları toplum içinde inanç, amel, ahlak, adalet, hoşgörü, yardımseverlik gibi erdemler bakımından en önde gelen insanlardı. Çünkü her birisi yaratılmışların en temiz, en akıllısı, en imanlı olan son Peygamberin (s.a) nutfesini taşıyorlardı.

¹⁰⁸ Enam 6/164.

¹⁰⁹ Sâbûnî, *en-Nübüvvet ve ’l-Enbiyâ*, 56.

ona arkadaş etmişti. O melek, ona gece gündüz yüceliklerin yolunu, âlemin güzel ahlakını öğretirdi.”¹¹⁰ Kur’ân’a göre sütten kesilme zamanı en fazla iki yaş olarak bildirilmiştir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler.”**¹¹¹ Dolayısıyla Hz. Peygamber sütten kesildiği zaman iki yaşından daha fazla değildi. Allah Teâlâ Resûlullah sütten kesilir kesilmez kendisinin katında çok değerli ve makam sahibi olan bir meleği görevlendirdi. Bu melek Peygamberimiz ile arkadaş oldu. Arkadaş olmak ise onu görmeyi, hissetmeyi, konuşmayı, dertleşmeyi, gezmeyi, sohbet etmeyi veya bunlara benzer şeyleri yapmayı gerektirir. Dolayısıyla Efendimiz onu görüyor ve onunla sohbet ediyordu. Mezkûr melek ona her zaman Allah’ın yolunu ve Onun rızasını kazanmanın sırlarını gösterirdi. Allah’ın hoşnut olduğu ahlakın ve davranışların neler olduğunu anlatırdı. Böylece Resûlullah her türlü kötülüklerden ve günahlardan uzak dururdu. Belki bazıların aklına şöyle gelebilir: Peygamberimize vahiy kırk yaşında gelmişti ve Cebrail’i de o zaman görmüştü. Bu durumu nasıl açıklayacaksınız? Cevap olarak şöyle söylenebilir: Evet, Hz. Peygamber’e Kur’ânî vahiy kırk yaşında iken geldi ve ondan sonra risalet görevine başladı. Ancak bu durum mezkûr zamandan önce Resûlullah’ın bir melek ile veya Cebrail ile görüşmediğine bir kanıt olamaz. Zaten ister ayetler olsun ister hadisler olsun Efendimizin kırk yaşından önce bir melek ile görüşmediğini söylemiyorlar, tam tersine görüştüğüne işaret eden ayetler ve hadisler vardır. Bundan önceki satırlarda bu konuyla ilgili birkaç tane hadis ve rivayet nakledilmişti. Ayete gelince Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle ‘Rabbimiz Allah’tır’ diyen, sonra da dosdoğru olan kişiler vardır. Melekler onlara inerler (ve derler ki:) ‘Korkmayın, üzülmeğin, size vaat edilen cennetle sevinin. Biz dünyada da ahirette de sizin dostunuzuz...’”**¹¹² Rabbimiz ayette, peygamberlerden değil, imanı kâmil, ahlakı güzel, ameli tam, Allah rızası için ihlaslı olan müminlerden söz ediyor. Bu özelliklere sahip olan müminlere melekler geliyorlar ve onlarla sohbet ediyorlar. Hakeza **“Biz dünyada da ahirette de sizin dostunuzuz”** ifadesinden bu arkadaşlığın bu dünyada gerçekleştiği de anlaşılmaktadır. Hakeza Hz. Meryem de bir çok melek ile görüşmüş ve sohbet etmiştir.¹¹³ Sonsuza kadar peygamber olamayacak kimseler meleklerle görüşebiliyorlarsa ve konuşabiliyorlarsa, niçin Hz. Peygamber ve diğer peygamberler peygamberliklerinden önce meleklerle görüşmesinler ve konuşasınlar? Kaldı ki özellikle Hz. Peygamber’in kırk yaşından önce meleklerle görüştüğü ve sohbet ettiği hususunda birçok rivayet de bulunmaktadır.

¹¹⁰ Seyyid Radî, Muhammed b. Hüseyin, *Nehcu’l-Belâğa*, İstanbul, Kevser, 2013, 306.

¹¹¹ Bakara 2/233.

¹¹² Fussilet 41/30.

¹¹³ Meryem 19/17-21; Âl-i İmran 45/3.

2- Kesin Bilgi

Subhânî'ye göre peygamberleri günahattan uzak tutan şey, günahın doğuracağı sonuçları bilmelerinden kaynaklanan çok güçlü imanları ve olağanüstü takvalarıdır. Bir olayın sonucunun pratik hayatta yüzde yüz olacağını bilmek insanda öyle bir ismet ve takva meydana getirir ki aklına hiçbir zaman günahın düşüncesi bile gelmez.¹¹⁴ Dolayısıyla peygamberler günahların sonucu olan cehennem ateşini bu dünyada iken kesin olarak biliyorlar, hatta görüyorlardı. İşte bundan dolayı günah işlemiyor ve masum kalıyorlardı. Örneğin; elektrik çarpmasını bilen ve gören bir insana bir milyar dolar verdiklerini ve böylece öldürücü elektriğin hareket ettiği çıplak elektrik kablosuna elini değmesini istediklerini varsayın. Acaba akıllı bir insan böyle bir iş yapar mı? Veya böyle bir iş yapmayı aklından geçirir mi? Kesinlikle akıllı olan bir insan hangi değere olursa olsun böyle bir yanlışa elini sürmez. Çünkü böyle bir yanlışın sonucu kesinlikle ölümdür. Bu konuda asla şek ve şüphesi yoktur. Dolayısıyla eğer bir kimse cehennem ve yakıcı ateş olan günahın öldürücü neticelerine ve şom sonuçlarına bu şekilde yüzde yüz bir bilgi elde ederse, kesinlikle günaha yaklaşamaz ve onu yapamaz. Çünkü bu bilgi onda hiçbir zaman yenilmeyecek bir takva ve koruma türü meydana getirmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: **“Hayır, eğer yakın ilmiyle bilseydiniz, kesinlikle cehennemini görürdünüz.”**¹¹⁵ İşte bu durum peygamberler için kendilerine peygamberlik gelmeden önce de geçerli idi. Nitekim Allah Teâlâ Hz. İbrahim hakkında peygamber olmadan önce **“Böylece İbrahim'e, yakinen inananlardan olması için, göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.”**¹¹⁶ diye buyurmaktadır. İmam Muhammed Bakır ayetle ilgili olarak şöyle söylemiştir: “Yedi gök, yedi yeryüzü ve arasındaki şeylerin perdeleri Hz. İbrahim için kaldırılmıştı. O da yedi göğe ve arasındaki şeylere, yedi yere ve arasındaki şeylere baktı. Hz. İbrahim'in yaptığı şeyin aynısını Hz. Muhammed de yapmıştır.”¹¹⁷

Bu noktada şöyle bir eleştiri ve soru olabilir: “Bazen kesin bilgiler insanda yanlışlardan korunma meydana getirmemektedir. Çünkü bazı bireylerin alkolün ve sigaranın zararlı olduklarını bildikleri halde içmekte olduklarını görüyoruz. Öyleyse bilgi böyle yerlerde niçin ismet icat etmemektedir?” Bu sorunun cevabı çok açıktır. O da şudur ki bilgi beyinden kalbe indiği ve bilgi haletinden iman durumuna dönüştüğü zaman korunma oluşturur. Bilgi iman rengine bürünmediği sürece hidayet

¹¹⁴ Subhânî, Cafer, *Risâle'yi Tevzîhu'l-Mesâil*, Kum, Merkezi Tahkîkâtî Kampiyûterîyi Ulûmî İslâmîyi Nûr/ Mecmuayı Âsârî Âyetullah Cafer Subhânî, 62.

¹¹⁵ Tekâsur 102/5-6 (Bu âyetin tercümesinde Prof. Dr. Süleyman Ateş'in mealinden istifade edilmiştir.)

¹¹⁶ Enam 6/75.

¹¹⁷ Hürri Âmilî, *İsbâtu'l-Hudâ* 1/407.

ve kurtuluş kaynağı olmaz. Örnek olarak şöyle söyleyebiliriz: Hepimiz ölünün insana zarar veremeyeceğini biliriz. Ancak aynı zamanda hepimiz ondan korkarız ve hiçbirimiz bir gece onunla aynı yatakta kalıp uyumayı istemeyiz. Buna karşın ölü yıkayan kişi ondan korkmaz ve hiçbir endişesi olmaz. Hatta yorulduğu zaman morkta ölülerin arasında da rahat rahat uyuyabilir. Bizim “Ölüler yaşayan bir insana asla zarar veremez” bilgimiz ile ölü yıkayan kişinin bilgisinin arasındaki fark şudur: Bizim bilgimiz sadece bilgiden ibarettir ve henüz bilgimize imanımız yoktur; ancak ölü yıkayan kişi sürekli denemenin ve sürekli ölümlerle birlikte bulunmanın etkisiyle bilgisine iman etmiştir, bu yüzden ölüden korkmamaktadır. Alkol içen ve sigara kullanan kişilerin bilgisi de iman durumuna çıkmamış bir bilgidir.

3- Allah Sevgisi

Subhânî'ye göre, masum kişi, marifet mertebelerinin çok yüksek olmasının etkisinden dolayı Allah'ın cemal ve kemal sıfatlarına öyle bir şekilde gönlünü kaptırmaktadır ki Onun rızasının dışında hiçbir şey yapamamaktadır. İnsanın Rabbine, Onun cemal ve kemal sıfatlarına aşık olması ve ilgi duyması, Onun kendisi hakkındaki sonsuz nimetlerinden haberdar olması, insanın ruhunda öyle bir huzu ve huşu icat etmektedir ki işlemek şöyle dursun hiçbir zaman günah ve isyan düşüncesine bile kapılmaz. Marifet ne kadar yüksek olursa ismet de aynı oranda yüksek olur.¹¹⁸ Bu açıdan insan bazen bir taşı sevmekte ve ona tapmaktadır. O taş olan sevgisinden dolayı savaşlar çıkarmakta, başkalarını öldürebilmekte, hatta kendisi de bu uğurda ölebilmekte ve sonsuza kadar cehennem ateşinin içinde yanmayı dahi göze alabilmektedir. İşte sevgi ve aşk böyle bir şeydir. Sevilen şey yani maşuk batıl da olsa sevgi ve aşk insanı bu hale getirmektedir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle siz, Allah'ı bırakıp dünya hayatında aranızda bir sevgi olarak putları (ilahlar) edindiniz.”**¹¹⁹ İnsan bazen bir kadını veya erkeği sevmektedir. Sevgilisi için, annesini, babasını, vatanını, kültürünü, hatta inançlarını dahi terk etmektedir. Sevgilisine kavuşmak için aç ve susuz kalmakta, akla hayale gelmeyecek çileler çekmekte, canını tehlikelere atmakta, hatta bu uğurda canını dahi feda edebilmektedir. Çünkü aşık mutlaka maşuka ulaşmayı arzu eder ve bu düşünceyle yanar tutuşur. Aklına bundan başka hiçbir şey gelmez. Bu yüzden sevgi ve aşk tedavisi olmayan bir hastalık gibidir. Nitekim Mevlânâ da diyor ki: “Ey aşk, herkesin yanında birçok adın sanın var, fakat ben dün bir ad daha takdım sana, bir adını daha söyledim: İlâcî olmayan dert.”¹²⁰ Örneğin bu konuda Züleyha zikredilebilir. Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: **“Şehirdeki kadınlar dediler ki:**

¹¹⁸ Subhânî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 25.

¹¹⁹ Ankebut 29/25.

¹²⁰ Mevlânâ, Celâleddîn Rûmî, *Dîvân-ı Kebîr*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993, 1/29.

‘Azizin karısı delikanlısından murat almak istemiş, kesinlikle o kara sevdaya tutulmuştur.’”¹²¹ Züleyha Hz. Yusuf’a öyle bir âşık olmuştu ki, şanını, şöhretini, mevkisini, makamını, kocasını, sarayını, malını, mülkünü, hatta inançlarını ve törelerini dahi terk etmişti. Elbette Züleyha’nın aşkı ve sevgisi haramdı; çünkü evli bir kadındı, dolayısıyla onun aşkı ve sevgisi bir mümin için örnek olamaz. Ancak burada üzerinde durulan konu aşkın ve sevginin bir insanı hangi duruma düşüreceği konusudur. Buradan hareketle insan bazen de göklerin, yerin ve içindekilerin yaratıcı, sonsuz merhamet ve şefkat sahibi, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir olan Allah Teâlâ’yı sevmekte ve Ona âşık olmaktadır. Zaten gerçek sevgi ve aşk budur. İnsanları yoktan var eden Allah Teâlâ da insanların kendisini sevmelerini istemektedir. Nitekim bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“İnsanlardan Allah’ı bırakıp (Ona) eşler edinen kişiler vardır, Allah’ı sever gibi onları severler. Ancak iman edenlerin Allah’a olan sevgisi çok şiddetlidir.”¹²²**

Bazı insanlar cehennem ateşinden korktukları için ibadet ederler. Bazı insanlar cennete gitmek ve oradaki nimetlere ulaşmak için ibadet ederler. Bazıları da Allah’ı sevdikleri ve Ona âşık oldukları için ibadet ederler. Bu bağlamda Allah’ın mutlak cemal ve kemal sıfatlarına âşık olan Hz. Ali şöyle söylemiştir: “Allah’ım! Ben senin ateşinden korktuğum ve cennetine özlem duyduğum için sana kulluk yapmadım. Ben seni ibadet edilmeye layık buldum, bunun için sana kulluk yaptım.”¹²³ Şek ve şüphe yok ki geçmişteki ve gelecekteki iman edenler arasında Allah’ı en çok seven Hz. Peygamber idi. Belki de Allah tarafından **“Habibullah/Allah’ın sevgilisi”**¹²⁴ sıfatını bundan dolayı almış olabilir. Bu bakımdan Hz. Habibullah Allah’ı razı etmekten başka hiçbir şey düşünmüyordu. Onun kalbinde ve hayatında önemli olan şey kendisinin nefsi, ailesi, akrabaları, hemşerileri ve diğer şeyler değildi. Onun tek amacı ve gayesi Allah’ın sevgisi ve Onun rızası idi. Sürekli şöyle dua etmekteydi: **“Allah’ım! Ben senden sevgini ve seni seven kimsenin sevgisini ve seni sevmeme sebep olacak amellerin sevgisini istiyorum. Allah’ım! Bende sevgini kendimden, ailemden ve serin sudan bile daha sevgili kıl.”**¹²⁵ Bu yüzden bazı hemşerileri, arkadaşları, akrabaları ona düşman oldular. Yıllarca aç ve susuz bir şekilde bir vadide az sayıdaki inananlarla birlikte yalnız yaşamaya mahkûm edildi. Ardından öldürmeye karar verdiler. Doğup büyüdüğü ve yaşadığı şehri Mekke’yi ve her şeyi terk etmek zorunda kaldı.

¹²¹ Yusuf 12/30.

¹²² Bakara 2/165.

¹²³ Feyz-i Kâşânî, Molla Muhsin, Muhammed Muhsin b. Şah Murtezâ, *Tefsiru’s-Sâfi*, Tahran, Mektebetu’s-Sadr, 1415/1995, 3/353.

¹²⁴ Tirmizî, “Münâfık”, 46 (No. 3616); Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 2/362.

¹²⁵ Tirmizî, “Deâvât”, 73 (No. 3490).

Medine’de de rahat bırakmadılar ve vefat edinceye kadar irili ufaklı yaklaşık seksen tane savaş yapmak zorunda kaldı. İşte Allah sevgisi insanı böyle bir hale getirmektedir. Bütün peygamberler de böyle idiler. Dolayısıyla peygamberler Allah sevgisinden ve rızasından ötürü Onun hoşnut olmayacağı bir şey yapmayı akıllarından dahi geçirmiyorlar ve böylece günahsız bir şekilde yaşıyorlardı.

4- Allah’ın Huzurunda Olunduğunun Bilinmesi

Humeynî’ye göre “İsmet” kâmil imandan başka bir şey değildir. Peygamberlerin ve velilerin ismeti, Cebrail’in onların elinden tuttuğu anlamına gelmez. Elbette Cebrail, Şimr’in¹²⁶ elini tutsaydı, o da hiçbir zaman günaha mürtekip olmazdı. Ancak ismet kâmil imandan kaynaklanır. Eğer insan Allah Teâlâ’ya iman ederse ve Allah Teâlâ’yı kalp gözüyle güneşi gördüğü gibi görürse, günah işlemesi ve isyan etmesi olanaksız olur. Nitekim silahlı güçlü bir kimse karşısında bile “ismet” meydana gelmektedir. Onun hazır ve nazır olduğuna inanmaktan kaynaklanan korku, insanı hata işlemekten korumaktadır.¹²⁷

Anlaşılan o ki masum insanlar, tertemiz bir şekilde yaratıldıktan sonra, nefisle mücadele etme, nuraniyet kazanma, faziletli melekeler sahibi olma neticesinde, kendilerini sürekli her şeyi bilen ve her şeyi kuşatmış olan Allah Teâlâ’nın huzurunda müşahade ediyorlardı. Hiçbir zaman Ondan gaflet etmiyorlardı. Böylece “**Lâ ilâhe illallah**” kelimesinin anlamına iman etmekteydiler. Yani Allah’tan başka herkesin ve her şeyin fani olduğuna, aynı zamanda insanın bunu değiştiremeyeceğine inanmaktaydılar. Nitekim “**Onun zatından başka her şey helak olacaktır.**”¹²⁸ diye buyurmaktadır. Eğer insan, zahirî ve batınî faktörlerin tamamının Allah’ın rububî sıfatının huzurunda olduğuna, Allah Teâlâ’nın her yerde hazır ve nazır olduğuna kesin olarak iman ve yakın etse, Onun huzurunda ve Onun nimetleriyle bir günaha mürtekip olması olanaksızdır. Normal bir insan, akıllı bir çocuk karşısında dahi günah işlemez ve avret yerlerini açmaz. Peki, ne oluyor da Allah Teâlâ’nın ve Onun rububiyetinin huzurunda avret yerlerini açabiliyor? Ne oluyor da hiçbir cinayetden korkmuyor ve sakınmıyor? Bunun nedeni şudur: İnsan, çocuğun hazır ve nazır olduğuna inanıyor. Ancak, Allah’ın hazır ve nazır olduğunu biliyor olsa da, inancı ve imanı yoktur. Hatta günahın çokluğu neticesinde kalbinin kararmış ve siyahlaşmış olmasından dolayı, bu tür meseleleri ve hakikatleri asla kabul bile edemiyor. Belki bunların doğru ve gerçek oluşuna ihtimal bile vermiyor. Gerçekten eğer insan Kur’ân-ı Kerim’de geçen bu olayların, vaatlerin, tehditlerin doğru olduğuna ihtimal

¹²⁶ Kerbela’da Hz. Hüseyin’i öldüren kişinin adı.

¹²⁷ Humeynî, Ruhullah Mûsevî, *Cihâd Ekber*, Tahran, Müessese-i Tanzîm ve Neşri İmam Humeynî, 1387/2008, 49.

¹²⁸ Kasas 28/88.

bile verse, hatta yakın etmesine gerek yok, amellerini ve davranışlarını yeniden gözden geçirir, böylece yuları kopmuş ve pervasız bir şekilde hareket etmez.

İnsan yolun üzerinde vahşi yırtıcı bir hayvanın var olduğuna ve ona eziyet edeceğine veya zarar verebilecek silahlı bir kişinin bulunduğuna ihtimal verse, o yoldan geçmekten sakınır, durur, o yoldan geçmekten vazgeçer, sonra da konunun doğru olup olmadığını araştırmaya başlar. Acaba bir kimse, cehennemin varlığına ve onun ateşinin içinde ebedi olarak kalmaya ihtimal verse, bilerek günah işleyebilir mi? Bir kimse, Allah Teâlâ'yı hazır ve nazır bilse; kendisini Onun rububî sıfatının huzurunda müşahade etse; sözleri ve davranışları için bir cezanın olduğuna ihtimal verse; bir hesabın ve bir azabın olduğuna ihtimal verse; bu dünyada söylediği her sözün, attığı her adımın, mürtekip olduğu her amelin kayıt edildiğini bilse; **“Ragîb” ve “Atîd”**¹²⁹ isimli Allah'ın meleklerinin onu gözetlediklerini, bütün sözlerini ve amellerini kayıt ettiklerini bilse; acaba böyle bir kimsenin günaha mürtekip olmaktan hiçbir korkusunun olmayacağını söylemek mümkün müdür? Bu nedenle İmam Cafer Sadık şöyle nakletmiştir: Bir gün Rasulullah oturmuş idi ki birden Cebrail geldi. Oldukça üzgün ve mahzun olup rengi değişmişti. Peygamber buyurdu ki: “Ey Cebrail, niçin üzgün ve mahzun görünüyorsun?” Cebrail “Ey Muhammed, nasıl böyle olmayayım ki, cehennemin nefesleri bugün bırakıldı” dedi. Peygamber “Cehennemin nefesleri nedir?” diye buyurdu. Arzedip dedi ki: “Şüphesiz ki, Allah Teâlâ ateşe emretti o da yandı. Kırmızı oluncaya kadar tam bin yıl geçti. Ondan sonra da yanmasını emretti ki, beyaz oluncaya kadar tam bin yıl geçti. Daha sonra da yeniden yanmasını emretti, siyah oluncaya kadar tam bin yıl geçti. Şu anda da o ateş siyah ve karanlıktır. Nitekim uzunluğu yetmiş zira olan zincirinin bir tek halkası dünyanın üzerine bırakılacak olsa şüphesiz ki, dünya onun hararetinden erir ve yok olur. Ve eğer zakkumunun zehrinden bir katre dünya ehlinin sularına düşecek olsaydı, o zaman da insanlar onun pis kokusundan ölürlerdi.” Daha sonra Rasulullah ve Cebrail birlikte ağlamaya başladılar. Allah Teâlâ onlara bir melek gönderdi ve buyurdu ki: “Sizlere Allah'ınızdan selam var, o buyuruyor ki, ben her ikinizi de azab görmenize sebep olacak herhangi bir günah işlemekten korudum, masum kıldım.”¹³⁰ Dolayısıyla masum peygamberler bu ve buna benzer ilimlerden dolayı kendilerinin Allah'ın huzurunda olduklarını yakinen biliyorlardı. Eğer bir günah işlerlerse cehennem ateşinin içine gideceklerini görüyorlardı. Bu nedenle hiçbir zaman günah işlememişlerdir.

5- Her İnsanın Az veya Çok Masum Olması

¹²⁹ Kaf 50/18 **“Yanında bir gözetleyici (ve) bir hazır olmaksızın hiçbir söz söylemez.”**

¹³⁰ Humeynî, Ruhullah Müsevî, *Kırk Hadis Şerhi*, Hamd Yayınları, 1/46.

Mekârim Şîrâzî'ye göre peygamberlerin her türlü günah karşısında masum olduklarını ispat etmenin yollarından biri de şudur: “Günahın etkenleri peygamberlerin varlığında yenilmeye mahkûmdur.” Şöyle ki; biz kendimize yöneldiğimiz zaman, bazı günahlardan veya kötü işlerden veyahut da beğenilmeyen davranışlardan masum olduğumuzu görürüz. Örneğin; acaba ateş ya da çöplük veya dışkı yemeyi düşünen akıllı bir insan bulabilir misiniz? Kesinlikle hayır. Böylece kısa bir cümleyle bu hakikati somutlaştırarak şöyle söyleyebiliriz: Her akıllı ve sağlıklı insan bazı çirkin amellere karşı “dokunulmazlık” sahibidir veya bir tür “ismet” sahibidir.¹³¹ Buradan hareketle insan kendisi hakkında düşündüğü zaman bazı günahlardan uzak durduğunu ve hayatı boyunca hiç yapmadığını anlar. Hatta söz konusu olan günahları işlemeyi aklının ucundan bile geçirmediğini fark eder. Örneğin acaba akıllı bir insan anadan doğma çıplak bir halde sokaklarda ve çarşılarında dolaşmayı hiç düşünür mü? Kesinlikle hayır. Eğer bir kimseden böyle bir davranış görülse, onun normal olmadığına ve psikolojik sorunlarının bulunduğu inanılır. Aksi takdirde akıllı bir insanın böyle işler yapması olanaksızdır. Böyle durumlar ve bunlara benzer şeyler tahlil edildiği zaman şu sonuç görülmektedir: Her akıllı ve sağlıklı insan bazı çirkin amellere karşı “dokunulmazlık” sahibidir veya bir tür “ismet” sahibidir. Buradan başka bir aşamaya geçilmektedir. Bazı insanların bazı kötü işlere karşı dokunulmazlığının olduğu, ancak diğer insanların böyle olmadığı görülmektedir. Örneğin; her türlü mikrop çeşidini çok iyi bilen bir doktor, çok tehlikeli bulaşıcı bir hastalığa müptela olmuş hastaların elbiselerinin yıkandığı esnada, onların elbiselerinden akan bir damla suyun karıştığı bir bardak sudan hiçbir zaman içmez. Ancak habersiz ya da bilgisiz veya cahil bir kişi böyle bir durum karşısında duyarsız olabilir ve suyu içebilir. Bu yüzden basit bir tahlille şu sonuca ulaşılmaktadır: Kötü bir durum hakkında insanın bilgisi ne kadar çok olursa, aynı oranda dokunulmazlığı da daha çok olur. Şimdi bu bakışıyla şöyle söylenebilir: Eğer bir kimsenin iman ve bilgi seviyesi çok yükselirse, Allah’a ve Onun adil mahkemesine her şeyi gözünün önünde hazır ve nazır bir şekilde görecektir oranda inanırsa, bütün günahlara karşı dokunulmazlık sahibi olur. Böyle bir insana göre her kötü iş, bize göre anadan doğma çıplak bir halde sokaklarda ve çarşılarında gezmek gibidir. Ona göre haram mal, ateş alevi gibidir. Biz ateşi ağzımıza koymadığımız gibi, o da haram malı ağzına koymaz. Bu açıklamalardan şöyle bir sonuç elde ediyoruz: Peygamberler sahip oldukları olağanüstü ilim, bilgi, iman vesilesiyle günah işleme düşüncesini yok etmektedirler. Bu yüzden en heyecanlı günah faktörleri bile onların akıllarına ve imanlarına galip gelemmez. İşte bundan dolayı “Bütün peygamberler her türlü günaha karşı masumdur” diye söylenmektedir.

¹³¹ Mekârim Şîrâzî, Nâsır, *Pencah Dersi Usûli Akâid Berâyi Cevânân*, Merkezi Tahkîkâtî Kampiyûterîyi Ulûmî İslâmîyi Nûr/ Mecmuayı Âsârî Âyetullah Mekârim Şîrâzî, 160.

1.4.3. Mu'tezile

Allah'ın Lütü

Kâdî Abdulcebbâr'a göre bir farz veya mendubu yerine getirme hususunda Allah'ın lütü ile kulun itaati muvafakat ederse bu durum "tevfik" diye vasıflandırılır. Aynı şekilde Allah'ın lütü ile kulun kötü olandan imtina etmesi muvafakat ederse bu da "ismet" olarak vasıflandırılır. Lütü vaki olup imtina vaki olmazsa ismet diye isimlendirilmez.¹³² Dolayısıyla peygamberlerin ismete sahip olmalarının en önemli etkenlerinden biri de Allah'ın lütüdür. Allah Teâlâ onlara özel bir lütüde bulunarak günahlardan uzak durmuşlar ve masum kalabilmişlerdir. Allah Teâlâ lütünü herkese verir, ancak kim bu lütüden daha iyi yararlınsa lütü artmaya başlar ve lakin lütüden yararlanamayan kimseden ise geri alınır. Diyelim ki bir padişah ve onun birçok vezirleri vardır. İlke ve başlangıç olarak padişah bütün vezirlerine aynı oranda yetki, para, mevki ve makam vermiştir. Vezirlerden birisi padişahın emirlerini ve yasaklarını tam olarak yerine getirmiş ve bütün yolsuzluklardan da uzak durmuştur. Bunu gören ve bilen padişah ona karşı lütünü, sevgisi, güvenini artırır. Böylece daha fazla yetkiler ve makamlar vermeye başlar. Ancak diğer vezirler padişahın bütün emirlerini yerine getirmemişler ve bazı yasaklarını da yapmışlardır. Hatta bazı vezirler yolsuzluğa bile karışmışlardır. Bundan dolayı padişah onlara verdiği mevkiyi, makamı, parayı ve diğer şeyleri azaltmaya başlar, hatta bazılarını görevden uzaklaştırır ve ceza dahi verir. Allah Teâlâ'nın lütü da buna benzer, Onun lütü sonsuzdur. Bu yüzden Onun lütü ve rahmeti bütün kullarına şamil olmuştur. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **"Rahmetim her şeyi kuşatmıştır."**¹³³ Ancak Allah'ın lütünü peygamberler çok iyi değerlendirmekte, bundan dolayı lütü üstüne lütü gelmektedir. İsmet konusu da bu lütülardan biridir. Peygamberler Allah'ın herkese verdiği ismetten çok iyi yararlandıkları için ismet üstüne ismet sahibi olmaktadırlar. Neticede Allah'ın lütüyle ömürleri boyunca günahsız bir hayat sürdürmektedirler. Ancak kâfirler ve münafıklar Onun ismet lütünden gerektiği gibi yararlanmadıkları için onlardan geri alınmaktadır.

1.5. İsmetin Sınırı

Acaba ismet sadece peygamberlere ait bir özellik midir? Acaba diğer insanlar ismete sahip olabilirler mi? Şimdi bu soruların cevapları araştırılacaktır.

¹³² Kâdî Abdulcebbâr, *el-Muğnî fî'l-Ebvâbi't-Tevhîd ve'l-Adl*, Kahire, Dâru'l-Mısriyye, 1962-1965, 13/15.

¹³³ Araf 7/156.

1.5.1. Ehl-i Sünnet

Mâturîdî'ye göre Allah insanları karanlıklardan aydınlıklara (onları küfürden imana) çıkarır, yardım eder ve ismet verir. Hidayetin hakikati ismet ve tevfidir. Kâfirler için olmayıp müminler için gerçekleşen Allah'ın fazlı ismet ve tevfidir. Allah'ın insanları tezkiye etmesi onlara peygamber, kitap, ismet ve tevfik göndermek suretiyle gerçekleşir.¹³⁴ Bu bakımdan Allah Teâlâ bütün insanlara peygamberlerle, kitaplarla, peygamberlerin varisleri âlimlerle tevhidi ve şirki, hakkı ve batılı, imanı ve küfrü, doğru ve yanlış, iyi ve kötüyü göstermiştir. Bu şekilde onlara yardım ederek günahlardan uzak durmalarını ve ismet sahibi olmalarını istemiştir. Bazıları Allah'ın hidayetini kabul edip liyakatleri miktarınca iman ve ismet sahibi olmuşlardır. Bazıları da reddedip kafir olmuş ve günahlara saplanmışlardır. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **“De ki: Hak Rabbinizdendir. Öyleyse dileyen kişi iman eder ve dileyen kişi de inkar edip kafir olur.”** Müminler iman ettikleri ve günahlardan uzak durarak ismetli bir şekilde yaşamayı kabul ettikleri için Allah'ın fazlı da gelmeye başlamaktadır. Mümin her ne kadar günahlardan uzak durursa Allah Teâlâ ona bir o kadar hatta daha fazla bir şekilde tevfik, başarı, ismet ve günahlardan uzak durma lütfunu bağışlamaktadır. Demek ki ismet sıfatı sadece peygamberlere has bir özellik değildir. Müminler de belli bir oranda bir sığata sahip olabilmektedirler.

Ancak Sâbûnî'ye göre ismet peygamberlerden başkası için gerçekleşmemiştir. Zira Malik, Hz. Peygamber'in kabrini işaret ederek şöyle demiştir: “İstisnasız hepimiz redde edilebiliriz kabul de olunabiliriz, ancak şu kabrin sahibi başka.” Çünkü Hz. Peygamber ismet sahibiydi.¹³⁵ Sâbûnî ismet makamını peygamberlerle sınırlandırmıştır. Ancak ayetlerden ve hadislerden her hangi bir delil göstermemiştir. Yani ismet makamının ister bir ömür boyunca olsun ister ömrün belli bir döneminde olsun peygamberlerden başkası için gerçekleşmeyeceğinin kanıtını ayetlerden ve hadislerden belirtmemiştir. Hâlbuki tam tersine ayetlere, hadislere ve aklî kanıtlara göre her insan hatta her varlık belli bir oranda ismete sahip olabilmekte ve günahlardan uzak durabilmektedir. Örneğin güneş, ay, yıldız, gezegenler ve bunlara benzer diğer varlıklar sadece Allah'ın emirlerine göre hareket ederler ve asla ona isyan etmezler. Bu bağlamda masumdurlar, ancak peygamber değildirler. Belki bazıları onların iradesiz olduklarını söyleyebilirler. Ancak Kur'an-ı Kerim başka bir şey söylemekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Sonra (Allah) duman halinde iken gökyüzüne kuruldu. Ardından ona ve yeryüzüne dedi ki: ‘İsteyerek ve istemeyerek gelin.’ Dediler ki: ‘İsteyerek geldik.’”**¹³⁶ Hakeza melekler

¹³⁴ Günaydın, *Mâturîdî'nin Kelâm Sisteminde Peygamberlerin İsmeti*, 133.

¹³⁵ Sâbûnî, *en-Nübüvvet ve'l-Enbiyâ*, 60.

¹³⁶ Fussilet 41/11.

masumdurlar, ancak peygamber değildirler. Nitekim Kur’ân-ı Kerim onlar hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Allah’ın kendilerine emrettiği şeye isyan etmezler ve emrolundukları şeyleri yaparlar.”**¹³⁷ Hakeza peygamber olmamalarına rağmen bütün çocuklar masumdurlar. Hakeza peygamber olmamasına rağmen Hz. Meryem masumdu. Nitekim Kur’ân-ı Kerim peygamberler için kullandığı sıfatları Hz. Meryem için de kullanmış ve şöyle buyurmuştur: **“Bir zaman melekler dediler ki: ‘Ey Meryem! Kesinlikle Allah seni seçti, seni mutahhar kıldı ve seni âlemlerin kadınlarına seçip üstün kıldı.’”**¹³⁸ Dolayısıyla mezkûr iddianın doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

1.5.2. Şia

Cevâdî Âmulî’ye göre ismet melekesi ne zatîdir ne de sınırlı. Bu yüzden peygamberlerden ve imamlardan başkası da ismet melekesine sahip olabilir. Çünkü nefisle mücadele, nefis tezkiyesi ve nefsi arındırma yolları herkese açıktır. Bunlarla ilgili konular geneldir ve herkes içindir.¹³⁹ Dolayısıyla ismet melekesi zatî değildir. Yani sadece peygamberlerin zatıyla ilgili bir konu değildir. Zarfiyetleri oranında onların dışındaki insanlar da hatta diğer varlıklar da ismet sıfatına sahip olabilirler. Nitekim daha önceki satırlarda bu konudaki örnekler sunulmuştu. İsmet konusu, nefsi günahlardan tezkiye etme ve arındırma aşamalarından birini oluşturmaktadır. Nefis tezkiyesi ve arındırması ise sadece peygamberlere has bir durum değildir. Allah Teâlâ bunu herkesten istemekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Ey iman edenler! Eğer takvalı olup Allah’tan korkarsanız sizin için furkan karar kılar...”**¹⁴⁰ Nefsi tezkiyeyle, takvaya riayet etmekle, iç ve dış organları korumakla, nefsanî ve şeytanî vesveseleri önlemekle, helal şeyleri yemek ve içmekle, murakabe ve muhasebeyle hem ilimde hem de amelde görkemli ismet melekesine ulaşmak ve çelikten bir iradeye sahip olmak mümkündür.

Her peygamber masumdur, ancak her masum peygamber değildir. Çünkü ismet melekesinin, diğer varlıksal kemaller gibi kendi sınırları içinde farklı farklı dereceleri vardır. Bu yüzden zayıfı, orta hallisi ve çok güçlüsü bulunmaktadır. İşte bundan dolayı şöyle buyrulmaktadır: **“Allah kendi risaletini karar kılacağı yeri daha iyi bilir.”**¹⁴¹ Bu yüzden Allah Teâlâ kendi katına ait olan elçiliklerle,

¹³⁷ Tahrim 66/6.

¹³⁸ Âl-i İmran 3/42.

¹³⁹ Cevâdî Âmulî, Abdullah, *Tefsîr-i Mevzûiyyi Kur’ân-ı Kerim/Vayh Ve Nubuvvet Der Kur’ân*, Kum, Merkez-i Neşr-i Esrâ, 1384/2005, 208-209.

¹⁴⁰ Enfâl 8/29.

¹⁴¹ Enam 6/124.

peygamberliklerle, risaletlerle ilgili hassas makamları ve kritik unvanları herkese hatta her masuma dahi vermemektedir.

1.5.3. Mu'tezile

Mu'tezile mensuplarının geneline göre peygamberlerden ve meleklerden başka ismet sahibi bir varlık yoktur.¹⁴² Ancak Kâdî Abdulcebbar'a göre Allah'ın lütfu ile kulun kötü olandan imtina etmesi muvafakat ederse "ismet" olarak vasıflandırılır. Lütuf vaki olup imtina vaki olmazsa ismet diye isimlendirilmez.¹⁴³ Dolayısıyla anlaşılan o ki mezkûr kul sıradan bir kuldur. Mutlaka peygamber olması gerekmemektedir. Allah sıradan kuluna bir lütufta bulunmaktadır. Eğer kul Allah'tan gelen bu lütfu gerektiği gibi değerlendirirse ismet gerçekleşmektedir. Örneğin Allah Teâlâ sabah namazına kalkması ve kılması için bir rüya, bir ses veya başka bir vesileyle kuluna lütufta bulunmaktadır. Kul bu lütfu cevap verirse, uyanırsa ve namazını kılsa ismet gerçekleşmiş demektir. Çünkü namazını gecirtirmemiş, böylece günaha duçar olmamıştır. Aynı şekilde sıradan kul bir günahla karşılaşmaktadır. Günahla karşılaşınca Allah ona lütufta bulunarak onun günah olduğuyla ilgili bir ayet veya bir hadis hatırlatmaktadır. Bundan dolayı eğer kul o günahı vazgeçerse ismet gerçekleşmiş demektir.

1.6. İsmetin Dereceleri

Acaba ismet makamının dereceleri var mıdır? Acaba peygamberlerin ismet sıfatlarının ölçüsü farklı mıdır yoksa aynı mıdır? Şimdi bu soruların cevapları araştırılacaktır.

1.6.1. Ehl-i Sünnet

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"İşte peygamberler! Biz onların bazısını bazısına üstün kıldık."**¹⁴⁴ Taberî, ayet-i kerimede Allah Teâlâ, Peygamberlerinden bir kısmını diğerlerinden üstün kıldığını beyan etmektedir. Mesela Hz. Muhammed'i bütün insanlara ve cinlere peygamber kılmıştır.¹⁴⁵ Mâturîdî'ye göre Resûller Levh-i Mahfuz'da Allah katında diğer peygamberlere üstündürler. Resûller parlak bir yıldızın üstünlüğü gibi üstündürler. Yani Zühre yıldızının diğer yıldızlardan daha

¹⁴² İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 1/277.

¹⁴³ Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, 13/15.

¹⁴⁴ Bakara 2/253.

¹⁴⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/379.

fazla ışık vermesi gibi ışık verirler.¹⁴⁶ Bazı rivayetlere göre yüz yirmi dört bin nebi ve üç yüz on üç Resûl bulunmaktadır.¹⁴⁷ Bu bakımdan her Resûl nebidir, ancak her nebi Resûl değildir. Resûller nebilerden daha üstün bir makama sahiptirler. Üç yüz on üç Resûlün ise beş tanesi Ulu'l-Azm peygamber idi¹⁴⁸ ve bu beş peygamber diğerlerinden daha üstündü.¹⁴⁹ Ulu'l-Azm peygamberler içinde ise Hz. Peygamber daha üstündü. Nitekim Peygamberimiz bir hadiste kendisinin üstünlüğünü ile ilgili şöyle buyurmuştur: **“Bana, benden önce herhangi bir peygambere verilmeyen beş özellik verilmiştir: Ben, kırmızı renkliye de siyah renkliye de peygamber olarak gönderildim. Yeryüzü benim için mescit ve temiz kılındı. Ganimetler bana helal kılındı ki benden önce hiçbir kimseye helal kılınmamıştı. Düşmanın kalbine korkum salınmakla yardım olundum. Bir aylık mesafedeki düşman benden korkar oklu. Bana “İşte isteğin verilsin.” denildi. Ben de isteğimi, ümmetime şefaet etmek için ahirete bıraktım. Sizden, Allaha herhangi bir şeyi ortak koşmayan kimseye Allah dilerse şefaetim erişecektir.”**¹⁵⁰ Aynı şekilde Allah Teâlâ'nın **“İşte peygamberler! Biz onların bazısını bazısına üstün kıldık.”**¹⁵¹ buyruğu apaçık bir şekilde bazı peygamberlerin diğerlerinden daha üstün olduğunu açıklamaktadır. Dolayısıyla peygamberler arasında derece ve makam farkının olduğu sabit olmaktadır. Buradan hareketle ismetlerinin de farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bütün peygamberler doğuşlarından ölümüne kadar her türlü gûnahtan uzak durmuşlardır. Bu konuda şek ve şüphe yoktur. Ancak Terk-i Evla gibi konular açısından bazıları diğerlerinden üstün olabilirler.

1.6.2. Şia

Cevâdî Âmulî'ye göre ismet melekesinin kendi içinde dereceleri vardır. Nitekim peygamberlik, imamet, risalet, velayet, hilafet makamlarının da mertebeleri vardır. İşte bundan dolayı Kur'ân şöyle buyurmaktadır: **“İşte peygamberler! Biz onların bazısını bazısına üstün kıldık.”**¹⁵² Yine şöyle buyurmaktadır: **“Andolsun biz peygamberlerin bazısını bazısına üstün kıldık.”**¹⁵³ Öyleyse, hepsi masum olsa da, risalet ve nübüvvetin mertebeleri olduğu gibi, peygamberlerin ismetinin de

¹⁴⁶ Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 7/564.

¹⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillah, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybanî, *Müsnedü Ahmed*, Beyrut, Âlemü'l-Kütüb, 1419/1998, 5/178.

¹⁴⁸ Ahkaf 46/35.

¹⁴⁹ Ahzab 33/7.

¹⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân* 5/379.

¹⁵¹ Bakara 2/253.

¹⁵² Bakara 2/253.

¹⁵³ İsra 17/55.

dereceleri farklıdır.¹⁵⁴ Dolayısıyla Şîî/Caferîler, peygamberlerin bazılarının Ulu'l-Azm, bazılarının Resûl, bazılarının nebi olduklarını, bu yüzden Allah katındaki makamlarının farklı olduğunu, makamları farklı olunca ismet özelliklerinin derecelerinin de farklı olduğunu söylemektedirler. Örneğin ismet sıfatı “1,2,3,4,5” diye numaralandırılsın. Bu sayıların hepsi ismeti göstermektedir. Bir peygamber “1” aldığı zaman ismete sahip demektir. Diğer bir peygamber “3” alıyorsa, o da ismet özelliğine sahiptir, ancak derecesi daha yüksektir. Veya diğer bir peygamber “5” alıyorsa, o da ismet sıfatına maliktir, ancak en yüksek dereceye ulaşmış bir haldedir.

Buradan hareketle Ulu'l-Azm peygamberler ismetin en yüksek derecesinde yer almaktadırlar. Onlardan daha alt mertebede olan kimse, kendisini üst makamdaki peygamberlerle ve onların dereceleriyle değerlendirdince, küçük veya büyük bir günah işlemeksizin kendisini günahkâr bilmesine neden olmaktadır. Bu yüzden şöyle buyrulmaktadır: **“İyilerin iyilikleri, yakınlaştıranların kötülükleridir.”**¹⁵⁵ O, kendisini Ulu'l-Azm peygamberlerin mertebelerine oranla eksik olan bir derecede gören peygamberdir. Kendisini daha kâmil olan kişilerle kıyaslamaktadır. Bu yüzden inlemekte, erimekte ve şöyle söylemektedir: **“Cahil kuluna merhamet eyle.”**¹⁵⁶ Hâlbuki kendisi de çok büyük bir insandır ve aynı zamanda da masumdur. Sıradan insanlar münacatta bulunup “Cahil kuluna merhamet eyle” diye söyledikleri zaman, gerçekten birçok şeyleri bilmemekte ve genel anlamda cahildirler. Ancak makamı yüce, olgun ve kâmil, insanlık âleminin seçkin bir peygamberi Allah tarafından **“Sana bilmediğin şeyleri öğretti.”**¹⁵⁷ makamına ulaştığı zaman böyle bir münacatta bulunursa, o kendisini Allah Teâlâ'nın Mukaddes Zatı karşısında görmektedir. İşte bu yüzden kendisini cahil, günahkâr, isyancı gibi göstermektedir. Çünkü bu açıdan her türlü eksiklik ve kusur günah sayılmaktadır.

1.6.3. Mu'tezile

Zemahşerî'ye göre Peygamberlerden bazıları diğer peygamberlere üstün kılınmıştır. Aralarındaki üstünlük konusundaki farklılıktan dolayı bazıları diğerlerden derece olarak çok üstündür. Zahiren ayette murat olunan kişi de Hz. Peygamberdir.¹⁵⁸ Çünkü o bütün peygamberlerden üstündür. Eğer Hz. Peygamber'e Kur'an'dan başka hiçbir şey verilmemiş olsaydı bile, sadece onunla diğer peygamberlere üstün gelmesine yeterli olurdu. Zira Kur'an diğer mucizelerin aksine

¹⁵⁴ Cevâdî Âmulî, *Tefsîr-i Mevzûiyi Kur'an-ı Kerim*, 206-207.

¹⁵⁵ Mekârim Şîrâzî, Nâsır, *Tefsîri Numûne*, Tahran, Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1374/1995, 9/347.

¹⁵⁶ Meclîsî, *Bihâru'l-Envar*, 95/44.

¹⁵⁷ Nisa 4/113.

¹⁵⁸ Bakara 2/253.

zamanlar boyu kalan bir mucizedir.¹⁵⁹ Dolayısıyla Peygamberimiz diğer peygamberlerden daha üstün bir makama sahiptir ve onun diğer peygambere üstün oluşunun en önemli kanıtı Kur'ân-ı Kerim'dir. Kur'ân'ın diğer kitaplara ve sözlere üstünlüğü ise tartışılmaz bir konudur. Kur'ân diğer kitaplardan üstün olduğuna göre onun indirildiği kişi de aynı derecede olması gerekir. Zemahşerî açıklamasını yaptıktan sonra uzun bir rivayet nakletmektedir ki rivayetin konusu peygamberlerin birbirlerine olan üstünlüğüdür ve üstünlük nedeni ise hiç günah işlememek yani masum olmaktır. Demek ki hangi peygamber daha masum ise makamı daha üstün olan da odur.

1.7. İsmet ve İrade İlişkisi

Acaba ismet sahibi olan peygamberlerin iradeleri var mıydı? İsteselerdi günah işleyebilirler miydi?

1.7.1. Ehl-i Sünnet

Mâturîdî'ye göre ismet, imtihanı kaldırmaz/bertaraf etmez. Emir ve nehiy olmazsa ismete ihtiyaç duyulmaz.¹⁶⁰ Zira emre muvafakat ve nehye muhalefet ismet vasıtasıyla açığa çıkmaktadır. İsmet emri ve nehyi kaldırmaz bilakis artırır. Eğer nehiy varsa ismetten faydalanılabilir. İsmet korkuyu izale etmez. İsmet aksini irtikabtan emin kılmaz. Peygamberlerin ismet sahibi olmaları asıl itibareyle günah işlemelerine ve isyan etmelerine engel değildir. İsmet sahibi olan bir peygamber günah işleme iradesine sahiptir. Eğer peygamber irade ve inisiyatif sahibi olmasaydı Allah ona emretmesinin ve nehyetmesinin bir anlamı olmazdı. Ancak Ebu'l-Hasan Eş'arî'nin görüşüne göre; ismet, itaat etmeye kudret sahibi olmak, ancak günah işlemeye kudret sahibi olmamaktır.¹⁶¹ Bu bakımdan Eş'arî peygamberlerin ismet sahibi oldukları için günah işlemeye kudretlerinin olmadığını savunmuştur. Dolayısıyla peygamberlerin zorunlu olarak günahattan uzak durduklarını iddia etmiştir. Başka bir ifadeyle peygamberlerin günahlar karşısında hiçbir iradelerinin ve seçme haklarının olmadığını, Allah'ın onları zorla günahattan uzak tuttuğunu açıklamıştır. Bu açıklamasıyla Mâturîdî'den farklı inandığı anlaşılmaktadır.

1.7.2. Şia

¹⁵⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/297.

¹⁶⁰ Günaydın, *Mâturîdî'nin Kelâm Sisteminde Peygamberlerin İsmeti*, 169.

¹⁶¹ Fahreddîn Râzî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ömer, *el-Muhassal*, Umman, Dâru'r-Râzî, 1411, 521.

Subhânî'ye göre, ismeti, ister takvadan daha kâmil bir merhalede bilelim, ister günahın sonuçlarına oranla yenilmesi olanaksız olan bilginin neticesi bilelim, ister Allah'ın rububiyet makamına marifetin kâmil yansıması bilelim, ismet hiçbir zaman günahı işleme gücünün yok olmasına neden olmaz. Masum insan işin iki tarafından birini seçebilir.¹⁶² Cevâdî Âmulî'ye göre peygamberlerin ve imamların ismeti zatî değildir. Bu yüzden onların günah işlemesi zatî olarak yasak ve imkânsız değildir. Çünkü eğer zatî olarak yasak ve imkânsız olsaydı, irade ve kudret sahibi olmazlardı. Eğer irade ve kudret sahibi olmasalardı mükellef kılınmazlardı.¹⁶³ Dolayısıyla Şii/Caferîler, Mâturîdî gibi, ismet ve irade özelliklerinin birbirleriyle çelişmediğini ifade etmektedirler. Yani bir peygamber hem ismet sahibi olma iradesine hem de günah işleme iradesine sahiptir. İsterse kendi iradesiyle günahı uzak durup masum olabilir, isterse de günah işlemeyi irade edebilir. Bu konularda Allah tarafından hiçbir cebir ve zorlama yoktur. Nitekim akıllı ve sağlığına önem veren insanların kötü sonuçla bitecek bir iş yapmaları, doğal olarak olanaksız bir konudur, ancak aklî olarak olanaksız bir konu değildir. Bu iki olanaksız arasındaki fark ise çok açık ve nettir. Çünkü birincisinde, gerçekleşmese bile, işin gerçekleşmesinin olanağı vardır. Ancak ikincisinde, işin gerçekleşmesinin olanağı yoktur. Konuyu anlamak için şöyle söylenebilir: Allah'ın kötü bir iş yapması olanak dâhilindedir. Örneğin Allah kendisine itaat eden ve boyun eğen kişileri cehenneme gönderebilir, ancak böyle bir işi hiçbir zaman yapmaz. Hikmet sıfatının gereği, itaat eden kişiye ceza değil, ödül vermelidir. Dolayısıyla “Bir işi yapmamak” o işe gücünün olmadığına kanıt değildir. Bu bakımdan masum olan kişi, eğer isterse başkaları gibi fesat çıkarabilecek ve günah işleyebilecek güce sahiptir, ancak ya çok takvasından ya da günahın sonucunu kesin olarak bilmesinden veyahut da yaratıcının azametine marifetinden dolayı yanlış bir işe teşebbüs etmez. Kur’ân-ı Kerim’in bu konudaki görüşünü aşağıdaki ayetlerden elde etmek mümkündür. Allah Teâlâ peygamberler hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Onları seçtik ve müstakim yola hidayet ettik. Allah’ın hidayeti işte budur. Kullarından dilediği kişileri onunla hidayet eder. Eğer şirk işleselerdi yapmakta oldukları şeyler boşa çıkardı.”**¹⁶⁴ Masum olan kişinin eğer günah işlemeye iradesi ve gücü olmasaydı **“Eğer şirk işleselerdi yapmakta oldukları şeyler boşa çıkardı.”** cümlesi peygamberler hakkında yersiz olurdu. Çünkü birileri şirk ve onun dışındaki bütün günahlara peygamberin gücünün olmadığını iddia edebilirlerdi. Allah Teâlâ başka bir ayette şöyle buyurmaktadır: **“Ey Resûl! Rabbinden sana indirilen şeyi tebliğ et. Eğer**

¹⁶² Subhânî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 36-38

¹⁶³ Cevâdî Âmulî, *Tefsîr-i Mevzûiyyi Kur’ân-ı Kerim*, 208-209.

¹⁶⁴ Enam 6/87-88.

yapmazsan O'nun peygamberliğini yapmamış olursun.”¹⁶⁵ Bu ayet, Peygamber'in isyan etmeye gücü olduğunu açıkça beyan etmektedir. Evet, peygamber ismete sıfatına sahiptir, ancak risaleti ve peygamberliği terk etmeye de gücü vardır.

Peygamberlerin ismetinin zatî olması şu anlama gelir: Peygamberin günah karşısında hiçbir iradesi yoktur. Allah Teâlâ onu böyle yaratmıştır. Örneğin Allah Teâlâ zatî olarak insanı suya muhtaç bir varlık olarak yaratmıştır. İnsan istemese bile bedeni su almak zorundadır. İnsanın suyu istemesi veya istememesi bu gerçeği değiştirmez. İnsan bu konuda mecburdur. Dolayısıyla eğer günah ve isyan zatî olarak imkânsız olsaydı, itaat etmek ve boyun eğmek de zatî olarak zorunlu olurdu. Yani bir peygamber kendi iradesinin dışındaki bir güçten dolayı günahattan uzak duruyor olsaydı, yine kendi iradesinin dışında da itaat etmiş olurdu. Bu durumda itaat etmek de mükellefiyet konusu olmazdı. Bundan dolayı günah işlese de itaat etse de sorumlu tutulmazdı. Ancak gerçekte durumun böyle olmadığı çok açıktır. Eğer masum bir peygamber günah işleme gücüne sahip olmasaydı Allah Teâlâ şöyle buyurmazdı: **“Ey Peygamber! Allah'ın helal kıldığı şeyi niçin kendine yasaklıyorsun?”**¹⁶⁶ Buna rağmen, o masumdur, bütün düşünceleri rahmanîdir, nefsanî ve şeytanî değildir. Dolayısıyla ismet melekesi, diğer ilmî ve amelî melekeler gibi insanın iradesiyle meydana gelir ve onun iradesiyle de yok olur. Çünkü her masum olan kişi günahın ateş dolu iç yüzünü görür. Bu yüzden uyuyor olsa bile hiçbir şekilde masumda yanlışlık gerçekleşmez ve unutkanlık olmaz. Bundan dolayı İslam Peygamberi şöyle buyurmuştur: **“Gözlerim uyur, ancak kalbim uyumaz.”**¹⁶⁷

1.7.3. Mu'tezile

Züleyha Hz. Yusuf hakkında şöyle söylemektedir: **“Andolsun ben onun nefsinden murat almak istedim, ancak o ismeti/korunmayı istedi.”**¹⁶⁸ Kâdî Abdulcebbar'a göre Züleyha irade etti, ancak Hz. Yusuf imtina etti. Çünkü ismet men ve imtina etmektir. Aynı şekilde bu ayet Hz. Yusuf'un onunla herhangi bir şeyi yapmayı irade etmediğine de delalet etmektedir. Zira Hz. Yusuf'un imtina etmesinin zahiri, sadece özel bir konudan değil, Züleyha'nın istediği her şeyden imtina ettiğine delalet etmektedir.¹⁶⁹ Zira ayet-i kerimenin orijinalinde **“İsta'same”** fiili geçmektedir. Fiilin aslı **“Asm”** kelimesidir. Daha önceki sayfalarda da açıklandığı

¹⁶⁵ Maide 5/67.

¹⁶⁶ Tahrir 66/1. Bu âyetle ilgili açıklamalar gelecektir.

¹⁶⁷ Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin, *el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Defteri İntişârât-ı İslâmîyi Câmîe-i Müderrisîni Havzeyi İlmiyyeyi Kum, 1417/1997, 5/101.

¹⁶⁸ Yusuf 12/32.

¹⁶⁹ Kâdî Abdulcebbar, *Muteşâbihu'l-Kur'ân*, 392.

gibi “**Asm**” ismet kelimesinin köküdür ve şu anlamlara gelir: Tutmak, korumak, men etmek, engellemek... “**Asm**” kelimesi başka bir kalıba girmiş ve “**İsta’same**” olmuştur. “**İsta’same**” İstif’al babının mazi fiilidir. İçinde “**Huve/o**” gizlidir ve Hz. Yusuf’a aittir. İstif’al babının en önemli özelliği istek, talep, iradedir. Dolayısıyla “**İsta’same**” şu anlamlara gelir: Hz. Yusuf ismeti istedi, korunmayı istedi, men etmeyi irade etti, engellemeyi irade etti... Dolayısıyla Züleyha Hz. Yusuf’la günah işlemek istedi. Ancak Hz. Yusuf onunla günah işlemek istemedi. Başka bir ifadeyle Hz. Yusuf ismet sahibi olmayı istedi, günden korunmayı irade etti ve onu engellemeyi murat etti. Bu istediği şeye de ulaştı. Görüldüğü gibi ayette açıkça Hz. Yusuf’un ismeti kendi iradesiyle istediği belirtilmektedir.

Buraya kadar ismet kelimesinin lügat ve terim bakımından anlamı araştırılmıştır. Mezkûr mezhep mensupları arasında bir ittifak olduğu ve aralarında her hangi bir ihtilaf olmadığı görülmüştür. Diğer taraftan peygamberler için ismetin gerekliliği konusu aklî bakımdan araştırılmış ve mezhep mensuplarının olumlu anlamda birçok aklî kanıt ileri sürdükleri müşahade edilmiştir. Şimdi aynı konu Kur’ân’da araştırılmaya devam edilecektir.

2. Peygamberlerin Masum Oluşlarını Belirten Ayetler ve Müfessirlerin Yorumları

Bu bölümde Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu’tazile mensuplarına göre “Kur’ân-ı Kerim’de peygamberlerin ismetinin var olduğunu bildiren ayet var mı?” sorusunun cevabını bulmaya çalışacağız. Onlara göre peygamberlerin ismeti ve masum oluşları hakkında Kur’ân-ı Kerim’de birçok ayet bulunmaktadır. Söz konusu olan ayetlerin birçoğunda “**İsmet**” kelimesi geçmemekte, ancak ismet makamını oluşturan kısımların her bölümü gayet açık ve net bir şekilde “**Emin, ihlaslı...**” gibi farklı isimlerle beyan edilmektedir. Şimdi bu ayetler incelenecektir.

2.1. Emin/Güvenilir Oluşları

Peygamberlerin masum olduklarını belirten en önemli ortak sıfatlarından birisi eminlik ve güvenilirlik vasfıdır. Her peygamber emin ve güvenilir sıfatına sahiptir. Güven; korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusudur. Bir şeyden umulan ve beklenen niteliğe inanıp ona göre davranmadır. Güven, insan ilişkilerinin temelidir. Özellikle konu peygamber ve din olunca daha da önem kazanmaktadır. İşte bu noktada peygamberler her yönden emin ve güvenilir olmak zorundadırlar. Eğer günah işlerlerse, yalan söylerlerse, hata yaparlarsa,

verdikleri sözlerden cayarlarsa, yanlış konuşurlarsa insanlar onlara güvenemezler. Bu yüzden dinden uzaklaşırlar. Hâlbuki Allah peygamberleri insanları dine yakınlaştırmak için göndermiştir. Dolayısıyla insanların peygamberlere gönül huzuruyla inanabilmeleri için kesinlikle her yönden emin ve güvenilir olmaları gerekir. Kur'ân-ı Kerim'de peygamberlerin eminliği ve güvenilirliği ile ilgili birçok ayet vardır. Şimdi bu konu sırayla araştırılacaktır.

2.1.1. Ehl-i Sünnet

Allah'ın emri gereğince Hz. Nuh ve diğer peygamberler kavimlerine şöyle söylemektedirler: **“Kesinlikle ben sizin için emin bir Resûlüm.”**¹⁷⁰ Mâturîdî'ye göre bu ayetten şöyle anlaşılmaktadır: Ben bundan önce sizin içinizde emin ve güvenilir dim. Bu yüzden size haber verdiğim ve bildirdiğim her şeyde beni tasdik ediyordunuz. Peki, şimdi ne oluyor size? “Ben size gönderilmiş Allah'ın Resûlüyüm” diye haber verince niçin beni tasdik etmiyorsunuz?¹⁷¹ Mısır kralı Hz. Yusuf'a şöyle söylemiştir: **“Kesinlikle sen bugün bizim yanımızda makam sahibisin, eminsin.”**¹⁷² Fahreddîn Râzî'ye göre Hz. Yusuf'un emin ve güvenilir olması, onun hikmet sahibi olması demektir. O nefsanî şehvetinden kaynaklanan bir iş yapmaz. Aksine yalnızca hikmetten kaynaklanan işi yapar. Onun sağlam ve emin birisi olduğunun sabit olması; hayır, şer, ıslah ve fesat durumlarına kudret ve bilgi sahibi olmasına delalet eder. Bu yüzden her işi hikmete dayanarak yapar, nefsanî şehvete dayanarak değil. Kim böyle olursa, ondan şer ve kötü bir iş sadır olmaz.¹⁷³ Hz. Nuh da kavmine aynı şeyleri söylemiştir. Çünkü Hz. Muhammed'in Kureyş'in içinde güvenilirliği ile meşhur olması gibi Hz. Nuh da kavminin içinde güvenilirliği ile meşhur idi. Bu yüzden âdete şöyle diyor: Bundan önce emin ve güvenilir dim, şimdi beni nasıl itham ediyorsunuz?¹⁷⁴ Resûlullah delikanlı olmuştu. Allah onu yedirdi içirdi. Cahiliyet pisliklerinden muhafaza etti ve korudu. Çünkü ona kerametini ve risaletini vermek istiyordu. Nihayet olgun bir erkek olunca; mertlik bakımından kavminin en faziletlisi, ahlak bakımından en iyisi, soy bakımından en değerlisi, komşuluk bakımından en güzeli, hilm bakımından en büyüğü, söz bakımından en doğrusu, emanete sahip çıkma bakımından en büyüğü, kötülüklerden ve erkekleri kirleten ahlaklardan en uzak olanı, en münezzeh olanı ve en değerlisi oldu. Bundan

¹⁷⁰ Şuara 26/107,125,143,162,178.

¹⁷¹ Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 8/70.

¹⁷² Yusuf 12/54.

¹⁷³ Fahreddîn Râzî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ömer, *Mefâtîhu'l-Ğayb/et-Tefsîru'l-Kebîr*, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420/1999, 18/72.

¹⁷⁴ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 24/520.

dolayı kavminin içinde sadece “**Emin**” diye anıldı. Zira Allah onda bütün güzel işleri toplamıştı.¹⁷⁵

Bu bakımdan her peygamber risalet ve tebliğ görevi verilmeden önce toplumunun içinde uzunca bir süre yaşamıştı. Bu dönem içinde insanların kendisine güvenini sarsacak günah, yalan, hıyanet, gıybet, töhmet, hırsızlık, sahtekârlık gibi bir yanlış yapmamıştı. Bundan dolayı bütün insanların güvenini kazanmıştı. Herkes onu en emin ve en güvenilir kişi olarak biliyordu. Emanetlerini ve değerli eşyalarını ona teslim ediyorlar ve sonra da eksiksiz bir şekilde geri alıyorlardı. Ancak risalet ve tebliğ görevi verilence, Allah’ın birliğini, kendisinin peygamberliğini, ahiret gününe inancı, şirkin haramlığını ve tevhit dinini anlatmaya başlayınca toplum ona düşman olmaya başladılar. Onu yalancılıkla, iftara atmakla, insanları kandırmaya çalışmakla itham ettiler. İşte her peygamberin onlara verdiği en cevaplardan biri şudur: “Ben, bana risalet ve tebliğ görevi verilmeden önce yıllarca sizin içinizde yaşadım. Hepiniz beni en emin ve en güvenilir kişi biliyordunuz. Hala da öyleyim. Benden şu ana kadar bir yalan ve bir sahtekârlık gördünüz mü? Benim yalancı ve iftiracı olduğumu kanıtlayacak bir durumun oldu mu?” Elbette toplumunun ona verecek doğru dürüst bir cevabı olmadı. Çünkü her peygamber her yönden en emin ve en güvenilir kişiydi. Örneğin Hz. Yusuf’a Züleyha ve diğer kadınlar iftira attılar ve onun zindana atılmasına neden oldu. Hz. Yusuf yıllarca zindanda kaldı. Lakin kralın gördüğü rüyayı dosdoğru bir şekilde tevil ettiği için çıkarıldı. Kral sarayda bütün kadınları topladı ve onlara Hz. Yusuf’un her hangi bir günah işleyip işlemediğiyle ilgili bir sordu. Bütün kadınlar dediler ki: “**Hâşâ, Allah için biz onun hakkında hiçbir kötülük bilmedik.**”¹⁷⁶ Onların ardından Züleyha dedi ki: “**Şimdi hak yerini buldu. Aslında ben ondan murat almak istedim. Kesinlikle o sadıklardandır.**”¹⁷⁷ Sadık; özü, sözü, davranışları, ahlakı dosdoğru olan kişidir. Kral bütün bu gerçekleri duyunca Hz. Yusuf’a şu şekilde dedi: “Sen çok emin ve güvenilir bir kimsesin. Bu yüzden seni hazine sorumlusu yaptım.” Hakeza Peygamberimiz de Mekke’de doğmuş ve orada büyümüştü. Onun eminliğini ve güvenilirliğini dost düşman herkes biliyordu. Bundan dolayı müşrik Mekkeliler dahi ona “**Muhammedu’l-Emin**” lakabını vermişlerdi. Bu yüzden emanetlerini ve değerli eşyalarını ona teslim ederlerdi.

2.1.2. Şia

¹⁷⁵ İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm, *Sîretu’n-Nebeviyye*, Mısır, Şirketu Mektebeti ve Matbaati Mustafâ el-Bânî el-Halebî, 1375/1955, 1/183.

¹⁷⁶ Yusuf 12/51.

¹⁷⁷ Yusuf 12/51.

Ehl-i Sünnet mensuplarının dile getirdikleri hususları Şia mensupları da söylemektedirler. Örneğin Allah'ın emri gereğince Hz. Hud kavmine şöyle söylemektedir: **“Kesinlikle ben sizin için emin bir Resûlüm.”**¹⁷⁸ Hüseyinî'ye göre bu ayetten şöyle anlaşılmaktadır: “Ben vahiy ve peygamberlik konusunda emin ve güvenilir bir elçiyim. Allah Teâlâ'dan bana nazil olan şeyi, nazil olduğu gibi size ulaştırırım. Değiştirmek ve tebdil etmek suretiyle hıyanet etmem. Ben sizin içinizde emanet sıfatıyla meşhurum. Öyleyse biliyorsunuz ki benim sözüm hak ve doğrudur, her türlü yalandan ve töhmetten beridir.”¹⁷⁹ Hz. Lut kavmine şöyle söylemektedir: **“Kesinlikle ben sizin için emin bir Resûlüm.”**¹⁸⁰ Tûsî'ye göre Hz. Lut kendisinden haber verdi. Kendisinin emin ve güvenilir bir peygamber olduğunu söyledi. Böylece kendisini methetmiş oldu. Bu peygambere caizdir. Nitekim kendisinin Allah'ın Resûlü olduğunu söylemesi de caizdir. Bu yüzden kötülüklerden ismet sahibi olduğunu delil getirerek haber vermesi de caizdir.¹⁸¹ Hz. Hud kavmine şöyle söylemektedir: **“Ben sizin için emin bir nasihatçiyim.”**¹⁸² Bu ayetten de şöyle anlaşılmaktadır: “Ben size nasihat veriyorum ki Allah'a itaat edin ve yalnızca Ona ibadet edin. Peygamberlikten önce ben sizin içinizde emin ve güvenilir biriydim...” Emin; değişiklik ve tebdil etmeme konusunda kendisine güven duyulan kişidir.¹⁸³ Aynı şekilde Ayyâşî'ye göre bir gün münafıklar Hz. Peygamber'e “Ganimetleri taksim etme konusunda adil ol” dediler. Bunun üzerine onlara şöyle buyurmuştur: **“Ben hem gökyüzünde eminim hem yeryüzünde eminim”**¹⁸⁴

Dolayısıyla Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. İbrahim, Hz. Lut, Hz. Musa, Hz. İsa kısaca bütün peygamberler bireysel, toplumsal, fikirsel, eylemsel, hukuksal, yargısal ve diğer konuların hepsinde emin ve güvenilirildi. Hz. Peygamber de böyleydi. Onun sözleri, davranışları, uygulamaları ve hükümleri konusunda şek ve şüphe edilemezdi. Bunun böyle olduğu hem Allah katında, hem melekler safında, hem de dost ve düşman herkes tarafından biliniyordu. Hatta düşmanları olan Mekkelî müşrikler bile ona **“Muhammedu'l-Emin”** lakabını vermişlerdi. Ama maalesef bazı bağnaz, cahil, taş kalpli, Müslüman görünümlü kişiler bunu hala anlayamamışlardır. Örneğin Peygamberimizin zamanında Huneyn savaşı gerçekleşmişti. Savaştan sonra

¹⁷⁸ Şuara 26/125.

¹⁷⁹ Hüseyinî, Hüseyin b. Ahmed, *Tefsîr-i İsnâ Aşerî*, Tahran, İntişârât-ı Mîkât, 1363/1984, 9/464.

¹⁸⁰ Şuara 26/162.

¹⁸¹ Tûsî, Muhammed b. Hasan, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 8/53.

¹⁸² Araf 7/68.

¹⁸³ Tûsî, *et-Tibyân*, 4/443.

¹⁸⁴ Ayyâşî, Muhammed b. Mesud, *Tefsîru'l-Ayyâşî*, Tahran, Çâphâne-i İlmiyye, 1380, 2/251; Sâdikî Tahrânî, Muhammed, *el-Furkân fî Tefsîri'l-Kur'ân Bi'l-Kur'ân*, Kum/İran, İntişârât-ı Ferhengi İslâmî, 1365/1986, 7/112.

Müslümanların ellerine birçok ganimetler geçmişti. Efendimiz ganimetleri bütün müslümanların arasında adil bir şekilde dağıtmıştı. Yeni müslüman olan bazı kişilere de İslam'a daha çok ısınmaları için birşeyler vermişti. Ancak sahâbîlerin içinden Zülhuvaysıra adında bir şahıs gelip dedi ki: "Senin adalet yapmadığını gördüm! Adalet yap yâ Rasûlallah!" Peygamberimiz kızdı ve ona şöyle buyurdu: **"Yazıklar olsun sana! Ben adalet yapmazsam, kim adalet yapar?! Ben adalet yapmış olmasaydım umduğuma ermezdim; sen de, bana tâbi olduğun için, ziyan etmiş, eli boşa çıkmış gitmiştin!"** Ömer b. Hattab "Yâ Rasûlallah! İzin ver! Onun boynunu vurayım!" dedi. Peygamberimiz şöyle buyurdu: **"Hayır! Bırak onu! Onun birtakım taraftarları olacaktır ki, dinde derinleşecekler! Herhangi biriniz, onların namazı yanında kendi namazını, onların oruçları yanında kendi orucunu küçümseyecek! Onlar Kur'ân da okuyacaklar! Fakat okudukları Kur'ân köprücük kemiklerinden ileri geçmeyecek! Onlar, okun yaydan çıktığı gibi, dinden, İslâmiyetten fırlayıp çıkacaklar!"**¹⁸⁵ Sonra bu ve buna benzer şahısların özelliklerini açıkladı.

Hiz. Peygamber'in vefatından yıllar geçti. Mezkûr özellikteki şahıslar Hariciler isminde bir araya geldiler. Müslümanları tekfir etmeye, onlara saldırmaya, sonunda da öldürmeye başladılar. Hiz. Ali bunlara çok nasihat etti. Ancak onu da tekfir ettiler. Nihayet Irak'ın Nehrevan bölgesinde Hiz. Ali'nin ordusuyla Haricilerin ordusu karşı karşıya geldi ve savaştılar. Haricilerin ordusunun içinden birkaç kişi sağ kalmış ve meydandan kaçmışlardı. Sonra bunlardan girisi gizlice geldi ve Hiz. Ali'yi namazda secdede iken vurup şehit etti. Ne yazık ki tekfircilik akımı o günden bu kadar bazen Ehl-i Sünnet'in, bazen Şia'nın, bazen de Mu'tezile'nin içinde farklı isimlerle, ama aynı özelliklerle ortaya çıkmışlar ve çıkmaktadırlar. Ancak bunların en bariz özellikleri Hiz. Peygamber'e din ve adalet öğretmeye kalkışmaları, onu günahkar ve zalim olarak görmeleridir. Halbuki peygamberlerin hepsi emanete sahip çıkan, adile olan ve her zaman doğru konuşan insanlardı. Eğer adil olmasalar, emanete sahip çıkmasalar ve birkaç defa dahi olsa yalan söyleselerdi insanlar onlara güvenemezdi. Yalan söylemek, adil olmamak ve hıyanet etmek gibi çirkin özellikler sadece peygamberlere değil, hatta sıradan müslümanlara bile asla yakışmayacak sıfatlardır. Nitekim Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **"Kim bir müslümana hıyanet ederse bizden değildir, biz de dünyada ve ahirette ondan değiliz."**¹⁸⁶ Hakeza şöyle buyurmuştur: **"Allah Teâlâ doğru sözlü olmayan, emaneti iyi veya kötü sahibine vermeyen bir peygamber göndermemiştir."**¹⁸⁷ Bundan dolayı bütün peygamberler akrabalarının ve toplumun içinde emin ve güvenilir olarak meşhur

¹⁸⁵ Müslim, "Zekât", 47 (No. 148).

¹⁸⁶ Meclîsî, *Bihâru'l-Envâr*, 73/365.

¹⁸⁷ Kuleynî, *Usûlu'l-Kâfî*, 2/104.

olmuşlardır. Nitekim İmam Ali Rıza peygamber ve imam tanımını yaparken şöyle söylemiştir: “O her türlü gûnahtan mutahhar, kusurdan beri, ilime has kılınmış, hilimle meşhur olmuş, dinin nizamı, Müslümanların izzeti, münafıkların öfke nedeni ve kâfirlerin ölüm sebebidir.”¹⁸⁸

2.1.3. Mu'tezile

Hz. Hud kavmine şöyle söylemiştir: **“Ben sizin için emin bir nasihatçiyim.”**¹⁸⁹ Zemahşerî'ye göre ayetten şöyle anlaşılmaktadır: “Ben sizin içinizde nasihatle ve emanete sahip çıkmakla meşhurum. Öyleyse benim hakkım töhmet atılmak değildir. Ben kendisine çağırdığım şeyler konusunda size nasihat veriyorum. Size söylediği şeyler konusunda eminim/güvenilirim. Ben yalan söylemiyorum.”¹⁹⁰ Buradan hareketle emin kelimesinin zıddı haindir ve hıyanet eden kişidir. Hıyanet ise çok çirkin sıfatlardan birisidir. Nitekim Hz. Ali şöyle söylemiştir: “Hile, dolandırıcılık ve hıyanet ateştedir.”¹⁹¹ Dolayısıyla peygamberlerin ateşi ve cehennemi gerektirecek bir sığata sahip olmaları olanaksızdır.

2.2. İhlâslı Oluşları

Peygamberlerin hepsinin ismet sahibi olduklarını belirten diğerk bir sıfat ise ihlâslı olmaktır. Peygamberlerin tamamı ihlâslı idiler. İhlâs; kalbin pak, arı, tertemiz, berrak olmasıdır. İhlâs; kalbin her türlü kirden, hatadan, gûnahtan, şirkten, yanlıştan arıtılmasıdır. Bu yüzden ihlâslı olan bir kişinin kalbi sadece Allah rızası için atar. Dolayısıyla düşünceleri, fikirleri, davranışları, sözleri de Allah'ın rızasına uygun olur. Kur'ân-ı Kerim'deki bazı ayetlerde peygamberlerin Allah'ın ihlâslı kılınmış kulları olduğu bildirilmektedir. Allah onların kalplerini kendisi için pak, halis, ihlâslı karar kılınmış ve ilahî olmayan her türlü şeyden de uzaklaştırmıştır. Bu yüzden şeytanın aldatmasından, nefsin heva ve heveslerinden, başkalarının batıl yönlendirmelerinden tamamen beridirler. Şimdi bu konu araştırılacaktır.

2.2.1. Ehl-i Sünnet

Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: **“(Şeytan) dedi ki: Rabbim! Beni azdırdığım şeyden dolayı, kesinlikle yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini azdıracam. Ancak onlardan Senin ihlâslı kılınmış kulların**

¹⁸⁸ Kuleynî, *Usûlu'l-Kâfî*, 1/200.

¹⁸⁹ Araf 7/68.

¹⁹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/117.

¹⁹¹ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 2/316.

hariç.”¹⁹² Mâturîdî’ye göre, Muhlis/ihlâslı olmuş kişi; itikadını, amelini, vefasını ihlâslı kılan kişidir. Ancak Muhles/ihlâslı kılınmış kişi; Allah’ın koruduğu, ismet verdiği ve buna benzer şeylerle halis kıldığı kişidir. Muhles/ihlâslı kılınmış kişiler hakkında istisnasız “Allah için yaptılar” denir. Bu onlara has bir durumdur. Allah rahmetiyle ve fazlıyla bu tür faziletleri onlara halis kılmıştır.¹⁹³ Fahreddîn Râzî’ye göre Allah peygamberleri hidayet, iman, tevfik ve ismetle halis kılmıştır.¹⁹⁴ Beyzâvî’ye göre Muhlesîn/ihlâslı kılınmış kişiler; Allah’ın itaat için halis kıldığı ve ismet verip dalaletten koruduğu kişilerdir. Veya kalpleri Allah için halis olan kişilerdir.¹⁹⁵ Âlûsî’ye göre ihlâslı kılınmış kullar; Allah’ın itaat için halis kıldığı ve ismet verip azgınlıklardan koruduğu kişilerdir.¹⁹⁶ Râgıb İsfahânî’ye göre ise hâlis; saf, arı, karışmamış, katışıksız, berrak gibi anlamlara gelir. Allah Teâlâ Hz. Musa hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle o muhles/ihlâslı kılınmıştı; bir Resûl ve bir nebî idi.”**¹⁹⁷ İhlâsın hakikati, Allah Teâlâ’nın dışındaki her şeyden teberri etmektir.¹⁹⁸

Allah Teâlâ Hz. Âdem’i yarattığında **“Ona ruhumdan üflediğim zaman secde edin”**¹⁹⁹ diye emir vermişti. Meleklerin hepsi secde ettiler, ancak cinlerden olan şeytan ona secde etmeyi ve saygı göstermeyi reddetti. Bu yüzden ilahî dergâhtan kovuldu. Şeytan Allah Teâlâ’dan mühlet istedi ve ona malum vaktin gününe kadar mühlet verildi. Mühlet verilince daha da küstahlaştı. Bütün insanları yoldan çıkarmakla ve günaha duçar etmekle tehdit etti. Ancak Allah’ın ihlâslı kılınmış kullarını istisna etti ve onları kandıramayacağını ve onlara günah işletemeyeceğini baştan söylemiş oldu. İhlâslı olmuş ve ihlâslı kılınmış kişiler arasında çok önemli bir fark bulunmaktadır. O da şudur ki ihlâslı olmuş kişiler yaptıkları işlerin, amellerin, ibadetlerin bir kısmını Allah rızası için yapmamış olan, ancak zaman zaman Onun rızası için yapan kimselerdir. Böyle kimseler müslümanların ve müminlerin en seçkinleridirler. Ancak ihlâslı kılınmış kişiler ise hayatlarının başından sonuna kadar yaptıkları işlerin, amellerin, ibadetlerin, söyledikleri sözlerin tamamını Allah rızası için yerine getiren kişilerdir. Çünkü Allah Teâlâ onların kalplerin kendisinin rızası dışındaki her şeyden arındırmış ve halis kılmıştır. Bunlar ise kesinlikle

¹⁹² Hicr 15/39-42

¹⁹³ Mâturîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-Sünne*, 6/442.

¹⁹⁴ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 19/144.

¹⁹⁵ Beyzâvî, Abdullah b. Ömer, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, Beyrut, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1418, 5/35.

¹⁹⁶ Âlûsî, Mahmud Şehâbuddîn, *Rûhu’l-Meânî fî Tefsîri’l-Kur’ânî’l-Azîm*, Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1415, 12/218.

¹⁹⁷ Meryem 19/51.

¹⁹⁸ Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı’l-Kur’ân*, 292.

¹⁹⁹ Hicr 15/29.

peygamberlerdir. Peygamberler hayatları boyunca Allah'ın rızası için ihlâslı olmuşlar ve Onun yasakladığı her şeyden de uzak durmuşlardır. Zaten ihlâsın anlamlarından biri de Allah için Onun emrettiği şeyleri yapmak ve Onun yasakladığı şeylerden kaçınmaktır. Nitekim Hz. Ali, oğlu Hz. Hasan'a öğüt verirken şöyle söylemiştir: "Oğlum! Dinin başı muttakilerle sohbet, ihlâsın tamamı haramlardan sakınmak, sözlerin en hayırlısı amelin tasdik ettiği sözdür."²⁰⁰

Allah Teâlâ ihlâslı kıldığı peygamberlerin kalplerini saf, arı, berrak kılmış, ayrıca hiçbir zaman günaha ve şirke bulaştırmamıştır. Bundan dolayı kalpleri Allah'ın sevgisi dışındaki her şeyden beridir. Kalpleri ihlâslı olunca sözleri, davranışları, ahlakları da Allah'ın emirlerine ve yasaklarına uygundur. Bundan dolayı her zaman hayırlı işler yaparlar ve asla başkalarına zulüm etmezler ve zarar vermezlerdi. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **"İhlâslı kişinin alameti şu dört şeydir: Kalbi teslimdir, organları teslimdir, hayrını bağışlar ve şerrini kontrol altında tutar."**²⁰¹ Allah Teâlâ peygamberlere ismet sıfatını vermişti. Bunun en önemli kanıtı ise onların ihlâslı olmalarıydı. İhlâs da onlara Allah tarafından verilmişti. Elbette peygamberler kesinlikle ihlâsı almaya ve masum olmaya layık kişilerdi. Bu yüzden Allah Teâlâ onlara bu özellikleri vermiş, onları peygamber seçmiş, bundan dolayı Onun rızasından başka bir şey yapmazlardı. Hatta uykuları ve uyanmaları bile Onun rızası içindi. Nitekim Peygamberimiz her sabah uyandığında **"İslam fıtratı ve ihlâs kelimesi üzerine sabahladık..."**²⁰² diye söylediği rivayet edilmiştir. İhlâslı ve masum olan peygamberler her türlü dalaletten ve günden korunmuş kişilerdir. Hayatları boyunca hiçbir günahı işlememişler ve dalalet de düşmemişlerdir. Bu yüzden bütün insanlar için doğru yol kılavuzları idiler. Nitekim Hz. Peygamber'den **"Ne mutlu ihlâslılara! Onlar hidayet meşaleleridirler. Onlardan her türlü karanlık fitne uzak tutulmuştur."**²⁰³ diye nakledilmiştir.

2.2.2. Şia

Allah Teâlâ peygamberler hakkında şöyle buyrulmaktadır: **"(Şeytan) dedi ki: Andolsun Senin izzetine ki onların hepsini azdıracağım, Ancak onlardan Senin ihlâslı kılınmış kulların hariç."**²⁰⁴ Mustafavî'ye göre, ihlâs; bir şeyi tasfiye edip arıtmak, onu kusurdan ve yanlıştan temizlemektir.²⁰⁵ Tayyib'e göre, ihlâs; habis

²⁰⁰ Muttakî Hindî, Alauddin Ali b. Husamuddin, *Kenzu'l-Ummâl*, Beyrut, Muessesetu'r-Risâle, 1401/1981, 16/269.

²⁰¹ Harrânî, Hasan b. Ali, *Tuhefu'l-Ukul*, Kum, Câmî-i Müderrisîn, 1404/1363, 21.

²⁰² Nesâî, "Amelu'l-Yevm ve'l-Leyl", 1 (No. 9743).

²⁰³ Muttakî Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, 3/24.

²⁰⁴ Sad 38/82-83.

²⁰⁵ Mustafavî, *et-Tahkîk*, 3/114.

sıfatlardan, kötü amellerden, şeytanın vesveselerinden, bozuk düşüncelerden, nefsanî şehvetlerden, etkili şüphelerden, şekkin nefsanî tesirlerinden, yanlıştan, unutmaktan, gafletten, hatadan ve yanlıştan temizlenmektir. Bu ise peygamberlerde ve vasilerinde ilk şart olarak bulunması gereken ismet anlamına gelir.²⁰⁶ Kur'ân-ı Kerim peygamberler hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle Biz onları yurdu (ahireti) hatırlatan bir halislik ile ihlâslı kıldık.”**²⁰⁷ Mehr'e göre, Allah'ın ihlâslı kulları hiçbir zaman şeytanın aldatmasından etkilenmezler, günah veya çirkin bir iş yapmazlar. Peygamberler ihlâslı kılınmış kulların grubunda yer aldıkları için günah işlemezler, bu yüzden masumdurlar.²⁰⁸ Kur'ân-ı Kerim peygamberler hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Ancak onlardan Senin ihlâslı kılınmış kulların hariç. (Allah) dedi ki: Bana ait müstakim yol işte budur. Kesinlikle benim kullarım üzerinde senin hiçbir gücün yoktur...”**²⁰⁹ Ebu'l-Futûhi Râzî'ye göre ayetin anlamı şöyledir: “Yani benim kullarım üzerinde vesvese hariç senin bir kuvvetin, bir etkin, bir temasın olamaz. Çünkü onlar benim verdiğim ismetle masumdurlar.”²¹⁰ Tabâtabâi'ye göre peygamberler Muhlesîn/ihlâslı kılınmış kişilerdir. Sadece Allah için ihlâslıdır. Hiçbir şey Allah konusunda onlara ortak olamaz. Hak konusunda Allah'ın irade ettiğinden başka bir şey istemezler.²¹¹

Allah Teâlâ peygamberlere özel bir sevgi ve özel bir ilgi gösterdiği için dünyaya geldikleri andan itibaren kalplerine ihlâsı yerleştirmiştir. Böylece onları her türlü kirden, pisten, gûnahtan, kötü niyetten uzak tutmuştur. Bundan dolayı onların her türlü sözlerinden, davranışlarından, ahlaklarından istifade etmek çok yararlıdır. Peygamberimiz Cebraîl'den aldığı bir haberde Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: **“İhlâs benim sırlarımdan bir sırdır. Ben onu kullarımdan sevdiğim kişinin kalbine emanet olarak bıraktım.”**²¹² Peygamberler ihlâslı ve masum oldukları için, mutlak kemal ve cemal sıfatlarına sahip olan Allah Teâlâ âşık oldukları için, her işlerinde başından sonuna kadar sadece Allah'ın rızasını göz önünde bulundururlardı. İbadetlerinde ve namazlarında da başından sonuna kadar Allah'ın huzurunda olduklarını hiçbir şekilde unutmuyorlardı. Hatta peygamberlerin yetiştirdiği birçok kişi de bu özelliklere sahipti. Örneğin Hz. Ali savaşların birinde bedenine veya bacağına bir ok saplanmıştı. Savaştan sonra doktor baktı. Oku

²⁰⁶ Tayyib, Seyyid Abdu'l-Hüseyin, *Etyebu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Tahran, İntişârât-ı İslâm, 1378/1999, 11/253.

²⁰⁷ Sad 38/46.

²⁰⁸ Mehr, *Kelâmi İslâmî*, II, 77.

²⁰⁹ Hicr 15/39-42

²¹⁰ Ebu'l-Futûh-i Râzî, Hüseyin b. Ali, *Ravzu'l-Cenân ve Rûhu'l-Cinân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Meşhed, Bonyâdi Pejûhişhâyi İslâmîyi Âstâni Kudsi Rızavî, 1408/1987, 11/325.

²¹¹ Tabâtabâi, *el-Mîzân*, 11/93.

²¹² Meclîsî, *Bihâru'l-Envâr*, 67/249.

çıkarmak istedi. Ancak çok ağrı yapıyordu. Bu yüzden Hz. Ali'nin namaza durmasını beklediler. Namaza başlayınca bütün dikkatini ve bütün varlığını Allah Teâlâ'ya yönlendirdi. Bu yüzden bedenini ve bedenindeki oku unutmuştu. Hz. Ali namaz esnasındayken doktor geldi ve oku onun bedeninden çıkardı. Ancak Hz. Ali hiçbir şey hissetmemişti. Okun çıktığını namazdan sonra fark etmeşti.²¹³ İşte Hz. Peygamber'in yetiştirdiği Hz. Ali böyle idi. Bir de onun öğretmeni, hocası, peygamberi olan Hz. Muhammed'in namazını düşünelim! Belki bazıları böyle bir şeyin mümkün olmayacağını iddia edebilirler. Ancak aşk ve sevgi olduğu zaman insanlar kendilerinden geçerler ve birçok acıyı dahi hissetmezler. Örneğin Hz. Yusuf'a âşık olan Mısır kadınlarının hepsi onu seyredelerken bıçakla ellerini kesmişler, lakin ellerini kestiklerini hissetmemişler ve ona olan hayranlıklarını dile getirmeye devam etmişlerdi.²¹⁴ Elbette bu sonradan yaratılmış bir insana olan sevgi ve aşk ile gerçekleşmişti. Ama bir de sonsuz güzellik ve iyilik sahibi Allah'a olan sevgi ve aşkı düşünelim. Kesinlikle etkisi daha üstündür.

Allah Teâlâ bütün peygamberlere sürekli ahiret yurdunu hatırlatan bir özellik vermişti. Bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle Biz onları yurdu (ahireti) hatırlatan bir halislik ile ihlâslı kıldık.”**²¹⁵ Bu yüzden günlük karşılaştıkları olaylarda yapacakları işin sonucunu tasavvur ediyorlar ve ahiretteki karşılığını görüyorlardı. Bundan dolayı asla günah işlemiyorlardı. Sıradan insanlar ihlâs, ismet, iman, yakin, takva gibi birçok şeyin hakikatini kendi bilgileriyle ve iç dünyasıyla mukayese edip aynısının olduğunu veya birkaç kelimeden ibaret bir şey olduğunu zannetmektedirler. Bu yüzden peygamberlerin ve velilerin hakikatlerini anlamaktan mahrum kalmaktadırlar. Hâlbuki onlarla ilgili anlatılan ayetlere, hadislerle ve olaylara dikkatle ve insafla bakıldığı zaman bazı perdelerin kalktığı görülecektir. Örneğin Mevlânâ şöyle anlatmaktadır:

İbadetteki ihlâsı Ali'den öğren, Tanrı aslanını hilelerden arınmış bil. Savaşta bir yiğiti altetti, hemen kılıcını çekip üstüne saldırdı. O, her peygamberin, her velinin öğündüğü Ali'nin yüzüne tükürdü. Bir yüze tükürdü ki ay, secde yerinde o yüze secde eder. Ali, derhal kılıcı elinden attı, onunla savaşmadan vazgeçti. O savaşçı er, bu işe, bu yersiz af ve merhamete şaşıp kaldı. Dedi ki: “Bana keskin kılıcını kaldırmıştın, neden kılıcı indirdin ve beni bıraktın?” Ali dedi ki: “Ben kılıcı Tanrı için vuruyorum. Tanrı kuluyum, ten memuru değil! Tanrı aslanıyım heva ve heves aslanı değil. İşim, dinime şahittir. Ben **“Attığın zaman sen atmadın, Tanrı attı.”**²¹⁶ sırrına mazharım. Ben kılıç gibiyim, vuran o güneştir. Ben; pılımı, pırtımı yoldan

²¹³ Deylemî, Hasan b. Muhammed, *İrşâdu'l-Kulûb*, Kum, eş-Şerîfu'r-Razî, 1412, 2/217.

²¹⁴ Yusuf 12/31.

²¹⁵ Sad 38/46.

²¹⁶ Enfâl 8/17.

kaldırdım; Tanrıdan gayrisini yok bildim...”²¹⁷ Acaba böyle durum bizim başımıza gelseydi ne yapardık? Birbirimize kılıç salladığımız kâfir yüzümüze tükürseydi Hz. Ali gibi davranabilir miydik? Böyle bir şeyi yapmak gerçekten Allah için ihlâs, samimiyet, özveri gerektirir. Hz. Ali böyle idi. Bir de onu yetiştiren ve onun peygamberi olan Hz. Muhammed’i tasavvur edelim. Acaba onun Allah’a olan ihlâsı, samimiyeti ve bağlılığı nasıldı? İhlâslı oldukları için peygamberlerin kalplerinin en derinliklerinde dahi sadece Allah’ın rızası ve sevgisi vardı. Yaptıkları, düşündükleri, söyledikleri her şey Allah’ın hoşnut olması içindi. Onların kalplerinde Allah’tan başka riyakârlık yapmak, dünyayı elde etmek, mevki ve makam sahibi olmak, karşıdaki kişiyi hoşnut etmek gibi hiçbir şey yoktu. Hatta nefislerinin heva ve heveslerini dahi unutmuşlardı. Ancak diğer insanlar ve bizler böyle değiliz. İyi bir söz söyleyeceğimiz veya güzel bir amel işleyeceğimiz zaman bile kalbimizin en derin noktasına baktığımız zaman riyakârlık yapmak, dünyaya ulaşmak, mevki ve makam sahibi olmak, karşıdaki kişiyi hoşnut etmek, iyi ahlaklarla meşhur olmak gibi Allah’tan başka bir şeylerin de olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla gizli bir şekilde Allah’a eş koşulmuş olunmaktadır. Allah’a sığınırız bu yüzden belki de bütün ameller boşa gitmektedir. Nitekim Hz. Peygamber bu tehlikeyi bir hadisinde şöyle buyurmuştur: **“Ümmetim hakkında gizli şirk ve şehvetten dolayı korkuyorum. Onlar güneşe, aya, taşa ve puta tapmayacaklar, ancak amelleriyle riyakârlık yapacaklar.”**²¹⁸

2.2.3. Mu'tezile

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“(Şeytan) dedi ki: Andolsun Senin izzetine ki onların hepsini azdıracağım.”**²¹⁹ İbn Ebi'l-Hadîd'e göre, azgınlık, şirk veya küfür manasına gelir. Ardından bazılarını istisna edip **“Ancak onlardan Senin ihlâslı kılınmış kulların hariç.”** diye buyurmaktadır. Yani, her türlü günahtan masum olanlar hariç, demektir. Şeytanın zannı isabetli olmamıştır. Çünkü şirk ve küfür olan azgınlıkla bütün insanları azdıramamıştır. Zaten mutlak ismetle masum onları müstesnadır. Ancak bazılarını şirk ve küfürle azdırmıştır. Bazılarını da küfrün dışında fasıklığa sürükleyerek azdırmıştır.²²⁰ Zemahşerî'ye göre Allah, peygamberlere ismet vermek suretiyle kendisine itaat etmeleri için onları halis

²¹⁷ Mevlânâ, Celâleddîn Rûmî, *Şark-İslam Klasikleri Mesnevî*, MEB, 1/297-303.

²¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed*, 4/124.

²¹⁹ Sad 38/82-83.

²²⁰ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 8/142.

kılmıştır. Hz. Yusuf öpmek ve şehvetle bakmak gibi zinanın mukaddimelerini irade edebilirdi. Ancak onun hakkında **“İhlâslı kılınmış”** ifadesini kullanmıştır.²²¹

Allah Teâlâ Hz. Yusuf hakkında **“Kesinlikle o ihlâslı kılınmış kullarımızdandır.”**²²² diye buyurmaktadır. Muhlesîn/ihlâslı kılınmış kişiler; dinlerini Allah için halis kılan kişilerdir. Allah, onlara ismet vermek suretiyle kendisine itaat etmeleri için onları halis kılmıştır. Hz. Yusuf öpmek ve şehvetle bakmak gibi zinanın mukaddimelerini irade edebilirdi. Ancak ihlâslı kılınması ve ismet sahibi olması onu bu tür günahlardan da uzak tutmuştur. Çünkü peygamberler ihlâslı ve masum oldukları için doğumlarından ölümlerine kadar bir an bile olsun asla Allah’a açık veya gizli şirk koşmamışlardır. Ancak sıradan insanların geneli şirk bulaşmışlardır. Eğer açık bir şekilde şirk koşmadılarsa dahi kesinlikle gizli şirk işlemişlerdir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Onların çoğu müşrik olmaksızın Allah’a iman etmez.”**²²³ Şirk bazen taş, puta, paraya, dünyaya ve başka şeylerle açık bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu şekilde müşrik olan kişi de açıkça şirk işlediğini söylemektedir. Diğer insanlar da bu durum bilmektedirler. Ancak bir de gizli şirk vardır. Gizli şirk ise ikiye ayrılır: Bazıları münafıklık yapmakta ve kalbinde taş, puta, para ve başka şeylere tapıldığını gizlemektedir. Böyle şahıslar kendilerinin müşrik olduklarını kabul etmekte ve bilmektedirler. Bir de Allah’tan başka hiçbir kimsenin hatta şirk bulaşan kişinin dahi bilmediği gizli bir şirk bulunmaktadır. Birçok insan ve müslüman işte bu şirk müptela olmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber sahâbîlere hitap ederek şöyle buyurmuştur: **“Ey insanlar! Şirkten sakının, çünkü o karıncanın hareketinden (veya ayak izinden) bile daha gizlidir.”**²²⁴ Peki, bu tür şirkten bile beri olan kişiler kimlerdir? Bu bölümde akranılan ayetler ve hadisler ışığında anlaşılan o ki kesinlikle onlar peygamberlerdir. Çünkü Allah Teâlâ onları ihlâslı karar kılmıştır. Dolayısıyla onların kalplerinin en derinliklerinde bile Allah’tan başka hiçbir şey yoktu. Bu yüzden masum kalabilmişlerdir.

Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e şöyle buyurmaktadır: **“De ki: ‘Eğer ben Rabbime isyan edersem, büyük bir günün azabından korkarım.’ De ki: ‘Ben ihlâslı olarak yalnızca Allah’a ibadet ederim, dinim yalnızca O’nundur.’”**²²⁵ Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e bu ayetlerdeki sözleri söylemesini emretmektedir. Dolayısıyla ayetlerin içeriği bizzat Allah tarafından tasdik edilmektedir. Hz. Peygamber **“Eğer ben Rabbime isyan edersem...”** diye buyurmaktadır. İsyân kelimesi günah anlamında kabul edildiği zaman şöyle bir mana çıkmaktadır: “Eğer

²²¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/458.

²²² Yusuf 12/24.

²²³ Yusuf 12/106.

²²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed*, 4/403.

²²⁵ Zümer 39/13-14.

ben günah işlersem büyük bir günün azabından korkarım.” Demek ki Hz. Peygamber hiçbir zaman günah işlememiştir. Diğer taraftan Hz. Peygamber her zaman ihlâslı idi ve her zaman Allah Teâlâ’ya ihlâslı olarak kulluk etmiştir. Çünkü ayetin orijinal metnindeki **“U’budu/İbadet ederim”** fiili geniş zamanlı bir fiildir. Geçmiş, o anı ve geleceği kapsamaktadır. İhlâs ise; kalbin pak, arı, tertemiz, berrak olmasıdır. İhlâs; kalbin her türlü kirden, hatadan, gûnahtan, şirkten, yanlıştan arıtılmasıdır. Bu yüzden ihlâslı olan bir kişinin kalbi sadece Allah rızası için atar. Dolayısıyla düşünceleri, fikirleri, davranışları, sözleri de Allah’ın rızasına uygun olur. Hz. Peygamber tıpkı Allah’ın emrine göre ihlâslı idi. Dolayısıyla şeytan Hz. Peygamber’i de aldatamamıştır. Bütün bunlar Resûlullah’ın masum ve günahsız olduğunu ispat etmektedir.

2.3. Özel Hidayet Sahibi Oluşları

Hidayet; dosdoğru yol demektir. Başka bir ifadeyle içinde eğrilik, yanlışlık, bozukluk olmayan yoldur. Hidayet sahibi olan bir kimse dosdoğru yola sahip kimse demektir. Dolayısıyla böyle bir kimse hayat yolunda ilerlerken kaza yapmaz ve hedefine en doğru şekilde ulaşır. Bazı ayetlere göre Peygamberler Allah’ın özel bir hidayetine sahip idiler. Bu özel hidayet vesilesiyle hiçbir şekilde dalalette ve sapıklıkta bulunmuyorlardı. Dalaletin ve sapıklığın en açık mısdaqlarından birisi de günaha mürtekip olmak olduğu için, söz konusu olan ayetler de peygamberlerin ismetini beyan etmektedir. Mezhepler bu konuda birçok açıklama yapmışlardır. Şimdi bu konu araştırılacaktır:

2.3.1. Ehl-i Sünnet

Allah Teâlâ peygamberler hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Allah’ın hidayeti işte budur. Kullarından dilediği kişileri onunla hidayet eder. Eğer şirk işleselerdi yapmakta oldukları şeyler boşa çıkardı.”**²²⁶ Mâturîdî’ye göre, bu ayetler, peygamberler hakkındaki **“Eğer şirk işleselerdi”** hükmü üzerine bina edilmiştir. Ancak kesinlikle onlar şirk işlemezler. Çünkü Allah onları ismetle korumuştur.²²⁷ Fahreddîn Râzî’ye göre buradaki hidayet ile murat olunan şey; tevhidin marifeti ve Allah Teâlâ’ya şirk koştuktan tenzih etmektir.²²⁸ Taberî’ye göre ise (özel) hidayet; nebilerin ve Resûllerin hidayetine vesile olan hidayettir. Onunla hak dine ulaşmaları için onlara başarı verilmiştir. Onunla Rablerinin rızasına,

²²⁶ Enam 6/88.

²²⁷ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 4/156.

²²⁸ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 13/54.

dünyanın şerefine ve ahiretin kerametine nail olmuşlardır. İşte o Allah'ın hidayetidir. O Allah'ın başarısı ve lütfudur. Allah onunla dilediği kişiye başarı verir. Onunla yarattığı şeylerden sevdiği varlıklara lütfeder. Böylece kul Allah'a itaate, ona ihlâslı bir şekilde amel etmeye, tevhidi ikrar etmeye, günahlardan ve putlardan uzak durmaya nail olur.²²⁹

Bütün varlıkları Allah Teâlâ yaratmıştır. Her varlığa yaratıldığı amaç doğrultusunda maksadına ulaştıracak en doğru yolu göstermiştir. İnsanları da Allah yaratmış ve onlara da bir yaratılış amacı belirlemiştir. İnsanların yaratılış amacı Allah'a kulluk etmek ve Onun dışındaki varlıklara kulluk etmemektir. Bütün insanlara bu mukaddes amaca ulaşmaları için fitrat, peygamberler, kitaplar ve diğer vesileler vasıtasıyla en doğru yolu göstermiştir. İşte bunun adı genel hidayettir. Lakin insanların çoğu kendilerine gelen hidayetten gerektiği kadar istifade etmemişlerdir. Eğer gerektiği gibi istifade etselerdi daha özel bir hidayete kavuşacaklardı. Ancak Allah Teâlâ peygamberlerin bizzat kendilerine genel hidayet ile birlikte bir de özel bir hidayet vermiştir. Bu hidayet ile her zaman bir olan Allah'a kulluk ederler, asla doğru yoldan şaşmazlar, hata yapmazlar, günah işlemeyizler, şirke bulaşmazlar. İşte bunun adı da özel hidayettir. Özel hidayet elde etmelerinin nedeni genel hidayetten gerektiği gibi yararlanmalarıdır. Genel hidayetten en güzel şekilde istifade ettikleri için Allah onlara özel hidayetini de lütfetmiştir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Allah'ın beni hidayet ve ilimle göndermesinin durumu, toprağın üzerine yağın çok yağmurun durumuna benzer. O toprağın katışıksız olanı suyu kabul eder. Böylece yeşil bitkiler ve çimenler biter. Ayrıca o toprağın çorak olanı vardır. O suyu tutar. Böylece Allah onun vasıtasıyla insanları faydalandırır. Ondan içerler, havyanlarını sularlar, ziraat yaparlar. Bir de başka bir toprağın üzerine yağar. O toprak düz ve kaypaktır ki nu suyu tutar ne de bir bitki bitirir.”**²³⁰

Peygamberlerin şirke bulaşmaları, günah işlemleri ve haramlara mürtekip olmaları mümkün olan bir şeydir. Bundan dolayı Allah Teâlâ **“Eğer şirk işleselerdi”** diye buyurmuştur. Eğer mutlak anlamda onların bir gücü ve imkânı olmasaydı böyle bir cümlelin söylenmesi abes olurdu. Allah ise abes bir iş yapmaz ve boş bir söz söylemez. Dolayısıyla peygamberler hak ederek aldıkları özel hidayet vasıtasıyla asla şirke ve günaha bulaşmamışlardır. Peygamberler sahip oldukları özel hidayet sayesinde hiçbir zaman şirke ve günaha duçar olmadıkları için diğer insanlar onlara uyarlarsa kesinlikle onlar da doğru yolu bulmuş olacaklardır. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Sözlerin en hayırlısı Allah'ın kitabıdır ve**

²²⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/174.

²³⁰ Buhârî, “İlim”, 20 (No. 79).

hidayetlerin en hayırlısı ise Muhammed'in hidayetidir.”²³¹ Kur’ân’da her hangi bir yanlış ve hata olmadığı gibi Hz. Muhammed’in de hayatında, sözlerinde, davranışlarında ve hidayetinde bir yanlış ve hata yoktur. Peygamberler itikat, inanç, amel, davranış, ahlak gibi aklımıza gelen veya gelmeyen her alanda dosdoğru hidayet sahibi idiler. Çünkü peygamberler bizzat kendileri hidayet sahibi oldukları için itikatları, inançları, amelleri, davranışları, ahlakları ve diğer sıfatları da hidayet üzere olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Dosdoğru hidayet ve güzel ahlak sahibi olmak peygamberliğin yetmiş kısmından bir kısımdır.”²³²** İşte bu özel hidayetten dolayı peygambeler her türlü şirkten ve günden uzak durup masum kalabilmişlerdir.

2.3.2. Şia

Kur’ân-ı Kerim birçok peygamber’in adını zikrettikten sonra şöyle buyurmaktadır: **“Onları seçtik ve müstakim yola hidayet ettik. Allah’ın hidayeti işte budur. Kullarından dilediği kişileri onunla hidayet eder.”²³³** Mekârim Şîrâzî’ye göre peygamberler salih insanlar idiler. Akıl/düşünce gücüyle ve bütün varlıklarıyla hidayet yolunda adım atıyorlardı.²³⁴ Tayyib’e göre Allah peygamberliği²³⁵ ve hilafeti²³⁶ bizzat kendisi karar kılmaktadır. Dolayısıyla peygamberlerin bütün güzel ahlaklara sahip olmaları; ümmetinin kendisine ihtiyaç duyduğu şeyleri bilmeleri; bütün günahlardan, hatalardan, yanlışlardan, yanlışlıklardan ve unutkanlıklardan masum olmaları gerekir. Bu tür batınî konuları ise Allah’tan başka hiçbir kimse bilemez. Bu yüzden insanlar hiçbir şekilde peygamberler hakkında bahane uyduramazlar.²³⁷ Ardından Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Eğer şirk işleselerdi yapmakta oldukları şeyler boşa çıkardı.”²³⁸** Tabâtabâî’ye göre Allah Teâlâ bu ayet ile peygamberlerin masum olduklarını ispat etmektedir.²³⁹ Kırâatî’ye göre gerçek hidayet, Allah’ın hidayetidir. Başkalarının hidayetleri seraptır. Peygamberler masumdurlar. Bu yüzden şirk tozu hiçbir zaman onların elbiselerinin üzerine konamaz. Ayette şirk farzı, farz-ı muhal olarak gelmiştir.²⁴⁰ Subhânî’ye göre

²³¹ Müslim, “Cumua”, 13 (No. 43).

²³² Muttakî Hindî, *Kenzu ’l-Ummâl*, 3/247.

²³³ Enam 6/87-88.

²³⁴ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 5/332.

²³⁵ Enam 6/124 **“Allah risaletini nerede karar kılacağını bilir.”**

²³⁶ Sad 38/26 **“Ey Davud! Kesinlikle biz seni yeryüzünde halife karar kıldık.”**

²³⁷ Tayyib, *Etyebu ’l-Beyân*, 5/131.

²³⁸ Enam 6/88.

²³⁹ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 18/302.

²⁴⁰ Kırâatî, Muhsin, *Tefsîr-i Nûr*, Tahran, Merkezi Ferhengiyi Dershâyî Ez Kur’ân, 1383/2004, 2/504.

Allah'ın özel hidayetine sahip olan kişiler hiçbir zaman dalalette bulunmazlar ve yanlış bir iş yapmazlar. Kur'an-ı Kerim bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Allah kimi hidayet ederse, onu saptıracak hiçbir kimse yoktur.”**²⁴¹ Bu ve buna benzer ayetlerden şöyle anlaşılmaktadır: Peygamberler dalalet ve sapıklığın her türünden masumdurlar. Aynı şekilde günah ve isyanın da her türünden korunmuşlardır.²⁴²

Allah Teâlâ'nın kitapları bilgi ve teoridir. İçinde Onun emirleri ve yasakları bulunmaktadır. Özellikle Kur'an-ı Kerim her türlü hatadan, yanlıştan, bozulmadan ve tahriften uzaktır. Kur'an-ı Kerim eğrisi, tümseği, uçurumu, çukuru, bozuğu olmayan yoldur. Ancak bilgi ve teoriden öteye geçmemektedir. Bundan dolayı bazı cahiller ve garazlı kişiler onu okumakta, lakin anlaşılması ve yaşanması gereken şeylerin tam tersini anlamakta, söylemekte ve yaşamaktadırlar. Hatta samimi olan müslümanlar bile onu okumakta ve bazen yanlış anlamakta, söylemekte ve yaşamaktadırlar. Peki, Allah'ın emirlerine ve yasaklarına uygun bir şekilde tam ve eksiksiz olarak anlayan ve yaşayan kimlerdir? Kesinlikle peygamberlerdir. Peki, Kur'an-ı Kerim'i olduğu gibi yaşayan kimdir? Kesinlikle Hz. Peygamberdir. Peygamber Efendimiz Kur'an'ın insan haliydi. Bu bakımından o mutlak hidayettir. Kim ona tutunursa kesinlikle dalaletten çıkar ve dosdoğru yola ulaşır. Nitekim Hz. Ali şöyle söylemiştir: “Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in seçtiği ve beğendiği kulu ve elçisi olduğuna şâhâdet ederim. Onun faziletine kimse eşit olamaz, boşluğu doldurulamaz. Dalalet karanlığından sonra ülkeleri onunla aydınlattı. Her şeye galip gelip kuşatan cehaleti, sınır tanımayan zulmü, cefayı onunla giderdi.”²⁴³

Hız. Peygamber ve diğer peygamberler her yönden hidayet yolunda hareket ediyorlar ve harama mürtekip olmuyarlardı. Ancak yine de Allah'ın lütfu ve rahmeti onlara şamil olmasaydı ve onların ellerinden tutmasaydı, hepsinin yanlış ve hata yapması mümkün olurdu. Ardından hiçbir kimsenin “Onlar hidayet yolunda mecburen yaşıyorlardı” diye tasavvur etmemesi için ve aynı şekilde “Allah'ın onlara özel, müstesna ve delilsiz bir yaklaşımı vardı” diye tasavvur etmemesi için de **“Eğer şirk işleselerdi yapmakta oldukları şeyler boşa çıkardı.”**²⁴⁴ şeklinde buyurmaktadır. Peygamberler müstakim yola hidayet edilmiş kişilerdir. Yolculuğun tehlikelerine ve yolun virajlarına karşı ilahî emniyet içindedirler. Çünkü üzerinde hareket ettikleri yol ve yürüdükleri güzergâh hakkında hidayet, dalalet, hak, batıl, saadet ve şekavet gibi konularda asla ihtilaf yoktur. Aksine parçaları birleşik ve durumları müsavidir. Hak ile kalkar ve hak ile hareket eder. Sahibini asla şaşkınlık

²⁴¹ Zümer 39/37.

²⁴² Subhânî, Cafer, *el-Akâidu'l-İslâmiyye*, Kum, Müessese-i İmam Sadık, 1386/2007, 133.

²⁴³ Seyyid Radî, *Nehcu'l-Belâğa*, 220.

²⁴⁴ Enam 6/88.

içinde bırakmaz. Onu zulme, şekavete ve günaha duçar etmez.²⁴⁵ Hakeza şu ayetler de peygamberlerin, mutlak olarak masum olduklarını dile getirmektedirler: **“İşte Allah'ın hidayet verdikleri bunlardır; öyleyse sen de onların bu hidayetlerine uy.”**²⁴⁶ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Allah kimi saptırırsa, artık onun için bir yol gösterici yoktur. Allah kimi hidayete erdirirse onun için bir saptırıcı yoktur.”**²⁴⁷ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Allah kime hidayet verirse, işte hidayeti bulan odur.”**²⁴⁸ Burada yüce Allah, hidayete erdirmesi sayesinde hidayet üzere olan kimseler üzerinde saptırıcıların etkilerini geçersiz kılmaktadır. Yani nefis, şeytan, dünya, mevki, makam, para, altın, heva, heves, insan, kadın gibi saptırıcıların hiçbirisi onları hidayet yolundan çıkaramaz. Dolayısıyla onlarda sapıklık bulunmaz, onlar sapıtmaz ve hiçbir kimseyi de dalaletle sürüklemeyiz. Her günah bir sapıklık ve dalalettir. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor: **“Ey âdemoğulları, size ant vermedim mi ki, şeytana kulluk etmeyin, çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır. Bana kulluk edin, müstakim yol budur. Andolsun o, sizden birçok nesli dalaletle sürükleyip saptırmıştı.”**²⁴⁹ Bu ayet-i kerimede, görüldüğü gibi, her türlü günah, şeytana yönelik kulluk olarak nitelendirildikten sonra, şeytanın saptırması sonucu gerçekleşmiş sapmalar olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, yüce Allah'ın peygamberleri hidayete erdirdiğini vurgulaması, ardından, kendisinin hidayete erdirdiği kimselerden sapmayı nefyetmesi, sonra her türlü günahı sapma olarak nitelemesi, yüce Allah'ın peygamberleri, kendilerinden günah sudur etmekten beri kıldığını vahyi algılama ve tebliğ etme noktasında, onları yanılmaz kıldığının somut kanıtlarından biridir.

Hidayet yani yol gösterme iki türdür. Birincisi Allah tarafından olan hidayettir. Kim bu hidayetle yolu kabul ederse ve yaşarsa kesinlikle Allah'ın emrettiği ve istediği dosdoğru yola girmiş demektir. İkincisi ise Allah'ın dışından olan hidayettir. Yani nefsin, şeytanın, heva ve hevesin, diğer insanların hidayet etmesi ve yol göstermesidir. Kim de böyle bir yolu kabul ederse ve yaşarsa kesinlikle Allah'ın yolunun dışındadır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Haktan sonra dalaletten başka bir şey yoktur.”**²⁵⁰ Hakeza Hz. Ali şöyle söylemiştir: **“Allah'ın hidayetinin dışındaki bir şeyle hidayet olunan kişi dalaletle düşüp sapıtmıştır.”**²⁵¹ Peki, peygamberler hangi hidayetle hidayet olunmuştur?

²⁴⁵ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 7/248.

²⁴⁶ Enam 6/90.

²⁴⁷ Zümer 39/36-37.

²⁴⁸ Kehf 18/17.

²⁴⁹ Yasin 36/ 60/62.

²⁵⁰ Yunus 10/32.

²⁵¹ Temîmî Âmedî, Abdulvahîd b. Muhammed, *Tasnîfu Ğureru'l-Hikem ve Dureru'l-Kelim*, Defteri Tebliğât, Kum/İran, 1366, 95.

Allah'ın hidayetiyle mi yoksa diğerlerinin hidayetiyle mi? Kur'ân-ı Kerime göre peygamberler kesinlikle Allah'ın hem genel hem de özel hidayetiyle hidayet olunmuş kimselerdir. Bu yüzden asla günaha mürtekip olmamışlardır.

2.3.3. *Mu'tezile*

Allah Teâlâ buyurmaktadır: **“Eğer şirk işleselerdi yapmakta oldukları şeyler boşa çıkardı.”**²⁵² Zemahşerî'ye göre peygamberler faziletli olmalarına, öne geçmelerine ve derece olarak üstün olmalarına rağmen, eğer şirk işleselerdi diğer insanlar gibi amelleri boşa çıkacaktı.²⁵³ İbn Ebi'l-Hadîd Hz. Ali'nin şöyle söylediğini nakletmiştir: “Hidayetten her sapan kişi, ya nefsinin vesveseleriyle ya da başkasının saptırmasıyla sapar.”²⁵⁴

Eğer peygamberler bir şirk işleselerdi kesinlikle bütün amelleri boşa çıkacak ve peygamberlik makamından uzaklaştırılacaklardı. Burada şirki gizli ve açık bütün şirk unsurları olarak düşünmek mümkündür. Bu bakımdan insanın kendi nefesine uyması ve onun heva ve heveslerine göre inanması ve yaşaması da bir tür şirktir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“(Nefsinin) hevasını ilah edinen, Allah'ın bir ilimle kendisini dalalette bıraktığı, kulağının ve kalbinin üzerine mühür vurduğu, gözünün önüne perde çektiği kişiyi gördün mü? Dolayısıyla Allah'tan sonra onu kim hidayet edebilir?”**²⁵⁵ Nefsin heva ve heveslerini ilah edinmek; insanın bir putun ya da bir hayvanın veya bir insanın veyahut da başka bir varlığın ilahlığını kabul etmesi ve onun karşısında tapınması gibi değildir. Genellikle nefsinin heva ve heveslerine tapan bir insan “Ben nefsimi ilah edindim ve ona tapıyorum” demez. Ancak her hangi bir konuyla karşılaştığı zaman o konuyla ilgili bir taraftan Allah'ın emri diğer taraftan da nefsin heva ve hevesleri vardır. Eğer insan Allah'ın emrini terk ederek nefsin heva ve heveslerini tercih ederse nefsinin ilah edinmiş olmaktadır. Veya Allah'ın rızasını terk edip nefsin rızasını tercih ederse de aynı durum olmaktadır. Çünkü ilah kavramının anlamlarından biri de kendisine itaat edilen varlık demektir. İnsan burada nefsinin itaat ettiği ve onu hoşnut etmeye çalıştığı için onu ilah edinmiştir. Dolayısıyla Allah'a şirk koşmuş ve bütün amelleri boşa çıkmıştır. Nitekim Hz. Ali şöyle buyurmuştur: “Niyeti Allah'tan başkası olan kişi helak olmuştur.”²⁵⁶ Peki, acaba bu durum peygamberler hakkında hiç gerçekleşmiş midir? Tıpkı Kur'ân-ı Kerim'e göre peygamberler hiçbir zaman

²⁵² Enam 6/88.

²⁵³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/43.

²⁵⁴ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 1/239.

²⁵⁵ Casiye 45/23.

²⁵⁶ Temîmî Âmedî, *Tasnîfu Ğureru'l-Hikem*, 95.

nefsinlerinin heva ve heveslerini tercih etmemişler, nefislerini hoşnut etmeye çalışmamışlar, asla şirke ve günaha duçar olmamışlardır.

2.4. Zulümden Uzak Durmaları

Peygamberler yaşamlarının başından sonuna kadar, hiçbir şekilde zulüm işlememişlerdir. Zulüm kavramı, kanıtlarla açıklanan istisnalar dışında, irili ufaklı her türlü günahı içine almaktadır. Bu bağlamda ister peygamberin kendisiyle ilgili olsun, ister diğer insanlarla ilgili olsun, hatta isterse diğer varlıklarla ilgili olsun, asla zulüm yapmamışlardır. Kur’ân-ı Kerim’de peygamberlik makamının asla zulme bulaşmaması gerektiği ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu yüzden âlimler bu konuya özel ilgi göstermişler ve peygamberlerin ismetiyle ilişkilendirmişlerdir. Şimdi sırayla bu konu araştırılacaktır.

2.4.1. Ehl-i Sünnet

Allah Teâlâ buyurmaktadır ki: **“Bir zaman Rabbi İbrahim’i bir takım kelimelerle imtihan etti. O onları tamamlayınca (Rabbi) dedi ki: “Kesinlikle Ben seni insanlara imam kılacağım” (İbrahim) dedi ki: “Soyumdan da.” (Allah) dedi ki: “Benim ahdim zalimlere ulaşmaz.”**²⁵⁷ Mâturîdî’ye göre Hz. İbrahim “Peygamberliğin soyumun içinde sürekli devam etmesini ve peygamberler arasında bir fasılanın olmamasını istiyorum” dedi. Allah Teâlâ onun soyundan zalim olan kişinin ahbine ulaşamayacağını haber verdi.²⁵⁸ Fahreddîn Râzî’ye göre ayet bir peygamberin günahkâr olamayacağına delalet etmektedir.²⁵⁹ Mücahit ayetin anlamı hakkında “Bir zalimi kendisine uyulan bir imam karar kılmayacağım” demektir.²⁶⁰ Âlûsî’ye göre, Ehl-i Sünnet mensuplarının bazıları bu ayeti, peygamberlikten önce peygamberlerin büyük günahlardan ismet sahibi olduklarına ve fasık bir kişinin de hilafete layık olmadığına delil karar kılmışlardır.²⁶¹ Sa’lebî ayetin tefsiri hakkında Hz. Ali’den “Allah’ın peygamberleri zulüm yapmazlar, zulmü emretmezler, zulme razı olmazlar, çünkü onlar masum ve mutahhardırlar”²⁶² diye nakletmiştir. Ali Kuşçu’ya göre eğer peygamberler masum olmazlarsa, zulüm yaparlarsa ve günah

²⁵⁷ Bakara 2/124.

²⁵⁸ Mâturîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-Sünne*, 1/555.

²⁵⁹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 3/457.

²⁶⁰ Suyûtî, Celâluddîn, Abdurrahman b. Ebi Bekir, *ed-Durr’ul-Mensûr*, Kum/İran, Kitabhâneyi Âyetullah Maraşî Necefî, 1404, 1/118.

²⁶¹ Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 1/376.

²⁶² Sa’lebî, Ebu İshak, Ahmed b. Muhammed, *el-Keşf ve’l-Beyân an Tefsîri’l-Kur’ân*, Beyrut, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 1422/2002, 8/200.

işlerlerse şahitlikleri reddedilir. Azaba, lanete ve kınanmaya müstahak olurlar. Peygamberlik ahdine ve misakına ulaşamazlar. İhlâslı kılınanlar grubundan çıkarlar. Şeytanın onları saptırması ve aldatması mümkün olur. Şeytanın ve şeytanın taraftarlarının grubundan kabul edilmek zorunda kalırlar. Hayırlardan ve iyiliklerden geri kalmış ve onlar hususunda yarışmamış olurlar.²⁶³

Zulüm; ahlâk, siyaset, hukuk ve kelâm ilminde kullanılan geniş kapsamlı bir terimdir. Sözlükte “bir şeyi ona ait olmayan yere koymak” anlamındaki zulüm (zulm) din, ahlâk, hukuk gibi alanlarda terim olarak “belirlenmiş sınırları çiğneme, haktan bâtıla sapma, kendi hak alanının dışına çıkıp başkasını zarara sokma, rızasını almadan birinin mülkü üzerinde tasarrufta bulunma, zorbalık”, özellikle de “güç ve otorite sahiplerinin sergilediği haksız ve adaletsiz uygulama” gibi anlamlarda kullanılır... Kur’ân-ı Kerim’de yirmi ayette zulüm kelimesi, 269 defa da türevleri yer alır. 200’den fazla yerde zulüm kavramı “küfür, şirk” veya “Allah’ın hükümlerini çiğneme, günah işleme”, yirmiyi aşkın ayette “beşerî ilişkilerde haksızlığa sapma” anlamında kullanılmıştır.²⁶⁴ Bir peygamber yukarıda sözü edilen zulüm çeşitlerinden hiçbirini işleyemez ve zulüm işleyen bir kimse de asla peygamber olamaz. Bu genel bir kuraldır ve Allah’ın genel kurallarında değişiklik olmaz. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **“(Bunlar) daha önceki gelip geçen kişiler içindeki Allah’ın yasasıdır. Allah’ın yasasında bir değişiklik bulamazsın.”**²⁶⁵ Buradan hareketle Hz. Âdem’e nispet edilen zulüm kavramının da günah olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Allah zulüm işyelen kişilerin peygamber olamayacağını ve peygamberlik ahdine ulaşamayacağını söylemektedir. Şüphe yok ki Allah Hz. Âdem’i peygamber olarak seçti. Dolayısıyla Kur’ân’da Hz. Âdem’e nispet edilen zulüm kavramı günah anlamında değildir.²⁶⁶ Lakin Hz. İbrahim ile ilgili ayette zulüm kavramıyla murat edilen şey günahdır. Dolayısıyla günah işleyen ve harama mürtekip olan bir kimse asla peygamber olamaz.

Ayetteki ahit ile murat olunan şey ya peygamberlik ahdi ya da imamet ahdidir. Eğer murat olunan şey peygamberlik ahdi ise, zalimler için peygamberlik gerçekleşmemesi gerekir. Eğer murat olunan şey imamet ahdi ise, zalimler için imamet de gerçekleşmemesi gerekir. Zalimler için imamet gerçekleşmediği zaman, peygamberlik de gerçekleşmemesi gerekir. Çünkü kesinlikle her peygamber kendisine güvenilen ve uyulan bir imam olmak zorundadır. Bütün değerlendirmelere göre ayet bir peygamberin günah işlemesinin olanaksız olduğunu göstermektedir. Bazı rivayetlere göre; zulüm, Allah’ın bağışlamayacağı zulüm, Allah’ın

²⁶³ Cevâdî Âmulî, *Tefsîr-i Mevzûiyi Kur’ân-ı Kerim*, 231-233.

²⁶⁴ Çağrı, Mustafa, “Zulüm” *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, 44/507.

²⁶⁵ Ahzab 33/62.

²⁶⁶ Hz. Âdem ile ilgili sonraki sayfalarda daha geniş araştırmalar ve açıklamalar yapılacaktır.

bağışlayacağı zulüm ve Allah'ın terk etmeyeceği zulüm şeklinde üç kısma ayrılmıştır. Allah'ın bağışlamayacağı zulüm ister açık olsun ister gizli olsun şirktir. Allah'ın bağışlayacağı zulüm, insanın namaz kılmamak veya oruç tutmamak gibi bireysel bir ibadeti terk etmesi ve böylece kendisine zulüm etmesidir. Allah'ın terk etmeyeceği zulüm ise insanların birbirlerine yaptıkları zulümlerdir.²⁶⁷ Her halükarda mezkûr üç zulüm de günahdır. Yani Allah'a şirk koşturmak, Allah'ın emirlerinden birini terk etmek veya yasaklarından birini yapmak, insanlara zulüm etmek her üçü de günahdır. Aslında bu üç zulüm türünün bütün günahları içine aldığı ve bunların dışında bir günah türü olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla peygamberler bu zulüm türlerinin hepsinden beri idiler.

Hakeza zulüm; Allah'a şirk koşturmak, günah işlemek, harama mürtekip olmak, diğer insanlara ve hatta canlılara eziyet etmek gibi anlamlara da gelmektedir. Bu tür davranışların her birisi için cehennem azabı vaat edilmiştir. Yani kim Allah'a şirk koşturursa, kim günah işlerse ve harama mürtekip olursa, kim de diğer insanlara ve canlılara eziyet ederse cehennem azabı vaat edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Zalimler ve dostları ateş içinde olacaklardır.”**²⁶⁸ Dolayısıyla peygamberlerin böyle bir zulme mürtekip olmaları ve ateşi hak etmeleri olanaksızdır. Eğer böyle bir zulme mürtekip olduğunu ve tevbe ettiğini kabul edersek o zaman da ayete göre peygamberlik makamından mahrum kaldığı anlaşılmaktadır.

2.4.2. Şia

Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: **“Bir zaman Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle imtihan etti. O onları tamamlayınca (Rabbi) dedi ki: “Kesinlikle Ben seni insanlara imam kılacağım” (İbrahim) dedi ki: “Soyumdan da.” (Allah) dedi ki: “Benim ahdim zalimlere ulaşmaz.”**²⁶⁹ Tabâtabâî'ye göre aklî bir bölme olarak insanlar dört gruba ayrılırlar: Bütün ömürleri boyunca zalim olanlar. Bütün ömürleri boyunca hiç zulüm işlemeyenler. Ömrünün başlangıcında zalim olup da sonunda bundan vazgeçenler. Ömrünün başında zulümden kaçınıp da sonunda zulüm işlemeye başlayanlar.²⁷⁰ Cevâdî Âmulî'ye göre Allah Teâlâ Hz. İbrahim'i çeşitli imtihanlarla defalarca sınamış ve onu başarılı bulmuştu. Bu yüzden onu yüce imamet makamına tayin etmişti. Ancak Hz. İbrahim Allah Teâlâ'dan soyundan da imamlar kılmasını istedi. Allah onun isteğini şu büyük şartlarla kabul etti: Nerede olursa olsun, ne zaman olursa olsun, hangi türü olursa olsun, kimden olursa olsun

²⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed*, 6/240.

²⁶⁸ Muttakî Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, 3/498.

²⁶⁹ Bakara 2/124.

²⁷⁰ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 2/389.

“zulüm, sitem, adaletsizlik” yapan bir kimse insanlara imam olma makamından mahrum olacaktır.²⁷¹ Hillî’ye göre, bu ayetten dolayı, imamiye peygamberlerin büyük ve küçük bütün günahlardan masum olduklarına inanmaktadır.²⁷²

Bu açıklamalar ışığında Hz. İbrahim soyundan birinci ve dördüncü kategoriye girenler için imamlık niteliğini istemeyecek kadar büyük bir kişiliktir. Çünkü birinci bölümde ömürlerinin başından sonuna kadar zulüm işleyenler ve ikinci bölümde de ömürlerinin sonunda zulüm işleyerek ölenler vardır. Böyle kimseler yaptıkları zulümlerden tevbe dahi etmemişlerdir. Bu yüzden kesinlikle azabı hak etmişlerdir. Dolayısıyla, peygamber olmak şöyle dursun, sıradan bir mümin olmaları bile tartışmalıdır. Geriye iki kısım kalmaktadır. Yüce Allah bunlardan birini ahdinin kapsamına almayı reddetmektedir. Bunlar, ömürlerinin başlarında zulüm işleyip de sonunda bundan vazgeçenlerdir. Yani günah işleyip sonra tevbe edenlerdir. Bunlar sıradan müslüman ve müminlerdir. Geriye ise bir grup insan kalmaktadır. Bunlar da tüm hayatları boyunca hiç zulüm işlemeyen kimselerdir. Dolayısıyla şu iki sonuç ortaya çıkıyor: İmamın sapıklık ve günaha karşı korunmuş ve masum olması zorunluluğu vardır. Aksi takdirde kendisinden dolayı hidayet edici olamaz. Yani zulüm işleyen ve günaha mürtekip olan bir kimse başkalarını doğru yola hidayet edemez, çünkü kendisi başka insanların hidayetine muhtaç birisidir. Peygamberler hakkında olan şu ayet-i kerime de bu hususu vurgulamaya dönüktür: **“Onları, emrimizle doğru yola ileten imamlar yaptık ve onlara hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı ve zekât vermeyi vahyettik. Onlar bize kulluk eden insanlardı.”**²⁷³ Şu hâlde imamın işleri tamamıyla hayırdır, hayra dönüktür. Bu işleri, başkasının yol göstericiliği ile değil, kendi nefsinin ulaşması ve ilâhî destek ve Rabbanî yardım ile gerçekleştirir.

Ayetteki zulüm ile murat olunan şey, yalnızca başkalarına yapılan sitem ve zulüm değildir. Burada çok geniş bir anlamda kullanılmış ve her şeyi yerli yerine koymak anlamında olan adaletin karşısında yer almıştır. Dolayısıyla zulüm; bir kimsenin bir işi veya bir şeyi layık olmadığı bir konumda karar kılması anlamına gelmektedir. İnsanların zahirî ve batınî imameti olağanüstü sorumluluk istediği ve çok büyük olduğu için, bir anlık günahattan, isyandan ve kötülük yapmaktan dolayı bu makama ulaşma liyakati yok olup gitmektedir. Bundan dolayı peygamberlerin zulmün ve günahın her türünden beri olmaları gerekmektedir. Netice olarak Şia’ya göre peygamberlerin her türlü zulümden uzak durmaları gerektiği anlaşılmaktadır ve bu konuda Ehl-i Sünnet ile hem fikirdirler. Elbette Şia’nın imamet inancı Ehl-i

²⁷¹ Cevâdî Âmulî, *Tefsîr-i Mevzûiyi Kur’ân-ı Kerim*, 221.

²⁷² Hillî-Hasanzade Amulî, *Keşfu’l-Murâd*, 349.

²⁷³ Enbiya 21/73.

Sünnet ve Mu'tezile'nin imamet inancından bazı yönlerden farklıdır. En önemli farkı Şia Ehli Beyt imamlarının da bu ayetin kapsamına girdiklerine ve bu yüzden her türlü zulümden beri olduklarına inanmaktadırlar. Konuyla ilgili çok geniş açıklamalar da yapmışlardır, ancak bizim araştırmamızın konusu bu olmadığı için sarf-ı nazar edilecektir.

2.4.3. Mu'tezile

Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: **“(Allah) dedi ki: “Benim ahdim zalimlere ulaşmaz.”**²⁷⁴ Zemahşerî'ye göre ayetten anlaşılan şudur: “Senin soyundan zalim olan kişiye benim hilafetim ve imametle ilgili olan ahdim ulaşmaz. O yalnızca zulümden beri olan ve adil olan kişiye ulaşır.”²⁷⁵ Kâdî Abdulcebbâr'a göre imamet zalim olmayan kişinin hakkıdır. Eğer kul irade ve inisiyatif sahibi olmasaydı, zalim ve zalim olmayan aynı konumda olurdu... Peygamber ve imam taharete ve nezahete sahip olursa, davet ettiği şeyin kabul edilmesine daha yakın olur. Ancak zalim olursa, kabul edilmeye daha uzak olur.²⁷⁶

Allah Teâlâ peygamberleri imam ve önder yapmıştır. Onları irade ve inisiyatif konusunda özgür bırakmıştır. Çünkü Allah Teâlâ onları itaat etmeye veya günah işlemeye mecbur ettiği zaman, onları davet etmesi veya etmemesi aynı olur, imam olması veya olmaması da aynı olur. Zira irade ettiği zaman iradesinde bir etki yapmaz. Allah Teâlâ onların içinde küfrün yaratılmasını irade ettiği zaman davetin ve uyarının bir faydası olmaz. Veya onların içinde imanı yaratmayı irade ettiği zaman da aynı şey olacaktır. Dolayısıyla peygamberler özgür irade ve inisiyatif sahibidirler. Buradan hareketle peygamberler masum olurlarsa insanlar onların sözlerini, davranışları ve tebliğlerini daha kolay kabul ederler. Ancak zulüm işlerlerse halk onların sözlerini, davranışlarını ve tebliğlerini kolay kolay kabul etmezler. Zira haklı olarak onları sorgulamaya başlarlar.

Dolayısıyla bir peygamber günah işlerse şahitliği reddedilecektir. Çünkü günah işlediği için fasık olacaktır. Fasığın şahitliği ise iki kanıttan dolayı reddedilmiştir. Birincisi icma ve ikincisi de şu ayettir: **“Eğer size bir fasık bir haber getirirse, onu araştırın...”**²⁷⁷ Peygamber günah işlerse azaba, lanete ve kınanmaya müstahak olacaktır. Sonuçta -Allah'a sığınırız- şu ayetlerin muhatabı olacaktır: **“Bilin ki Allah'ın laneti zalimlerin üzerindedir...”**²⁷⁸ **“Niçin**

²⁷⁴ Bakara 2/124.

²⁷⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/184.

²⁷⁶ Kâdî Abdulcebbâr, *Muteşâbihu'l-Kur'ân*, 109.

²⁷⁷ Hucurat 49/6.

²⁷⁸ Hud 11/18.

yapmadığınız şeyleri söylüyorsunuz...”²⁷⁹ **“İnsanlara iyiliği emrediyorsunuz da kendinizi unutup musunuz?”**²⁸⁰ Oysa akıl sahipleri bilmektedirler ki bu ayetlerin hiçbirisi peygamberler hakkında doğru olamaz. Peygamber günah işlerse, peygamberlik ahdine ve misakına ulaşamaz. Çünkü Allah Teâlâ **“Benim ahdim zalimlere ulaşmaz.”**²⁸¹ diye buyurmaktadır. Peygamber zalim olduğu zaman peygamberlik ve imamet makamına ulaşamayacaktır. Peygamber günah işlerse, ihlâslı kılınanlar grubundan çıkacak, böylece şeytanın saptırması ve aldatması mümkün olacaktır. Nitekim şeytan şöyle söylemiştir: **“Kesinlikle onların hepsini azdıracam. Ancak onlardan senin ihlâslı kılınmış kulların müstesna.”**²⁸² Lakin bu sözün reddi konusunda icma vardır. Yani peygamberler hiçbir zaman günahın etrafında dolaşmaz. Nitekim Kur’ân-ı Kerim İbrahim ve Yakub’un ihlâslı kılındıklarına tanıklıkta bulunup şöyle buyurmuştur: **“Kesinlikle Biz onları yurdu (ahireti) hatırlatan bir halislik ile ihlâslı kıldık.”**²⁸³ Hz. Yusuf hakkında da şöyle buyurmuştur: **“Kesinlikle o ihlâslı kılınan kullarımızdandır.”**²⁸⁴ Dolayısıyla bütün peygamberler ihlâs sıfatına sahiptirler. Peygamberler günah işlerlerse, onları şeytanın ve şeytanın taraftarlarının grubundan kabul etmek zorunda kalırız. Oysa basiret sahipleri bilmektedirler ki bu olanaksızdır. Peygamberlerin mutahhar makamına şeytanın ulaşması mümkün değildir. Peygamber günah işlerse, hayırlardan ve iyiliklerden geri kalmış ve onlar hususunda yarışmamış olur. Hâlbuki Allah Teâlâ peygamberler hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle onlar hayırlarda yarışırldı.”**²⁸⁵ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Hayırlarda yarışın...”**²⁸⁶ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Rabbinizden bir mağfirete koşun.”**²⁸⁷ Diğer taraftan da peygamberleri seçilmişlerden ve hayırlılardan hesap edip şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle onlar bizim katımızda seçilmiş hayırlılardandır.”**²⁸⁸

Netice olarak bazen Ehl-i Sünnet ve Şia gibi Mu’tezile’nin de peygamberlerin her türlü zulümden ve gûnahtan beri olmaları gerektiğini savundukları anlaşılmaktadır.

²⁷⁹ Saf 37/2.

²⁸⁰ Bakara 2/44.

²⁸¹ Bakara 2/124.

²⁸² Hicr 15/39-40.

²⁸³ Sad 38/46.

²⁸⁴ Yusuf 12/24.

²⁸⁵ Enbiya 22/90.

²⁸⁶ Bakara 2/148.

²⁸⁷ Âl-i İmran 3/133.

²⁸⁸ Sad 38/47.

2.5. İtaatlerinin Gerekliliği

Kur'ân-ı Kerim'deki birçok ayet, insanların peygamberlere mutlak bir şekilde itaat etmeleri gerektiğini buyurmaktadır. Yani bir peygamber insanlara inançlarla, davranışlarla, ahlaklarla, fikirlerle, siyasetle, toplumla, aileyle, yönetimle, devletle, bireysel durumlarla, kısaca hangi konuyla ilgili olursa olsun bir şey emrettiği zaman veya yasakladığı zaman kayıtsız şartsız kabul etmek gerekir. Aksi takdirde ya kâfir olurlar ya da peygamber tarafından söylenen şeylerin doğru olduğunu kabul ederlerse ancak uygulamazlarsa bu defa da isyankâr olurlar. İşte buradan esinlenerek âlimler peygamberlerin ismet sahibi olması gerektiğini savunmaktadırlar. Şimdi bu konu araştırılacaktır.

2.5.1. Ehl-i Sünnet

Hız. Hud kavmine şöyle buyurmuştur: **“Öyleyse takvalı olup Allah'tan korkun ve bana itaat edin.”**²⁸⁹ Taberî'ye göre Hız. Hud onlara şöyle söylemiş olmaktadır: “Ey kavmim! Allah'tan korkup takvalı olmakla ilgili size emrettiğim ve Onun azabından sizi sakındırdığım şeylerle ilgili bana itaat edin.”²⁹⁰ Hız. Salih kavmine şöyle buyurmuştur: **“Öyleyse takvalı olup Allah'tan korkun ve bana itaat edin. İsrâfçılarının emrine itaat etmeyin. Onlar yeryüzünde fesat çıkarırlar ve ıslah etmezler.”**²⁹¹ Mâturîdî'ye göre ayet şöyle anlaşılmaktadır: “Kendisinden sizin için israf ve fesat zahir olan kişinin emrine itaat etmeyin. Ancak bana itaat edin, çünkü benden sizin için israf ve fesat zahir olmaz. Yeryüzünde fesat çıkaran ve onu ıslah etmeyen kişilere bilerek itaat etmeyin.”²⁹² Hız. Şuayb kavmine şöyle buyurmuştur: **“Öyleyse takvalı olup Allah'tan korkun ve bana itaat edin.”**²⁹³ Sa'lebî'ye göre bu davet bütün peygamberler tarafından yapılmıştır. Allah Teâlâ hepsi hakkında aynı ifadeleri haber vermiştir. Çünkü onlar sadece hakka davet etmektedirler. Onlar takva, itaat, ihlâs gibi konuların hepsinde müttefiktirler.²⁹⁴

“Öyleyse takvalı olup Allah'tan korkun ve bana itaat edin.” şeklindeki ifadeler bütün peygamberlerin ortak sözlerindendir. Nitekim Allah Teâlâ bu ifadeyi isim vererek farklı farklı peygamberden nakletmiştir. Aslında peygamberlere itaat edilmesini bizzat Allah Teâlâ istemektedir. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“Biz hiçbir**

²⁸⁹ Şuara 26/110.

²⁹⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 19/58.

²⁹¹ Şuara 26/150-152.

²⁹² Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 8/78.

²⁹³ Şuara 26/110.

²⁹⁴ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 7/178.

Resûlü, Allah'ın izniyle itaat edilmesinin dışında (bir amaçla) göndermedik.”²⁹⁵

Allah Teâlâ peygamberlere hangi konularda itaat edileceğini ve hangi konularda itaat edilmeyeceğini açıklamamıştır. Başka bir ifadeyle kesin bir şekilde peygamberlere itaat edilmesi gerektiğini buyurmuştur, ancak itaat konusunu sınırlandırmamıştır. Dolayısıyla her konuda itaat edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Hakeza hiçbir peygamber de **“bana itaat edin.”** diye buyururken itaat edilecek konuyu hiçbir şekilde kısıtlamamıştır. Yani **“Bana inanç konusunda itaat edin, ama siyaset konusunda temkinli davranın”** diye bir şey söylemiştir. Veya **“Bana namaz konusunda itaat edin, ancak ziraatla ilgili söylediğim şeyler konusuna uymayın”** diye bir şey ifade etmemiştir. Dolayısıyla peygamberlere itaat her konuda olmak zorundadır. Buradan hareketle peygamberlerin masum olduğu anlaşılmaktadır.

2.5.2. Şia

Hız. Nuh kavmine şöyle buyurmuştur: **“Öyleyse takvalı olup Allah'tan korkun ve bana itaat edin.”**²⁹⁶ Tabâtabâî'ye göre Hız. Nuh kendisi hakkında toplumuna itaat etmeyi emretmiştir, çünkü ona itaat etmek Allah'a itaat etmek demektir.²⁹⁷ Hız. Hud kavmine şöyle buyurmaktadır: **“Öyleyse takvalı olup Allah'tan korkun ve bana itaat edin.”**²⁹⁸ Mekârim Şîrâzî'ye göre ayetten şöyle anlaşılmaktadır: **“Ey kavmim! Bana itaat edin, çünkü bana itaat etmek Allah Teâlâ'ya itaat etmektir. Benim davetimin size dünya hayatında bir fayda vermeyeceğini, benim mala, mülke, makama ulaşmak istediğimi tasavvur etmeyin, çünkü kesinlikle böyle değildir.”**²⁹⁹ Hız. İsa kavmine şöyle buyurmuştur: **“Öyleyse takvalı olup Allah'tan korkun ve bana itaat edin... Müstakim yol işte budur.”**³⁰⁰ Tabersî'ye göre bu tür ayetlerin manası şöyle olmaktadır: **“Ey kavmim! Size emrettiğim şeylerde bana tabi olun, çünkü ben müstakim, apaçık, dimdik yol üzereyim.”**³⁰¹ Hız. Salih kavmine şöyle buyurmuştur: **“Öyleyse takvalı olup Allah'tan korkun ve bana itaat edin. İsrâfçıların emrine itaat etmeyin. Onlar yeryüzünde fesat çıkarırlar ve ıslah etmezler.”**³⁰² Sâdıkî Tehrânî'ye göre Hız.

²⁹⁵ Nisa 4/64.

²⁹⁶ Şuara 26/110.

²⁹⁷ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 15/295.

²⁹⁸ Şuara 26/110.

²⁹⁹ Mekârim Şîrâzî, Nâsır, *Emselu fî Tefsiri Kitabi'l-lâhi'l-Munzel*, Kum, Medrese-yi İmam Ali b. Ebî Tâlib, 1421, 11/419.

³⁰⁰ Zuhuf 43/63-64.

³⁰¹ Tabersî, Fazl b. Hasan, *Mecmau'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Tahran, İntişârât-ı Nâsır Husrov, 1372/1993, 9/82.

³⁰² Şuara 26/150-152.

Salih'in sözlerinin anlamı şudur: "Takvalı olmak Allah'a itaat etmek demektir. Bana itaat etmek de Allah'a itaat etmektir, çünkü ben Allah'ın Resûlüyüm."³⁰³

2.5.3. Mu'tezile

Hz. Nuh kavmine şöyle buyurmuştur: **"Öyleyse takvalı olup Allah'tan korkun ve bana itaat edin."**³⁰⁴ Zemahşerî'ye göre ayetten şöyle anlaşılmaktadır: "Öyleyse bana itaat konusunda takvalı olup Allah'dan korkun, demektir. Hz. Nuh kavmine bunu sürekli tekrar etmiştir. Çünkü onların öz benliklerine yerleşmesini istemiştir. Elbette her birinin ayrı ayrı nedenleri de vardır. Birinci neden kendisini onların içinde emin kişi olarak göstermesidir. İkincisi ise onların hidayetine olan hırsını göstermesidir."³⁰⁵

Allah'a iman eden ve gerçekten takvalı olan bir kimse, kesinlikle peygamberlere itaat eder. Başka bir ifadeyle hangi peygambere olursa olsun kayıtsız şartsız bir şekilde gönülden itaat eden kimse, gerçekten Allah'a iman eden ve gerçekten takvalı olan kimsedir. Çünkü her peygamber ısrarla **"Öyleyse takvalı olup Allah'tan korkun ve bana itaat edin."** diye buyurmuştur. Bütün bunlardan ve diğer delillerden anlaşılan o ki peygamberlere her konuda itaat etmek gerekmektedir. Bir kimseye mutlak ve kayıtsız şartsız bir şekilde itaat edebilmek için ise onun masum ve günahsız olması gerekir ki işte bütün peygamberler böyle idiler.

Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu'tezile mensuplarının kayıtsız şartsız bir şekilde peygamberlere itaat etmenin gerekli olduğunu savunduklarına şahit olunmuştur. Başka bir ifadeyle peygamberlere itaat etmeyi her hangi bir şeyle sınırlandırmamışlardır. Dolayısıyla bu konuda ittifak ettikleri görülmektedir.

2.6. Hükümlerinin Geçerliliği

Peygamberler çok yönlü insanlardı. Her yönden örnek idiler. Birçok vazifelerinin yanı sıra toplum içinde hâkimlik ve yargıçlık görevini de yapmaktaydılar. Onların hâkimlikleri çok geniş idi. Bireysel ve toplumsal meselelerle ilgili her konuyu içine almaktaydı. Örneğin savaştan iki tarafın meseleleri, adam öldürme, boşanma, miras, hırsızlık, savaş ganimetlerinin paylaşılması gibi aklımıza gelen veya gelmeyen her konuya şamil idi. Bundan dolayı insanlar her hangi bir sorunla karşılaştıkları zaman hemen peygamberlerin huzuruna geliyorlar ve hüküm vererek meseleyi halletmelerini istiyorlardı. Peygamberler de

³⁰³ Sâdikî Tahrânî, *el-Furkân*, 22/86.

³⁰⁴ Şuara 26/110.

³⁰⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/324.

Allah'ın kendilerine öğrettiği gibi hüküm veriyorlar ve mesele çözülüyordu. Beğense de beğenmese de hiçbir kimse onların verdiği hükme karşı gelemezdi. Aksi takdirde kâfir veya isyankar durumuna düşmekteydiler. Şimdi bu konu araştırılacaktır:

2.6.1. Ehl-i Sünnet

Taberî'nin rivayetine göre Hz. Peygamber'in akrabalarından birisi ile Ensar'dan olan bir adam arasında bir tartışma çıktı. Bunun üzerine Resûlullah'ın huzuruna vardılar. Peygamber Efendimiz kendi akrabasının lehine ve Ensar'dan olan adamın aleyhine hüküm verdi. Adam itiraz etti. Bu olaydan sonra **“Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çekiştikleri şeylerde, seni hakem yapmadıkları, sonra senin verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymadıkları ve tam bir teslimiyetle teslim olmadıkları sürece, iman etmiş olmazlar.”**³⁰⁶ ayeti nazil oldu.³⁰⁷ Hakeza Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle Tevrat'ı biz indirdik, onda bir hidayet ve bir nur vardır. (Allah'a) teslim olan peygamberler Yahudilere onunla hüküm verirlerdi.”**³⁰⁸ Fahreddîn Râzî'ye göre bu ayetteki peygamberler Hz. Musa'dan sonra gelen peygamberlerdir. Allah Teâlâ İsrailoğulları arasında, yanlarında bir kitap olmadığı halde, binlerce peygamber göndermişti. Allah onları, sırf Tevrat'ı hakkıyla tatbik etsinler, ondaki yasalarını uygulasinlar, farzlarını ifa etsinler, helâlini helâl, haramını da haram bilsinler diye peygamber olarak göndermiştir.³⁰⁹ Hakeza Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Hiçbir insana yakışmaz ki, Allah ona kitap, hüküm ve peygamberlik versin de, sonra insanlara ‘Allah'ı bırakıp bana kullar olun’ desin.”**³¹⁰ Mâturîdî'ye göre Allah'ın seçtiği bir insanın “Allah'tan başkasına ibadet ve kulluk edin” diye söylemesi mümkün değildir. Ancak böyle bir sözü yalan ve iftira yoluyla peygamberler hakkında söylemişlerdir. Allah risaletini ve peygamberliğini kendisini ismetle koruduğu kişide kılar. Bu ayet Resûller ve nebiler olmak üzere bütün peygamberlerin ismetine delalet etmektedir.³¹¹

İstisnasız bütün peygamberler Allah'ın vahiylerine ve kanunlarına göre hüküm vermişlerdir. İnsan az olduğu için Hz. Âdem'e birkaç sayfa gelmiş ve ondaki yasalara göre yargıda bulunmuştur. Ondandır gelen peygamberler de ya kendisinden önceki peygamberin kitabına göre ya da eğer kendisine daha çok kanunlara sahip bir kitap geldiyse ona uygun bir şekilde hüküm vermiştir. Hz. Musa'ya Tevrat inmiş ve onunla yargıda bulunmuştur. Ondandır gelen

³⁰⁶ Nisa 4/65.

³⁰⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/101.

³⁰⁸ Maide 5/44.

³⁰⁹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 12/365.

³¹⁰ Âl-i İmran 3/79.

³¹¹ Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 2/413.

peygamberler de Tevrat'a göre yargılamışlardır. Nihayet Hz. Muhammed gelince ona en son ve en mükemmel kitap olan Kur'ân-ı Kerim inmiş ve o da hem Kur'ân-ı Kerim'e göre hem de tahrif olmamış olan önceki ilahî kitaplara göre hükümlerini vermiştir. Dolayısıyla bir kimse her hangi bir peygambere verdiği hüküm konusunda itiraz ettiği zaman ilahî kitaba, dolayısıyla da Allah'a itiraz etmiş olmaktadır. Çünkü her peygamber verdiği hükmü kesinlikle vahye uygun bir şekilde vermekteydi. Hayatında bir kere dahi olsun Allah'ın hükmüne göre yargıda bulunmayan bir kimse kâfir, zalim, fasık olmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Allah'ın indirdiği şeylerle hükmetmeyen kişiler, kâfirlerin ta kendileridir. ...zalimlerin ta kendileridir. ...fasıkların ta kendileridir.”**³¹² Kâfir, zalim ve fasık olan bir kimse ise hiçbir şekilde peygamber olamaz. Dolayısıyla davacılarından birisi Hz. Peygamber'in akrabası olsun veya olmasın, onun lehine olsun veya olmasın, kesinlikle Allah'ın emirlerine, hakka, vahye, dine, adalete uygun bir şekilde hüküm vermiştir. Nitekim Allah Teâlâ Resûlullah'ın verdiği hükmün hak olduğunu ve bu hükmü kabul etmeyen kişilerin gerçek bir mümin olamayacaklarını yani kâfir olacaklarını buyurmaktadır. Dolayısıyla bütün peygamberlerin her zaman ve herkes için Allah'ın emirlerine uygun bir şekilde hüküm verdikleri anlaşılmaktadır.

Ayetler üzerinde dikkatlice düşünüldüğü zaman, Allah tarafından peygamberlere verilen hüküm ve yargının, diğer insanların ellerinde bulunanlardan çok farklı olduğu anlaşılmaktadır. Yani diğer insanların öğrendikleri, öğrettikleri, uyguladıkları hüküm ve yargı türü sıradandır. Belki şek ve şüpheyile karışık olabilir. Belki zan ve sanı ile olabilir. Ancak peygamberlere verilen hüküm ve yargı türü Allah'ın katından özel olarak verildiği için asla şek, şüphe, zan barındırmayan bir bilgi ve ilim içermektedir. Çünkü Allah Teâlâ peygamberlere verilen yargı çeşidinin ancak onlara özel bir yargı türü olduğunu **“Allah ona kitap, hüküm ve peygamberlik versin”** diyerek açıklamaktadır. Yani peygamberlere has olan hüküm ve yargı da aynen kendilerine verilen kitap ve peygamberlik gibidir. Sıradan her insan düşünebilir, tefekkür edebilir, bir şeyler öğrenebilir, yazabilir ve kitap sahibi olabilir. Bütün bunlara karşın söylediği ve yazdığı şeylerde mutlaka yanlış vardır. Ancak bir peygamberin sahip olduğu kitap, daha doğrusu Allah tarafından onun kalbine indirilen kitap asla başka bir kitapla mukayese edilemez. Çünkü mutlak doğrudur, haktır, hakikattir, hatasızdır, yanlışsızdır, masumdur. Hakeza sıradan her insan okuyabilir, öğrenebilir, hüküm ve yargıda bulanabilir, hatta bu konuda kitap bile yazabilir. Bunlara rağmen verdiği hüküm ve yargılarda kesinlikle yanlış bulunur. Ancak bir peygamberin hüküm vermesi, Allah tarafından kalbine kitabın ve vahyin indirilmesi gibi bir etki taşımaktadır. Dolayısıyla kesinlikle hatasız, yanlışsız, şeksiz,

³¹² Maide 5/44-45-46.

şüphesizdir. Başka bir ifadeyle masum ve ismet sahibidir. Allah Teâlâ kitabı yanlış anlayacak ve yanlış anlatacak, hükmü yanlış anlayacak ve yanlış verecek, peygamberlik görevini yanlış anlayacak ve yanlış yapacak birisini hiçbir şekilde peygamber olarak seçmez. Dini ve hükümleri Allah'tan indiği gibi dosdoğru bir şekilde anlayan, anlatan, yaşayan, yaşatan, uygulayan bir kimseyi peygamber olarak seçer. Çünkü Allah Teâlâ yanlış yapan, şüpheyi düşen, yalan söylemek zorunda kalan veya bilerek yalan söyleyen, hainlik yapan, hakkı gizleyen veya yanlışlarından dolayı hakkı gizlemek zorunda kalan birisini peygamber olarak seçmez. Çünkü Allah Teâlâ kimi peygamber seçeceğini çok iyi bilir. Nitekim bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Allah risaletini nerede karar kılacağını bilir.”**³¹³

2.6.2. Şia

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“İnsanlar tek bir ümmetti. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi. Onlarla birlikte insanların ihtilafa düştükleri şeyler konusunda, aralarında hüküm vermek üzere hak kitaplar indirdi.”**³¹⁴ Tabâtabâî'ye göre insan türü, toplu halde yaşayışının ilk döneminde bir ümmetti. Sonra aralarında farklılaşmalar baş gösterdi. Bu durum, ortaya çıkan ihtilafları ve hayatın gerekli olgularına ilişkin çekişmeleri ortadan kaldıracak kanunların konulmasını kaçınılmaz kıldı. Bu yüzden peygamberler ve elçiler gönderilmek suretiyle bu kanunlara din elbisesi giydirildi. Bu yasalar müjde, korkutma ve sevap, azap ikilemi ile pekiştirildi. Aksayan yönler, peygamberin gönderilmesi üzere ibadetler desteğiyle onarıldı.³¹⁵ Bu bakımdan insanlar tarihin başlangıcından bu güne kadar sürekli ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilaflar bazen bireysel bazen de toplumsal olmuştur. Bazen Habil ile Kabil arasında, bazen de iki kavim arasında yaşanmıştır. İnsanlar ihtilafları, kavgaları, problemleri, savaşları bitirecek ve adil bir şekilde yargılayacak bir insana veya kuruma ihtiyaç duymuşlardır. Sonsuz ilim ve hikmet sahibi olan Allah Teâlâ bu konuyu ve sorunu insanları yaratmadan önce dahi bilmesi nedeniyle, sorunun adil ve mutlak bir şekilde çözülmesi ve insanların **“Rabbimiz! Bize bir peygamber göndermen gerekmez miydi ki, böylece rezil ve rüsva olmamızdan önce senin ayetlerine tâbi olurduk.”**³¹⁶ diye söyleyerek bahane uydurmamaları için, ilk insanı peygamber kıldı ve ondan sonra ardı ardına peygamberler gönderdi. Nitekim bir ayette şöyle buyurmaktadır: **“Peygamberleri müjdeciler ve uyarıcılar olarak (gönderdi).**

³¹³ Enam 6/124.

³¹⁴ Bakara 2/213.

³¹⁵ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 2/111.

³¹⁶ Tâhâ 20/134.

Böylece elçilerden sonra insanların Allah’a karşı (söyleyecek) delilleri olmasın.”³¹⁷ Allah Teâlâ istisnasız her peygamberin hak, adalet, doğru, dürüst, hatasız, yanlışsız bir şekilde hüküm vermesi için, birçok desteğine ilave olarak, onlarla birlikte apaçık kitaplar da göndermiştir. Kitaplar Allah tarafından gönderildiği için mutlak doğruları ifade ediyorlardı. Peygamberler de Allah tarafından gönderildikleri için mutlak bir şekilde doğru ve hak üzere hüküm veriyorlardı. Allah Teâlâ da onların verdikleri hükümleri tam anlamıyla onaylıyordu. İşte bu kanıt da peygamberlerin masum ve günahsız olmasına bir delildir.

Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Davud’u ve Süleyman’ı (da imam kıldık); bir zaman kavmin hayvanlarının içine girip yayıldığı ekin tarlaları konusunda hüküm veriyorlardı. Biz onların hükmüne şahitler idik. Biz onu (hüküm vermeyi) Süleyman’a kavratmıştık. Hepsine (peygamberlere) hüküm ve ilim vermiştik.”**³¹⁸ Mekârim Şîrâzî’ye göre her iki peygamber de hak ve adalet üzere yargıda bulunmuşlardı. Ancak Hz. Süleyman’ın hükmü daha dakikti.³¹⁹ Kur’ân-ı Kerim ayette geçen olayı çok kısa ve öz bir şekilde bildirmiştir. Sadece konunun yargısal, ahlaksal, göksel boyutuna işaret etmiştir. Yargısal bakımdan ise her hangi bir yanlışın ve hatanın varlığına değinmemiştir. Dolayısıyla adı geçen peygamberlerden birinin yanlış ve hata yaptığını iddia etmek olanaksızdır. Rivayetlere göre olay şöyle yaşanmıştır: Geceleyin bir koyun sürüsü bir üzüm bağına girer. Koyunlar üzüm yapraklarını ve salkımlarını yerler. Bağın sahibi durumu Hz. Davud’a şikâyet eder. Hz. Davud “Bağa verilen zarardan dolayı bütün koyunlar bağ sahibine verilsin” diye hüküm verir. Hz. Süleyman o zaman küçük yaşta idi. Babası Hz. Davud’a şöyle der: “Ey Allah’ın Resûlü! Bu hükmü değiştirin ve bir düzenleme yapın lütfen.” Hz. Davud şöyle sorar: “Bu nasıl olacak?” Hz. Süleyman şöyle der: “Koyunlar bağ sahibe verilsinler. Onların sütünden, yününden ve diğer faydalarından yararlansın. Bağ ise koyunların sahibine verilsin. O da bağın bakımı ve düzeltilmesi için çalışsın. Bağ ilk haline döndüğü zaman sahibine geri verilsin. Koyunlar da sahiplerine verilsinler.”³²⁰ Neticede Hz. Süleyman’ın hükmüne göre uygulama yapıldı. Nitekim ayette de buna işaret edilmekte ve şöyle buyrulmaktadır: **“Biz onu (hüküm vermeyi) Süleyman’a kavratmıştık.”**

Bazıları ayetteki konuyla ilgili olarak şöyle sormaktadırlar: “Acaba Hz. Davud’un ve Hz. Süleyman’ın verdikleri hükümlerin kriteri neydi?” Cevap olarak şöyle söylenebilir: Her ikisinin verdikleri hükümlerin kriteri zararın telafi edilmesiydi. Hz. Davud bağ sahibine ulaşan zararın karşılığının koyunların değeri

³¹⁷ Nisa 4/165.

³¹⁸ Enbiya 21/78-79.

³¹⁹ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 13/465.

³²⁰ Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, 7/91.

olduğunu gördü. Bundan dolayı koyunların tamamının bağ sahibine verilerek zararının karşılanması hüküm verdi. Çünkü zarara neden olan kişi koyunların sahibiydi. Hz. Süleyman ise bağ sahibinin zararının karşılığını koyunların bir yıllık faydalarının karşılığı olarak gördü ve bu doğrultuda hüküm verdi. Dolayısıyla her iki hüküm de hak ve adalet üzere idi. Ancak Hz. Süleyman'ın hükmü biraz daha dakik idi. Çünkü zarar bir anda ve topluca değil, tedricen ve yavaş yavaş ödenecekti. Böylece koyunların sahibine zararın ödenmesinin ağır olması önlenmiş oldu. Bununla birlikte zarar ile telafinin arasında da bir uyumluluk vardı. Çünkü üzüm ağaçları yok olmamıştı, sadece o yılki üzüm veya yaprak gibi faydaları zarar görmüştü. Dolayısıyla koyunların tamamen bağ sahibine verilmemesi ve sadece faydalarının verilmesi daha dakik bir hükümdü.

Bazıları da şöyle sormaktadırlar: “Hz. Davud ile Hz. Süleyman'ın hükümleri nasıl farklı olabilir? Yoksa onlar vahye göre değil de içtihadı göre mi hüküm veriyorlardı?” Cevap olarak şöyle söylenebilir: İstisnasız bütün peygamberlerin hükümleri Allah'ın vahyine uygundu. Ancak bu, yargı ve diğer her özel meselede özel bir vahiy geldiğini anlamına gelmez. Aksine peygamberler vahiy yoluyla aldıkları genel yasalara göre veya daha önce nazil olan kanunlara göre hüküm veriyorlardı. Dolayısıyla onların verdikleri hükümler, zanna dayalı olan içtihatlar değil, kesin doğrulardı. Ancak genel bir yasayı uygulama konusunda iki tane veya daha fazla yolun olmasının, her iki peygamberin farklı farklı ama doğru olan yolları tercih etmelerinin hiçbir sakıncası yoktur. Nitekim Hz. Davud ve Hz. Süleyman konusu da işte böyledir. Ancak Kur'an-ı Kerim'in **“Biz onu (hüküm vermeyi) Süleyman'a kavratmıştık.”** diye işaret ettiği gibi Hz. Süleyman'ın verdiği hüküm uygulama bakımından daha dakikti. Lakin Hz. Davud'un verdiği hüküm de yanlış değildi. Çünkü hemen ardından **“Hepsine (peygamberlere) hüküm ve ilim vermiştik.”** diye buyurarak Hz. Davud'un verdiği hükmün de vahye dayalı olduğu belirtilmiştir.

Bazıları ise şöyle sormaktadır: “Acaba Hz. Davud ve Hz. Süleyman hüküm verme konusunda istişare mi etmişlerdir, yoksa birbirlerinden bağımsız bir şekilde mi hüküm vermişlerdir?” Şöyle cevap verilebilir: Hz. Davud'un ve Hz. Süleyman'ın istişare ederek hüküm vermiş olmaları çok uzak bir ihtimal değildir. Belki de Hz. Süleyman çocuk yaşta olduğu için babası Hz. Davud tarafından hüküm verme konusunda eğitiliyor, yetiştiriliyor, imtihan ediliyordu. Çünkü ayette **“hüküm veriyorlardı”** diye ikisinin birlikte hüküm verdiklerinden söz edilmektedir. Yani başlangıçta her iki peygamber de farklı farklı görüşlerini ileri sundular ve birlikte istişare ettiler. İstişarenin neticesinde de son hükmü verdiler. Nitekim bu konuda İmam Muhammed Bakır şöyle söylemiştir: “İkisi son hükmü vermemişlerdi.

Münazara ve müşavere ediyorlardı. Nihayet Hz. Süleyman son hükmü kavradı ve verdi.”³²¹ Hakeza İmam Cafer Sadık şöyle söylemiştir: “Hz. Davud, kendisinden sonraki vasinin Hz. Süleyman olduğunu İsrailoğullarına tanıtmak istiyordu. Hüküm verme konusunda ihtilafa düşmemişlerdi.”³²² Dolayısıyla Hz. Davud ve Hz. Süleyman vahye, dine, adalete, hakka uygun bir şekilde hüküm vermişlerdi. Aslında bütün peygamberler böyle idi. Çünkü onlara hüküm vermeyi ve yargıda bulunmayı Allah Teâlâ öğretmişti. Nitekim bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Hepsine (peygamberlere) hüküm ve ilim vermiştik.”** Pekâlâ direk olarak Allah’ın ilim, hüküm, bilgi, hikmet verdiği, onayladığı, desteklediği, övdüğü, olağanüstü nimetler bahsettiği bir kimse hata, yanlış, adaletsizlik, haksızlık yapabilir mi?

Hakeza Allah Teâlâ birçok peygamberin adını andıktan sonra şöyle buyurmaktadır: **“Onlar, kendilerine kitap, hüküm ve peygamberlik verdiğimiz kişilerdir. Eğer şunlar (Mekkeliler) bunları tanımayıp inkâr edip kâfir olurlarsa, biz bunları inkâr edip kâfir olmayan bir kavmi, bunlara vekil kılmiştızdır.”**³²³ Kummî Meşhedî’ye göre kitap ile cins murat edilmiştir. Hüküm; hikmettir veya hakkın gerektirdiği şekilde konuyu açıklamaktır. Peygamberlik; risalet ve nübüvettir. Bunlar; kitap, hüküm, peygamberliktir. Şunlar; Kureyş yani Mekkelilerdir. Vekil kılananlar; kitap, hüküm, peygamberlik olmak üzere bu üç şeye riayet eden ve uyanlardır.³²⁴

Ayet-i kerime’de geçen ve genel olarak Kur’ân’da bulunan “Hüküm” kelimesinin anlamıyla ilgili olarak şunlar söylenebilir: Hüküm; akıl, anlayış, idrak, derk anlamına gelir. Yani peygamberlere ilahî kitab’a ilave olarak onu derinlemesine akletme, anlama, idrak etme, kavrama, anlatma kuvveti de verilmiştir. Çünkü ilahî kitap olsa da akli ve anlayışı olmayan bir insan okuduğu zaman anlayamayacak ya da yanlış anlayacaktır. Veya akli ve anlayışı kâmil olmayan bir insan okuduğu zaman gerekli olan derinliğe ulaşamayacak ve eksik derk edecektir. Dolayısıyla murat edilen hedefe ulaşılmış olunmayacaktır. Hâlbuki ilahî kitapların gönderiliş amacı tam anlamıyla idrat edilmesi ve yaşanmasıdır. Nitekim Allah Teâlâ akli ve kalbi bozuk olan kişiler hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Onlar Kur’ân’ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpler üzerinde kilitler mi var?”**³²⁵ Hüküm; hâkimlik ve yargıçlık makamıdır. Yani peygamberler ilahî kitaplardan istifade ettikleri kanunların ışığında

³²¹ Arûsî Huveyzî, Abdu Ali b. Cumua, *Tefsiru Nûru’s-Segaleyn*, Kum, İntişârât-ı İsmâiliyyân, 1415/1994, 3/433.

³²² Behrânî, Hâşim b. Süleymân, *el-Burhân fî Tefsîri’l-Kur’ân*, Kum, Müessese-i Bi’sse, 1374/1995, 3/831.

³²³ Enam 6/89.

³²⁴ Kummî Meşhedî, Muhammed b. Muhammed Rıza, *Tefsiru Kenzu’d-Dakâik ve Bahru’l-Ğarâib*, Tahran, Sazmâni Çâp ve İntişârât-ı Vizâreti İrşâdiyi İslâmî, 1368/1989, 4/387.

³²⁵ Muhammed 47/24.

insanlar arasında hâkimlik ve yargıçlık görevini eksiksiz, kusursuz, yanlışsız bir şekilde icra edebiliyorlardı. Çünkü adil bir hâkimin ve yargıcın şartları onlarda tamamen toplanmıştı. Eğer insanlar arasında adil, doğru, dürüst, tarafsız, güvenilir hâkimler varsa ki kesinlikle vardır, acaba bunlar başta peygamberler olmayacak da kimler olacaktır? Nitekim Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e adaletle hüküm vermesini şöyle buyurmaktadır: **“Eğer onların arasında hüküm verirken adaletle hüküm ver. Kesinlikle Allah adaletli olanları sever.”**³²⁶ Hüküm; hükümet etmek, yönetmek, hükümler yapmak gücü ve kuvvetidir. Peygamberler risalet ve nübüvvet makamına ilave olarak yöneticilik makamına da sahiptiler. Bu yüzden bazı peygamberler bir köyü, bazıları bir şehri, bazıları bir toplumu, bazıları da bir ülkeyi yönetmekte idiler. Nitekim Allah Teâlâ Mısır’ı yöneten Hz. Yusuf hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Erginlik çağına erişince, ona hüküm ve ilim verdik. Biz, iyilik yapanları işte böyle ödüllendiririz.”**³²⁷ Hakeza Hz. Musa hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Erginlik çağına erişince ve olgunlaşınca, ona hüküm ve ilim verdik. Biz, iyilik yapanları işte böyle ödüllendiririz.”**³²⁸ Bütün peygamberler Allah Teâlâ’nın kendilerine bahsetmiş olduğu hüküm sıfatından dolayı insanları, toplumları, şehirleri, ülkeleri, hatta bütün dünyayı yönetme yeteneğine sahiptiler. Eğer insanlar onların emirlerine ve yargılarına itaat etmiş iseler, Hz. Yusuf’un Mısır’ı yönetmesi örneğinde olduğu gibi, orası abat olmuştur. Çünkü hatasız ve yanlışsız bir yönetim sergileme gücüne sahiptiler. Aksi takdirde yerle yeksan bir duruma düşmüştür. Örneğin Hz. Allah Teâlâ Hz. Lut peygambere de hüküm vermişti. Ancak toplumu onun emir ve yargılarına uymadıkları için helak olmuştur. Nitekim bu konuda şöyle buyrulmaktadır: **“Lut’u (imam kıldık), ona hüküm ve ilim verdik.”**³²⁹ Peygamberler hükümle ilgili yukarıda açıklanan özelliklerin hepsine sahiptiler. Çünkü hüküm kelimesi nerede kullanılırsa kullanılsın asıl itibarıyla “İlim ve hikmet vasıtasıyla engellemek” anlamına gelir. Nitekim Râgıb İsfahânî bu kelimeyi şöyle açıklamaktadır: “Hüküm kelimesi, ıslah etmek için engellemektir. Örneğin “Hayvana hükmettim” diye söylendiği zaman “Hayvanı hikmetle engelledim” anlamına gelir.³³⁰ Peygamberler de hüküm vasıtasıyla her şeyi derinlemesine aklettikleri ve anladıkları için yanlışlara, hatalara, günahlara engel oluyorlardı. Hâkimlik ederken zulmü ve sitemi engelliyorlardı. Yönetim uygularken de adaletsizliğe ve haksızlığa mani oluyorlardı.

³²⁶ Maide 5/42.

³²⁷ Yusuf 12/22.

³²⁸ Kasas 28/14.

³²⁹ Enbiya 21/74.

³³⁰ Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı 'l-Kur'ân*, 248.

2.6.3. Mu'tezile

Hiz. İbrahim Allah Teâlâ'ya şöyle dua etmişti: **“Rabbim! Bana hüküm bahşet ve beni salihlere mülhak eyle.”**³³¹ Zemahşerî'ye göre hüküm; hikmet veya insanlar arasında hak ile hüküm vermektir. Şöyle söylenmiştir: “Hüküm, peygamberliktir. Çünkü her peygamber hikmet sahibi ve Allah'ın kulları arasındaki hükümrandır.”³³² Hüküm sahibi bir kimsenin en önemli özelliği insanlar arasında hak ile hüküm vermesi ve yargıda bulunması idi. Dolayısıyla bütün peygamberler insanlar arasında her zaman hak ile hüküm veriyorlardı. Hak; gerçek, sabit, doğru, varlığı kesin olan şeydir. Yani iki insan arasında bir sorun çıktığı ve bir peygamber onların arasında hüküm verdiği zaman hak ve gerçek ne ise onu açıklıyordu. Haklı kim ise onun lehine ve haksız da kim ise onun aleyhine karar veriyordu. Bir peygamber böyle bir durumda iken sadece hakka bakardı. Dolayısıyla davacıların fakirliği, zenginliği, mevkisi, makamı, şanı, şöhreti, akrabalığı, uzaklığı hiçbir şekilde önemli değildi.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Davud'u ve Süleyman'ı (da imam kıldık); bir zaman kavmin hayvanlarının içine girip yayıldığı ekin tarlaları konusunda hüküm veriyorlardı. Biz onların hükmüne şahitler idik. Biz onu (hüküm vermeyi) Süleyman'a kavratmıştık. Hepsine (peygamberlere) hüküm ve ilim vermiştik.”**³³³ Kâdî Abdulcebbar'a göre Hiz. Davud'un hükmettiği şey, onun zamanında hak idi. Hiz. Süleyman'ın anladığı şey ise onu nesh etti. Zaten ayette her hangi bir çelişkinin varlığına delalet eden bir şey yoktur.³³⁴ Dolayısıyla Hiz. Davud'un ve Hiz. Süleyman'ın hükümleri arasında bir çelişki bulunmamaktadır. Daha önceki sayfalarda açıklanan bilgilere ilave olarak Kâdî Abdulcebbar konuyu nasih ve mensuh açısından değerlendirmiştir. Hiz. Davud koyunların bağ sahibine verilmesini istemişti ve bu hüküm hak idi. Çünkü bağ sahibinin gördüğü zarar koyunların değeri kadardı. Ancak Hiz. Süleyman koyunların bağ sahibine bir yıllığına verilmesine, onların sütünden, yağından, kılından yararlanmasına, diğer taraftan da koyunların sahibinin bir yıl içinde bağla ilgilenmesine, düzeltmesine, bakım yapmasına hüküm vermişti. Bu hüküm de haktı.

Ancak Hiz. Süleyman'ın hak hükmü daha dakik ve daha titiz olduğu için, Hiz. Davud'un hak olan hükmünü nesh etmiştir. Nehs; sözlükte “Ortadan kaldırmak; nakletmek, beyan etmek” manalarına gelir. Terim olarak şer'î bir hükmün daha sonra

³³¹ Şuara 26/83.

³³² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/320.

³³³ Enbiya 21/78-79.

³³⁴ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzihu'l-Kur'an ani'l-Metâin*, Beyrut, Dâru'n-Nihzetu'l-Hadîse, 1426, 265.

gelen şer'î bir hükümle kaldırılmasını ifade eder. Neshin söz konusu olduğu durumlarda önceki hüküm mensûh, onu yürürlükten kaldıran yeni hüküm veya delil nâsîh diye ifade edilir. İslam'da birçok nâsîh ve mensûh vardır. Örneğin Hz. Peygamber ve sahâbîler İslam'ın başında Allah'ın emriyle Mescid-i Aksa'ya doğru namaz kılıyorlardı. Yani kible orası idi. Ancak Medine'ye hicret edildikten sonra yine Allah'ın emriyle Mescid-i Haram'a yani Kâbe'ye doğru namaz kılınmaya başlandı.³³⁵ Dolayısıyla burada bir çelişkinin olduğunu söylemek cehaletten başka bir şeyi ifade etmez. Her halükarda şu konu anlaşılmıştır ki mezkur mezhep mensuplarına göre peygamberler hüküm verdikleri zaman hakka, adalete, gerçeğe, vahye uygun bir şekilde hüküm veriyorlardı. Hiçbir şekilde yanlış ve hata yapmıyorlardı. Bu durum da onların masum olduğunun kanıtlarından birisidir.

2.7. Sözlerinin ve Amellerinin Allah'ın Emrine Uygun Olması

Peygamberlerin masum oluşlarını belirten konulardan birisi de onların sözlerinin ve davranışların tamamen Allah'ın emrine uygun olmasıdır. Peygamberler bir taraftan hiçbir zaman Allah'ın hoşuna gitmeyecek ve Onu öfkeliendirecek bir söz söylememişlerdir. Dolayısıyla hayatları boyunca her zaman Allah'ı razı edecek sözler ifade etmişlerdir. Diğer taraftan da hiçbir zaman Allah'ın hoşuna gitmeyecek ve Onu gazaplandıracak bir iş yapmamışlardır. Dolayısıyla hayatları boyunca sürekli Allah'ı razı edecek işler yapmışlardır. Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Senden önce hiç bir Resûl göndermedik ki, ona şunu vahyetmiş olmayalım: ‘Benden başka ilah yoktur, öyleyse bana ibadet edin.’ Dediler ki: ‘Rahman çocuk edinmiştir.’ O münezzehtir. Tersine onlar ikram edilmiş kullardır. Onlar sözle Onun önüne geçmezler ve yalnızca Onun emrini yaparlar.”**³³⁶ Bu durum onların ismet sahibi olduklarını ispat etmektedir. Şimdi konuyla ilgili araştırmaya geçilecektir.

2.7.1 Ehl-i Sünnet

Taberî'ye göre ayetten anlaşılan o ki şu kâfirler rabbeleri hakkında, Allah meleklerden bir çocuk edinmiştir, dediler. Allah Teâlâ, onların söyledikleri sözden ve vasıflardan kendisini tenzih ve teberri ederek buyuruyor ki: Bunlar Allah'ın sıfatlarından değildir. Tersine onlar ikram edilmiş kullardır. Melekler de âdemoğullarından kâfirlerin vassettikleri gibi değildir. Ancak onlar ikram edilmiş ve

³³⁵ Bakara 2/142, 144, 149, 150.

³³⁶ Enbiya 21/25-27.

değerli kılınmış kullardır.³³⁷ Hâlbuki bir önceki ayette peygamberlerden söz edilmektedir. Dolayısıyla siyak ve sibak bakımından bu ayetin tefsirinde peygamberlere de işaret edilmesi gerekmektedir. Ancak Taberî'nin bu konuya hiç değinmemesi ve peygamberlerin isimlerini anmaması garip bir durumdur. Ayrıca diğer ayetlere göre de buradaki sözü edilen kişiler peygamberlerdir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Ancak Allah’ın ihlâslı kılınmış kulları müstesna. Onlar için belli bir rızık vardır ve meyveler vardır. Onlar ikram edilmiş kişilerdir.”**³³⁸ Görüldüğü gibi bu ayette **“İkram edilmiş kişiler”** diye geçmekte, önceki ayette de **“İkram edilmiş kullar”** diye söz edilmektedir. İkram edilmiş kullar ve ikram edilmiş kişiler ise Allah’ın ihlâslı kılınmış peygamberleridir.

Fahreddîn Râzî'ye göre aynı ayet Huzaa kabilesi hakkında nazil olmuştur. Çünkü onlar “Melekler Allah’ın kızlarıdır” diyorlardı.³³⁹ Belki bu ayet Huzaa kabilesinin söylediği sözden dolayı inmiş olabilir. Ancak buna benzer şeyleri Yahudiler ve Hristiyanlar da söylüyordı. Nitekim Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: **“Yahudiler ‘Üzeyir Allah’ın oğludur’ dediler. Hristiyanlar da ‘İsa Allah’ın oğludur’ dediler.”**³⁴⁰ Dolayısıyla sadece Huzaa kabilesinin inancıyla sınırlandırmak doğru değildir. Fahreddîn Râzî'nin bu konuya değinmemesi ve bir önceki ayetlerde sözü edilen peygamberlerden hiç bahsetmemesi Taberî'den etkelinmiş olabileceğini güçlendirmektedir. Ayrıca Fahreddîn Râzî'nin peygamberlerin ismiyle ilgili kitabına bakılmış ve orada da üzerinde durulan ayetleri yalnızca meleklerin ismi konusunda zikrettiği görülmüştür.³⁴¹

Şevkânî'ye göre **“Rahman çocuk edinmiştir.”** sözünü söyleyen kişiler Huzaa kabilesidir. Çünkü onlar “Melekler Allah’ın kızlarıdır” diyorlardı. Bazıları da “Onlar Yahudilerdir” demişlerdir. Ancak ayeti Allah’a çocuk nispeti veren herkese hamletmek daha doğrudur.³⁴² Mâturîdî'ye göre ise kafirler “İsa, Üzeyir ve melekler gibi varlıklar Allah’ın çocuğudur” demişlerdir, ancak onlar vasfedildikleri gibi değillerdir. Tersine onlar ikram edilmiş ve değerli kılınmış kullardır.³⁴³ Mâturîdî ayetlerde peygamberlerden söz edildiğini beyan ederek Taberî ve Fahreddîn Râzî'nin ayetleri sadece meleklerle sınırlandırmalarına katılmadığını ifade etmektedir. Ayrıca bu ayetler ışığında “Onlar sözle Allah’ın önüne geçmezler ve Onun izni ve emri

³³⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 17/12.

³³⁸ Saffat 37/40-42.

³³⁹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 22/134.

³⁴⁰ Tevbe 9/30.

³⁴¹ Fahreddîn Râzî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ömer, *İsmetu'l-Enbiyâ*, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1409/1989, 15.

³⁴² Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadîr*, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Dımeşk-Beyrut, 1414, 3/477.

³⁴³ Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 7/338.

olmadan hiçbir iş yapmazlar” ifadesiyle peygamberlerin masum olduklarına işaretle ve imada da bulunmuştur. Dolayısıyla onlar Allah’a çocuk nispetinde bulunmamalıdır. Veya “Allah gerçek anlamda bir çocuk edinmiştir.” diye bir şey söylememelidirler. Ancak onlar bunu seçtikleri ve üstün kılındıkları için onlara izafe ve nispet etmektedirler. Onlar “İsa, Üzeyir ve melekler gibi varlıklar Allah’ın çocuğudur” demişlerdir, ancak onlar vasfedildikleri gibi değildir. Tersine onlar ikram edilmiş ve değerli kılınmış kullardır. Ardından onlara ikram edilmesinin ve değerli kılınmalarının haberini verip şöyle buyurmaktadır: **“Onlar sözle Onun önüne geçmezler ve yalnızca Onun emrini yaparlar.”** Onlar sözle Allah’ın önüne geçmezler ve Onun izni ve emri olmadan hiçbir iş yapmazlar. Veya onlar Allah’ın izni ve emri olmadan hiçbir şeyi emretmezler ve hiçbir şeyi nehyetmezler. Onlar yalnızca Allah’ın kendilerine emrettiği şeyleri yaparlar. Onlar sadece Rablerine tabidirler ve Ona itaat ederler. Bütün bu ifadeler peygamberlerin masum olduklarının delillerindendir.

2.7.2. Şia

Mâturîdî gibi Şia mensupları da ayette peygamberlerden söz edildiğini ifade etmektedirler. Nitekim Kummî’ye göre Yahudiler “Üzeyir Allah’ın oğludur” diyorlardı. Hristiyanlar “Mesih Allah’ın oğludur” diyorlardı. Bazıları da imamlar hakkında buna benzer şeyler söylüyorlardı. Allah Teâlâ bunların batıl olduğunu açıklamakta ve ayetin devamında şöyle buyurmaktadır: **“Tersine onlar ikram edilmiş kullardır.”** Yani onların Allah’ın oğlu olarak sandıkları kişiler ikram edilmiş kullardır.³⁴⁴ Sâdıkî Tehrânî’ye göre o cahilce sözü Yahudilerin “Üzeyir Allah’ın oğludur” ve Hristiyanların “Mesih Allah’ın oğludur” diyerek söyledikleri görülmektedir.³⁴⁵ Hakeza müşrik kavimler arasında da buna benzer inançların olduğu bilinmektedir. Hatta batıl olan bu inanç kitap ehlinde onlara intikal etmiştir. Nitekim ayette de müşrikler hakkında **“Daha önceki kâfir olan kişilerinin sözlerine benzetiyorlar.”**³⁴⁶ diye buyurmaktadır. İşte tam burada hepsinin söyledikleri şeyleri reddederek tek bir cevap verip **“Tersine onlar ikram edilmiş kullardır.”** diye buyurmaktadır. İkrâm edilmiş kullar ise masum meleklerden, peygamberlerden, imamlardan olan Allah’ın salih ve ihlâslı kılınmış kullarıdır.

İmam Muhammed Cevad, Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt imamlar hakkındaki Camia adlı ziyaret duasında şöyle söylemiştir: “Allah’a davet edenlere, Allah’ın emirlerini ve nehiylerini izhar edenlere, Onun ikram edilmiş kullarına selam olsun.

³⁴⁴ Kummî, Ali b. İbrahim, *Tefsiru'l-Kummî*, Kum, Dâru'l-Kitâb, 1404/1984, 2/69.

³⁴⁵ Sâdıkî Tehrânî, *el-Furkân*, 19/272-273.

³⁴⁶ Tevbe 9/30.

Çünkü **“Onlar sözle Onun önüne geçmezler ve yalnızca Onun emrini yaparlar.”** diye buyrulmaktadır.”³⁴⁷ Tayyib’e göre melekler, Üzeyir ve Mesih Allah’ın katındaki değerli kullardır. Hatalardan ve günahlardan masumdurlar.³⁴⁸ Bu bakımdan müşriklerin ve kafirlerin Allah’ın oğlu olarak nitelendirdikleri peygamberler veya melekler Onun derganıha yakın kullardır. Onlar yalnızca Ona ibadet ve kulluk ederler. Sadece Onun emirlerini yerine getirirler. Ardından buyurmaktadır ki: **“Onlar sözle Onun önüne geçmezler ve yalnızca Onun emrini yaparlar.”**³⁴⁹ Yani Rablerinin sözünün önüne geçmezler. Kendilerinden bir şey söylemezler. Ne söylerlerse Allah’ın emirlerine uygundur. Onlar yalnızca Allah’ın emirlerine uygun bir şekilde iş yaparlar. Hüseyinî’ye göre ayeti kerime peygamberlerin ve meleklerin ismet sahibi oluşlarına delalet etmektedir. Zira Allah Teâlâ’nın “Bütün sözlerinde ve davranışlarda ilahî emirlere göre hareket ederler” diye vasıflandırdığı kişiler kesinlikle masumdurlar; hata, yanlışlık, unutkanlık ve günah gibi şeylerin onlara nüfuz etmesinin bir yolu yoktur. Aksine onlar bu tür şeylerden münezzehtirler.³⁵⁰ Çünkü Allah Teâlâ bir emir vermeden peygamberlerin bir söz söylemeye ve konuşmaya cesaretleri yoktur. Tersine onlar Allah’ın emrettiği şeyi söylerler. Bundan dolayı onların sözlerinin tamamı Allah’ın itaatine uygundur. Hakeza onlar Allah’ın emirlerini yerine getirirler. Hülâsa o değerli kullar bütün sözlerinde ve davranışlarda Allah’ın emirlerine göre hareket ederler. Kim böyle sıfatlara sahip ise “Allah’ın çocuğu” sıfatıyla vasıflanamaz. Allah’ın değerli kulları Allah’ın emirlerine uygun konuşurlar ve Onun emirlerine uygun işler yaparlar. Bundan dolayı Allah’ın kullarından kim Onun dergâhında değerli ve ikram edilmiş bir kul olmak isterse, bütün sözlerinde ve davranışlarda Allah’ın emirlerine tabi olmalı ve hiçbir şekilde kendi nefesine göre bir seçimde bulunmamalıdır. Allah’ın emirlerine itaat etmek ve Ona kulluk etmek işte budur.

Sadûk’a göre nebiler, Resûller, imamlar, melekler bütün günahlardan masum ve mutahhardırlar. Onlar ne küçük ne de büyük günah işlemişlerdir. Çünkü **“Allah’ın kendilerine emrettiği şeye isyan etmezler ve emrolundukları şeyleri yaparlar.”**³⁵¹ diye buyrulmaktadır. Onların hangi durumları olursa olsun ismeti onlardan yok sayan kişi kesinlikle onları tanımamıştır. Onlar işlerinin başından sonuna kadar kemal, olgunluk ve ilimle sıfatlanmışlardır. Dolayısıyla hangi

³⁴⁷ Kummî Meşhedî, *Tefsiru Kenzu’-d-Dakâik*, 8/404.

³⁴⁸ Tayyib, *Etyebu’l-Beyân*, 9/162.

³⁴⁹ Enbiya 21/27.

³⁵⁰ Hüseyinî, *Tefsîr-i İsnâ Aşerî*, 8/380.

³⁵¹ Tahrim 66/6.

durumları olursa olsun eksiklik, isyan ve cehaletle sıfatlandırılmazlar.³⁵² Sadûk, peygamberleri melekler gibi tanıtmıştır. Melekler ise yukarıdaki ayette bildirildiği gibi masum varlıklardır. Ancak peygamberler meleklerden de üstün varlıklardır. Çünkü melekler sadece akıl sahibi varlıklardır. Bu yüzden hata ve yanlış yapmazlar, yapamazlar, böyle olmak zorundadırlar. Lakin peygamberler insandırlar, dolayısıyla hem akıl hem de şehvet özelliğine sahiptirler. İsterlerse akıllarına göre isterlerse de şehvetlerine göre hareket edebilirler. Başka bir ifadeyle irade sahibidirler. Dolayısıyla iyiyi ve kötüyü seçme yeteneğine sahiptirler. Bu şartlar altında her zaman iyiyi seçtikleri ve hiçbir zaman kötüyü seçmedikleri için meleklerden daha üstündürler.

2.7.3. *Mu'tezile*

Zemahşerî'ye göre aynı ayet Huzaa kabilesi hakkında nazil olmuştur. Çünkü onlar “Melekler Allah'ın kızlarıdır” diye söylüyorlardı. Allah Teâlâ bunu kendi zatından tenzih etmiştir. Sonra onların kullar olduklarını ve Allah'ın çocuklarının olmadıklarını haber vermiştir.³⁵³ İbn Ebi'l-Hadîd'e göre ayette sözü edilen varlıklar meleklerdir.³⁵⁴ Dolayısıyla Mu'tezile ikram edilen kulların peygamberler de olabileceği ihtimalini hiç gözünde bulundurmamıştır. Ancak daha önceden de görüldüğü gibi Şia mensuplarının hepsi ve Ehl-i Sünnet müntesiplerinin de birçoğu bu ayetlerin peygamberlerle ilgili olduğunu ve onların ismetine delil teşkil ettiğini geniş bir şekilde beyan etmişlerdir.

2.8. Sıddık ve Sadık Oluşları

Peygamberlerin masum oluşlarının en önemli kanıtlarından biri de sıddık ve sadık oluşlarıdır. Sıddık ve sadık kelimeleri, sıdk kökünden gelir ve küçük bir farkla aynı anlamdadır. Sıdk; vakıya uygun hüküm ifade eden söz, yalanın karşısı, hakikati konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, dürüst ve güvenilir olmak, vaadine sadakat göstermek gibi anlamlara gelir. Bir şeyin objektif gerçekliği hak, bunun aslına uygun biçimde anlatılması sıdk kavramıyla ifade edilir. Buna göre bir kimsenin sözü - aslında gerçeği ifade etse bile- o kişi kendi zihninde yalan söylediğini düşünüyorsa bu söz yalan (kezib, kizb) sayılır. Böyle bir durumda sözün bir yönden doğru, bir yönden yalan olabileceği de belirtilir. Mesela bir inkârcının “**Muhammed Allah'ın**

³⁵² Sadûk, Muhammed b. Ali, *el-İ'tikâdât*, Kum, el-Mu'temeru'l-Âlemî li'-Şeyh Mufîd, 1414/1993, 96.

³⁵³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/112.

³⁵⁴ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 6/427.

elçisidir” şeklindeki sözü içindeki inancı ifade etmemesi yönünden yalan, Hz. Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğu gerçeğine uygun düşmesi bakımından doğrudur. Nitekim Kur'ân-ı Kerim münafıkların Hz. Peygamber'e gelerek, **“Şahitlik ederiz ki sen gerçekten Allah'ın elçisisin”** şeklindeki sözlerini, **“Allah da biliyor ki sen O'nun elçisisin”** sözleriyle söyleneni doğrulamış, **“Ancak Allah da münafıkların yalancı olduğuna şahitlik eder.”**³⁵⁵ ifadesiyle gerçekte buna inanmadıkları için münafıkların yalancılığını bildirmiştir.³⁵⁶ Kısaca sıdk; özü ve sözü doğru olmak anlamına gelir. Sıddık; ism-i mübalağa olduğu için özü ve sözü çok doğru olan kişi demektir.

Sadık; ism-i fail olduğu için özü ve sözü sürekli doğru olan kişi demektir. Her halükarda peygamberler hem sıddık hem de sadık idiler. Bu bakımdan peygamberler eş zamanlı olarak hem özlerindeki inanç hem de dillerindeki söz aynı şeydi. İnanışları şeyi söylüyorlardı ve söyledikleri şey kesinlikle inandıkları şeydi. Söyledikleri şeyi yaşıyorlardı ve yaşadıkları şeyi söylüyorlardı. Bu bakımından iç ve dış dünyalarında asla aykırılık meydana gelmemiştir. Onların içleri ne ise dışları da aynısı ve dışları ne ise içleri de aynısı idi. Bu bakımdan asla şu ayetlerin ve ifadelerin muhatabı olmamışlardır: **“Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir gazaptır.”**³⁵⁷ Görüldüğü gibi bir müslümanın yapmayacağı bir şeyi söylemesi veya söylediği bir şeyi yapması çok büyük bir günahdır. Hatta bu günah Allah'ın katında gazaba bile neden olmaktadır. Dolayısıyla peygamberler sıddık ve sadık oldukları için hiçbir zaman böyle Allah'ın gazabına duçar olmamışlardır. Şimdi bu konu araştırılacaktır.

2.8.1. Ehl-i Sünnet

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle söyledikleri şeyin seni üzdüğünü biliyoruz. Kesinlikle onlar seni yalanlamıyorlar, ancak zalimler Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar.”**³⁵⁸ Taberî'nin rivayetine göre bir gün Cebrail Hz. Peygamber'in yanına geldi. Peygamber üzgün bir halde oturuyordu. Cebrail “Seni üzen şey nedir?” dedi. Peygamber “Bunlar beni yalanladılar” dedi. Cebrail ona dedi ki: “Kesinlikle onlar seni yalanlamıyorlar. Onlar senin sadık olduğunu biliyorlar. Ancak onlar Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar.”³⁵⁹ Kâfirler ve müşrikler

³⁵⁵ Munâfikûn 63/1.

³⁵⁶ Çağrıcı, Mustafa, “Sıdk” DİA, 37/98.

³⁵⁷ Saf 61/2-3.

³⁵⁸ Enam 6/33.

³⁵⁹ Taberî, Câmîu'l-Beyân, 7/115.

Resûlullah'ın hayatı boyunca yalan söylemediğini ve söylediği her şeyin doğru olduğunu çok iyi biliyorlardı. Başka bir ifadeyle Peygamberimizin sıddık ve sadık olduğunu çok iyi biliyorlardı. Bundan dolayı bizzat onun zatını yalanlayamıyorlardı. Ancak dünya, mevki, makam, nefis, şeytan ve başka şeylerin aldatmasından dolayı Hz. Peygamber'in getirdiği dini yalanlıyorlardı. Tirmizî'ye göre Hz. Ali aynı ayetle ilgili olarak şöyle nakletmiştir: “Ebucehil bir gün Hz. Peygamber’e ‘Biz seni yalanlamıyoruz, ancak senin getirdiğin şeyi yalanlıyoruz’ dedi.”³⁶⁰

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kitapta İbrahim’i an. Kesinlikle o sıddık bir nebi idi.”**³⁶¹ Mâturîdî’ye göre istisnasız her peygamber salih olmalıdır. Her peygamber (Kur’ân’da) sıddık diye isimlendirilmese bile, istisnasız her peygamber sıddık olmalıdır.³⁶² Sıddık; sıdkı çok olan ve kendisine asla yalan nispeti verilemeyen kişidir.³⁶³ Sıddık; bu isme müstahak olan şeyleri çokça yapan kişiye denir. Vurgu ve mübalağa bundan dolayıdır. Bir kimse bir işi çokça yaptığı ve onun için adet ve huy olduğu zaman vurgu ve mübalağa yapılır. Yani çok doğru sözlü olduğu ve asla kendisinden bir yalan duyulmadığı için bu isimle adlandırılır. Nitekim Hz. İbrahim de bu isimle isimlenmiştir, çünkü kendisi için zahir olan haklar ve fiiller ile onlara vefalı olup yerine getirmek ve eda etmek arasında erteleme ve mühlet koymamıştır. Tam tersine kendisine zahir olur olmaz vefalı olup gerekeni yapmış ve eda etmiştir. Bunun için Allah onu böyle isimlendirmiştir. Nitekim **“Vefalı olan İbrahim...”**³⁶⁴ diye buyurmaktadır. Onu vefalı isimlendirmiştir, çünkü kendisi için zahir olan şeyleri gerektiği gibi uygulamak ve imtihan olduğu şeyleri tamamlamak onun âdeti olmuştu.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kitapta İbrahim’i an. Kesinlikle o sıddık bir nebi idi.”** Fahreddîn Râzî’ye göre, sıddık, sadık olması konusunda mübalağa yapan ve sıdk kendisinin âdeti haline gelen kişidir. Her peygamber haber verdiği her şeyde sadık olmak zorundadır.³⁶⁵ Allah Teâlâ Hz. İbrahim’in sözlerinin ve davranışlarının tamamını tasdik etmiştir ve Allah’ın tasdik ettiği kişi sadıktır. Aksi takdirde Allah Teâlâ sözünde yalan söylemiş olacaktır. Bu yüzden her peygamberin söylediği her sözde sadık olması zorunluluğu olmaktadır. Çünkü peygamberler Allah’ın insanlara karşı şahitleridir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz zaman ve seni de onlara şahit getirdiğimiz**

³⁶⁰ Tirmizî, “Tefsîr”, 7 (No. 3064).

³⁶¹ Meryem 19/41.

³⁶² Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 2/363.

³⁶³ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 6/249.

³⁶⁴ Necm 53/37.

³⁶⁵ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 21/542.

zaman nasıl olacak?”³⁶⁶ Şahit sözü kabul edilen kişidir. Eğer bir peygamber hangi konu olursa olsun küçük veya büyük bir yalan söylerse sıddık olamaz, sıddık olamadığı için de şahit olamaz. Diğer bir konu ise her peygamber sıddıktır, ancak her sıddık peygamber değildir. Bu yüzden sıddığın makamının peygamberin makamına yakınlığı da ortaya çıkmıştır.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kitapta İsmail’i an. Kesinlikle o vaadine sadık idi.”**³⁶⁷ Buradaki vaat ile murat edilen şey; Allah ve Hz. İsmail arasındaki bir şey olabilir veya onun ve insanlar arasındaki bir şey olabilir. Hangisi olursa olsun Hz. İsmail vaadine ve sözüne çok sadıkdı.³⁶⁸ Birincisinde murat edilen şey şöyle oluyor: Hz. İsmail Rabbine itaatle ilgili kendisine emredilen şeylerin hiçbirine muhalefet etmemiştir. Bu, Allah’ın peygamberlerine melek gönderdiği ve onlara şeriatı yerine getirmeyi emrettiği zaman, onlarla anlaşma yapıldığı için kesinlikle bunu uygulamaları gerektiği için böyledir. Bu uygulama diğer ibadetlerin de uygulandığına delalet eder. Dolayısıyla bu açıdan masumdur. İkincisine gelince murat şöyle oluyor: Hz. İsmail insanlarla sözleştiği zaman kesinlikle vaadini yerine getiriyordu. Bu yüzden Allah onu bu değerli ahlak ile sıfatlandırmıştır. Hakeza Hz. İsa hakkında da şöyle nakledilmiştir: Bir adam ona “Yanına gelinceye kadar beni burada bekle” dedi. Hz. İsa “Tamam” dedi. Adam gitti ve sözünü unuttu. Sonra bir ihtiyacı için o yere geldi ve Hz. İsa hâlâ oradaydı. Bu açıdan da masum oldukları görülmektedir.

Ehl-i Sünnet alimlerinin genelinin peygamberlerin sıddık ve sadık olduklarını kabul ettikleri görülmektedir. Bazıları bu durumun onların ismetine delil olabileceğini ima ve işaret ettikleri de müşahade edilmektedir.

2.8.2. Şia

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kitapta İbrahim’i an. Kesinlikle o sıddık bir nebi idi.”**³⁶⁹ Tabâtabâî’ye göre sıddık kelimesi sıdk sözcüğünün ism-i mübalağasıdır. Sıddık, sıdk konusunda mübalağa yapan kişi demektir. Bu yüzden yaptığı şeyleri söyler ve söylediği şeyleri yapar. Sözü ile fiilinin arasında bir aykırılık olmaz.³⁷⁰ Hz. İbrahim işte böyle idi. Tek başına âlemde tevhidi söyledi ve övdü. Babasına, kavmine ve krala karşı delil getirdi. İlahları kırdı. Söylediği şeyleri gerçekleştirdi. Nihayet ateşe atıldı. Sonra ilk gün babasına vaat ettiği gibi onlardan

³⁶⁶ Nisa 4/41.

³⁶⁷ Meryem 19/54.

³⁶⁸ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 21/549.

³⁶⁹ Meryem 19/41.

³⁷⁰ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 14/56.

ve ibadet ettikleri putlarından ayrıldı. Bazıları demişlerdir ki: “Sıddık; tasdik kelimesinin ism-i mübalağasıdır. Dolayısıyla manası şöyle oluyor: Hakkı çok tasdik eden kişidir. Hakkı sözü ve fiili ile tasdik eden kişidir.” Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kitapta İsmail’i an. Kesinlikle o vaadine sadık idi.”**³⁷¹ Süleyman Caferî, İmam Ali Rıza’nın şöyle dediğini nakletmiştir: “Hz. İsmail’in niçin vaadine sadık olarak isimlendirildiğini biliyor musun?” Ben “Hayır, bilmiyorum.” dedim. Cevap olarak dedi ki: “Bir adamla anlaşmıştı. O uzunca bir süre onu beklemişti.”³⁷² Hakeza rivayetlere göre Hz. Peygamber Mekke’de iken sahâbîlerinden biriyle anlaşmıştı. Sonra onu Kâbe’nin yanında beklemeye başladı. Ancak adam işinin başına gitmiş ve anlaşmayı unutmuştu. Hz. Peygamber orada onu üç gün bekledi. Bazı insanlar ona durumu haber verdiler. Geldi ve Hz. Peygamber’den özür diledi. Sıddıkların durumu işte böyledir. Onlar yaptıklarından başka bir şey söylemezler.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kitapta İsmail’i an. Kesinlikle o vaadine sadık idi.”** Kummî Meşhedî’ye göre İmam Cafer Sadık ayetle ilgili olarak şöyle söylemiştir: “İsmail vaadine sadık adıyla isimlendirilmiştir. Çünkü bir adamla bir yerde sözleşti. Onu orada uzunca bir süre bekledi. Bu yüzden Allah onu vaadine sadık diye isimlendirdi. Sonra o adam onun yanına geldi. İsmail ona “Sürekli seni bekliyordum” dedi.”³⁷³ Tayyib’e göre sıdk kelimesinin birçok yönü vardır. Örneğin; sözde sıdk, yazıda sıdk, vaatte sıdk, nifakı olmayan imanda sıdk, ahlakta sıdk, davranışlarda sıdk gibi. Sıddık ism-i mübalağadır. Bu yüzden her peygamber sıdkın bütün yönlerine sahipti. Bu ismet makamına sahip olmasının delilidir.³⁷⁴ Nitekim bir ayette şöyle buyrulmaktadır: **“Ey iman edenler! Takvalı olup Allah’tan korkun ve sadıklarla birlikte olun.”**³⁷⁵ Sadıklar peygamberlerdir ve Allah Teâlâ istisnasız her koşulda peygamberlerle birlikte hareket edilmesi gerektiğini buyurmaktadır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kitapta İdris’i an. Kesinlikle o sıddık bir nebi idi.”**³⁷⁶ Sâdıkî Tehrânî’ye göre, sıddık, sıdkı ve doğruluğu çok olan kişidir. Sıddık; her işinde ahlakı, sözleri, davranışları uyum içinde olan kişidir. Hz. İdris nebi idi ve sıddıkların arasında makamı çok yüksekti. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Allah’a ve Resûllerine iman eden kişiler, işte onlar sıddıklar ve Rableri katındaki şehitlerdir.”**³⁷⁷ Sıddık masumdur, ancak peygamber veya peygamberin

³⁷¹ Meryem 19/54.

³⁷² Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 14/65.

³⁷³ Kummî Meşhedî, *Tefsiru Kenzu’l-Dakâik*, 8/236.

³⁷⁴ Tayyib, *Etyebu’l-Beyân*, 8/445.

³⁷⁵ Tevbe 9/119.

³⁷⁶ Meryem 19/41.

³⁷⁷ Hadid 57/19.

halifesi de olmayabilir. Örneğin Hz. Meryem gibi. Zira Hz. İsa hakkında “**Annesi sıddık bir kadındı.**”³⁷⁸ diye buyrulmaktadır.³⁷⁹

Şia mensuplarına göre her peygamber sıddıktır, ancak her sıddık peygamber değildir. Sıdk ismetin kısımlarından birini oluşturmaktadır.

2.8.3. Mu'tezile

Allah Teâlâ buyurmaktadır ki: “**Kitapta İbrahim’i an. Kesinlikle o sıddık bir nebi idi.**”³⁸⁰ Zemahşerî’ye göre sıddık ism-i mübalağadır. Onunla murat olunan şey şudur; Hz. İbrahim sıdkı çok fazla olan, Allah’ın gayplarını, ayetlerini, kitaplarını ve peygamberlerini çok tasdik eden bir kimseydi. Kitapları ve peygamberleri tasdikte rüçhan ve galebe sahibiydi. Yani o bütün peygamberleri ve kitapları tasdik ediyordu, aynı zamanda kendisi de bir peygamberdi. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “**Aksine, hakkı getirdi ve peygamberleri tasdik etti.**”³⁸¹ Veya sıdk konusunda çok nettir. Çünkü peygamberlik işinin ölçüsü sıdktır. Bunun için Allah’ın ayetlerini ve mucizelerini tasdik ediyordu.³⁸² Mu'tezile mensuplarının diğer kitaplarına da mümkün olduğu kadar bakılmıştır. Ancak sıdk konusunu peygamberlerin ismetine işaret eden bir delil olarak savundukları veya belirttikleri müşâhâde edilmemiştir.

2.9. Müstakim Yol Oluşları

Peygamberlerin masum olduklarını ispat eden kanıtlardan biri de onların yolunun müstakim yol oluşudur. Hatta Kur’ân-ı Kerim “**Müstakim yol**” ifadesinin geçtiği bazı ayetlerde bizzat onları müstakim yol olarak vasıflandırmaktadır. Müstakim yol; eğrisi, çukuru, tümseği, engebese olmayan dümdüz ve dosdoğru yoldur. Dolayısıyla peygamberlerin bütün yaşantıları inanç, ahlak, eylem bakımından eğrisi, çukuru, tümseği, engebese olmayan dümdüz ve dosdoğru bir özelliğe sahipti. Peygamberlerin müstakim yol olduklarıyla ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Şimdi bu konu araştırılacaktır.

2.9.1. Ehl-i Sünnet

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “**Bizi müstakim yola ilet, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ki onlar ne gazaba uğramışlar ve ne de**

³⁷⁸ Maide 5/75.

³⁷⁹ Sâdıkî Tahrânî, *el-Furkân*, 18/329.

³⁸⁰ Meryem 19/41.

³⁸¹ Saffat 37/37.

³⁸² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/18.

sapmışlardır.”³⁸³ Taberî’nin rivayetine göre İbn Abbas kendilerine nimet verilenlerin yolunun tefsiriyle ilgili olarak şöyle söylemiştir: “Rabbimiz! Sana itaat ve ibadet eden meleklerden, peygamberlerden, sıddıklardan, şehitlerden ve salihlerden kendilerine itaatla ve ibadetle nimet verdiğin kişilerin yoluna ilet.” Rebî aynı “Peygamberlerin yoluna ilet.”³⁸⁴ diye yorumlamıştır. Hakeza Allah Teâlâ’nın emri gereğince Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle benim müstakim yolum işte budur. Öyleyse ona tabi olun ve (başka) yollara tabi olmayın. Yoksa sizi Onun yolundan ayırırlar.”**³⁸⁵ Mâturîdî’ye göre bu ayetteki **“Benim müstakim yolum”** diye ifade edilen şey, peygamberlerin kendisine davet ettikleri her şeydir. Veya Hz. Muhammed’in getirdiği şeylerdir. Veya Kur’ân’da zikredilen şeylerdir.³⁸⁶ Ancak **“Bizi müstakim yola ilet.”**³⁸⁷ ayetindeki müstakim yol ise peygamberlik ve hidayettir.³⁸⁸ Dolayısıyla her gün her müslümanın kıldığı bütün namazlarda yapması gereken farz dua **“Rabbimiz! Bizi müstakim yola ilet”** duasıdır. Lakin Rabbimiz müstakim yolun sadece soyut ve belirsiz bir kavram olarak kalmaması için, onun somut ve canlı halini peygamberler olarak göstermektedir. Dolayısıyla dua şöyle olmaktadır: “Rabbimiz! Bizi müstakim yola yani peygamberlerin yoluna ilet.” Fahreddîn Râzî’ye göre onlar şüphelerin yüklerinden ve günahlarından korunmuş ve masum kalmışlardır. Bunu Allah Teâlâ’nın şu sözü de **“ne de sapmışlardır”** tekit etmektedir. Bu bakımdan bu sure konuların en değerlisi olan ulu sırlara şamildir.³⁸⁹ Nesefî’ye göre peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerdir.³⁹⁰ Ebu Hayyan’ın rivayetine göre sahâbîler ve müminler de müstakim yolun sahipleridir.³⁹¹ İbn Atiyye’ye göre de sahâbîler ve müminlerdir.³⁹² Ancak sahâbîlerin veya sıradan müminlerin olması olanaksızdır, çünkü sahâbîler ve müminler hayatlarının bir kısmında günah işleyen kişilerdir. Oysa ayette sözü edilen kişiler kesinlikle her türlü günahattan ve hatadan masumdurlar.

2.9.2. Şia

³⁸³ Fatiha 1/6-7.

³⁸⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 1/59.

³⁸⁵ Enam 6/153.

³⁸⁶ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 4/318.

³⁸⁷ Fatiha 1/6-7.

³⁸⁸ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 4/505.

³⁸⁹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 1/157.

³⁹⁰ Nesefî, Ebu Hafs, Ömer b. Muhammed, *et-Tefsîr fi’t-Tefsîr*, İstanbul, Dâru’l-Lubâb, 2019, 1/156.

³⁹¹ Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru’l-Muhît fi’t-Tefsîr*, Beyrut, Dâru’l-Fikr, 1420, 2/49.

³⁹² İbn Atiyye, Ebu Muhammed, Abdulhak b. Galib, *el-Muharraru’l-Vecîz fi Tefsîri’l-Kitabi’l-Aziz*, Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1422, 1/75.

Ehl-i Sünnet mensupları gibi Şia mensupları da müstakim yolun peygamberler olduğunu söylemektedirler. Örneğin Mekârim Şîrâzî'ye göre müstakim yol hakkında bazıları “Kur’ân”, bazıları “İslam”, bazıları “Allah’ın dini” demişlerdir. Bunların hepsi aynı şeylerdir. Ayrıca Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Müstakim yol peygamberlerin yoludur ve onlar Allah’ın kendilerine nimet verdiği kişilerdir.”**³⁹³ Subhânî'ye göre Allah Teâlâ, Allah’a ve Resûle itaat edenlerin peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle mahşur olacaklarını vaat etmektedir. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“Kim Allah’a ve Resûl’e itaat ederse, işte onlar Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Ne iyi arkadaşlar onlar!”**³⁹⁴ Bu ayetten anlaşılan o ki; şeksiz ve şüphesiz peygamberler Allah’ın kendilerine nimet verdiği kişilerdendir. Çünkü Allah Teâlâ onları kendilerine nimet verilen kişiler olarak sıfatlandırmaktadır.³⁹⁵ Bu nedenle peygamberleri kendilerine nimet verilenler olarak vasıflandıran birinci cümleyle, gazaba uğramamışlar ve sapıtmamışlar olarak nitelendiren sonraki cümleler birleştiği zaman, apaçık bir şekilde peygamberlerin ismet sahibi oldukları sonucuna varılmaktadır. Çünkü Allah’ın gazabı, isyanı ve muhalefeti miktarınca günah işleyen ve sapıtan kişiye şamil olur. Netice olarak gazaba uğramayan ve sapıtmayan kişi, Rabbine muhalefet etmeyen ve Onun emrine karşı gelmeyen kişidir. Zira isyan eden kişi kesinlikle Rabbinin gazabını kendisine çeker ve isyanı miktarınca müstakim yoldan sapıtır. Tabâtabâî'ye göre aynı ayetler ismet gerçeğini vurgular niteliktedir. Çünkü kendilerine nimet verilenlerden olan peygamberler, sapmış olmayanlar olarak nitelendirilmektedir. Eğer kendilerinden her hangi bir günah sudur etseydi, kuşkusuz bununla sapmış olanlardan olacaktı.³⁹⁶

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“İşte bunlar; Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerdendir; Âdem’in soyundan Nuh ile birlikte taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail’in soyundan, doğru yola erdirdiklerimizden ve seçtiklerimizdendirler. Onlara Rahman’ın ayetleri okunduğunda, ağlayarak secdeye kapanırlardı. Sonra onların arkasından öyle nesiller türedi ki, namazı zayi ettiler ve şehvetlerine uydular. Böylece bunlar azgınlıklarının cezasıyla karşılaşacaklardır.”**³⁹⁷ Sâdıkî Tehrânî'ye göre **“doğru yola erdirdiklerimizden ve seçtiklerimizdendirler”** cümlesinde yer alan kişiler sıddıklar, şehitler ve salihler gibi peygamberler arasında zikredilmeyen kişilerdir.

³⁹³ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 1/50.

³⁹⁴ Nisa 4/69.

³⁹⁵ Subhânî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 61.

³⁹⁶ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 2/223.

³⁹⁷ Meryem 19/58-59.

Dolayısıyla nimet sıddıklar gibi masum olan öncekilere ve sonrakilere de aittir.³⁹⁸ Bu bakımdan ayetlerde sözü edilen nimet ismettir ve ismet nimetinin dereceleri vardır. Ancak peygamberler gibi kendilerine nimet verilen kişilerin hepsi müstakim yol üzeredir ve müstakim yola hidayet ederler. Buradaki manevi birliktelik Allah’a ve Resûle itaat eden kişiye aittir. Birliktelik özellikle yolun aslındadır. Her ne kadar Allah’a giden yollar yaratılmışların sayıları kadar olsa da aslında Allah’a giden müstakim yol birdir. Her halükarda müstakim yol Allah’ın risaletlerini ve kitaplarını hedef edinen bir silsiledir. Onu Allah’ın peygamberleri taşırlar. Peygamberler ona sahiptirler ve ona irşad ederler. Eğer Hz. Peygamber veya peygamberler olmasaydı Kur’ân, tevhit, İslam, dosdoğru insanî bir kişilik, Allah’a tam olarak sarılmak, salih bir kulluk da olmazdı. Bundan dolayı peygamberler müstakim yolun insanî örneğidirler. Onun ikizi gibidirler. Onun benzeri gibi yaratılan bir misalidirler.

Ayrıca Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“(Allah) dedi ki: Bana ait müstakim yol işte budur. Kesinlikle benim kullarım üzerinde senin hiçbir gücün yoktur, ancak azgınlardan sana tabi olan kişiler hariç.”**³⁹⁹ Ebu’l-Futûhi Râzî’ye göre ayetten şöyle anlaşılmaktadır: “Benim kullarım üzerinde vesvese hariç senin bir kuvvetin, bir etkin, bir temasın olamaz. Çünkü onlar benim verdiğim ismetle masumdurlar.”⁴⁰⁰ Daha önce de ispat edildiği ve bundan sonraki sayfalarda da belirtileceği gibi **“benim kullarım”** ifadesiyle murat edilen kişiler masum peygamberlerdir. Bazıları demişlerdir ki: “Senin benim kullarımın üzerinde vesveseden başka bir gücün yoktur. Ancak sen onlara zorla ve mecburen hiçbir şey yaptıramazsın.” Bazıları da demişlerdir ki: “Senin onların kalpleri üzerinde hiçbir gücün yoktur, bu yüzden onları günaha duçar edemezsin.” Aslında Kur’ân-ı Kerim bunu haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır: **“(Şeytan) dedi ki: Rabbim! Beni azdırdığın şeyden dolayı, kesinlikle yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini azdıracam. Ancak onlardan Senin ihlâslı kılınmış kulların hariç.”**⁴⁰¹ Tayyib’e göre şeytanın ihlâslı kılınmış kullar ile kast ettiği kişiler masum olan kişilerdir ki şeytanın onlara nüfuz edecek hiçbir yolu yoktur.⁴⁰² Nitekim Allah Teâlâ ona cevap olarak şöyle buyurmuştur: **“Dedi ki: Bana ait müstakim yol işte budur. Kesinlikle benim kullarım üzerinde senin hiçbir gücün yoktur...”**⁴⁰³ Hakeza **“Kesinlikle onun iman eden ve rablerine tevekkül eden kişiler üzerinde**

³⁹⁸ Sâdıkî Tahrânî, *el-Furkân*, 1/130.

³⁹⁹ Hicr 15/41-42.

⁴⁰⁰ Ebu’l-Futûh-i Râzî, *Ravzu’l-Cenân*, 11/325.

⁴⁰¹ Hicr 15/39-40.

⁴⁰² Tayyib, *Etyebu’l-Beyân*, 13/333.

⁴⁰³ Hicr 15/41-42.

hiçbir gücü yoktur.”⁴⁰⁴ diye buyurmaktadır. Hakeza **“Kesinlikle benim kullarım üzerinde senin hiçbir gücün yoktur. Rabbin vekil olarak yeterlidir.”⁴⁰⁵** diye buyurmaktadır. Bütün bu ayetlerden, şeytanın, peygamberlere günah işletme gücünün olmadığı ve dolayısıyla her zaman masum kaldıkları anlaşılmaktadır.

2.9.3. Mu'tezile

Allah Teâlâ buyurmaktadır ki: **“Bizi müstakim yola ilet, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ki onlar ne gazaba uğramışlar ve ne de sapmışlardır.”⁴⁰⁶** Zemahşerî'nin rivayetine göre İbn Abbas şöyle söylemiştir: “Kendilerine nimet verilenler, değişmeden önce Hz. Musa'nın ashabı idi.” Bazıları “Onlar peygamberlerdir”⁴⁰⁷ demişlerdir. Cuşemî'nin rivayetine göre ise peygamberler, salihler ve Ehl-i Beyt'tir.⁴⁰⁸ Ancak kendilerine nimet verilen kişilerin Hz. Musa'nın ashabı ya da sahâbîler veya sıradan müminler olması çok zor görünmektedir. Çünkü onlar az veya çok günah işleyen kişilerden oluşmaktadır. Günah işledikleri için ise Allah'ın gazabına duçar olmakta ve müstakim yoldan çıkmaktadırlar. Oysa ayetin devamında **“onlar ne gazaba uğramışlar ve ne de sapmışlardır.”** cümlesi **“kendilerine nimet verdiklerinin”** cümlesinin bedelidir. Dolayısıyla mana şöyle olmaktadır: Kendilerine nimet verilen kişiler, Allah'ın gazabından ve sapıtmaktan selamette kalan kişilerdir. Veya sıfattır. Dolayısıyla mana şöyle olmaktadır: Onlar mutlak nimet olan iman nimeti ile Allah'ın gazabından ve sapıtmaktan selamette kalmayı bir araya getiren kişilerdir. Bu bakımdan kendilerine nimet verilen, gazaba uğramayan, sapıtmayan kişiler ismet sahibi ve günahsız peygamberler olarak anlaşılmaktadır.

2.10. Özel İlim Sahibi Oluşları

Peygamberler, Allah tarafından verilmiş özel bir ilime sahip idiler. Bu ilim asla yanlış ve hatası olmayan bir ilimdi. Bu yüzden Allah'ın izin verdiği ve öğrettiği her şeyi şeksiz ve şüphesiz bir şekilde öğreniyorlardı. Hatta bizzat o şeyi görüyorlar ve ona şahit oluyorlardı. Örneğin bizler cehennemi düşündüğümüz zaman sadece onun hakkında duyduğumuz veya okuduğumuz şeyleri aklımızla tasavvur

⁴⁰⁴ Nahl 16/99.

⁴⁰⁵ İsra 17/65.

⁴⁰⁶ Fatıha 1/6-7.

⁴⁰⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/16; Nesefî, Abdullah b. Ahmed, *Tefsiru Nesefî/Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Tevîl*, Beyrut, Dâru'n-Nefâis, 1416, 1/37.

⁴⁰⁸ Cuşemî, Ebu Sad, Muhsin b. Muhammed, *et-Tehzîb fi't-Tefsîr*, Kahire, Dâru'l-Kitâbî'l-Mısırî, 2018, 1/217.

edebiliyoruz. Ancak peygamberler cehennemi düşündükleri zaman sanki onu, içindeki yanan insanları, feryatları, figanları, çılgınlıkları görüyormuş gibi oluyorlardı, hatta gözlerinin önünden perdeler kaldırılıp bizzat şahit oluyorlardı. Çünkü onların kalplerinin önünde hicap diye bir şey yoktu.

İşte bundan dolayı Peygamberler özel bir ilim ve bilgiyle diğer insanlardan daha üstündürler. Peygamberlerin ilimleri, hem kaynak ve memba bakımından, hem de çokluk ve genişlik bakımından, bilinen beşerî ilimlerden farklıdır. Bu yüzden peygamberlerin ilimleri yanlış olmayan ve masum olan bir özelliğe sahiptir. Oysa bilinen beşerî ilimlerin çoğu, yanlış olan ve zamanla eksikliği tamamlanan ilimlerdir. Peygamberlerin ilimlerine, kaynak ve memba bakımından **“İlm-i Ledunnî”** denir. İlmi Ledunnî; bilgiyi elde etmek için, tecrübe ve tefekkür gibi sıradan mukaddimelere ihtiyaç duyulmaksızın, direk Allah tarafından peygamberlere verilen ilimdir. Bazen peygamberlerin ilimlerine, sıradan insanlara gizli olan konulara taalluk etmesinden dolayı **“İlm-i Gayb”** diye de söylenmiştir. Kur’ân-ı Kerim’de peygamberlerin ilimlerinin özel bir membadan kaynaklandığını ve sıradan insanların ulaşmasının mümkün olmadığını açıklayan birçok ayet vardır. Örneğin:

2.10.1. Ehl-i Sünnet

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Sana vahiy ettiğimiz şeyleri sımsıkı tut. Kesinlikle sen müstakim yol üzeresin.”**⁴⁰⁹ Mâturîdî’ye göre Hz. Peygamber’e gelen vahiy üç türlü idi. Birincisi Kur’ân’dı. Bu vahiyden gelen şeyin zahiriydi. İkincisi beyan olan vahiydi. Bu da Allah tarafından gelen şeyleri veya insanların arasındaki şeyleri Allah Teâlâ’nın murat ettiği şeylerin Cebrail ve diğer meleklerin dilleriyle insanlara beyan edilmesiydi. Üçüncüsü ise ilham edilen ve açıklanan vahiydi.⁴¹⁰ Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Allah’ın sana gösterdiği şeylerle insanlar arasında hükmetmen için kesinlikle biz sana kitabı hak ile indirdik.”**⁴¹¹ Allah Teâlâ’nın gösterdiği şey; ilham ettiği ve açıkladığı şeylerdir. Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e ister Kur’ân, ister beyan, ister ilham ve ister açıklanan olsun kendisine vahiy edilen şeylere sımsıkı tutunmasını emretmiştir. Böylece kesin doğrulardan kalbinin kaymaması veya hata yapmaması ya da yüz çevirmemesi için hakikatleri ona göstermiş ve iman ettirmiştir. Allah’ın peygamberleri ve elçileri, nefis temizliği, ruh sefası, iç temizlik neticesinde varlıksal özel bir makama yani vahiy makamına ulaşırlar. O makamda batıl, yalan, gerçeğin aksi, şek, şüphe, tereddüt olmaz. Şek, biri “A” ve diğeri de “B” olmak üzere iki şey

⁴⁰⁹ Zuhurf 43/43.

⁴¹⁰ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 9/168.

⁴¹¹ Nisa 4/105.

olduğu zaman meydana gelir. Ancak eğer “A” dışında bir şey olmazsa ya da eğer bir kütüphanede Kur’ân-ı Kerim’den başka bir kitap olmazsa veya eğer bir mahzende altından başka bir şey olmazsa, artık “A” ile başka bir harf arasında ya da Kur’ân ile başka bir kitap arasında veya altın ile gümüş arasında bir şüphe olmaz. Peygamberler batılın olmadığı bir makama ulaştıkları için artık hakkı sarıh, şeffaf, aşikâr görürler ve algılarlar. Çünkü Allah’ın dergâhında haktan başka bir şey olmaz.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Biz, Meryem oğlu İsa’ya apaçık kanıtlar verdik ve onu Rûhu’l-Kudüs ile destekledik.”**⁴¹² Mâturîdî’ye göre Rûhu’l-Kudüs Cebrail’dir. Allah onu onunla teyit ediyor ve onu ismetle muhafaza ediyordu. Bu yüzden şeytan ona vesvese veremiyordu. Hatta hiçbir şekilde ona yaklaşamıyordu.⁴¹³ Peygamberlerin sıdk, emanet, ihlas, ilim, yiğitlik gibi birçok özellikleri bulunmakta ve hepsi de aynı vafıslara ortaktırlar. Rûhu’l-Kudüs’e sahip olma vasfına da ortaktırlar. Ancak bazı vasıflar ortamın ve toplumun durumundan dolayı bazı peygamberler de daha çok ön plana çıkmıştır. Rûhu’l-Kudüs özelliği de Hz. İsa’da daha çok ön plana çıkmıştı. Çünkü toplumun içinde bulunduğu duruma cevap vermek ve onları ikna etmek için Allah’ın emriyle beşikte iken konuşmaya başlamıştı. İşte bundan dolayı Hz. İsa Rûhu’l-Kudüs ile daha çok anılmaktadır.

2.10.2. Şia

Hürrü Âmilî’ye göre peygamberlerin ilimlerinin kaynaklarından biri de, doğaüstü etkenlerle özel irtibattan dolayı gerçekleşmektedir. Bu irtibat esnasında bütün perdeler açılmakta ve tabiatüstü hakikatler aşikâr olmaktadır. Kur’ân-ı Kerim bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Böylece İbrahim’e, yakinen inananlardan olması için, göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.”**⁴¹⁴ İmam Muhammed Bakır ayetle ilgili olarak şöyle söylemiştir: “Yedi gök, yedi yeryüzü ve arasındaki şeylerin perdeleri Hz. İbrahim için kaldırılmıştı. O da yedi göğe ve arasındaki şeylere, yedi yere ve arasındaki şeylere baktı. Hz. İbrahim’in yaptığı şeyin aynısını Hz. Muhammed de yapmıştır.”⁴¹⁵ Dolayısıyla peygamberler için her şeyin perdeleri kaldırılmıştı. Her şeyi asıl suretinde görüyorlar ve müşahade ediyorlardı. Gördükleri şeylerden bazıları da günahların iç yüzü idi. Örneğin başkasının yemeğini ve ekmeğini haksızlık yaparak yemek ateş yemek gibidir. Peygamberler bunu bizzat görüyorlardı. Yani haksızlık yapılarak elde edilen bir tabak yemeği sıradan insanlar

⁴¹² Bakara 2/87.

⁴¹³ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 1/507.

⁴¹⁴ Enam 6/75.

⁴¹⁵ Hürrü Âmilî, *İsbâtu’l-Hudâ* 1/407.

zahirini gördükleri için yemek olarak görüyorlar ve ondan yiyebiliyorlar, ancak peygamberler açıkça onu ateş olarak görüyorlar ve ondan yemiyorlardı.

Tabâtabâî'ye göre peygamberlerin ilimlerinin kaynaklarından bir diğeri de Rûhu'l-Kudüs'tür. Rûhu'l-Kudüs sürekli peygamberlerin yanında bulunuyordu ve hakikatleri/maarifleri onlara ilga ediyordu. Kur'ân-ı Kerim bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Biz, Meryem oğlu İsa'ya apaçık kanıtlar verdik ve onu Rûhu'l-Kudüs ile destekledik.”**⁴¹⁶ Rivayete göre, peygamber'in ve imamın “Rûhu'l-Kudüs” adı verilen bir ruhu vardır ki, bu ruh onları doğrultur, günahlardan ve hatalardan korur.⁴¹⁷ Her peygamber'in “Ruh-ul Kudüs” adı verilen bir ruhu vardır. Bu ruh onu doğrultur, günahlardan ve hatalardan korur. Şu ayet-i kerime buna işaret etmektedir: **“İşte böylece sana da emrimizden bir ruh vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola ilettiğimiz bir nur kıldık.”**⁴¹⁸ Belki bazıları bu ayette sözü edilen “Ruh'un” Cebrail olduğunu söyleyebilirler. Ancak Cebrail olmadığıyla ilgili olarak şu iki önemli kanıt söylemek mümkündür: Birincisi Kur'ân'ın diğer ayetlerine göre “Cebrail gönderildi, indirildi, indi” kelimeleriyle tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle Cebrail vahyedilen bir varlık değildir. Ancak yukarıdaki ayette **“Ruh vahyettik”** diye buyrulmaktadır. Dolayısıyla Cebrail olmadığı anlaşılmaktadır. İkincisi ise ayette **“Ruh'u nur kıldık”** diye buyrulmaktadır. Dolayısıyla ayette sözü edilen ruhun “Ruh-ul Kudüs” olma olasılığı daha fazla ve daha güçlüdür. İmam Muhammed Bakır konuyla ilgili olarak şöyle söylemiştir: “Peygamberlerde ve vasilerinde beş tane ruh vardır. Bunlar; Rûhu'l-Kudüs, Rûhu'l-İman, Rûhu'l-Hayat, Rûhu'l-Kuvvet, Rûhu's-Şehvet'tir. Rûhu'l-Kudüs vasıtasıyla arşın altındaki ve yerin altındaki şeyleri bilirler. Ey Cabir! Rûhu'l-Kudüs diğer dört ruha gece ve gündüz bir şey ulaştırır, bunun için eğlenmezler ve oynamazlar.”⁴¹⁹

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“(Allah) gaybı bilir. Gaybını hiçbir kimseye izhar etmez. Ancak Resûl (cins'in)den razı olduğu kişiler müstesna. Kesinlikle O onun önüne ve arkasına gözetleyiciler koyar.”**⁴²⁰ İmam Muhammed Bakır bu ayet hakkında soru soran kişiye şöyle söylemiştir: “Allah meleklerini peygamberleri üzerinde sorumlu kılmıştır. Onların amellerini korurlar ve risaletle ilgili tebliğlerini eda etmelerine yardımcı olurlar. Hakeza Hz. Peygamber üzerinde de, sütten kesildiği andan itibaren, hayırlara ve güzel ahlaka irşad eden, her türlü şerden ve ahlakın kötüsünden engelleyen büyük bir melek sorumlu kılınmıştır. O

⁴¹⁶ Bakara 2/87.

⁴¹⁷ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 5/125.

⁴¹⁸ Şura 42/52.

⁴¹⁹ Arûsî Huveyzî, *Tefsiru Nûru's-Segaleyn*, 1/98.

⁴²⁰ Cin 72/26-27.

melek ona “Ey Muhammed! Ey Allah’ın Resûlü! Allah’ın selamı senin üzerine olsun” derdi. O ise henüz risalet makamına ulaşmamıştı. Bu sesin taştan veya topraktan geldiğini sanırdı. Sonra dikkatlice bakardı, ancak hiçbir şey göremezdi.”⁴²¹ Peygamberlerin melekler tarafından korunmaları sadece peygamberlik ve risalet dönemine ait değildir, aksine onların korunmaları küçük yaştan itibaren başlamakta ve hayatlarının sonuna kadar devam etmektedir. Bu şekilde melekler cinden ve insandan olan şeytanlarının şerrinden, onların vesveselerinden, vahyin asaletini bozacak şeylerden peygamberi korumaktaydılar. Böylece Allah’ın mesajı fazlası ve eksiği olmadan tam olarak kullara ulaştırılmaktaydı. Bu ayet peygamberlerin masum olduğuna delalet eden kanıtlardan birisidir. Çünkü peygamberler ilahî yardımlarla, gaybî kuvvetlerle, meleklerin korumasıyla hatalardan ve yanlışlardan korunmuşlardır.

Subhânî’ye göre peygamberler günahların neticelerini kesin bir şekilde bilen ve gören bir ilme sahiptirler. Bu yüzden günah işlemezler. Onların ilmi Allah Teâlâ’nın şu ayette buyurduğu mısdaya dönüşmüştür: **“Hayır, eğer ilm-i yakın ile bilseydiniz, kesinlikle cehennemi görürdünüz.”**⁴²² Hz. Ali böyle bir ilime sahip olan kişiyi şöyle nitelendirmektedir: “O, cenneti ve cennetlikleri nimetler içinde gören kişi gibidir. O, cehennemi ve cehennemlikleri azap içinde gören kişi gibidir.”⁴²³ Peygamberlerde günahların sonuçlarını kesin ve kati olarak bilen bir ilim vardır. Böyle bir ilim mağlup olmaz, ona şüphe giremez, onu şak yorgun düşüremez. Böylece peygamber’in ilmi öyle bir dereceye ulaşır ki makamın birinde amellerin gerektirdiği şeyleri ve diğer bir makamda da sonuçlarını hisseder. Sonra idrak makamına ulaşır hatta cennet ehlinin derecelerini ve cehennem ehlinin tabakalarını da görür. Bu, peygamber ile amellerin sonuçları arasındaki perdeleri ortadan kaldıran kesin bir ilimdir. İlim, perdelerin kaldırıldığı böyle bir dereceye ulaştığı zaman, insanın günah işlemeye cüret etmesine ve mürtekip olmasına engel olur, hatta aklına gelmesine bile mani olur. Böyle bir ilmin etkisiyle insanın günah işlemekten masum olmasını şu örnekle açıklayabiliriz: Eğer insan, çıplak elektrik kablolarına dokunulduğu zaman, kendisini öldüren bir gücün var olduğunu ve dokunur dokunmaz öleceğini bilirse, kablo çıplakken dokunmaktan şiddetle kaçınır. İşte peygamberler de günahın sonuçlarını böyle apaçık bir şekilde biliyor ve görüyorlardı, bu yüzden günah işlemiyorlardı. Gencin biri İmam Ali Rıza’ya şöyle sordu: “Siz işleyebileceğiniz halde günah işlemiyor musunuz yoksa mecburen mi işlemiyorsunuz?” İmam Ali Rıza yolun üzerindeki lağım çukuruna işaret etti ve gence sordu: “Acıktığında bu pisliklerden yer misin?” Genç dedi ki: “Asla, asla!”

⁴²¹ Behrânî, *el-Burhân*, 5/513.

⁴²² Tekâsur 102/5-6.

⁴²³ Subhânî, *İsmetu’l-Enbiyâ*, 23.

İmam Ali Rıza dedi ki: “Peki, ondan yemek aklına gelir mi hiç?” Genç dedi ki: “Kesinlikle, aklımın ucundan bile geçmez.” İmam Ali Rıza dedi ki: “İşte günah da aynen o pislik gibidir. Eğer insanın günahın necis ve pis oluşu hakkında böyle bir bilgisi olursa kimsenin engellemesine gerek kalmadan günaha yönelmesi söz konusu olmaz. Bazılarının sorunu; günahı bal gibi tatlı görmek, günahı bir lezzetin olduğunu düşünmek ve günahın gerçek yüzünü görmemektir. İşte bu sebeple günahı seviyorlar. Oysa biz günahın bir pislik olduğunu görüyoruz, dolayısıyla da ona yaklaşmak aklımızdan geçmiyor. Nitekim Kur’ân’da gıybetin ölü eti yemek olduğu beyan edilmiştir.”⁴²⁴

2.10.3. Mu'tezile

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Süleyman Davud’a mirasçı oldu.”⁴²⁵ Zemahşerî’ye göre Hz. Davud’un diğer oğulları hariç, ondan sadece Hz. Süleyman nübüvveti ve hükümrânlığı miras aldı. Diğer oğullarının sayısı on dokuz idi. Hz. Süleyman en iyi hüküm veren ve Allah’ın nimetlerinden dolayı en çok şükreden kişiydi. Zira Hz. Süleyman şöyle söylemektedir: “**Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretili ve bize her şeyden verildi.**” Burada Allah’ın nimetlerini sergileme, övme ve mekanını itiraf bulunmaktadır. Hakeza kuşlarının dilini bilmeyi ve onun dışındaki olağanüstü büyük işlerden kendisine verilen mucizeleri hatırlatmakta da insanlara bir çağrı vardır. Ardından diyor ki: “**Kesinlikle bu apaçık bir üstünlüktür.**” Bu söz, şükür ve hamd yoluyla söylenmiş bir sözdür. Nitekim Hz. Peygamber de buyurmuştur ki: “**Ben Âdemoğullarının efendisiyim, ancak övünmek yoktur.**”⁴²⁶ Hz. Süleyman “**Bize her şeyden verildi.**” diye buyurmaktadır. Ayetin anlamını sınırlandırmak için bir delilimiz yoktur. Dolayısıyla Hz. Süleyman babası Hz. Davud’a bahsedilen şeylerin hepsine varis olmuştur.

Netice olarak, mezkur mezhep mensuplarına göre, peygamberler ilimlerini ve bilgilerini özel yollarla elde ediyorlardı. Onların ilimlerinde ve bilgilerinde bir yanlışlık, hata, şek ve şüphe diye bir şey yoktu. Bu yüzden her şeyi apaçık bir şekilde biliyor ve görüyorlardı. Günahların hakikatini ve sonucunu gördükleri için onlara mürtekip olmuyorlardı. Böylece masum kalıyorlardı.

⁴²⁴ <https://www.mehrnews.com/news/2894224>.

⁴²⁵ Neml 27/16.

⁴²⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/353-354.

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN GÜNAH İŞLEDİĞİNİ ÇAĞRIŞTIRAN AYETLER

Tefsircilerin ve Araştırmacıların Yorumları

Kur’ân-ı Kerim bazı peygamberin başından geçen çok önemli hadiseleri beyan etmektedir. Söz konusu olan hadiseler beyan edilirken, bazı yerlerde peygamberler bir takım kınanmalara veya cezalara maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Sıradan okuyucuya göre, bunlar günahtan kaynaklanan konulardır. Bu yüzden, bu bölümde, teker teker peygamberlerle ilgili söz konusu olan ayetler incelenecektir. Ancak incelemeye geçmeden önce şunu belirtmek gerekir ki Kur’ân-ı Kerim’de muhkem ve müteşabih ayetler bulunmaktadır. Nitekim Rabbimiz buyurmaktadır ki: **“O, kitabı sana indiren kimsedir. Onun (Kur’ân’ın) bazı ayetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihtir.”**⁴²⁷

Muhkem ayetler; hükmü açık, beyanı vazıh, muradı kesin, anlamı başka bir manaya benzer olmayan ayetlerdir. Örneğin; Kur’ân-ı Kerim **“Allah’tan başka ilah yoktur.”**⁴²⁸ diye buyurmaktadır. Bu ayetin manası, hükmü, beyanı çok açıktır. O da şudur ki; Allah tektir, birdir. İlâh tektir, birdir. Kendisine tapılması gereken ve ibadet edilmesi gereken mabut tektir, yegânedir. O da sadece Allah Teâlâ’dır. Bu ayeti, Peygamberimiz zamanından bu güne kadar bütün müslümanlar, âlimler ve bilginler sadece bu şekilde anlamışlardır. Zaten başka bir şekilde anlamak da olanaksızdır. Ancak bir kimse “Ben öyle anlamıyorum, ben bu ayetten Allah’tan başka ilahların olacağını algılıyorum” diye söylerse kesinlikle ayetin zahirine ve batınına muhalefet etmiş olur. Böyle bir kimsenin açıklaması asla kabul edilmez. Hatta böyle bir inanca kapıldığı için kâfir bile olur.

Ancak müteşabih ayetler ise; hükmü açık olmayan, muradı kesin anlaşılmayan, zahiren birçok mana taşıyan ayetlerdir. Kur’ân-ı Kerim’de müteşabih ayetler az sayıda bulunmaktadır. Örneğin **“Rahman arşa kuruldu.”**⁴²⁹ diye buyrulmaktadır. Arş nedir? Allah onun üzerine nasıl kuruldu? Acaba insanın oturması gibi mi kuruldu? Ayetin zahirinden bu tür sorulara cevap bulmak çok zordur. Bundan dolayı, Peygamberimizden bu güne kadar, sıradan okuyucuların yanı

⁴²⁷ Âl-i İmrân 3/7.

⁴²⁸ Muhammed 47/19.

⁴²⁹ Tâhâ 20/5.

sıra, hatta âlimler ve bilginler bile birçok farklı açıklamalar yapmışlar, yapmaktadırlar. Neden? Çünkü bu ayet müteşabih bir ayettir. Hükmü açık ve net değil, muradı kesin anlaşılmamakta ve zahiren birçok manayı taşımaktadır. Müteşabih ayetlere diğer bir örnek ise, zahiren peygamberlerin ismetiyle çelişen ayetlerdir. Evet, bu tür ayetler de müteşabihtir. Çünkü daha önceki sayfalarda görüldüğü gibi, birçok muhkem ayete ve sahih hadise göre, peygamberlerin ismet sahibi olmaları gerektiği anlaşılmıştı. O ayetlerde peygamberlerin asla nefislerine uymadıkları, şeytanın onları hiçbir zaman aldatamayacağı, kötü insanların onları doğru yoldan çıkaramayacağı, dolayısıyla masum oldukları anlaşılmıştı.

Buradan hareketle şu konu da anlaşılmaktadır ki müteşabih ayetleri anlamak için ilk olarak muhkem ayetlere sonra da Peygamberimizin açıklamalarına başvurmak gerekir. Çünkü Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerim’de müteşabih olarak indirdiği bir ayeti başka muhkem bir ayetle ya da ayetlerle açıklamış olmalıdır. Veya Kur’ân-ı Kerim’in ayetlerinin hepsini en iyi şekilde bilen Resûlullah beyan etmiş olmalıdır. Nitekim Rabbimiz **“Onun (müteşabih ayetlerin) tevilini Allah’tan ve ilimde derinleşenlerden başkası bilmez.”**⁴³⁰ diye buyurmaktadır. Eğer Kur’ân’ın muhkem ayetlerine, Hz. Peygamber’in sahih hadislerine ve ilimde derinleşen âlimlerin görüşlerine başvurulmazsa müteşabih ayetler yanlış tevil ve tefsir edilecek, sonunda da **“Kalplerinde eğrilik olan kişiler, fitne çıkarmak ve (istedikleri gibi) tevilini yapmak için, onun müteşabih olanlarını izlerler.”** ifadesinin muhatabı olunacaktır. Kur’ân-ı Kerim’de zahiren peygamberlerin hata yaptıklarını ve günah işlediklerini çağrıştıran müteşabih ayetler vardır. Peki, peygamberlerin ismetiyle uyum sağlamayan bu tür ayetleri nasıl anlamak gerekir? Veya nasıl tefsir etmek gerekir? Şimdi teker teker peygamberlerle ilgili ayetler incelenecek ve bu sorulara cevap bulunmaya çalışılacaktır.

1. Hz. Âdem

Hz. Âdem, ilk insandır. Bütün insanlar ondan türemişlerdir. Allah Teâlâ onu su ve toprak karışımı bir çamurdan yarattı. Rabbimiz onu yarattıktan sonra bütün meleklerle ve cinlere ona secde etmelerini emretti.⁴³¹ Elbette söz konusu olan secde saygı, hürmet, tazim anlamına gelmekteydi, ibadet ve kulluk değil. Başka bir ifadeyle; melekler ve cinler Hz. Âdem’e saygı ve hürmet göstermeleri gerekiyordu. Bundan dolayı onun önünde saygıyla ve hürmetle Allah’a secde etmeleri emredilmişti. İstisnasız meleklerin hepsi ona saygı ve hürmet secdesini yerine

⁴³⁰ Âl-i İmran 3/7.

⁴³¹ Hicr 15/29.

getirdiler. Ancak şeytan secde etmedi ve düşmanlığını açıkça ilan etti. Kendisinin daha üstün olduğunu iddia etti. Bu yüzden Allah onu içinde bulunduğu yerden ve makamdan kovdu. Şeytan, Allah'tan kendisinin üstün olduğunu kanıtlaması için izin istedi. Allah da ona izin verdi.⁴³² Allah Teâlâ, Hz. Âdem yalnız kalmasın ve üzülmesin diye onun için bir eş yarattı. Adı Havva idi. Sonra ikisini de bir bahçeye yerleştirdi ve şöyle dedi: Bu bahçenin içerisindeki her şeyden yiyin, için, istifade edin, gezin, istirahat edin. Ancak şu ağaca (buğday veya elma) yaklaşmayın. Eğer ona yaklaşırsanız kesinlikle zalimlerden olursunuz.⁴³³ Ayrıca sakın şeytana güvenmeyin, çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır.⁴³⁴ Hz. Âdem ve Hz. Havva söz konusu olan bahçede iken, şeytan onların yanına geldi. Ağaçtan yemelerini istedi. Eğer ağaçtan yerlerse melek olacaklarını ve sonsuza kadar cennette kalacaklarını söyledi. Hatta doğru söylediği konusunda yeminler de etti. Hz. Âdem ve eşi, onun sözlerine kandılar ve ağaçtan yediler. Ağaçtan yer yemez kötülükleri ortaya çıktı. Bunun üzerine bahçenin yapraklarıyla üzerlerini örtmeye çalıştılar. Sonra Rabbimiz onları kınadı ve cezalandırıp yeryüzüne indirdi.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; kitap ehli yani Yahudiler ve Hristiyanlar Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yiyerek günah işlediğine inanmaktadırlar.⁴³⁵ Onların inançlarından, tahrif edilmiş Tevrat ve İncil'den etkilenen bazı Müslümanlar da Hz. Âdem'in yasak ağaçtan yemekle günah işlediğine anlaşılmaktadır. Ancak bunun karşısında Peygamberimizin (s.a), sahâbîlerinin ve Müslüman âlimlerin birçoğunun böyle inanmadığına da şahit olunmaktadır. Şimdi sırayla bu konuda araştırılacaktır.

1.1. Ehl-i Sünnet

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Dedik ki: “Ey Âdem! Sen eşinle birlikte cennete yerleş, dilediğiniz yerden bolca yiyin, (ancak) şu ağaca yaklaşmayın. Çünkü zalimlerden olursunuz.”**⁴³⁶ Taberî'ye göre ayetten şöyle anlaşılmaktadır: “Eğer şu ağaca yaklaşırsanız hudutlarımı aşan, emrime isyan eden ve haramlarımı helal kılan kişilerin yolunda olursunuz.” Zira zalimler birbirlerinin velileridirler, ancak muttakilerin velisi ise Allah'tır...⁴³⁷ Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“O (Allah) ki sizi bir kişiden yarattı ve kendisiyle sakinleşmesi için ondan eşini karar kıldı. Onu örtünce, (eşi) hafif bir yük yüklendi ve onu gezdirdi. Ağırlaşınca “Eğer bize bir salih (çocuk) verirsen, kesinlikle şükredenlerden**

⁴³² Araf 7/11-18.

⁴³³ Bakara 2/35.

⁴³⁴ Tâhâ 20/117.

⁴³⁵ <https://www.kutsalkitap.org/adem-ilk-gunah>.

⁴³⁶ Bakara 2/35.

⁴³⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 1/186.

olacağız.” diye Rableri Allah’a dua ettiler. Ancak onlara bir salih (çocuk) verince, kendilerine verdiği şeyler konusunda Onun için ortaklar karar kıldılar. Oysa Allah şirk koştukları şeylerden uludur.”⁴³⁸ Ayette sözü edilen kişi Hz. Âdem’dir ve ondan Havva yaratılmıştır. Said b. Cübeyr’e göre Âdem ile Havva yeryüzüne inince Âdem’e şehvet verildi. O, Havva ile evlendi. Havva hamile kaldı. Çocuk karnında hareket etmeye başladı. Havva “Bu da nedir?” dedi. İblis ona geldi ve dedi ki: “Sizler yeryüzünde ancak deve veya sığır yahut koyun yahut keçi görüyorsunuz. Senin karnında olan işte bunlardan birisidir.” Bunun üzerine Havva: “Vallahi benim hiçbir yerim bunlara güç yetiremez. Ben âciz kalırım.” dedi. Bunun üzerine Şeytan dedi ki: “Sen beni dinle Ona “Abdülhâris” ismini ver, O sizin benzeriniz olarak doğar.” Havva meseleyi Âdem’e anlattı. Âdem “O, bizi cenneten çıkaran kimse” dedi. Havva’nın karnındaki çocuk ölü doğdu. Havva ondan sonra tekrar hamile kaldı. İblis yine geldi ve ona: “Beni dinle onu “Abdülhâris” diye isimlendir, (İblis’in meleklerin yanındaki adı Hârîs’di) Aksi halde o çocuk, bir deve veya sığır yahut koyun ya da keçi olarak doğar. Yahut da ben onu öldürürüm. Zaten birincisini de ben öldürdüm.” dedi. Havva meseleyi tekrar Âdem’e anlattı. Âdem, karşı çıkmaz gibi bir tavır takındı. Bunun üzerine Havva ona “Abdülhâris” adını verdi ki, kendileri gibi bir insan olark doğsun ve yaşasın. Bundan sonra çocukları yaşamıştır. Havva’nın böyle yapması, şeytanın vesvesesiyledir.” Hz. Âdem ile Havva, çocuklarının adını “Abdülharis” koyarak Allah Teâlâ’ya kullukta değil, onun isimlerinde ona ortak koşma durumuna düşmüşlerdir.⁴³⁹

Ayete ilk bakışta her ne kadar Hz. Âdem ve Hz. Havva zannedilse de, dikkatlice bakıldığında zaman onların olmadıkları anlaşılmaktadır. Çünkü diğer bölümlerde söz konusu olan kişilerin şirk işlediklerinden söz edilmektedir. Ancak kesin olarak bilinmektedir ki peygamberler asla şirk işlemezler. Bütün ilahi dinlere ve İslam dinine göre, Hz. Âdem de bir peygamber idi ve asla şirk işlememiştir. Nitekim Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle sana ve senden önceki kişilere (peygamberlere) şöyle vahyedildi: ‘Eğer şirk koşarsan, kesinlikle amellerin boşa çıkacak ve kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olacaksın.’”**⁴⁴⁰

Bundan dolayı Mâturîdî’ye göre bu sözler Hz. Âdem ve Havva hakkında söylenen korkunç ve çirkin bir sözlerdir. Eğer onların “Âdem ve Havva çocuklarının adına şeytanın adını koydular ve ona nispet ettiler” sözü doğru olsaydı bu şekilde şirk işlenmiş olmaz mıydı? Böyle bir şeyde şirk işlendiği zaman, kulları ve köleleri

⁴³⁸ Araf 7/189-190.

⁴³⁹ Taberî, Ebû Cafer, Muhammed b. Cerir, *Taberî Tefsiri*, Hisar Yayınevi, 4/166-167.

⁴⁴⁰ Zümer 39/65.

yaratılmışlara izafe ederek kesinlikle Allah'ın ulûhiyetinde de şirk işlenmiş olurdu.⁴⁴¹ Bu bakımdan ayette sözü edilen kişiler insan türüdür. Yani ayette müşrik anne ve baba türünden söz edilmektedir. Ayrıca bazıları şöyle demişlerdir: “Arapların bir oğlan çocuğu olduğu zaman onu ibadet ettikleri putlarına nispet verirler ve ona izafe ederlerdi.” Nitekim birçok müfessir gibi Hasan-ı Basrî de ayette sözü edilen müşriklerin arap müşrikleri olduğunu söylemiştir.⁴⁴² Dolayısıyla bu ayetlerde sözü edilen kişiler, Mekkelilerin müşrik olan anne ve babalarından söz etmektedir, Hz. Âdem ve eşinden değil.

Bu nedenle **“O (Allah) ki sizi bir kişiden yarattı”** diye ayette sözü edilen kişi bir türdür ve anlamı şöyle olmaktadır: “O Allah ki sizi bir türden yarattı. O Allah ki sizin hepinizi aynı cinsten olan bir türden yarattı.” Başka bir ifadeyle şöyle söylenebilir: “O Allah ki sizleri, farklı farklı değil, cisimsel ve ruhsal bakımdan aynı özellikleri taşıyan bir türden yarattı.” Nitekim Rabbimiz başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **“Onun ayetlerindendir ki, size, kendisiyle sakinleşmeniz için, sizin kendinizden eşler yarattı.”**⁴⁴³ Bu ayette de, özel birkaç isimden ve kişiden değil, bütün insan türünden söz edilmektedir. Özellikle **“kendinizden eşler yarattı”** ifadesi bu konuyu daha da açıklağa kavuşturmaktadır. Diğer taraftan sözü edilen müşrik anne ve baba, bir toplumda yaşamaktadırlar. İyi ve kötü, hasta ve sağlıklı, güzel ve çirkin çocukları görmüşlerdir. Dolayısıyla çocuklarının iyi ve sağlıklı olması için dua etmektedirler. Oysa çocuk sahibi olmadan önce Hz. Âdem ve Hz. Havva böyle çocuklar görmemişlerdi ve varlıklarından da haberdar değillerdi. Dolayısıyla ayeti onlara tatbik etmek mümkün değildir. Hakeza birinci ayette ve diğer ayetlerde **(Şâkirîn-Yuşrikûn-Lehum-Hum)** yani **(şükredenler-ortak koşuyorlar-onlar için-onlar)** gibi, iki kişiden daha fazlası için istifade edilen çoğul isimler, fiiller, zamirler kullanılmıştır. Dolayısıyla, ayette söz konusu olan anne ve baba, Hz. Âdem ve Hz. Havva değil, tür olmak zorundadır. Çünkü Hz. Âdem ve Hz. Havva iki kişiden fazla değillerdir. Ayetlerin devamında söz konusu olan anne ve babanın put perest oldukları da anlaşılmaktadır. İlk olarak Hz. Âdem ve Hz. Havva asla müşrik olmadılar. İkinci olarak onların zamanında put diye bir şey yoktu. Dolayısıyla, birinci ayet ve diğer ayetler, anne ve baba türünden söz etmektedirler. Onlar çocuk beklerlerken Allah'a çocuklarının sağlıklı ve salih olması için dua etmektedirler. Gerçekten de bütün anne ve babalar böyledirler. Sıkıntıyla karşılaştıkları zaman samimi bir şekilde Allah'a dua ederler. Ancak sorunları halledildiği ve çocukları sağ-salim dünyaya geldiği zaman, Allah'a verdikleri sözleri yerine getirmemekte ve Ona başka şeyleri şirk koşmaktadırlar.

⁴⁴¹ Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 5/111-114.

⁴⁴² Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 5/111-114.

⁴⁴³ Rum: 21

Mâturîdî'ye göre bir şeyi yemekten nehiy etmek, onun haram oluşundan dolayı olabilir. Ancak bu mümkün olduğu gibi, Âdem ve Havva'ya o ağaçtan yemenin kendilerine karışık geldiğini hamletmek de mümkündür. Dolayısıyla **“Zalimlerden olursunuz.”**⁴⁴⁴ sözüne gelince “Zarar verenlerden olursunuz” demektir. Çünkü her zalim, her iki yurt konusunda da kendisine zarar veren kişidir.⁴⁴⁵ Bu bakımdan Hz. Âdem ve Hz. Havva o nehyin manasının, haram nehyi mi ya da ondan başkasını tercih etme nehyi mi veya hastalık nehyi mi olduğunu bilmiyorlardı. Yani Allah Teâlâ onlara açıkça “Bu ağaçtan yemeyin, çünkü haramdır” veya “Bu ağaçtan yemeyin, çünkü size dokunur, diğer ağaçlardan yeyin” veya “Bu ağaçtan yemeyin, çünkü hasta olursunuz” diye bir şey söylememişti. Bu yüzden nehyin tam olarak ne anlama geldiğini bilmiyorlardı. Zira onlar, o nehyin, haram nehiy olduğunu bilselerdi, asla ona yaklaşmazlar ve asla ondan yemezlerdi. Ayrıca insanın kendisine zarar vermesi her zaman haram ve günah işlediği anlamına gelmez. Örneğin bir cumhurbaşkanı eline kazma ve küreği alıp bahçede çalışırsa kendisine zarar vermiş ve kendisini zahmete düşürmüş olur, ancak haram ve günah işlemiş olmaz. Nitekim Hz. Âdem de mezkûr cennetten çıkarak ve dünyaya inerek kendisine zarar vermiş ve kendisini zahmete sokmuştur, ancak haram ve günah işlememiştir. Zira dünyaya gelmek ve onda yaşamak haram ve günah değildir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Andolsun daha önce Âdem ile sözleştik, ancak o unuttu. Onu azimli bulmadık.”**⁴⁴⁶ Hasan-ı Basrî ve tevil ehline göre, unuttu ifadesinin anlamı, zayi etti ve terk etti demektir. Bu yanlışlıkla unutmak değildir. Çünkü ondan dolayı azarlanmış ve cezaya uğramıştır. Lakin Mâturîdî'ye göre Hz. Âdem veya nebilerden bir nebi ya da Resûllerden bir Resûl hakkında böyle bir şey söylemek çok çirkin olur. Çünkü zayi etmek ve unutmak iki kısımdır: Birinci unutkanlık gafletten ve meşguliyetten olur. Diğer unutkanlıkta ise sebepsiz bir şey vuku bulur ve onu uzaklaştırma gücüne sahip olmaz. Bu unutkanlıktan dolayı azarlama ve ceza olmaz.⁴⁴⁷ Dolayısıyla birinci unutkanlığa örnek olarak kul namaz kılması gerektiğini ve alkollü içki içmemesi gerektiğini bilmektedir. Ancak çok meşgul olduğu için unutarak farz olan namazı kılmamakta veya kafası o kadar meşguldür ki unutarak haram olan içkiyi içmektedir. Eğer meşguliyet olmasaydı, hatırlayacak ve unutmayacaktı. Böyle bir unutkanlıktan dolayı azarlanmak ve ceza görmek caizdir. Çünkü sorumluluğunu hatırlaması gerekiyordu. Eğer gaflet etmeseydi ve hatırlasaydı onu unutmayacak ve onda herhangi bir şey vuku bulmayacaktı. Diğer unutkanlıkta ise sebepsiz bir şey vuku bulmakta ve onu

⁴⁴⁴ Bakara 2/35.

⁴⁴⁵ Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 1/427.

⁴⁴⁶ Tâhâ 20/115.

⁴⁴⁷ Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 7/315.

uzaklaştırma gücüne sahip olmamaktadır. Örneğin kul farz namazı kılması gerektiğini bilmektedir, ancak namaz vaktinde uyursa ve bu yüzden namaz kılamazsa, azarlanmayı ve cezayı hak etmez. Veya kul alkollü içkinin haram olduğunu bilmektedir, ancak alkollü içkinin su olduğunu zannederse ve yanlışlıkla içerse, böyle bir unutkanlıktan ve gafletten dolayı azarlama ve ceza olmaz. Ancak Allah Teâlâ tarafından külfet ve zorluk olabilir. Örneğin kılmadığı namazı kaza etmek zorundadır. Veya içtiği alkollü içki bedeninde etki edecek, dolayısıyla bir takım sıkıntılar meydana getirecektir. Bundan dolayı Allah'ın teklif vaktinde sorumluluğunu tam olarak bilmeyen ve onu anlamayan bir kişiye külfet vermesi ve onu imtihan etmesi caizdir. Buradan hareketle Hz. Âdem de ağaçtan nehyedildiğini bilmekteydi. Ancak bu nehyin haram nehyi mi ya da ondan başkasını tercih etme nehyi mi veya hastalık nehyi mi olduğunu bilmiyordu. Ayrıca şeytan gelip kendisine o ağaçtan yerse melek olacağını ve ebedi olarak cennette kalacağını yeminler ederek söyleyince ona inandı. Dolayısıyla konunun aslının sakıncasız olduğunu zannetti. Allah tarafından kendisine söylenen şeyleri istemeyerek unuttu, gaflet etti, ağaçtan yedi. Böyle bir durumdan dolayı azarlanmayı ve cezayı hak etmez. Ancak yediği şey doğal olarak bedeninde etki etti. Üzeri açıldı. Bu yüzden dünyaya gelmek ve burada yaşamak zorunda kaldı.

Ancak Fahreddîn Râzî'ye göre bütün bunlar Hz. Âdem'in peygamberliğinden önce olmuştur. Dolayısıyla eleştiriler geçerli değildir.⁴⁴⁸ Lakin **“Onun için ortaklar karar kıldılar. Oysa Allah şirk koştukları şeylerden uludur.”**⁴⁴⁹ ayetinde Kureyş'e hitap vardır ve Kureyş ise Kusay'ın soyudur. Bu yüzden ayetin manası şöyle olmaktadır: Allah sizi Kusay'dan yarattı ve kendisiyle sakinleşmesi için ondan eşini Kureyşli bir Arap kadın karar kıldı.⁴⁵⁰ Suyûtî'ye göre, Hz. İbrahim, Hz. Âdem'in işi konusunda çok düşündü ve dedi ki: “Ey Rabbim! Onu kendi elinle yarattın. Ona kendi ruhundan üfledin. Bütün melekleri ona secde ettirdin. Sonra bir suçtan dolayı bütün insanların ağızları doldu ve **“Âdem, Rabbine isyan etti ve şaşırıp ziyana uğradı.”**⁴⁵¹ demeye başladılar.” Allah ona vahiy gönderip dedi ki: **“Ey İbrahim! Dostun dosta muhalefet etmesinin çok ağır geldiğini bilmiyor musun?”**⁴⁵² Bu bakımdan aslında Hz. Âdem'in isyanı günah işlemekle olmamış ve Allah Teâlâ da onu böyle bir şeyden dolayı kınamamıştır. Aksine Allah Teâlâ onu çok seviyordu. Bu yüzden onu halifesi karar kıldı. Bütün meleklerle ve diğer varlıklara ona saygı secdesinde bulunmalarını emretti. Ancak Hz. Âdem Terk-i Evla

⁴⁴⁸ Fahreddîn Râzî, *İsmetu'l-Enbiyâ*,17.

⁴⁴⁹ Araf 7/189-190.

⁴⁵⁰ Fahreddîn Râzî, *İsmetu'l-Enbiyâ*,21.

⁴⁵¹ Tâhâ 20/121.

⁴⁵² Suyûtî, *ed-Durr'ul-Mensûr*, 4/311.

cinsinden bir kusur işleyince kınanmıştır. Örneğin bir kişi başka bir kişiyi sevdiği, ona değer verdiği, onun erdemli yeteneklerini bildiği zaman onun en küçük hatasında çok üzülür ve etkilenir. Hâlbuki aynı hatayı veya daha büyük suçları başkaları işlese onun kadar üzülmez veya etkilenmez.

Buraya kadarki yapılan araştırmada Ehl-i Sünnet âlimlerinin Hz. Âdem'in ismeti konusunda farklı görüşler belirttiklerine şahit olunmuştur. Bazıları onun şirk işlediğine, bazıları peygamberlikten önce küçük bir günah işlediğine, bazıları da hiçbir şekilde günah işlemediğine inanmaktadırlar.

1.2. Şia

Şia mensuplarından Kummî Meşhedî'ye göre ateistlerden bir kişi, Hz. Ali'ye bir takım sorular soruyor ve cevabını alıyordu. Bu sorulardan birisinde şöyle dedi: “Ben Kur’ân’da peygamberlerin günahlarının meşhur olduğunu biliyorum. Örneğin **“Âdem, Rabbine isyan etti ve şaşırıp ziyana uğradı.”**⁴⁵³ diye söylenmektedir. Bu konudaki görüşünüz nedir?” Hz. Ali cevap olarak şöyle söylemiştir: “Allah’ın kitabında peygamberlerin kusurlarına dair açıkladığı şeyler, Allah Teâlâ’nın muhteşem hikmetine, kahredici kudretine, apaçık izzetine delillerden bir delildir. Zira Allah bilmiştir ki peygamberlerin burhanları ve mucizeleri, ümmetlerinin kalplerinde büyük görünecektir. Bu yüzden onlardan bazısı, bazı peygamberleri ilah edinecektir. Nitekim Hıristiyanlar Meryem’in oğlu İsa’yı ilah edinmişlerdir. İşte bundan dolayı, Allah Teâlâ, (peygamberleri ilah edinmesinler diye) sadece kendisine münhasır olan mükemmellik karşısındaki peygamberlerin yaptıkları bazı kusurları bir delil olarak zikretmiştir.”⁴⁵⁴ Bu bakımdan Hz. Ali’ye göre; Kur’ân-ı Kerim’de peygamberlerle ilgili anlatılan ve bazılarının günah olarak tasavvur ettikleri şeyler “Günah” değil “Kusur” olarak isimlendirilmelidir. Çünkü rivayetin orijinalinde “Hefevât” kelimesi geçmekte ve tekili “Hefve” kelimesidir. Hefve; kusur, sürçme, yanlış, sendeleme gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla azapla cezalandırılması gereken bir günah anlamına gelmemektedir. Bu nedenle Kur’ân-ı Kerim’de peygamberlerle ilgili anlatılan kusurlar, Allah Teâlâ’nın eksiksiz hikmetine, karşısında hiçbir şeyin duramadığı gücüne ve kendisinden başka hiçbir kimsenin sahip olmadığı izzetine bir delildir. Başka bir ifadeyle; peygamberlerle ilgili bahsedilen kusurlar okunduğu zaman, onların günah işledikleri anlaşılmamalıdır. Tam tersine Allah’ın yaptığı her işi kusursuz bir hikmetle yaptığını, ancak peygamberlerin yaptıkları her şeyin kusursuz olmadığını; Allah’ın kudretinin karşısında her şeyin hatta bütün yaratılmışlardan üstün olan peygamberlerin bile

⁴⁵³ Tâhâ 20/121.

⁴⁵⁴ Kummî Meşhedî, *Tefsiru Kenzu'd-Dakâik*, 8/366.

boyun eğdiğini, ancak Allah'ın hiçbir kimse karşısında hatta peygamberler karşısında bile boyun eğmediğini; izzetin, şerefın, ululuğun, büyüklüğün, yüceliğın yegane sahibinin Allah olduğunu, ancak peygamberlerin sahip oldukları izzet ve şerefın bile Allah tarafından onlara verildiğinin bilinmesi gerekir.

Ayrıca Allah Teâlâ, peygamberlerine, insanların Allah'ın birliğine, peygamberlerin Onun elçileri olduklarına, ölümden sonra yeniden dirilmeye ve diğer ilahi yasalara inanmaları için birçok mucize vermiştir. Allah Teâlâ bu mucizelerin bazılarını kitabında zikretmiştir. Örneğın; Hz. İbrahim düşmanları tarafından ateşe atılmış ancak hiçbir şekilde zarar görmeden ve yanmadan ateş yığının içinden sağ salım bir halde dışarı çıkmıştır.⁴⁵⁵ Keza Hz. Musa çekirge, haşerat, kurbağaya, kan mucizeleri göstermiştir. Ayrıca Hz. Musa'nın asası bir taraftan ejderhaya dönüşüyor ve sihirden yapılmış yılanlıkları gerçekten yutuyor, bir taraftan çölün ortasındaki taştan çeşmeler fışkırmasına vesile oluyor, bir taraftan da denizi yarıyordu.⁴⁵⁶ Keza Hz. Süleyman rüzgârlara hâkim olmuş, şeytanları kendisine boyun eğdirmiş ve daha birçok mucize göstermiştir.⁴⁵⁷ Keza Hz. Süleyman'ın yanındaki ilim sahibi kişi, bir göz kapayıp açmadan, aralarında binlerce kilometre mesafe bulan Yemende Belkıs'ın tahtını alıp Filistin'e getirmiştir.⁴⁵⁸ Keza Hz. İsa babasız dünyaya gelmiş, peygamberlikle şereflendikten sonra çamurdan yaptığı kuş heykeline can vermiş ve uçup gitmiş, anadan doğma kör ve hastaları iyileştirmiş, ölüleri diriltmiş ve gaybtan haberler vermiştir.⁴⁵⁹ Bundan dolayı bazı insanlar peygamberlerin sahip oldukları ilimleri ve gösterdikleri mucizeleri çok büyötmüşlerdir. Hatta o derece büyötmüşlerdir ki nihayet peygamberleri ilah ve rab olarak kabul edip onlara tapınmaya başlamışlardır. Nitekim Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de buna dair bazı örnekler verip **“Yahudiler ‘Üzeyir Allah'ın oğludur’ dediler. Hristiyanlar da ‘Mesih Allah'ın oğludur’ dediler.”**⁴⁶⁰ diye buyurmaktadır. İşte bu sorunun önünü almak için Allah Teâlâ peygamberlerinin bazı kusurlarını anlatarak onların ilah ve rab olmadığının delilini göstermiştir. Böylece insanların şunları bilmelerini murat etmiştir: Peygamberler kusurludur, ancak Allah kusursuzdur. Peygamberler eksiktir, ancak Allah eksiklikten münezzehtir. Peygamberler yaratılmışlardır, ancak Allah yaratılmamıştır. Peygamberler ilah ve rab değildir, ancak ilah ve rab yalnızca Allah'tır. Bu yüzden, peygamberleri değil, yalnızca Allah'ı ilah ve rab kabul etmek gerekmektedir. Netice olarak Kur'an-ı Kerim'de özelde Hz. Âdem ve genelde

⁴⁵⁵ Enbiya 21/68-69.

⁴⁵⁶ Araf 7/133; Bakara 2/60; Araf 7/117; Şuara 26/63.

⁴⁵⁷ Sad 38/35-38.

⁴⁵⁸ Neml 27/40.

⁴⁵⁹ Âl-i İmran 3/47-49.

⁴⁶⁰ Tevbe 9/30.

peygamberlerle ilgili anlatılan hatalar kusurdur, günah değil. Bunların anlatılmasının amacı ise; onların günah işlediğini ispat etmek ve insanların böyle inanmalarını sağlamak değildir, aksine peygamberlerin Allah katında günahsız ama kusurlu olduklarının bilinmesi ve insanların onları ilah ve rab kabul etmelerinin önlenmesidir.

Diğer taraftan Kummî Meşhedî'ye göre İbn Cehm şöyle nakletmiştir: Me'mun'un bir toplantısına katılmıştım. İmam Ali Rıza da vardı. Me'mun ona "Ey Allah Resûlünün oğlu! Peygamberlerin masum olmaları sizin inançlarınızdan değil midir?" dedi. İmam Ali Rıza "Evet" dedi. Me'mun "Öyleyse Allah Teâlâ'nın **"Âdem, Rabbine isyan etti ve şaşırıp ziyana uğradı."**⁴⁶¹ sözünün anlamı nedir?" diye sordu. Bunun üzerine İmam Ali Rıza şöyle dedi: Allah Teâlâ, Âdem'e **"Ey Âdem! Sen eşinle birlikte cennete yerleş, dilediğiniz yerden yiye, (ancak) şu ağaca yaklaşmayın."**⁴⁶² diye buyurmuştu ve buğday fidanına işaret etmişti. Ardından **"Çünkü zalimlerden olursunuz."**⁴⁶³ diye buyurmuştu. Onlara "Bu ağaçtan yemeyin ve onun cinsinden olan şeylerden yemeyin" diye söylememişti... Bu yüzden Allah Teâlâ onu seçtiği ve peygamber kıldığı zaman, hiçbir şekilde küçük ve büyük günah işlememişti, masum biriydi. Nitekim Allah Teâlâ **"Âdem, Rabbine isyan etti ve şaşırıp ziyana uğradı. Sonra Rabbi onu seçti. Ardından tevbesini kabul etti ve onu hidayet etti."**⁴⁶⁴ diye buyurmuştur. Allah Teâlâ hakeza **"Kesinlikle Allah Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini ve İmran ailesini âlemler üzerine seçti."**⁴⁶⁵ diye buyurmuştur.⁴⁶⁶

Allah Teâlâ Hz. Âdem'i, eşini, çocuklarını bu dünya için yaratmıştı ve burada imtihan etmek istiyordu.⁴⁶⁷ Ancak henüz tecrübeleri yoktu. Bunun için söz konusu olan cennete yerleştirdi. Orada iyi bir ders almaları gerekiyordu. Orada kısa süreli ama asla unutulmayacak bir prova yapmaları lazımdı. Bu olayla da sonsuza kadar unutulmayacak bir ders aldılar. Hz. Âdem'in yediği şey ister buğday olsun ister elma olsun isterse başka bir yiyecek olsun haram değildi. Sadece oraya ait kısa süreli bir yasak idi. Eğer ondan yerlerse karşılık olarak bu dünyaya inmeleri gerekiyordu. Neticede yedikleri için de bu dünyaya gelmişlerdir.⁴⁶⁸ Doğrusu cennette yaşanan bu

⁴⁶¹ Tâhâ 20/121.

⁴⁶² Araf 7/19.

⁴⁶³ Araf 7/19.

⁴⁶⁴ Tâhâ /121-122.

⁴⁶⁵ Âl-i İmran 3/33. (Râgıb İsfahânî şöyle diyor: Safâ sözcüğü; bir şeyin karışımından, kusurdan, ayıptan halis, temiz, arınmış ve uzak olması demektir. Istafâ sözcüğü ise; bir şeyin saf ve halis olanını almaktır... *Mufredâtu Elfâzı'l-Kur'ân*, 487.)

⁴⁶⁶ Kummî Meşhedî, *Tefsiru Kenzu'd-Dakâik*, 8/356.

⁴⁶⁷ Bakara 2/30.

⁴⁶⁸ Bakara 2/36.

olay, Allah tarafından Hz. Âdem için bir hediyedir. Çünkü Hz. Âdem Allah'ın emrine itaat nedir, isyan nedir, sonuçları nasıl olur, dost kim, düşman kim gibi konuların hepsini çok iyi öğrendi. Dünyaya indiği zaman ise artık çok donanımlı biriydi. Hz. Âdem buğdayı yedikten sonra, eşiyile birlikte yeryüzüne gönderildi. Ancak gönderilirken, Allah Teâlâ onu peygamberliğe seçti ve ödüllendirdi. Dikkat edilirse **“Âdem, Rabbine isyan etti ve şaşırıp ziyana uğradı. Sonra Rabbi onu seçti. Ardından tevbesini kabul etti.”**⁴⁶⁹ diye buyurmaktadır. Eğer Hz. Âdem günah işleyerek isyan etmiş olsaydı, Allah Teâlâ'nın, günah işledikten ve isyan ettikten hemen sonra onu peygamberliğe seçmesi mantıklı olur muydu? Allah Teâlâ isyan eden ve haram işleyen kullarını peygamber yaparak mı cezalandırmaktadır? Böyle bir şeyin olması mümkün müdür? Elbette ki böyle bir şeyin olması olanaksızdır. Çünkü Allah Teâlâ hikmet sahibidir, adildir, her şeyi yerli yerine koymaktadır. Bundan dolayı iman eden ve salih amel işleyenlere cenneti, ancak günah işleyen ve isyan eden kişilere de cehennemi vaat etmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de **“Kim Allah'a ve Onun Resûlüne isyan ederse, kesinlikle onun için cehennem ateşi vardır, onun içinde ebedi kalacaklardır.”**⁴⁷⁰ diye buyurmaktadır. Demek ki Hz. Âdem'in isyanı, haram işlenerek yapılan bir isyan değildi.

Ayrıca Allah Teâlâ **“Kesinlikle Allah Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini ve İmran ailesini âlemler üzerine seçti.”**⁴⁷¹ diye buyurmaktadır. Râğıb İsfahânî'ye göre ayetin orijinalinde geçen “İstafâ” kelimesinin aslı olan “Safâ” kelimesiyle ilgilidir. Safâ sözcüğü; bir şeyin karışımından, kusurdan, ayıptan halis, temiz, arınmış ve uzak olması demektir. İstafâ sözcüğü ise; bir şeyin saf ve halis olanını almaktır.⁴⁷² Ferâhîdî'ye göre safâ; sert, katı, dümdüz, üzerinde hiçbir şeyin oluşmadığı ve yetişmediği saf taştır. İstafâ; bir şeyin en safını, en halisini, en mükemmelini, en üstününü, en kalitelisini, en durusunu seçmektir. İşte bu yüzden Peygamberimiz Mustafa'dır. Bütün peygamberler de Mustafa'dırlar. Mustafa; en saf, en halis, en duru olan ve seçilen kişidir.⁴⁷³ Genellikle “İstafâ” kelimesi Türkçeye tercüme edilirken “Seçti” diye tercüme edilmektedir. Ancak aslında “Seçti” kelimesi tam olarak “İstafâ” sözcüğünü karşılamamaktadır. Görüldüğü gibi, “Safâ” kelimesi; bir şeyin karışımından, kusurdan, ayıptan, çirkinliklerden, pislerden arınmış, termemiz, halis olması demektir. Dolayısıyla “İstafâ” kelimesi de bir şeyin en saf, en halis, en mükemmel, en duru olanını seçmek anlamına gelmektedir. Buradan hareketle Allah Teâlâ aynı kelimeyi Hz. Âdem için kullanmış ve şu anlama gelmektedir: Hz. Âdem;

⁴⁶⁹ Tâhâ 20/121-122.

⁴⁷⁰ Cin 72/23.

⁴⁷¹ Âl-i İmran 3/33.

⁴⁷² Râğıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı'l-Kur'ân*, 487.

⁴⁷³ Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, Kum, Neşri Hicret, 1409/1988, 7/163.

saf, tertemiz, arı, halis, katkısız, berraktır. İçinde, kalbinde, nefsinde, aklında, vücudunda, bedeninde hiçbir şekilde günah, isyan, kin, haset, pis, kir, leke, kötülük diye bir şey yoktur. Başka bir ifadeyle Hz. Âdem ismet sahibidir, masumdur, günahsızdır. İşte bu yüzden Allah Teâlâ onu âlemlerin üstüne halife ve peygamber olarak seçmiştir. Bütün bunlardan dolayı Hz. Âdem'in isyanının haram işlenerek yapılan bir isyan olmadığı anlaşılmaktadır.

Peki, Hz. Âdem'in isyanı haram işlenerek yapılan bir isyan değilse nasıl tanımlamak gerekir? b. Manzur'a göre İsyân itaatın zıddıdır. Kul Rabbine muhalefet ettiği zaman 'Rabbine isyan etti' denir. Veya filan adam amirine itaat etmediği zaman 'Amirine isyan etti' denir."⁴⁷⁴ Bundan dolayı bu konuda muhalefet edilen şeye dikkat edilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan **“Ğavâ/şasırp ziyana uğradı”** kelimesi, **“Hâbe/hüsrana uğradı”** ve **“Fesede/bozuldu”** anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla ayette murat edilen şey şu olur: “Âdem hüsrana uğradı, zarar etti, rahat bir hayattan mahrum kaldı, susuzluktan ve çıplaklıktan uzak kalamadı. Aksine kendisini rahatsız eden ve meşakkete atan bir hayatın içine sürükledi.” Dolayısıyla insanın başına gelen her hüsrân ve zarar ıstılahta kullanılan gûnahtan kaynaklanmamaktadır. Aynı şekilde **“Fesede/bozuldu”** anlamı murat edilmiş de olabilir. Nitekim b. Manzur **“Âdem, Rabbine isyan etti ve şasırp ziyana uğradı.”** ayetini bu şekilde tefsir etmiş ve demiştir ki: “Hayatını bozdu.”⁴⁷⁵ Şüphesiz mezkûr cennetteki hayat; fesat, bozulma ve çürüme yurdu olan şu maddi âlemin hayatı ile mukayese dahi edilemez.

Ancak Tabâtabâî'ye göre Hz. Âdem'in isyanı, Emr-i Mevlevî'ye isyan değil, Emr-i İrşadî'ye isyandır. Emr-i Mevlevî'ye isyanda, peygamberler, kendilerine vahiy edilen dinle ilgili bir konuya isyan etmekten ve muhalefette bulunmaktan masumdurlar. Bir taraftan dini alırken hata yapmazlar, diğer taraftan onu korurken unutmazlar ve tahrif etmezler, diğer taraftan da sözlü olarak insanlara ulaştırırken ve tebliğ ederken kendilerine vahiy edilen hakkın dışında bir şey söylemezler. Onların fiilleri sözlerine de karşı değildir. Onlar ne küçük ne de büyük günah işlerler. Çünkü tebliğ olarak fiil de söz gibidir. Ancak Emr-i İrşadî'ye muhalefet etmek anlamındaki isyana gelince; kendisine emredilen kişiyi, yalnızca en doğru yolu seçmekle hayırlardan bir hayır ve menfaatlerden bir menfaat elde etmeye davet eder. Nitekim bir danışman ve bir nasihatçi de bir şeyi emreder veya yasaklar. Ancak ona itaat etmek ve isyan etmek, ismet konusunun dışındadır.⁴⁷⁶

⁴⁷⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 15/141.

⁴⁷⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 15/141.

⁴⁷⁶ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 14/222.

Şia mensupları emir konusunu Emr-i Mevlevî ve Emr-i İrşadî olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Aslında bu konu, Şia/Caferiyye mensuplarının Usûl kitaplarında geniş bir şekilde yer almaktadır. Ancak şimdi en kısası ve en özeti aktarılmaya çalışılacaktır. Emr-i Mevlevî; Mevla unvanıyla Mukaddes Şâri'in,⁴⁷⁷ mükellefe bir işi kesinlikle yapması için verdiği ilahî buyruklardır. Örnek; Mevla mükellefe namaz kılmayı emretmiştir. Emr-i Mevlevî'nin verilmesinin nedeni, irşad etmek ve nasihat vermek değil, emredilen şeyin kesinlikle yapılması içindir. Emr-i Mevlevî'yi yapmanın sevabı vardır, ancak ona isyan etmenin de cezası ve azabı vardır.⁴⁷⁸ Emr-i Mevlevî, Allah Teâlâ'nın din ile ilgili emirlerini ve nehiylerini kapsamaktadır. Müslümanların mevlası ve velisi Allah Teâlâ'dır. Dolayısıyla Allah Teâlâ bir kanunu veya bir ameli yasalaştırıp Müslümanlara emrettiği veya yasakladığı zaman, mutlaka ona uyulması gerekir. Örneğin; bir taraftan Müslümanlara namaz kılınması, oruç tutulması, hacca gidilmesi, zekât verilmesi, adil olunması, iyiliğin emir edilmesi, kötülüğün nehiy edilmesi gibi şeyler emredilmiştir. Bunları mükellef olan her Müslümanın yapması gerekir. Mükellef olduğu halde isyan edip yapmazsa günah işlemiştir. Tевbe etmezse cezasını ve azabını görecektir. Diğer taraftan Müslümanlara domuz eti yemesi, hırsızlık ve yolsuzluk yapması, zulüm etmesi, içki içmesi, kumar oynaması, zina etmesi gibi şeyler de yasaklanmıştır. Müslümanlar bunlardan da uzak durmak ve yapmamak zorundadırlar. Eğer isyan edip yaparlarsa günah işlemişlerdir. Tевbe etmezlerse cezasını ve azabını görecektir. Bu açıdan Hz. Âdem'in ağaca yaklaşmaması, Emr-i Mevlevî değildi. Başka bir ifadeyle Allah Teâlâ'nın yaklaşılmasını yasakladığı ağaç, haram yiyeceklerden değildi. Bu yüzden Hz. Âdem ondan yediği için günah işlememiştir.

Emr-i İrşadî ise; Mukaddes Şâri'in, mükellefe bir işi kesinlikle yapması için değil, ondaki var olan maslahatlara irşad etmek ve yönlendirmek için verdiği ilahî buyruklardır. Asıl amaç, Emr-i İrşadî'yi yapmaktaki var olan faydaları ve sonuçları mükellefe öğretmektir. Örnek; doktorun hastaya verdiği emirlerdir. Emr-i İrşadî'nin verilmesinin nedeni, yalnızca öğüt vermek ve irşad etmektir. Emr-i İrşadî'de itaatin farz olması ve isyanın haram olması, akl-ı amelînin⁴⁷⁹ idrak etmesine bağlıdır. Dolayısıyla, böyle bir farz, Mukaddes Şâri tarafından verilmemiştir. Ancak akıl, Mukaddes Şâri bir şeyin yararını veya zararını söylediği zaman, idrak edip ona önem verir ve tabi olur. Emr-i İrşadî'ye uymanın ve isyan etmenin, sevabı ve cezası yoktur. Bu yüzden, Emr-i İrşadî kendisine müteallik olan şeye tabidir. Yani eğer müteallik

⁴⁷⁷ Şâri'; şeriâtı kuran ve şeriâtı kanunlaştıran Allah Teâlâ'dır.

⁴⁷⁸ <http://www.islamquest.net/fa/archive/question/fa22409>.

⁴⁷⁹ İnsan aklının hükümleri iki kısımdır; akl-ı nazarî ve akl-ı amelî. İnsan aklının işlerinin bir bölümü, var olan şeyleri idrak etmektir. Bu akl-ı nazarîdir. Diğer bölüm ise, insanın yapması ve yapmaması gereken şeyleri idrak etmektir. Bu da akl-ı amelîdir.

zahirde varsa, mükellef onu gerçekleştirdiği zaman faydası olur veya muhalefet ettiği zaman zararı kendisine dokunur. Eğer müteallik zahirde yoksa ona uymanın veya muhalefet etmenin bir sakıncası yoktur.⁴⁸⁰ Anlaşılan o ki, Emr-i İrşadî de Allah Teâlâ'nın emirlerinden bir emirdir. Bu emir, zahirde emir kipinde, ancak batınında ise nasihat ve öğüt şeklindedir. Başka bir ifadeyle; Allah Teâlâ kuluna zahiren bir şeyi yapmasını emretmiş veya yasaklamıştır. Bunu bildirirken “Şunu yap veya şunu yapma” gibi emir veya nehiy kiplerinden kullanmıştır. Ancak söz konusu olan emir veya yasak, dinî emir ve yasaklardan değildir. Bu yüzden farz veya haram olmamaktadır. Sadece öğüt ve nasihat olmaktadır. Aslında “Eğer şunu yaparsan senin için iyi olur” veya “Eğer şunu yaparsan sana zararlı olur” diye haber vermektedir. Eğer kul o öğüde ve nasihate uygun hareket ederse, kendisinin lehine olacaktır. Ancak eğer ona uygun hareket etmezse, kendisinin aleyhine olacaktır. Lakin bu yüzden günah işlememiş ve azaba da uğramayacaktır.

Örneğin Kur’ân-ı Kerim’de Hz. İbrahim ile ilgili kısa bir konu anlatılmaktadır. Rabbimiz, Hz. İbrahim’in **“Rabbim! Bana göster, ölüleri nasıl dirilteceksin?”**⁴⁸¹ diye dua ettiğini ve istekte bulunduğunu haber vermektedir. Allah Teâlâ onun düşüncelerini, bütün insanların kalplerinden geçenleri ve kâinattaki açık-gizli her şeyi bilmesine karşın yine de **“İman etmiyor musun?”** diye sordu. Hz. İbrahim **“Tabi ki (iman ediyorum), ancak kalbimin mutmain olması için.”** dedi. Hz. İbrahim ölülerin dirileceğine gerçekten iman ediyordu. Eğer iman etmemiş olsaydı kesinlikle Allah Teâlâ gerçeği bildirirdi. Ancak imandan daha üst bir merhale vardı. Onun adı da “Mutmain” olmak derecesiydi. İşte o makama ulaşarak kalbinin mutmain olmasını ve huzur bulmasını istiyordu. Bundan dolayı Allah Teâlâ dedi ki: **“Öyleyse dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra (onları öldürüp) parçalarını her bir dağın üzerine bırak. Ardından da onları çağır. Sana koşarak gelecekler.”** Hz. İbrahim ile ilgili olan bu olay aynı ayetin içinde kısa ve özet olarak geçmektedir. Görüldüğü gibi, Allah Teâlâ Hz. İbrahim’e **“Tut, alıştır, bırak, çağır.”** diye emirler vermiştir. Hz. İbrahim aynen bu şekilde yaptıktan sonra, kuşlar dirilmişler, eski hallerine geri dönmüşler, uçarak ve koşarak onun yanına gelmişlerdir. Acaba yukarıdaki ayette geçen emirler, dinî emirler midir? Herkes böyle yapmak zorunda mıdır? Herkes dört kuş bulsa, kesse, parçalara ayırsa, sonra da çağırırsa dirilecekler mi? Kesinlikle bu emirler dinî emirler türünden değildir. Hiçbir kimse böyle bir şey yapmak zorunda değildir. Bir kimse böyle bir şey yapsa da kuşlar dirilmeyecektir. Ancak Hz. İbrahim nübüvvet, risalet ve imamet makamında bulunuyordu. Birçok şeyi kalp gözüyle keşfediyordu. Bu yüzden içinde bulunduğu

⁴⁸⁰ <http://www.islamquest.net/fa/archive/question/fa22409>.

⁴⁸¹ Bakara 2/260.

makama uygun olarak söz konusu olan emirler yani tavsiyeler verilmişti. Hz. İbrahim tavsiyelere uyduğu için kendisine yararlı ve faydalı olmuştur. Kalbi mutmain olmuştur. Ancak tavsiyelere uymasaydı dahi günah işlemiş olmayacaktı. Çünkü bu konu da Emr-i İrşadî konularındandı. Bütün bunlardan şöyle bir sonuç çıkarılmaktadır: Hz. Âdem'in isyanı da Emr-i Mevlevî'ye isyan değil, Emr-i İrşadî'ye isyandı. Bu yüzden günah işlememiştir. Ancak ağaçtan yediği için kendisini zahmetin ve meşakketin içine sürüklemiş oldu.⁴⁸²

Diğer taraftan Mekârim Şîrâzî'ye göre isyan kelimesi günümüzde genellikle günah anlamında kullanılmaktadır. Ancak sözlükte itaatın ve emrin dışına çıkmak manasında da yararlanılmaktadır.⁴⁸³ Dolayısıyla isyan kelimesi ister farz, ister mekruh, ister müstehap olsun her hangi bir emrin dışına çıkıldığı zaman istifade edilir. Bunun dışında isyan ve günah bazen mutlaktır. Yani istisnasız herkes için isyan ve günahtır. Örnek yalan söylemek, zulüm etmek, haram malı yemek gibi. Bazen de orantısaldır. Yani bir iş düşünelim, eğer bir kişi onu yaptığı zaman, hem günah değil, hem de ona orantılı olarak güzel ve değerlidir. Ancak başka bir kişi yaptığı zaman, onun makamına orantılı olarak güzel ve değerli değildir. Örneğin bir hastane yapmak için halktan yardım istenmektedir. İşçi bir insan, birkaç liradan fazla olmayan bir günlük gelirinin tamamını vermektedir. Bu iş, ona oranla fedakârlık, güzellik ve kesinlikle iyiliktir. Ancak bir servet sahibi aynı miktarda yardım yaparsa, ona oranla iyi olmadığı gibi, aynı zamanda kınanır, eleştirilir, tenkit edilir. Hâlbuki dinin yasaları bakımından bir haram işlememiştir, hatta hayırlı bir işe yardım da yapmıştır. Bu durum, **“İyilerin iyilikleri, yakınlaştırlıların kötülükleridir.”**⁴⁸⁴ sözündeki durum gibidir. Bu durum, Terk-i Evla olarak meşhur olan şeydir. Ona “Orantısız günah” adı da verilmiştir. Ancak hakikatte ne günahtır ne de ismet makamına karşıdır. Bu durum, hadislerde müstehaplara karşı gelmeyi isyan olarak isimlendirilen şeydir. Nitekim İmam Muhammed Bakır günlük nafile ve sünnet namazlarla ilgili olarak şöyle söylemiştir: “Bunlar müstehaptır ve farz değildir. Kim bunları terk ederse isyan etmiştir. Çünkü insanın hayırlı bir iş yaptığı zaman onu devam ettirmesi de müstehaptır.”⁴⁸⁵

Bu açıklamalar ışığında Hz. Âdem'in ve eşinin **“Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamazsan ve bize acımazsan, kesinlikle hüsrana uğrayanlardan oluruz.”**⁴⁸⁶ diye bağışlanma dilemelerinin nedeni de ortaya çıkmaktadır. Burada bağışlanma dilemek ve tevbe etmek, günahtan ve haramdan

⁴⁸² Tâhâ 20/117-121.

⁴⁸³ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 13/323.

⁴⁸⁴ Meclîsî, *Bihârü'l-Envâr*, 25/205. (Şia kaynaklarında hadis olarak nakledilmektedir.)

⁴⁸⁵ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 13/323.

⁴⁸⁶ Araf 7/23.

dolayı değildi. Çünkü Hz. Âdem bulunduğu duruma, konuma, makama göre en iyiyi yapmalıydı. Ancak en iyiyi değil de iyiyi yapınca eleştirildi ve kınandı. En iyi makamdan iyi makama düşmüş oldu. Dolayısıyla tevbenin ve istiğfarın derecelerini şu şekilde belirlemek mümkündür: Bazıları işledikleri büyük günahlardan tevbe ederler. Bazıları büyük günah işlemezler, ancak işledikleri küçük günahlardan tevbe ederler. Bazıları büyük ve küçük günahlardan uzak dururlar, ancak işledikleri mekruhlardan tevbe ederler. Bazıları yapamadıkları hayırlı işlerden tevbe ederler. Bazıları yapamadıkları en iyi işlerden tevbe ederler. Bazıları Allah'tan başkasına teveccüh ettiklerinden tevbe ederler. Bazıları sırf tevbe etmek güzel ve hoş bir amel olduğu için tevbe ederler. Nitekim rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber **“Allah’ım! Beni tevbe edenlerden kıl”** diye dua ederdi.⁴⁸⁷ Hakeza günlük sünnet ve müstehap namazlara alışan birinin de onları terk etmesi, hem kendi değerinin altına düşmesi hem de sünnet ve müstehap namazlara amelî olarak isyan etmesi anlamına gelmektedir. Bu yüzden, farz olmamasına ve kılınmadığı zaman günah yazılmamasına karşın, böyle bir duruma düşmemek için elden geldiği kadar sünnet ve müstehap namazları da kılmak gerekir. Nitekim Buhârî “Gece Namaza Kalkmayı Âdet Edinen Bir Kimsenin Gece Namazını Terk Etmesinin Mekruh Kılınması Babı” isimli bölümde, Peygamber Efendimizin Abdullah b. Amr’a şöyle buyurduğunu nakletmiştir: **“Ey Abdullah! Sen sakın filan adam gibi olma. O gece namazına kalkıyordu, sonra gece namazına kalkmayı terk etti.”**⁴⁸⁸ Gece namazı kılmak, farz değil, müstehap ve sünnettir. Dolayısıyla kılınmadığı zaman günah yoktur. Kılmayan bir kimse eleştirilmez ve kınanmaz. Ancak gece namazına kalkmayı adet edinen bir kimse, sonra onu terk ederse, bir taraftan değerinin altına düşmüş olur, bir taraftan da amelî olarak isyan etmiş olur. Bu yüzden kınanır ve eleştirilir. İşte bu durum bazen Arapçada “İsyan” kelimesiyle ifade edilmektedir. Hz. Âdem’in buğdaydan yemesine isyan denilmesi de müstehap olan bir işi terk etmeye isyan denilmesi gibidir. Yani işin içinde günah ve haram diye bir şey yoktur. Dolayısıyla Hz. Âdem’in ismetine herhangi bir zarar gelmemiştir.

Nitekim Subhânî’ye göre, zulüm, bir şeyi kendi yerinin dışında bir yere koymaktır. Örneğin Araplar şöyle söylemektedirler: “Kim babasına benzerse zulüm etmemiştir.” Dolayısıyla zulüm her zaman günah işlemek anlamında kullanılmamaktadır. Hz. Âdem tevbe etmiş ve Allah da onun tevbesini kabul etmiştir. Ancak Allah’a yapılan bütün tevbelerin ve yönelmelerin günahın vukuundan kaynaklandığına dair hiçbir delil yoktur. Ğufrân kelimesi örtmek anlamına geldiği için, örtmek ve günah arasında zorunlu bir birliktelik yoktur. Zira

⁴⁸⁷ Tirmizî, “Tahâret”, 41 (No. 55).

⁴⁸⁸ Buhârî, “Teheccüd”, 19 (No. 1152).

örtülen şey bazen günah olabilir ve bazen de yapılmasının beklenmediği caiz bir iş olabilir.⁴⁸⁹ Ayrıca Allah Teâlâ insanın kendisine zulüm etmesini kötü bir amel işlemenin karşısında saymakta ve şöyle buyurmaktadır: **“Kim kötü bir amel yaparsa veya kendisine zulüm ederse, sonra Allah’tan bağışlanma dilerse, Allah’ı bağışlayıcı ve merhametli olarak bulacaktır.”**⁴⁹⁰ Bu bakımdan Hz. Âdem’in **“Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik.”** sözünün günahı itiraf etme sözü olmadığı anlaşılmaktadır. Zira insanın kendisine zulüm etmesi kötü bir amel yapmasının dışındadır. Çünkü insanın kendisini makamından indirmesine neden olur, ancak Allah’ın sınırlarını çiğnemeyi gerektirmez. Lâkin kötü bir amel yapmak Allah’ın sınırlarını aşmak demektir. Bundan dolayı Allah Teâlâ’nın **“Şu ağaca yaklaşmayın. Çünkü zalimlerden olursunuz.”**⁴⁹¹ sözünün muradı da belli olmaktadır. O da şudur ki: İnsanın kendisine zulüm etmesi, makamından düşmesini gerektirir.

Bazıları Hz. Âdem hakkındaki **“Ardından tevbesini kabul etti ve onu hidayet etti.”**⁴⁹² ve **“Sonra Âdem Rabbinden bir takım kelimeler aldı ve (Allah) onun tevbesi kabul etti.”**⁴⁹³ ayetlerindeki tevbelerin gûnahtan kaynaklandığını sanmışlardır. Hâlbuki Allah’a yapılan bütün tevbelerin ve yönelmelerin günahın vukuundan kaynaklandığına dair hiçbir delil olmadığı biraz önce açıklanmıştı. Özellikle Hz. Âdem gibi şahsiyetlerin Allah’a tevbelerinin ve yönelmelerinin gûnahtan kaynaklandığına bir delil sayılamaz. Aksine Allah’ın azameti karşısında ilimlerinin genişliğine bir delil sayılabilir. Bundan dolayı şöyle söylenmektedir: **“İyilerin iyilikleri, yakınlaştıranların kötülükleridir.”**⁴⁹⁴ Hakeza Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Kalbimin üzeri kirlenir. Bu yüzden her gün yetmiş defa Allah’a istiğfar ederim.”**⁴⁹⁵ Bu bakımdan bu tür istiğfarlar günahın işlendiğine delil olamaz. Aksine sadece ilmin genişliğine ve Allah’ın azametini idrakin derinliğine delil olmaktadır.

Bu nedenle **“Sonra şeytan ona vesvese verdi ve dedi ki: ‘Ey Âdem! Ebedilik ağacını ve yok olmayacak mülkü sana göstereyim mi?’”**⁴⁹⁶ ayetindeki şeytanın vesvesesi ve Hz. Âdem’in aldanması da haram ve günah işlediği anlamına gelmemektedir. Hz. Âdem günah olmayan bir iş yapmıştır. Nitekim muhkem ayetlerde şeytanın ihlâslı kılınmış kulları kandırıp günaha ve harama duçar

⁴⁸⁹ Subhânî, *İsmetu’l-Enbiyâ*, 93, 109.

⁴⁹⁰ Nisa 4/110.

⁴⁹¹ Bakara 2/35.

⁴⁹² Tâhâ /122.

⁴⁹³ Bakara 2/37.

⁴⁹⁴ Meclîsî, *Bihâru’l-Envâr*, 25/205.

⁴⁹⁵ Subhânî, *İsmetu’l-Enbiyâ*, 93, 109.

⁴⁹⁶ Tâhâ 20/117-121.

edemeyeceğini açıkça şu şekilde bildirilmektedir: **“(Şeytan) dedi ki: Rabbim! Beni azdırdığın şeyden dolayı, kesinlikle yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini azdıracam. Ancak onlardan Senin ihlâslı kılınmış kulların hariç.”**⁴⁹⁷ İhlâslı kılınmış kullar Allah’ın kendilerini seçtiği kullardır. Nitekim daha önceki sayfalarda da değinildiği gibi Allah Teâlâ peygamberlerden bir grup hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Onları seçtik ve müstakim yola hidayet ettik. Allah’ın hidayeti işte budur. Kullarından dilediği kişileri onunla hidayet eder.”**⁴⁹⁸ Dolayısıyla ihlâslı kılınmış kişiler, aynı zamanda Allah’ın kendilerini seçtiği kişilerdir. Hz. Âdem ise nehye muhalefet ettiği gün seçilmiş kişilerden değildi. Allah Teâlâ onu bu olaydan sonra seçip şöyle buyurmuştur: **“Âdem, Rabbine isyan etti ve şaşırıp ziyana uğradı. Sonra Rabbi onu seçti. Ardından tevbesini kabul etti ve onu hidayet etti.”**⁴⁹⁹ Dolayısıyla Allah Teâlâ’nın seçilmiş kişiler hakkındaki zikrettiği şeylerle şeytanın Âdem’e vesvesenin bir çelişkisi yoktur. Kesinlikle şeytanın seçilmiş kişiler üzerinde hiçbir nasibi ve onları etkileyecek bir nüfuz yolu yoktur.

Hakeza **“Sonra şeytan onları ondan kaydırıp ve içinde bulunduları şeyden çıkardı.”**⁵⁰⁰ ve **“Onları aldatarak indirdi. Ağaçtan tattıkları zaman çirkinlikleri onlara görüldü.”**⁵⁰¹ gibi ayetleri de yukarıdaki açıklamalara göre değerlendirmek gerekmektedir. Bu bakımdan Hz. Âdem’in yaptığı iş ıstılahta kullanılan isyan ve günah olduğuna delalet etmez. Ancak Hz. Âdem’in yaptığı iş kendi maslahatına da olmadı. Aksine meşakkate düştü ve rahat bir hayattan uzaklaştı. Bütün o bereketlerden ve maslahatlardan yoksun olma durumunu **“Zelle/kaydırdı”** veya **“Onları aldatarak indirdi.”** ifadeleri tasdik etmektedirler.

Buraya kadar yapılan araştırmayla Şia âlimlerinin Hz. Âdem’in ismet sahibi olduğu ve hiçbir şekilde günah işlemediği konusunda ittifak ettikleri görülmektedir.

1.3. Mu'tezile

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Şu ağaca yaklaşmayın. Çünkü zalimlerden olursunuz.”**⁵⁰² Zemahşerî’ye göre, Allah’a isyan ederseniz kendilerin zulüm edenlerden olursunuz, demektir.⁵⁰³ Hz. Âdem ve Havva ağaçtan yedikten sonra Allah’a yönelip **“Rabbimiz! Eğer bizi bağışlamazsan ve bize merhamet**

⁴⁹⁷ Hicr 15/39-42

⁴⁹⁸ Enam 6/87-88.

⁴⁹⁹ Tâhâ /121-122.

⁵⁰⁰ Bakara 2/36.

⁵⁰¹ Araf 7/22

⁵⁰² Bakara 2/35.

⁵⁰³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/127.

etmezsen kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olursun.⁵⁰⁴ diye söylemişlerdir. Âdem ve Havva'nın kendilerine karşı yaptıkları günahları küçük de olsa bağışlanmıştı. Ardından yaptıkları iyilikleri küçük gören ve küçük kusurlarını da büyük gören evliyanın ve salihlerin âdeti üzere dua etmişlerdir.⁵⁰⁵ **“Âdem, Rabbine isyan etti ve şaşırıp ziyana uğradı.”**⁵⁰⁶ Çok açık ve sarıh buyurdu. Peki, niçin “Âdem kaydı ya da hata yaptı” diye hafif bir ifade söylemedi? Bu ayette mükellefler için bir lütuf, apaçık bir uyarı ve yeterli bir öğüt vardır. Çünkü adeta şöyle söylemiş gibidir: Bakın ve ibret alın. Kendisinden nefret edilmesine neden olmayan küçük günahların caiz olduğu Allah'ın habibi masum peygamberi böyle ağır ve kötü lafızlarla nasıl vafislandırırdım? Öyleyse yaptığınız küçük kötülükleri ve günahları önemsiz görmeyin, ayrıca büyük günahları işlemeye de hiç cesaretlenmeyin.⁵⁰⁷ Ancak Cessas'a⁵⁰⁸ göre “Ğavâ” kelimesinin anlamı, Hz. Adem'in cennetteki rahat hayatı bozuldu, demektir. Dolayısıyla dalalet, sapıtmak ve günah anlamı verilemez. Çünkü böyle bir durum peygamberlere caiz değildir.⁵⁰⁹ Kâdî Abdulcebbar'a göre Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın zalim olarak adlandırılmalarının nedeni, günah işlemeleri değil, sevap olarak elde edecekleri bazı şeylerden mahrum kalmalarıdır.⁵¹⁰

Hiz. Âdem ile ilgili bölümün sonunda şöyle bir sonuç ortaya çıkmıştır: Ehl-i Sünnet mensuplarının bir kısmı Hiz. Âdem'in şirke mürtekip olduğuna, bir kısmı peygamberlikten önce küçük günah işlediğine, bir kısmı da hayatının başından sonuna kadar masum olduğuna inanmaktadırlar. Şia mensuplarının hepsi Hiz. Âdem'in hayatının başından sonuna kadar tamamen ismet sahibi olduğunu savunmaktadırlar. Mu'tezile mensuplarının bazıları küçük günah işlediğini idda ederken, bazıları da ismete yönelik yorumlamayı tercih etmişlerdir.

2. Hiz. Nuh

Hiz. Nuh kavminin içinde uzunca yıllar yaşamış ve onları 950 yıl Allah'ın birliğine davet etmişti.⁵¹¹ Kavmi onu Allah'ın birliğine ve kendisinin peygamberliğine çağırdığı için sapıtmış olarak görüyordu. Hiz. Nuh ise kendisinde

⁵⁰⁴ Araf 7/23.

⁵⁰⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/96.

⁵⁰⁶ Tâhâ 20/121.

⁵⁰⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/94.

⁵⁰⁸ Cessas'ın Mu'tezile inançlarını savunduğunu bilinmektedir. Daha fazla bilgi için şu adrese bakılabilir: <https://darusselam.com/reddiyeler/ebubekir-razi-el-cessas-ve-i-tizalin-gorusleri.html?print=print>

⁵⁰⁹ Cessâs, Ahmed b. Ali, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâsu'l-Arabî, 1405, 4/202.

⁵¹⁰ Kâdî Abdulcebbar, *Muteşâbihu'l-Kur'ân*, 287.

⁵¹¹ Ankebut 29/14.

hiçbir şekilde bir sapıtmışlık, yanlışlık, günah, isyan olmadığını, tam tersine masum bir peygamber olduğunu şöyle söylüyordu: **“Ey kavmim! Bende hiçbir dalalet yoktur. Ancak ben âlemlerin Rabbinin Resûlüyüm.”**⁵¹² Ancak ona birkaç kişiden başka hiçbir kimse iman etmedi. Kavmi, Hz. Nuh’a ve iman edenlere sürekli eziyet ediyordu. Bu nedenle kavmine beddua etti. Allah Teâlâ ona bir gemi yapmasını emretti. Çünkü yeryüzünün tamamını suların kaplayacağını ve sadece geminin içindeki kişilerin turtulacağını bildirdi. Hz. Nuh tıpkı ilahî emir doğrultusunda çölün ortasında bir gemi yapmaya başladı. Elbette kâfirler için bu konu büyük bir maskara konusuna dönüştü. Hz. Nuh ve az sayıdaki iman eden kişiler gemiyi yaparlarken kâfirler onların yanlarından geçiyorlar ve sürekli onlarla alay ediyorlardı.

Nihayet vaat edilen gün gelmişti. Gökyüzünden yağmurlar şarıl şarıl akmaya ve yeryüzünün pınarları da dışarıya fışkırmaya başlamıştı.⁵¹³ Hz. Nuh az sayıdaki iman edenlere gemiye binmelerini emretti ve onlar da bindiler. Kısa bir süre sonra oğlunun geminin dışında olduğunu ve gemiye binmediğini gördü. Her ne kadar gemiye binmesini istediye de binmedi ve boğulanlardan oldu.⁵¹⁴ Hz. Nuh oğlunun boğulduğunu görünce Allah Teâlâ’ya nida etti. Kendisine ailesini kurtaracağını vaat ettiğini ve oğlunun da ailesinden biri olduğunu söyledi. Allah Teâlâ ona şöyle buyurdu: **“Ey Nuh! Kesinlikle o senin ailenden değildir. Çünkü o salih olmayan bir iştir. Öyleyse hakkında ilmin olmayan şeyi benden isteme. Kesinlikle ben, cahillerden olmaktan (sakın) diye sana öğüt veriyorum.”** Ardından Hz. Nuh şöyle dedi: **“Rabbim! Ben hakkında ilmim olmayan bir şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamazsan ve bana merhamet etmezsen hüsrana uğrayanlardan olurum.”**⁵¹⁵ Bazıları Hz. Nuh’un yukarıdaki sözlerinden hareketle bir hata yaptığını sanmışlar, bundan dolayı onu günahla itham etmişlerdir. Şimdi konuyla ilgili açıklamalara başvurulacaktır.

2.1 Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre Hz. Nuh, oğlu hakkında Rabbinden istekte bulunarak mürtekip olduğu zellesinden dolayı tevbe etmiştir. Devamında “Rabbim! Beni gazabından kurtarmazsan hüsrana uğrayanlardan olurum” diye yalvarmıştır.⁵¹⁶ Dolayısıyla Taberî’ye göre Hz. Nuh yanlış ve hata yapmıştır. Hatta Allah Teâlâ’nın gazabını bile hak etmiştir. Bundan dolayı Allah Teâlâ’dan bağışlanma dilemiştir.

⁵¹² Araf 7/61.

⁵¹³ Kamer 54/9-16.

⁵¹⁴ Hud 11/36-43.

⁵¹⁵ Hud 11/46-47.

⁵¹⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 12/33-34.

Ancak Mâturîdî'ye göre Hz. Nuh'un cahillerden olmadığı çok açıktır. Zira ismet nehiy edilmeye mani değildir, aksine ismet nehiy vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır. **“Eğer beni bağışlamazsan ve bana merhamet etmezsen hüsrana uğrayanlardan olurum.”** ayeti ise, eğer aynı şeyi tekrar istemeye dönmekten ismetle ve korumakla bana merhamet etmezsen hüsrana uğrayanlardan olurum, demektir.⁵¹⁷ Bu bakımdan Hz. Nuh'un ismet sahibi olduğu, bu yüzden bu ayetlerdeki istiğfarın ve duanın günahlardan dolayı olmadığı çok açıktır. Hz. Nuh gibi tam ihlâslı, imanlı, takvalı bir peygamberin Allah'ın dergâhında istiğfar etmesi, bağışlanma dilemesi, rahmetini istemesi gayet normaldir. Çünkü Allah'ın rahmeti, fazlı, mağfireti olmasaydı hiçbir kimse mağfirete ve rahmete nail olamazdı ve cennete giremezdi. Nitekim Resûlullah şöyle buyurmaktadır: **“Hiçbir kimse ameliyle asla cennete giremeyecektir.”**⁵¹⁸ Bazıları “Ey Allah'ın Resûlü! Siz de mi giremeyeceksiniz?” diye sordular. Resûlullah şöyle buyurdu: **“Allah rahmetiyle ve fazlıyla beni korumazsa ben de giremeyeceğim.”**⁵¹⁹

Dikkat edilirse **“Eğer beni bağışlamazsan ve bana merhamet etmezsen hüsrana uğrayanlardan olurum.”** ifadesi kinayeli bir şekilde mağfiret ve bağışlanma talebidir. Aynı zamanda Allah'ın dışındaki her şeyden hatta çok sevgi duyulan evlattan ve eşten dahi umudu kesmek ve sadece Allah'a yönelmektir. Nitekim Hz. Âdem ve Hz. Havva da buna benzer bir şekilde şöyle dua etmişlerdi: **“Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamazsan ve bize acımazsan, kesinlikle hüsrana uğrayanlardan oluruz.”**⁵²⁰ Onlar da kendi nefislerinden umutlarını kesmişler ve sadece Allah'a umut bağlamışlardı.

Bazıları göre **“O senin ailenden değildir”**⁵²¹ ayetinden dolayı o Nuh'un oğlu değildi. Bu böyle olunca Nuh'un **“oğlum ailemdendir”** sözünün yalan olduğu ortaya çıkmaktadır. Yalan ise günahtır. Ancak Fahreddîn Râzî'ye göre Hz. Nuh ile ilgili böyle bir şey söylemek doğru değildir.⁵²² Çünkü mezkûr oğulla ilgili olarak birkaç görüş bulunmaktadır. Birincisi: O Hz. Nuh'un oğlu idi. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Nuh oğluna seslendi...”**⁵²³ Ancak onun dininden olmadığı için ehlinden de olamamıştır. İkincisi: O Hz. Nuh'un değil, karısının oğlu idi. Ailesinin içine karıştığı için oğul lafzına muhatap olmuştu. Nitekim Hz. Nuh **“Oğlum ailemdendir”** dedi, ancak **“Oğlum benim soyumdandır”** demedi.

⁵¹⁷ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 6/138.

⁵¹⁸ Buradaki amaç; insanları salih amel işlemekten uzaklaştırmak değil, tersine salih ameller yapmasını sağlamak, ancak hiçbir kimsenin ameline güvenmemesini öğretmektir.

⁵¹⁹ Buhârî, “Merzâ”, 19 (No. 5673).

⁵²⁰ Araf 7/23.

⁵²¹ Hud 11/46.

⁵²² Fahreddîn Râzî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 24-26.

⁵²³ Hud 11/42.

Üçüncüsü: O gayr-i meşru bir yoldan dünyaya gelmişti. Ancak bu görüş çok zayıftır. Çünkü peygamberlerin makamını böyle çirkin şeylerden tenzih etmek gerekir.

2.2. Şia

Şia mensuplarının en muteber müfessirlerinden olan Tûsî'ye göre o Hz. Nuh'un sulbünden olan oğlu idi. Ancak Allah Teâlâ onu kurtaracağı konusunda vaatte bulunmamıştı. Çünkü o Hz. Nuh'un dininden değildi. Bu yüzden onun din ehlinde yani ailesinden de olmadı. Allah Teâlâ Hz. Nuh'u hakkında bilgisi olmadığı şeyi istemekten men etmiştir. Burada men ve nehyin var olması olayın vuku bulduğunu göstermez.⁵²⁴ Dolayısıyla mezkûr oğul Hz. Nuh'un soyundan gelen oğlu idi. Nitekim Rabbimiz **"Nuh oğluna seslendi..."**⁵²⁵ diye ayette de onun oğlu olduğunu buyurmaktadır. Mezkûr oğul Hz. Nuh'un neslinden gelen oğlu idi, ancak kalben babasına ve onun dinine inanmıyordu. Hz. Nuh ise bu durumdan haberdar değildi. Nitekim Hz. Nuh, oğlu geminin dışında kaldığı ve ona binmeyi reddettiği zaman ona **"Kâfirlerle birlikte olma"**⁵²⁶ dedi, ancak **"Kâfirlerden olma"** diye söylemedi. Bundan dolayı Hz. Nuh'un ailesinden çıkarıldı. Zira onun ailesinden ve ehlinde olabilmesi için onun dininden olması gerekiyordu. Bu bakımdan iman ve inanç aynı aileden olma şartlarındandır. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **"Selman, biz Ehl-i Beyt'tendir."**⁵²⁷ Selman soy bakımından Hz. Peygamber'in ailesinden ve akrabalarından olmamasına karşın, inanç bakımından İslam dinine iman ettiği için onun ailesinden ve ehlinde sayılmıştır. Hakeza şöyle buyurmuştur: **"Her takvalı ve ihlâslı kişi benim ehlimdir."**⁵²⁸ Hz. Peygamber bu durumun aksini de haber vermiş ve şöyle buyurmuştur: **"Kim bir müslümanı aldatırsa veya ona zarar verirse ya da hile yaparsa bizden değildir."**⁵²⁹

Hz. Nuh oğlunun kâfir olduğunu ve bunu içinde gizlediğini bilmiyordu. Bu yüzden onun da kurtarılanlardan olacağı beklentisi içindeydi. Ancak Allah Teâlâ ona hakikati bildirip şöyle buyurdu: **"Öyleyse hakkında ilmin olmayan şeyi benden isteme. Kesinlikle ben, cahillerden olmaktan (sakın) diye sana öğüt veriyorum."** Hz. Nuh oğlunun kurtarılmasını istememiş ve böyle bir talepte bulunmamıştır. Çünkü onun hakikatini bilmiyordu. Allah Teâlâ'nın onu uyarması ise **"Eğer şirk**

⁵²⁴ Tûsî, *et-Tibyân*, 5/494.

⁵²⁵ Hud 11/42.

⁵²⁶ Hud 11/42.

⁵²⁷ Beğavî, Ebu Muhammed, Hüseyin b. Mesud, *Tefsiru'l-Beğavî*, Dâru Tîbe, 1417/1997, 6/323.

⁵²⁸ Feyz-i Kâşânî, Molla Muhsin, Muhammed Muhsin b. Şah Murtezâ, *Vâfî*, İsfahan, Kitaphaneyi İmam Emiri'l-Muminin Ali, 1406, 3/897.

⁵²⁹ Harrânî, *Tuhefu'l-Ukul*, 42.

koşarsan, kesinlikle amellerin boşa çıkacak.⁵³⁰ ayetine benzemektedir. Yani olay gerçekleşmeden önce sonucu haber verilmektedir. Hz. Nuh oğlunun hakikatini öğrenince **“Rabbim! Ben hakkında ilmim olmayan bir şeyi senden istemekten sana sığınırım.”**⁵³¹ dedi. Dolayısıyla onun kurtarılmasını istemekten vazgeçtiği için her hangi bir hataya ve yanlışla duçar olmamıştır.

Bazılarına göre Hz. Nuh **“Oğlum ailemdendir”** dedi. Ancak Allah Teâlâ **“Ey Nuh! Kesinlikle o senin ailenden değildir.”** diye buyurdu. Zahiren Hz. Nuh yalanlanmış gibi oldu. Ancak Şerîf Murtezâ'ya peygamberlere yalan nispeti verilemez. Dolayısıyla bu ayetlerdeki her bir bölüm akli delillere mutabık olan doğrular bulundurmaktadır.⁵³² Buradan hareketle Hz. Nuh **“Oğlum ailemdendir”** diye söylediği zaman soy bakımından oğlu olduğunu kastdediyordu. Nitekim Allah Teâlâ onun soy bakımından oğlu ve ailesinin bir bireyi olduğunu diğer ayetlerde de söylemektedir. Örneğin şöyle buyurmaktadır: **“Ona (gemiye) her şeyden ikişer çift ve kendisi hakkında söz geçen kişiler hariç aileni bindir.”**⁵³³ Allah Teâlâ **“Kesinlikle o senin ailenden değildir.”** diye buyurduğu zaman ise onun inanç ve iman bakımından Hz. Nuh'un ailesinden olmadığı kastediyordu. Nitekim İmam Ali Rıza şöyle söylemiştir: “Kesinlike o Hz. Nuh'un oğlu idi. Ancak Allah Teâlâ'ya isyan edince onu babasının ailesinin üyesi olmaktan çıkardı. Hakeza kim bizim akrabalarımızdan olursa, ancak Allah Teâlâ'ya itaat etmezse bizden değildir. Eğer Allah'a itaat edersen sen de biz Ehl-i Beyt'ten olursun.”⁵³⁴ Dolayısıyla bu ayetlerde her hangi bir çelişki söz konusu değildir ve Hz. Nuh'un da ismetinde bir problem meydana gelmemiştir.

Tabâtabâî'ye göre bilgisi olmadığı bir konuda Hz. Nuh'un oğlunun kurtarılması için dua etmeye yöneldiği anlaşılmaktadır. Ancak dua etmeden ve yardım istemeden önce ilahî yardım ona gelip şöyle buyurmaktadır: **“Öyleyse hakkında ilmin olmayan şeyi benden isteme. Kesinlikle ben, cahillerden olmaktan (sakın) diye sana öğüt veriyorum.”** Bir şeyi yasaklamak onun gerçekleştiği anlamına gelmez.⁵³⁵ Bu bakımdan Hz. Nuh oğlunun boğulmak üzere olduğunu görünce onun kurtarılması için Allah'a dua etmeyi ve Ondan yardım istemeyi irade etmişti. Ancak henüz dua etmeden ve yardım istemeden önce Allah Teâlâ'nın uyarısı gelmiştir. Allah Teâlâ Hz. Nuh'u uyarmakta ve oğlunun kurtarılması için dua etmemesi gerektiğini haber vermektedir. Eğer kâfir birinin

⁵³⁰ Zümer 39/65.

⁵³¹ Hud 11/47.

⁵³² Şerif Murtezâ, Ali b. Hüseyin, *Tenzihu'l-Enbiyâ*, Kum, Şerif Radî, 1418/1997, 17.

⁵³³ Hud 11/40.

⁵³⁴ Subhânî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 120.

⁵³⁵ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 10/236.

kurtarılması için dua ederse cahillerden olacağını buyurmaktadır. Nitekim Peygamber Efendimiz de birçok ayette olay gerçekleştirmeden önce uyarılmaktadır. Örneğin şöyle buyurmaktadır: **“Sakin onlardan bazılarını yararlandığımız şeylere gözüünü dikme...”**⁵³⁶ Yani şu anlama gelmektedir: “Ey Peygamber! Biz kâfirlerden bazılarını para, mal, mülk, servet, kadın ve dünyalık şeyler vermekteyiz. Sakin sen bunlara andanma. Sakin sen para, mal, mülk, servet, kadın ve dünya düşkünü olma...” Hz. Peygamber asla böyle duruma düşmemiştir. Ancak Rabbimiz Peygamber Efendimizi olay gerçekleşmeden önce bu şekilde uyarmakta ve onu eğitmektedir.

Rabbimiz Hz. Nuh’a **“Öyleyse hakkında ilmin olmayan şeyi benden isteme.”** diye buyurduktan ve onu yanlış bir şey istememesi gerektiği konusunda uyardıktan sonra Hz. Nuh hemen şöyle söylemektedir: **“Rabbim! Ben hakkında ilmin olmayan bir şeyi senden istemekten sana sığınırım.”** Dikkatlice bakıldığında zaman Hz. Nuh’un henüz bir şey istemediği anlaşılmaktadır. Çünkü **“istemekten sana sığınırım”** diye söylemekte ve geniş zaman kipi kullanmaktadır. Eğer Hz. Nuh istemiş olsaydı **“istediğimden sana sığınırım”** diye söylemesi ve geçmiş zaman kipi kullanması gerekirdi. Dolayısıyla bu ayetler, Hz. Nuh’un günah işlediğine değil, tam tersine masum olduğuna, ismetinin nasıl gerçekleştiğine ve Allah Teâlâ’nın onu koruma yöntemine delalet etmektedir. Bu bağlamda Hz. Nuh’un **“Eğer beni bağışlamazsan ve bana merhamet etmezsen hüsrana uğrayanlardan olurum.”** diye yakarması zahiren gûnahtan sonraki tevbe-i andırmaktadır, ancak aslında hataya düşmekten, günah işlemekten, cahillerden olmaktan koruduğu için Allah Teâlâ’ya şükür mahiyetindedir. Bu bakımdan şöyle yakarmış gibi olmaktadır: Allah’ım! Eğer beni uyarmasaydın ve bana acımasaydın, günah işlerdim ve hüsrana uğrayanlardan olurdum.”

2.3. Mu’tezile

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Nuh Rabbine seslendi ve dedi ki: Rabbim! Kesinlikle oğlum ailemdendir.”**⁵³⁷ Zemahşerî’ye göre Hz. Nuh’un seslenişi, her ne kadar açık ve net olmasa bile, istek manasını taşımaktadır. Çünkü oğlunun boğulma zamanında ailesinin kurtarılacağı vaadini hatırlayınca, vaadin yerine getirilmesini istemiştir. Cahillikten ve bilgisizlikten dolayı hakikatini bilmediği bir şeyi istemiştir. Bu yüzden Allah Teâlâ cahillerin fiillerinden olan bu isteği ve benzerini tekrarlamaması için ona öğüt vermiştir.⁵³⁸ Ancak daha önceden de

⁵³⁶ Hicr 15/88.

⁵³⁷ Hud 11/45.

⁵³⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/400.

açıklandığı ve hatta Zemahşerî'nin de söylediği gibi ayetlerde Hz. Nuh'un istekte bulunduğunu belirten bir ifade geçmemektedir. Zemahşerî'ye göre Hz. Nuh'un **“Eğer beni bağışlamazsan...”** diye dua etmesi de kusurundan ve günahından dolayı tevbe etmesine delalet etmektedir. Zemahşerî'nin yaptığı gibi düşmenin birincisi yanlış bağlanınca diğerleri de yanlış olmaktadır. Baştan Hz. Nuh'un hata yıptığına ve günah işlediğine inandığı için bu ayeti de aynı şekilde tefsir etmiştir. Ancak Kâdî Abdulcebbar'a ve Cessas'a göre Hz. Nuh bir istekte bulunmamış, sadece oğlunun kurtarılacağı vaat edilen ehlinden olduğunu zannetmiş, lakin Allah Teâlâ oğlunun kurtarılacağı vaat ehlinden olmadığını, zira onun dininden olmadığını haber vermiştir.⁵³⁹ Bu bakımdan Hz. Nuh oğlunun müslüman olduğunu zannettiği, bu yüzden onun da kurtulması için istekte ve duada bulunmaya hazırlandığı, ancak Allah Teâlâ onun kafir olduğunu bildirince bu istekten ve duadan vaz geçtiği anlaşılmaktadır.

Böylece Hz. Nuh ile ilgili ayetler sona ermiştir. Bu konuda şöyle bir sonuç ortaya çıkmıştır: Ehl-i Sünnet âlimlerinin bir kısmı Hz. Nuh'u tam olarak masum bilirlerken, bir kısmı da hata yaptığına veya günah işlediğine kanaat getirmişlerdir. Şia âlimlerinin hepsi Hz. Nuh'un her türlü günahattan masum olduğunu savundukları görülmüştür. Mu'tezile mensuplarının bazılarının Hz. Nuh'un hata yaptığına ve günah işlediğine inandığına, bazılarının ise ismete yönelik açıklamalar yaptığına şahit olunmuştur.

3. Hz. İbrahim

Allah Teâlâ birçok ayette Hz. İbrahim'i kâmil bir muvahhit ve mümin oluşundan dolayı övmektedir. Onun hiçbir zaman müşrik olmadığını ve Rabbine karşı gelmediğini bildirmekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle İbrahim (tek başına) bir ümmetti. Allah'a itaat eden bir hanif idi. O müşriklerden değildi.”**⁵⁴⁰ Hanif; sadece Allah'a inanan, Ona ortak koşmayan, muvahhit kişi demektir. Allah Teâlâ Peygamber Efendimize Hz. İbrahim'in dininden olduğunu, çünkü onun hanif olduğunu ve müşrik olmadığını söylemesini emretmekte ve şöyle buyurmaktadır: **“De ki: ‘Kesinlikle Rabbim beni müstakim yola, dindar bir dine, İbrahim'in hanif dinine hidayet etti. O müşriklerden değildi.’”**⁵⁴¹ Görüldüğü bu ve benzeri ayetler muhkem ayetlerdir ve Hz. İbrahim'in hiçbir zaman müşrik olmadığını beyan etmektedirler. Allah Teâlâ bu şekilde ısrarla Hz. İbrahim'i tevhit ehli, muvahhit, hanif olarak tanıtmaya ve onun hiçbir zaman müşrik olmadığını

⁵³⁹ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhu'l-Kur'ân*, 183; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 4/377.

⁵⁴⁰ Nahl 16/120.

⁵⁴¹ Enam 6/161.

belirtmesine karşın, peygamberlerin günah işlediğine inanan bir kesim de onun müşrik ve yalancı birisi olduğunu iddia etmektedirler. Şimdi bu ve diğer konularla ilgili âlimlerin ve bilginlerin görüşleri araştırılacaktır.

3.1. Ehl-i Sünnet

Allah Teâlâ Hz. İbrahim hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Dedi ki: Aksine bunu şu büyükleri yaptı, eğer konuşabilirlerse onlara sorun.”**⁵⁴² Taberî'nin rivayetine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur: “İbrahim hepsi Allah için olan şu üç yalandan başka yalan söylememiştir: **“Aksine bunu şu büyükleri yaptı”** sözü, **“Kesinlikle ben hastalanacağım”**⁵⁴³ sözü ve karısı Sare hakkında “O benim kız kardeşimdir” sözüdür.” Allah Teâlâ'nın bu konularda Hz. İbrahim'e izin vermiş olması olanaksız değildir.⁵⁴⁴ Bu rivayetin sahih olmadığı çok açıktır. Yani tamamen uydurma bir rivayettir. Çünkü Kur'ân'a uymamakta ve Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim'in özü sözü doğru bir peygamber olduğunu söylemesiyle çakışmaktadır. Zira şöyle buyurmaktadır: **“Kitapta İbrahim'i an. Kesinlikle o sıddık bir nebi idi.”**⁵⁴⁵ Bu nedenle Mâturîdî'ye göre istisnasız her peygamber salih olmalıdır. Her peygamber (Kur'ân'da) sıddık diye isimlendirilmese bile, istisnasız her peygamber sıddık olmalıdır.⁵⁴⁶ Sıddık; sıdkı çok olan ve kendisine asla yalan nispeti verilemeyen kişidir.”⁵⁴⁷ Bundan dolayı bir peygamberin yalan söylemesi mümkün değildir ve yalan söyleyen bir kişi asla peygamber olamaz. Hatta peygamber olmak bir kenarda dursun, gerçek bir mümin bile olamaz. Zira Hz. Peygamber'e “Mümin bir kimse yalan söyler mi?” diye sorulunca şöyle buyurmuştur: **“Hayır, bir kimse yalan söylediği zaman, Allah'a ve ahiret gününe iman etmez.”**⁵⁴⁸ Yani bir insan yalan söylerken Allah'a ve ahiret gününe iman etmekten çıkmakta ve kâfir hükmünde olmaktadır. Peki, böyle bir şeyi Hz. İbrahim hakkında düşünmek mümkün müdür? Allah Teâlâ'nın bir insanın hele hele bir peygamberin yalan söylemesine ve kötü bir iş yapmasına izin vermesi ise olanaksızdır. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“De ki: Kesinlikle Allah kötülüğü emretmez. Allah hakkında bilmediğiniz şeyler mi söylüyorsunuz.”**⁵⁴⁹

⁵⁴² Enbiya 21/58-63.

⁵⁴³ Saffat 37/89.

⁵⁴⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 17/31.

⁵⁴⁵ Meryem 19/41.

⁵⁴⁶ Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 2/363.

⁵⁴⁷ Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 6/249.

⁵⁴⁸ Muttakî Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, 3/874.

⁵⁴⁹ Araf 7/28.

“Aksine bunu şu büyükleri yaptı” ve “Kesinlikle ben hastalanacağım” ayetleri hakkında sonraki satırlarda araştırma ve açıklama yapılacaktır. Ancak karısı Sare hakkında “O benim kız kardeşimdir” sözünün uydurma bir söz ve İsrailiyyat olduğu, tahrif edilmiş Tevrat’tan alındığı da bilinmektedir. Bu konu Tevrat’ta şöyle geçmektedir: “Ülkedeki şiddetli kıtlık yüzünden Avram⁵⁵⁰ geçici bir süre için Mısır’a gitti. Mısır’a yaklaştıklarında karısı Saray’a, “Güzel bir kadın olduğumu biliyorum” dedi. “Olur ki Mısırlılar seni görüp, “Bu onun karısı” diyerek beni öldürür, seni sağ bırakırlar. Lütfen, “Onun kız kardeşiyim” de ki, senin hatırın için bana iyi davransınlar, canıma dokunmasınlar.” Avram Mısır’a girince, Mısırlılar karısının çok güzel olduğunu farkettiler. Kadını gören firavunun adamları, güzelliğini firavuna övdüler. Kadın saraya alındı. Onun hatırı için firavun Avram’a iyi davrandı. Avram davar, sığır, erkek ve dişi eşek, erkek ve kadın köle, deve sahibi oldu. Rab Avram’ın karısı Saray yüzünden firavunla ev halkının başına korkunç felaketler getirdi. Firavun Avram’ı çağırarak, “Nedir bana bu yaptığın?” dedi, “Neden Saray’ın karın olduğunu söylemedin? Niçin “Saray kız kardeşimdir” diyerek onunla evlenmeme izin verdin? Al karını, git!” Firavun Avram için adamlarına buyruk verdi. Böylece Avram’la karısını sahip olduğu her şeyle birlikte gönderdiler.”⁵⁵¹ Böyle büyük bir iftiradan Allah’a sığınmak gerekir. Açıkça Hz. İbrahim’in canını kurtarmak için yalan söylemeye ilave olarak karısını peşkeş çektiği töhmeti de uydurulmuştur. Hâlbuki böyle bir işi bir peygamber ve sıradan bir mümin şöyle dursun, namuslu ve haysiyetli bir kâfir bile yapmaz. Ama maalesef bu yalana ve töhmete bazı gafil insanlar ve hatta cahil Müslümanlar bile inanmışlar, hala da inanmaktadırlar.

Mâturîdî’ye göre bu ayetlerin başından sonuna kadar **“Rabbim bu mudur?”**⁵⁵² cümlesi şu anlama gelmektedir: Hz. İbrahim içinde şunu gizleyerek “Sizin kendisine çağırdınız” ve şunu da açıkça söyleyerek “Rabbim bu mudur?” demektir. Veya şu anlama gelmektedir: Kendisi hakkında bana haber verdiğiniz Rabbim bu mudur?” Dolayısıyla haber verme cümlesi değil, inkâr ve sorgulama cümlesidir. Veya alaylı bir şekilde inkâr ve sorgulama cümlesidir. Peygamberler büyük günahlara karşı ismet sahibidirler. Dolayısıyla Hz. İbrahim bu cümleyi söylediği zaman (ve hiçbir zaman) kâfir olmamıştır.⁵⁵³ Buradan hareketle Hz. İbrahim’in **“Rabbim bu mudur?”** cümlesinin, hiçbir şekilde haber verme cümlesi olmadığı anlaşılmaktadır. Yani Hz. İbrahim oradaki insanlara “Rabbim budur” diye bir şey söylememiş, tam tersine Güneş’in, Ay’ın ve yıldızların rab ve ilah olduğunu sorgulayarak inkâr etmiştir. Peygamberler şirk, küfür, zina, yalan, töhmet, iftira gibi

⁵⁵⁰ Tevrat’ın bazı bölümlerinde Hz. İbrahim’in adı Avram diye geçmektedir.

⁵⁵¹ Tevrat, Yaratılış, 12: 10-20.

⁵⁵² Enam 6/75-78.

⁵⁵³ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 4/140.

günahlardan korunmuşlar ve masum kalmışlardır. Eğer bunun tersi düşünülürse Allah Teâlâ hakkında da şüpheye düşülmüş olacaktır. Zira müşrik ve kâfir birisini peygamber seçmiş olacaktır. Hâlbuki şöyle buyurmaktadır: **“Allah peygamberliğini karar kılacağı yeri daha iyi bilir.”**⁵⁵⁴

Hiz. İbrahim küçük putları kırdıktan sonra kavmine şöyle söylemiştir: **“Aksine bunu şu büyükleri yaptı, eğer konuşabilirlerse onlara sorun.”**⁵⁵⁵ Mâturîdî’ye göre Hiz. İbrahim’in cümlesinin ister zahirinde ister batınında olsun yalan diye bir şey yoktur. Çünkü “Eğer konuşabilirlerse, bunu şu büyükleri yaptı” diyerek cümlesini onların konuşması şartına bağlamıştır. Onlar konuşamadıkları için yalan söylemiş olmamaktadır.⁵⁵⁶ Dolayısıyla Hiz. İbrahim’in putların kırılmasıyla ilgili cümlesi yalandan oluşan bir cümle değildir. Çünkü cümlenin içinde şart edatı bulunmaktadır ve Hiz. İbrahim’in yalan gibi görünen haberi şarta bağlanmıştır. Cümlenin içindeki şart putların konuşmasıdır. Dolayısıyla cümle şöyle olmaktadır: “Eğer konuşabilirlerse, bunu şu büyükleri yaptı.” Netice olarak putlar konuşamadıkları için Hiz. İbrahim de yalan söylememiş oldu. Kur’ân-ı Kerim’de birçok şart cümlesi bulunmaktadır ve cümlenin içindeki haber şarta bağlanmıştır. Örneğin Allah Teâlâ kâfirler hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete giremeyecekler.”**⁵⁵⁷ Kâfirlerin cennete girme şartı devenin iğne deliğinden geçmesidir. Bir devenin iğne deliğinden geçmesi olanaksızdır. Dolayısıyla kâfirlerin de cennete girmesi olanaksızdır.

Hakeza Allah Teâlâ Hiz. İbrahim hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Sonra yıldızlara bir göz attı. ‘Kesinlikle ben hastalanacağım’ dedi.”**⁵⁵⁸ Yani, ben gelecekte hastalanacağım, anlamına gelmektedir. Çünkü her canlı bir gün hastalanır.⁵⁵⁹ Anlaşılan o ki kâfirler Hiz. İbrahim’i putpereslik törenine davet etmişlerdi. Ancak Hiz. İbrahim oraya gitmek istememiş ve şöyle söylemişti: **“Kesinlikle ben hastalanacağım.”** Bazıları bu ayeti yanlış anlamış ve “ben hastayım” diye tefsir ve tevil etmektedirler. Hâlbuki ayetin içinde bu anlamı veren bir karine yoktur. Dolayısıyla, ben gelecekte hastalanacağım, anlamına gelmektedir. Çünkü her canlı bir gün hastalanır. Hiz. İbrahim de bunu kastetmişti. Hiz. İbrahim’in **“Kesinlikle ben hastalanacağım.”** cümlesini şöyle anlamak da mümkündür: “Eğer sizin şirk töreninize gelirim, kesinlikle ben hastalanırım.” Yani ruhsal, manevisel, içsel, dinsel yönden hasta bir insan olurum.

⁵⁵⁴ Enam 6/124.

⁵⁵⁵ Enbiya 21/58-63.

⁵⁵⁶ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 7/356.

⁵⁵⁷ Araf 7/40.

⁵⁵⁸ Saffat 37/88-89.

⁵⁵⁹ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 7/356.

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Gece (İbrahim’in) üzerini örtünce bir yıldız gördü. “Rabbim bu mudur” dedi.**⁵⁶⁰ Fahreddîn Râzî’ye göre Hz. İbrahim’in **“Rabbim bu mudur”** cümlesi, haber verme cümlesi değil, ibret alma ve delil isteme cümlesidir.⁵⁶¹ Dolayısıyla **“Rabbim bu mudur”** ifadesi, kesinlikle “Rabbim budur” diye anlaşılamaz. Çünkü Hz. İbrahim yıldızlara, Ay’a, Güneş’e bakarken yanındaki kişilere onların rab ve ilah olduğunu söylemiyordu. Tam tersine onların geçici, yok olucu, sönücü, gidici durumlarına bakıp ibret alıyordu ve yanındakilere delil göstererek bu sıfatlara sahip varlıkların rab ve ilah olamayacağını açıklıyordu. Eğer Hz. İbrahim “Rabbim budur” diye söylemiş ve bununla inancını bildirmiş olsaydı, kesinlikle müşrik olurdu ve kesinlikle Allahu tarafından kınanırdı. Ancak mezkûr cümleden önceki ve sonraki ayetlere baktığımız zaman hiçbir şekilde kınanmadığına, tam aksine övüldüğüne şahit olunmaktadır. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Böylece İbrahim’e, yakinen inananlardan olması için, göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.”**⁵⁶² Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“İşte bunlar hüccetlerimizdir, biz bunları kavmine karşı İbrahim’e verdik.”**⁵⁶³ Yani Hz. İbrahim’in mezkûr konuyla ilgili söylediği her şeyi Allah kendisine ilham veya vahiy etmişti.

Ayrıca Hz. İbrahim’in yalan söylemesiyle ilgili nakledilen hadis ahbârü’l-âhâd rivayetlerdendir. Dolayısıyla kesin delilin karşısında kanıt olarak gösterilemez.⁵⁶⁴ Zira Arapça haberü’l-vâhid veya haberün vâhidün “bir kişinin diğer bir kişiden naklettiği haber” demektir. Vâhid kelimesinin çoğulu olan âhâd’la beraber bulunduğu anda ise haberü’l-âhâd veya ahbârü’l-âhâd “birden fazla kişinin rivayet ettiği haber” anlamına gelmektedir.⁵⁶⁵ Ehl-i Sünnet âlimlerinin haber-i vâhid konusundaki görüşlerini şöyle özetlemek mümkündür: Ebû Hanîfe, Kur’ân’a aykırı bilgiler ve hükümler ihtiva eden âhâd haberlerin reddedilmesi gerektiğini söylemiştir. Zira Hz. Peygamber’in Kur’ân’a, hakka ve akla aykırı bir beyanda bulunması imkânsızdır.⁵⁶⁶ Bu temel ilkeyi kabul etmek Peygamberi tasdik etmenin bir gereğidir. Ayrıca Kur’ân’a, hakka ve akla aykırı olan haber-i vâhidin reddedilmesi Resûl-i Ekrem’i yalanlamak anlamına gelmeyip ona bu isnadı yapan kişinin sözünün kabul edilmemesi demektir. Böyle bir davranış, Hz. Peygamber’i

⁵⁶⁰ Enam 6/76.

⁵⁶¹ Fahreddîn Râzî, *İsmetu’l-Enbiyâ*, 29.

⁵⁶² Enam 6/75.

⁵⁶³ Enam 6/83.

⁵⁶⁴ Fahreddîn Râzî, *İsmetu’l-Enbiyâ*, 39.

⁵⁶⁵ Ertürk, Mustafa, “Haber-i Vâhid” *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, 14/349-352

⁵⁶⁶ Ebû Hanîfe, Numan b. Sâbit, *İmam-ı Azam’ın Beş Eşeri*, Çeviren: Mustafa Öz, 1981, 27.

Kur'ân'a muhalif davranmış gibi göstermekten tenzih etmek için de gereklidir.⁵⁶⁷ Mâturîdî, haber-i vâhidin Resûl-i Ekrem'den gelen gerçekleri mütevâtir gibi belgeleyemediğini söyledikten sonra râvilerin durumlarının incelenmesi, haberin açık naslarla karşılaştırılıp muhtevasının değerlendirilmesi gibi ilmî faaliyetlerin yürütülmesi neticesinde ortaya çıkacak kanaatle hareket edilebileceğini belirtmiş, fakat bütün bunlara rağmen bu tür haberlerin gerçeği tam yansıtamayacağının kural olarak kabul edilmesini istemiştir.⁵⁶⁸ Eş'ariyye'ye mensup âlimlerin haber-i vâhid konusundaki görüşleri Mâturîdiyye'ye oldukça yakındır.⁵⁶⁹ Hakeza Mu'tezile âlimlerinin geneli de âhâd haberlerin Kur'ân'a ve sahih sünnete karşı delil olamayacağını ve kesin ilim oluşturmayacağını kabul etmektedirler.⁵⁷⁰ Netice olarak Hz. İbrahim ile ilgili rivayette anlatılan olayları kabul etmek olanaksızdır.

Diğer taraftan bazılarına göre **“Bir zaman İbrahim ‘Rabbim! Bana göster, ölüleri nasıl dirilteceksin?’ demişti. (Allah) ‘İman etmiyor musun?’ dedi. ‘Tabi ki (iman ediyorum), ancak kalbimin mutmain olması için.’ dedi.”**⁵⁷¹ ayeti, Hz. İbrahim'in, Allah Teâlâ'nın ölüleri diriltme konusundaki kudretine inanmadığına delildir. Fahreddîn Râzî'ye göre ise bu olay Hz. İbrahim'in peygamberliğinden önce gerçekleşmiş olabilir veya ölüleri diriltmeyi gözle görerek kalbimin mutmain olmasını istemiş olabilir. Çünkü kanıt müşahade ve gözle görmekle teyit edildiği zaman, daha güçlü ve daha genel olur.⁵⁷² Ancak Hz. İbrahim bu soruyu peygamberlikten önce sormuş olsa bile inançsızlığına ve imansızlığına kanıt olamaz. Çünkü zaten ayetin içinde Allah Teâlâ ona **“İman etmiyor musun?”** diye sorunca **“Tabi ki (iman ediyorum)”** diye kesin ve kati bir cevap vermiş, kalplerin en derinliklerindeki gizlileri ve bütün saklıları bilen Allah Teâlâ da onun cevabını yalanlamamış, dolayısıyla onaylamıştır. Eğer Hz. İbrahim'in kalbinde her hangi bir inançsızlık ve imansızlık olsaydı kesinlikle Allah Teâlâ bunu açıklardı. İster peygamberlikten önce olsun ister peygamberlikten sonra olsun peygamberlere inançsızlık ve imansızlık, başka bir ifadeyle kâfirlik nispeti verilemez. Bu bütün Müslümanların ittifak ettiği bir konudur. Daha önceki bölümlerde açıklandığı gibi, peygamberler küçük yaştan itibaren Ruhu-l-Kudüs ve melek gibi varlıklar tarafından

⁵⁶⁷ Ebû Hanîfe, Numan b. Sâbit, *el-Âlim ve'l-Muteallim*, Tahkik: Muhammed Zahit Kevserî, 1368, 31-32.

⁵⁶⁸ Mâturîdî, Ebû Mansûr, Muhammed b. Muhammed, *et-Tevhîd*, İskenderiyye, Dâru'l-Câmiâtü'l-Mısıriyye, 9.

⁵⁶⁹ Fahreddîn Râzî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 39; Yavuz, Yusuf Şevki, *“Haber-i Vâhid” DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, 14/352-355.

⁵⁷⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/251; Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, 4/225; Yavuz, *“Haber-i Vâhid” DİA*, 14/352-355.

⁵⁷¹ Bakara 2/260.

⁵⁷² Fahreddîn Râzî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 43-44.

özel bir şekilde doğruya yönlendiriliyor, günah ve küfür gibi şeylerden uzak tutuluyorlardı. Hz. İbrahim ölülerin diriltileceği konusuna kesin olarak inanıyor ve iman ediyordu. Ancak inanç ve iman başka bir şeydir, kalbin tatmin makamına ulaşması başka bir şeydir. İnanç ve iman bilgiyle gerçekleşir, ancak kalbin mutmain olması görmekle gerçekleşir. Hz. İbrahim ölülerin nasıl dirileceği konusunu bu dünyada yaşarken gözleriyle görmek istedi. Nitekim Allah Teâlâ da onun bu isteğini yerine getirmiştir.

Allah Teâlâ Hz. Lut'un kavmine azap meleklerini gönderdiği zaman Hz. İbrahim'in durumu hakkında şöyle buyurmaktadır: **“O Lut kavmi hakkında bizimle tartışıyordu. Kesinlikle İbrahim, yumuşak huylu, duygulu ve gönülden yönelen biriydi. Ey İbrahim! Bundan yüz çevir. Kesinlikle Rabbinin emri gelmiştir. Kesinlikle onlara geri çevrilmesi olmayan bir azap geldi.”**⁵⁷³ Bazılarına göre bu ayetler gösteriyor ki Hz. İbrahim Allah'ın emrine karşı mücadele etmiş, böylece günah işlemiş, Allah da ona bu işten vazgeçmesini emretmiştir. Ancak Fahreddîn Râzî'ye göre eğer Hz. İbrahim'in sözleri ve davranışları günah olsaydı, Allah Teâlâ tarafından kınanması ve onun da istiğfar etmesi gerekirdi. Lakin ayetlerde böyle bir şey görünmemektedir.⁵⁷⁴ Tam tersine Allah Teâlâ mezkûr ayetler içinde Hz. İbrahim'i övmekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle İbrahim, yumuşak huylu, duygulu ve gönülden yönelen biriydi.”**⁵⁷⁵ Bir insan günah işledikten ve Allah'a isyan ettikten hemen sonra bu şekilde övülür mü? Bu bakımdan ayette geçen **“bizimle tartışıyordu”** ifadesi Allah'a isyan etmek ve itiraz etmek anlamında değildir. Buradaki anlamı şudur ki Hz. İbrahim Allah'tan Lut kavminin iman etmelerini, günahlarının affedilmesini ve bağışlanmasını istemektedir. Bu durum “Tartışma” kelimesiyle ifade edilmiştir. Nitekim buna benzer başka bir ayette de şöyle buyrulmaktadır: **“Kesinlikle Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyetle bulunan kadının sözünü işitmiştir.”**⁵⁷⁶ Aslında kadının Hz. Peygamber ile tartışmasını gerektirecek hiçbir mesele yoktu. Kadın Hz. Peygamber'e sadece durumunu anlatıyor ve sorununu çözmesini istiyordu. Bu durum da “Tartışma” kelimesiyle ifade edilmiştir. Diğer taraftan Hz. İbrahim Lut kavminin ıslah olmayacağını, iman etmeyeceğini ve azabı hak ettiğini öğrenince onlar için istekte bulunmaktan ve dua etmekten vaz geçmiştir. Dolayısıyla mezkur ayetler içinde Hz. İbrahim'in günah işlediğine işaret eden en ufak bir ifade dahi bulunmamaktadır.

⁵⁷³ Hud 11/74-76.

⁵⁷⁴ Fahreddîn Râzî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 50.

⁵⁷⁵ Hud 11/75.

⁵⁷⁶ Mucadele 58/1.

3.2. Şia

Abbasî halifesi Memun, İmam Ali Rıza'ya şöyle dedi: Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Gece (İbrahim’in) üzerini örtünce bir yıldız gördü. “Rabbim bu mudur?” dedi...”** Bu ayet hakkında açıklama istiyorum. İmam Ali Rıza şöyle dedi: Hz. İbrahim, Zühre yıldızına tapan, Ay'a tapan ve Güneşe tapan üç grubun arasına girmişti. Bu olay gizlendiği mağaradan çıktıktan sonra olmuştu. Gece karanlığı üzerini örtünce Zühre yıldızını gördü. İnkâr ederek ve sorgulayarak **“Rabbim bu mudur?”** dedi... Güneş de batınca Zühre'ye, Ay'a, Güneş'e tapanların hepsine şöyle dedi: **“Ey kavmim! Ben sizin şirk koştüğünüz şeylerden beriyim. Kesinlikle, ben bir hanif olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ben müşriklerden değilim.”**⁵⁷⁷ Hz. İbrahim söylediği şeylerle onların dinlerinin batıl oluşunu açıklamak istedi. Hakeza Zühre, Ay, Güneş gibi varlıkların ibadet edilmeye müstahak olmadıklarını, tam tersine ibadetin gökleri ve yeri yaratana layık olduğunu ispat etmek istedi. Aslında Hz. İbrahim'in kavmine delil olarak getirdiği şeyleri Allah Teâlâ ona ilham etmişti. Nitekim Allah Teâlâ birkaç ayet sonra şöyle buyurmaktadır: **“İşte bunlar hüccetlerimizdir, biz bunları kavmine karşı İbrahim'e verdik.”**⁵⁷⁸ Bu açıklamalardan sonra Memun, İmam Ali Rıza'ya “Ey Allah Resûlünün oğlu! Allah seni başarılı kılsın” dedi.⁵⁷⁹

Diğer taraftan zalim Nemrut, Hz. İbrahim'in dünyaya geldiği yıl yeni doğan bütün çocukları öldürmüştü. Hz. İbrahim de yeni dünyaya gelmişti ve annesi onu öldürülmesin diye bir dağa götürmüş ve oradaki mağaraya gizlemişti. Hülâsa annesi birçok zahmetlere ve sıkıntılara katlanarak onu orada büyüttü. Belli bir yaşa geldikten sonra annesiyle birlikte toplumun içine geldiler. Hz. İbrahim toplumun içine gelince gördüğü ilk şey Zühre yıldızına, Ay'a ve Güneş'e tapanlar oldu. Onlara yaptıkları işin doğru olmadığını aklî bir yöntemle kanıtlamak istiyordu. Zaten Kur'ân'a göre Hz. İbrahim'in en büyük özelliklerinden biri de her konuyu karşı tarafın en kolay şekilde anlayacağı mantıklı kanıtlarla ve delillerle açıklamasıdır. Aynı şekilde Hz. İbrahim inkâr ederek ve sorgulayarak **“Rabbim bu mudur?”** diye bir soru sordu. Ayetin aslında soru edatı bulunmamaktadır. Ancak Arapça ve diğer bazı dillerde soru edatı olmasa bile cümleyi söyleyen kişinin durumundan, şeklinden, önceki ve sonraki cümlelerinden soru cümlesi olup olmadığını anlamak mümkündür. Hz. İbrahim'in durumuna, önceki ve sonraki cümlelerine baktığımız zaman, Allah'a şirk koşanlara taptıkları varlıkların bir hiç olduğunu anlatmak istediği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan **“Rabbim bu mudur?”** cümlesini, inanç açıklamak

⁵⁷⁷ Enam 6/78-79.

⁵⁷⁸ Enam 6/83.

⁵⁷⁹ Meclîsî, *Bihâru'l-Envâr*, 11/79.

değil, inkâr ve sorgulama olarak kabul etmek gerekir. Kur’ân-ı Kerim’de buna benzer başka ayetler de bulunmaktadır. Örneğin Hz. Peygamber bir ayette insanlara şöyle söylemektedir: **“Onun (Allah’ın) dışındaki istediğiniz şeylere ibadet edin.”**⁵⁸⁰ Sadece bu ayete baktığımız, öncesine ve sonrasına bakmadığımız zaman, hâşâ Peygamber Efendimizin insanlara Allah’a şirk koşmalarını emrettiği anlaşılmaktadır. Hâlbuki dikkatlice bakıldığı zaman, bu ayetin de bir tehdit ve bir inkâr olduğu, Allah tarafından böyle söylemesini emrettiği kavranmaktadır. Dolayısıyla şöyle olmaktadır: “Ey Peygamber! İnsanlara de ki; Siz istediğiniz varlıklara ibadet edin. Bu dünyada özgürsünüz. Ancak öldükten sonra Allah’a şirk koşmanın cezasıyla kesinlikle karşılaşacaksınız ve sonsuzuna kadar ateşin içinde yanacaksınız. Bu yüzden ben sadece bir olan Allah’a ibadet ederim ve hiçbir şeyi ona ortak koşmam.” Hakeza Hz. İbrahim mezkûr ayetlerin içinde **“Ben sizin şirk koştüğunuz şeylerden beriyim”** ve **“Ben müşriklerden değilim”** diyerek müşrik olmadığını, şirkten uzak olduğunu, Allah’a ortak koşmadığını defalarca dile getirmektedir. Dolayısıyla mezkûr cümleyi **“Rabbim bu mudur?”** şeklinde anlamak en doğrusu olacaktır.

Bunların yanı sıra Allah Teâlâ Hz. İbrahim hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Sonra yıldızlara bir göz attı. ‘Kesinlikle ben hastalanacağım’ dedi.”**⁵⁸¹ Anlaşılan o ki Hz. İbrahim’in kavmi ondan kendileriyle birlikte şehrin dışına gelmesini istediler. Ancak yıldızlara bakarak yukarıdaki cümleyi kullandı. Bazılarına göre Hz. İbrahim hasta olmamasına karşın, ben hastayım, demiştir. Bu bir yalandır. Lakin Cevâdî Âmulî’ye göre İmam Cafer Sadık bu şüpheye şöyle cevap vermiştir: “Hz. İbrahim hasta değildi, ancak yalan da söylememiştir. Çünkü onun muradı ‘Hasta olacağım’ idi. Nitekim buna benzer bir ayette de Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e şöyle hitap etmektedir: **“Kesinlikle sen öleceksin...”**⁵⁸² Yani, sen gelecekte öleceksin demektir, şimdi ölüsün değil.⁵⁸³ Anlaşılan o ki o gün Hz. İbrahim’in kavminin dinleriyle ilgili bir panayırları ve toplantıları vardı. Hz. İbrahim’e gelmesini teklif ettiler. Ancak oraya gitmek istemedi. Bundan dolayı **“Ben hastayım”** veya **“Ben hastalanıyorum”** veyahut **“Ben hastalanacağım”** manasına gelen **“Sekîm”** kelimesini kullandı. Bu kelime, belirtilen üç manaya da gelmektedir ve bu üç manadan birini tercih etmek gerekmektedir. Hz. İbrahim’in günah işlediğini ve yalan söylediğini iddia eden kişiler hemen ilk manayı tercih etmişlerdir. Ancak **“Sekîm”** kelimesi sülâsî lâzım fiilden türetilen sıfat-ı müşebbehedir. Anlam bakımından ism-i faile benzer. İsm-i faile örnek olarak aynı sure ve aynı sayfada Hz.

⁵⁸⁰ Zumer 39/15.

⁵⁸¹ Saffat 37/88-89.

⁵⁸² Zumer 39/30.

⁵⁸³ Cevâdî Âmulî, *Tefsîr-i Mevzûiyyi Kur’ân-ı Kerim*, 251.

İbrahim şöyle söylemektedir: **“Kesinlikle ben Rabbime gidiyorum...”**⁵⁸⁴ **“Zâhib”** kelimesi **“Gidiyorum”** veya **“Gideceğim”** şeklinde iki anlama gelir. Ancak hiçbir şekilde **“Gittim”** anlamına gelmez. Bu bakımdan gitme işinin kesinleştiğini söylemek mümkün değildir. **“Sekîm”** kelimesini de böyle anlamak doğruya daha yakın olacaktır. Böyle olunca anlamı **“Hastalanıyorum”** veya **“Hastalanacağım”** şeklinde olmaktadır. Diğer taraftan **“Hastalandım”** anlamı kesinlikle çıkmaz. Hakeza başka bir ayette de Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e şöyle hitap etmektedir: **“Kesinlikle sen öleceksin...”**⁵⁸⁵ Bu ayet Peygamber Efendimize inmiştir ve o zaman hâlâ hayatta idi. Ancak ayette **“Meyyit”** yani **“Ölü”** kelimesi geçmektedir. Eğer dikkat edilmezse **“Sen ölüsün”** anlamı çıkacaktır ve bu anlamın doğru olmadığı gayet açıktır.

Aslında Hz. İbrahim’in **“Kesinlikle ben hastalanacağım”** sözünde büyük bir fesahat ve belâğat bulunmaktadır. O da şudur ki Hz. İbrahim adeta şifreli gibi bir kelime kullanarak muhataplarının ilahlarını kırma işini onlardan gizlemiş ve ayrıca onlarla birlikte şirk dinine ait bir programa gitmekten de beri olmuştur. Hz. İbrahim’in fesahatı ve belâğatı çok iyi bildiğinin en önemli kanıtlarından biri de söz konusu cümledir. Çünkü o günün insanları tam olarak bunun ne anlama geldiğini anlayamamışlar, bu yüzden şaşkın bir hale düşmüşler ve onu rahat bırakmışlardı. Kur’ân’ın inişinden bugüne kadar da mezkûr cümle hakkında birçok açıklama yapılmış ve hâlâ da yapılmaya devam etmektedir. Bunlarla birlikte Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kitapta İbrahim’i an. Kesinlikle o sıddık bir nebi idi.”**⁵⁸⁶ Daha önceki bölümlerde geniş bir şekilde açıklandığı gibi; sıddık, özü ve sözü bir olan, hiçbir zaman yalan konuşmayan kişi demektir. Allah Teâlâ Hz. İbrahim’i sıddık yani özü ve sözü bir olan, hiçbir zaman yalan konuşmayan bir peygamber olarak tanıtmaktadır. Ancak birileri de hâşâ Hz. İbrahim’in yalan söylediğini iddia etmektedirler. Peki, hangi görüşe inanmak gerekir?

Hakeza Allah Teâlâ Hz. İbrahim’in şöyle söylediğini buyurmaktadır: **“Din günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O’dur.”**⁵⁸⁷ Tabâtabâî’ye göre Hz. İbrahim günahlardan korunan masum bir peygamber olmasına karşın, kendine hata nispet etmesi, hata ile maksadın, Emr-i Mevlevî’ye muhalefet etmek anlamındaki günahtan başka bir şey olduğunu göstermektedir.⁵⁸⁸ Bu bakımdan hata ve günahın çeşitli mertebeleri ve dereceleri vardır. Kulun kulluk görevi bağlamındaki tutumuna göre takdir edilirler. Nitekim **“İyilerin iyilikleri, yakınlaştıranların**

⁵⁸⁴ Saffat 37/99.

⁵⁸⁵ Zümer 39/30.

⁵⁸⁶ Meryem 19/41.

⁵⁸⁷ Şuara 26/82.

⁵⁸⁸ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 15/285.

kötülükleridir.”⁵⁸⁹ diye buyrulmaktadır. Dolayısıyla şer’î bakımdan günah ve hata olmamasına karşın, Hz. İbrahim kendi makamına göre bazı şeyleri hata olarak görmekte, bundan dolayı bağışlanmayı ummaktadır. Örneğin Hz. İbrahim gibi birinin hatası; uyuma, yeme, içme gibi hayatın zorunlu ihtiyaçlarından dolayı zaman zaman kendini sırf Allah’ı anmaya vermekten alıkoyması şeklinde olabilir. Bu sayılan hayatın zorunlulukları, başka bir açıdan bakıldığında, diğer insanlar tarafından eda edilmiş ibadetler olarak görülebilir. Allah Teâlâ Hz. İbrahim’in ve diğer peygamberlerin sırf Allah’a has kılınmış ve onlar tarafından hiçbir şeyin Allah’a ortak edilmediğini açık bir şekilde dile getirmiş ve şöyle buyurmuştur: **“Kesinlikle Biz onları yurdu (ahireti) hatırlatan bir halislik ile ihlâslı kıldık.”⁵⁹⁰** Dolayısıyla Hz. İbrahim’in bir günah işlediğini ve bu yüzden bağışlanmayı dilediğini kabul etmek doğru olmaz. Ayrıca Hz. İbrahim Allah Teâlâ’yı tanıtmak, zikretmek, bir taraftan da Ona dua etme makamındaydı. Tam imanlı, ihlâslı, takvalı bir kul olan Hz. İbrahim’in kendisini, noksanlıklardan münezzeh olan âlemlerin tek rabbi ve tek ilahı Allah’ın karşısında hatalı, kusurlu, eksik görmesi ve alçak gönüllü bir şekilde “Hatalarımı bağışla” veya “Ahirette hatalarımı bağışlamanı umarım” diye söylemesi çok doğaldır. Masum bir peygambere yakışan şey budur. Ancak bir peygambere Allah’a dua ederken kendini beğenmiş ve gururlu bir şekilde “Benim hiçbir günahım ve hatam yoktur, ben cenneti hak ettim, öyleyse beni cennetine gönder” diye söylemesi asla yakışmaz.

Hakeza Hz. İbrahim küçük putları kırdıktan sonra kavmine şöyle söylemiştir: **“Aksine bunu şu büyükleri yaptı, eğer konuşabilirlerse onlara sorun.”⁵⁹¹** Peygamberlerin günah işlediğini zannedenlere göre Hz. İbrahim’in **“Aksine bunu şu büyükleri yaptı”** cümlesi şeksiz ve şüphesiz yalandır. Çünkü putları kıran kendisiydi. Ancak büyük putun yaptığını söylemiş, bu yüzden yalana mürtekip olmuştur. Ancak Subhânî’ye göre bu şüphenin temelsiz bir şüphe olduğu gizli değildir. Çünkü yalan sözün içinde bir karine olmadığı ve gerçekten muhatapları yanıltmak istediği zaman gerçekleşir. Ancak Hz. İbrahim’in başka bir amacı vardı. Bundan dolayı bu söz yalan olarak sayılamaz.⁵⁹² Zira Hz. İbrahim putları kırmadan önce kavmi ile tartışmaya başlamıştı. Putların sadece birer heykel olduğunu ve hiçbir şekilde yarara ve faydaya sahip olmadıklarını söyledi. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“(İbrahim) bir zaman babasına ve kavmine dedi ki: “Sizin kendilerine ibadet ettiğiniz bu heykeller nedir?” Dediler ki: “Biz babalarımızı onlara ibadet ederlerken bulduk.” Dedi ki: “Siz ve babalarınız apaçık bir**

⁵⁸⁹ Meclîsî, *Bihâru’l-Envâr*, 25/205.

⁵⁹⁰ Sad 38/46.

⁵⁹¹ Enbiya 21/58-63.

⁵⁹² Subhânî, *İsmetu’l-Enbiyâ*, 129.

dalalet içindesiniz.” Dediler ki: “Sen bize hakkı mı getirdin yoksa eğlenenlerden misin?”⁵⁹³ Böylece kavim Hz. İbrahim’den putlarla ilgili sözlediği sözler ve onların ilah olmadığı hususunda bir hak, bir kanıt, bir delil göstermesini istediler. Hz. İbrahim, ilk olarak onlara gerçek ilahın ve rabbin, gökleri ve yerleri yoktan yaratan Allah olduğunu, bundan dolayı sadece Ona ibadet ve kulluk edilmesi gerektiğini söyledi. İkinci olarak ise putların ilah ve rab olmadığını kendilerine bir hak, bir kanıt, bir delil ile göstereceğini şöyle söyledi: **“Vallahi, siz arkanıza dönüp gittikten sonra sizin putlarınıza tuzak kuracağım.”⁵⁹⁴** Böylece Hz. İbrahim kavmine putlarını kıracağını önceden haber vermiş oldu.

Hz. İbrahim, büyük put hariç, diğer putların hepsini kırmıştı. Kavim putların olduğu yere geri geldiler. Putların paramparça olduğunu gördükleri zaman onları kıran kişinin Hz. İbrahim olduğu hususunda hiç şüphe etmediler. İşte bu yüzden şöyle dediler: **“Onları anan ve kendisine İbrahim denilen bir genç işittik. Onu insanların gözünün önünü getirin, belki şahit olurlar.”⁵⁹⁵** Ayrıca Hz. İbrahim’i insanların gözlerinin önünde cezalandırmaya da karar vermişlerdir. Kavim Hz. İbrahim’in yanına geldiler. Sorunun cevabını bile bile **“Ey İbrahim! Bunu ilahlarımıza sen mi yaptın?”⁵⁹⁶** diye sordular. İşte tam bu noktada, Hz. İbrahim, kavmine putların ilah olmadığına başka bir kanıtını ve delilini daha göstermek için şöyle dedi: **“Aksine bunu şu büyükleri yaptı, eğer konuşabilirlerse onlara sorun.”⁵⁹⁷** Hz. İbrahim böyle söyleyince, kavmi “Sen yalan söylüyorsun, senin yalanını ortaya çıkaracağız, putları senin kıldığını ispat edeceğiz” diye bir şey söylemediler. Çünkü onlara göre Hz. İbrahim şunu söylemek istemişti: Siz putlara ilah diye inanıyorsunuz. Onlara ibadet ediyorsunuz, onlardan yardım bekliyorsunuz. Gökleri, yerleri ve insanları onların yönettiğine inanıyorsunuz. Böyle büyük sıfatları bir kenara bırakalım. En basitinden siz putlara sorun bakalım konuşabilirler mi ve size cevap verebilirler mi? Hz. İbrahim bu mükemmel soruyla amacına ve hedefine ulaşmıştı. Oradakilerin hepsi kendilerine gelmişti. Çünkü putların konuşmaya bile güçlerinin yetmediğini çok iyi biliyorlardı. Böyle yanlış bir inançtan dolayı kendilerini kınamaya başladılar. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Böylece kendi vicdanlarına başvurdular ve “Kesinlikle zalimler sizlersiniz” dediler.”⁵⁹⁸** Dolayısıyla Hz. İbrahim’in amacının, yalan söylemek ve muhataplarını kandırmak olmadığı anlaşılmaktadır.

⁵⁹³ Enbiya 21/52-55.

⁵⁹⁴ Enbiya 21/57.

⁵⁹⁵ Enbiya 21/60-61.

⁵⁹⁶ Enbiya 21/62.

⁵⁹⁷ Enbiya 21/63.

⁵⁹⁸ Enbiya 21/64.

Diğer taraftan Kummî Meşhedî'ye göre İmam Cafer Sadık şöyle söylemiştir: “Hz. İbrahim’in sözü şöyledir: “Eğer konuşabilirlerse büyükleri yaptı.” Eğer konuşamıyorlarsa büyükleri bir şey yapmamıştır. Onlar konuşamadılar, dolayısıyla Hz. İbrahim de yalan söylememiş oldu.”⁵⁹⁹ Bu bakımdan Hz. İbrahim’in cümlesi şartlı bir cümledir. Yani Hz. İbrahim “bunu şu büyükleri yaptı” cümlesinin doğruluğunu şarta bağlamıştır. O şart da şudur ki putların konuşabilmeleri ve kendilerini kimin kıldığını açıklamaları gerekmektedir. Konuşamadıkları ve cevap veremedikleri için büyük putun diğer putları kırması fiili gerçekleşmemiş demektir. Bu bakımdan Hz. İbrahim de yalan söylememiş olmaktadır. Bu cümleye benzer Kur’ân’da birçok cümle bulunmaktadır. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Eğer ikisinde (göklerde ve yeryüzünde) Allah’tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle bozulurlardı.”**⁶⁰⁰ Bu cümlede göklerin ve yeryüzünün bozulması, başka ilahların var olması şartına bağlanmıştır. Onlarda başka ilahlar olmadığına göre bozulma fiili gerçekleşmemiş demektir. Ayrıca yalanın hedefi muhatapları kandırmaya yöneliktir. Yani yalancı hakkı gizler ve batılı aşikâr eder. Oysa Hz. İbrahim’in amacı yalan söylemek, hakkı gizlemek, batılı aşikâr etmek değildi. Putları Hz. İbrahim’in kıldığını herkes biliyordu. Bunun yanı sıra putların konuşmadığını da herkes biliyordu. Ancak Hz. İbrahim aksini söyleyerek vicdanların ve fitratların uyanmasını istedi. Nitekim belli bir süreliğine de olsa hedefine ulaştı. Onların vicdanlarını ve fitratlarını harekete geçirdi. Böylece putların konuşmaya bile güçlerinin yetmediğini itiraf ettiler ve şöyle dediler: **“Andolsun bunların konuşmadığını biliyorsunuz.”**⁶⁰¹

Bazılarına göre Hz. İbrahim müşrik babası⁶⁰² hakkında **“(Rabbim!) Babamı bağışla! Kesinlikle o sapıtıp dalalete düşenlerdendir.”**⁶⁰³ diye dua etmiştir, dolayısıyla günah işlemiştir. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Cehennemden ehli oldukları belli olduktan sonra, yakınları dahi olsalar, müşrikler için bağışlanma dilemeleri Peygambere ve iman edenlere yaraşmaz.”**⁶⁰⁴ Ancak Mekârim Şîrâzî’ye Hz. İbrahim Azer’e söz vermişti, bundan dolayı onun için dua etmiştir.⁶⁰⁵ Bu konuyla ilgili daha önceden ona şöyle hitap etmişti: **“Selam üzerine olsun, senin için Rabbimden bağışlanma dileyeceğim.”**⁶⁰⁶ Dolayısıyla onun için

⁵⁹⁹ Kummî Meşhedî, *Tefsîru Kenzu’-d-Dakâik*, 8/427.

⁶⁰⁰ Enbiya 21/22.

⁶⁰¹ Enbiya 21/65.

⁶⁰² Şia âlimlerinin geneli Azer’in Hz. İbrahim’in öz babası değil, annesiyle evlenen amcası olduğuna inanmaktadırlar.

⁶⁰³ Şuara 26/86.

⁶⁰⁴ Tevbe 9/113.

⁶⁰⁵ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 15/263.

⁶⁰⁶ Meryem 19/47.

bağışlanma dileyerek sözünü yerine getirmiştir. Eğer sözünü yerine getirmeseydi asıl o zaman günah işlemiş olacaktı. Diğer taraftan Hz. İbrahim Azer'e söz verdiği zaman onun kâfir veya müşrik olduğunu tam olarak bilmiyordu. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“İbrahim'in babası için bağışlanma dilemesi, yalnızca ona verdiği bir söz dolayısıyla idi. Kendisine, onun gerçekten Allah'a düşman olduğu belli olunca ondan uzaklaştı.”**⁶⁰⁷ Azer'in kâfir ve müşrik olduğu belli olduktan sonra, asla onun için dua etmemiştir. Her halükarda Hz. İbrahim'in Azer için yaptığı dua günah olsaydı Allah Teâlâ onu kınaması gerekirdi. Ancak görüldüğü gibi, kınamak şöyle dursun, onu savunmakta, hatta ayetlerin devamında onu şöyle övmektedir: **“Kesinlikle İbrahim, çok duygulu, yumuşak huyluydu.”**⁶⁰⁸ Dolayısıyla Hz. İbrahim'in Azer için yaptığı duayı ve istiğfarı günah olarak anlamak olanaksızdır.

3.3. Mu'tezile

Zemahşerî'ye ve Kâdî Abdulcebbar'a göre Hz. İbrahim'in **“Aksine bunu şu büyükleri yaptı, eğer konuşabilirlerse onlara sorun.”** ayetindeki kastı, kendisinden kaynaklanan fiili putlara nispet vermek değildi. Onun kastı yalnızca kendisiydi, ancak onların putlarının zayıflığını ispat etmek ve putperestleri kınamak için böyle söylemiştir.⁶⁰⁹ Buradan hareketle Hz. İbrahim gibi birinin putperestlere alaylı ama aynı zamanda düşündürücü bir şekilde şu şekilde söylemesi gayet normaldir: “Bütün putlar öfkelenmişlerdi. Aralarında kavga çıktı. Büyük putun öfkesi daha çoktu. Çünkü o çok büyüktü. Bu yüzden hepsini kırdı geçirdi. Eğer konuşabilirlerse onlara sorun.” Aslında Hz. İbrahim ve putperestler çok iyi bilmektedirler ki putlar ne öfkelenbilirler, ne kavga edebilirler, ne de başka bir şey yapabilirler. Çünkü hiçbir şeye güçleri yetmez ve hiçbir şey yapamazlar. Putperestler Hz. İbrahim böyle söylediği için “Sen yalan söylüyorsun ve sen bizi kandırmaya çalışıyorsun” diye bir şey söylememişlerdir. Zira onun maksadının ne olduğunu çok iyi bilmekteydiler. Bu yüzden cahilce ve aptalca inançlarından dolayı derin derin düşünmeye başladılar ve kendilerini kınadılar.

Diğer taraftan Allah Teâlâ Hz. İbrahim'in şöyle söylediğini buyurmaktadır: **“Din günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur.”**⁶¹⁰ Zemahşerî'ye göre Hz. İbrahim'in “hatalarım” sözüyle murat ettiği şeyler, nadiren gerçekleşen bazı küçük hatalardır. Zira peygamberler masumdurlar ve âlemlere seçilip gönderilmiş

⁶⁰⁷ Tevbe 9/114.

⁶⁰⁸ Tevbe 9/114.

⁶⁰⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/124; Kâdî Abdulcebbar, *Tenzihu'l-Kur'an*, 265.

⁶¹⁰ Şuara 26/82.

kişilerdir. Bazıları onun hatalarının şunlar olduğunu söylemişlerdir: **“Aksine bunu şu büyükleri yaptı”**⁶¹¹ sözü, **“Kesinlikle ben hastalanacağım”**⁶¹² sözü ve karısı Sare hakkında **“O benim kız kardeşimdir”** sözüdür. Bunlar imalı ve kâfirlerin kafalarını karıştırmaya yönelik sözlerdir. Bunlar istiğfar etmeyi gerektiren hatalar değildir.⁶¹³ Zemahşerî peygamberlerin masum olduklarına, çünkü Allah tarafından seçildiklerine, ancak bazı küçük hatalar ve günahlar da işleyebileceklerine inanmaktadır. Lakin daha önceki satırlarda açıklandığı gibi sözü edilen rivayet âhâd haberlerdendir ve bu tür haberlerin Kur’ân’a, sahih sünnetlere ve akla aykırı olanlarını kabul etmek doğru değildir. Hakeza Mu’tezile âlimlerinin geneli de âhâd haberlerin Kur’ân’a ve sahih sünnete karşı delil olamayacağını ve kesin ilim oluşturmayaacağını kabul etmektedirler.⁶¹⁴

Böylece Hz. İbrahim ile ilgili bölümün sonuna gelinmiştir. Ehl-i Sünnet âlimlerinin bir kısmı haber-i vâhidi dayanak göstererek onun günah işlediğini ve yalan söylediğini kabul ederlerken, diğer bir kısmı ise şiddetle bu inancı reddetmekte ve her bir ayeti ismete uygun bir şekilde tefsir etmektedirler. Şia âlimleri Hz. İbrahim’in hiçbir şekilde günah işlemediğini ve yalan söylemediğini savunmaktadırlar. Mu’tezile âlimleri ise haber-i vâhid’de sözü edilen şeylerin günah olmadığını, ancak genel olarak peygamberlerin küçük hatalar ve günahlar işleyebileceklerine inandıkları görülmüştür.

4. Hz. Lut

Hz. Lut Hz. İbrahim’in akrabalarındandı. Hz. İbrahim’e iman etti ve ona destekçi oldu. Belli bir süre sonra Allah Teâlâ onu da peygamber olarak seçti. Bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle Lut gönderilmiş Resûllerdendir.”**⁶¹⁵ Allah Teâlâ Hz. Lut’u ilim, hikmet, irfan, bilgi, iman, ahlak gibi erdemler ile donattı. Bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Lut’u (da imam kıldık), ona hikmet ve ilim verdik.”**⁶¹⁶ Diğer peygamberler gibi her zaman salih, iyi ve barışsever, dosdoğru ve müstakim olduğu için Allah Teâlâ onu insanlara ve diğer varlıklara üstün kılmıştır. Bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“İsmail’e, Elyasa’ya, Yunus’a ve Lut’a (hidayet verdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık.”**⁶¹⁷ Bütün bunlara rağmen, bazıları

⁶¹¹ Enbiya 21/63.

⁶¹² Saffat 37/89.

⁶¹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/319.

⁶¹⁴ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1/251; Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, 4/225; Yavuz, *“Haber-i Vâhid” DİA*, 14/352-355.

⁶¹⁵ Saffat 37/133.

⁶¹⁶ Enbiya 21/74.

⁶¹⁷ Enam 6/86.

tarafından Hz. Lut da eleştirilmekten ve kendisine günah isnadının verilmesinden uzak kalmamıştır. Böyle kişiler özellikle şu ayet üzerinde durmaktadırlar: **“Kavmi, (konuklarıyla çirkin ilişkide bulunmak üzere) ona doğru koşa koşa geldiler. Zaten onlar önceden de bu tür çirkin işleri yapıyorlardı. Lut, dedi ki: “Ey Kavmim! İşte kızlarım. Onlar(la nikâhlanmanız) sizin için daha temizdir. Takval olup Allah’tan korkun ve misafirimizin yanında beni rezil etmeyin. İçinizde hiç reşit bir adam yok mu?”**⁶¹⁸ Veya şu ayeti kanıt göstermektedirler: **“Eğer (nikâh) yapacaksanız, işte bunlar benim kızlarımdır.”**⁶¹⁹ Bazıları bu ayetleri yanlış, garazlı ve marazlı bir şekilde tefsir edip “Lut kızlarını nikâhsız bir şekilde erkeklerle evlendirmek istedi” demişlerdir. Şimdi bu ayetlerle ilgili araştırmaya geçilecektir.

4.1. Ehl-i Sünnet

b. Cureyh’e göre Hz. Lut ümmetinin kadınlarını gösterdi ve onlarla nikâhlanıp evlenmelerini istedi.⁶²⁰ Dolayısıyla Hz. Lut kendi kızlarını değil, toplum içindeki diğer kadınları göstermiştir. Hz. Lut’un toplumun kadınlarına **“Kızlarım”** diye söylemesinin nedeni, her peygamber kendi ümmetinin erkeklerinin ve kadınlarının babası gibi olmasıdır. Hakeza Hz. Lut kadınlarla nihaklanıp evlenmeyi emretmişti. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın.”**⁶²¹ Dolayısıyla Hz. Lut bu emrin dışına çıkamaz ve nikâhsız evlenmi emredemez. Zira nikâhsız evlenmek zinadır, haramdır, büyük günahlardan biridir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Zinaya yaklaşmayın, kesinlikle o çirkin bir iştir ve kötü bir yoldur.”**⁶²² Bu bakımdan Hz. Lut, haram ve günah olan eşcinsellikten insanları kurtarıp, başka bir haram ve günah olan zinaya yönlendirmez.

Mâturîdî’ye göre peygamberler kavimlerinin babaları gibidirler. İşte bu yüzden onları kendine nispet vermiştir.⁶²³ Nitekim Allah Teâlâ Peygamber Efendimiz hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Peygamber, müminlere kendi canlarından daha evladır ve onun zevceleri de onların anneleridir.”**⁶²⁴ Hz. Peygamber’in sahâbîlerinden olan b. Mesud bu konuda şöyle söylemiştir:

⁶¹⁸ Hud 11/78.

⁶¹⁹ Hicr 15/71.

⁶²⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 12/51.

⁶²¹ Nisa 4/3.

⁶²² İsra 17/32.

⁶²³ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 6/160.

⁶²⁴ Ahzab 33/6.

“Peygamberin eşleri müminlerin anneleri olduğu gibi kendisi de babalarındır.”⁶²⁵ Bu bakımdan Hz. Lut kendisine babalık nispetini vererek, onlara kendi baba ve annelerinden bile daha şefkatli olduğunu gösterdi. Onlara, bir baba gibi dinî ve ahlakî konuları öğretiyordu. Bu yüzden onlara kendi canlarından bile daha evla idi. Dolayısıyla Hz. Lut bir baba gibi kavminin kadınlarını gösterip onlarla nikâhlanmalarını ve evlenmelerini murat etmiştir, zina etmelerini değil.

Fahreddîn Râzî’ye İmam Şâfiî şöyle söylemiştir: “Söz maksadının dışında iken toplanır ve maksadının içinde iken de açıklanır. Bu yüzden Hz. Lut’un maksadı erkeklere karşı kadınların tercih edilmesi olunca nihakın adını anmamıştır.”⁶²⁶ Yani Hz. Lut her zaman insanlara nikâhlanarak evlenmelerini emrediyordu. Bu konuda şek ve şüphe yoktur. Ancak escinsellerle konuşurken konu nikâh meselesi olmadığı için nikâhın adını anmamıştır. Çünkü asıl konu escinselliği bırakmak ve kadınlarla evlenmek konusudur. Hz. Lut onlara escinselliği bırakmaları için tavsiyelerde ve öğütlerde bulunuyordu. İşte bu yüzden **“İşte kızlarım. Onlar sizin için daha temizdir”** diye buyurmuştur. Eğer onlar escinselliği bırakıp kadınlarla evlenmeyi kabul etselerdi o zaman Hz. Lut onlara kadınlarla nikâhın hükmünü ve şartlarını da açıklayacaktı. Eğer Hz. Lut onlara escinselliği bırakıp kadınlarla zina etmelerini söyleseydi, kesinlikle itiraz edip “Sana göre her ikisi de haramdır, peki nasıl böyle bir şey istiyorsun?” diye itiraz ederlerdi. Dolayısıyla Hz. Lut’un böyle bir şey söylemesi olanaksızdır. Eğer bir kimse “Hz. Lut’un kızları Müslümandı, onları niçin kâfirlerle evlendirmek istemiştir?” derse şöyle cevap verilir: Daha önceki sayfalarda da görüldüğü gibi, Hz. Lut toplumunun kadınlarını kastetmişti ve onlar da müslüman değillerdi. Nitekim bu konuda şöyle buyrulmaktadır: **“Zaten orda müslümanlardan olan bir evden başkasını bulmadık.”**⁶²⁷ Müslümanlardan olan ev Hz. Lut’un eviydi. Eğer onlar Hz. Lut’un öz kızlarıyla evlenmek isteselerdi, o zaman müslüman olmalarını şart koşacaktı.

4.2. Şia

Tabâtabâî’ye göre Hz. Lut onların kötülük için toplandıklarını, kendisinin öğüt vererek veya serk konuşarak onları vazgeçiremediğini görünce, yapmak istedikleri kötülüğü günah olmayan ve helal olan bir şeyle değiştirerek vazgeçirmek istedi. Bu yüzden kendi kızlarını onlara teklif etti ve onların kendileri için daha temiz olduğunu söyledi.⁶²⁸ Diğer taraftan Hz. Lut kadınlarla nikâhlanma konusunda **“daha**

⁶²⁵ Mâturîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-Sünne*, 6/160.

⁶²⁶ Fahreddîn Râzî, *İsmetu’l-Enbiyâ*, 89.

⁶²⁷ Zariyat 51/36.

⁶²⁸ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 10/338.

temizdir” diye söylemiştir. Bu ifadeyle escinsellik arasında bir kıyaslama yapılmamıştır. Dolayısıyla, kadınlarla evlenmek daha temizdir ancak escinsellik az temizdir, diye bir mana çıkmaz. Bu ifadeden, hiçbir pisliğe karışmamış nikâhlı evlilik temizliktir ve escinsellik ise her boyutuyla kötülüktür, diye anlamak gerekir. Nitekim bu şekilde Kur’ân’da birçok kullanım bulunmaktadır. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Onlar bir ticaret veya bir oyun eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koşular ve seni ayakta bıraktılar. De ki: “Allah’ın yanında bulunan şeyler, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”**⁶²⁹ Bu ayetten de Hz. Peygamber’i Cuma namazının hutbesini okurken dinlemek daha hayırlıdır ancak onu terk edip eğlenceye ve ticarete dalmak az hayırlıdır, diye bir anlam çıkmaz. Hz. Peygamber’in Cuma hutbesini dinlemek mutlak hayırdır, ancak onu ayakta bırakıp gitmek ise mutlak kötülüktür. Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Barış daha hayırlıdır.”**⁶³⁰ Bu ayetten de, barış daha hayırlıdır ancak savaşmak az hayırlıdır, diye bir anlam çıkmaz. Esas itibariyle barış her zaman iyidir, ancak esas itibariyle savaş da her zaman kötüdür.

Zinada ise hiçbir temizlik ve taharet yoktur. Zira onun her türlü mutlak bir şekilde haram ve kötü kılınmıştır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Fuşuhların açık olanına da gizli olanına da yaklaşmayın.”**⁶³¹ Dolayısıyla Hz. Lut’un kızlarını nikâhsız bir şekilde vermeyi teklif etmesi olanaksızdır. Escinsellik gibi bir günahı ortadan kaldırmak için zina gibi bir günahı teklif etmek akılla, mantıkla, ahlakla, nakille bağdaşmamaktadır. Bir an olsun biz kendimizi Hz. Lut’un yerine koyalım. Toplumumuzda eşcinselliğin yaygınlaştığını farz edelim. Acaba escinselliği ortadan kaldırmak için kendi kızlarımızı zina etmeleri için escinsellere teklif eder miyiz? Hiçbir kimsenin buna olumlu bir cevap vermesi mümkün değildir. Hz. Lut ise masum, günahsız, mutahhar, Allah tarafından seçilip gönderilmiş bir peygamberdi. Dolayısıyla onun böyle bir teklif yapması hiç mümkün değildir. Hz. Lut’un kızlarının müslüman ve toplumun kafir olması, bu yüzden müslümanların kafirlerle evlenmelerinin caiz olmaması konusuna gelince, Hz. Lut zamanında böyle bir durum caiz olabilir. Nitekim İslam’ın başında da Hz. Peygamber kızı Zeyneb’i kâfir olan Ebu’l-As b. Rebî ile evlendirmişti. Çünkü o dönemde caizdi. Ancak sonradan bu durum haram kılınmıştır.⁶³²

Kureşî’ye göre Hz. Lut kesinlikle zina kastetmemiştir. Allah’ın peygamberlerinden birisinin bir günahı defetmek için başka bir günahı teklif etmesi

⁶²⁹ Cuma 62/11.

⁶³⁰ Nisa 4/128.

⁶³¹ Enam 6/151.

⁶³² Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 10/338.

olanaksızdır.⁶³³ Anlaşılan o ki Hz. Lut onlara kendi kızlarıyla evlenmelerini teklif etmişti. Zira o dönemde kâfirlerle evlenmek haram değildi. Nitekim Hz. Lut'un karısı da kâfirlere dendi ve hiçbir zaman müslüman olmamıştır. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Allah kâfir olan kişiler hakkında Nuh’un karısını ve Lut’un karısını örnek gösterdi...”**⁶³⁴ Dikkat edilirse ayette onun hakkında “Kâfir” ifadesi geçmektedir. Hz. Lut'un birkaç taneden daha fazla kızı yoktu. Dolayısıyla, birkaç kızını hepsine nasıl teklif etmiş, diye bir soru sorulabilir. Toplumun birkaç tane lideri vardı. Hz. Lut kızlarıyla evlenmeleri için onlara teklifte bulundu. Böylece eğer toplumun liderlerini günahattan uzaklaştırırsa, halkı da uzaklaştıracağını düşünüyordu. Hz. Lut'a göre iman, inanç, iffet ve namus, inzivaya çekilmek ve toplumun içine düştüğü günahları görmezlikten gelmek veya onlara duyarsız olmak değildi. Bundan dolayı Hz. Lut Allah'ın emri gelinceye kadar yani son ana kadar toplumun içinde kaldı. Onlara öğüt verdi. Günahları terk etmeleri için yalvarıp yakardı. Bazen öfkelenirdi. Bazen de kendi kızlarıyla evlenmelerini teklif etti. Bu bakımdan Hz. Lut'un harika bir örnek olduğu anlaşılmaktadır.

4.3. Mu'tezile

Zemahşerî'ye göre Hz. Lut kızları vasıtasıyla misafirlerini korumak istedi. Bu cömertliğin ve yiğitliğin zirvesidir. O dönemde müslümanların kâfirlerle evlenmeleri caizdi. Nitekim Hz. Peygamber vahiyden önce kızının birini Utbe b. Ebi Leheb ve diğerini de Ebu'l-As b. Vail ile evlendirmişti, oysa onlar o zaman kâfir idiler.⁶³⁵ Dolayısıyla Hz. Lut toplumuna **“Eğer (nikâh) yapacaksanız, işte bunlar benim kızlarımdır.”**⁶³⁶ diye söylediği zaman, kızlarını nikâhlayıp evlenin ve erkekleri bırakın, demek istemiştir. Ancak onların bu teklifi kabul edecekleri konusunda da şüphesi vardı. Bu yüzden şöyle söylemiş gibi olmaktadır: “Size söylediğim şeyleri yaparsanız ki yapacağınızı sanmıyorum, kızlarınızı nikâhlayıp evlenin.”

Netice olarak Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu'tezile mensuplarına göre Hz. Lut hiçbir şekilde günah işlememiştir. Hepsini yapılan eleştirilere ismete uygun cevaplar vermişlerdir.

⁶³³ Kureşî, Seyyid Ali Ekber, *Tefsîr-i Ahsenu'l-Hadîs*, Tahran, Bonyâdi Bi'set, 1377/1998, 5/31.

⁶³⁴ Tahrîm 66/10.

⁶³⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/413.

⁶³⁶ Hicr 15/71.

5. Hz. Yakub

Hz. Yakub hakkındaki en geniş bilgi Yusuf suresinde bulunmaktadır. Hz. Yakub Hz. Yusuf'un babasıydı. Allah'ın izniyle oğlunun peygamber olacağını biliyordu. Bu yüzden ona karşı özel bir sevgisi ve muhabbeti vardı. Ancak Hz. Yakub'un diğer oğulları Hz. Yusuf'a haset etmeye başladılar. Neticede bir hileyle onu kuyuya attılar. Bir kervan gelip onu oradan çıkardı ve Mısır'a götürüp sattı. Hz. Yakub oğlu Hz. Yusuf'tan ayrılmıştı. Bu yüzden çok üzüldü. Yıllarca ağladı. Nihayet çok üzüntüden ve ağlamadan dolayı gözleri kör oldu. Bazıları Hz. Yakub'un sevgi, muhabbet, üzüntü, keder, ağlama gibi konularda çok aşırı davrandığını, dolayısıyla günah işlediğini iddia etmektedirler. Şimdi konuyla ilgili âlimlerin açıklamalarına başvurulacaktır.

5.1. Ehl-i Sünnet

Taberî'ye göre, Talha b. Musarrif İyamî şöyle söylemiştir: Üç şey vardır ki onları anma ve onları anmaktan sakın. Birincisi hastalığını şikâyet etme. İkincisi musibetini şikâyet etme. Üçüncüsü nefsinı temize çıkarma. Zira bana şöyle haber verilmiştir: Hz. Yakub'a bir komşusu geldi ve şöyle dedi: "Ey Yakub! Niçin kendini parçaladın ve niçin kendini yok ettin? Henüz sen babanın yaşadığı kadar uzun bir ömür de yaşamadın?" Hz. Yakub şöyle dedi: "Yusuf'un üzüntüsünden dolayı Allah'ın müptela ettiği şeyler beni parçaladı ve yok etti." Bunun üzerine Allah ona şöyle vahyetti: "Ey Yakub! Beni yarattığım varlıklara mı şikâyet ediyorsun?" Yakub şöyle dedi: "Rabbim! Bir hata yaptım. Beni bağışla." Allah şöyle buyurdu: "Kesinlikle seni bağışladım." Ondan sonra ona bir şey söylendiği zaman **"Ben tasamı ve üzüntümü yalnızca Allah'a şikâyet ederim. Ben Allah'tan sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim."**⁶³⁷ diye söylemeye başladı.⁶³⁸ Elbette Talha b. Musarrif İyamî "Bana şöyle haber verilmiştir" diye söylemiş, ancak haberi kendisine söyleyen kişileri açıklamamıştır. Dolayısıyla bunu muteber ve sahih bir hadis olarak kabul etmek doğru değildir. Hakeza yukarıdaki rivayet Kur'an ayetleriyle de uyum sağlamamaktadır. Zira Hz. Yakub başından itibaren her yerde Allah'ı anmış, Ona sığınmış, Ondan yardım istemiş ve hiçbir zaman Allah'tan başkasına yönelmemiştir. Örneğin kardeşleri Hz. Yusuf'un gömleğini kanlı bir şekilde getirdikleri zaman şöyle söylemiştir: **"(Benim vazifem) güzel bir şekilde sabretmektir. Sıfatlandırdığınız şeylere karşı Allah'tan yardım istenir."**⁶³⁹ Kadeşleri Bünyamin'i götürmek

⁶³⁷ Yusuf 12/86.

⁶³⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 13/30.

⁶³⁹ Yusuf 12/18.

istedikleri zaman ilk başta Hz. Yakub buna karşı çıkmış ve şöyle söylemiştir: **“Allah en hayırlı koruyucudur. O merhametlilerin en merhametlisidir.”**⁶⁴⁰ Kardeşleri Bünyamin’i Mısır’a götürüp geriye sağ salım bir şekilde getirme konusunda ağır bir söz verdikleri zaman Hz. Yakub şöyle söylemiştir: **“Allah söylediğimiz şeylere vekildir.”**⁶⁴¹ Ardından şöyle söylemiştir: **“İstisnasız hüküm yalnızca Allah’a aittir. Tevekkül edenler yalnızca Ona tevekkül etsinler.”**⁶⁴² Büyük kardeşleri ve Bünyamin Mısır’da kaldıkları ve diğer kardeşleri Hz. Yakub’un yanına döndükleri zaman onlara şöyle söylemiştir: **“Belki Allah onların hepsini bana geri getirecektir. Kesinlikle O bilir, hüküm ve hikmet sahibidir.”**⁶⁴³ Hz. Yakub’un gözleri ağlamaktan ve üzüntüden kör olmuştu. Onu gören insanlar azarlıyorlar ve ona şöyle diyorlardı: **“Vallahi sen hâlâ Yusuf’u anıp duruyorsun. Sonunda hasta olacaksın veya helâk olanlardan olacaksın.”**⁶⁴⁴ Hz. Yakub böyle en zor bir durumdayken ve hiçbir kimse onu teselli etmezken dahi yine Allah Teâlâ’yı anmış ve şöyle söylemiştir: **“Ben tasamı ve üzüntümü yalnızca Allah’a şikâyet ederim. Ben Allah’tan sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim.”**⁶⁴⁵ Görüldüğü gibi; Hz. Yakub her cümlesinde ve karşılaştığı her olayda Allah Teâlâ’yı anmakta, Ona sığınmakta, Ondandır yardım istemekte, hiçbir zaman Ondandır ümidini kesmemektedir. Dolayısıyla mezkûr rivayeti kabul etmek olanaksızdır.

Bazıları “Hz. Yakub, hasede ve büyük bir fesada neden olacağını bile bile niçin Hz. Yusuf’u diğer kardeşlerine tercih etmiş ve onlardan üstün tutmuştur?” diye eleştiride bulunmuşlardır. Ancak Fahreddîn Râzî’ye göre Hz. Yakub’un kardeşlerine karşı Hz. Yusuf’u saygıda ve ikramda üstün tuttuğu kabul edilemez. O onu sevgide ve muhabbette üstün tutuyordu. Bu ise elinde olan bir şey değildi. Bunu terk etmekle mükellef değildi.⁶⁴⁶ Zira Hz. Yakub adil, merhametli, şefkatli bir babaydı. Bütün çocuklarını elinden gelen en güzel şekilde yetiştirmiş, içirmiş, giydirmiş, eğitmiş ve büyüttüştür. Hiçbir şekilde onların arasında zahirî bakımdan bir adaletsizlik yapmamıştır. Ancak batınî bakımdan durum biraz farklı idi. Zira adalet; her şeyi yerli yerine koymaktadır. Adalet; hakka ve hukuka riayet etmektir. Adalet; zalime ceza vermek ve mazluma hakkını teslim etmektir. Adalet; iyi insanı sevmek ve kötü insandan nefret etmektir. Bu bakımdan Hz. Yakub çok imanlı, çok ahlaklı, çok erdemli bir çocuk olduğu için Hz. Yusuf’u çok seviyordu. Ancak diğer kardeşlerinin bir kısmında ondaki bu özellikler azdı ya da yoktu veya tam tersine bir takım kötü

⁶⁴⁰ Yusuf 12/64.

⁶⁴¹ Yusuf 12/66.

⁶⁴² Yusuf 12/67.

⁶⁴³ Yusuf 12/83.

⁶⁴⁴ Yusuf 12/85.

⁶⁴⁵ Yusuf 12/86.

⁶⁴⁶ Fahreddîn Râzî, *İsmetu’l-Enbiyâ*, 51.

vafisları vardı. Bundan dolayı onlara karşı sevgisi ve muhabbeti daha azdı. Bu ise gayet normal ve doğal bir durumdur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Yoksa biz iman eden ve salih ameller işleyen kişileri, yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi karar kılacağız? Yoksa muttakileri facirler gibi mi karar kılacağız?”** Eğer katil ve maktul, iyi ve kötü, zalim ve mazlum, suçlu ve suçsuz aynı şekilde değerlendirilirse, işte o zaman sorun ortaya çıkar ve işte o zaman zulüm yapılmış olur. Dolayısıyla Hz. Yakub’un çocukları arasındaki iyileri ve kötülerini ayırt etmesi hiçbir şekilde hata ve günah değildir.

5.2. *Şia*

Bazıları “Hz. Yakub kardeşlerinin Hz. Yusuf’u öldürmek istediklerini biliyordu. Bunu bildiği halde niçin Yusuf’u onlarla gönderdi? Niçin fesadın önünü almadı? Bu bir günah değil midir?” diye Hz. Yakub’u tenkit etmişlerdir. Ancak Mekârim Şîrâzî’ye göre Hz. Yakub kardeşlerinin Hz. Yusuf’a karşı olan hasedini biliyordu. Bu yüzden rüyasını onlardan gizlemesi gerektiğini söylemişti. Lakin onlar Hz. Yusuf’u Hz. Yakub’dan uzaklaştırmak istedikleri zaman onları itham etmemiştir. Tam tersine Yusuf’tan uzak kalmaya dayanamayacağını ve kurtların onu yiyebileceğini bahane göstermiştir. Çünkü ahlak, adalet, insanî erdemler bunu gerektirmektedir.⁶⁴⁷ Çünkü bir taraftan bir kimse suç işleyinceye kadar suçsuz ve günahsızdır. Hiçbir kimse onun suçlu olduğunu söyleyemez ve cezalandıramaz. Diğer taraftan bir kimsenin suç işlemeyen önce onu “Sen suçlusun” diye itham etmesi suçtur ve asıl günah işte budur. Hatta ona iftira atılmış dahi olabilir ve iftiranın ne kadar büyük bir günah olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Kim bir mümin erkeğe veya mümin bir kadına iftira atarsa ya da onda olmayan bir şeyi söylese, Allah onu kıyamet gününde söylediği şeyden çıkıncaya kadar ateşten bir tepenin üzerinde durduracaktır.”**⁶⁴⁸ Dolayısıyla Hz. Yakub işte bundan dolayı ilk başta onları suçlamamıştır. Hakeza Allah Teâlâ ezelî ve ebedî ilmiyle kimlerin iyi ve kimlerin kötü insan olacağını, dolayısıyla kimlerin cennete ve kimlerin cehenneme gideceğini onları yaratmadan önce de biliyordu. Eğer insanları bu dünyaya göndermeden ve imtihan etmeden önce cehenneme görderseydi, kesinlikle itiraz ederlerdi. Hatta Allah Teâlâ’yı adaletsizlikle dahi suçlardı. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ insanları bu dünyada iyi ve kötüyü seçmeleri ve yaşamaları konusunda özgür bırakmıştır. Her insan özgür bir şekilde iyiyi ve kötü seçmekte ve geleceğini kendi elleriyle hazırlamaktadır. Dolayısıyla cehenneme gönderilse hiçbir kimseyi

⁶⁴⁷ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 9/339.

⁶⁴⁸ Meclîsî, *Bihârü'l-Envâr*, 72/194.

suçlayamaz. Hz. Yakub'un durumu da buna benzemektedir. Eğer başlangıçta oğullarını suçlasaydı ve cezalandırırsaydı, itiraz edecekler ve onu adaletsizlikle suçlayacaklardı. İşte bundan dolayı onları özgür bırakmıştır.

Aynı şekilde bazıları **“Onlardan yüz çevirdi ve “Ey Yusuf hakkındaki üzüntüm” dedi. Üzüntüden gözleri ağardı ve o yutkunur bir haldeydi.”**⁶⁴⁹ ayetiyle ilgili olarak “Hz. Yakub üzüntü ve ağlama konusunda niçin aşırı davranmıştır? Niçin sabırlı olmamış ve kendisini kaybetmiştir? Bu bir günah değil midir?” diye eleştirmişlerdir. Lakin Tabâtabâî'ye göre Hz. Yakub, Hz. Yusuf'u ve kardeşini Allah için seviyordu. Çünkü her ikisi de takva ve kemal sahipleri idi. Özellikle Hz. Yusuf'un görmüş olduğu rüya, Allah Teâlâ'nın onu peygamber olarak seçeceğine, ona hadiselerin tevilini öğreteceğine, Yakub oğullarına ve ona nimetini tamamlayacağına delalet etmekteydi. Bu yüzden Hz. Yakub'un ona olan sevgisi ve üzüntüsü, kesinlikle heva ve hevesten kaynaklanmıyordu.⁶⁵⁰ Hakeza Allah Teâlâ Hz. Yakub'u hiçbir ayette çok ağlamasından ve üzülmekten dolayı uyarmamış ve kınamamıştır. Dolayısıyla Hz. Yakub'un yaptığı işin yanlış olmadığı tam tersine doğru olduğu anlaşılmaktadır. Elbette Hz. Yakub gözlerinin kör olması için ağlamamıştır. Bu olay doğal olarak gerçekleşmiştir. Hz. Yakub'un Hz. Yusuf'a olan sevgisi ve üzüntüsü; nefsanî değil, ilahî, fitrî, insanî, tabîî idi. Çünkü Hz. Yakub Allah'ın izniyle oğlunun peygamber olacağını biliyordu. Bu yüzden onu çok seviyordu. Ancak diğer oğullarının onu öldürmek istemelerinden ve ona yaptıkları zulümlerden dolayı da çok üzülmüyordu. Diğer taraftan Hz. Yakub hiçbir şekilde sabırsızlık göstermemiştir. Zira sabırsızlık; Allah'ın iradesine itiraz etmek, isyan etmek ve Ona şükretmemektir. Hâlbuki belki sabır hakkında Kur'ân-ı Kerim'de gösterilebilecek en güzel iki cümle ona nispet verilmektedir. Allah Teâlâ Hz. Yusuf'tan ayrı düştüğü zaman Hz. Yakub'un şöyle söylediğini buyurmaktadır: **“(Benim vazifem) güzel bir şekilde sabretmektir. Sıfatlandırıdığınız şeylere karşı Allah'tan yardım istenir.”**⁶⁵¹ Hakeza Bünyamin'den ve büyük oğlundan ayrı düştüğü zaman da şöyle söylediğini buyurmaktadır: **“(Benim vazifem) güzel bir şekilde sabretmektir. Belki Allah onların hepsini bana geri getirecektir. Kesinlikle O bilir, hüküm ve hikmet sahibidir.”**⁶⁵² Bunlar Allah Teâlâ'nın Hz. Yakub'un sabrını onayladığına ve onun sabrını bütün insanlara örnek gösterdiğine delalet etmektedir.

Hz. Yakub'un üzüntüden ve ağlamaktan dolayı gözlerine ak düşmüştü. Ancak böyle bir halde iken dahi Allah'a isyan etmiyor, nefsanî dürtülerini yatıştırıyor, diğer

⁶⁴⁹ Yusuf 12/84.

⁶⁵⁰ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 11/93.

⁶⁵¹ Yusuf 12/18.

⁶⁵² Yusuf 12/83.

evlatlarına olan öfkesini yutuyordu. İşte bu yüzden Allah Teâlâ onu överek **“Üzüntüden gözleri ağardı ve o yutkunur bir haldeydi.”**⁶⁵³ diye buyurmaktadır. Aynı doğrultuda Allah Teâlâ başka bir ayette de öfkesini yutanları sevdiğini bildirerek **“Öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah iyilik edenleri sever.”**⁶⁵⁴ şeklinde buyurmaktadır. Şefkatli, merhametli, duygusal bir insan evladından ayrı düştüğü zaman üzülmüş ve ağlar. Nitekim Hz. Peygamber de oğlu İbrahim vefat ettiği zaman üzülmüş ve ağlamıştı. Bu konuda Enes b. Malik şöyle demiştir: Resûlullah ile demirci bir sanatkâr olan Ebu Seyf’in yanına girdik. Ebu Seyf, (Hz. Peygamber’in oğlu) İbrahim’in sütbabası idi. Resûlullah, İbrahim’i aldı, onu öptü ve kokladı. Bundan sonra bir kerre daha Ebu Seyf’in evine gittik. Bu defa İbrahim can veriyordu. Resûlullah’ın iki gözü yaş dökmeye başladı. Bunun üzerine Abdurrahman b. Avf şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resûlü! Sen de mi ağlıyorsun?” Resûlullah şöyle buyurdu: **“Ey Avf’ın oğlu! Bu halet, bir rahmet ve bir şefkattir.”** Sonra bu gözyaşını diğer bir gözyaşı takip etti. Bu defa da Resûlullah şöyle buyurdu: **“Kesinlikle göz ağlar, kalp de mahzun olur. Biz ise, Rabbimizin razı olacağı sözden başka söz söylemeyiz. Ey İbrahim! Bizler senin ayrılığınla pek mahzun ve kederliyiz.”**⁶⁵⁵ Hele hele bir de insanın evladının kayıp olduğunu ve cenazesinin bulunamadığını düşünelim. İşte o zaman “Acaba hırsızlar mı kaçırdı? Acaba dilendirmek için gözlerini mi kör ettiler? Acaba bacaklarını mı kırdılar? Acaba aç mıdır? Acaba susuz mudur?” diyerek keder üstüne keder ve gözyaşı üstüne gözyaşı olur. Nitekim Hz. Yakub da böyle bir durumda idi. İşte bundan dolayı ağlıyor ve üzülmüyordu. Bu nedenle bunlar günah olarak addedilemez.

5.3. Mu'tezile

Nitekim Cessas’a göre Allah için ağlamanın hiçbir sakıncası yoktur. Hatta bazı sahâbîlerin namaz esnasında Hz. Yakub ile ilgili ayetleri okurken dahi ağladıkları nakledilmiştir.⁶⁵⁶ Zemahşerî’ye göre ise insan şiddetli musibetler karşısındaki üzüntüden dolayı kendine hâkim olamayıp ağladığı için kınanmaz, tersine saygı gösterilir ve teselli edilir. Bunun için Allah sabrından ve nefsinin kontrol altında tutmasından dolayı Hz. Yakub’u övmüştür.⁶⁵⁷ Bu bakımdan her insan gibi peygamberler de musibetlerle karşılaştıkları zaman üzülmüşler ve ağladılar. Elbette peygamberlerin üzüntüleri ve ağlamaları Allah Teâlâ’nın razı olacağı bir şekilde gerçekleşiyordu. Başka bir ifadeyle Allah’a isyana ve günaha dönüşmüyordu. Hz.

⁶⁵³ Yusuf 12/84.

⁶⁵⁴ Âl-i İmran 3/134.

⁶⁵⁵ Buhârî, “Cenâiz”, 43 (No. 1303).

⁶⁵⁶ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 5/37-38.

⁶⁵⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/497.

Yakub'un üzüntüleri ve ağlamaları da böyle idi. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ onu övmekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Ona (İbrahim’e) İshak’ı ve üstüne de Yakub’u bahsettik. Hepsini salihler kıldık.”**⁶⁵⁸ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Kuvvetler ve basiretler sahibi olan kullarımız İbrahim’i, İshak’ı ve Yakub’u an.”**⁶⁵⁹ Herkes az veya çok çocuğunu kaybeden bir anneyi görmüş veya duymuştur. Annenin ne kadar üzüldüğü, ne kadar ağladığı, ne kadar acılar çektiği bilinmektedir. Bu doğal ve fitrî bir durumdur. Hz. Yakub bir peygamber olduğu için bir annenin sahip olduğu şefkatten ve merhametten daha fazlasına sahipti. Nitekim Hz. Peygamber Hz. Cebrail’e Hz. Yusuf’tan dolayı Hz. Yakub’a ulaşan üzüntüyü ve sabrettiği için aldığı sevabı sorunca şöyle cevap verdi: **“Hz. Yakub evladını kaybetmiş yetmiş annenin üzüntüsüne sahiptir. Bu yüzden yüz şehidin ecrine ulaştı. Allah hakkında bir an bile olsun kötü zanda bulunmamıştır.”**⁶⁶⁰ Bütün bunlar Hz. Yakub’u ağlamasından ve üzülmekten dolayı öven ayetler ve hadislerdir.

Böylece Hz. Yakub ile ilgili bölümün sonuna gelinmiştir. Ehl-i Sünnet âlimlerinin bazıları Hz. Yakub’un hata yaptığına inandıkları görülmüştür. Ancak Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu’tazile âlimlerinin genelinin Hz. Yakub’un ismeti konusunda görüş birliğine vardıkları müşahede edilmiştir.

6. Hz. Yusuf

Hz. Yusuf hakkında en geniş bilgi Yusuf suresinde bulunmaktadır. Surede kısaca şöyle açıklanmaktadır: Hz. Yusuf bütün insanlar için örnek, numune ve olgudur. Çünkü onun hayat öyküsü, öykülerin en güzelidir. Allah Teâlâ onu hayatının başında ve çocukluğunda seçmiştir. Ona hadiselerin ve rüyaların tevlini ve gerçek yüzünü öğretmiştir. Nimetini tamamlamıştır. Kendi katından özel bir hüküm, hikmet ve ilim vermiştir. Hakeze zahiri olarak da güzellik ve çekicilik bağışlamıştır. Hz. Yusuf’un kardeşleri hasetlerinden ve çekemediklerinden dolayı, önce onu bir kuyunun içine atmışlar, sonra bir kervana, kervanın sahipleri de Mısır’ın azizine köle olarak satmışlardır. Mısır azizinin karısı onun güzelliğine hayran kalmış ve ona âşık olmuştur. Hz. Yusuf’u günah işlemeye davet etmiş, ancak Allah’tan korktuğu için günah işlemekten şiddetle uzak durmuş, nefesine ve şehvetine hâkim olmuştur. Ancak hem bu konuyla hem de diğer konularla ilgili Hz. Yusuf’un ismeti, masumluluğu ve günahsızlığı ile başdaşmayan şeyler yazılmış, anlatılmış ve anlatılmaktadır. Elbette bunlara çeşitli şekillerde cevaplar da verilmiştir. Şimdi konuyla ilgili âlimlerin açıklamaları araştırılacaktır.

⁶⁵⁸ Enbiya 21/72.

⁶⁵⁹ Sad 38/45.

⁶⁶⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/497.

6.1. Ehl-i Sünnet

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Andolsun kadın onu arzulamıştı, eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı o da onu arzuları. Biz ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Kesinlikle o ihlâslı kılınmış kullarımızdandı.”**⁶⁶¹ Taberî'nin ayetle ilgili rivayetine göre kadın Hz. Yusuf için yere yatmıştı. Hz. Yusuf kadının iki bacağının arasına oturdu. Kendi elbisesini çıkardı veya kadının elbisesini çıkardı...⁶⁶² Ancak Mâturîdî'ye göre bunlara benzer şeylerin hepsi hurafedir. Çünkü Hz. Yusuf hakkında böyle şeylerin söylenmesi ve kabul edilmesi asla mümkün değildir.⁶⁶³ Fahreddîn Râzî'ye göre ise bu olayla ilgili olan ve tanıklık eden herkes Hz. Yusuf'un günahıtan beri olduğuna şahitlik etmişlerdir.⁶⁶⁴ Zira Hz. Yusuf kesinlikle zina kastıyla kadına yaklaşmamıştı. Tam tersine ondan kaçmaya başlamış, kadın onun arkasına düşmüş, arkasından gömleğini yakalamış ve onu yırtmıştı. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“İkisi de kapiya koşular. Kadın onun gömleğini arkadan yırttı.”**⁶⁶⁵ Yine de günaha bulaşmadan Hz. Yusuf dışarı çıkmayı başarmıştı. Bütün bunlara rağmen Hz. Yusuf'un kadının elbisesini çıkardığını ve onun bacaklarının arasına oturduğunu söyleyip kabul etmek, kesinlikle Hz. Yusuf'a atılmış büyük bir iftirayı kabul etmek demektir. Nitekim mezkûr rivayetler Kur'an ile de bağdaşmamaktadır. Çünkü Hz. Yusuf şöyle söylemektedir: **“O kadın benim nefsimden murat almak istedi.”**⁶⁶⁶ Eğer Hz. Yusuf kadını arzulasaydı ve ondan murat almak isteseydi, böyle söylememesi ve kendisini beri kılmaması gerekirdi. Aksi takdirde Hz. Yusuf yalan söylemiş olacaktır. Yalan ise büyük günahlardan biridir. Ancak Kur'an-ı Kerim birçok ayette onu **“Sadık ve sıddık”**⁶⁶⁷ olarak nitelendirmektedir. Hakeza Allah Teâlâ Hz. Yusuf'un günahsızlığına şهادette bulunmakta ve şöyle buyurmaktadır: **“Biz ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık.”**⁶⁶⁸ Kesinlikle Allah'ın istek ve iradesi gerçekleşmiştir. Zira Onun isteği ve iradesi karşısında durabilecek hiçbir şey yoktur. Eğer birilerinin dediği gibi elbiselerini çıkarmak ve kadının bacaklarının arasına oturmak gibi bir şey olmuş olsaydı, ondan kötülük ve fuhuş uzaklaşmış olmayacaktı. Zira bunlar da az veya çok kötülük ve fuhuşun bir türüdür.

⁶⁶¹ Yusuf 12/24.

⁶⁶² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 12/109.

⁶⁶³ Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 6/225.

⁶⁶⁴ Fahreddîn Râzî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 53.

⁶⁶⁵ Yusuf 12/25.

⁶⁶⁶ Yusuf 12/26.

⁶⁶⁷ Yusuf 12/27, 46, 51.

⁶⁶⁸ Yusuf 12/24.

Diğer taraftan Züleyha kapıda kocasıyla karşılaşınca Hz. Yusuf'un kendisine saldırdığını ve taciz ettiğini iddia etmişti. Ancak Hz. Yusuf bu iddiayı ve iftirayı reddedip **“O benim nefsimden murat almak istedi.”**⁶⁶⁹ diye söylemiştir. Dolayısıyla Hz. Yusuf kendisinin günaha niyetletmediğini söylemektedir. Hz. Yusuf bir peygamberdi. Ona mı inanmak gerekir, yoksa peygamberlere iftira atanlara mı? Züleyha'nın akrabalarından olan şahit şöyle söylemiştir: **“Eğer onun (Yusuf'un) gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o ise yalan söyleyenlerdendir. Eğer onun gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir, o ise sadıklardandır.”**⁶⁷⁰ Bu yüzden Hz. Yusuf'un gömleğine baktıkları zaman arkadan yırtıldığını görmüşlerdi. Dolayısıyla onun doğru ve kadının yalan söylediği ortaya çıkmıştır. Züleyha'nın akrabası ise Hz. Yusuf'un doğru söylediğini bu ince ve zarif kanıtla belirtmiştir. Hakeza Züleyha'nın kocası Hz. Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce onun doğru söylediğini, karısının ve diğer kadınların yalan söylediğini anlamış, bu yüzden karısına ve diğer kadınlara hitaben şöyle söylemiştir: **“Kesinlikle bu sizin tuzaklarınızdır. Muhakkak ki sizin tuzaklarınız büyüktür. Ey Yusuf! Sen bundan vazgeç. (Ey kadın!) sen de günahın için bağışlanma dile. Kesinlikle sen günahkârlardan oldun.”**⁶⁷¹ Hakeza Bir süre sonra Züleyha gerçeği itiraf etmekte ve şöyle söylemektedir: **“Şimdi hak yerini buldu, ben onun nefsinden murat almak istedim, kesinlikle o sadıklardandır.”**⁶⁷² Dolayısıyla Hz. Yusuf'un hiçbir şekilde günaha yaklaşma teşebbüsünde dahi bulunmadığı Züleyha'nın itirafından da anlaşılmaktadır. Hakeza şöyle itiraf etmektedir: **“Andolsun ben onun nefsinden murat almak istedim, ancak o ismeti/korunmayı istedi.”**⁶⁷³ Hakeza Hz. Yusuf'u tanıyan bütün kadınlar şöyle söylemektedirler: **“Biz ondan hiçbir kötülük (görmedik) bilmedik.”**⁶⁷⁴ Dolayısıyla Hz. Yusuf'un sadece Züleyha ile değil, onu tanıyan diğer kadınlarla da hiçbir şekilde günah işlemediği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Hz. Yusuf'un pak, temiz, mutahhar ve masum bir insan olduğu daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Hz. Yusuf zindanda iken arkadaşlarından ikisi rüya görmüş ve rüyalarını onlara tevil etmişti. Tevil ve diğer söylediği şeyler aynen çıkmıştı. Zindan arkadaşlarından biri kralın hizmetçisi olmuştu. Kral bir rüya görmüş, ancak tabirciler o rüyayı tabir etmekten aciz kalmışlardı. Hizmetçi zindana gitmiş ve Hz. Yusuf'un sadakatini, doğruluğunu, dürüstlüğünü, sadıklığını şu ifadeyle belirtmiştir: **“Ey**

⁶⁶⁹ Yusuf 12/26.

⁶⁷⁰ Yusuf 12/26, 27.

⁶⁷¹ Yusuf 12/28, 29.

⁶⁷² Yusuf 12/51.

⁶⁷³ Yusuf 12/32.

⁶⁷⁴ Yusuf 12/51.

Yusuf! Ey siddık⁶⁷⁵ Ardından Kral Hz.Yusuf ile ilgili her şeyi dinlemiş ve onun masum biri olduğunu anlamıştı. Bu yüzden hemen saraya getirilmesini emretti. Onu kendisinin sırdaşı, yardımcısı, bütün işlerinin sorumlusu, en çok güvendiği kişi yaptı ve ona şöyle hitap etti: **“Kesinlikle sen bugün bizim yanımızda makam sahibisin, eminsin.”**⁶⁷⁶ Hatta şeytan bile Hz. Yusuf’un günah işlemediğini ve masum olduğunu itiraf etmiştir. Çünkü Kur’ân-ı Kerim onun şöyle söylediğini bildirmektedir: **“Onların hepsini azdıracağım. Ancak onlardan Senin ihlâslı kılınmış kulların hariç.”**⁶⁷⁷ Hz. Yusuf’un Allah’ın ihlâslı kılınmış bir kulu olduğu hususunda şek ve şüphe yoktur. Zira Allah Teâlâ onun hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle o ihlâslı kılınmış kullarımızdandır.”**⁶⁷⁸ Bütün bu kanıtlardan sonra uydurma rivayetlere inanmak mümkün müdür?

6.2. Şia

Tefsircilerin bir kısmı **“Ben nefsimi temize çıkarmam. Rabbimin merhamet ettiği kişi hariç kesinlikle nefis kötülüğü emreder.”**⁶⁷⁹ ayetindeki sözleri Hz. Yusuf’un söylediğini kabul etmektedirler. Buradan hareketle peygamberlerin günah işlediğine inanan kişilere göre Hz. Yusuf bu ayette Züleyha ile baş başa kaldığı zaman nefsinin kendisine kötülüğü emrettiğini ve zinaya niyetlendiğini itiraf etmektedir. Günah vuku bulmasa bile niyet etmek de bir tür günahdır. Dolayısıyla o da bu günahı kabul etmiştir. Ancak Mekârim Şîrâzî’ye göre bu, ayetlerin zahirine muhalif olan bir tefsirdir. Çünkü Arapça edebiyat kriterlerinin hiçbirine uymamaktadır. Bu ayetlerdeki sözler Mısır Azizi’nin karısının yani Züleyha’nın söyleridir.⁶⁸⁰ Zira mezkûr ayetten önceki **“Bu, gizlide kendisine ihanet etmediğimi bilmesi içindir.”** ayetinin başında **“Zâlîke/Bu”** ifadesi geçmekte ve bir önceki cümlemin nedenini açıklamaktadır. Önceki cümle ise tamamen Züleyha’ya aittir ve Hz. Yusuf hakkında **“Şimdi hak yerini buldu, ben onun nefsinden murat almak istedim, kesinlikle o sadıklardandır.”**⁶⁸¹ diye söylemektedir. Dolayısıyla mezkûr cümleleri ayetlerin siyak ve sibakını bırakıp nedensiz ve delilsiz bir şekilde Hz. Yusuf’un sözü olarak kabul etmek Arapça dilbilgisi kuralları açısından son derece yanlış bir tutum olacaktır. Hakeza eğer mezkûr ayet Hz. Yusuf’un sözü olarak kabul edilirse, büyük bir çelişki ve tezat oluşacaktır. Zira bir taraftan Hz. Yusuf **“Bu,**

⁶⁷⁵ Yusuf 12/46.

⁶⁷⁶ Yusuf 12/54.

⁶⁷⁷ Hicr 15/39-42

⁶⁷⁸ Yusuf 12/24.

⁶⁷⁹ Yusuf 12/53.

⁶⁸⁰ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 9/433.

⁶⁸¹ Yusuf 12/51.

gizlide kendisine ihanet etmediğini bilmesi içindir” diyerek Mısır Azizi’ne ihanet etmediğini söylemiş olacak, diğer taraftan da **“Ben nefsimi temize çıkarmam. Rabbimin merhamet ettiği kişi hariç kesinlikle nefis kötülüğü emreder”** diyerek hatasını veya günahını itiraf etmiş olacaktır. Bu tür sözleri, ancak küçük veya büyük günah işlemiş olan bir kişi söyleyebilir. Oysa Hz. Yusuf hiçbir günah işlememiştir.

Diğer taraftan başka bir çelişki daha ortaya çıkacaktır. O da şudur ki cümlelerin içinde müzekker/eril zamirin olmasından dolayı Hz. Yusuf Mısır Aziz’i hakkında şöyle söylemiş olacaktır: **“Bu açıklamalar, gizlide Mısır Azizi’nin kendisine ihanet etmediğini bilmesi içindir.”** Bu sözler Hz. Yusuf zindanda iken söylenen sözlerdir. Hâlbuki Züleyha’nın saldırısı gerçekleştiği ve Hz. Yusuf ile onu kapıda gördüğü zaman kocası kimin doğru ve kimin yalan söylediğini zaten anlamıştı. Bu yüzden kocası Züleyha’ya ve ona yardım eden kadınlara şöyle demişti: **“Kesinlikle bu sizin tuzaklarınızdır. Muhakkak ki sizin tuzaklarınız büyüktür. Ey Yusuf! Sen bundan vazgeç. (Ey kadın!) sen de günahın için bağışlanma dile. Kesinlikle sen günahkârlardan oldun.”**⁶⁸² Dolayısıyla ispat olmuş bir şeyi Hz. Yusuf’un yıllar sonra tekrar ispat etmeye çalışması çelişki doğuracaktır. Netice olarak anlaşılıyor ki mezkûr ayetlerde geçen sözleri Hz. Yusuf söylememiştir, bundan dolayı onun günahını itiraf ettiğine kanıt olarak gösterilemez.

Diğer taraftan bazılarına göre **“(Yusuf) ikisinden kurtulacağını inandığı kişiye dedi ki: ‘Efendinin yanında beni hatırla.’ Fakat şeytan, efendisine hatırlatmayı ona unutturdu, böylece birkaç yıl zindanda kaldı.”**⁶⁸³ ayetindeki Hz. Yusuf’un arkadaşından yardım istemesi şirktir. Ancak Kureşî’ye göre Hz. Yusuf’un bu şekilde konuşması günah ve şirk değildir. Allah’a tevekkül etmeye karşı gelmek de değildir. Hakeza şeytanın hatırlamayı unutturduğu kişi Hz. Yusuf değil, hapisneden kurtulan kişidir. Hz. Yusuf’un Allah’tan başkasından yardım istediği, bu yüzden Allah Teâlâ’nın onu azarladığı ve yıllarca hapisnede bırakarak cezalandırdığı ile ilgili Hz. Peygamber’e ve İmam Cafer Sadık’a nispet verilen rivayetler vardır. Bu tür rivayetler Allah’ın kitabına muhaliftirler.⁶⁸⁴ Zira Allah’tan başkasından yardım istemek ne tevekküle kardı, ne günah, ne de şirktir. Çünkü bizzat Allah Teâlâ **“Sabırla ve namazla yardım isteyin.”**⁶⁸⁵ diye buyurmaktadır. Sabrın ve namazın Allah’tan başka bir şey olduğu ve insanın davranışlarından kaynaklandığı hususunda şek ve şüphe yoktur. Hakeza müminlerin birbirlerine yardım etmeleri gerektiğini emretmekte ve **“İyilikte ve takvada yardımlaşın.”**⁶⁸⁶

⁶⁸² Yusuf 12/28, 29.

⁶⁸³ Yusuf 12/42.

⁶⁸⁴ Kureşî, *Tefsîr-i Ahsenu’l-Hadîs*, 5/127.

⁶⁸⁵ Bakara 2/45.

⁶⁸⁶ Maide 5/2.

diye buyurmaktadır. Eğer müminler birbirlerinden yardım istemeseler nasıl yardımlaşacaklar ve kimlerin yardıma ihtiyaç duyduğunu nereden bilecekler? Hakeza Hz. Musa ve Hz. Hızır köy halkından yemek konusunda yardım istemişler ve Allah Teâlâ onların bu durumunu kınamamış, dolayısıyla onaylamış **“Bir köy halkına geldikleri zaman, onun halkından yemek istediler.”**⁶⁸⁷ diye buyurmuştur. Dolayısıyla diğer insanlardan yardım istemenin İslamî ve insanî doğal bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Ancak insanlardan yardım isterken Allah Teâlâ’yı göz ardı etmemek gerekir. Örneğin imanlı bir hasta doktora gittiği zaman aslında kendisini sağlığına kavuşturacak olan varlığın Allah olduğunu bilmektedir. Ancak bizzat Allah Teâlâ her şey için bir vesile, bir yol, bir yordam karar kılmıştır. Hasta için de doktor ve ilaç vesilesini karar kılmıştır. Dolayısıyla hasta şifa bulması için doktor yolundan hareket etmesi gerektiğini de bilmektedir. Böyle bir kişinin bu niyetle doktordan yardım istemesinin hiçbir sakıncısı yoktur, hatta bazı durumlarda kendisini tedavi ettirmek farz dahi olmaktadır. Ancak diyelim ki başka bir hasta doktora gider ve Allah’ı göz ardı eder. Ona göre şifa veren şey doktor veya ilaçtır, Allah’ın hiçbir önemi yoktur. İşte böyle bir kimse şirk işlemiş demektir. Pekâlâ, Hz. Yusuf’un arkadaşından yardım isterken Allah’ı yok saydığını veya önemsemediğini kabul etmek mümkün müdür? Böyle bir şey kabul edilebilir mi? Asla kabul edilemez. Zira zaten Hz. Yusuf arkadaşından yardım istemeden hemen önce ona ve diğer arkadaşlarına Allah’ın birliğini, her şeye hâkim olduğunu, her şeyin sahibi olduğunu söylediğine şahit olunmaktadır. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **“Bizim bir şeyi Allah’a şirk koşmamız olamaz... İstisnasız hüküm Allah’a aittir. Kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretti.”**⁶⁸⁸

Bunların yanı sıra Hz. Yusuf muhatabına **“Efendinin yanında beni hatırla”** diye söylemiştir. Ayetin orijinalinde **“Rab”** kelimesi geçmektedir. Bu bakımdan **“Rabbinin yanında beni hatırla”** diye olmaktadır. Bazıları buradan hareketle Hz. Yusuf’un Allah’tan başka bir varlığa “Rab” dediği için şirk işlediğini iddia edebilirler. Hâlbuki rab kelimesi; sahip, efendi, hâkim, hükümdar, ilah, mabud gibi değişik anlamlara gelmektedir. Örneğin; Rabbu’l-Amel/İşveren, Rabbu’l-Beyt/Ev sahibi, Rabbu’l-Aile/Aile reisi, Rabbu’l-Masna/Sanayici, Rabbu’l-İbil/Deve sahibi, Rabbu’l-Alemin/Alemlerin Rabbi...⁶⁸⁹ Dolayısıyla konuşmacının neyi murat ettiği çok önemlidir. Hz. Yusuf’un söylediği cümle ile Allah’tan başka bir ilahı ve mabudu değil, efendi ve hükümdar konumundaki kralı kastettiği çok açıktır. Nitekim bizzat Allah Teâlâ aynı ayetin içinde aynı kelimeyi kullanıp hapisten çıkan kişi hakkında

⁶⁸⁷ Kehf 18/77.

⁶⁸⁸ Yusuf 12/38-40.

⁶⁸⁹ Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı l-Kur’ân*, 336; İbn Manzûr, *Lisânu l-Arab*, 1/399.

“Fakat şeytan, efendisine (rabbine) hatırlatmayı ona unutturdu” diye buyurarak Hz. Yusuf’un muradının ve niyetinin yanlış olmadığını onaylamıştır.

Belki bazıları “Hz. Yusuf Rabbini anmayı unuttu, ardından arkadaşından yardım istedi, böylece günaha duçar olmuştur” diye söyleyebilirler. Ancak Arapça dil bilgisi kuralları bakımından da ayette bahsedilen unutmama fiilinin Hz. Yusuf’a değil arkadaşına ait olduğu anlaşılmaktadır. Zira ayetteki zamirlere bakıldığında zaman unutmama fiilinin en yakınındaki mercinin hapisten kurtulan kişi olduğu görülmektedir. Hakeza Allah Teâlâ birkaç ayet sonra aynı kişinin mezkur unutkanlıktan çıktığını ve hatırladığını şöyle buyurmaktadır: **“O iki kişiden kurtulmuş olanı, bir süre sonra hatırladı ve dedi ki: Ben bunun tevilini size haber veririm, hemen beni (zindana) gönderin.”**⁶⁹⁰ Görüldüğü gibi unutan ve hatırlayan kişi diğer kişidir. Bundan dolayı Hz. Yusuf’un Rabbini unutarak günaha duçar olduğunu söylemek olanaksızdır.

Bazıları **“Beni (bu) yerin hazineleri üzerinde (yönetici) kıl. Kesinlikle ben (iyi) bir koruyucuyum ve bilirim.”**⁶⁹¹ diyen Hz. Yusuf’un, zalim ve kâfir olan bir kraldan görev istemesine, onunla çalışmasına, onun sarayında bulunmasına itiraz etmişler, bu yüzden onu günah işlemekle itham etmişlerdir. Ancak Tûsî’ye göre Hz. Yusuf, Kraldan dünya malları konusunda yöneticilik istemesinin nedeni onları müstahak olmayan kişilerden korumak ve sahiplerine vermektir. Bundan dolayı Kraldan böyle bir talepte bulundu. Peygamberlerin dünya mallarını toplamaya ilgi göstermeleri caiz değildir. Ancak bu ayet, hakkı hak sahiplerine ulaştırmaya imkân olduğu zaman, zalim yönetici tarafından işlerin kabul edilmesinin caiz oluşuna delalet etmektedir.⁶⁹² Zira bu konuyu yukarıdaki ayette insanlara anlatan Allah Teâlâ’dır ve Allah Teâlâ Hz. Yusuf’un zalim ve kâfir bir kraldan görev istemesinin kötü veya haram bir şey olduğunu söylememektedir. Hekaza Kur’ân-ı Kerim’de müminlerin hatta peygamberlerin bazı zalim ve kâfir yöneticilerin sisteminin içinde bulunduklarını ve bir takım görevleri yerine getirdiklerini haber vermektedir. Örneğin Hz. Musa (s) bebekliğinden itibaren tarihin en kâfir ve en zalim yöneticilerinden biri olan Firavun’un sarayında büyüdü. Yıllarca tağut ve kafir olan Firavun’un sarayında yaşadı, yedi, içti. Elbette Hz. Musa masum bir peygamber olduğu için küçüklüğünden itibaren haram bir şey yemedi ve haram bir şey içmedi. Zira Allah’ın özel koruması altında idi. Bu yüzden Rabbimiz hatta Hz. Musa’nın süt emme konusuyla ilgili olarak dahi şöyle buyurmaktadır: **“Biz daha önce ona (diğer)**

⁶⁹⁰ Yusuf 12/45.

⁶⁹¹ Yusuf 12/55.

⁶⁹² Tûsî, *et-Tibyân*, 6/157.

sütannelerini haram etmiştik.”⁶⁹³ Hz. Musa gençlik dönemine kadar ve hatta daha fazla bir zaman Firavun’un sarayında kaldı.⁶⁹⁴ Hakeza Asiye Validemiz Firavun’un karısı idi. Ömrünün sonuna kadar onun karısı olarak da kaldı. Dolayısıyla onun sarayında, hatta onun yatak odasında idi. Onun helal yemeğinden yedi, helal suyundan içti. Ancak o da hiçbir zaman Firavun’un haram yemeğini yemedi, içmedi, kabul etmedi. Hatta Firavun’un yaptığı zulümlere itiraz bile etti. İşte bu yüzden insanlık tarihinin en imanlı, en takvalı, en iffetli dört kadınından birisi oldu. Bu bakımdan Rabbimiz Hz. Asiye validemizi müminlere örnek gösterip şöyle buyurmaktadır: **“Allah, iman edenlere Firavun’un karısını örnek gösterdi. Bir zaman dedi ki: “Rabbim! Bana kendi katında cennette bir ev yap. Beni Firavun’dan ve onun yaptıklarından kurtar. Beni şu zalimler toplumundan kurtar.”**⁶⁹⁵

Hakeza sıradaki örnek yine Firavun’un akrabalarından bir adamdır. Kur’ân-ı Kerim’de onun adına indirilmiş **“Mümin”**⁶⁹⁶ suresi bulunmaktadır. O da Firavun’nun sarayında yaşıyordu. Veya saray erkânından biriydi. Ya da saray yöneticilerinden biriydi. Yiyordu, içiyordu, maaş alıyordu. Elbette o da elinden geldiği kadar haramlara ve helallere dikkat ediyordu. Hz. Musa’ya iman etti. İmanını gizledi. Sarayda ve görevinin başında kalmaya devam etti. Gizli bir şekilde Hz. Musa’ya yardım etmeye başladı. Firavun’un özel toplantılarında Hz. Musa ve iman edenler aleyhinde sert bir karar alınacağı zaman, ortama uygun bir şekilde itiraz ediyor ve durumu yumuşatmaya çalışıyordu. Nitekim Rabbimiz onun hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Firavun ailesinden imanını gizlemekte olan mümin bir adam dedi ki: “Siz ‘benim Rabbim Allah’tır’ diyen bir adamı mı öldüreceksiniz? Oysa o, size Rabbinizden apaçık belgelerle gelmiş bulunuyor. Buna rağmen o eğer bir yalancı ise yalanı kendi aleyhinedir; eğer doğru sözlü ise, (o zaman da) size vaat ettiklerinin bir kısmı size isabet eder. Kesinlikle Allah, ölçüyü taşıran, çok yalan söyleyen kimseyi hidayete erdirmez.”**⁶⁹⁷ Anlaşılan o ki Firavun gibi bir zalimin sarayında bile yaşamak, çalışmak, yemek, içmek, maaş almak caizdir. Sorun bunlar değil. Asıl sorun Firavun’un yaptığı zulümleri kabul etmek veya etmemektir. Eğer sarayın içindeki mümin bir insan onun yaptığı zulümleri kabul etmiyorsa kurtuluş ehlidir, ancak başka bir mümin sarayın dışında olsa ve onun yaptığı zulümleri kabul ediyorsa onunla mahşur olacaktır. Netice olarak Hz. Yusuf masum

⁶⁹³ Kasas 28/12.

⁶⁹⁴ Şuara 26/18-22.

⁶⁹⁵ Tahrir 66/11.

⁶⁹⁶ Mümin suresinin diğer adı Gafir suresidir.

⁶⁹⁷ Mümin 40/28.

bir peygamber idi. Bu yüzden, Kralın İslamî olmayan sisteminde en üst düzeyde yöneticiliği kabul edince, Kralın inandığı yanlış şeyleri de kabul etmiş olmadı veya yaptığı haram işleri de benimsemiş olmadı. Hz. Yusuf tam anlamıyla her türlü şirkten ve haram işlerden kaçınarak görevi kabul etti ve yerine getirmeye başladı. Kral da Hz. Yusuf'u bu şekilde kabul etti. Onun inancına ve dinî işlerine karışmadı. Eğer aksi olsaydı kesinlikle Hz. Yusuf Krala karşı gelirdi ve o görevi yapmazdı. Dolayısıyla Hz. Yusuf'u böyle bir durumdan dolayı günahla itham etmek ve zalimlerle işbirliği yaptığını iddia etmek Kur'ân ile bağdaşmamaktadır.

Bazılarına göre **“Yüklerini onlara hazırlayınca su kabını kardeşinin yükünün içine koydu, sonra bir münadi (şöyle) seslendi: Ey kabile! Kesinlikle sizler hırsızsiniz.”**⁶⁹⁸ ayetinden dolayı bir hırsızlık olsa da olmasa da **“Sizler hırsızsiniz”** sözü yalandır ve bu yalanı Hz. Yusuf söylemiştir. Lakin Sâdikî Tehrânî'ye göre onlar bu yolculukta bir şey çalmamışlardı, ancak Hz. Yusuf da kesinlikle yalan söylememiştir, zira bu plan Allah'ın emriyle gerçekleşmiştir. O Allah'ın bir peygamberidir ve bir peygamber yalan söylemez. Nitekim İmam Cafer Sadık Hz. Yusuf'un **“Sizler hırsızsiniz”** sözüyle ilgili olarak şöyle söylemiştir: **“Onlar orada hırsızlık yapmamışlardı, ancak Hz. Yusuf da yalan söylememiştir. Zira onun o sözle muradı babasından Yusuf'u çalmalarıydı.”**⁶⁹⁹ Aslında Hz. Yusuf kardeşi Bünyamin'i yanında tutmak istiyordu. Ancak Mısır'ın dinine ve kanunlarına göre Bünyamin'in orada tutulması mümkün değildi. Bu yüzden bizzat Allah Teâlâ Hz. Yusuf'a su kabını kardeşinin yükünün içine koymasını, kardeşini bu durumdan haber etmesini, böylece Mısır'da tutabileceğini haber verdi. Hz. Yusuf da Allah'ın emrini yerine getirdi ve onu yanında tuttu. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Böylece (Yusuf aramaya) kardeşinin kabından önce onların kaplarıyla başladı. Sonra onu kardeşinin kabından çıkardı. Biz Yusuf'a işte böyle bir plan öğrettik. Hükümdarın dinine göre kardeşini tutamazdı.”**⁷⁰⁰ Dolayısıyla böyle bir olaydan dolayı Hz. Yusuf'u günahla suçlamak olanaksızdır. Ayrıca Hz. Yusuf kardeşlerine **“Sizler hırsızsiniz”** diye söylerken kastettiği hırsızlık olayı kendisini babasından çalmaları, kuyuya atmaları ve köle olarak satmalarıydı. Bu yüzden gerçekten onlar hırsızlık sıfatına tam olarak layıklardı. Bu nedenle böyle bir sözden dolayı Hz. Yusuf'u yalancılıkla itham etmek ve suçlamak da insafsızlıktır.

⁶⁹⁸ Yusuf 12/70.

⁶⁹⁹ Sâdikî Tehrânî, *el-Furkân*, 15/161.

⁷⁰⁰ Yusuf 12/76.

Bazıları **“Babasını ve annesini tahtın üzerine çıkardı. (Hepsi) onun için secdeye kapandılar.”**⁷⁰¹ ayetiyle ilgili olarak Hz. Yusuf için yapılan secde konusundan dolayı, Hz. Yusuf’un izin verdiği ve diğerlerinin de bu işi yaptıkları için şirke bulaştıklarını iddia etmişlerdir. Ancak Tabâtabâî’ye göre secdeye kapananların maksatlarının Hz. Yusuf’a tapmak olmadığına kanıtı, secde edenler arasında Hz. Yakub’un bulunmasıdır.⁷⁰² Diğer taraftan secde kelimesinin asıl anlamı; boyun eğmek, alçalmak, zelil olmak,⁷⁰³ tazim etmek, saygı göstermektir.⁷⁰⁴ Başka bir ifadeyle, her zaman kendisine secde edilen varlığın ilahlığını kabul etmek veya ona ibadet etmek anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla onlar Hz. Yusuf’un maddî ve manevî makamını gördükleri zaman onun için secde ettiler yani ona saygı gösterdiler. Bu bakımdan ona secde etmenin hiçbir sakıncası yoktur. Eğer Hz. Yusuf’a yapılan secdenin anlamı onu ilah yerine koymak ve ona ibadet etmek olsaydı, kalplerin en derinlerindeki gizli şeyleri dahi bilen Allah Teâlâ’nın bunu bildirmesi ve onların şirk işlediklerini açıklaması gerekirdi. Ancak onları kınayan ve eleştiren en ufak bir ifade bile bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hz. Yusuf’un şirk işlediğini iddia edenler, aslında Allah Teâlâ’nın şirke izin verdiğini ve kabul ettiğini de iddia etmektedirler. Ayrıca Hz. Yusuf’a secde edenler arasında Hz. Yakub da bulunmaktaydı ve o bir peygamberdi. Allah Teâlâ onun ve diğer peygamberlerin ihlâslı kullar olduklarını haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Kuvvetler ve basiretler sahibi olan kullarımız İbrahim’i, İshak’ı, Yakub’u da hatırla. Kesinlikle Biz onları yurdu (ahireti) hatırlatan bir halislik ile ihlâslı kıldık.”**⁷⁰⁵ İhlâs; kalbin her türlü kirden, hatadan, günahattan, şirkten, yanlıştan arıtılmasıdır. Dolayısıyla Hz. Yusuf’un veya Hz. Yakub’un şirk işlediğini iddia edenler, aslında Allah Teâlâ’nın bu ayetine de karşı gelmektedirler.

Allah Teâlâ tazim ve saygı anlamındaki secdenin sakıncasız olduğunu Kur’ân’ın diğer ayetlerinde de haber vermektedir. Nitekim Hz. Âdem’i yarattığı ve ona ruhundan üflediği zaman bütün meleklerle ona secde etmelerini bizzat Allah emretmiştir. Meleklerin hepsi secde etmişler, ancak cinlerden olan şeytan secde etmemiştir. Melekler Hz. Âdem’e secde ettileri için Allah’ın mukarreb kulları oldular, ancak şeytan secde etmediği için Allah tarafından sonsuzuna kadar melun ilan edildi. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Bir zaman meleklerle ‘Âdem’e secde edin’ dedik. Hemen secde ettiler. Ancak iblis kaçındı, kibirlendi**

⁷⁰¹ Yusuf 12/100.

⁷⁰² Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 11/246.

⁷⁰³ Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı ‘l-Kur’ân*, 396.

⁷⁰⁴ İbn Manzûr, *Lisânu ‘l-Arab*, 3/204.

⁷⁰⁵ Sad 38/45-46.

ve kâfirlerden oldu.”⁷⁰⁶ Dolayısıyla Hz. Yakub ve diğerleri Hz. Yusuf’un Allah’ın büyük bir peygamberi, halifesi, ayeti, nişanesi, işareti olduğunu anladılar. Bu yüzden onu secdeleri için bir kible edindiler ve ona yönelerek Allah’a ibadet ettiler, Allah’tan başkasına değil. Tıpkı Kâbe gibi. Kâbe de kibledir ve insanlar ona yönelerek Allah’a ibadet ederler, Kâbe’nin kendisine değil.

6.3. Mu’tezile

Zemahşerî’ye göre **“Andolsun kadın onu arzulamıştı, eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı o da onu arzuları.”**⁷⁰⁷ ayetinden anlaşılan o ki gençlik ve delikanlılık şehvetinden dolayı Hz. Yusuf’un nefsi kadınla ilişkiye girmeye meyletmışti ve onu arzulamışti.⁷⁰⁸ Ancak Cessas’a göre Züleyha’nın teklifi karşısında Hz. Yusuf’un **“Allah’a sığınırım. Kesinlikle o benim efendimdir, yerimi güzel yaptı.”**⁷⁰⁹ ifadesi ve Allah Teâlâ’nın **“Biz ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Kesinlikle o ihlâslı kılınmış kullarımızdandı.”**⁷¹⁰ sözü Hz. Yusuf’un masiyete ve günaha meyletmekten beri olduğunu haber vermektedir.⁷¹¹ Diğer taraftan Kâdî Abdulcebbâr’a göre **“Babasını ve annesini tahtın üzerine çıkardı. (Hepsi) onun için secdeye kapandılar.”**⁷¹² ayetinden anlaşılan o ki onlar yalnızca Allah’a secde etmişler ve Ona ibadet etmişlerdi. Nitekim Melekler de Hz. Âdem’e yönelerek Allah’a secde ve ibadet etmişlerdi. Bu bakımdan buradaki secde Hz. Yusuf için tazim ve saygı göstermek anlamına gelmektedir. Nitekim biz de namazı Allah için kıldığımız zaman, Hz. Peygamber’i tazim etmiş ve ona saygı göstermiş oluyoruz. Zira onun muradına tabi oluyoruz ve onun yaptığı şeyleri yapıyoruz. Elbette bu ona ibadet etmek anlamına gelmemektedir.⁷¹³ Bu açıdan secde etmede, tazim yapmada ve saygı göstermede niyet çok önemlidir. Eğer bir kimse Allah Teâlâ’dan başka bir varlığın ilah ve tanrı olduğunu kabul ederek secde ederse, tazimde bulunursa ve saygı gösterirse şirk işlemiş olur. Ancak niyetinde Allah’tan başka bir ilah ve tanrı olmadığını kabul ederek başka bir varlığa tazim ve saygı amacıyla secde ederse sakıncası yoktur. Nitekim bizim kültürümüzde de büyüklerin ellerini öpmek bulunmaktadır. El öpmek bir tür secde şeklidir. Çünkü saygı duyulan kişinin eli alınıp öpülmekte ve alının

⁷⁰⁶ Bakara 2/34.

⁷⁰⁷ Yusuf 12/24.

⁷⁰⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/456.

⁷⁰⁹ Yusuf 12/23.

⁷¹⁰ Yusuf 12/24.

⁷¹¹ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 4/385.

⁷¹² Yusuf 12/100.

⁷¹³ Kâdî Abdulcebbâr, *Muteşâbihu’l-Kur’ân*, 397.

üzerine konulmaktadır. Alın ise secde bölgesinin en üst yeridir. Bazı rivayetlerde sahâbîlerin Hz. Peygamber'in ellerini ve hatta ayaklarını bile öptükleri nakledilmiştir. Nitekim Zari şöyle anlatmıştır: “Biz Medine’ye geldiğimizde yüklerimizi bırakır bırakmaz hemen Rasulullah’a koşup onun elini ve ayağını öpüyorduk.”⁷¹⁴ Bütün bu açıklamalardan anlaşılan o ki secde saygı amaçlı yapıldığı zaman günah ve şirk olmamaktadır. Dolayısıyla Hz. Yusuf ve Hz. Yakub hiçbir şekilde günaha ve şirke bulaşmamış masum kişilerdi.

Netice olarak Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile mensuplarının bazılarının Hz. Yusuf'un bazı günahları işlediğine ve bazılarının da asla en küçük bir günaha dahi mürtekip olmadığına inandıklarına şahitlik edilmiştir. Şia mensuplarının Hz. Yusuf'un hiçbir şekilde günah işlemediğini savundukları görülmüştür.

7. Hz. Eyyub

Ayetlerden ve rivayetlerden anlaşıldığına göre Hz. Eyyub zengin, varlıklı, çocukları çok olan, toplum içinde mevki ve makam sahibi bir peygamberdi. Ancak imtihan gereği zenginliğini, çocuklarını, toplum içindeki mevkisini ve makamını, hatta zahiri sağlığını ve sıhhatini dahi kayıp etti. Bundan dolayı çok sıkıntılı bir hayat yaşamaya başladı. Zahire önem veren insanlar ondan uzaklaştılar ve onu yapayalnız bıraktılar. Hz. Eyyub bütün sıkıntılara ve acılara sabretti. Hiçbir zaman Allah'ın rahmetinden ve yardımından ümidini kesmedi. Ancak sıkıntılar ve acılar artık bir insanın hatta bir peygamberin bile tahammül edemeyeceği bir noktaya ulaşınca her zaman olduğu gibi Allah Teâlâ'ya dua etti ve Ondan yardım istedi. Allah da onun duasını kabul etti ve içinde bulunduğu her türlü sıkıntıdan onu kurtardı. Bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Kulumuz Eyyub’u hatırla. Bir zaman Rabbine şöyle nida etti: “Şeytan kesinlikle bana zahmet ve azap dokundurdu.” (Allah dedi ki:) “Ayağını vur; işte yıkanacak ve içilecek serin su.” Katımızdan bir rahmet ve akıl sahipleri için bir hatırlatma olarak, ona ailesini ve onlarla birlikte benzerlerini bahsettik. “Eline bir demet sap al, sonra onunla vur, yeminini bozma.” Kesinlikle Biz onu sabırlı bulduk. Ne güzel kuldu, çünkü o (Allah’a) çok yönelirdi.”**⁷¹⁵ Görüldüğü gibi Allah Teâlâ Hz. Eyyub'un duasını kabul etmiş, ona ailesini ve dünya zenginliklerini geri vermiş, onu sabırlı ve çok dua eden bir kul olduğu için övmüştür. Ancak bazıları Hz. Eyyub'un da günaha duçar olduğunu iddia etmişlerdir. Şimdi konuyla ilgili görüşler açıklanacaktır.

⁷¹⁴ Ebû Dâvûd, “Nevm”, 60 (No. 5225).

⁷¹⁵ Sad 38/41-44.

7.1. Ehl-i Sünnet

Suyûtî'nin rivayetine göre İbn Ebî Hâtim şöyle söylemiştir: “Şeytan Eyyub’a zarar vermişti. Eyyub’un karısı ona “Allah’a dua et de sana şifa versin” dedi. Ancak Eyyub dua etmiyordu. İsrail oğullarından bir grup onun yanından geçti. Birbirlerine “Ona isabet eden musibetler kesinlikle işlediği çok büyük bir günahtan dolayı isabet etmektedir” dediler.”⁷¹⁶ Fahreddîn Râzî'nin rivayetine göre de Hz. Eyyub günahından dolayı böyle bir azaba duçar olmuştu.⁷¹⁷ Ancak bu tür rivayetlerin sahih olmadığı veya en azından Hz. Eyyub’a nispet verilen günahın doğru olduğu çok açıktır. Zira Kur’ân-ı Kerim ile uyum içinde değildir. Çünkü Allah Teâlâ **“Kulumuz Eyyub’u hatırla”**⁷¹⁸ diye buyurarak Hz. Eyyub’un Allah’ın has ve özel kullarından biri olduğunu açıklamaktadır. Diğer bir ayette ise has ve özel kulları hakkında şeytana şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle benim kullarım üzerinde senin hiçbir gücün yoktur.”**⁷¹⁹ Dolayısıyla şeytanın Hz. Eyyub’u günaha duçar edecek hiçbir gücü ve kuvveti yoktu. Rivayetin içinde “Hz. Eyyub Allah’a dua etmiyordu” diye geçmektedir, ancak Allah Teâlâ **“Ne güzel kuldu, çünkü o (Allah’a) çok yöneldi.”**⁷²⁰ diyerek onun sürekli Allah’a yalvaran, yakaran, dua eden bir kul olduğunu bildirmektedir.

Diğer taraftan Mâturîdî’ye göre Allah’ın evliyalarına şeytanın zarar vermesine izin vermesinin hikmeti şunlardır: Allah adalet yönünden faziletini ve rahmet yönünden hükmünü ortaya çıkarmak için böyle yapar. Allah kullarını dilediği şekilde imtihan eder.⁷²¹ Yani Allah Teâlâ insanlar içinden bazılarını peygamber olarak seçmiş ve kendisine yakınlaştırmıştır. Diğer günahkâr insanlar bu duruma itiraz edip “Allah niye bizi peygamber seçmedi?” diyebilirler ve demektedirler. Allah Teâlâ adil olduğu için yani her şeyi yerli yerine koyduğu için, peygamberleri kesinlikle layık ve erdemli olduklarından dolayı seçmiştir. İşte bu durumu ortaya çıkarmak için diğer insanların başlarına gelen ve gelmeyen musibetleri peygamberlere de vererek onların faziletlerini ortaya çıkarmıştır. Böylece hiçbir kimsenin söyleyecek bir bahanesi kalmamıştır. Örneğin birçok insan zengin iken iflas edip fakir olmuş, bu durumdan dolayı Allah’a daha çok isyan etmiştir. Ancak Hz. Eyyub tam tersi bir davranış sergilemiş, çok fakirleştiği halde Allah’a şükretmeye devam etmiş, hatta şükürünü daha da artırmıştır. Allah Teâlâ insanı bazen insanla, bazen hayvanla, bazen cansız varlıklarla, bazen de şeytanla imtihan eder.

⁷¹⁶ Suyûtî, *ed-Durr ’ul-Mensûr*, 5/316.

⁷¹⁷ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu ’l-Ğayb*, 26/398.

⁷¹⁸ Sad 38/41.

⁷¹⁹ Hicr 15/42.

⁷²⁰ Sad 38/44.

⁷²¹ Mâturîdî, *Te ’vilâtu Ehli ’s-Sünne*, 8/632.

Örneğin zalim bir diktatör ortaya çıkar ve diğer insanlara zulüm eder. Nitekim Nemrut da Hz. İbrahim'e zulüm etmiş ve onu ateşin içine atmıştı. Allah Hz. Eyyub'u da şeytanla imtihan etmişti. Yani şeytanın onun zahirine musallat olmasına izin vermişti. Dolayısıyla Hz. Eyyub'un **“Şeytan kesinlikle bana zahmet ve azap dokundurdu.”**⁷²² diye onu şikayet etmesinin ve Allah'tan yardım istemesinin her hangi yanlış bir tarafı yoktur.

7.2. Şia

Arûsî Huveyzî ve Tabâtabâî'ye göre Ebu Basir şöyle nakletmiştir: İmam Cafer Sadık'a “Eyyub'un dünyada çektiği sıkıntının ve maruz bırakıldığı imtihanın sebebi neydi?” diye sordum. Şöyle dedi: Bunun sebebi, yüce Allahın, dünyada Eyyub'a bahsettiği ve Eyyub'un da şükürünü eda ettiği bir nimetti. O zamanlar, İblisin arşın yanına kadar çıkması engellenmezdi. Bir gün arşa çıktı ve Eyyub'un nimetten dolayı şükredişini gördü. İblis Eyyub'un bu durumunu çekemedi. İblis dedi ki: “Ey Rabbim! Eyyub'un, senin verdiğin nimetlere şükretmesinin nedeni, senin ona bahsettiğin dünya zenginliğidir. Eğer onu dünya zenginliğinden yoksun bıraksaydın, hiçbir zaman şükretmezdi. Sen beni onun dünyevi zenginliğine musallat edersen, onun ebediyen şükretmediğini görürsün.” Ona: **“Sen, onun malına ve evladına musallat edildin.”** diye seslenildi. İblis, aşağıya indi ve Eyyub'un ifsat etmediği malını ve evladını bırakmadı. Fakat bu durum karşısında Eyyub Allah'a daha çok şükretti, hamdını gittikçe artırdı. İblis: “Ey Rabbim! Beni onun ekinlerine de musallat et” dedi. Ona: **“Sana bu yetki verildi.”** denildi. İblis şeytanlarıyla birlikte gelerek Eyyub'un ekinlerine üfledi ve hepsini yaktı. Fakat Eyyub daha fazla şükretti, daha çok hamd etti. İblis dedi ki: “Ey Rabbim! Beni onun sürülerine musallat et.” Nihayet şeytan Eyyub'un koyun sürülerini de helak etti. Fakat Eyyub Allaha daha çok şükretti, eskisinden daha fazla Allah'a hamd etti. İblis: “Ey Rabbim! Beni onun bedenine musallat et” dedi. Allah, gözü ve kalbi dışında İblisi Eyyub'un bütün bedenine musallat etti. İblis Eyyub'un bedenine üfledi, karnından ayaklarına kadar bir yara meydana geldi. Uzun bir süre bu haldeyken Allah'a hamd ediyor, şükürünü eda ediyordu... Karısının adı, İbrahim oğlu İshak oğlu Yakub oğlu Yusuf oğlu Efrayim kızı Rahme idi. Onun için insanlardan sadaka istiyor ve bulduklarını ona getiriyordu... Eyyub'un imtihanı uzadıkça uzadı. İblis de onun sabrını görmüş oldu. Bunun üzerine Allah ona bir melek gönderdi. Ayağıyla yere vurdu. Vurduğu yerden su fışkırdı. Eyyub bu su ile yıkandı. Eskisinden daha güzel ve daha dinç bir bedene kavuştu. Allah bulunduğu yerin çevresinde yemyeşil bir bahçe yeşertti. Ona ailesini, malını, evladını ve ekinini geri verdi. Melek de onun yanına oturup ona arkadaşlık

⁷²² Sad 38/41.

ediyordu. Bir süre sonra karısı yanında birkaç ekmek kırıntısıyla geri döndü. Eyyub'un bulunduğu yere yaklaştığında bu yerin değiştiğini gördü. İki adam orada oturuyordu. Birden ağlamaya, feryat etmeye başladı. Dedi ki: “Ey Eyyub! Başına ne felaket geldi?” Eyyub da seslenerek ona döndü. Kadın, Allahın Eyyub’a eski sağlıklı bedenini ve nimetlerini geri verdiğini görünce şükrünü ifade etmek amacıyla secdeye kapandı. Eyyub, kadının saç örüklerinin kesilmiş olduğunu gördü. Kadın, bazılarında Eyyub için yiyecek istemişti. Kadının saç örükleri çok güzeldi. Onlar da sen bize bu saç örüklerini sat, biz de sana yiyecek verelim, demişlerdi. Kadın saçlarını kesmiş ve onlara vermişti. Karşılığında da onlardan Eyyub için yiyecek almıştı. Eyyub, kadının saçlarının kesildiğini görünce öfkelenmiş ve ona yüz değnek vurmaya yemin etmişti. Kadın saçlarını kesmesinin sebebinin şu şu olduğunu anlatınca, Eyyub üzüldü. Bunun üzerine Allah ona şöyle vahyetti: **“Eline bir demet sap al, sonra onunla vur, yeminini bozma.”**⁷²³ Böylece Eyyub yüz saptan oluşan bir demet kuru ot aldı ve onunla karısına vurdu, yeminini yerine getirmiş oldu.⁷²⁴

Dolayısıyla Hz. Eyyub'un musitlere uğramasının nedeni imtihandır, günah değil. Şeytan Hz. Eyyub'un imanına, inancına, ruhuna hiçbir şekilde zarar verememiştir. Tam tersine zahiri musibetler arttıkça Hz. Eyyub'un sabrı, imanı, inancı, duası da artmıştır. Böylece imtihandan çok başarılı bir şekilde çıkmıştır. Hz. Eyyub arka arkaya gelen ve çok uzun süren imtihanlardan ve mubisetlerden başarıyla çıkınca Allah Teâlâ ona bu dünyada yeniden gençlik, mal, mülk, servet, mevki, makam, aile ve diğer nimetleri bahşetmiştir. Eğer Hz. Eyyub herhangi bir günah işlemiş olsaydı böyle olağanüstü mükâfatlarla ödüllendirilir miydi?

Bazıları ayette geçen azap⁷²⁵ ifadesinin günaha karşılık verilen ilahî bir ceza olduğunu sanmışlardır. Lakin Subhânî'ye göre azap; yorgunluk, zahmet, acı, zarar ve elem gibi insanı meşakkate sokan her şeydir. Dolayısıyla ayette Hz. Eyyub'un günah işlendiğine delalet eden hiçbir şey yoktur. Nitekim İmam Muhammed Bakır şöyle söylemiştir: “Hz. Eyyub günahından dolayı değil imtihandan dolayı musibete uğramıştı. Peygamberler günah işlemezler. Zira onlar masumdurlar, mutahhardırlar, günah işlemezler, kalpleri haktan kaymaz. Onlar küçük ve büyük bir günaha mürtekip olmazlar.”⁷²⁶ Ayrıca onlar Hz. Eyyub'a azabın Allah tarafından geldiğini iddia etmişlerdir, halbuki ayette açıkça şeytandan geldiğini bildirmektedir. Dolayısıyla bu dünyada insanın başına bir acı, bir sıkıntı, bir zarar geldiği zaman bu Arapçada “Azap” kelimesiyle de ifade edilir. Bundan dolayı şiddetli açlığa “Azab”

⁷²³ Sad 38/44.

⁷²⁴ Arûsî Huveyzî, *Tefsiru Nûru's-Segaleyn*, 5/316; Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 17/212.

⁷²⁵ Sad 38/41.

⁷²⁶ Subhânî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 187-191.

denir.⁷²⁷ Nitekim Hz. Eyyub Sad suresinde “**Şeytan kesinlikle bana zahmet ve azap dokundurdu.**”⁷²⁸ diye söylerken, Enbiya suresinde de “**(Rabbim!) Kesinlikle bana zarar dokundu ve sen merhamet edenlerin en merhamet edenisin.**”⁷²⁹ diye ifade etmektedir. Dolayısıyla Sad suresinde geçen azab kelimesinin Enbiya suresinde geçen zarar kelimesiyle aynı şey olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan Hz. Eyyub günahından dolayı değil imtihandan dolayı böyle bir sıkıntının içinde girmişti. Çünkü insanlar içinde en çok ve en ağır imtihanlardan geçenler peygamberlerdir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “**İnsanlar içinde imtihanların en büyüklerine uğrayanlar peygamberlerdir, sonra onlara benzeyenler, sonra da benzeyenlere benzeyenlerdir.**”⁷³⁰

7.3. Mu'tezile

Aynı şekilde Kâdî Abdulcebbâr'a göre cahiller Hz. Eyyub hakkında bir takım rivayetler nakletmişlerdir, bunlar sahih değildir. Doğru olan şey; Allah Teâlâ onu imtihan etmiş, onu fakir yapmış ve ona hastalık vermiştir.⁷³¹ Cessâs'a⁷³² göre de Allah Teâlâ Hz. Eyyub'u imtihan etmişti.⁷³³ Diğer taraftan Zemahşerî'ye göre Allah Hz. Eyyub'a verdiği sıkıntılar ve zahmetlerden dolayı şeytan ona vesvese verince bunları ona nispet vermiştir. Çünkü edep bunu gerektirmektedir. Her şeyi yaratan ve yapan Allah'tır. Ondan başka hiçbir kimsenin gücü yoktur. Ancak böyle durumlarda ve dua esnasında bu tür şeyler Allah'a nispet verilmez.⁷³⁴ Bu bakımdan görülen veya görülmeyen her şeyi yaratan ve var eden Allah Teâlâ'dır. Dolayısıyla insanların iyi veya kötü olarak tanımladıkları şeyleri yaratan ve var eden de Allah Teâlâ'dır. Nitekim şöyle buyurmaktadır: “**Eğer onlara bir iyilik isabet etse ‘Bu Allah katındandır’ derler. Eğer onlara bir kötülük isabet etse ‘Bu senin katındandır’ derler. De ki: ‘Hepsi Allah katındandır.’**”⁷³⁵ Allah Teâlâ eksiksiz sıfatlara sahip olduğu için yarattığı her şeyi en güzel ve en harika şekilde yaratmıştır. Nitekim şöyle

⁷²⁷ Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı 'l-Kur'ân*, 554.

⁷²⁸ Sad 38/41.

⁷²⁹ Enbiya 21/83.

⁷³⁰ Subhânî, *İsmetu 'l-Enbiyâ*, 191.

⁷³¹ Kâdî Abdulcebbâr, *Muteşâbihu 'l-Kur'ân*, 359.

⁷³² Darusselam İslâmî İlim ve Fikir Portalı (Darusselam), “Ebûbekir Râzî el-Cessâs ve İ'tizâlî Görüşleri”. Erişim 18 Ekim 2015. Yazar Ömer Faruk Korkmaz, Cessâs'ın Hanefî mezhebinden olmasına karşın İ'tizâlî görüşlerinin çok olduğunu örnekleriyle açıklamış, dolayısıyla Mu'tezile'ye yakın olduğunu savunmuştur. Ayrıca Zehebî gibi bazı Ehl-i Sünnet mensuplarının da Cessâs'ın Mu'tezile'ye yakın olduğunu söylediklerini zikretmiştir.

⁷³³ Cessâs, *Ahkâmu 'l-Kur'ân*, 4/371.

⁷³⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/97.

⁷³⁵ Nisa 4/78.

buyurmaktadır: **“O yarattığı her şeyi en güzel şekilde yaratmıştır.”**⁷³⁶ Dolayısıyla insanlara Allah tarafından ne gelirse gelsin güzeldir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **“İyilik olarak sana isabet eden şeyler Allah’tandır.”**⁷³⁷

Ancak her şeyin yaratıcısı Allah Teâlâ olmasına karşın, insanların bir takım şeyler yapmasına ve oluşturmaya izin vermiştir. Nitekim **“Sizi ve yaptığınız şeyleri Allah yarattı.”**⁷³⁸ diye buyurmaktadır. İnsanlar peygamber bile olsalar eksik, kusurlu, sınırlıdır. Bu yüzden bazı şeyleri iyi ve bazı şeyleri de kötü yapmaktadırlar. Dolayısıyla insanın başına kötü bir şey geldiği zaman ya kendi nefisinden ya da şeytandan bilmesi gerekmektedir. Bu yüzden **“Kötülük olarak sana isabet eden şeyler kendi nefisindendir.”**⁷³⁹ diye buyurmaktadır. Bu nedenle peygamberler başlarına gelen sıkıntıları ve problemleri Allah Teâlâ nispet vermek yerine ya kendi nefislerine ya da şeytana nispet vermişlerdir. Örneğin Hz. Âdem ve Hz. Havva ağaçtan yedikleri zaman şöyle söylemişlerdir: **“Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik.”**⁷⁴⁰ Keza Hz. İbrahim şöyle söylemiştir: **“Hastalandığım zaman, bana şifa veren O’dur.”**⁷⁴¹ Hz. İbrahim “Beni hastalandıran Allah’tır” dememiş ve hastalığı kendisine nispet vermiştir. Keza Hz. Musa zalim Kıpti’ye yumruk vurduğu ve ölümüne neden olduğu zaman şöyle söylemiştir: **“Bu şeytanın amelindendir.”**⁷⁴² Hz. Musa ve genç adam yolculuğa çıktıkları zaman, genç adam balığı bir kayanın yanında unutmuştu. Ancak onu unutturanın şeytan olduğunu şu şekilde söylemiştir: **“Onu hatırlamamı şeytandan başkası bana unutturmadi.”**⁷⁴³ Bu yüzden bütün hayırlar, güzellikler, iyilikler Allah Teâlâ nispet verilmesi gerekirken kusurlar, kötülükler ve şerler asla Ona nispet verilmemelidir. Nitekim Hz. Peygamber bir münacatında Allah Teâlâ’ya şöyle hitap etmektedir: **“(Allah’ım!) Hayırların hepsi senin elindedir ve şerlerin seninle bir ilgisi yoktur.”**⁷⁴⁴ İşte bunlardan dolayı Hz. Eyyub zahmet ve azabı şeytana nispet vermiştir.

Netice olarak Ehl-i Sünnet mensuplarının bazılarının Hz. Eyyub’un hata yaptığına ve bazılarının da yapmadığına inandıkları görülmüştür. Ancak Şia ve Mu’tezile mensuplarının Hz. Eyyub’u tenzih ettikleri müşahade edilmiştir.

⁷³⁶ Secde 32/7.

⁷³⁷ Nisa 4/79.

⁷³⁸ Saffat 37/96.

⁷³⁹ Nisa 4/79.

⁷⁴⁰ Araf 7/23.

⁷⁴¹ Şuara 26/80.

⁷⁴² Kasas 28/15.

⁷⁴³ Kehf 18/63.

⁷⁴⁴ Beyhakî, Ebu Bekir, Ahmed b. Hüseyin, *Kaza ve'l-Kader*, Arabistan/Riyâz, Mektebetu'l-Abîkân, 1421/2000, 274. Beyhakî diyor ki: “Müslim bu hadisi benzer bir şekilde nakletmiştir.”

8. Hz. Şuayb

Allah Teâlâ Hz. Şuayb’i Medyen ve Eyke hakkına peygamber olarak gönderdi. Onları Allah’ın birliğine, kendisinin peygamberliğine, ölçüde ve tartıda hile yapmamaya, barışsever olmaya davet etti.⁷⁴⁵ Ancak kavminin kâfirleri onu şehirden sürmekle veya sapık dinlerine döndürmekle tehdit ettiler. Böylece Hz. Şuayb’e ve onunla birlikte iman edenlere birçok zulümler yaptılar. Hz. Şuayb onlara şöyle cevap verdi: **“Allah bizi ondan kurtardıktan sonra, sizin dininize dönersek, Allah’a yalan iftira atmış oluruz. Rabbimiz Allah’ın dilemesi müstesna, bizim ona dönmemiz olacak şey değildir.”**⁷⁴⁶ Hz. Şuayb Kur’ân-ı Kerim’de güvenilir, emin, ihlâslı bir peygamber olarak tanıtılmasına karşın⁷⁴⁷ bazıları bu ayeti kanıt göstererek onun daha önceden müşrik olduğunu ve sonradan iman ettiğini iddia etmişlerdir. Şimdi konuyla ilgili araştırma sunulacaktır.

8.1. Ehl-i Sünnet

Kurtubî’ye göre bazıları Hz. Şuayb’ın iman etmeden önce kafir olduğunu söylemişlerdir.⁷⁴⁸ Bunun karşısında Mâturîdî’ye göre Hz. Şuayb orada iman eden kişiler adına konuşmuştur, kendisi adına değil. Veya daha önceden içinde olmadığı bir şeye ilk defa girmek gibi de olabilir.⁷⁴⁹ Fahreddîn Râzî’ye göre ise bir şeye dönmek, daha öncesinde içinde bulunulmayan şeye dönmek olarak da kullanılmaktadır. Örneğin Allah Teâlâ kıyameti “Mead/dönüş yeri” olarak isimlendirmiştir. Hâlbuki insanlardan hiçbirisi daha önceden onda yer almamıştır.⁷⁵⁰ Dolayısıyla Hz. Şuayb bu ifadeleri kendisi hakkında değil, önceden müşrik olan, ancak sonradan Allah’ın birliğine ve kendisinin peygamberliğine inanan müminler hakkında konuşmuştur. Çünkü kâfirler hem Hz. Şuayb’i hem onunla birlikte iman eden kişileri tehdit edip şöyle söylemişlerdi: **“Kavminden kibirlenen kişilerin önde gelenleri dediler ki: “Ey Şuayb! Seni ve seninle birlikte iman eden kişileri kesinlikle kentimizden çıkaracağız veya kesinlikle bizim dinimize döneceksiniz.”**⁷⁵¹ Kâfirler böyle söyleyince Hz. Şuayb de iman edenler adına **“Allah bizi ondan kurtardıktan sonra, sizin dininize dönersek, Allah’a yalan iftira atmış oluruz.”** diye söyledi. Nitekim böyle konuşmalar güncel hayatın içinde

⁷⁴⁵ Araf 7/85.

⁷⁴⁶ Araf 7/89.

⁷⁴⁷ Şuara 26/178.

⁷⁴⁸ Kurtubî, *el-Câmi*, 7/250.

⁷⁴⁹ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 4/502.

⁷⁵⁰ Fahreddîn Râzî, *İsmetu’l-Enbiyâ*, 65.

⁷⁵¹ Araf 7/88.

gerçekleşmektedir. Örneğin bir kimse müslüman olmadığı halde “Toplumumuz müslümandır” diye söyleyebilmektedir. Veya bir kimse laik olmadığı halde “Toplumumuz laiktir” diye ifade edebilmektedir. Dolayısıyla eğer Hz. Şuayb kendisi adına konuşacak olsaydı kesinlikle diğer peygamberlerin böyle durumlar ve tehditler karşısında söylediği şeyleri söylerdi. Örneğin Hz. Muhammed’in **“Ortaklarınızı çağırın, sonra bana tuzak kurun ve bana (hiç) mühlet vermeyin.”**⁷⁵² sözünü söylerdi. Veya Hz. Hud’un **“Artık topluca bana tuzak kurun ve bana (hiç) mühlet vermeyin.”**⁷⁵³ sözünü söylerdi.

Hakeza Hz. Şuayb o cümleyle daha önceden içinde olmadığı bir şeye ilk defa girmeyi kastetmiştir. Nitekim Kur’ân’da Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Gökleri yükseltti.”**⁷⁵⁴ Hâlbuki gökler bir yerde ya da bir mekânda veya aşağıda olan bir mahalde değildi. Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Onları karanlıklardan nura çıkarır.”**⁷⁵⁵ Müminler karanlıklar içinde değildi. Dolayısıyla buradaki anlamı karanlıklara, azaplara, cehenneme girmeden nura ve cennete ulaştırmaktır. Aynı şekilde Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerim’de kıyameti “Mead/dönüş yeri” olarak isimlendirmiş ve şöyle buyurmuştur: **“Kur’ân’ı sana farz kılan kimse, kesinlikle seni dönüş yerine döndürecek.”**⁷⁵⁶ Hâlbuki Hz. Peygamber de dahil hiçbir kimse kıyameti yaşamamış ve oradan gelmemiştir. Demek ki bir yere veya bir şeye gitmeden önce de oraya dönmek fiili kullanılabilir. Allah Teâlâ başka bir ayette Hz. İbrahim’in şöyle dua ettiğini buyurmaktadır: **“Rabbimiz! Sana tevekkül ettik, sana yöneldik, dönüş sanadır.”**⁷⁵⁷ Ayette “Mesîr” kelimesi geçmektedir ve lügatçılar onu “Merce” yani “Rücu edilen yer veya dönüş yeri” olarak ifade etmişlerdir.⁷⁵⁸ Neticede yine kıyamet gününü ifade etmektedir ve insanlar kıyameti henüz görmemişlerdir, ancak oranın dönüş yeri olduğundan söz edilmektedir.

8.2. Şia

Tabâtabâî’ye göre aynı ayete dayanarak Hz. Şuayb’in peygamber olmadan önce putperest bir müşrik olduğunu ileri sürmek, saçma bir akıl yürütme biçimidir. Çünkü kendisi ile birlikte kavminin müminleri adına da konuşmaktadır. Bu kurtarma ile gerçek kurtarma da kastedilmiş olabilir.⁷⁵⁹ Caferî’ye göre de Hz. Şuayb

⁷⁵² Araf 7/195.

⁷⁵³ Hud 11/55.

⁷⁵⁴ Rad 13/2.

⁷⁵⁵ Bakara 2/257.

⁷⁵⁶ Kasas 28/85.

⁷⁵⁷ Mumtehhine 60/4.

⁷⁵⁸ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 4/478.

⁷⁵⁹ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 8/191.

müslüman olanların adına konuşmuştur.⁷⁶⁰ Dolayısıyla anlaşılan o ki Hz. Şuayb'ın kavminin müminleri iman etmeden önce kâfirdiler. Allah onları şirk inancından kurtararak Hz. Şuayb aracılığı ile tevhit dinine hidayet etti. Bundan dolayı Hz. Şuayb konuşmasının içinde onların adına da konuştuğu için böyle bir söz söylemiştir. Diğer taraftan mezkûr kurtarma, mevcut veya muhtemel ve beklenen her türlü sapıklıktan kurtarma anlamına da gelmektedir. Eğer bu anlam kastedilmiş ise ömründe bir an bile Allah'a ortak koşmamış olan Hz. Şuayb ile ona iman etmeden önce müşrik olan kavminin müminleri hep birlikte Allah'ın şirkten kurtardığı kimselerdir. Çünkü her insan mahvolmaya doğru gitmektedir, nefesine zarar ve fayda dokundurma gücüne sahip değildir. Bu bakımdan eğer Allah yardım etmezse ve kurtarmazsa helak olacaktır. Hakeza Allah Teâlâ şirki peygamberlere ve peygamberlik kurumuna haram kılmıştır. Eğer bir kimse şirk koşarsa asla peygamber olamayacağını şu şekilde buyurmaktadır: **“Kesinlikle sana ve senden önceki kişilere (peygamberlere) şöyle vahyedildi: ‘Eğer şirk koşarsan, kesinlikle amellerin boşa çıkacak ve kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olacaksın.’”**⁷⁶¹ Kesinlikle Hz. Şuayb bir peygamberdi ve onun hayatının başında ve sonunda müşrik olması olanaksızdır.

8.3. Mu'tezile

Kâdî Abdulcebbar'a göre ayetteki sözü edilen din, başlangıçta Allah tarafından onaylanan ancak sonradan nesih edilen kanunlardır.⁷⁶² Zemahşerî'ye göre ise kâfirler “Ey Şuayb! Seni ve seninle birlikte iman edenleri kentimizden çıkaracağız veya sizi dinimize döndüreceğiz” diye çoğul bir hitap şekli seçtiler. Bundan dolayı çoğul tekile galip geldi ve cevap da çoğul olarak iade edildi.⁷⁶³ Yani bazı konuşmalar “Gidiyorsunuz, geliyorsunuz, yiyorsunuz, içiyorsunuz” gibi çoğul bir şekilde yapılır. Bu sözlere muhatap olan ve cevap veren kişi, mezkûr fiilleri yapmasa bile, hem hitaptan hem de temsilcisi olduğu kişilerden dolayı “Gidiyoruz, geliyoruz, yiyoruz, içiyoruz” diye çoğul bir şekilde cevap verir. Anlaşılan o ki Hz. Şuayb de önceden kâfir olan ve sonra hakkı kabul eden müminlerle birlikte kâfirlerle konuşuyordu. Bu yüzden müminler tarafından cevap vermiş oldu.

Netice olarak üzerinde durulan konuyla ilgili olarak Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu'tezile mensuplarına göre Hz. Şuayb hiçbir şekilde günaha ve şirke bulaşmamış, dolayısıyla masumdur.

⁷⁶⁰ Caferî, Yakub, *Tefsîr-i Kevser*, Kum, Hicret, 4/149.

⁷⁶¹ Zümer 39/65.

⁷⁶² Kâdî Abdulcebbar, *Muteşâbihu'l-Kur'ân*, 150.

⁷⁶³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/129.

9. Hz. Musa ve Hz. Harun

Hz. Musa Ulu'l-Azm peygamberlerdendir. Dört büyük kitaptan biri olan Tevrat ona nazil olmuştur. Hz. Musa ve Hz. Harun kardeştiler. İkiisi birlikte Firavuna, adamlarına ve İsrail oğullarına peygamber olarak gönderilmişlerdir.⁷⁶⁴ Hz. Musa birçok mucize göstermiştir.⁷⁶⁵ Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber'den sonra adı ve öyküsü en çok anılan peygamberlerden biridir, hatta en çok anılan peygamberdir. Bu yüzden Allah Teâlâ onu birçok ayette övmüştür. Örneğin şöyle buyurmaktadır: **“Kitapta Musa’yı an. Kesinlikle o ihlâslı kılınmış, Resûl ve nebi idi.”**⁷⁶⁶ Hz. Musa Allah Teâlâ’nın özel sevgisine layık görülmüştü. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **“(Ey Musa!) Senin üzerine kendimden bir sevgi attım.”**⁷⁶⁷ Özel ilgisine ve lütfuna da mazhar bir peygamberdi. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **“(Ey Musa!) Seni kendim için seçtim.”**⁷⁶⁸ Hz. Musa’yı öven birçok ayet daha bulunmaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen peygamberlerin günah işlediğine inananlar Hz. Musa’yı da yermekten, eleştirmekten, günah işlediğini ve isyan ettiğini iddia etmekten geri kalmamışlardır. Şimdi konuyla ilgili araştırmaya geçilecektir.

9.1. Ehl-i Sünnet

Bazıları **“Musa kavmine öfkeli (ve) üzgün olarak dönünce dedi ki: “Benim ardımdan bana ne kadar kötü halef oldunuz! Rabbinizin emrine acele mi ettiniz?” Levhaları bıraktı...”**⁷⁶⁹ ayetinden yola çıkarak Hz. Musa’nın levhaları öfkeden yere attığını veya fırlattığını, dolayısıyla günah işlediğini sanmışlardır. Ancak Mâturîdî’ye göre **“Levhaları bıraktı”** ifadesinden yere attığını ve fırlattığını anlamak caiz değildir. Doğru olan anlama biçimi onu yere koymasıdır.⁷⁷⁰ Çünkü “Elgâ” kelimesi; attı, fırlattı, koydu, döktü, selam götürdü, selam verdi, söyledi, okudu, kenara bıraktı gibi birçok anlama gelmektedir.⁷⁷¹ Örneğin “Elgâ hitâben” cümlesinin anlamı “Konuşma yaptı” demektir. Veya “Elgâ nazraten aleyh” cümlesinin anlamı “Ona bir göz attı” demektir. Veya “Elgâ’s-Silâha” cümlesinin anlamı “Silahı bıraktı” demektir. Dolayısıyla cümle içindeki durumuna bakmak ve ona göre anlam vermek gerekir. Buradan hareketle Kur'ân-ı Kerim'de bu anlamları ifade eden birçok ayet bulunmaktadır. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

⁷⁶⁴ Tâhâ 20/42-47; Kasas 28/3.

⁷⁶⁵ Araf 7/103-133.

⁷⁶⁶ Meryem 19/51.

⁷⁶⁷ Tâhâ 20/39.

⁷⁶⁸ Tâhâ 20/41.

⁷⁶⁹ Araf 7/150

⁷⁷⁰ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 5/45.

⁷⁷¹ Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı’l-Kur’ân*, 745-746.

“Size selam veren kişiye ‘Sen mümin değilsin’ demeyin.”⁷⁷² Ayetin orijilâninde “Elgâ’s-Selam” geçmekte, ancak “Selam attı veya fırlattı” diye anlaşılmaması gerektiği çok açık ve nettir. Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Yeryüzüne dağlar koydu.”**⁷⁷³ Burada da “Yeryüzüne dağlar fırlattı ve attı” diye anlamak doğru değildir. Dolayısıyla Hz. Musa gibi masum bir peygamberin elindeki Tevrat’a ait levhaları fırlatıp atmayacağı çok açık ve nettir. Hatta böyle bir işi sıradan bir müslüman bile yapmaz, yapamaz. Acaba siz öfkenizden Kur’ân-ı Kerim’i şimdiye kadar yere fırlatıp attınız mı hiç veya atar mısınız?

Diğer taraftan Allah Teâlâ iki kişinin kavga ettiklerini, birinin Hz. Musa’nın ve diğerinin de Firavun’un arkadaşı olduğunu, Hz. Musa’nın arkadaşına yardım ettiğini, Firavun’un Kıptî arkadaşının karşısında durduğunu ve sonunda şöyle olduğunu buyurmaktadır: **“Musa ona yumruk vurdu ve onu öldürdü.”**⁷⁷⁴ Bundan dolayı bazılarına göre Kıptî öldürülmeye müstahak birisi idiyse Musa **‘Bu şeytanın işindendir.’**⁷⁷⁵ hakeza **‘Rabbim! Ben kendime zulüm ettim, beni bağışla.’**⁷⁷⁶ hakeza **‘Ben onu ansızın yaptım ve ben (o zaman) dalalette olanlardandım.’**⁷⁷⁷ diye niçin söylemiştir? Eğer öldürülmeye müstahak birisi değil idiyse Musa onu öldürmekle günahkâr olmuştur.” Fahreddîn Râzî’ye göre o küfründün dolayı öldürülmeye müstahak birisiydi veya Hz. Musa onu yanlışlıkla öldürmüştür.⁷⁷⁸ Dolayısıyla anlaşılan o ki Firavunun adamlarından olan Kıptî çok azıtmış bir kâfirdi. Kutsal değerlere saldırıyor, insanlara zulüm ediyor ve onları öldürüyordu. Allah Teâlâ onun öldürülmesini Hz. Musa’ya ilham etti ve o da onu öldürdü. Bu yüzden Hz. Musa günahkâr sayılamaz. Ancak diyelim ki Kıptî’nin öldürülmesi gerekmiyordu. Zaten Hz. Musa da onu öldürmek istemiyordu. Kıptîden zulüm gören arkadaşı Hz. Musa’dan yardım isteyince ona yardım etmek istedi. Zira mazlum birisi yardım istediği zaman ona yardım etmek farzdır. Ancak yardım esnasında Kıptî Hz. Musa’ya da saldırmaya ve vurmaya başladı. Hz. Musa hem kendisini hem de arkadaşını savunurken bir yumruk vurdu ve adamı istemeden öldürdü. Niyeti öldürmek değildi. Onu yanlışlıkla öldürdü. Bu yüzden Hz. Musa günahkâr sayılamaz.

⁷⁷² Nisa 4/94.

⁷⁷³ Nahl 16/15.

⁷⁷⁴ Kasas 28/15.

⁷⁷⁵ Kasas 28/15.

⁷⁷⁶ Kasas 28/16.

⁷⁷⁷ Şuara 26/20.

⁷⁷⁸ Fahreddîn Râzî, *İsmetu’l-Enbiyâ*, 66.

Şevkânî'nin ifadesine göre bazıları Hz. Musa'nın **"Rabbim! Ben kendime zulüm ettim, beni bağışla"**⁷⁷⁹ diyerek istiğfar ve tevbe etmesini Terk-i Evla olarak değerlendirmişlerdir.⁷⁸⁰ Bu bakımdan eğer Hz. Musa ona vurmasaydı daha iyi olacaktı. Daha iyi olan şeyi bırakıp iyi olan şeyi seçti. İşte bundan dolayı istiğfar ve tevbe etmiştir. Bu yüzden herhangi bir günah işlediğini söylemek mümkün değildir. Hz. Musa **"Ben onu ansızın yaptım ve ben (o zaman) dalalette olanlardandım."**⁷⁸¹ diye söylemiştir, ancak "Ben bundan dolayı dalalette düşünlerden oldum" diye söylememiştir. Diğer taraftan Firavun konuşmasının başında Hz. Musa'ya **"Yaptığın işi yaptın ve sen kafirlerdendin."**⁷⁸² demiştir. Yani, sen Kıptî'yi öldürdüğün zaman kâfirdin, demiştir. Hz. Musa kâfirliği kendisinden reddederek kendisinin o zaman dalalette olduğunu söylemiştir. Ancak dalalet kelimesiyle o anda şaşkın olduğunu ve ona karşı yapması gereken şeyi tam olarak bilmediğini söylemiştir. Dolayısıyla Hz. Musa inanç, amal ve ahlak olarak sapık olduğunu kastetmemiştir.

9.2. Şia

Tabâtabâî'ye göre Hz. Musa adamı yanlışlıkla öldürmüştür. Bunu şeytanın işi olarak görmesi Hz. Âdem'in olayına benzetmektedir. Zira günah olmasa da cennetten atılmasına neden olmuştu. Hz. Musa'nın da huzuru bozuldu ve düşmanlarının hışmına uğradı. Zulüm ettiğini söylemesi, kendisini sıkıntının ve problemin içine atması demektir. Zira Firavun ve adamlarının hışmına uğradı.⁷⁸³ Ayette geçen "Vekeze" kelimesi; dürtme, itme ve elini yumruk haline getirip vurma demektir.⁷⁸⁴ "Kazâ" kelimesi asıl anlamı itibariyle hüküm vermek ve sonlandırmak manasını taşır, ancak "Alâ" edatıyla kullanıldığı zaman işini bitirmek ve öldürmek anlamına gelir.⁷⁸⁵ Buna göre kast edilen anlam şudur: Musa adamı itti veya bir yumruk vurdu, bunun sonucunda da adam öldü. Bu, yanlışlıkla öldürmeydi. Eğer öyle olmasaydı, olayın **"Katletme"** sözcüğüyle ifade edilmesi gerekirdi. Hz. Musa Kıptî'nin ölümüne neden olduktan sonra **"Bu şeytanın işidir. O, gerçekten saptırıcı, apaçık bir düşmandır."**⁷⁸⁶ diye söylemektedir. "Bu" işaret zamiriyle, kıptinin ölümüyle sonuçlanan kavgaya işaret edilmektedir. **"Bu şeytanın işidir"** derken, olayı bu

⁷⁷⁹ Kasas 28/16.

⁷⁸⁰ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, 4/189.

⁷⁸¹ Şuara 26/20.

⁷⁸² Şuara 26/19.

⁷⁸³ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 16/17.

⁷⁸⁴ Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı'l-Kur'ân*, 882.

⁷⁸⁵ Turayhî, Fahrreddîn b. Muhammed, *Mecmeu'l-Bahreyn*, Tahran, Murtazavî, 1375, 1/342.

⁷⁸⁶ Kasas 28/15.

şekilde nispet vermektedir. Dolayısıyla anlamı şöyle olmaktadır: Bu düşmanlık ve bu kavga, şeytan işinden olan ameldir. Ya da şeytanın amelinden kaynaklanmaktadır. Çünkü ikisinin arasına düşmanlık ve kin sokan, onları kavga etmeye sürükleyen odur. Bu kavga, Hz. Musa'nın olaya müdahale etmesine ve yanlışlıkla kıptiyi öldürmesine neden oldu. Bunun sonucunda da kendisi büyük bir tehlikenin ortasına düşmüş oldu. Hz. Musa, olayın gizli kalmayacağını, kıptilerin ayaklanacaklarını, onların ileri gelenlerinin, önderlerinin, başlarında Firavun olmak üzere kendisinden ve bu olaya neden olan herkesten en sert biçimde intikam alacaklarını biliyordu. Hz. Musa'nın yaptığı iş, yanlışlıkla yapılmış ve zalim bir kâfire karşı israiloğullarından birini savunma amacına yönelik olmakla beraber, şeytan, vesveseleri aracılığıyla insanı günaha ve masiyete sürüklediği gibi, doğrunun karşısı olan herhangi bir eyleme de sürükler ve insanı büyük zorlukların ve meşakkatlerin içine de atar. Nitekim Hz. Âdem ve eşinin yasak ağacın meyvesinden yemelerine neden olmuş ve bunun sonucunda da cennetten çıkarılmalarını sağlamıştı.

Kıraatî'ye göre Hz. Musa **“Bu şeytanın işidir.”** ifadesiyle büyük tehlikeye girmesine neden olan kavganın meydana gelmiş olmasından duyduğu rahatsızlığı ve pişmanlığı dile getirmektedir. Hz. Musa açısından bir tedbirsizlik, ya da kötü bir tedbir ve çabayı asıl mecrasından saptırma söz konusu olabilir, ki bu da onu vahim bir akıbetle yüzyüze getirmiş oldu. Firavunun ve adamlarının dikkatlerini ve düşmanlıklarını kendi üzerine çekti.⁷⁸⁷ Bu yüzden Firavun Hz. Musa'ya **“Yaptığın işi yaptın ve sen kafirlerdendin.”**⁷⁸⁸ diye söylediğinde Hz. Musa ona şu cevabı vermektedir: **“Ben onu ansızın yaptım ve ben (o zaman) dalalette olanlardandım.”**⁷⁸⁹ Yani, o işi o anda sonunun ne olacağını bilmeyerek yaptım, demektir. Dolayısıyla Hz. Musa genel olarak kendisinin inanç, amal ve ahlak bakımından sapık olduğunu değil, sadece bu olayla ilgili tam olarak ne yapması gerektiğini bilmediğini ifade etmektedir.

Mekârim Şîrâzî'ye göre **“(Musa) dedi ki: ‘Rabbim! Ben kendime zulüm ettim, beni bağışla.’ Hemen onu bağışladı. Kesinlikle O Ğafurdur, Rahimdir.”**⁷⁹⁰ Burada Hz. Musa Rabbinin huzurunda kendine zulmettiğini itiraf etmektedir. Çünkü işlediği bu hata onu tehlikeye attı ve başına büyük bir iş açtı.⁷⁹¹ Bundan anlaşılıyor ki **“Beni bağışla...”** ifadesiyle istenen bağışlanmadan maksat, yaptığı işin sorumluluğunun üzerinden atılması, içindeki tasa ve kederin giderilmesi,

⁷⁸⁷ Kırâatî, *Tefsîr-i Nûr*, 7/30.

⁷⁸⁸ Şuara 26/19.

⁷⁸⁹ Şuara 26/20.

⁷⁹⁰ Kasas 28/16.

⁷⁹¹ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 16/43.

Firavun ve üst düzey yöneticilerinin şerrinden kurtarılmasıdır. Nitekim Allah Teâlâ bunun böyle olduğunu bir ayette Hz. Musa'ya hitap ederek şöyle buyurmaktadır: **“Sen bir kişiyi öldürmüştün, seni tasadan kurtarmıştık ve seni iyice denemiştik.”**⁷⁹² Dolayısıyla Hz. Musa'nın kendine zulmettiğini itiraf etmesi, ardından bağışlanma dilemesi, Hz. Âdem ve eşinin aşağıdaki ayette aktarılan sözlerine benzemektedir: **“Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamazsan ve bize acımazsan, kesinlikle hüsrana uğrayanlardan oluruz.”**⁷⁹³

Ardından Hz. Musa şöyle söz vermektedir: **“Rabbim! Beni nimetlendirdiğin şeylerden dolayı, mücrimlere asla destek olmayacağım.”**⁷⁹⁴ Mücrimlerle ve suçlularla kast edilen kişiler, Firavun ve kavmi gibi kimselerdir. Hz. Musa'nın yardım ettiği İsrailoğullarına mensup kişi gibiler değildir. Çünkü Hz. Musa'nın mazluma yardım etmesinde ve zalim Kıptiye bir yumruk vurmasında tevbe gerektiren bir suç yoktur. Ayrıca Hz. Musa günah işleyip sapması söz konusu olmayan müstakim yol üzere bulunan kimselerdendir. Hakeza Allah Teâlâ onun, şeytan tarafından yoldan çıkarılması mümkün olmayan ihlâslı kılınmış kullardan biri olduğunu vurgulamıştır: **“Kitapta Musa'yı an. Kesinlikle o ihlâslı kılınmış, Resûl ve nebi idi.”**⁷⁹⁵ Hakeza Allah Teâlâ ona ilim ve hikmet verdiğini, çünkü onun ihsan ve iyilik sahibi biri olduğunu şöyle buyurmaktadır: **“O, erginlik çağına ulaşınca, ona bir hüküm ve bir ilim verdik. Biz iyilik edenleri işte böyle ödüllendiririz.”**⁷⁹⁶ Böyle birinin ırkçılık duygusuyla hareket etmesi veya yersiz bir öfkeye kapılması yahut suç işleyen bir suçluya yardımcı olması beklenemez, mümkün değildir.

Bazıları **“Kesinlikle sen apaçık şaşkın bir ziyankârsın.”**⁷⁹⁷ ayetinin sonundaki **“Şaşkın bir ziyankârsın”** ifadesinden dolayı Hz. Musa'nın yardım ettiği kişinin zalim, kâfir, sapık birisi olduğunu, Hz. Musa'nın da ona yardım ettiği için günaha girdiğini iddia etmişlerdir. Hâlbuki ayet onların anladıkları gibi değildir. Zira Hz. Âdem bölümünde açıklandığı gibi **“Ğavâ/şaşırp ziyana uğradı”** kelimesi, **“Hâbe/hüsrana uğradı”** ve **“Fesede/bozuldu”** anlamında da kullanılmaktadır. Dolayısıyla Hz. Musa ona şöyle hitap etmiş olmaktadır: **“Sen açık bir şekilde şaşırıp ziyana uğradın, hüsrana uğradın, zarar ettin, rahat bir hayattan mahrum kaldın. Sen Firavunun adamlarıyla kavga ederek kendini rahatsız eden ve meşakkete atan bir hayatın içine sürükledin.”** Dolayısıyla insanın başına gelen her hüsrana ve zarar

⁷⁹² Tâhâ 20/40.

⁷⁹³ Araf 7/23.

⁷⁹⁴ Kasas 26/17.

⁷⁹⁵ Meryem 19/51.

⁷⁹⁶ Kasas 28/14.

⁷⁹⁷ Kasas 28/18.

istilahta kullanılan gûnahtan kaynaklanmamaktadır. Aynı şekilde **“Fesede/bozuldu”** anlamı murat edilmiş de olabilir. Mısırlı b. Manzûr **“Âdem, Rabbine isyan etti ve şaşırıp ziyana uğradı.”** ayetini bu şekilde tefsir etmiş ve demiştir ki: “Hayatını bozdu.”⁷⁹⁸ Dolayısıyla Hz. Musa ona “Sen Firavunun yandaşlarıyla dövüşerek rahat hayatını bozdun ve mahvettin” diye söylemiştir.

Diğer taraftan bazıları **“Onların benim aleyhimde bir suç (isnadı) var, bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum.”**⁷⁹⁹ ayetinden dolayı Hz. Musa’nın günahını itiraf ettiğini iddia etmişlerdir. Hâlbuki olay şu şekildedir: Hz. Musa Kıptîlerden birini öldürdüğü için Mısır’ı terk etmiş ve Medyen’e gitmişti. Hz. Şuayb ile tanıştı ve onun kızıyla evlendi. Yıllarca orada kaldıktan sonra geri Mısır’a dönmeye karar verdi. Dönüş yolunda Tur dağında kendisine vahiy geldi. Firavun’a ve adamlarına peygamberlikle görevlendirildi. Hz. Musa Allah Teâlâ’ya şöyle arz etti: **“Rabbim! Ben onlardan bir kişiyi öldürdüm, bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum.”**⁸⁰⁰ Hz. Musa peygamberlik görevini yapmadan öldürülmekten korktu. Çünkü onlardan bir kişiyi yanlışlıkla öldürmüştü. Dolayısıyla Hz. Musa’nın suçu, Allah’a karşı işlenmiş bir suç ve günah değil, Firavuna ve adamlarına göre bir suçtur.⁸⁰¹ Nitekim Râgıb İsfahânî “Zenb” kelimesi hakkında şöyle söylemiştir: “Zenb’in asıl anlamı, bir şeyin kuyruğundan tutmaktır. “Zenebtuhu/Kuyruğuna vurdum” derler. Sonuçta meydana gelmesine yol açtığı şey nazarı dikkate alınarak akibeti vahim olan her şey için kullanılmıştır.”⁸⁰² Bu nedenle Hz. Musa’ya isnad ettikleri bir suç olması, ancak onların kanaatleri açısından söz konusudur veya kelimenin az önce işaret ettiğimiz sözlük anlamı esas alınmıştır. Fakat bunun Allah’a isyan anlamında bir günah olmasının hiçbir kanıtı yoktur. Nitekim daha önceki sayfalarda da mezkûr şahsın öldürülmesinden dolayı Hz. Musa’nın hiçbir günahının olmadığı aşikâr olmuştu.

Bazılarına göre **“Kardeşinin başını tuttu ve onu kendine doğru çekti. Dedi ki: ‘Anamın oğlu! (Bu) kavim beni zayıf düşürdüler ve neredeyse beni öldüreceklerdi. Öyleyse düşmanları bana sevindirme ve beni zalimler kavmiyle birlikte karar kılma.’”**⁸⁰³ ayetinde bir günah olduğu aşikârdır. Bu günah ya Harun tarafından ya da Musa tarafından işlenmiştir. Eğer Harun işlemeyse Musa işlemiştir, çünkü Harun ona **“Sakalımı ve başımı tutma”**⁸⁰⁴ demiştir. Eğer Musa

⁷⁹⁸ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 15/141.

⁷⁹⁹ Şuara 26/14.

⁸⁰⁰ Kasas 28/33.

⁸⁰¹ Sâdıkî Tahrânî, *el-Furkân*, 22/25.

⁸⁰² Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı’l-Kur’ân*, 331.

⁸⁰³ Araf 7/150

⁸⁰⁴ Tâhâ 20/94.

işlemediyse Harun işlemiştir, çünkü onun saçını ve sakalını tutturacak kadar önemli bir olay olmuştur. Ancak Şerif Murtezâ'ya göre Hz. Musa kavmine öfkeli bir şekilde gelmişti. Kardeşinin başını ve saçını tutması, insanın öfkelenildiği zaman kendi saçını ve başını tutması gibidir.⁸⁰⁵ Çünkü insan bazen çok kötü durumlarla bazen de çok güzel olaylarla karşılaşmaktadır. Her karşılaştığı olaya karşı tavrı ve davranışı da farklılık göstermektedir. İnsan zor durumlarla karşılaştığı zaman bazen dudaklarını ısırır, bazen parmaklarını ısırır, bazen etini sıkıştırır, bazen başını iki elinin arasına alır, bazen dizlerine vurur. İnsanın böyle yapması kendisine zarar vermediği sürece günah değildir. Hz. Musa da kardeşi Harun'u kendi yerine koydu. Çünkü onun ortağıydı. Onu kendisi gibi biliyor ve görüyordu. Nitekim Hz. Musa bir ayette şöyle söylemektedir: **“Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına malik değilim.”**⁸⁰⁶ Bu yüzden incitmeden onun saçını ve başını tutması günah işlediği anlamına gelmez.

Diğer taraftan Hz. Musa buzağıya tapanlarla birlikte olup olmadığı konusunda Hz. Harun'u tarafsız bir şekilde sorguluyordu. Bu yüzden saçını ve başını tutuyordu. Ama her hangi bir incitme dahi söz konusu olmadı. Çünkü Hz. Harun “Canım yandı, saçım acıdı, başım ağrıdı” gibi bir cümle kullanmamış, tam tersine **“Sakalımı ve başımı tutma”**⁸⁰⁷ demiştir. Bunu söylemesinin nedenini de **“Öyleyse düşmanları bana sevindirme ve beni zalimler kavmiyle birlikte karar kılma.”**⁸⁰⁸ cümlesiyle ifade etmiştir. Hz. Harun **“Anamın oğlu! (Bu) kavim beni zayıf düşürdüler ve neredeyse beni öldüreceklerdi.”**⁸⁰⁹ gibi ifadelerle kendi durumunu, elinden bir şey gelmediğini, onları önleyemediğini, suçsuz ve günahsız olduğunu, neredeyse kendisini öldürme noktasına geldiklerini bildirince Hz. Musa onu sorgulamayı bırakmıştır. Dolayısıyla Hz. Harun'un da her hangi bir günahı olmadığı ortaya çıkmış ve bu durum bizzat Hz. Musa tarafından da teyit edilmiştir.

Hz. Musa'nın Hz. Harun'u sorgulamasına neden olan etkenlerden birisi de Hz. Harun aleyhinde oluşturulan iftiralardı. Yahudiler altın buzağıyı yapıp insanlara ilah olarak tanıtanın ve Hz. Musa'ya karşı gelenin Hz. Harun olduğunu söylüyorlardı.⁸¹⁰ Hz. Musa durumun iç yüzünü öğrenmek için Hz. Harun'un yanına geldi. Onun saçını ve sakalını tutup şöyle dedi: **“Ey Harun! Onların dalaletle düştüklerini gördüğün zaman sana engel olan şey neydi? Bana tabi olmuyor**

⁸⁰⁵ Şerif Murtezâ, *Tenzihu'l-Enbiyâ*, 80.

⁸⁰⁶ Maide 5/25.

⁸⁰⁷ Tâhâ 20/94.

⁸⁰⁸ Araf 7/150

⁸⁰⁹ Araf 7/150

⁸¹⁰ Tevrat, Mısırdan Çıkış, 32: 1.

musun? Emrime isyan mı ediyorsun?”⁸¹¹ Hz. Harun cevap olarak kendisinin onlarla birlikte olmadığını, onları şirkten ve günden önlemeye çalıştığını, ancak neredeyse kendisini dahi öldürmeye teşebbüs ettiklerini söyledikten sonra şu önemli konuyu açıklamıştır: **“Ben, senin, ‘İsrailoğulları arasında tefrika çıkarmışsın ve sözüme uymamışsın’ diye söylemenden korktum.”**⁸¹² Anlaşılan o ki Hz. Harun buzağıya tapan müşriklerle savaşmaya, ölmeye ve öldürmeye dahi hazırды. Ancak büyük bir kargaşa çıkmasından ve Hz. Musa’nın bu durumdan rahatsız olmasından korktuğu için geride durmak zorunda kalmıştır. Demek ki böyle bir durumda yapılması gereken en önemli davranış Hz. Harun’un yaptığı şeydir. Çünkü bunu Allah Teâlâ son kitabında anlatarak ve eleştirmeyerek onaylamıştır. Dolayısıyla Hz. Harun kendisinin hiçbir günahı olmadığını bu şekilde ispat etmiş oldu. Ayrıca Kur’ân-ı Kerim buzağı heykeli yapan ve onu ilah olarak tanıtan kişinin Samirî olduğunu birçok ayette beyan ederek Hz. Harun’un da masum olduğunu açıklamaktadır.⁸¹³

9.3. *Mu’tezile*

Zemahşerî’ye göre Hz. Musa buzağı olayını duyunca dehşetten ve üzüntüden Tevrat’ın levhalarını fırlatıp attı. Hz. Musa Allah rızası ve dinini korumak için öfkelenmişti. O çok keskin ve çok öfkeli birisiydi. Hz. Harun ise yumuşak huylu bir kişiliğe sahipti. Bu yüzden İsrailoğulları arasında Hz. Musa’dan daha çok sevilirdi. Şöyle rivayet edilmiştir: “Tevrat yedi bölümden oluşuyordu. Musa onları atınca kırıldılar. Bu yüzden altı bölümü gökyüzüne kaldırıldı ve geriye sadece bir bölümü kaldı. Gökyüzüne kaldırılan şeyler içinde her şeyin açıklaması vardı. Geriye kalan bölümün içinde ise sadece hidayet ve rahmet vardır.”⁸¹⁴ Ancak birkaç sayfa önce de açıklandığı ve ispat edildiği gibi ayetten “Levhaları fırlattı ve attı” diye bir anlam çıkmamaktadır. Çünkü “Elgâ” kelimesinin birçok anlamı bulunmaktadır ve bu ayetteki en uygun anlamı **“Levhaları bıraktı”** şeklindedir. Bununla birlikte Allah’ın kitabını sıradan bir müslüman dahi fırlatmaz ve atmaz. Dolayısıyla Allah Teâlâ ile konuşma şerefine nail olan, kendisine dört büyük kitaptan biri indirilen, meleklerle arkadaş olan, masum ve günahsız bir peygamberin yapacağına inanmak imkânsızdır. Rivayette Hz. Harun’un Hz. Musa’dan daha iyi bir insan olduğu vurgulanmıştır. Hâlbuki ayetlere ve diğer sahih rivayetlere göre Hz. Musa Hz. Harun’dan makam olarak daha iyi bir konumdaydı. Bu bakımdan yaşı

⁸¹¹ Tâhâ 20/92-93.

⁸¹² Tâhâ 20/94.

⁸¹³ Tâhâ 20/85, 95, 96.

⁸¹⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/161.

olarak Hz. Harun'dan küçük olmasına rağmen ondan önce peygamber seçildi ve Hz. Harun ona itaat etmekle yükümlü kılındı.⁸¹⁵ Dolayısıyla ölçü ve kriter İsrailoğullarının kimi daha çok sevdiği değil, Allah'ın vahiyleri ve emirleri olmalıdır. Tevrat'ın yedi bölümden oluştuğu ve Hz. Musa tarafından kırıldığı için altı bölümünün gökyüzüne kaldırıldığı konusu ise uydurmadır. Çünkü Hz. Musa tarafından atılan, fırlatılan, kırılan bir Tevrat yoktur. Bu tür rivayetler tamamen masum bir peygamberin makamını ve vahyin değerini düşürmek için düşmanlar tarafından uydurulmuş rivayetlerdir.

Diğer taraftan Cessas'a göre Hz. Musa Kıptî'yi yanlışlıkla öldürmüştür ve onu bilerek öldürdüğüne dair hiçbir delil yoktur.⁸¹⁶ Dolayısıyla günah işlemiş sayılmaz. Bu işi şeytana nispet vermesinin ve zulüm olarak görmesinin nedeni Hz. Âdem'in durumuna benzediği içindir. Çünkü Hz. Musa bu davranışıyla Firavun'un ve adamlarının öfkelerini kendine çekerek kendisini zor, zahmetli, sıkıntılı bir hayatın içine sürüklemiş oldu. Hz. Musa en iyi olanı bırakıp iyi olanı seçtiği için tevbe ve istiğfar etmiştir. Buna Terk-i Evla denir. Dolayısıyla her tevbe ve istiğfarın karşılığında bir günah olması gerekmemektedir. Mu'tezile ehlinin geneli peygamberlerin küçük hatta büyük günah işlediklerine dahi inanmaktadırlar. Dolayısıyla Zemahşerî'nin Hz. Musa'nın bilerek bir insanı öldürdüğünü ve böylece büyük bir günah işlediğini kabul etmesi⁸¹⁷ çok yadırganacak bir şey değildir. Ancak Mu'tezile mensuplarının ortak bir görüşe sahip olmadıklarını da belirtmek gerekir. Nitekim Kâdî Abdulcebbar Hz. Musa'nın bir insanı öldürmesini küçük günah olarak ve tevbe etmesinin nedeni de sevaptan mahrum kalması olarak benimsemiştir.⁸¹⁸ Hakeza Cessasâ göre Hz. Musa'nın Hz. Harun'un başından tutması, cezalandırmak ve saygısızlık değil, kınayarak sorgulama türüdür.⁸¹⁹ Ancak Ehl-i Sünnet ve Şia mensuplarının Hz. Musa'yı her türlü günahattan tenzih ettiklerine şahit olunmuştur.

10. Hz. Musa ve Hz. Hızır

Hz. Musa ve Hz. Hızır ile ilgili olan meşhur konu Kehf suresinin 60. ayetinden 82. ayetine kadarki bölümde anlatılmaktadır. Ayetlerden anlaşıldığına göre Hz. Musa bir yolculuk esnasında kendisinden daha bilgili bir kul ile

⁸¹⁵ Tâhâ 20/93.

⁸¹⁶ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/216.

⁸¹⁷ Allah Teâlâ Maide suresinin 32. âyetinde şöyle buyurmaktadır: **“Kim bir kişiyi, bir başka kişiye ya da yeryüzündeki bir fesada karşılık olmaksızın (haksız yere) öldürürse, adeta bütün insanları öldürmüş gibi olur.”**

⁸¹⁸ Kâdî Abdulcebbar, *Muteşâbihu'l-Kur'an*, 544.

⁸¹⁹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 4/210.

karşılaşmaktadır ki rivayetlere göre o kul Hz. Hızır idi.⁸²⁰ Ancak mezkûr kulun ismi ayetlerde geçmemektedir. Hz. Musa ondan ilim öğrenmeyi talep etmekte ve o da bu talebi belli şartlarda kabul etmektedir. Ardından olağanüstü bir yolculuğa çıkmaktadırlar. Hz. Hızır bindikleri gemiyi delmekte, sahilde gördüğü bir çocuğu öldürmekte, tanımadıkları kişilerin duvarlarını ücretsiz onarmaktadır. Hz. Musa ise bu duruma itiraz etmektedir. İşte bunlardan ve diğer konulardan dolayı bazıları hem Hz. Musa'nın hem de Hz. Hızır'ın günah işlediğini iddia etmişlerdir. Şimdi bu konu araştırılacaktır.

10.1. Ehl-i Sünnet

Allah Teâlâ Hz. Musa ve genç yoldaşı hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Katımızdan kendisine bir rahmet verdiğimiz ve tarafımızdan kendisine bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan bir kulu buldular.”**⁸²¹ Mâturîdî'ye göre Hz. Musa Hz. Hızır'dan ilim öğrenmekle emrolunmuştu. Ancak Kur'ân'da Hızır adı geçmemektedir. Sadece **“Kullarımızdan bir kul”** olarak zikredilmektedir. O kulun ilmi vahiy vasıtasıyla olan ilimden başka bir şey olamaz. Çünkü konunun sonunda **“Ben bunları kendi görüşüme göre yapmadım.”**⁸²² diye söylemektedir.⁸²³ Dolayısıyla Hz. Hızır yaptığı bütün işleri Allah'tan gelen vahiyle ve emirle yapmaktaydı.⁸²⁴ Nitekim “Ben gemiyi delerken, çocuğu öldürürken ve duvarı tamir ederken kendi nefsimi uyarak yapmadım, bunların hepsini Allah emretti, ben de uyguladım” şeklinde söylemektedir. Bu bakımdan Hz. Hızır yaptığı işlerin hepsinde masum ve günahsızdır.

Hz. Musa Hz. Hızır'a **“İnşallah beni sabırlı bulacaksın ve senin hiçbir işine isyan etmeyeceğim.”**⁸²⁵ diye söylemektedir. Eğer Hz. Musa **“İnşallah/Allah dilerse veya Allah izin verirse”** diye şartlı bir söz vermemiş olsaydı, itiraz ve isyanlarından dolayı vaadine muhalefet etmiş ve yalan söylemiş olacaktı. Ancak şartlı söz verdiği için vaadinden caymış ve yalan söylemiş olmamaktadır. Nitekim Allah Teâlâ başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **“Hiç bir şey hakkında ‘Ben bunu yarın kesinlikle yapacağım’ diye söyleme. ‘İnşallah (Allah dilerse**

⁸²⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 15/179; Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 6/745; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/734.

⁸²¹ Kehf 18/65.

⁸²² Kehf 18/82.

⁸²³ Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 7/192.

⁸²⁴ İbn Kesîr, İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419, 5/168.

⁸²⁵ Kehf 18/69.

yapacağım de).’ Unuttuğun zaman Rabbini hatırla.”⁸²⁶ Dolayısıyla Allah Teâlâ bu ayette bir peygamber için unutmamanın da mümkün olduğunu açıklamaktadır. Nitekim Hz. Musa “(Musa) dedi: Beni, unuttuğumdan dolayı sorgulama ve bu işimden dolayı bana zorluk çıkarma.”⁸²⁷ diyerek mazeretli olduğunu bildirmekte ve Hz. Hızır da onun mazeretini kabul etmektedir.

Allah Teâlâ Hz. Hızır hakkında “**Katımızdan kendisine bir rahmet verdiğimiziz...**”⁸²⁸ diye buyurmaktadır. Bu bakımdan Hz. Hızır yaptığı her işi Allah’ın emriyle ve rahmetiyle yapmaktaydı. Gemiye deldiği zaman rahmet, şefkat ve merhamet duygularıyla yapmıştı. Nitekim buna kanıt olarak şöyle söylemektedir: “**Gemiye gelince, denizde çalışan yoksullarındı, onu kusurlu yapmak istedim, (çünkü) ilerilerinde, her gemiyi zorbalıkla ele geçiren bir kral vardı.**”⁸²⁹ Eğer gemi kusurlu olmasaydı deniz korsanları onu ellerinden alacaklardı. Kusurlu olduğunu gördükleri için almaktan vazgeçtiler. Dolayısıyla yoksullara büyük bir iyilikte bulunmuş oldu. Hakeza şöyle söylemektedir: “**Çocuğa gelince, onun anne ve babası mü’min kimselerdi. Bundan dolayı, onun kendilerine tuğyan ve inkâr zorunu kullanmasından endişe edip korktuk.**”⁸³⁰ Eğer çocuk öldürülmemiş olsaydı, annesi ve babası çok zarar göreceklerdi. Onları dövecek, onlara zulüm edecek ve işkenceler yapacak, sonunda da korkunç bir şekilde öldürecekti. Belki de inançlarını ve dinlerini ellerinden alacaktı. Böylece hem dünyaları hem de ahiretleri mahvolacaktı. İşte bunlara engel olarak anne ve babaya büyük bir iyilikte bulunmuş oldu. Aynı zamanda onlara o çocuğun yerine hayırlı, şefkatli, imanlı bir evlat verildi.⁸³¹ Hakeza şöyle söylemektedir: “**Duvara gelince, şehirdeki iki öksüz çocuğundu, altında onlara ait bir define vardı, babaları salih biriydi. Rabbin diledi ki, onlar erginlik çağına erişsinler ve kendi definelerini çıkarsınlar; (bu,) Rabbinden bir rahmettir.**”⁸³² Kulları yaratan Allah’tır ve onlar için neyin hayırlı ve neyin kötü olduğunu daha iyi bilir. Allah’tan başka hiçbir kimse kullarına daha şefkatli ve daha merhametli değildir. Allah Teâlâ şefkatinden ve merhametinden Hz. Hızır’a bir şeyler vermişti. Yaptığı bütün işleri buna göre yapmaktaydı. Dolayısıyla Hz. Hızır’a şefkatsiz ve merhametsiz diye söylemek aslında Allah Teâlâ’ya söylemektir.

⁸²⁶ Kehf 18/23-24.

⁸²⁷ Kehf 18/73.

⁸²⁸ Kehf 18/65.

⁸²⁹ Kehf 18/79.

⁸³⁰ Kehf 18/80.

⁸³¹ Kehf 18/81.

⁸³² Kehf 18/82.

Şevkânî'ye göre “(Musa) dedi: **Beni, unuttuğumdan dolayı sorgulama ve bu işimden dolayı bana zorluk çıkarma.**”⁸³³ ayetindeki unutmak ya söylediği şeyi unutmak ya da terk etmek anlamındadır.⁸³⁴ Ancak Fahreddîn Râzî'ye göre, tebliğ ve şeriatla ilgili konularda unutmaları caiz değildir, lakin bunun dışındaki konularda caizdir.⁸³⁵ Bu bakımdan peygamberler dinin esaslarıyla ve ayrıntılarıyla ilgili konuları hiçbir şekilde unutmazlardı. Eğer unutacak olsalardı her gün farklı şeyler söylerler, düşmanlarının maskarası ve dostlarının da üzüntü kaynağı olurlardı. Nitekim Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e şöyle buyurmaktadır: “**Biz sana okutacağız ve sen unutmayacaksın.**”⁸³⁶ Ancak bireysel ahlakî konularla ilgili olarak peygamberlerin adetlerinden ve alışkanlıklarından birisi de şudur ki kötü bir şeyle karşılaştıkları zaman kendilerini tutamazlar, mazlum için çok üzülürler ve zalime de çok öfkelenirler. Bundan dolayı o anda ismetlerine zarar vermeyecek şeyleri unutmaları kötü bir şey değildir. Nitekim Hz. Musa geminin delindiğini ve çocuğun öldürüldüğünü görünce üzülmüş ve öfkelenmiştir. Bu nedenle itiraz etmiştir. Ancak işin iç yüzünü öğrenince teslim olmuştur.

10.2. Şia

Mekârim Şîrâzî'ye göre kâinatta tekvinî ve teşriî olmak üzere iki tane kanunlar sistemi bulunmaktadır. Allah Teâlâ bazılarını teşriî kanunlar sistemine görevli kılmıştır, bazıları da tekvinî kanunlar sistemine görevli yapmıştır. Hz. Hızır ve melekler tekvinî kanunlar sistemini uygulamaya görevli kılınan varlıklardır.⁸³⁷ Başka bir ifadeyle kâinat ve dünya, tekvinî ve teşriî olmak üzere iki tane kanunlar sistemiyle yönetilmektedir. Tekvinî kanunlar sistemi, kâinattaki bütün varlıklara ve insanlara hâkim olan kanunlardan oluşmaktadır. Diğer varlıkların ve insanların iradeleriyle bir ilişkisi yoktur. Dolayısıyla hiçbir varlık bu kanunlara itiraz edemez ve karşısında duramaz. Örneğin kâinatın ve varlıkların yaratılması, dünyanın dönmesi, yer çekimi kuvveti, insanın sudan ve topraktan yaratılması gibi... Teşriî kanunlar sistemi ise insanların kendi iradeleriyle yaptıkları işlerle ilgili kanunlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla insan kendi iradesiyle bu tür kanunları kabul edebilir veya reddedebilir. Örneğin dinin helalleri ve haramları, trafik kuralları, sağlık kuralları gibi...

⁸³³ Kehf 18/73.

⁸³⁴ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, 3/357.

⁸³⁵ Fahreddîn Râzî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 71.

⁸³⁶ A'la 87/6.

⁸³⁷ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 12/508.

Hızır'ın gemiyi delmesi, çocuğu öldürmesi, duvarı ücretsiz tamir etmesi tekvinî kanunlar sistemine göre idi. Allah Teâlâ Hz. Hızır'ın böyle işler yapmasını emretmişti. Nitekim kendisine itiraz eden Hz. Musa'ya şöyle söylemektedir: **“Ben bunları kendi görüşüme göre yapmadım.”**⁸³⁸ Hakeza Azrail, Cebrail, Mikail, İsrail ve bilmediğimiz sayısız varlık da bu şekilde görev yapmaktadırlar. Onlar da Allah'ın emrettiğini yerine getirmektedirler. Örneğin Azrail insanların canlarını almaktadır. Mikail yağmurları ve karları yağdırmakta, seller ve depremler gibi tabiat olaylarını gerçekleştirmektedir. Bu olaylar gerçekleşirken birçok canlı ve insan ölmektedir. Ancak hiçbir kimse Azrail'in ve Mikail'in günah işlediğini iddia etmemektedir. Çünkü Allah tarafından emredilen tekvinî kanunlar sistemine göre hareket etmektedirler ve kelimenin tam anlamıyla bu işleri yaptıkları için masum ve günahsızdırlar. Eğer görevlerini yapmazlarsa günahkâr ve isyankâr bir duruma düşeceklerdir. Hz. Hızır'ın durumu da işte böyledir. Dolayısıyla Hz. Hızır Allah'ın emirlerini yerine getirdiği için masum ve günahsızdır.

Hızır'ın Musa ise teşriî kanunlar sistemine göre hareket etmekteydi. Dolayısıyla onun söylediği her şey şerî hükümlere uygundu. Bu bakımdan fıkıhçılar onun söylediği sözlere uygun bir şekilde fetva verebilirler, vermektedirler. Örneğin Hz. Musa çocuk öldürüldüğü zaman Hz. Hızır'a şöyle dedi: **“Bir cana karşılık olmaksızın, tertemiz bir canı mı öldürdün? Kesinlikle sen kötü bir iş yaptın.”**⁸³⁹ Yani “Bir kimseyi öldürmeyen kişiyi mi öldürdün?” demektir. Hz. Musa'nın bu sözünden, bir kimseyi öldürene kısas uygulamanın caiz olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Ey iman edenler! Öldürülenler konusunda kısas size farz kılındı.”**⁸⁴⁰ Eğer Hz. Musa Hz. Hızır'ın Allah tarafından tekvinî ve batınî bir görevle sorumlu olduğunu bilmeseydi, ona kısas uygulaması gerekirdi. Ancak Hz. Hızır durumu anlatınca Hz. Musa itiraz ettiği için ondan özür dahi dilemiştir.⁸⁴¹

Allah Teâlâ, Hz. Hızır gemiyi deldikten sonra Hz. Musa'nın itiraz ettiğini, Hz. Hızır'ın kendisine daha önce sabredemeyeceğini söylediğini hatırlatınca şöyle söylediğini bildirmektedir: **“(Musa) dedi: Beni, unuttuğumdan dolayı sorgulama ve bu işimden dolayı bana zorluk çıkarma.”**⁸⁴² Hüseyinî'ye göre peygamberlerin unutulması mümkün değildir, çünkü ismetleriyle çalışmaktadır. Dolayısıyla peygamberlerin unutmaları “Terk etmeleri” anlamına gelmektedir.⁸⁴³ Ancak

⁸³⁸ Kehf 18/82.

⁸³⁹ Kehf 18/74.

⁸⁴⁰ Bakara 2/178.

⁸⁴¹ Kehf 18/76.

⁸⁴² Kehf 18/73.

⁸⁴³ Hüseyinî, *Tefsîr-i İsnâ Aşerî*, 8/93.

Mekârim Şîrâzî'ye göre peygamberlerin böyle konularda unutmaları çok doğaldır ve ismetleriyle çelişmemektedir.⁸⁴⁴ Zira ne peygamberliğin esaslarıyla, ne ayrıntılarıyla, ne de tebliğle ilgilidir. Peygamberler nübüvvetin ve risaletin konularını hiçbir şekilde unutmazlar, hata yapmazlar, çünkü ismet makamı onları muhafaza eder. Ancak geminin delinmesi, çocuğun öldürülmesi, duvarın tamir edilmesi gibi olağan üstü ve şaşırtıcı olaylarla karşılaştıkları ve muhataplarına Allah'ın emirlerini hatırlatmak istedikleri zaman bazı şeyleri unutmalarının hiçbir sakıncası yoktur.

Tabâtabâî'ye göre, Emr-i Mevlevî konusunda, peygamberler, kendilerine vahiy edilen dinle ilgili bir konuya isyan etmekten ve muhalefette bulunmaktan masumdurlar. Ancak Emr-i İrşadî konusunda muhalefet edebilirler. Nitekim bir danışman ve bir nasihatçi de bir şeyi emreder veya yasaklar. Ancak ona itaat etmek ve isyan etmek, ismet konusunun dışındadır.⁸⁴⁵ Emr-i Mevlevî ve Emr-i İrşadî konusu Hz. Âdem'in bölümünde açıklanmıştı. Geniş tanımlarını görmek için o bölüme başvurulabilir. Ancak burada kısaca şöyle söylenebilir: Emr-i Mevlevî dinin farzları ve haramlarıdır. Emr-i İrşadî ise emir ve nehiy kipindeki tavsiyeler ve öğütlerdir. Hz. Musa ve Hz. Hızır'ın öyküsünde geçen konular da Emr-i İrşadî ile ilgili meselelerdendir. Çünkü zaten ilk başta Hz. Musa Hz. Hızır'a **“İrşad olarak sana öğretilen şeylerden bana öğretmen için sana tabi olayım mı?”**⁸⁴⁶ diye söylemişti. Hz. Hızır ona kendisiyle birlikte yaşayamayacağını, çünkü sürekli olağanüstü işler yapacağını, dolayısıyla sabretmesinin mümkün olmadığını söyledi. Ancak Hz. Musa ona **“İnşallah beni sabırlı bulacaksın ve senin hiçbir işine isyan etmeyeceğim.”**⁸⁴⁷ dedi. Görüldüğü gibi, ayette “İsyan” kelimesi geçmektedir. Hz. Musa Hz. Hızır'a “Sen ne yaparsan yap, İnşallah senin işine karışmayacağım, sana karşı gelmeyeceğim, sana isyan etmeyeceğim” şeklinde söylemiştir. Hz. Hızır ona bir sonraki ayette **“Eğer bana tabi olacaksan, ben sana anlatıncaya kadar bana hiçbir şeyi sorma.”**⁸⁴⁸ dedi. Görüldüğü gibi, bu ayette de Hz. Hızır “Sorma” diyerek ne olursa olsun soru sormayı yasaklamıştır. Başka bir ifadeyle emir ve nehiy kipinden istifade etmiştir. Her ikisi de bu şekilde anlaştıktan sonra yolculuklarına başladılar. Önce bir gemiye bindiler. Hz. Hızır gemiyi delmeye başlayınca Hz. Musa isyan ve itiraz etti. Gemiden indikten sonra Hz. Hızır bir oğlan çocuğunu öldürünce Hz. Musa yine isyan ve itiraz etti. Sonra bir köye vardılar, oranın halkından yiyecek ve içecek istediler, ancak yardımcı olmadılar. Hz. Hızır buna rağmen köydeki yıkılmak üzere olan bir duvarı ücret almadan Hz. Musa'nın yardımıyla tamir etti.

⁸⁴⁴ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 12/513.

⁸⁴⁵ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 14/222.

⁸⁴⁶ Kehf 18/66.

⁸⁴⁷ Kehf 18/69.

⁸⁴⁸ Kehf 18/70.

Hızır Musa yine isyan ve itiraz etti. Sonunda Hz. Hızır bütün bunları, kendi nefesine ve şeytana uyararak değil, tam tersine Allah'ın emriyle yaptığını anlattı.⁸⁴⁹ Bundan sonra da birbirlerinden ayrıldılar.

Dolayısıyla Hz. Hızır Allah'ın emrine göre hareket ediyordu, ancak Hz. Musa da ona itiraz ve isyan ediyordu. Hz. Hızır Hz. Musa'ya "Bana hiçbir şeyi sorma" diye söylemişti, ancak Hz. Musa bu yasağa uymadı ve defalarca itiraz etti. Dolayısıyla aslında bu itirazlar ve isyanlar, Hz. Hızır Allah'ın emriyle hareket ettiği için, Allah'a dönüyor gibidir. Ancak bu, dinin emirleri ve yasaklarıyla ilgili bir konu olmadığı için, haram çiğnenmiş ve günah işlenmiş değildir. Hatta dinin emir ve yasaklarına göre itiraz ve isyan da edilmesi gerekirdi. Çünkü zahiren Hz. Hızır'ın yaptığı şeyler Allah'ın emirleriyle ve akılla bağdaşmayan şeylerdi. Bir an kendinizi Hz. Musa'nın yerine koyun. Hz. Hızır sizin yanınızda iken bindiğiniz gemiyi delse, bir çocuğu öldürse, ardından sizin yardımınızla ücretsiz bir duvarı tamir etse itiraz ve isyan etmez misiniz? Elbette ki itiraz ve isyan edersiniz. Herkes itiraz ve isyan eder. Nitekim Hz. Musa da doğal olarak itiraz ve isyan etmiştir. Peki, çelişkili gibi görünen bu durumu nasıl izah etmek gerekir?

Emr-i İrşadî bu durumu izah eden en önemli yollardan biridir. Allah Teâlâ Hz. Musa'ya Hz. Hızır'dan özel bir ilim öğrenebileceğini haber vermişti. Ancak bu dinî bir emir değildi. Mutlaka Hz. Hızır ile yaşamak ve ondan bildiği şeyleri öğrenmek ve uygulamak zorunda değildi. Ancak yine de Hz. Musa tercihen ondan bir şeyler öğrenmek istemişti. İşte bu amaçla yola çıktı. Fakat Hz. Musa itiraz ve isyan ettiği için olağanüstü şeyleri öğrenmekten ve öyle bir ilime sahip olmaktan mahrum kalmıştır. Zaten ilk başta Hz. Musa Hz. Hızır'a **"İrşad olarak sana öğretilen şeylerden bana öğretmen için sana tabi olayım mı?"**⁸⁵⁰ diye söylemişti. Yani işin içinde İrşad, rüşd, olgunluk, tekâmül ile ilgili konular vardı, dinin emirleri ve yasakları ile ilgili konular değil. Bundan dolayı bu konuyu Emr-i İrşadî olarak değerlendirmek lazım.

Hızır şöyle söylemektedir: **"Çocuğa gelince, onun anne ve babası mü'min kimselerdi. Bundan dolayı, onun kendilerine tuğyan ve inkâr zorunu kullanmasından endişe edip korktuk."**⁸⁵¹ Korku ile murat olunan şey, çocuğun anne ve babasına şefkatli ve merhametli davranmayacağını bilip endişe etmektir. Dolayısıyla ayetteki korku ifadesi mecazî olarak kullanılmıştır. Çünkü peygamberler gerçek anlamda Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmazlar. Nitekim Allah Teâlâ onlar hakkında şöyle buyurmaktadır: **"Onlar Allah'tan başka hiçbir kimseden**

⁸⁴⁹ Kehf 18/82.

⁸⁵⁰ Kehf 18/66.

⁸⁵¹ Kehf 18/80.

korkmazlar.”⁸⁵² Bazıları “Korktuk” kelimesini Allah Teâlâ’ya nispet vermişlerdir, ancak hiçbir şekilde nispet verilemez. Çünkü hem mecazî hem de gerçek anlamda Allah Teâlâ bir şeyden endişe etmez ve korkmaz. Nitekim kendisi hakkında “**(Hiçbir şeyin) sonucundan korkmaz.”**⁸⁵³ diye buyurmaktadır. Allah Teâlâ ezeli ve ebedî ilmiyle çocuğunun durumu biliyordu. Bunu Hz. Hızır’a haber verdi ve o da endişelendi. Allah onun ölmesini emretti. Hz. Hızır da bu görevi yerine getirdi.

Diğer taraftan Meclîsî’ye göre İmam Cafer Sadık şöyle söylemiştir: “Hz. Hızır o anda haber verici ve Hz. Musa da haber alıcı idi. Hz. Hızır makam bakımından Hz. Musa’dan daha üstün değildi, aksine Hz. Musa ondan üstündü. Ancak mezkûr konuları Hz. Musa’ya açıklamak için görevliydi.”⁸⁵⁴ Bu bağlamda Allah Teâlâ konuyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: “**İşte peygamberler! Biz onların bazısını bazısına üstün kıldık.**”⁸⁵⁵ Yine şöyle buyurmaktadır: “**Andolsun biz peygamberlerin bazısını bazısına üstün kıldık.**”⁸⁵⁶ Hz. Musa Ulu’l-Azm ve kitap sahibi peygamberlerden olduğu için diğer peygamberlerden üstündü. Dolayısıyla genel olarak Hz. Hızır’dan da üstündü. Ancak Hz. Musa’nın bilmediği ve Hz. Hızır’ın bildiği bir takım özel konular vardı. Nitekim ayetlerde de bunlara şahit olunmaktadır. Hz. Hızır’ın bazı özel konularda daha fazla bilgi sahibi olması, genel olarak üstün olduğunu kanıtlamaz. Nitekim insanlar arasındaki sıradan konular da böyledir. Örneğin bir cumhurbaşkanı bilgisayarın teknik ve yapısal konularından çok iyi anlamaz. Bu tür konuları bilgisayar mühendisi daha iyi bilir. Ancak bu özel konuyu daha iyi bilmesi, genel anlamda makam olarak cumhurbaşkanından daha üstün olduğunu kanıtlamaz.

10.3. Mu’tezile

Cessas’a göre peygamberler unutulabilirler, hatta söz verdikleri zaman dahi unutmaları mümkündür.⁸⁵⁷ Kâdî Abdulcebbâr’a göre de Hz. Musa verdiği sözü unutmuştur.⁸⁵⁸ Zemahşerî’ye göre ise Hz. Musa unutmuştur ve unuttuğu şeyden dolayı hesaba çekilip cezalandırılmak istememektedir. Bu, hedefe ulaşmak ve korunmak için söylenen yalanlardan biridir. Nitekim Hz. İbrahim de buna benzer şeyler söylemiştir. Veyahut da unutmakla terk etmeyi kastetmek istemiştir. Yani, sana verdiğim sözü bir kez terk ettiğim için beni hesaba çekip cezalandırma,

⁸⁵² Ahzab 33/39.

⁸⁵³ Şems 91/15.

⁸⁵⁴ Meclîsî, *Bihâru’l-Envâr*, 13/288.

⁸⁵⁵ Bakara 2/253.

⁸⁵⁶ İsra 17/55.

⁸⁵⁷ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 5/42.

⁸⁵⁸ Kâdî Abdulcebbâr, *Muteşâbihu’l-Kur’ân*, 477.

şeklinde olmaktadır.⁸⁵⁹ Ancak Hz. Musa'nın verdiği sözü geçerliliği olmayan nedensiz bir şekilde terk etmesi olanaksızdır. Çünkü böyle bir durumda bilerek vaadinden ve sözünden caymış olacaktır. Bilerek vaadinden ve sözünden caymak ise münafıklık alametlerindendir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Dört özellik vardır. Bunlar kimde olursa halis muhlis münafıktır. Kimde de bunlardan bir özellik olursa, bunu terk edinceye kadar onda münafıklıktan bir özellik var demektir: Konuştuğu zaman yalan söyler, anlaşma yaptığı zaman hıyanet eder, söz verdiği zaman cayar, düşmanlık ettiği zaman zulüm eder.”**⁸⁶⁰ Bu yüzden Allah Teâlâ münafıkları cehennemin en alt tabakasına gönderecektir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle münafıklar, ateşin en alt tabakasındadırlar. Onlara bir yardımcı bulamazsın.”**⁸⁶¹ Dolayısıyla böyle bir şeyi peygamberler hakkında kabul etmek olanaksızdır.

Netice olarak Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu'tezile mensuplarının geneline göre Hz. Musa ve diğer peygamberler dinî konuları unutmazlar, ancak dinî olmayan konuları unutabilirler. Şia mensuplarının bazılarının ise peygamberlerin hiçbir zaman hiçbir şeyi unutmadıklarını savundukları müşahade edilmiştir. Dolayısıyla peygamberlerin unutmama konusunun Şia mensupları arasında ihtilaflı bir konu olduğu anlaşılmaktadır.

11. Hz. Davud

Hz. Davud İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerdendi. Talut'un zalim Calut ile yaptığı savaşta asker olarak bulunmuş ve Calut'u öldürmüştü.⁸⁶² Talut'tan sonra uzun bir süre İsrailoğullarına hükümdarlık yaptı. Allah Teâlâ onu Kur'ân'da çok övmekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Kuvvetler sahibi kulumuz Davud'u hatırla, çünkü o (Allah'a) çok yönelirdi. Muhakkak Biz dağları (ona) boyun eğdirdik, akşam ve sabah onunla birlikte tesbih ederlerdi. Toplanmış kuşları (da boyun eğdirdik.) Hepsi Ona yönelirlerdi. Onun hükümlerini güçlendirdik, ona hikmet ve sözü ayırma özelliği verdik.”**⁸⁶³ Hz. Davud hak ettiği için birçok peygamberden üstün ve değerli kılınmış, bu yüzden ona dört büyük kitaptan birisi vahyedilmişti. Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Andolsun biz peygamberlerin bazısını bazısına üstün kıldık ve Davud'a Zebur'u verdik.”**⁸⁶⁴ Bütün bunlara rağmen Hz. Davud peygamberlere iftira

⁸⁵⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/735.

⁸⁶⁰ Müslim, “İmân”, 25 (No. 106).

⁸⁶¹ Nisa 4/145.

⁸⁶² Bakara 2/251.

⁸⁶³ Sad 38/17

⁸⁶⁴ İsra 17/55.

atanların hisminden ve saldırılarından kurtulamamıştır. Onun hakkında da birçok rivayet uydurulmuştur. Bu tür rivayetler en çok şu ayetler hakkındadır: **“Sana davacıların haberi geldi mi? Bir zaman mihraba tırmanmışlardı. Davud’un yanına girdikleri zaman, onlardan korkmuştu. Dediler ki: ‘Korkma! Biz iki davacıyız. Birimiz ötekine zulüm etti. Aramızda hak ile hükmet. Aşırı davranma. Bizi yolun düzgününe hidayet et. Doğrusu bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim ise yalnızca bir koyunum var. Ancak ‘Onu da benim sorumluluğuma ver.’ dedi ve sözde bana galip geldi.’ (Davud) dedi ki: ‘Muhakkak senin koyununu kendi koyunlarına (katmak) istemekle sana zulüm etmiştir. Kesinlikle ortakların birçoğu birbirlerine zulüm ederler. Ancak iman eden ve salih ameller işleyen kişiler müstesna. Onlar da ne kadar azdır.’ Davud kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Hemen Rabbinden bağışlanma diledi. Eğilerek (yere) kapandı ve (Allah’a) yöneldi. Böylece onun için bunu bağışladık. Kesinlikle onun için Bizim katımızda bir yakınlık (makamı) ve dönüş yerinin güzeli vardır.”**⁸⁶⁵

Görüldüğü gibi ayetlerin zahirinden Hz. Davud’un günah işlediğini belirten hiçbir ifade yoktur. Ancak bu ayetler bir takım rivayetlerle yorumlanarak peygamberlik ve ismet makamına zarar verilmeye çalışılmıştır. Şimdi konuyla ilgili araştırmaya geçilecektir.

11.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’nin rivayetine göre Davud’un doksan dokuz tane karısı vardı. Davud bir gün mihrabında namaz kılıyordu. Birden İblis güzel bir kuş suretinde ona göründü. O kadar güzeldi ki, kuşlar arasında bu güzellikte bir kuşa rastlanmamıştı. Davud namazını bıraktı ve kuşu yakalayıp evine getirmek için yerinden kalktı. Kuşun peşine gitti. Kuş uçup çatıya çıktı. Davud da onun peşinden çatıya çıktı. Kuş Uriya’nın evine girdi. Davud kuşu takip etti. O sırada Uriya’nın karısının yıkandığını gördü. Kadın hoşuna gitmişti. Uriya da Davud’un ordusu içinde bir savaşa katılmıştı. Davud komutanına Uriya’yı sandığın önünde cepheye göndermesi için bir mektup yazdı. Komutan Uriya’yı ön cepheye sürdü. Uriya düşman birliklerini yenerek zafer kazandı. Bu durum Davud’un ağırına gitti. Komutana bir mektup daha yazdı, Uriyayı bir kez daha sandığın önünde ön cepheye sürmesini istedi. Komutan Uriya’yı ön cepheye sürdü. Uriya öldü ve Davud da onun karısıyla evlendi. Ardından o kadından Süleyman dünyaya geldi.⁸⁶⁶

⁸⁶⁵ Sad 38/22-25.

⁸⁶⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 13/93-95.

Ancak bu tür rivayetleri ve içeriklerini birçok müfessir tenkit etmiştir. Örneğin Mâturîdî'ye göre kadına bakmaya devam etmesi veya bakılması helal olmayan bir şeye bakmaya devam etmesi hem Hz. Davud hem de diğer peygamberler için olanaksızdır.⁸⁶⁷ Zira Allah Teâlâ ilgili ayetlerden önceki ve sonraki ayetlerde Hz. Davud'un birçok özelliğini bildirmektedir. Örneğin; Hz. Peygamber ve sahâbîler Mekkeli müşrikler tarafından çok eziyetlere, zulümlere, hareketlere, iftiralara maruz kalmaktaydılar. Bundan dolayı Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e ve bütün Müslümanlara Hz. Davud'u örnek bir insan ve bir peygamber olarak gösterip şöyle buyurmaktadır: **“Söyledikleri şeylere karşı sabırlı ol; kuvvetler sahibi kulumuz Davud'u hatırla.”**⁸⁶⁸ Hz. Davud ilim, bilgi, iman, takva, amel, ahlak, irfan, hüküm, yargı, savaş, cihat gibi farklı farklı erdemlerin hepsinde çok güç ve kuvvet sahibi bir kişiliktir. Bundan dolayı Allah Teâlâ **“Kuvvetler sahibi kulumuz Davud'u hatırla.”** diye buyurmaktadır. Hz. Davud nefesine, şeytana, dünyaya, mala, mülke, mevkiye, makama, insanlara kul ve köle değildi. Hz. Davud sadece Allah'a kulluk ve kölelik etmekteydi. Hz. Davud'un kalbinde dünya, mal, mülk, kadın, çocuk, kuş, hayvan bağımlılığı yoktu. O her zaman kalbiyle ve bütün vücuduyla Allah'ı anıyordu. Bundan dolayı Allah Teâlâ **“O (Allah'a) çok yönelirdi.”** diye buyurmaktadır. Hz. Davud Allah Teâlâ'nın cemal ve celal sıfatlarında öylesine gark olmuştu ki Ona ibadet ederken ve Onu tesbih ederken dağlar, taşlar, kuşlar, hayvanlar da ona eşlik ederlerdi. Hatta tam anlamıyla ona boyun eğler ve onun söylediği her şeyi yerine getirirlerdi. Bundan dolayı Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Muhakkak Biz dağları (ona) boyun eğdirdik, akşam ve sabah onunla birlikte tesbih ederlerdi. Toplanmış kuşları (da boyun eğdirdik.) Hepsi Ona yönelirlerdi.”**⁸⁶⁹

Hz. Davud Allah Teâlâ'yı ara sıra değil her zaman ve sürekli tesbih ederdi. Dağlar, taşlar, kuşlar ve diğer varlıklar da her zaman ve sürekli ona eşlik ederlerdi. Çünkü geniş zaman kipi kullanılmış ve şöyle buyrulmuştur: **“Akşam ve sabah onunla birlikte tesbih ederlerdi.”** Onun kendisi, hükümeti, devleti, yöneticiliği, hürümrânlığı Allah Teâlâ tarafından özel bir destek ve özel bir kuvvetle güçlendiriliyordu. Çünkü Allah Teâlâ **“Onun hükümrânlığını güçlendirdik.”**⁸⁷⁰ diye buyurmaktadır. Ona Allah tarafından özel bir ilim, bilgi, hikmet verilmişti. Bu yüzden her hangi bir konuda bir hüküm verdiği ve bir yargıda bulunduğu zaman başka bir kimse söz söyleyemezdi. Onun sözü herkesin sözünün üstündeydi. Bundan

⁸⁶⁷ Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 8/616.

⁸⁶⁸ Sad 38/17.

⁸⁶⁹ Sad 38/18-19.

⁸⁷⁰ Sad 38/20.

dolayı Allah Teâlâ **“Ona hikmet ve sözü ayırma özelliği verdik.”**⁸⁷¹ diye buyurmaktadır. Hz. Davud Allah tarafından verilen ilim, bilgi ve hikmet sayesinde hakkı ve batılı, iyiyi ve kötüyü, sevabı ve günahı, doğruyu ve yanlış ayırt etme özelliğine sahipti. Bundan dolayı Allah Teâlâ **“Ona hikmet ve sözü ayırma özelliği verdik.”**⁸⁷² diye buyurmaktadır. Bunlara ve daha fazlasına sahip olan Hz. Davud anlatıldığı gibi günahlar işlemesi mümkün değildir.

Nitekim Fahreddîn Râzî’ye göre Hz. Davud hakkında bazı rivayetler bulunmaktadır. Bunlar batıdır. Böyle bir şeyi insanların en fasığına ve en günahkarına nispet verseler, o bile bunları kabul etmez ve itiraz ederdi. Dolayısıyla masum bir peygamber hakkında kabul etmek hiç mümkün değildir.⁸⁷³ Çünkü asıl konu suçsuz bir müslümanın öldürülmesi ve karısına göz dikilmesi üzerinde geçmektedir. Her iki konu da, bir peygambere değil, sıradan bir müslümana bile yakışmayacak şeylerdir. Nitekim Hz. Peygamber bir insanın ve bir müminin öldürülmesini istemekle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: **“Kim bir kelimenin yarısıyla bile olsa bir müminin öldürülmesine yardımcı olursa, alnına ‘Allah’ın rahmetinden ümidini yitiren kişi’ diye yazılmış bir halde Allah ile mülakat edecektir.”**⁸⁷⁴ Hz. Peygamber insanların namuslarına göz dikmekle ilgili olarak da şöyle buyurmuştur: **“Mümin, diğer müslümanların dilinden ve elinden güvende oldukları kişidir.”**⁸⁷⁵ Sözü edilen rivayetlerin içeriği sahih olmadığı için Hz. Ali de şöyle söylemiştir: “Kim size, kussâsın (hikâye anlatanların) anlattığı bir biçimde, Hz. Davud’un kıssasını anlatırsa, ona yüz altmış değnek vururum.”⁸⁷⁶ Çünkü atılan iftira çok büyüktür, işte bundan dolayı Hz. Ali iftiraya inanan ve onu anlatanların cezalandırılması gerektiğini söylemektedir. Dolayısıyla Hz. Davud hakkında nakledilen bu tür rivayetleri kabul etmek ve inanmak Kur’ân’la, Hz. Peygamber’in sünnetiyle, akılla, ahlakla çelişmektedir. Bu rivayet ve buna benzer rivayetler İsrailiyyat türündendir. Yani tahrif edilmiş Tevrat’ta veya Yahudilerin diğer kitaplarında bulunan hurafe bilgilerdir. Nitekim bu konu hemen hemen aynı şekilde tahrif edilmiş Tevrat’ta da bulunmaktadır.⁸⁷⁷

11.2. Şia

⁸⁷¹ Sad 38/20.

⁸⁷² Sad 38/20.

⁸⁷³ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 26/377.

⁸⁷⁴ İbn Mâce, “Diyât” 1 (No. 2620)

⁸⁷⁵ Buhârî, “İmân”, 3 (No. 10).

⁸⁷⁶ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 26/379.

⁸⁷⁷ Tevrat 2.Samuel 11: 1-27.

Aynı şekilde Tabâtabâî'ye göre b.i Cehm, İmam Rıza'ya dedi ki: “Ey Resûlullahın oğlu! Peki, Davud’un işlediği hata neydi?” İmam Rıza dedi ki: “Yazıklar olsun sana. Hz. Davud, Allah’ın kendisinden daha bilgili birini yaratmadığını sanıyordu. Bunun üzerine Allah ona iki melek gönderdi. Bunlar suru tırmanarak mihraba girdiler ve dediler ki: **“Biz iki davacıyız. Birimiz ötekine zulüm etti. Aramızda hak ile hükmet. Aşırı davranma. Bizi yolun düzgününe hidayet et. Doğrusu bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim ise yalnızca bir koyunum var. Ancak ‘Onu da benim sorumluluğuma ver.’ dedi ve sözde bana galip geldi.”**⁸⁷⁸ Hz. Davud acele ederek hakkında şikâyetle bulunulan kişinin aleyhine hüküm verdi ve dedi ki: **“Muhakkak senin koyununu kendi koyunlarına (katmak) istemekle sana zulüm etmiştir.”**⁸⁷⁹ Buna karşılık hakkında şikâyetle bulunulan kişiden karşı kanıtlarını getirmesini istemedi. Hakkında şikâyetle bulunulan kişiye dönüp de: “Ne diyorsun?” diye sormadı. İşte bu, bir mahkemenin prosedürü açısından işlenmiş bir hataydı, sizin ileri sürdüğünüz gibi değil.”⁸⁸⁰ Dolayısıyla anlaşılan o ki iki davacı aslında Allah tarafından görevlendirilmiş iki melek idiler. Hz. Davud’u imtihan etmeye gelmişlerdi. Ayette sözü edilen koyunlar, İsrailiyyat türü rivayetlerde kadın olarak açıklanmakta ve tefsir edilmektedir. Ancak kesinlikle bunun doğru ile bir ilgisi yoktur. Zaten bu tür rivayetler ayetlerin zahiriyle de çelişmektedir. Nitekim Allah Teâlâ ayette koyundan söz etmektedir. Öyle ki bir koyun sahibi olan kişi konuştu, karşı tarafı şikâyet etti, karşı taraf hiçbir şey söylemeyince Hz. Davud bir koyun sahibi olan kişinin doğru söylediğini anladı. Çünkü sükût ikrardandır. Yani sustuğu ve itiraz etmediği için kabul etmiş görünüyordu. Dolayısıyla doksan dokuz koyun sahibi olanın haksızlık ettiğine hüküm verdi. Bu hüküm doğru idi. Ancak onu da dinleseydi daha iyi olacaktı. Bundan dolayı istiğfar etmiştir. Buna ise, günah değil, ancak Terk-i Evla diye söylenebilir.

Hakeza Mekârim Şîrâzî’nin rivayetine göre Hz. Ali şöyle şöyle söylemiştir: “Bir adam benim yanıma gelir de Hz. Davud’un Uriya’nın karısıyla (anlatıldığı şekliyle) evlendiğini söylerse, nübüvvet için bir had ve İslam için bir had olmak üzere, ona iki şekilde had cezası uygulayım.”⁸⁸¹ Anlaşılan o ki Hz. Ali Hz. Davud ile ilgili iftiraya inanan ve anlatan kişilerin iki defa cezalandırılması gerektiğine inanmaktadır. Birinci ceza bir peygambere iftira attığı içindir. İkinci ceza ise bir insana iftira attığı içindir. Belki bu hükme gerekçe olarak şu ayet kanıt olarak gösterilebilir: **“Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit**

⁸⁷⁸ Sad 38/22-23.

⁸⁷⁹ Sad 38/24.

⁸⁸⁰ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 17/198.

⁸⁸¹ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 19/255.

getiremeyen kişilere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir.”⁸⁸²

Diğer taraftan Kummî Meşhedî'nin rivayetine göre İmam Cafer Sadık şöyle söylemiştir: “İnsanları razı etmek ve dillerini zapt etmek mümkün değildir. Hz. Davud’a bile, bir kuşun peşine gittiği, bu sırada Uriya’nın karısını gördüğü, kadından hoşlandığı, sonra kadının kocasını sandığın önünde ön cepheye sürerek öldürülmesini sağladığı ve ardından onun karısıyla evlendiği iftirasını atmadılar mı?⁸⁸³ Tabâtabâî’nin rivayetine gelince b.i Cehm dedi ki: “Ey Resûlullah’ın oğlu! Peki, Uriya’nın kıssasının aslı nedir?” İmam Rıza şöyle cevap vermiştir: “Hz. Davud’un zamanında, bir kadının kocası ölse veya öldürülseydi, kadın artık kocasından sonra hiçbir zaman evlenmezdi. Allah’ın kocası öldürülmüş bir kadınla evlenmesini mubah kıldığı ilk kişi Hz. Davud’dur. Uriya öldürüldüğü zaman, kadının iddeti tamamlanınca Hz. Davud onun karısıyla evlendi. İşte bu yüzden Uriya’nın öldürülmesinden sonra karısının evlenmiş olması insanlara ağır geldi.”⁸⁸⁴ Dolayısıyla anlaşılan o ki Hz. Davud zamanında gerçekten Uriya adında bir komutan vardı. Savaşlara katılıyordu. Bunlardan birinde de şehit oldu. Lakin rivayetlerde anlatıldığı gibi Hz. Davud tarafından öldürtülmemiştir. Uriya şehit olduktan sonra Allah’ın emri gereğince Hz. Davud onun eşiyle iddeti bitince evlendi. Ancak bu durum Yahudilere ağır geldi. Bundan dolayı Hz. Davud aleyhinde yalan ve iftira dolu hikâyeler uydurdıkları anlaşılmaktadır.

11.3. Mu'tezile

Mu'tezile mensuplarından olan Cessâs'a göre kussâsın (hikâye anlatanların) haberlerinde anlatılan Hz. Davud’un çıplak olan bir kadına bakması, ona heveslenmesi, öldürülmesi için kocasını savaşa göndermesi gibi şeyler hiçbir şekilde doğru değildir. Çünkü böyle şeyler peygamberlere caiz değildir.⁸⁸⁵ Kâdî Abdulcebbâr'a göre de Hz. Davud hakkında anlatılan şeyler cahillerin sözlerinden oluşmaktadır.⁸⁸⁶ Zemahşerî'ye göre o dönemde bir insan başka bir kişinin karısını isteyebilir, eğer kadın onunla evlenmek isterse kocası onu boşar ve o adamla evlenebilirdi. Nitekim Hz. Davud da Uriya’nın karısını bu şekilde istemiş ve evlenmiş olabilir. Ancak Hz. Davud hakkında nakledilen rivayetleri, peygamberler şöyle dursun, müslümanların iyilikle meşhur olanları hakkında bile anlatmak çok

⁸⁸² Nur 24/4.

⁸⁸³ Kummî Meşhedî, *Tefsiru Kenzu'd-Dakâik*, 11/217.

⁸⁸⁴ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 17/200.

⁸⁸⁵ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 5/254.

⁸⁸⁶ Kâdî Abdulcebbâr, *Tenzihu'l-Kur'ân*, 357.

çirkin ve kötüdür. Bu yüzden Hz. Ali şöyle söylemiştir: “Kim size, kussâsın (hikâye anlatanların) anlattığı bir biçimde, Hz. Davud’un kıssasını anlatırsa, ona yüz altmış değnek vururum. Bu peygamber hakkında yalan uydurmanın cezasıdır.”⁸⁸⁷ Zira Kur’ân’a göre Hz. Davud masum ve günahsızdır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Ey Davud! Muhakkak Biz seni yeryüzünde halife olarak karar kıldık. Öyleyse insanlar arasında hak ile hükmet. Heva’ya uyma, çünkü seni Allah’ın yolundan saptırır. Doğrusu Allah’ın yolundan sapıtın kişiler için, hesap gününü unutmalarından dolayı şiddetli bir azap vardır.”**⁸⁸⁸ Dolayısıyla Hz. Davud Allah Teâlâ’nın bu ayetteki emirlerini yerine getirerek hiçbir zaman haktan vazgeçmemiş, nefsinin heva ve heveslerine uymamış, Allah’ın yolundan uzaklaşmamış, kıyameti ve ahireti unutmamıştır. Eğer haktan vazgeçmiş, nefsinin heva ve heveslerine uymuş, Allah’ın yolundan uzaklaşmış, kıyameti ve ahireti unutmuş olsaydı, kesinlikle Allah Teâlâ bu durumu bilir, herkese haber verir, onun peygamberliğini alır ve şiddetli bir azaba duçar ederdi. Çünkü Allah’ın bir insanı halifesi olarak seçmesi demek, o insanın her zaman hak ile hüküm vermesi ve hak ile yaşaması demektir. Bu Allah’ın halifesi olmanın şartlarından biridir. Eğer bir insan hak ile hüküm vermiyorsa ve hak ile yaşamıyorsa, kesinlikle Allah onu halifesi olarak seçmez.

Ayrıca Allah Teâlâ Hz. Davud’un yaptığı işlerden razı olduğunu, bundan dolayı kendisinin katında çok değerli bir makama ulaştığını, kesinlikle cennete gideceğini ve cennetin de en güzel yerine yerleşeceğini haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle onun için Bizim katımızda bir yakınlık (makamı) ve dönüş yerinin güzeli vardır.”**⁸⁸⁹ Böyle bir makama ulaşan kimsenin rivayetlerdeki gibi günah veya günahlar işlemesi mümkün değildir. Veya rivayetlerdeki gibi günah ve günahlar işleyen bir kimse Allah katında böyle bir makama ulaşamaz. Netice olarak Hz. Davud hakkında anlatılan rivayetleri bazı Ehl-i Sünnet mensuplarının kabul ettikleri, ancak diğer Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu’tazile mensuplarının genelinin reddettikleri müşahede edilmiştir.

12. Hz. Süleyman

Hz. Süleyman Hz. Davud’un oğlu idi. Babasına ilim, iman, ahlak, takva, nübüvvet, risalet, yöneticilik, hükümlanlık gibi erdemler konusunda mirasçı oldu. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Süleyman, Davud’a mirasçı oldu ve dedi ki: ‘Ey insanlar! Bize kuşların konuşma dili öğretildi ve bize her şeyden**

⁸⁸⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/81.

⁸⁸⁸ Sad 38/26.

⁸⁸⁹ Sad 38/25.

verildi. Kesinlikle bu, apaçık bir üstünlüktür.”⁸⁹⁰ Hz. Süleyman sadece kuşların değil, diğer canlıların ve varlıkların dillerini de biliyordu. Bununla birlikte ona olağan üstü bir hükümrancılık ve yöneticilik de verilmişti. Bu yüzden cinlerden, insanlar, şeytanlardan ve diğer varlıklardan orduları vardı. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Süleyman’a cinlerden, insanlardan ve kuşlardan orduları toplandı ve bunlar bölükler halinde dağıtıldı.”**⁸⁹¹ Rüzgârlar bile ona boyun eğdirilmişti. Bu nedenle kendisi ve ordusu gitmek istedikleri çok uzak mesafedeki bir yere bir anda gidebiliyorlardı. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Süleyman’ın emrine, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay(lık yol) olan rüzgârı verdik.”**⁸⁹² Elbette Hz. Süleyman bu makamları Allah’a ibadet etmekle, ihlâslı olmakla, takvanın zirvesine ulaşmakla, günahlardan ve haramlardan uzak durmakla elde etmişti. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ onu övmekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Biz Davud’a Süleyman’ı bahsettik, ne güzel kuldu, çünkü o (Allah’a) çok yönelirdi.”**⁸⁹³ Allah Teâlâ Hz. Süleyman’ın kendisi katında çok değerli bir makama sahip olduğunu ve cennetin en güzel yerini hak ettiğini şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle onun için Bizim katımızda bir yakınlık (makamı) ve dönüş yerinin güzeli vardır.”**⁸⁹⁴

Bütün bunlara karşın, Hz. Süleyman, peygamberlere saldırmayı adet edinen ve onların günah işlediğini söylemeyi maharet sanan kişilerin saldırılarından nasipsiz kalmamıştır. Bu tür şahıslar özellikle şu ayetler üzerinde durmaktadırlar: **“Bir zaman akşamüstü ona hızlı atlar sunuldu. Dedi ki: ‘Kesinlikle ben, hayır sevgisini, Rabbimin zikrinden dolayı sevdim.’ Nihayet (tozdan) perde ile gizlendiler. (Dedi ki:) ‘Onları bana döndürün.’ Ardından bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı. Kesinlikle Biz Süleyman’ı imtihan ettik ve onun tahtının üzerine bir ceset attık; sonra (Allah’a) yöneldi. Dedi ki: ‘Rabbim! Beni bağışla, bana benden sonra hiçbir kimseye layık olmayacak bir mülk bahset; çünkü Vehhâb Sensin Sen.’”**⁸⁹⁵ Görüldüğü gibi bu ayetlerde Hz. Süleyman’ın günah işlediğini belirten en küçük bir ifade bile yoktur. Ancak bazıları her zaman olduğu gibi bir takım rivayetler uydurmuşlar, onun nübüvvet ve ismet makamını lekelemeye yeltenmişlerdir. Şimdi konuyla ilgili araştırma sunulacaktır.

12.1. Ehl-i Sünnet

⁸⁹⁰ Neml 27/16.

⁸⁹¹ Neml 27/17.

⁸⁹² Sebe 34/12.

⁸⁹³ Sad 38/30.

⁸⁹⁴ Sad 38/40.

⁸⁹⁵ Sad 38/31-35.

Kurtubî'ye göre Hz. Süleyman at yarışı meydanında idi. Atları izlerken namaz vakti geçti. Güneş battı. Sonra güneşin geri getirilmesini istedi ve namazını vaktinde kıldı. Nitekim Hz. Ali şöyle söylemiştir: “Hz. Süleyman savaş atlarını izlemekle meşgul oldu. Nihayet gizlendi yani güneş gizlenerek battı. Allah Teâlâ güneşle sorumlu olan meleklerle emredip **“Onları bana döndürün.”**⁸⁹⁶ yani güneşi döndürün dedi. Onlar da güneşi geri getirdikler. Böylece Hz. Süleyman namazı vaktinde kıldı. Allah'ın peygamberleri zulüm işlemezler, çünkü onlar masumdurlar.”⁸⁹⁷ Ancak Fahreddîn Râzî'ye göre **“(Dedi ki:) ‘Onları bana döndürün.’** ayet-i kerimesi “Onu bana döndürün” veya “Onları bana döndürün” diye anlaşılabilir. Birincisinde “Güneşi bana döndürün” olur, ikisincisinde ise “Atları bana döndürün” olur. Ancak bana göre “Güneşi bana döndürün” manası çok uzak bir ihtimaldir, çünkü “Atları bana döndürün” manası için ayetlerde kanıtlar vardır.⁸⁹⁸ Çünkü ayetlerde atlardan söz edilmektedir, ancak at yarışları veya yarış meydanından bahsedilmemektedir. Dolayısıyla Hz. Süleyman'ın at yarışlarını izlediği iddiası zayıf kalmaktadır. Hz. Süleyman o dönemde düşmanlara karşı cihatta çok önemli bir etken olan savaş atlarına ilgi gösteriyordu. Çünkü devlet başkanı ve başkomutandı. Ancak bu ilgisi Allah'ın zikrinden, Onun emrinden, Onun nimeti oluşundan ve Onu hatırlatmasından kaynaklanıyordu, batıl heva ve heveslerden dolayı değil. İşte bundan dolayı etrafındaki kişilerin konuyu anlamaları için şöyle dedi: **“Kesinlikle ben, hayır sevgisini, Rabbimin zikrinden dolayı sevdim.”** Yani, ben atları Rabbimin yardımlarını hatırlattıkları için seviyorum, demektir.

Ardından Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Nihayet (tozdan) perde ile gizlendiler.”** Anlaşılan o ki süvariler savaş atlarına binmiş Hz. Süleyman'ın huzurunda hünerlerini gösteriyorlardı. Derken atların kalabalık oluşundan ve hareket edişlerinden dolayı toz duman çıktı ve atlar Hz. Süleyman'ın huzurundan kayıp olup gittiler. Ayette hiçbir şekilde namaz veya ikinci namazı ifadesi geçmemektedir. Güneşin adından ise hiç söz edilmemektedir. Bu bakımdan, Hz. Süleyman'ın atları izlerken Allah'ı zikretmekten yani namaz kılmaktan gafil olduğunu ve güneşin battığını iddia etmek çok yersizdir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“(Dedi ki:) ‘Onları bana döndürün.’ Ardından bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı.”** Hz. Süleyman toz ve dumanın arkasında kayıp olup giden atların geri getirilmesini istedi. Atlar geri getirilince onların bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı. Ancak ayetlerle çelişen rivayetlere göre güneşin geri getirilmesini istedi, güneş geri getirilince abdest aldı, başını ve ayaklarını meshetti. Bunun doğruluğunu ispat edecek ayetlerde hiçbir kanıt yoktur. Mezkûr rivayete göre Hz.

⁸⁹⁶ Sad 38/33.

⁸⁹⁷ Kurtubî, *el-Câmi*, 15/195-196.

⁸⁹⁸ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 26/390.

Süleyman kınanmış olan dünya, mal, at sevgisiyle itham edilmektedir. Bir insan dünya sevgisine duçar olursa her türlü kötülüğü ve günahı yapabilir. Çünkü Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Dünya sevgisi her türlü kötülüğün başıdır.”**⁸⁹⁹ Böyle bir durumu peygamberler hakkında kabul etmek olanaksızdır. Mezkûr rivayete göre Hz. Süleyman dünya sevgisinden dolayı namazını unutmuştur. Bu durum namazı hafife almaktır. Allah Teâlâ namazı hafife alanlar hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Öyleyse vay şu namaz kılanlara; Onlar namazlarından gafil olan kişilerdir.”**⁹⁰⁰ Allah’ın lanetine müstahak olan bir kimse peygamber olamaz. Hz. Süleyman peygamber olduğu için namazı hafife almadığı, dolayısıyla rivayetin uydurma olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Ali’ye nispet verilen rivayetin “Allah’ın peygamberleri zulüm işlemezler, çünkü onlar masumdurlar” kısmı doğrudur, çünkü ayetlerle uyum içindedir, ancak diğer kısımları ayetlere uymadığı ve onlarla çeliştiği için kabul etmek olanaksızdır.

Diğer taraftan **“Kesinlikle Biz Süleyman’ı imtihan ettik ve onun tahtının üzerine bir ceset attık; sonra (Allah’a) yöneldi...”**⁹⁰¹ ayetiyle ilgili olarak Taberî’nin rivayetine göre şeytan yüzüğü Süleyman’ın elinden almıştı. Süleyman’ın tahtına onun suretine kendisini benzeterek oturdu. Hanımlarının yanına girmeye, çıkmaya başladı. Haksızca hükümler veriyordu, doğru olmayan şeyleri emrediyordu. Süleyman hastalandı ve ölü bir ceset gibi oldu... Yüzüğü balık yuttu. Süleyman balığı tuttu ve yüzüğü buldu. Yüzüğü insanlara gösterince onu tadılar. Böylece tekrar tahtına oturdu, yönetmeye başladı...⁹⁰² Ancak Fahreddîn Râzî’ye göre ilim ehli bu ayetle bağlantılı olarak Hz. Süleyman hakkında nakledilen rivayetleri geçersiz kabul etmişlerdir.⁹⁰³ Çünkü mezkûr rivayetlere göre Hz. Süleyman’ın ateşe, suya, rüzgâra, kuşlara, insanlara, cinlere ve hayvanlara hükmetmesini sağlayan bir yüzüğü vardı, eğer yüzük olmasaydı hiçbir kimseye ve hiçbir varlığa hükmü geçmezdi. Böyle bir şeyi kabul etmek mümkün değildir. Zira böyle hurafe bir fikir kabul edilirse yaratılmışların en üstünleri olan peygamberlerin inançlarının, imanlarının, takvalarının, ibadetlerinin, ihlâslarının, ahlaklarının, adaletlerinin, sevgilerinin hiçbir değeri kalmayacaktır. Önemli olan şey sadece yüzük olacaktır. Dolayısıyla diğer insanlar peygamberlerin sahip oldukları güzel erdemlerin değil de yüzüklerinin peşinde koşmaları gerekecektir. Böyle bir inanç ve hedef ise bütün insanlığın yok olması demektir. Rivayetlere göre şeytan yüzüğü takınca Hz. Süleyman’ın şekline bürünmüş, onun makamına oturmuş, her şeyi yönetmeye başlamış... Hâşâ, Allah’a

⁸⁹⁹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 26/391.

⁹⁰⁰ Mâûn107/4-5.

⁹⁰¹ Sad 38/31-35.

⁹⁰² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 23/100.

⁹⁰³ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 26/393.

sığınırız. Eğer şeytanın böyle bir gücü olsaydı ve peygamberlere benzeyebilseydi, hiçbir kimse Allah’a, dine, kitaba ve peygamberlere güvenemezdi. Çünkü muhatap olunan kişinin peygamber mi yoksa şeytan mı olduğu bilinemezdi. Hz. Muhammed, Hz. Musa, Hz. İsa mı yoksa iblislerden birisi mi diye insanlar şüphe içinde kalırlardı. Dolayısıyla dine inanmazlardı.

Rivayetlere göre şeytan yüzüğü takınca Hz. Süleyman’ın şekline bürünmüş, onun makamına oturmuş, her şeyi yönetmeye başlamış hatta onun eşleriyle yatmış... Hâşâ, Allah’a sığınırız. Böyle bir iftirayı ancak Allah’ı inkâr eden, peygamberlere düşman olan, ahireti reddeden, rezil rüsva bir kimse uydurabilir. Çünkü açıkça bir peygambere ve onun eşlerine iffetsizlik töhmeti atılmaktadır. Hâlbuki peygamberler insanların en namuslu, en gayretli, en kıskanç, en iffetli kişileri idi. Nitekim bir adam Sad’ı Hz. Peygamber’e övüp “Ey Allah’ın Resûlü! Sad çok gayretli ve kıskanç bir kişidir” deyince Resûlullah şöyle buyurdu: **“Sad çok gayretli ve kıskanç bir kişidir. Ben ondan daha gayretli ve daha kıskancım. Allah Teâlâ ise benden daha gayretli ve daha kıskançtır.”**⁹⁰⁴ Gayretli ve kıskanç; annesini, kız kardeşini, eşini, kızını kıskanan ve onların namusu için gayretli olan kişidir. Allah Teâlâ ise yarattığı kadınların namuslarını kıskanır ve onlar için gayretli olur. Dolayısıyla Hz. Süleyman’a atılan bu iftirayı kabul etmek olanaksızdır.

12.2. Şia

Şia’nın en kadim ve meşhur alimlerinden olan Şerîf Murtezâ’ya göre Allah Teâlâ ayetlerin⁹⁰⁵ başında Hz. Süleyman’ı övmekte ve onu örnek göstermektedir. Ardından gelen ayetlerin zahirinde de onun kınandığına ve eleştirildiğine dair bir ifade yoktur. Dolayısıyla asılsız bir takım rivayetlere dayanarak atları sevmeye daldığını, güneşin battığını, ikindi namazının kazaya kaldığını iddia etmek doğru değildir.⁹⁰⁶ Çünkü ayette geçen **“Hayır”** kelimesi “iyilik ve güzellik” anlamına gelir. “Şer” kelimesi yani “kötülük ve çirkinlik” ise karşıt anlamıdır. “Hayır” kelimesinin ıstılahtaki esas anlamı şudur: “Aklın ve adaletin kendisini beğendiği her şeydir.” Allah Teâlâ insanın **“mal”** varlığını **“hayır”** kelimesiyle açıklayarak şöyle buyurmaktadır: **“Eğer bir hayır bırakacak ise anne-babaya ve akrabalara güzelce vasiyet etmesi gerekir, (bu) muttakilerin üzerine bir haktır.”**⁹⁰⁷ Konu ölmük üzere olan kişiyle ilgilidir. Eğer bir mal varlığı ve bir miras bırakacaksa vasiyet yazdırması gerekmektedir. Allah Teâlâ **“hikmet ve ilim”** konularını **“hayır”**

⁹⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed*, 5/458.

⁹⁰⁵ Sad 38/30-32.

⁹⁰⁶ Şerif Murtezâ, *Tenzîhu’l-Enbiyâ*, 92-93.

⁹⁰⁷ Bakara 2/180

kelimesiyle açıklamış ve şöyle buyurmuştur: **“Kime hikmet verilirse, muhakkak ona çok hayır verilmiştir.”**⁹⁰⁸ Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Hayır, kıyamet gününe kadar atların alınlarına bağlanmıştır.”**⁹⁰⁹ Dolayısıyla **“Hayır”** kelimesinin mal, hikmet, ilim, at gibi insana hayrı ve iyiliği dokunan dünya varlıklarına şamil olduğu aşikâr olmaktadır. Bu bakımdan anlaşılan o ki Hz. Süleyman’ın bir akşamüstü savaş atlarını denetlemesi için hazır hale getirdiler. O dönemde savaşlar için en önemli vesile hızlı, çabuk, güçlü, görkemli atlardı. Onları görünce **“Kesinlikle ben, hayır sevgisini, Rabbimin zikrinden dolayı sevdim.”** dedi. Allah için, dünya varlığını sevmenin ve onlara sahip olmanın hiçbir sakıncası yoktur. Çünkü Allah’ın taraftarları ne kadar imkân sahibi olurlarsa, izzetleri ve iktidarları da o kadar güçlü olur. Nitekim Hz. Süleyman’ın atlara olan sevgisi bundan kaynaklanmaktaydı.

Aynı şekilde Kıraatî’ye göre Hz. Süleyman hakkında nakledilen şeyler peygamberlerin ismet makamına uymayan şeylerdir.⁹¹⁰ Çünkü hükümet başkanı ve ordu komutanı olan Hz. Süleyman atların Allah’ın askerleri için hizmete hazır olduklarını görünce çok sevindi. Tozu dumana katarak atlar oradan ayrıldılar. Huzurundan uzaklaşan atların tekrar geri döndürülmesini emretti. Atlar geri gelince, bizzat kendisi onların bacaklarını ve boyunlarını sıvazladı. Böylece nimete karşı nasıl davranılması gerektiğini de göstermiş oldu. Ayetlerde güneşin adı geçmemektedir. Dolayısıyla güneşin battığından, geri getirildiğinden, kazaya kalan namazın eda edildiğinden söz etmek mümkün değildir. Allah Teâlâ Hz. Süleyman’ı ayetlerin başında **“Ne güzel kuldu, çünkü o (Allah’a) çok yönelirdi.”** diye övmektedir. Hemen ardından nasıl olur da namazdan gafıl olan biri olarak tanıtılabilir? Bu bir çelişki değil midir? Gerçek bir mümin hatta bir peygamber namazı kazaya kalacak kadar uzun bir süre at seyredebilir mi?

Diğer taraftan Hz. Süleyman’ın güneşin geri döndürülmesi için **“(Dedi ki:) Onları bana döndürün.”** diye emrivaki bir şekilde konuşması nasıl açıklanabilir? Bu cümleyi kime söylemiştir? Söz konusu olan rivayet bazı kitaplarda nakledilmiştir. Ancak sahih bir senedi bulunmamaktadır. Hz. Süleyman **“Rabbim! Beni bağışla, bana benden sonra hiçbir kimseye layık olmayacak bir mülk bahşet.”** diye dua etmektedir. Eğer gerçek anlamda bir günah işlemiş olsaydı böyle dua edemez ve Allah’tan hiç kimseye nasip olmayacak bir ödül isteyemezdi. Dolayısıyla **“Beni bağışla”** ifadesini **“Eksiklerimi, kusurlarımı, unutmalarımı bağışla”** anlamında kabul etmek gerekir.

⁹⁰⁸ Bakara 2/269

⁹⁰⁹ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 19/273.

⁹¹⁰ Kıraatî, *Tefsîr-i Nûr*, 8/105.

Hakeza Mekârim Şîrâzî'ye göre mezkur ayetlerle ilgili birçok İsrailiyyat nakledilmiştir. Bunların hiçbirisi doğru değildir.⁹¹¹ Kur'ân ayetlerine ve akla uygun olan rivayet sadece şu olabilir: Hz. Süleyman cesur oğullar sahibi olmak istiyordu. Böylece ülkeyi yönetmekte ve düşmanlarla savaşmakta kendisine yardım edeceklerini hesap ediyordu. Birçok eşi vardı. Kendi kendine “Onlara yakınlaştırım, birçok çocuğum olur, onlar da bana hedefim uğrunda yardımcı olurlar.” dedi. Ancak **“İnşallah”** demeyi unuttu. Engelli bir çocuk dışında hiç çocuğu olmadı. O çocuğu ruhsuz bir ceset gibi getirdiler ve tahtının üzerine koydular. Hz. Süleyman düşünmeye başladı. Allah'a dayanmayı unuttuğu için çok rahatsız olmuştu. İşte bundan dolayı tevbe etti ve Ona yöneldi. Anlaşılan o ki Hz. Süleyman **“Terki Evla”** yapmıştır. İşte bundan dolayı tevbe etmiştir.

12.3. Mu'tezile

Mu'tezile mensuplarının en meşhurlarından olan Kâdî Abdulcebbar'a göre rivayetlerde anlatılan şeytanların Hz. Süleyman'ın kılığına girmesi ve onun tahtının üzerine oturmaları gibi şeyler çok büyük yalanlardır.⁹¹² Ancak Cessâs'ın tercih ettiği görüş Hz. Süleyman atları izlerken namazını geçirmiş olmasıdır.⁹¹³ Zemahşerî'ye göre de perde arkasına gizlenen şey güneştir. Döndürülmesini istediği şey güneştir. Zira dünya işleriyle meşgul olmuş ve namazı kazaya kalmıştı. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Süleyman bir gece yetmiş eşiyle yattı. Her birinden Allah yolunda cihat eden bir atlı getirmesini istiyordu. Ancak ‘İnşallah/Allah dilerse’ demedi. Hepsini yattı. Ancak bir kadından başkası hamile kalmadı. O da yarım bir çocuk doğurdu. Canımı elimde bulunduran Allah'a yemin ederim ki eğer ‘İnşallah/Allah dilerse’ deseydi hepsi Allah yolunda cihat eden atlılar olacaktı.” Bu yüzden Allah Teâlâ **“Kesinlikle Biz Süleyman'ı imtihan ettik”** diye buyurmuştur. Lakin yüzük, şeytan, kadınlarla ilgili diğer rivayetlerin doğruluğunu sadece Allah bilir.⁹¹⁴ Aslında Hz. Süleyman'ın birkaç tane eşi olabilir. Allah yolunda cihat eden birçok çocuğunun olmasını da istemiş olabilir. Hatta **“İnşallah/Allah dilerse”** demeyi unutmuş bile olabilir. Bunlar din, ilim, bilgi, ahlak açısından günah ve haram olan şeyler değildir. Bu bakımdan Hz. Süleyman **“İnşallah/Allah dilerse”** demediği için ölü bir cesetle karşılaşmış olabilir. Çünkü **“İyilerin iyilikleri, yakınlaştıranların kötülükleridir.”**⁹¹⁵ hadisi gereğince kınanmış, uyarılmış, böylece daha iyi olması istenmiş olabilir. Ancak yetmiş tane eşinin olması ve bir

⁹¹¹ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 19/280.

⁹¹² Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhu'l-Kur'ân*, 358.

⁹¹³ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 5/257.

⁹¹⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/91-93.

⁹¹⁵ Meclîsî, *Bihâru'l-Envâr*, 25/205.

gecede hepsiyle yatması; dinî, ahlakî, insanî, fizikî, cismî, cinsî kurallara uymamaktadır. Dolayısıyla bu kısmının uydurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Bir kimse “O bir peygamberdi, Allah ona güç ve kuvvet veriyordu, dolayısıyla bir gecede yetmiş kadınla yatabilir” derse şöyle sormak gerekir: Allah yetmiş kadınla yatması konusunda destekçi oldu da peki sağlıklı bir çocuğun dünyaya gelmesi için niçin yardımcı olmadı? Dikkatle araştırıldığı zaman Hz. Süleyman’a atılan iftiraların kaynağının Yahudiler tarafından tahrif edilen Tevrat’ta olduğu görülecektir. Çünkü onda şöyle geçmektedir: “Kral Süleyman firavunun kızının yanısıra Moavlı, Ammonlu, Edomlu, Saydalı ve Hititli birçok yabancı kadın sevdi. Bu kadınlar Rabbin İsrail halkına, “Ne siz onların arasına girin, ne de onlar sizin arınıza girsinler; çünkü onlar kesinlikle sizi kendi ilahlarının ardınca yürümek üzere saptıracaklardır” dediği uluslardandı. Buna karşın, Süleyman onlara sevgiyle bağlandı. Süleyman’ın kral kızlarından yedi yüz karısı ve üç yüz cariyesi vardı...”⁹¹⁶

Netice olarak Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile mensuplarının bazılarının Hz. Süleyman ile ilgili anlatılan rivayetleri kabul ettikleri, ancak yine Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile mensuplarının bir kısmının, Şia mensuplarının tamamının rivayetlerin uydurma olduğunu ifade ettiklerine şahit olunmuştur.

13. Hz. Yunus

Hz. Yunus Allah Teâlâ tarafından seçilip gönderilen peygamberlerdendi.⁹¹⁷ Allah onu diğer peygamberler gibi bütün insanlara üstün kılmış ve müstakim yola hidayet edip özel bir şekilde destelemişti. Nitekim bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“İsmail’e, Elyasa’ya, Yunus’a ve Lut’a (hidayet verdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık.”**⁹¹⁸ Bütün bunlara rağmen Hz. Yunus da peygamberlerin günah işlediğine inananlar tarafından eleştirilmekten mahrum kalmamıştır. Böyle kimseler özellikle şu ayetler üzerinde durmaktadırlar: **“Balık sahibini (Yunus’u da imam kıldık). Bir zaman öfkelenmiş bir halde gitmişti. Zira kendisini asla daraltmayacağımızı zannetmişti. Karanlıklar içinde şöyle nida etti: ‘Senden başka ilah yoktur. Noksanlıklardan münezzehsin. Kesinlikle ben zalimlerden oldum.’ Hemen ona icabet ettik ve onu kederden kurtardık. Biz müminleri işte böyle kurtarıyoruz.”**⁹¹⁹ Veya şu ayetler hakkında görüş belirtmektedirler: **“Kesinlikle Yunus gönderilmiş Resûllerdendi. Bir zaman dolu gemiye kaçmıştı. Kura çekti ve yenilenlerden oldu. Kendisini kınarken balık onu yuttu. Eğer tesbih edenlerden olmasaydı,**

⁹¹⁶ Tevrat, 1.Krallar, 11: 1-10.

⁹¹⁷ Nisa 4/163.

⁹¹⁸ Enam 6/86.

⁹¹⁹ Enbiya 21/87-88.

kesinlikle (herkesin) dirileceği güne kadar onun karnında kalırdı. Onu hasta bir halde iken çıplak bir yere attık. Üzerine kabak cinsinden bir ağaç meydana getirdik. Onu yüz bin veya fazla olanlara gönderdik.”⁹²⁰ Veyahut da şu ayetleri kanıt olarak göstermektedirler: “Sen Rabbinin hükmü (nü anlatmak) için sabret ve balık sahibi (Yunus) gibi olma. Hani bir zaman o üzgün bir halde nida etmişti. Eğer Rabbinden ona bir nimet erişmemiş olsaydı, kınanarak kup kuru bir çöle atılırdı. Ancak Rabbi onu seçti de onu Salihlerden karar kıldı.”⁹²¹ Şimdi ayetlerle ilgili araştırmalar yapılacaktır.

13.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre bazıları Hz. Yunus’un kavmine, bazıları da Rabbine öfkelenildiğini söylemişlerdir. Ancak kavmi konusunda Rabbine öfkelenildiğini söyleyen kişinin sözü ayetin teviline ve tefsirine daha uygundur. Çünkü **“Zira kendisini asla daraltmayacağımızı zannetmişti.”** sözü de buna delalet etmektedir.⁹²² Bir peygamberin Allah Teâlâ’ya öfkelenildiği iddiasını kabul etmek olanaksızdır. Çünkü ister peygamber olsun ister sıradan bir insan olsun Allah’a öfkelenirse Allah da ona gazaplanır ve onu helak eder. Allah’ın gazabı indiği zaman ise o kimsenin kurtulması imkânsızdır. Nitekim Allah Teâlâ bir ayette şöyle buyurmaktadır: **“...Tuğyan etmeyin, yoksa gazabım üzerinize iner, benim gazabım kimin üzerine inerse, kesinlikle helak olur.”**⁹²³ Allah Teâlâ her namazda şöyle dua etmemiz gerektiğini buyurmaktadır: **“Bizi müstakim yola ilet, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ki onlar ne gazaba uğramışlar ve ne de sapmışlardır.”**⁹²⁴ Peki, kendilerine nimet verilen, gazaba uğramamış ve sapıtmamış kimseler kimlerdir? Bizzat Taberî’nin naklettiği bir rivayete göre İbn Abbas ayetin tefsiriyle ilgili olarak şöyle söylemiştir: “Rabbimiz! Sana itaat ve ibadet eden meleklerden, peygamberlerden, sıddıklardan, şehitlerden ve salihlerden kendilerine itaatla ve ibadetle nimet verdiğin kişilerin yoluna ilet.” Rebî ise şöyle dedi: “Peygamberlerin yoluna ilet.”⁹²⁵ Dolayısıyla kendilerine nimet verilenlerin, gazaba uğramayanların ve dalalete düşmeyenlerin peygamberler oldukları çok aşikârdır. Hz. Yunus da şeksiz ve şüphesiz peygamber olduğuna göre onun da gazaba uğramadığı çok aşikârdır. Dolayısıyla Taberî’nin çelişkiye düştüğü anlaşılmaktadır.

⁹²⁰ Yunus 37/139-147.

⁹²¹ Kalem 68/48-50.

⁹²² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 17/62.

⁹²³ Tâhâ 20/81.

⁹²⁴ Fatıha 1/6-7.

⁹²⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 1/59.

Nitekim Fahreddîn Râzî'ye “**Bir zaman öfkelenmiş bir halde gitmişti**” ayeti Hz. Yunus'un öfkeli olduğuna delalet etmektedir, ancak Allah Teâlâ'ya öfkeli olduğuna delalet eden hiçbir şey yoktur. Zira Allah Teâlâ'ya karşı öfkelenmek ve gazaplanmak hiçbir müslüman'a caiz değildir, peki bir peygambere nasıl caiz olabilir?⁹²⁶ Bu bakımdan anlaşılan o ki Hz. Yunus kavmine ve toplumuna öfkelenmişti. Çünkü küfürde ve şirkte ısrar ediyorlardı. Böyle bir kavme ve topluma öfkelenmek gerekir. Nitekim Allah Teâlâ küfür, şirk, nifak içinde olan bir toplumla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: “**Allah onlara gazap etmiş, onları lânetlemiş ve kendilerine cehennemi hazırlamıştır. Orası ne kötü bir varış yeridir!**”⁹²⁷

Diğer taraftan Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e şöyle buyurmaktadır: “**Sen Rabbinin hükmü (nü anlatmak) için sabret ve balık sahibi (Yunus) gibi olma...**”⁹²⁸ Bu ayet ile murat edilen şey, Hz. Yunus'u kavminin sıkıştırdığı için peygamberlik görevlerinin kendisine ağır gelmesi anlamına gelmez. Aksine Allah'ın kendisini imtihan ettiği konuda sonuna kadar sabırlı olmadığı anlamına gelir. Eğer Hz. Yunus daha sabırlı olsaydı, kendisi için daha faziletli ve daha iyi olacaktı. İşte Allah Teâlâ bu şekilde Hz. Muhammed'den makamların en faziletlisini ve en yücesini istemektedir. Yani kavminin eziyetlerine ve zulümlerine sonuna kadar sabretmesini, Allah'ın emri gelmeden onları terk etmemesini istemektedir. Hz. Yunus'un Allah'ın kudreti hakkında şüphe ettiği iddia edilmiştir. Ancak Allah Teâlâ'nın kudreti hakkında şüphe etmek küfürdür ve bu konuda şek ve şüphe yoktur. Dolayısıyla peygamberler hakkında böyle bir nitelendirmede bulunmak caiz değildir. Bu bakımdan, Hz. Yunus kavmini biraz erken terk edip gittiği için daraltılacağını ve sıkıştırılacağını zannetmiyordu, diye anlamak gerekir. Nitekim Sâbûnî'ye göre bazı cahiller, bu ayetten, Hz. Yunus'un Allah Teâlâ'ya öfkelenip kavmini terk ettiğini, günah işlediğini, bu yüzden balığın onu yuttuğunu anlamışlardır. Ancak bu doğru bir anlayış değildir. O kavmine öfkelenmişti.⁹²⁹

13.2. Şia

Aynı şekilde Şia'nın çağdaş müfessirlerinden olan Tabâtabâî'ye göre Hz. Yunus'un Allah'a öfkelenmiş olması ve Allah'ın kendisine güç yetiremeyeceğini sanmış olması hususuna gelince, peygamberler bu tür özelliklerden münezzehtirler. Onlar Allah tarafından masum kılınmışlardır.⁹³⁰ Dolayısıyla Hz. Yunus Allah

⁹²⁶ Fahreddîn Râzî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 89.

⁹²⁷ Fetih 48/6.

⁹²⁸ Kalem 68/48-50.

⁹²⁹ Sâbûnî, *en-Nübüvvet ve'l-Enbiyâ*, 84.

⁹³⁰ Tabâtabâî, *el-Mizân*, 14/315.

Teâlâ'ya değil, kavmine öfkelenmişti. Zira Hz. Yunus da öteki peygamberler gibi davetini tevhide çağırarak ve puta tapıcılığa karşı mücadele etmekle başlattı. Ancak onun kavmi, körü körüne atalarının dinlerini izlemekte ve onun davetine icabet etmemekte direniyorlardı. Hz. Yunus şefkatli bir baba gibi kavmine nasihat etmekte ve onları hayırlı şeylere çağırarak idi; ancak onlar ona alay etmekten ve düşmanlık yapmaktan başka bir şeyle cevap vermiyorlardı. Hz. Yunus'a abid ve âlim olmak üzere sadece iki kişi iman etmişti. Hz. Yunus kavminden umudunu kesmişti. Abid adamın önerisiyle kavmine lanet etmeye karar verdi. Hz. Yunus kavmine beddua ettikten sonra, yüce Allah tarafından "Falan zaman ilahî azap gelecektir" diye bir vahiy geldi. Azap günü yaklaşınca Hz. Yunus kavmine öfkeli bir halde abid adamla birlikte terk edip gitti. Hz. Yunus Allah'ın kendisine ve her şeye güç yetireceğine inanıyordu. Kesinlikle bunda şek ve şüphe yoktur. Ancak kavmine öfkelenip erken gitmesinden dolayı Allah'ın kendisini sıkıştıracağını ve balığın karnına atılmak gibi bir sonuçla karşılaşacağını ummuyordu. Çünkü kavmini terk edip gitmenin hata veya yanlış olduğunu düşünmüyordu. Nitekim İmam Ali b. Musa **"Zira kendisini asla daraltmayacağımızı zannetmişti."**⁹³¹ ayetiyle ilgili olarak şöyle söylemiştir: "Zannetmişti kelimesi, burada yakın etmişti anlamındadır. Yani Allah'ın kendisinin rızkını asla daraltmayacağına yakın etmişti. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"Ancak onu imtihan ettiği ve onun rızkını daralttığı zaman 'Rabbim beni hor kıldı' der."**⁹³² Eğer Hz. Yunus Allah'ın kendisine güç yetiremeyeceğine inansaydı kesinlikle kâfir olurdu."⁹³³ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **"Allah dilediği kişi için rızkı genişletir ve daraltır."**⁹³⁴ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **"Rızkı kendisine daralan kişi Allah'ın kendisine verdiği şeylerden versin."**⁹³⁵ Dolayısıyla üzerinde durulan ayet "Kendisine asla güç yetiremeyeceğimizi sanmıştı" diye anlaşılmaz.

Hakeza çağdaş müfessirlerden olan Mekârim Şîrâzî açısından Hz. Yunus'a göre kendisi kavminin içindeki bütün görevlerini yerine getirmiş hatta Terk-i Evla bile yapmamıştı, onları terk ettiği için her hangi bir ceza ile karşılaşmayacaktı. Ancak son ana kadar kavminin içinde kalması daha evla idi.⁹³⁶ Bu bakımdan Hz. Yunus'un kavmini terk edip gitmesi Terk-i Evla'dır. Yani Hz. Yunus kavmini zaten terk etmesi gerekiyordu, çünkü ilahî azap gelmek üzereydi, ancak daha fazla bekleseydi ve erken çıkmasaydı daha iyi olurdu. Bu bakımdan Hz. Yunus günah

⁹³¹ Enbiya 21/87-88.

⁹³² Fecr 89/16.

⁹³³ Arûsî Huveyzî, *Tefsiru Nûru's-Segaleyn*, 3/449.

⁹³⁴ Rad 13/26.

⁹³⁵ Talak 65/7.

⁹³⁶ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 13/485.

işlemiş bir durumda değildir. Hz. Yunus'un kavmini erken terk edip gitmesi **“İyilerin iyilikleri, yakınlaştıırılanların kötölükleridir.”**⁹³⁷ türündendir. Yani Hz. Yunus kavminin ilahî azaba müstahak olduğunu biliyordu. Bundan dolayı onların şehrini terk edip gitmesi günah değildi. Ancak Hz. Yunus gibi büyük bir peygamberin son ana kadar kavminin içinde olması daha iyi olurdu. Bu bakımdan kınanmış ve balığın karnına atılmakla karşı karşıya kalmıştır.

Hz. Yunus azap günü yaklaşınca abid adamla birlikte kavmini terk edip gitti. Nihayet bir sahile vardılar. Orada yolcusu çok alan bir gemi bulunmakta idi. Gemiye binmek için izin istediler ve sonra binip yola düştüler. Denizde hareket ederken çok büyük bir balık geminin önüne geçip, ağzını açarak yiyecek bir şeyler istemeye başladı. Gemidekiler **“İçimizde bir suçlu bulunmakta, onun için balık böyle yapmaktadır”** demeye başladılar ve kura çekmeye karar verdiler. Kura, Hz. Yunus'un adına çıktı. Kurayı üç kez tekrar ettiler, üçü de Hz. Yunus'a çıkmıştı. Mecburen onu balığın ağzına attılar. Balık onu yuttu ve denizin derinliklerine daldı. Hz. Yunus zulmetler ve karanlıklar içinde kalmıştı. Nitekim Arûsî Huveyzî'ye göre İmam Muhammed b. Ali şöyle söylemiştir: **“Hz. Yunus balığın karnında üç gün kalmıştı. Balığın karnındaki zulmet, gecenin zulmeti ve denizin zulmeti olmak üzere üç zulmet ve karanlık içinde şöyle nida etti: “Senden başka ilah yoktur. Noksanlıklardan münezzehsin. Kesinlikle ben zalimlerden oldum.”**⁹³⁸ Ardından Rabbi ona icabet etti.”⁹³⁹ Dolayısıyla **“Zalimlerden oldum”** ifadesi **“Zulmetlerde ve karanlıklarda kalanlardan oldum”** şeklinde anlaşılmalıdır.

Aynı şekilde Hüseyinî'ye göre Hz. Yunus şöyle söylemiş olmaktadır: **“Allah'ım! Ben kendi nefsine zulüm edenlerden oldum. Zira erken çıktım. Yani Terk-i Evla yaptım. Eğer senin emrin gelinceye kadar kavmin içinde kalsaydın sevaptan mahrum olmayacaktım. Bu kusurdan dolayı sevaptam mahrum oldum.”**⁹⁴⁰ Dolayısıyla Hz. Âdem ve Hz. Musa bölümlerinde açıklandığı gibi, Hz. Yunus'un **“Ben zalimlerden oldum”** ifadesi, **“Ben günah işleyenlerden oldum”** anlamına gelmez. Zira bir peygamberin Terk-i Evla yaptığı ya da sevaptan ve daha üst makamlardan mahrum kaldığı veya kendisini zahmetin içine soktuğu için de böyle söylemesi mümkündür. Eğer Hz. Yunus gerçek anlamda günah işleyip zulüm edenlerden olsaydı, Allah Teâlâ'nın onu peygamber olarak seçmemesi gezerirdi. Zira Hz. İbrahim hakkında şöyle buyurmaktadır: **“(Rabbi) dedi ki: “Kesinlikle Ben seni insanlara imam kılacağım” (İbrahim) dedi ki: “Soyumdan da.” (Allah)**

⁹³⁷ Meclîsî, *Bihâru 'l-Envâr*, 25/205.

⁹³⁸ Enbiya 21/87.

⁹³⁹ Arûsî Huveyzî, *Tefsiru Nûru 's-Segaleyn*, 3/453.

⁹⁴⁰ Hüseyinî, *Tefsîr-i İsnâ Aşerî*, 8/432.

dedi ki: “Benim ahdim zalimlere ulaşmaz.”⁹⁴¹ Hz. İbrahim soyunun içinde kendisi gibi imamlar olmasını istedi. Ancak Allah Teâlâ zalim olan kişilerin yani günah işleyen kişilerin imam olamayacağını açıkladı. Diğer tarafından Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Lut’u, Nuh’u, Davud’u ve Süleyman’ı, Eyyub’u, İsmail’i, İdris’i, Zulkıfl’i, Balık sahibini (Yunus’u da imam kıldık)...”**⁹⁴² diye açıklamaktadır. Yani Hz. Yunus’u da imam kılındığı bildirilmektedir. Dolayısıyla günah işleyen bir kişi imam olamayacağına göre Hz. Yunus’un günah işlemediği anlaşılmaktadır.

13.3. Mu’tezile

Aynı şekilde Kâdî Abdulcebbar’a göre Hz. Yunus Allah’ın kendisine güç yetiremeyeceğine inanmıyor değildi, ayetten böyle anlaşılmaz, aksine Allah’ın kendisini daraltmayacağını zannetmişti.⁹⁴³ Hakeza Zemahşerî’nin rivayetine göre İbn Abbas bir gün Muaviye’nin yanına varmıştı. Muaviye şöyle dedi: “Dün Kur’ân’ın dalgaları beni çarptı ve onların içinde boğuldum. Kendimi kurtaracak bir şey bulamadım. Beni ancak sen kurtarırsın.” İbn Abbas şöyle dedi: “Ey Muaviye? Mesala seni çarpan hangi ayetlerdir?” Muaviye ayeti okudu ve şöyle dedi: “Hz. Yunus Allah’ın kendisine güç yetiremeyeceğini mi sanıyordu?” İbn Abbas şöyle dedi: “O kelime daraltmak anlamındadır, güç ve kudret anlamında değil.”⁹⁴⁴ Dolayısıyla anlaşılan o ki Muaviye’ye göre Hz. Yunus Allah’ın kendisine dünyada da ahirette de güç yetiremeyeceğini ve kendisine azabını ulaştıramayacağını zannediordu. Elbette böyle bir inanç küfürdür ve böyle inanan bir kişi de kâfir olur. Ancak peygamberler hiçbir zaman kafir olmadıklarına göre Hz. Yunus bundan beridir. Hz. Peygamber’in meşhur sahâbîlerinden müfessir İbn Abbas’a göre ise ayet Muaviye’nin anladığı gibi anlaşılmamalıdır. Çünkü ayette geçen “Kadera” kelimesi, bu ayet içinde “Güç, kuvvet, kudret” anlamında değil, “Daraltma ve sıkıştırma” anlamındadır. Dolayısıyla şöyle anlaşılması gerekmektedir: **“Zira kendisini asla daraltmayacağımızı zannetmişti.”** Meşhur lügatçi Râgıb İsfahânî’ye göre “Kadera” kelimesi “Alâ” harfiyle kullanıldığı zaman “Daraltmak ve sıkıştırmak” anlamına gelmektedir. Mezkur ayette de aynı harf ile kullanılmıştır.⁹⁴⁵

⁹⁴¹ Bakara 2/124.

⁹⁴² Enbiya 21/73-87.

⁹⁴³ Kâdî Abdulcebbar, *Muteşâbihu ’l-Kur’ân*, 658.

⁹⁴⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/132.

⁹⁴⁵ Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı ’l-Kur’ân*, 659.

14. Hz. Zekeriya

Hz. Zekeriya Allah Teâlâ'nın kendisini özel hidayet ile müstakim yola yönlendirdiği ve kendisine vahiy gönderdiği peygamberlerdendi. Her zaman salih ve iyi işler yapardı. Bu yüzden Allah Teâlâ onu âlemlere üstün kılmıştı. Ona özel bilgiler, hükümler, hikmetler ve peygamberlik verilmişti.⁹⁴⁶ Hz. Zekeriya sürekli hayırlı işler yapan, Allah'a yönelen, Ona boğun eğen, Onun sonsuz gücüne ve kudretine iman eden kullardandı.⁹⁴⁷ Bütün bunlara rağmen o da eleştiri oklarının hedefine maruz kalmıştır. Çünkü bazı kişiler üzüm yemek istememekte, tersine bağcıyı dövmek istemektedirler. Dolayısıyla peygamberlerin hakikatlerini değil de kusurlarını ve günahlarını bulup açıklamaya niyet ettikleri için onu da tenkit etmişlerdir. Böyle kişilerin üzerinde durdukları ayetler şunlardır: **“(Zekeriya) dedi ki: ‘Rabbim! Benim nasıl bir oğlum olur? Oysa bana ihtiyarlık ulaşmış ve karım da kısırdır.’ Dedi ki: ‘İşte böyle, Allah dilediği şeyi yapar.’”**⁹⁴⁸ Mezkur kişiler bu ve benzeri ayetlere bakarak Hz. Zekeriya'nın Allah'ın gücü ve kudreti hakkında şüphe ettiğini, dolayısıyla günaha girdiğini iddia etmişlerdir. Şimdi konuyla ilgili araştırmaya geçilecektir.

14.1. Ehl-i Sünnet

Taberî'ye göre Suddî şöyle söylemiştir: Hz. Zekeriya meleklerin Yahya'yı müjdelediklerini duymuştu. Ardından şeytan geldi ve ona dedi ki: “Ey Zekeriya! Duyduğun ses Allah tarafından değildi. O şeytan tarafındandı. Seninle alay etmektedir. Eğer Allah katından olsaydı, daha önce sana vahyettiği gibi yine vahyederdi.” Bu yüzden Hz. Zekeriya şek etti ve **‘Rabbim! Benim nasıl bir oğlum olur?’**⁹⁴⁹ dedi.⁹⁵⁰ Ancak bu rivayet Kur'ân ayetleriyle bağdaşmamaktadır. Dolayısıyla kabul etmek mümkün değildir. Zira birçok ayette şeytanın peygamberleri saptıramayacağı ve onları yoldan çıkaramayacağı bildirilmektedir. Hatta bu konuyu bizzat şeytanın kendisi de birçok ayette itiraf etmektedir. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **“(Şeytan) dedi ki: Rabbim! Beni azdırdığım şeyden dolayı, kesinlikle yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini azdıracağım. Ancak onlardan Senin ihlâslı kılınmış kulların hariç.”**⁹⁵¹ İhlâslı kılınmış kulların peygamberler oldukları ve Hz. Zekeriya'nın da peygamber olduğu

⁹⁴⁶ Enam 6/84-89.

⁹⁴⁷ Enbiya 21/90.

⁹⁴⁸ Âl-i İmran 3/40.

⁹⁴⁹ Âl-i İmran 3/40.

⁹⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 3/176.

⁹⁵¹ Hicr 15/39-42

hususunda şek ve şüphe yoktur. Şeytan peygamberlere de vesvese vermektedir. Ancak Allah Teâlâ şeytanın vesveselerini peygamberlerin kapları üzerinde etkili olmadan yok ediyordu. Nitekim bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Senden önce hiçbir Resûl ve nebi göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese atmış olmasın. Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”**⁹⁵² Şeytan Hz. Zekeriya’ya da vesvese vermiş olabilir, ancak bu ayetten dolayı onun vesvesesine kapılmış ve Allah’ın kudreti veya dini hakkında şüpheye düşmüş olması olanaksızdır.

Nitekim Mâturîdî’ye göre Hz. Zekeriya’nın **“Benim nasıl bir oğlum?”** sözünde asla inkâr ve şüphe yoktur. Bu ayetten böyle bir şeyin anlaşılması olanaksızdır. Çünkü Hz. Zekeriya Allah’ın kudreti konusunda konuşacak veya bu konuyu açıklayacak en bilgili kişiydi.⁹⁵³ Bu bakımdan Hz. Zekeriya o soruyu sorarken Allah’ın kudretini inkar etmek veya bu konudaki şüphesini belirtmek için söylememiştir. Tersine bu işin nasıl olacağını veya hangi vesilelerle gerçekleşeceğini öğrenmek için sormuştur. Çünkü kendisi çok yaşlanmış ve karısı da kısırdı. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de bu şekilde soruların bulunduğu birçok ayet vardır. Örneğin Hz. Zekeriya Hz. Meryem’in önünde çeşit çeşit meyveler ve yiyecekler görünce **“Ey Meryem? Bu sana nasıl geldi?”**⁹⁵⁴ diye sordu. Hz. Zekeriya bu soruyu meyveler ve yiyecekler hakkında şüphelendiği için sormadı, çünkü onları gözleriyle görmekteydi, dolayısıyla nasıl geldiğini ve kimden geldiğini öğrenmek için sordu. Hz. Zekeriya o soruyu sorarken şu anlamda sormuş da olabilir: “Acaba şu anda olduğu gibi ben yaşlı bir halde iken mi çocuğum olacak yoksa ben gençleştirilecek miyim? Dolayısıyla acaba benim nasıl bir oğlum olacak?”

Bu bakımdan Hz. Zekeriya ihtiyarlık çağında iken bir çocuk sahibi olacağını öğrenince bir alamet, bir ayet, bir belirti istedi. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“(Zekeriya) dedi ki: ‘Rabbim! Bana bir ayet ver.’ Dedi ki: ‘Senin ayetin, işaretleşme dışında, insanlarla üç gün konuşmamandır. Rabbini çokça zikret, akşam ve sabah Onu tesbih et.’”**⁹⁵⁵ Bazıları Hz. Zekeriya’nın işaret dışında konuşmamasının kendisine verilen bir ceza olduğunu iddia etmişlerdir. Hâlbuki bu iddia da doğru değildir. Çünkü Allah Teâlâ onun sadece insanlarla konuşmasını yasaklamıştı. Kendi kendine konuşmasını ya da zikir söylemesini veya dua etmesini yasaklamamıştı. Nitekim ayetin devamında **“Rabbini çokça zikret, akşam ve sabah Onu tesbih et.”** diye buyurmaktadır. Şek ve şüphe yok ki zikir ve

⁹⁵² Hac 22/52.

⁹⁵³ Mâturîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-Sünne*, 2/365.

⁹⁵⁴ Âl-i İmran 3/37.

⁹⁵⁵ Âl-i İmran 3/41.

tesbih dilin hareket etmesiyle gerçekleşir. Hz. Meryem de Hz. İsa'ya olağanüstü bir şekilde hamile kalınca üç gün boyunca insanlarla konuşması yasaklanmaştı.⁹⁵⁶ Belki her ikisinin durumu da aynı olabilir.

Aynı şekilde Fahreddîn Râzî'ye göre Hz. Zekeriya'nın sözü Allah Teâlâ'nın kudreti hakkında şüpheden dolayı söylenmiş bir söz değildir.⁹⁵⁷ Bu bakımdan Hz. Zekariya **“Rabbim! Benim nasıl bir oğlum olur?”** sözünü şüpheden dolayı değil, çocuğun hangi vesileyle olacağını öğrenmek için sormuştur. Başka bir ifadeyle çocuğun nufte yoluyla mı yoksa mucizevî bir şekilde mi olacağını öğrenmek için sormuştur. Eğer Hz. Zekeriya Allah Teâlâ'nın kudretini bilmeseydi veya Onun kudreti konusunda şek etseydi, Ondan kendisine yaşlılık çağında çocuk vermesi için ısrarla dua etmezdi. Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Orada Zekeriya Rabbine dua etti ve dedi ki: ‘Rabbim! Bana katından tertemiz bir soy bahşet. Kesinlikle Sen, duaları işitensin.’”**⁹⁵⁸ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“(Zekeriya) dedi ki: ‘Rabbim! Kesinlikle benim kemiklerim gevşedi ve baş, yaşlılık aleviyle tutuştu; ben sana dua etmekle mutsuz olmadım. Kesinlikle ben, arkamdan gelecek yakınlarım adına korkuya kapıldım, benim karım da kısırdır. Artık bana kendi katından bir veli bahşet. Bana mirasçı olsun. Yakup oğullarına da mirasçı olsun. Rabbim! Onu razı olunan kıl.’”**⁹⁵⁹ Hz. Zekeriya duasının kabul edildiğini, kendisine bir çocuk bahşedileceğini ve o çocuğun tertemiz mutahhar bir peygamber olacağını öğrenince çok mutlu oldu. Bu yüzden Allah'tan eşinin hamile olup olmadığını anlamak için bir ayet, bir alamet, bir belirti istedi. Allah Teâlâ ona cevap olarak şöyle buyurmaktadır: **“Senin ayetin, işaretleşme dışında, insanlarla üç gün konuşmamandır. Rabbini çokça zikret, akşam ve sabah Onu tesbih et.”**⁹⁶⁰

14.2. Şia

Şia mensuplarından Tabâtabâî'ye göre Hz. Zekeriya'nın sorusu, şaşkınlığı belirtme ve bulunulan durumun gerçekliğini öğrenme amaçlıdır. Yoksa yüce Allah, kendisine istediği çocuğu bahşedeceğine müjdelemiş olmasına rağmen o, bunu imkânsız bulduğu için böyle bir soru yöneltiyor değildir.⁹⁶¹ Zira Hz. Zekeriya Hz. Meryem'in olağanüstü durumunu gözetlemişti. Onun yanına her vardığında o mevsimde yetişmeyen meyveler ve yiyecekler buluyordu. Allah Teâlâ bu konuda

⁹⁵⁶ Meryem 19/26.

⁹⁵⁷ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 8/213.

⁹⁵⁸ Âl-i İmran 3/38.

⁹⁵⁹ Meryem 19/4-6.

⁹⁶⁰ Âl-i İmran 3/41.

⁹⁶¹ Tabâtabâî, *el-Mizân*, 3/28-29.

şöyle buyurmaktadır: **“Zekeriya, onun bulunduğu bölmeye her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. ‘Meryem! Bu sana nereden geldi?’ derdi. O da ‘Bu, Allah katındandır. Kesinlikle Allah, diledi kişiye hesapsız rızık verir.’ derdi.”**⁹⁶² Bu yüzden Hz. Zekeriya kendi soyunun kesik olduğunu hatırlayınca, Rabbinden çocuk isteğinde bulunmaktan başka aklına bir şey gelmedi. Yaptığı duada, yaşlanmasını ve karısının kısırlığını da dile getirdi. Ancak, duası kabul edilip bir evlat müjdesi verilince, içinde bulunduğu durumdan uyandı, kendisine geldi. Bu yönden kendisinin yaşlılığına ve karısının kısırlığına rağmen çocuklarının olmasını şaşkınlıkla karşılamaya başladı. Hz. Zekeriya kendisine çocuk bahşedileceğini öğrendikten sonra eksiklerini zikretmesi ve bunların birer birer nasıl ortadan kaldırıldığını sorup öğrenmeye çalışması, bağışın ve nimetin özelliklerini anlama, nimete kavuştuktan sonra ondan lezzet alma amaçlı bir tavidir. Aynı durum, Hz. İbrahim’in ihtiyarlık çağında çocuk ile müjdelenmesi sırasında da yaşanmıştı. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Onlara İbrahim’in konuklarından haber ver. Yanına geldiklerinde ‘Selam’ demişlerdi. O da ‘Biz sizden korkmaktayız’ demişti. Dediler ki: ‘Korkma biz sana bilgin bir çocuk müjdelemekteyiz.’ Dedi ki: ‘Bana ihtiyarlık gelip-çökmüşken mi müjdeliyorsunuz? Beni ne ile müjdelemektesiniz?’ Dediler ki: ‘Seni hak ile müjdeledik; Öyleyse umut kesenlerden olma.’ Dedi ki: ‘Sapıklardan başka kim Rabbinin rahmetinden umut keser?’”**⁹⁶³ Dikkat edilirse, Hz. İbrahim meleklerin, kendisini umut kesenlerden olmaktan nehyedince, verdiği cevapta, sorduğu sorunun anlamaya çalışma amaçlı olduğunu, umut kesmekten ileri gelmediğini belirtmekte ve kendisinin sapık olmadığını, umut kesmeninse sapıklara özgü bir davranış olduğunu dile getirmektedir. Eğer Hz. Zekeriya’nın yanında bir kimse olsaydı ve ona “Allah’ın rahmetinden umudunu yitirme ve Allah’ın kudreti hakkında şüphe etme” deseydi kesinlikle Hz. İbrahim’in verdiği gibi **“Sapıklardan başka kim Rabbinin rahmetinden umut keser?”** veya **“Sapıklardan başka kim Rabbinin kudreti hakkında şüpheye düşer?”** diye cevap verirdi.

Hakeza Hüseyinî’ye göre Hz. Zekeriya şaşkınlığından ve bu işin nasıl olacağından bilgi almak için sormuştur, dolayısıyla şeytana aldanmamıştır.⁹⁶⁴ Zira peygamberlerin hepsi masum oldukları için, meleğin sözü ile şeytanın vesveselerini birbirinden ayırt etmeleri bir zorunluluktur. Şeytanın, anlama yollarını karıştıracak şekilde onlarla oynaması mümkün değildir. Nitekim bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Senden önce hiçbir Resûl ve nebi göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese atmış olmasın.**

⁹⁶² Âl-i İmran 3/37.

⁹⁶³ Hicr 15/51-56.

⁹⁶⁴ Hüseyinî, *Tefsîr-i İsnâ Aşerî*, 2/91.

Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁹⁶⁵ Ancak şunu da bilmek gerekir ki, onların vahiy ile şeytanî vesveseleri birbirinden ayırabilmeleri Allah’ın bu ikisini kendilerine tanıtmasına bağlıdır. Kendilerinden kaynaklanan ve özel yetenekleriyle belirginleşen bir durum değildir. Böyle olduğuna göre, Hz. Zekeriya’nın Rabbinden bunu ayırt edecek bir bilgi, bir ayet, bir alamet istemesinin ne gibi bir sakıncası vardır?

Aynı şekilde Mekârim Şîrâzî’ye göre Hz. Zekeriya Allah’a dua etmiş ve çocuk istemişti. Kendisine **“Yahya”** adında bir oğlan çocuğu verileceğini duyunca inandı ve kabul etti. Ancak kendisinde ve eşinde bir çocuğun dünyaya gelmesinde gerekli olan zahirî vesileleri görmüyordu. İşte bundan dolayı kendisinin nasıl çocuğu olacağını sormuştur.⁹⁶⁶ Dolayısıyla Hz. Zekeriya’nın **“Benim nasıl oğlum olur?”** diye soru sormaktaki maksadı Allah Teâlâ’nın böyle bir şeye gücünün ve kudretinin yetmesi konusunda şüphe ettiği için değildi. Aksine kendisinin çok yaşlı ve karısının da kısır olmasından dolayı, çocuğun dünyaya gelmesinin nasıl gerçekleşeceğini öğrenmek için sormuştur. Yani, çocuk doğal yollarla mı yoksa mucizevî bir şekilde mi olacak, diye sormuştur. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ’dan bu konuda bir ayet, bir alamet, bir mucize istemiş ve şöyle söylemiştir: **“Rabbim! Bana bir ayet ver.”**⁹⁶⁷ Kur’ân-ı Kerim’de ayet kelimesi tekil olarak kullanıldığı zaman genellikle **“Mucize”** anlamına gelmektedir. Örneğin Hz. Salih mucize olarak yaratılan ve gönderilen dişi deve hakkında şöyle söylemektedir: **“Şu, Allah’ın dişi devesi sizin için bir ayettir.”**⁹⁶⁸ Hakeza Allah Teâlâ Firavun’un bedenini çürümeden koruyacağını ve insanlara mucize olacağını şu şekilde buyurmaktadır: **“Arkandaki kişilere bir ayet olması için senin bedenini kurtaracağız.”**⁹⁶⁹ Hakeza Allah Teâlâ Hz. İsa’nın doğumunu, yaşamını, kısaca bütün varlığını bir mucize yapacağını şöyle buyurmaktadır: **“Böylece biz onu (İsa’yı) insanlara bir ayet kılacağız.”**⁹⁷⁰ Hakeza Allah Teâlâ Hz. Musa’ya birçok mucize vermişti ve bunların hepsinin adını **“Ayetler”** olarak nitelendirmekte⁹⁷¹ ve **“Yed-i Beyzâ/Beyaz el”** ile ilgili olarak da şöyle buyurmaktadır: **“Elini koltuğuna sok, bir kötülük olmadan, başka bir ayet olarak bembeyaz bir durumda çıksın.”**⁹⁷² Görüldüğü gibi **“Ayet”** diye geçen ifedelerin hepsi **“Mucize”** anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla Hz. Zekeriya da

⁹⁶⁵ Hac 22/52.

⁹⁶⁶ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 13/17.

⁹⁶⁷ Meryem 19/10.

⁹⁶⁸ Araf 7/73.

⁹⁶⁹ Yunus 10/92.

⁹⁷⁰ Meryem 19/21.

⁹⁷¹ İsrâ 17/101.

⁹⁷² Tâhâ 20/22.

“**Ayet**” ifadesiyle mucizeyi kastetmiştir. Yani Hz. Zekeriya’nın oğlu ayet ve mucize idi. Hz. Zekeriya ayetin ayetini de istemiş oldu. Böylece kendisi insanlarla üç gün boyunca konuşmadı, oysa dua edebiliyor, zikir söyleyebiliyor, tesbihte bulunabiliyordu.

14.3. Mu’tezile

Mu’tezile görüşlerini savunan Cessas’a göre Hz. Zekeriya mezkûr soruyu sorup bir ayet istemesinin nedeni, hamilelik vaktini bilmek ve böylece mutlu olmaktır.⁹⁷³ Hakeza Kâdî Abdulcebbâr’a göre Hz. Zekeriya Allah’ın kudreti hakkında şek ve şüphe ettiği için değil, normal şartlardan uzak gördüğü, dolayısıyla bu işin nasıl olacağını öğrenmek için sormuştur.⁹⁷⁴ Aynı şekilde Zemahşerî’ye göre de Hz. Zekeriya o soruyu normal duruma uzak gördüğü için sormuştur.⁹⁷⁵ Dolayısıyla Hz. Zekeriya’nın soruyu sormasının nedeni inkar ya da şüpheden ve uzak gördüğünden kaynaklanmamaktadır. Aksine öyle bir durumda çocuklarının olması normal değildi, işte bundan dolayı sormuştur. Çünkü kendisi yaklaşık doksan dokuz ve eşi de seksen dokuz yaşında idi. Normal koşullarda bu yaşta olan insanlar çocuk beklemesler. Allah Teâlâ melek vasıtasıyla Hz. Meryem’e Hz. İsa’nın doğumunu haber verdiği zaman, o da çok şaşırılmış ve şöyle demişti: **“Benim nasıl oğlum olur?”**⁹⁷⁶ Çünkü Hz. Meryem evli değildi ve hiçbir kimse ona elini sürmemişti. Dolayısıyla normal olmayan bir durumda çocuk dünyaya getirecek olmasından dolayı şaşırması ve böyle bir soru sorması çok doğaldı. İşte Hz. Zekeriya da aynı koşullarda olduğu için aynı şekilde soru sormuştur.

Netice olarak Ehl-i Sünnet mensuplarının bir kısmına göre Hz. Zekeriya Allah’ın kudreti hakkında şüphe ederken, yine Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu’tezile mensuplarının geneline göre Hz. Zekeriya’nın soru sormasının nedeninin olayın nasıl gerçekleşeceğini öğrenmeye yöneliktir.

15. Hz. Üzeyir

Hz. Üzeyir’in ismi Kur’ân-ı Kerim’de bir yerde geçmekte ve şöyle buyrulmaktadır: **“Yahudiler ‘Üzeyir Allah’ın oğludur’ dediler; Hristiyanlar da ‘Mesih Allah’ın oğludur’ dediler. Bu, onların ağızlarıyla söylemeleridir; onlar, bundan önceki inkâr edenlerin sözlerini taklid ediyorlar. Allah onları**

⁹⁷³ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 2/293.

⁹⁷⁴ Kâdî Abdulcebbâr, *Tenzîhu’l-Kur’ân*, 246.

⁹⁷⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/360.

⁹⁷⁶ Meryem 19/20.

kahretsin, nasıl da çevriliyorlar?”⁹⁷⁷ Ayetlerde onun peygamber olduğundan söz edilmemektedir. Ancak müslümanların geneli ayetlerdeki karinelere ve rivayetlerdeki açık ifadelere dayanarak onun peygamber olduğuna inanmaktadırlar.⁹⁷⁸ Hz. Üzeyir hakkında Kur’ân’da geçen diğer ayet ise şudur: **“Yahut altı üstüne gelmiş bir şehirden geçen kimseyi (görmedin mi?) Dedi ki: ‘Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?’ Bunun üzerine, Allah onu yüz yıl ölü öldürdü, sonra diriltti. Dedi ki: ‘Ne kadar kaldın?’ Dedi ki: ‘Bir gün veya bir günden daha az kaldım.’ Dedi ki: ‘Hayır, yüz sene kaldın. Böyle iken yiyeceğine ve içeceğine bak, henüz bozulmamış. Bir de eşeğine bak! Böylece seni insanlara ayet kılacağız. (Eşeğin) kemikler(in)e de bak, nasıl onları bir araya getiriyoruz, sonra onlara nasıl et giydiriyoruz?’ Kendisine apaçık belli olunca şöyle dedi: “Biliyorum ki kesinlikle Allah her şeye kadirdir.”⁹⁷⁹** Bazıları Hz. Üzeyir’in bu ayetteki sorularını göz önünde bulundurarak onun Allah’ın kudreti hakkında şüphe ettiğini, bu yüzden günah işlediğini, bazıları da kâfir olduğunu sanmışlardır. Şimdi konuyla ilgili araştırmaya geçilecektir.

15.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre ayetteki kişi kim olursa olsun, Allah’ın ölüleri yeniden dirilteceğine olan ilmi kendisini kani etmediği için soru sormuştur.⁹⁸⁰ Ancak Mâturîdî açısından tefsir ehlinin geneline göre ayette bahsedilen kişi Hz. Üzeyir’dir. Lakin eğer ayetteki konuşan kişi kâfir ise, ölümden sonraki hayatı ve dirilişi inkâr etmektedir. Eğer müslüman ise dirilişin keyfiyetini bilmek için sormaktadır, inkâr etmek için değil.⁹⁸¹ Bu bakımdan tefsir ehlinin geneline göre ayetteki bahsedilen kişi Hz. Üzeyir olduğu için kesinlikle ölümden sonraki dirilişin nasıl olacağını öğrenmek amaçlı sormaktadır. Zira müslüman, mümin, hele hele bir peygamber yeniden diriliş konusunu inkâr etme amaçlı bir soru sormaz. Nitekim bir sonraki ayette Hz. İbrahim de buna benzer bir soru sormaktadır. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Bir zaman İbrahim ‘Rabbim! Bana göster, ölüleri nasıl dirilteceksin?’ demişti. (Allah) ‘İman etmiyor musun?’ dedi. ‘Tabi ki (iman ediyorum), ancak kalbimin mutmain olması için.’ dedi.”⁹⁸²** Ancak eğer mezkur ayette bahsedilen kişi kâfir olsaydı yeniden dirilişi inkâr etme ve reddetme amaçlı bir soru sormuş

⁹⁷⁷ Tevbe 9/30.

⁹⁷⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 3/19; Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, 2/241; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/263.

⁹⁷⁹ Bakara 2/259.

⁹⁸⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 3/20.

⁹⁸¹ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 2/246.

⁹⁸² Bakara 2/260.

olacaktı. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de bununla ilgili birçok açıklama bulunmaktadır. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“İnsan görmedi mi ki, kesinlikle biz onu bir nutfeden yarattık, ancak o hemen apaçık bir düşman oluverdi. Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal verdi ve dedi ki: ‘Şu çürümüş olan kemikleri kim diriltecek?’ De ki: ‘Onları ilk defa yaratan kimse diriltecek. O her yaratmayı bilir.’”**⁹⁸³ Görüldüğü gibi buradaki şahsın sorusunun şekli, tarzı, hedefi, amacı ve soruya verilen cevaplar çok farklıdır.

Aynı şekilde Fahreddîn Râzî’ye göre ayetteki, **“Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?”** ifadesi, o kimsenin hem Allah’ı bildiğine, hem de Allah’ın diriltebileceğinden haberdar olduğuna delâlet etmektedir.⁹⁸⁴ Çünkü ayette bahsedilen kişi Allah’a inanıyordu. İşte bundan dolayı Allah’ın adını anarak soru sormuştur. Eğer Allah’a inanmasaydı veya onun ilahlığı hususunda şüphesi olsaydı, Onun zatı ve sıfatları hakkında sorular sorardı. Örneğin Firavun Allah Teâlâ hakkında Hz. Musa’ya şöyle sormuştur: **“Âlemlerin Rabbi kimdir?”**⁹⁸⁵ Bu bakımdan Hz. Üzeyir Allah’ın ölümleri yeniden dirilteceğine ve kıyamet gününe inanıyordu, Allah Teâlâ’nın her şeye gücünün yettiğine de inanıyordu. Ancak burada dirilişin nasıl olacağı hususunda soru sormuştur.

Diğer taraftan Allah Teâlâ ayetteki şahıs hakkında **“Böylece seni insanlara ayet kılacağız”** diye buyurmaktadır. Bu tabir insanlar içinde ancak Allah tarafından seçilip gönderilen peygamberler hakkında kullanılmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ Hz. İsa hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Böylece biz onu (İsa’yı) insanlara bir ayet kılacağız.”**⁹⁸⁶ Allah Teâlâ **“Kendisine apaçık belli olunca...”** diye buyurmuştur. Bu daha önce geçen **“Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?”** sözüyle ilgilidir. Buna göre mana, “Meydana gelmesi uzak görülen şey bizzat tahakkuk edip, ona görününce...” şeklinde olmaktadır. Bazıları fiilin failinin mukadder olduğunu söylemiştir. Takdiri ise, Allah Teâlâ’nın herşeye kadir olduğu ona belli olunca, **“Biliyorum ki kesinlikle Allah her şeye kadirdir.”** diye söylemesi şeklindedir. İkinci cümle kendisine delâlet ettiği için, birincisi hazfedilmiştir. Ancak bu yorum zorlamadır. Aksine sahih olan takdir şöyledir: Allah Teâlâ’nın öldürmesi ve diriltmesi müşahede yoluyla ona belli olunca **“Biliyorum ki kesinlikle Allah her şeye kadirdir.”** demiştir. Bunun tevili ise şöyle olmaktadır: “Bu olaydan önce ilim vasıtasıyla bildiğim şeyi, bizzat müşahade ederek de gördüm, kavradım, bildim.”

15.2. Şia

⁹⁸³ Yasin 36/77-78.

⁹⁸⁴ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 7/27.

⁹⁸⁵ Şuara 26/23.

⁹⁸⁶ Meryem 19/21.

Çağdaş Şia alimleri içinde tefsir konusunda bir devrim yapan Tabâtabâî'ye göre **“Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?”** sözü, işin önemini, büyüklüğünü vurgulamak ve yüce Allah'ın gücüne dikkat çekmek için söylenmiştir. İnkâra yol açan imkânsız görmeden ya da imkânsız görmeye yol açan inkârdan kaynaklanan bir söz değildir bu. Kaldı ki adam, kendisiyle konuşulan bir peygamberdir ve insanlara bir ibret dersi olsun diye diriltilecek bir mucizedir. Peygamberlerse masumdurlar. Dinin temel bir ilkesi olan ölümden sonra dirilişten yana kuşku içinde olmaları mümkün değildir.⁹⁸⁷ Bu bakımdan Hz. Üzeyir sorusunu Allah Teâlâ'nın sonsuz gücüne, kudretine ve kuvvetine dikkat çekmek için sormuştur. Nitekim Hz. Üzeyir aynı ayetin sonunda **“Biliyorum ki kesinlikle Allah her şeye kadirdir”** diyerek geçmiş, şimdiki zamanı ve gelecek zamanı içine alan geniş zamanlı **“Biliyorum”** fiilini kullanmıştır. Yani, ben Allah'ın her şeye kadir olduğunu her zaman biliyorum, demektir. Başka bir ifadeyle mucizeyi gördükten sonra Allah'ın kudretini anlamaya başlamış ve kabul etmiş değildir. Eğer böyle olsaydı **“Şimdi biliyorum veya şimdi anlıyorum...”** diye bir şey söylemesi gerekirdi. Hâlbuki ayette böyle bir ifade yoktur. Nitekim benzer durumlarda **“Şimdi”** kelimesinin kullanıldığına şahit olunmaktadır. Örneğin Züleyha Hz. Yusuf ile ilgili şöyle söylemektedir: **“Şimdi hak yerini buldu. Aslında ben ondan murat almak istedim. Kesinlikle o sadıklardandır.”**⁹⁸⁸

Diğer taraftan Hz. Üzeyir **“Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?”** sorusunu inkar ettiği veya şüphe ettiği için değil, ölümlerin nasıl ve ne şekilde diriltileceğini bilmek amaçlı sormuştur.⁹⁸⁹ Başka bir ifadeyle Hz. Üzeyir ölümlerin diriltileceğine kesinlikle inanıyordu, ancak nasıl ve ne şekilde diriltileceklerini görmemişti. Bunu gözleriyle görmek ve bilmek istiyordu. İşte bundan dolayı böyle bir soru sormuştur. Örneğin hiç uçağa binmemiş bir kişi düşünelim. Bu şahıs **“Uçak havada nasıl uçacak?”** diye sorduğu zaman, ilk akla gelen şey uçağın uçmasını inkâr ettiği veya bu konuda tereddütte bulunduğu değil, aksine uçmanın nasıllığı, niteliği ve keyfiyeti hakkında soru sorduğudur. Anlaşılan o ki Hz. Üzeyir kendilerine bela gelen ve hepsi ölen bir kentten geçiyordu. Ölümlerin kemiklerini görüyordu. Harabe şehrin manzarası etkileyiciydi ve o da ibret almak amacıyla durup bu hayret uyandırıcı manzarayı seyre dalmıştı. Şehir halkının soyu kurutulmuştu. Ölüm felaketi hepsini kuşatmıştı. İşte bundan dolayı **“Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?”** sorusunu sorarak nasıl, ne şekilde, hangi nitelikte diriltileceğini görmek istedi. Zaten bundan dolayı Allah Teâlâ onun sorusuna uygun bir cevap olsun diye onu ve eşeğini öldürdü. Yüzyıl sonra önce

⁹⁸⁷ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 2/534.

⁹⁸⁸ Yusuf 12/51.

⁹⁸⁹ Kureşî, *Tefsîr-i Ahsenu'l-Hadîs*, 1/491.

kendisini diriltti. Sonra da onun gözlerinin önünde eşeğini dirilti ve şöyle buyurdu: **“Bir de eşeğine bak! Böylece seni insanlara ayet kılacağız. (Eşeğin) kemikler(in)e de bak, nasıl onları bir araya getiriyoruz, sonra onlara nasıl et giydiriyoruz?”** Dolayısıyla eşeğin onun gözlerinin önünde dirilmesi sorusuna cevap olmuştur.

Hakeza Allah Teâlâ **“Sonra diriltti. Dedi ki: ‘Ne kadar kaldın?’ Dedi ki: ‘Bir gün veya bir günden daha az kaldım.’”** diye buyurmaktadır. Bu ve diğer konuşmalardan anlaşılmaktadır ki Hz. Üzeyir daha önceden vahye ve ilâhî kelâma alıştı. Allah Teâlâ ile konuşmayı adet haline getirmiş bir peygamberdi. Aksi takdirde ifadenin şu şekilde başlaması gerekirdi: “Ey Üzeyir! Ben senin Rabbinim...” Veya buna benzer bir ifade kullanılmalıydı. Çünkü Allah Teâlâ bir peygamberle ilk defa konuştuğu veya ona ilk defa vahiy gönderdiği zaman kendisini tanıttığı müşâhade edilmektedir. Nitekim Allah Teâlâ Hz. Musa ile ilk defa konuştuğu zamanla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: **“(Musa), ona gelince kendisine seslenildi: ‘Ey Musa! Kesinlikle ben, senin Rabbinim.’”**⁹⁹⁰ Dolayısıyla Hz. Üzeyir’in bu aşamaları geçtiği anlaşılmaktadır. Pekâlâ, Allah ile konuşma şerefine nail olan, peygamber olarak seçilen ve gönderilen bir kişinin Allah Teâlâ’nın kudreti veya yeniden diriliş günü hakkında şüpheyne düşmesi mümkün müdür? Elbette ki mümkün değildir. Çünkü bu inançlar İslam’ın ve müslümanlığın ilk şartlarıdır. Kaldı ki bunlara Yahudiler, Hristiyanlar, Mecusiler bile inanmaktadırlar. Bu bakımdan bir peygamberin inanmadığını veya şüphe ettiğini kabul etmek olanaksızdır.

Bunlarla birlikte Mekârim Şîrâzî’ye Hz. Üzeyir o soruyu inkâr ve tereddütten değil, şaşkınlık ve taaccüpten dolayı sormuştur. Hakeza ayetteki karinelere göre Hz. Üzeyir bir peygamberdi ve Allah onunla konuşuyordu. Ayrıca rivayetler de bunun böyle olduğunu teyit etmektedirler.⁹⁹¹ Anlaşılan o ki soru her zaman inkârdan ve şüpheden dolayı sorulmaz. Bazen öğrenmek için sorulur. Örneğin şöyle buyrulmaktadır: **“Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar.”**⁹⁹² Bazen bilgiyi ve imanı artırmak için sorulur. Örneğin Allah Teâlâ Hz. İbrahim’in bilgisini, imanını, ihlâsını artırmak için şöyle sorduğunu buyurmaktadır: **“Bir zaman İbrahim dedi ki: ‘Rabbim! Bana göster, ölüleri nasıl dirilteceksin?’ Dedi ki: ‘İman etmiyor musun?’ Dedi ki: ‘Tabi ki (iman ediyorum), ancak kalbimin mutmain olması için.’”**⁹⁹³ Bazen de bilgi ve iman olmasına rağmen şaşkınlıktan dolayı sorulur. Nitekim Allah Teâlâ sayısız bilgiye ve işarete, binlerce peygamberin gönderilmesine, yüzlerce kitabın indirilmesine ve bunları destekleyen sayısız diğer

⁹⁹⁰ Tâhâ 20/12.

⁹⁹¹ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 2/294.

⁹⁹² Bakara 2/215.

⁹⁹³ Bakara 2/260.

unsurlara karşın insanların hak dinden yüz çevirmelerine şaşırarak gerektiğini şu şekilde bir soruyla buyurmaktadır: **“Allah’ın ayetleri hakkında mücadele edenleri görmedin mi? Nasıl da döndürülüyorlar?”**⁹⁹⁴ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Allah onları kahretsin, nasıl da çevriliyorlar?”**⁹⁹⁵ Dikkat edilirse **“Nasıl da döndürülüyorlar?”** sorusu inkârden ve şüpheden kaynaklanan bir soru değil, aksine şaşkınlıkla ilgili bir sorudur. Dolayısıyla Hz. Üzeyir’in sorusu da böyle bir soru idi. Bilgi; ilme’l-yakîn, ayne’l-yakîn,⁹⁹⁶ hakka’l-yakîn⁹⁹⁷ olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır. İlme’l-yakîn, bir şeye bilgi vesilesiyle kesin olarak inanmaktır. Ayne’l-yakîn, bir şeyi gözler vesilesiyle görüp kesin olarak inanmaktır. Hakka’l-yakîn, bizzat bir şeyin içinde bulunup bütün varlığıyla hissedip kesin olarak inanmaktır. Hz. Üzeyir başına gelen olaydan önce ilme’l-yakîn makamındaydı. Ancak ölüp dirildikten sonra önce ayne’l-yakîn makamına, ardından da hakka’l-yakîn makamına ulaşmıştır. İşte bundan dolayı **“Biliyorum ki kesinlikle Allah her şeye kadirdir.”** diye söylemiştir.

15.3. Mu’tezile

Ehl-i Sünnet ve Şia mensupları gibi Kâdî Abdulcebbar’a göre de ayette sözü edilen kişi bir peygamberdir ve Allah’ın kudretine yönelik bir ikaz ve dikkat çekme bulunmaktadır.⁹⁹⁸ Yani Allah’ın her şeye kadir olduğunu bilmektedir, lakin bu işi nasıl yapılacağını merak etmektedir. Cessas’a göre de mezkur ayette sözü edilen kişi bir peygamberdir.⁹⁹⁹ Dolayısıyla inkar edici ve tekzibe yönelik bir soru sorması olanaksızdır. Ancak Zemahşerî’ye göre o şehirden geçen kimse yeniden dirilişi inkâr eden bir kâfirdi ve Nemrut ile aynı konumdaydı.¹⁰⁰⁰ Daha önceden de açıklandığı gibi tefsir ehlinin ve müslümanların geneline göre ayette sözü edilen kişi bir peygamber olan Hz. Üzeyir’dir. Bir atasözüne göre gömleğin düğmesi baştan yanlış bağlanınca ondan sonraki düğmeler de hep yanlış olur. Nitekim Zemahşerî de baştan ayetteki kişiyi kâfir ilan edince bütün konuları ve konuşmaları bunun üzerine bina etmiş ve hepsi yanlış olmuştur. Bu yüzden Zemahşerî ayetle ilgili birçok soruyu cevapsız bırakmıştır. Örneğin ayetteki kişi **“Allah, burayı ölümünden sonra nasıl diriltecek?”** derken yeniden dirilişin keyfiyeti ve niteliği hakkında sormuş olması mümkün değil midir? Eğer ölümden sonraki dirilişin keyfiyeti ve niteliği hakkında

⁹⁹⁴ Mumin 40/69.

⁹⁹⁵ Tevbe 9/30.

⁹⁹⁶ Tekasur 102/5-8.

⁹⁹⁷ Vakıa 56/95.

⁹⁹⁸ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhu’l-Kur’ân*, 53.

⁹⁹⁹ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 2/172.

¹⁰⁰⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/306.

soru sormak küfür ise, hâşâ, Hz. İbrahim de mi kâfir olmuştur? Çünkü o da şöyle sormuştur: **“Rabbim! Bana göster, ölüleri nasıl dirilteceksin?”**¹⁰⁰¹ Allah Teâlâ kâfir bir kişiye vahiy gönderir mi ve onunla konuşur mu? Kur’ân’da bunun bir başka örneği var mıdır? Nemrut kendisinin rab ve ilah olduğunu iddia ediyordu. Hz. Üzeyir de mi böyle bir iddia bulunmuştur da Nemrut ile aynı konumda olsun? Bu gibi soruları artırmak ve çoğaltmak mümkündür. Ancak daha önceki sayfalarda ayette bahsedilen kişinin Hz. Üzeyir olduğu, masum olduğu, günah işlemediği, sorduğu sorunun bir sakıncasının olmadığı ispat edilmişti. Dolayısıyla bu kadarının yeterli olacağı ümit edilmektedir.

16. Hz. İsa

Hz. İsa olağanüstü bir şekilde babasız dünyaya gelmiş, henüz kundakta iken konuşmaya başlamış ve Allah’ın emriyle Onun peygamberi olduğunu açıklamıştı. Kur’ân-ı Kerim bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“(Meryem) ona işaret etti. Dediler ki: ‘Beşikte olan bir çocuk ile nasıl konuşabiliriz?’ (İsa) dedi ki: ‘Kesinlikle ben Allah’ın kuluyum, bana kitap verdi ve beni peygamber kıldı...’”**¹⁰⁰² Allah Teâlâ Hz. İsa’nın imanından, güzel ahlakından, salih amellerinden, erdemli takvasından dolayı ona İncil’i vermiş, onu mucizelerle donatmış ve ona Rûhu’l-Kudûs ile yardımda bulunmuştur. Bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Biz, Meryem oğlu İsa’ya apaçık kanıtlar verdik ve onu Rûhu’l-Kudûs ile destekledik.”**¹⁰⁰³ Rivayetlere göre yüz binin üzerinde peygamber gelmiştir. Kur’ân-ı Kerim ise Hz. İsa’yı peygamberler topluluğunun içindeki beş tane en önemli, en değerli, en seçkin, en bilgili, en takvalı, en başarılı peygamberlerden biri olarak tanıtmakta ve şöyle buyurmaktadır: **“Bir zaman biz peygamberlerden misaklarını almıştık; senden, Nuh’tan, İbrahim’den, Musa’dan ve Meryem oğlu İsa’dan. Biz onlardan sapasağlam bir misak almıştık.”**¹⁰⁰⁴ Bütün bunlara rağmen birileri bir taraftan Hz. İsa’yı ilahlaştırmış ve bu yüzden Allah’a şirk koşmuş, birileri de diğer taraftan onu yerden yere vurmuş, eleştirmiş ve günah işlediğini iddia etmişlerdir. Bu tür kişilerin üzerinde durdukları ayetlerden biri de şudur: **“Bir zaman Allah şöyle dedi: ‘Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, Allah’ın dışında beni ve annemi iki ilah edinin, diye sen mi söyledin?’ Dedi ki: ‘Sen münezzehsin. Hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Eğer bunu söyledimse mutlaka sen onu bilmişsindir. Sen bende olanı**

¹⁰⁰¹ Bakara 2/260.

¹⁰⁰² Meryem 19/29-30.

¹⁰⁰³ Bakara 2/87.

¹⁰⁰⁴ Ahzab 33/7.

bilirsin, ama ben Sen’de olanı bilmem. Kesinlikle gaybleri bilen Sen’sin Sen.’”¹⁰⁰⁵ Bazılarına göre Hz. İsa kendisinin ve annesinin ilah olduğunu söylemiştir, eğer söylemediyse Allah Teâlâ niye böyle bir soru sormuş ve abes bir iş yapmıştır? Şimdi konuyla ilgili araştırmaya geçilecektir.

16.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre Allah Teâlâ’nın Hz. İsa’ya böyle bir soru sormasının nedeni ya Hz. İsa’yı bu gibi şeylerden sakındırmak ve bu şeylerin çok tehlikeli şeyler olduğunu bildirmektir, ya da Hz. İsa’ya kavminden ayrıldıktan sonra, onların, verdikleri sözü bozduklarını, dinlerini değiştirdiklerini bildirmektir.¹⁰⁰⁶ Mâturîdî’ye göre konuşmanın zamanı hakkında birkaç tane görüş vardır: İlk olarak; bu konuşma, Hz. İsa yaşarken ve insanların arasındayken gerçekleşmiştir. Böylece bu konuşma, kendisinin yolundan yani hidayet yolundan sapan kişiyi izleyenlere bir ayet ve hüccet olmaktadır. Zira Hz. İsa kendisinin ve annesinin ilah olduğunu söyleyen kişiden beri olduğunu ilan etmektedir. İkinci olarak; bu konuşma Hz. İsa göğe yükseltilirken olmuştur. Üçüncü olarak; bazıları konuşmanın kıyamet gününde olacağını söylemişlerdir.¹⁰⁰⁷ Bu bakımdan Hz. İsa’nın Allah Teâlâ’ya arz ettiği sözler, kendisini ve annesi Hz. Meryem’i ilah kabul eden kişilere karşı bir ayet, bir hüccet, bir kanıttır. Çünkü Hz. İsa hiçbir şekilde onların iddia ettikleri ve uydurdukları gibi bir söz söylememiştir. Hristiyanlar “Biz İsa’yı ve annesini iki ilah edindik” diye söylerken dahi büyük bir çelişki içinde bulunmaktadırlar. Çünkü onlar Hz. Meryem’i İsa’nın annesi olarak isimlendirmektedirler. Onun anne olduğu sabit olunca ilah olması batıl olmaktadır. Zira ilah doğurmaz ve doğrulmaz. Nitekim Allah Teâlâ kendisinin ulûhiyeti ve diğer sıfatları hakkında şöyle buyurmaktadır: **“De ki: ‘O, Allah birdir. Allah Samed’dir. Doğurmamış ve doğurulmamıştır. Hiçbir şey Onun dengi olmamıştır.’”**¹⁰⁰⁸ Hakeza Hz. İsa’nın Hz. Meryem’in oğlu olduğu ortaya çıktığı zaman onun ilah olması da batıl olur. Çünkü ilah başkasının oğlu olmaz. Dolayısıyla bu tür iddialar ve sözler, akıllarını kullanmayan kişilerin iddialarından ve sözlerinden başka bir şey değildir.

Diğer taraftan Fahreddîn Râzî’ye göre ilah yaratıcı demektir. Oysa Hristiyanlar, Hz. İsa ve Hz. Meryem’in elinde zuhur eden mucizelerin yaratıcısının Hz. İsa ve Hz. Meryem olduğunu, Allah Teâlâ’nın ise kesinlikle bunları

¹⁰⁰⁵ Maide 5/116.

¹⁰⁰⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 7/89.

¹⁰⁰⁷ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 3/652.

¹⁰⁰⁸ İhlas 112/1-4.

yaratmadığına inanmaktadırlar.¹⁰⁰⁹ Ancak Hz. İsa hiçbir şekilde kendisinin ve annesinin ilah olduğunu söylememiştir. Aksine her zaman ve her koşulda insanları Allah Teâlâ'nın birliğine davet etmiştir. Yalnızca Ona ibadet ve kullut etmeyi emretmiştir. Nitekim Allah Teâlâ onun bu konuda insanlara şöyle söylediğini haber vermektedir: **“Kesinlikle benim de Rabbim sizin de Rabbiniz Allah'tır, öyleyse Ona ibadet edin, müstakim yol işte budur.”**¹⁰¹⁰ Hz. İsa kendisinin Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu ve göstermiş olduğu mucizeleri de Allah'ın izniyle yaptığını sürekli ifade etmiştir. Nitekim bu konuda Kur'ân-ı Kerim Hz. İsa'nın insanlara şöyle söylediğini haber vermektedir: **“Kesinlikle ben size Rabbinizden bir ayetle geldim. Ben size çamurdan kuş biçiminde bir şey yaparım, sonra içine üfürürüm, Allah'ın izniyle o da hemen kuş olur. Allah'ın izniyle doğuştan kör olanı, alaca hastalığına tutulana iyileştirir ve ölüyü diriltirim...”**¹⁰¹¹

Mezkur ayetin devamında Hz. İsa Allah Teâlâ'ya şöyle arz etmektedir: **“Eğer onlara azap edersen, kesinlikle onlar Senin kullarıdır. Eğer onları bağışlarsan, kesinlikle Aziz ve Hakim olan Sen'sin Sen.”**¹⁰¹² Bazıları “Allah Teâlâ şirki bağışlamadığı halde, Hz. İsa'nın böyle bir söz söylemesi nasıl caiz olabilir?” diye söylemektedirler. Şu şekilde cevap verilebilir: Bazı âlimlere göre bu konuşma kıyamet günü gerçekleşecektir ve Hz. İsa'nın ifadelerinde hiçbir şekilde müşrikler ve kafirler için bir bağışlanma istenmemiştir. Eğer bağışlanma isteseydi ‘Allah'ım! Onları bağışla, onları affet, onları ateşten koru...’ gibi bir ifade kullanması gerekirdi. Ancak ayette böyle bir ifadenin geçmediği görülmektedir. Ayette geçen ifadeler sadece ve sadece bir gerçeği belirtmektedir. O da şudur ki Allah kullarından dilediğini bağışlar ve dilediğini de azap eder. Bazı âlimlere göre de mezkûr konuşma kıyamet günü değil, Hz. İsa göğe çıkarken olmuştur. Hz. İsa'nın onlar için bağışlanma dilemiş olduğu farz edilse bile sorunun cevabı basittir. Zira Hz. İsa'nın sözünün manası şöyle olmaktadır: “Eğer onları bu küfürleri üzere öldürürsen ve bundan dolayı azap edersen, onlar senin kullarıdır ve bu senin hakkındır. Yok eğer, onları tevfikinle küfrün karanlığından imanın aydınlığına çıkarırsan ve geçmiş gelecek günahlarını da bağışlarsan, bu da senin hakkındır.”

Allah Teâlâ Hz. İsa savunmasını yaptıktan ve sözlerini bitirdikten sonra şöyle buyurmaktadır: **“Bu, sadıklara sıdklarının fayda vereceği gündür.”** Daha önceki bölümlerde, sıdk kelimesinin anlamı hakkında, peygamberlerin sıfatlarından biri olduğu ve onların ismetlerine delalet ettiği çok geniş bir şekilde açıklanmıştı. Ancak kısaca söylemek gerekirse sıdk; vakıya uygun hüküm ifade eden söz, yalanın

¹⁰⁰⁹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 12/465.

¹⁰¹⁰ Âl-i İmran 3/51.

¹⁰¹¹ Âl-i İmran 3/49.

¹⁰¹² Maide 5/118.

karşıtı, hakikati konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, dürüst ve güvenilir olmak, vaadine sadakat göstermek gibi anlamlara gelir. Dolayısıyla Allah Teâlâ Hz. İsa'nın konuşmasını tam bir sadakat, doğruluk, dürüstlük, hak ve hakikat üzere yaptığını belirtmekte ve onun konuşmasını tasdik etmektedir.

16. 2. Şia

Şia'nın kadim müfessirlerinden Tabersî'ye göre Allah Teâlâ'nın Hz. İsa'ya o şekilde soru sormasının nedeni, Hz. İsa'nın ve annesinin ilah olduğuna inanan Hristiyanlara yönelik uyarı ve tehdittir.¹⁰¹³ Tabâtabâî'ye göre mezkur ayetlerde Hristiyanların Hz. İsa hakkındaki iddiaları ve Hz. İsa'nın yüce Allah ile arasında geçen konuşma nakledilmektedir. Bu ayetlerin amacı, Hz. İsa'nın dünya hayatında insanlara kendisi ile ilgili verdiği bilgileri açıklamaktır. Şöyle ki, Hristiyanların kendisi için aslı olmayan iddialarda bulunmaya hakları yoktur. Zaten kendisi ve insanlar uyuması ve herhangi bir şeyi kaçırmaması söz konusu olmayan Allah Teâlâ'nın gözü önündedirler. O, yüce Allah'ın kendisi için çizdiği sınırı aşmamış ve Allah'ın söylemesini emrettiği sözleri söylemiştir. Yüce Allah'ın kendisini yerine getirmekle yükümlü kıldığı görevi yapmakla uğraşmıştır. Bu görev de, ümmetini gözetim altında tutmaktır. Nitekim Allah Teâlâ da, onun rububiyet ve kulluk görevleri ile ilgili sözlerini doğrulamıştır.¹⁰¹⁴ Bu bakımdan Hz. İsa hayatı boyunca her zaman Allah'ın birliğini, ulûhiyetini, rububiyetini savunmuş ve insanlara anlatmıştır. Bu mesele, üzerinde durulan ayetlerde Hz. İsa'nın dilinden **“Benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah’a ibadet edin.”**¹⁰¹⁵ diye belirtildiği gibi Kur’ân’ın birçok ayetinde de beyan edilmektedir. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Andolsun ‘Allah, Meryem oğlu Mesih’tir’ diyen kişiler kesinlikle kâfir olmuşlardır. Mesih (yalnızca) şöyle söylemiştir: ‘Ey İsrailoğulları! Benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah’a ibadet edin. Kim Allah’a şirk koşarsa Allah ona cenneti haram kılmıştır ve onun barınağı ateştir.’”**¹⁰¹⁶ Bu bakımdan Hz. İsa hiçbir zaman kendisinin ve annesinin ilah olduğunu iddia etmemiş, tam tersine insanların yalnızca Allah’a ibadet ve kulluk etmeleri gerektiğini savunmuş, şirkle mücadele etmiştir. Dolayısıyla Hz. İsa diğer konularda masum olduğu gibi bu konuda da masum bir peygamberdir.

Aslında Hz. İsa'nın ve annesinin ilah olduğunu iddia edenler kesinlikle Hristiyanlardır. Onlar aşırıya gidip “Baba, oğul, Ruhü'l-Kudüs olmak üzere ilah ve

¹⁰¹³ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 3/414.

¹⁰¹⁴ Tabâtabâî, *el-Mizân*, 6/240.

¹⁰¹⁵ Maide 5/117.

¹⁰¹⁶ Maide 5/72.

tanrı üçtür” deyip şirk işliyorlardı ve işlemektedirler. Bu konu Kur’ân-ı Kerim’in birçok ayetinde göze çarpmaktadır. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Ey Kitap Ehli! Dininiz konusunda aşırıya gitmeyin, Allah hususunda haktan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Mesih İsa, ancak Allah’ın Resûlü ve kelimesidir. Onu Meryem’e ilga etmiştir. O’ndan bir ruhtur. Öyleyse Allah’a ve Resûlüne inanın. ‘Üçtür’ demeyin. (Bundan) kaçının, sizin için daha hayırlıdır. Allah, ancak bir tek ilahtır. O, çocuk sahibi olmaktan yücedir. Göklerde ve yerde her ne varsa O’nundur. Vekil olarak Allah yeter.”**¹⁰¹⁷ Dolayısıyla insanların işledikleri şirkten ve günahattan dolayı Hz. İsa sorumlu tutulamaz. Belki bazıları “Hristiyanlar Hz. Meryem’i ilah olarak isimlendirmiyorlar” diyebilirler. Cevabı şu şekildedir: Allah Teâlâ **“Bir zaman Allah şöyle dedi: ‘Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, Allah’ın dışında beni ve annemi iki ilah edinin, diye sen mi söyledin?’”** diye buyurmaktadır. Bu ayette Hristiyanların Hz. Meryem’i ilâh diye adlandırdıkları değil, onu ilâh edindikleri ifade edilmektedir. İlâh edinmek, tapınmakla ve kulluğa mahsus boyun eğme tezahürü ile doğrulanmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“(Nefsinin) hevasını ilah edinen, Allah’ın bir ilimle kendisini dalalette bıraktığı, kulağının ve kalbinin üzerine mühür vurduğu, gözünün önüne perde çektiği kişiyi gördün mü? Dolayısıyla Allah’tan sonra onu kim hidayet edebilir?”**¹⁰¹⁸ Hiçbir kimse nefsinin ilah olduğunu iddia etmemekte ve nefsini karşısına alıp ona tapınmamaktadır. Ancak birçok kişi nefsini ilah edinmekte ve ona gizli bir şekilde tapınmaktadır. Dolayısıyla bazı Hristiyanlar dilleriyle Hz. Meryem’i ve Hz. İsa’yı ilah olarak isimlendirmeseler bile onları ilah edinmiş bir durumdadırlar.

Diğer taraftan Allah Teâlâ Hz. İsa’ya kendisini ve annesini ilah olarak tanıtip tanıtmadığını sorunca Hz. İsa **“Sen münezzehsin. Hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz.”** diye cevabı şaşırtıcı bir edep üslûbu ile vermektedir. Şöyle ki: Cevap vermeye Allah’ı noksanlıklardan tenzih ederek başlamaktadır. Çünkü Allah’a izafe edilmesi yakışıksız sözlerle ansızın karşı karşıya gelmiştir. Bu yakışıksız sözler, Allah’a ortak iki ilâh edinmektir. Hâlbuki Allah’ın ortak ya da oğul veya eş edinmesi veyahut da başka bir varlığa muhtaç olması olanaksızdır. İşte bundan dolayı **“Sen münezzehsin”** diye arz etmektedir. Sonra kendisi ile ilgili olma ihtimalinden söz edilen suçlamayı reddetmeye yönelmektedir. Bu suçlamanın konusu, insanlara kendisini ve annesini ilâh edinmelerini söylemiş olup olmadığıdır. Bu arada Hz. İsa ithamın kendisini reddetmemekte, daha güçlü bir tenzih olsun diye bu ithamın sebebini reddediyor. Eğer “Böyle demedim, böyle bir şey yapmadım.”

¹⁰¹⁷ Nisa 4/171.

¹⁰¹⁸ Casiye 45/23.

deseydi, böyle bir şeyi yapmasının mümkün olduğunu, fakat öyle bir şey yapmadığını ima etmiş olurdu. Ama **“Hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz”** diyerek böyle bir şeyin sebebini olumsuzlayarak reddedince, gerçekte böyle bir sözün dayanağını reddetmiş olmaktadır. Bu dayanak da böyle bir söz söylemeye hakkının olup olmamasıdır. İşte bu hakkı tamamen reddetmektedir. Bunun anlamı ise Hz. İsa’nın masum olmasıdır. İsmet sahibi olduğu için böyle bir şeyi söylemesinin ve böyle bir günahı işlemesinin reddetmiş olmaktadır. Buna şu örneği verebiliriz: Eğer bir efendi kölesine, “Sana yapmanı söylemediğim şu işi niye yaptın?” dediği zaman eğer köle, “Ben o işi yapmadım.” derse, bu reddetme, olabilecek olan bir şeyi reddetme anlamına gelir. Ama eğer köle, “Ben o işi yapamazdım.” derse, bu söz işi yapmanın sebebi olan gücü reddetme anlamına gelir ve köle o işin olmasını bir yana, olmasının mümkün olabilmesini kökten inkâr etmiş olur.

Aynı şekilde Mekârim Şîrâzî’ye göre şek ve şüphe yok ki Hz. İsa insanlara “Beni ve annemi ilah edinin” diye bir söz söylememiştir, aksine her zaman Allah’ın birliğine ve Ona kulluk etmeye davet etmiştir. Ancak Hz. İsa’ya böyle bir soru sorulmasının nedeni, ümmetine karşı ondan itiraf almak ve onların inançlarının yanlış olduğunu beyan etmektir.¹⁰¹⁹ Aslında Hristiyanlar Hz. İsa’nın risalet günlerinden bu günlere kadar çok aşırı gitmişler, onu ve annesini ilah edinmişler, bunu söyleyen kişinin de bizzat Hz. İsa olduğunu iddia etmişlerdir. Bu konuda tahrif edilmiş ve bozulmuş İncil’de birçok ifadeler bulunmaktadır. Örneğin şöyle yazmaktadır: “İsa ona, ‘Ne mutlu sana, Yunus oğlu Simun!’ dedi. ‘Bu sırrı sana açan insan değil, göklerdeki babam’dır.”¹⁰²⁰ Hakeza şöyle yazmaktadır: “İsa susmaya devam etti. Başkâhin ise ona, ‘Yaşayan Tanrı adına ant içmeni buyuruyorum, söyle bize, Tanrı’nın oğlu Mesih sen misin?’ dedi. İsa, ‘Söylediğin gibidir’ karşılığını verdi.”¹⁰²¹ Hakeza şöyle yazmaktadır: “Başkâhin ona yeniden, ‘Yüce Olan’ın oğlu Mesih sen misin?’ diye sordu. İsa, ‘Benim’ dedi.”¹⁰²² Hristiyanlar İncil’in bozulmadığına ve tahrif olmadığına, dolayısıyla bu sözleri Hz. İsa’nın söylediğine inanmaktadırlar. Allah Teâlâ onun bu sözleri söylemediğini kesin olarak bilmesine karşın son kitabı olan, bozulmamış ve tahriften korunmuş olan Kur’ân-ı Kerim’de bu soruyu sorarak Hz. İsa’nın hakikatte **“Ben onlara, ‘Benim de Rabbim sizin de Rabbiniz olan Allah’a ibadet edin’ diye bana emrettiğinden başka bir şey söylemedim.”**¹⁰²³ şeklinde söylediğinin kayıt altına alınmasını ve insanlar tarafından

¹⁰¹⁹ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 5/134.

¹⁰²⁰ İncil, Matta, 16: 17.

¹⁰²¹ İncil, Matta, 26: 63-64.

¹⁰²² İncil, Markos, 14: 61-62.

¹⁰²³ Maide 5/117.

bilinmesini istemektedir. Allah Teâlâ ayetteki soruyu Hz. İsa'ya sorarak Hristiyanların şu andaki inançlarının yanlış ve batıl olduğunu da söylemektedir. Çünkü onlar baba, oğul, kutsal ruh şeklinde teslise inanmaktadırlar ve bu inanç şirkten ibaret bir inançtan oluşmaktadır.

Mezkur ayetin devamında Hz. İsa **“Hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz.”**¹⁰²⁴ diye söylemektedir. Bu ifade onun ismetine ve günahsızlığına delalet etmektedir. Çünkü peygamberler sözde, davranışta, ahlakta Allah'ın emrinin dışına çıkmazlar. Sözleri davranışları ve davranışları sözleridir. Allah'ın razı olmadığı bir şeyi söylemez, yapmaz ve ahlak edinmezler. Bir peygamber iyi olduğu için yapılması gereken bir şeyi insanlara söyleği zaman kesinlikle herkesten önce kendisi onu yerine getirir. Veya kötü olduğu için bir şeyden sakındırdığı zaman kesinlikle herkesten önce kendisi ondan sakınır. Dolayısıyla peygamberlerin sözlerinde, davranışlarda ve ahlaklarında da bir tutarlılık bulunmaktadır. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Senden önce hiç bir Resûl göndermedik ki, ona şunu vahyetmiş olmayalım: ‘Benden başka ilah yoktur, öyleyse bana ibadet edin.’ Dediler ki: ‘Rahman çocuk edinmiştir.’ O münezzehtir. Tersine onlar ikram edilmiş kullardır. Onlar sözle Onun önüne geçmezler ve yalnızca Onun emrini yaparlar.”**¹⁰²⁵

16.3. Mu'tezile

Zemahşerî'ye göre ayetlerde Hz. İsa'nın söylediği sözleri doğru olarak konuşmaktadır. Çünkü sâdk kelimesi sürekli hem dünyada hem de ahirette doğru konuşan kişinin sıfatıdır.¹⁰²⁶ Kâdî Abdulcebbar'a göre Allah Teâlâ ayette geçen soruyu, bu şekilde inanan kişiyi kınamak ve uyarmak için sormuştur.¹⁰²⁷ Hakeza İbn Ebi'l-Hadîd'e göre de mezkur ayetler Hz. İsa'nın ve Hz. Meryem'in ilah olduğuna inananları kınamak ve azarlamaya yöneliktir, Hz. İsa'yı değil.¹⁰²⁸ Bu bakımdan bazı atasözlerinde “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit” diye geçmektedir. Yani insan bazen kendi yakınına “Sen mi kırdın?” diye ciddi bir soru sorar veya “Sakın kırma, yoksa pişman olursun” diye söyler. Bu soruyu sorarken veya sözü söylerken, aslında orada başka biri daha bulunmaktadır ve onun duymasını istemektedir. Ancak yakınına söyleyerek onun bile uyarıldığını, hatta tehdit edildiğini, dolayısıyla yabancı olan kişinin de dikkatli olması gerektiği vurgulanmak istenir. Allah Teâlâ da

¹⁰²⁴ Maide 5/116.

¹⁰²⁵ Enbiya 21/25-27.

¹⁰²⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/697.

¹⁰²⁷ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhu'l-Kur'an*, 125.

¹⁰²⁸ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 13/175.

peygamberi olan ve hiçbir zaman şirke bulaşmayan Hz. İsa'ya **“İnsanlara, Allah'ın dışında beni ve annemi iki ilah edinin, diye sen mi söyledin?”** diye sorarak bu şekilde inananları kınamış ve tehdit etmiş olmaktadır.

Diğer taraftan Hz. İsa huzu ve huşu içinde Allah Teâlâ'ya şöyle arz etmektedir: **“Eğer onlara azap edersen, kesinlikle onlar Senin kullarıdır. Eğer onları bağışlarsan, kesinlikle Aziz ve Hakim olan Sen'sin Sen.”** Hz. İsa bu sözü ile bütün işleri Allah Teâlâ'ya havale etmektedir. Yani her işin dönüp dolaşacağı yer Allah'ın katıdır. Onun iradesi ve hükmü olmadan hiçbir şey gerçekleşmez. Ancak şu da unutulmamalıdır ki Allah Teâlâ işlerini, hükümlerini, yargılarını, ödülleri, cezalarını adalet ve hikmet gereğince belirlemektedir. Bu bakımdan müşrik olan ve şirk üzere ölen birini adaleti gereğince asla bağışlamayacaktır. Nitekim bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle, Allah, kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki şeyleri ise, dilediği kişi için bağışlar. Kim Allah'a şirk koşarsa, doğrusu büyük bir günahla iftira etmiş olur.”**¹⁰²⁹ Bu bakımdan Hz. İsa'nın **“Eğer onlara azap edersen”** cümlesindeki kişiler küfründe ve şirkinde sürekli olan ve bu şekilde ölen kişilerdir. **“Eğer onları bağışlarsan”** cümlesindeki kişiler ise tevbe eden ve iman eden kişilerdir.

Netice olarak bütün mezhep mensuplarına göre Hz. İsa hiçbir zaman ümmetine kendisini ve annesini ilah kabul etmeleri konusunda bir şey söylememiş, tam tersine Allah Teâlâ'nın tek bir ilah olduğunu açıklamıştır. Dolayısıyla Hz. İsa masum ve mutahhardır.

¹⁰²⁹ Nisa 4/48.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PEYGAMBERİMİZİN İSMETİYLE İLGİLİ AYETLER

1. Peygamberimizin Masum Olduğunu Belirten Ayetler

İkinci bölüm olan “Peygamberlerin Masum Oluşlarını Belirten Ayetler” kısmında peygamberlerin genel olarak günahsız oluşlarını açık ve net bir şekilde ifade eden ayetler üzerinde durulmuştur. Mezkur ayetler Hz. Peygamber’in de masum ve günahsız oluşunu açıklamaktadır. Bu bakımdan daha geniş bilgi edinmek için oraya başvurulması önerilir. Ancak bu bölümde de sırayla teker teker sureler araştırılacak ve özellikle Resûlullah’ın ismet sahibi oluşunu söyleyen ayetler üzerinde durulacaktır.

Fatiha suresinde Hz. Peygamber’in masum ve günahsız oluşunu belirten birkaç tane ayet bulunmaktadır. Şimdi bu ayetler hakkında araştırma yapılacaktır.

1.1 Müstakim Yol Oluşu

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Bizi müstakim yola ilet, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ki onlar ne gazaba uğramışlar ve ne de sapmışlardır.”**¹⁰³⁰

Kur’ân-ı Kerim’in diğer ayetlerine bakıldığı zaman müstakim yolun bizzat Hz. Peygamber ve onun yolu olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Allah Teâlâ ona hitaben şöyle buyurmaktadır: **“De ki: ‘Kesinlikle Rabbim beni müstakim yola, dimdik bir dine, İbrahim’in hanif dinine hidayet etti. O müşriklerden değildi.’”**¹⁰³¹ **“Kesinlikle sen müstakim yol üzeresin.”**¹⁰³² **“Kesinlikle sen, onları, müstakim yola davet ediyorsun.”**¹⁰³³ **“Kesinlikle sen Resûllerdensin, Müstakim yol üzeresin.”**¹⁰³⁴ **“Kesinlikle sen müstakim yola hidayet edersin; Allah’ın yoluna ki göklerdeki şeyler ve yeryüzündeki şeyler yalnızca O’nundur.”**¹⁰³⁵ **“Sana**

¹⁰³⁰ Fatiha 1/6-7.

¹⁰³¹ Enam 6/161.

¹⁰³² Hac 22/67.

¹⁰³³ Muminun 23/73.

¹⁰³⁴ Yasin 36/3-4.

¹⁰³⁵ Şura 42/52-53.

vahyedilen şeyi sımsıkı tut. Kesinlikle sen müstakim yol üzeresin.”¹⁰³⁶ Şimdi konuyla ilgili açıklamalara bakılacaktır:

1.1 1. Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre, tefsir ehli, müstakim yolun içinde eğriliği olmayan apaçık ve dosdoğru yol olduğu hususunda icma etmişlerdir ve kendilerine nimet verilen, gazaba uğramayan ve sapıtmayanların peygamberler olduğunu söylemişlerdir.¹⁰³⁷ Suyûtî’ye göre Ebu Zeyd kendilerine nimet verilen, gazaba uğramayan ve sapıtmayan kişilerle ilgili olarak şöyle söylemiştir: “Onlar Hz. Peygamber ve onunla birlikte olan kişilerdir.”¹⁰³⁸ Mâtürîdî’ye göre kısaca bu iki ayetten şunlardan başka bir şey anlaşılmaz: İlk olarak; kalplerinin derinliklerinde Allah’ın dinini kabul edenlere Onun verdiği nimetleri, başarıları ve bunlara sahip olmayan kişilere karşı üstünlüklerini hatırlamak gerekir. İkinci olarak; onların her türlü eğrilikten, kötülükten, sapıklıktan, günahtan korunmalarını ve muhafaza edilmelerini de hatırlamak gerekir.¹⁰³⁹ Fahreddîn Râzî’ye göre bu ifadeler peygamberlerin ve velilerin ismetine delalet etmektedir.¹⁰⁴⁰ Sa’lebî’ye göre Ebû Bureyde bu ayetle ilgili olarak şöyle nakletmiştir: “Müstakim yol, Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt’inin yoludur.”¹⁰⁴¹

Ehl-i Sünnet mensuplarının açıklamalarını yan yana getirdiğimiz zaman Hz. Peygamber’in günahsız ve masum olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü Allah Teâlâ müslümanlara her namazda **“Bizi müstakim yola ilet”** diye dua etmelerini emretmektedir. Müstakim yol; eğrisi, çukuru, tümseği, engebesi olmayan dümdüz ve dosdoğru yoldur. Konu din olduğu için müstakim yol; inanç, ahlak, eylem, kanun, yasa bakımından eğrisi, çukuru, tümseği, engebesi olmayan dümdüz ve dosdoğru akideler bütünüdür. Kısaca söylemek gerekirse müstakim yol, hatasız ve yanlışsız dindir. Pekâlâ, “Söz konusu olan hatasız ve yanlışsız din nerededir? Veya bu dini kimden öğreneceğiz?” diye sorulursa hemen şöyle cevap verilmektedir: **“kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ki onlar ne gazaba uğramışlar ve ne de sapmışlardır.”** Hatasız ve yanlışsız müstakim yol ile bu ayette bahsedilen kişilerin aynı şey olduğundan söz edilmektedir. Yani müstakim yol dindir, teoridir, yazıdır, kitaptır... Ancak onun insan hali peygamberlerdir ve Hz. Peygamberdir. Dolayısıyla onlar inanç, ahlak, eylem, kanun, yasa bakımından eğrisi, çukuru, tümseği, engebesi

¹⁰³⁶ Zuhurf 43/43.

¹⁰³⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 1/57-59.

¹⁰³⁸ Suyûtî, *ed-Durr’ul-Mensûr*, 1/16.

¹⁰³⁹ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 1/369.

¹⁰⁴⁰ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 1/223.

¹⁰⁴¹ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 1/120.

olmayan dümdüz ve dosdoğru insanlardır. Çünkü Allah Hz. Peygamber'e ve diğer peygamberlere özel bir nimet vermiş, onlar bu nimet vesilesiyle günahlardan uzak kalmış, dalaletle düşmemiş, sapıtmamış, bu yüzden hiçbir zaman Allah'ın gazabına ve öfkesine duçar olmamışlardır.

Allah Teâlâ'nın **“Onlar ne gazaba uğramışlar ve ne de sapmışlardır.”** sözü, Hz. Peygamber'in ve diğer peygamberlerden hiçbirinin, Allah'ın kendilerine nimet verdiği kimselerin amellerine ters olan bir amele ve kendilerine nimet verdiği kimselerin inancına ters olan bir inanca yönelmediklerine delâlet etmektedir. Çünkü onlardan böyle bir şey sadır olmuş olsaydı, kesinlikle haktan çıkmış, dalaletle düşmüş ve sapıtmış olurlardı. Zira Allah Teâlâ **“Haktan sonra dalaletten başka bir şey yoktur.”**¹⁰⁴² diye buyurmaktadır. Eğer onlar sapıtmış olsalardı, onlara tâbi olmak caiz olmaz ve onların yoluyla da hidayete erişilmezdi, Böylece onlar, Allah Teâlâ'nın sözünün kapsamının dışına çıkmış olurlardı. Bunun böyle olması geçersiz olunca, bu ayetle Hz. Peygamber'in ve diğer peygamberlerin ismet sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Hakeza Hz. Peygamber tarafından şöyle buyrulmaktadır: **“Kesinlikle benim müstakim yolum işte budur. Öyleyse ona tabi olun ve (başka) yollara tabi olmayın. Yoksa sizi Onun yolundan ayırırlar.”**¹⁰⁴³ Bu ayetteki **“Benim müstakim yolum”** diye ifade edilen şey, peygamberlerin kendisine davet ettikleri her şey olabilir. Veya Hz. Muhammed'in getirdiği şeyler olabilir. Veya Kur'an'da zikredilen şeyler olabilir.¹⁰⁴⁴ Çünkü müstakim yol; peygamberlik ve hidayettir.¹⁰⁴⁵

1.1.2. Şia

Tabersî'ye göre müstakim yol; Allah'ın kitabı, İslam, Allah'ın dini, Hz. Peygamber ve onun makamında duran imamlardır.¹⁰⁴⁶ Arûsî Huveyzî'ye göre bu ayetle ilgili olarak İmam Muhammed Bakır şöyle söylemiştir: “Onlar, Hz. Muhammed ve onun (Ehl-i Beyt olan) soyudur.”¹⁰⁴⁷ Behrânî'ye göre Ebû Bureyde bu ayetle ilgili olarak şöyle nakletmiştir: “Müstakim yol, Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt'inin yoludur.”¹⁰⁴⁸ Tabâtabâî'ye göre İbn Abbas ayetin tefsiri ve açıklaması hakkında insanların şöyle anlayıp şu şekilde söylemelerini istemiştir: “Bizi Hz.

¹⁰⁴² Yunus 10/32.

¹⁰⁴³ Enam 6/153.

¹⁰⁴⁴ Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 4/318.

¹⁰⁴⁵ Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 4/505.

¹⁰⁴⁶ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 1/104.

¹⁰⁴⁷ Arûsî Huveyzî, *Tefsiru Nûru's-Segaleyn*, 1/23.

¹⁰⁴⁸ Behrânî, *el-Burhân*, 1/117.

Muhammed ve Ehl-i Beyt'inin sevgisine ilet.”¹⁰⁴⁹ Bu bakımdan Şia mensupları müstakim yolun; kendilerine nimet verilen, gazaba uğramayan ve hak yoldan sapmayan peygamberler ve Hz. Peygamber olduğunda ittifak halindedirler. Hakeza Allah Teâlâ Hz. Peygamber hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle sen Resûllerdensin, Müstakim yol üzeresin.”**¹⁰⁵⁰ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle sen müstakim yol üzeresin.”**¹⁰⁵¹ Hz. Peygamber'in müstakim yol üzere olması, müstakim yola sahip olmasıdır. Çünkü ayetlerde “Müstakim yolun içindesin” veya “Müstakim yola girdin” veyahut da “Müstakim yola doğrusun” diye belirtmemektedir. Ayetlerde geçen “Alâ” kelimesi, bir şeye hâkim ve sahip olma anlamını ifade eder. Örneğin; “Celese Ale'l-Kursî” demek “Sandalyenin üzerine oturdu” demektir ve ona hâkim ve sahip oldu, anlamına gelmektedir. Nitekim Hz. Hud da Allah Teâlâ hakkında şöyle söylemektedir: **“Kesinlikle Rabbim müstakim yol üzeredir.”**¹⁰⁵² Allah Teâlâ'nın müstakim yol üzere olması demek, o yolun sahibi olması demektir. Dolayısıyla Hz. Peygamber de bizzat müstakim yola sahiptir veya bizzat müstakim yolun kendisi olmaktadır.

Bunlarla birlikte Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de müstakim yolla ilgili ifadeleri ya din hakkında ya kitap hakkında ya da peygamberler ve veliler hakkında kullanmıştır. Bu varlıkların ortak özelliği ise masum ve günahsız olmalarıdır. Bundan dolayı müstakim yolun sahipleri kalpleri ve amelleri sapıklıktan, şirkten ve zulümden arınmış kişilerdir. Aynı zamanda sıradan müminlerden daha üstün bir konuma ve daha yüksek bir dereceye sahiptirler. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse, işte onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdir. Ne iyi arkadaşlardır onlar!”**¹⁰⁵³ Bu ayetten anlaşılan o ki; şeksiz ve şüphesiz peygamberler Allah'ın kendilerine nimet verdiği kişilerdendir. Çünkü Allah Teâlâ onları kendilerine nimet verilen kişiler olarak sıfatlandırmaktadır. Ayetler üzerinde düşünüldüğü zaman, zorunlu olarak, sıradan müminlerde bir eksiklik olduğu anlaşılmaktadır. Eğer bu eksikliği gidermiş olsalardı, onlar da kendilerine nimet verilen kimselerden olurlardı. Yani onlarla arkadaşlık etme derecesinden, onlardan olma derecesine yükselmiş olurlardı.

Gerçek anlamda her dalalet ve sapıklık şirk, bunun tersi de doğrudur. Allah Teâlâ'nın şu sözü bu gerçeği dile getirmektedir: **“Kim küfrü imanla değiştirirse,**

¹⁰⁴⁹ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 1/41.

¹⁰⁵⁰ Yasin 36/3-4.

¹⁰⁵¹ Hac 22/67.

¹⁰⁵² Hud 11/56.

¹⁰⁵³ Nisa 4/69.

kesinlikle yolun düzgününden sapıtıp dalaletе düşmüştür.”¹⁰⁵⁴ Hakeza zulüm de dalalet ve sapıklık olarak nitelendirilmektedir: **“İman eden ve imanlarını zulümle karıştırmayan kişiler vardır, işte emniyet onlara aittir ve onlar hidayet edilmiş kişilerdir.”¹⁰⁵⁵** Kısacası sapıklığın, şirkin ve zulmün konumu birdir. Bunlar birbirlerinin vazgeçilmezleri, birbirlerinin pekiştiricileridirler. Bunların her biri diğerini tanımlar veya her biri aynı zamanda diğeri demektir. Ancak müstakim yolda kesinlikle şirk ve zulüm söz konusu olamaz. Hakeza kesinlikte dalaletе düşme, sapma, günah işleme söz konusu olamaz. Kalplerin derinliklerinde bir küfür veya Allah’ın hoşnut olmadığı bir düşünce barınmaz. Bedenin organlarıyla bir günah fiili veya itaatte bir kusur işlenmez. Bu yüzden Allah’ın gazabına ve öfkesine duçar olunmaz. İşte teori ve pratik olarak gerçek tevhit budur. Bu ikisinin arasında bir üçüncü yol yoktur. Haktan sonra, sapıklıktan başka ne var ki? İşte bu yol müstakim yoldur, peygamberlerin yoludur, Hz. Peygamber’in yoludur. Bazı rivayetlerde müstakim yolun Ehl-i Beyt’in yolu olduğu nakledilmiştir. Asıl konumuz bu olmadığı için bu meselenin araştırılması başka bir fırsata havale edilmiştir.

1.1 3. Mu’tezile

Cessas’a göre müstakim yol Allah’ın kullarının kendisi vesilesiyle Ona ibadet ve kulluk ettikleri şeriat yoludur.¹⁰⁵⁶ Zemahşerî’ye göre kendilerine nimet verilen kişiler, Allah’ın gazabından ve dalaletten korunan kişilerdir. Veya mutlak nimet olan iman nimeti ile Allah’ın gazabından ve dalaletе düşmekten selamette kalmayı bir araya getiren kişilerdir.¹⁰⁵⁷ Kâdî Abdulcebbar’a göre müstakim yol Allah’ın dini ve Allah’ın kendisine nimet verdiği kişinin yoludur.¹⁰⁵⁸ Ehl-i Sünnet ve Şia mensupları müstakim yolun Hz. Peygamber’in ve diğеr peygamberlerin yolu olduğunu kesin bir dille ifade ettiklerine şahit olunmuştur, ancak Mu’tezile mensupları kendilerine nimet verilen, gazaba uğramayan ve sapıtıp dalaletе düşmeyen kişilerin açık ve net bir şekilde peygamberler olduğunu söyleyememişlerdir. Eğer ayette sözü edilen kişiler peygamberler değillerse veya Hz. Peygamber değilse kimler olabilir? Neticede ayetteki kişiler insanlardır ve Allah Teâlâ onlardan söz ederken mutlaka birilerini murat etmiştir. Bundan ötürü ayetteki kişiler peygamberlerdir ve Hz. Peygamber’dir. Onlar kendilerine verilen nimet sayesinde günah işlememişler, gazaba duçar olmamışlar ve yoldan sapıtıp dalaletin içine düşmemişlerdir. Zemahşerî nimetin iman olduğunu savunmuştur. Ancak iman az veya çok herkeste bulunmaktadır.

¹⁰⁵⁴ Bakara 2/108.

¹⁰⁵⁵ Enam 6/82.

¹⁰⁵⁶ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 4/197.

¹⁰⁵⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/16.

¹⁰⁵⁸ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhu’l-Kur’ân*, 10.

Dolayısıyla mezkur nimetin sıradan insanlarda olmayan, lakin peygamberlerde ve Hz. Peygamberde bulunan bir nimet olması gerekir. O da belki ismet nimeti olma ihtimali çok yüksektir veya nimetin kısımlarından birinin ismet olma olasılığı kesindir.

1.2. Ona Tabi Olmanın Allah'ın Sevgisine Eşit Olması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“De ki: ‘Eğer siz Allah’ı seviyorsanız bana tabi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah Ğafûr’dur, Rahîm’dir.’ De ki: ‘Allah’a ve Resûle itaat edin.’ Eğer dönerlerse kesinlikle Allah kâfirleri sevmez.”**¹⁰⁵⁹

1.2.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’nin rivayetine göre Allah’ı sevmenin ölçüsü Hz. Peygamber’e mutlak bir şekilde tabi olmaktır.¹⁰⁶⁰ Mâturîdî’ye göre Hz. Peygamber’i seven kişiden ister hoşuna gitsin ister gitmesin ona itaat etmeyi tercih etmesi istenmektedir. Ona itaat etmek ise onun bütün işlerinde olmalıdır.¹⁰⁶¹ Fahreddîn Râzî’ye göre ayet Hz. Muhammed’e tabi olmanın farz olduğunu belirtmektedir. Münafıklar, “Muhammed, Hristiyanların İsa hakkında söylediklerinin aynısını kendi için iddia ediyor” diyerek, İslâm hakkında ortaya bir şüphe atınca, Allah Teâlâ işte bu şüpheyi yok etmek için bu ayeti indirmiş ve **“De ki: ‘Allah’a ve Resûle itaat edin’”** diye buyurmuştur.¹⁰⁶² Anlaşılan o ki kayıtsız şartsız bir şekilde Hz. Peygamber’e tabii olmak ve itaat etmek gerekmektedir. Eğer Resûlullah her hangi bir konuda bir emir verirse veya her hangi bir konuyu yasaklarsa müslümanların onun emirlerine uymaları ve nehiylerinden de sakınmaları gerekmektedir. Çünkü o neyi emrederse ve neyi yasaklarsa mutlak doğrudur. Zira o masumdur.

1.2.2. Şia

Aynı şekilde Kıraatî’ye göre bu ayetlere göre Hz. Peygamber masumdur. Çünkü ona nedensiz, niçinsiz, kayıtsız şartsız, mutlak bir şekilde tabi olmak ve itaat etmek emredilmiştir. Böyle bir emir masum olmayan birisi için bilgece olmaz.¹⁰⁶³ Hüseyinî Hemedânî’ye göre Hz. Peygamber’e tabi olmak demek kesinlikle Allah

¹⁰⁵⁹ Âl-i İmran 3/31-32.

¹⁰⁶⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 3/155.

¹⁰⁶¹ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 2/354.

¹⁰⁶² Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 8/198.

¹⁰⁶³ Kıraatî, *Tefsîr-i Nûr*, 1/499.

Teâlâ'ya tabi olmak demektir. Hakeza Resûlullah'ın sünnetini, sözlerini ve davranışlarını izlemek de Allah'a itaat etmek demektir.¹⁰⁶⁴ Feyz'i Kâşânî'ye göre Hz. Peygamber buyurmuştur ki: **“Kim beni severse kesinlikle Allah'ı sevmiştir. Kim bana itaat ederse kesinlikle Allah'a itaat etmiştir.”** Ardından münafıklar dediler ki: “Kesinlikle şirke bulaştı, aynı zamanda da ondan nehiy etmektedir. Hristiyanların İsa'yı rab edindikleri gibi bizim de kendisini rab edinmemizi istemektedir.” Bu söz üzerine bu ayetler nazil oldu.¹⁰⁶⁵ Allah Teâlâ Resûlullah'a tabi olmayı emretmiştir. Tâbi olmaksa, birinin izinden ve yolundan gitmek demektir. Peygamber Efendimizin izlediği yol, Allah'ın müstakim yoludur ve insanların buna uymaları zorunluluktur. Nitekim müstakim yolun ne olduğu ile ilgili daha önceki bölümlerde açıklamalarda bulunulmuştu. Allah Teâlâ'yı sevdiğini iddia eden bir kişinin mutlak bir şekilde Hz. Peygamber'e tabi olması gerektiği buyrulmaktadır. Eğer ona tabi olmuyorsa Allah'ı sevmiyor demektir. Hakeza Resûlullah ile birlikte Allah Teâlâ'nın zikredilmesi, işin özü itibariyle itaatın aynı olduğunu vurgulamak içindir. Veya Allah Teâlâ ile birlikte Hz. Peygamber'den söz edilmesi de konunun ona tâbi olmayla ilintili olmasından dolayıdır. Yani Allah'a itaat etmekle Resûle itaat etmenin aynı şey olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla eğer Hz. Peygamber masum olmasaydı, ona itaat etmek Allah'a itaat etmek olur muydu?

1.2.3. Mu'tezile

İbn Ebi'l-Hadîd'e göre Hz. Peygamber'e tabi olmak Allah'ı sevmenin göstergesi ve ispatıdır.¹⁰⁶⁶ Zemahşerî'ye göre ayetten şu anlaşılmaktadır: Eğer hakiki anlamda Allah'a ibadet etmek istiyorsanız ve bunu seviyorsanız bana tabi olun ki yaptığınız dualar ve ibadetler kabul edilsin, böylece Allah sizden razı olsun ve sizin günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah'ı sevdiğini iddia ederse, ancak Hz. Peygamber'in sünnetine muhalefet ederse, yalan söylüyor demektir.¹⁰⁶⁷ Dolayısıyla Hz. Peygamber'e tabi olmak ve itaat etmek emredilmiştir. Ancak bu emir hiçbir şekilde kayıt ve şart altına alınmamıştır. Yani “Resûlullah'a Kur'ân'daki ayetler hususunda itaat edin” veya “Dini meselelerde tabi olun” veyahut da “Sosyal ve siyasal konularda itaat etmeyin” diye bir sınırlandırma getirilmemiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'e akla gelen ve gelmeyen her konuda itaat etmek gerekmektedir. Bu bakımdan mezhep mensuplarının bazıları mezkûr ayetlerin Hz. Peygamber'in

¹⁰⁶⁴ Hüseyinî Hemedânî, Seyyid Muhammed, *Envâr-i Dirahşân*, Tahran, Kitapfurûşîyi Lutfî, 1404, 3/55.

¹⁰⁶⁵ Feyz-i Kâşânî, *Tefsiru's-Sâfi*, 1/473.

¹⁰⁶⁶ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 10/155.

¹⁰⁶⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/353.

masumiyetine delil olduğunu açıkça söylemişler, bazıları da dolaylı bir şekilde ifade etmişlerdir.

1.3. Hak Oluşu

Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in hak oluşuyla ilgili şöyle buyurmaktadır: **“İmanlarından, Resûl'ün hak olduğuna şahitlik ettikten ve kendilerine apaçık deliller geldikten sonra kâfir olmuş bir topluluğu Allah nasıl hidayet eder? Allah, zalimler topluluğunu hidayet etmez.”**¹⁰⁶⁸

1.3.1. Ehl-i Sünnet

Mâturîdî'ye göre hakkın en önemli özelliği gerçeğe örtüşen kanıtlara ve delillere sahip olmasıdır.¹⁰⁶⁹ Fahreddîn Râzî'ye göre hak Allah'tan olan şeydir, Onun dışından olan şey hak değildir. Hak Hz. Peygamberdir ki Allah tarafından olduğu sabit olmuştur. Allah tarafından olmayan şey ise batıldır.¹⁰⁷⁰ İbn Kesîr'e göre Hz. Peygamber'in insanlara getirdiği şeylerin hak olduğu aşîkar olmuştur.¹⁰⁷¹ İsmail Hakkî Bursevî'ye göre insanlar şahit olmuşlardı ki Resûl haktır, yani sadıktır. Onun sıdkına ve sadakatine Kur'ân'da apaçık kanıtlar vardır.¹⁰⁷²

1.3.2. Şia

Tabersî'ye göre Ehl-i Kitap kendilerine ait kitaplarda Hz. Peygamber'le ilgili alametleri okumuşlardı, bu yüzden onun hak olduğunu biliyorlardı, ancak bilerek onu inkar ettiler.¹⁰⁷³ Kâşîfî Sebzivârî'ye göre Hz. Peygamber haktır ve onun sözü sıdktır.¹⁰⁷⁴ Tabâtabâî'ye göre ise bir şeyin batıl olması, o şey için bir tür varlık takdir edildikten sonra, bu takdirin realiteye, objeler dünyasına uyarlanması esnasında, takdir edilen varlığın objeler dünyasıyla örtüşmemesi demektir. Hak ise, bunun tam aksi bir anlam ifade etmektedir. Dolayısıyla, “Gök üstümüzdedir ve yer altımızdadır” şeklindeki bir söz, realiteye uygun olduğu için haktır. Çünkü bu söz irdelenip araştırıldığı zaman realiteyle örtüştüğü anlaşılmaktadır. Öte yandan, “Gök altımızdadır ve yer üstümüzdedir” dediğimiz zaman, bu sözümüz de kendisi için

¹⁰⁶⁸ Âl-i İmran 3/86.

¹⁰⁶⁹ Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 6/40.

¹⁰⁷⁰ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 4/112.

¹⁰⁷¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 2/61.

¹⁰⁷² Bursevî, İsmail Hakkî, *Tefsîru Ruhi'l-Beyân*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 2/59.

¹⁰⁷³ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 2/789.

¹⁰⁷⁴ Kâşîfî Sebzivârî, Hüseyin b. Ali, *Mevâhibun Aleyh*, Tahran, Sazmân-i Çap ve İntişârât-i İkbâl, 1369, 1/127.

takdir edilen varlık realitede kesinlik kazanmadığından, batıl olmaya mahkûmdur.¹⁰⁷⁵

1.3.3. Mu'tezile

Zemahşerî'ye göre hak Allah tarafından olduğu sabit olan şeydir. Allah tarafından olduğu sabit olmayan şey ise batıldır.¹⁰⁷⁶ Cessas'a göre hakkın en önemli sıfatı apaçık kanıt sahibi oluşudur. Apaçık kanıt sahibi olduğu için batılın kanıtını çürütmekte, böylece hak ve batılın arasındaki fark ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁷⁷

Mezkûr mezhep mensuplarının Hz. Peygamber'in hak olduğunu açıklayan bölüme teveccühlerinin ve ilgilerinin az olduğu müşahede edilmiştir. Her halükarda anlaşılan o ki, hak batılın karşısı olan bir kelime veya şeydir. Yani bir şey hak ise artık o şey batıl olmaz veya onda batıl gerçekleşmez. Râgıb İsfahânî, hak kelimesinin asıl anlamının “Mutabakat ve muvafakat” olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷⁸ Yani bir şeyin aslı ile sıfatının uyum içinde olmasıdır. Örneğin hak kelimesi Allah Teâlâ'nın sıfatlarından biridir. Çünkü rab, ilah, yaratan, öldüren, diriltten, yöneten gibi tanrısal sıfatlar gerçek anlamda Allah Teâlâ'ya uymaktadır. Bu nedenle şöyle buyurmaktadır. **“Allah işte budur, sizin Hak Rabbinizdir. Haktan sonra dalaletten başka bir şey yoktur.”**¹⁰⁷⁹ Hakeza Allah katından geldiği, melekler vasıtasıyla getirilirken bozulmadığı, Hz. Peygamber'in kalbine inerken batıla bulaşmadığı, o günden bu güne kadar tahrif olmadığı ve kıyamete kadar da tahrif edilemeyeceği için Kur'ân-ı Kerim hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Muhakkak ki o (Kur'ân) kesin bir haktır.”**¹⁰⁸⁰ Hakeza İslam dini,¹⁰⁸¹ vahiy,¹⁰⁸² kıyamet,¹⁰⁸³ kible,¹⁰⁸⁴ ilahî davet¹⁰⁸⁵ gibi varlıklar da hak olarak tanımlanmaktadır. Bu varlıkların en önemli ortak özellikleri, hak oldukları için, kendilerinde şek, şüphe, yalan, yanlış, batıl gibi bir unsurun olmamasıdır. Bu durumun diğer adı ismettir ve korunmuşluktur. Bu bakımdan “Allah Teâlâ'nın emirlerinin bir kısmı doğru ve bir kısmı da yanlıştır” diye bir şöyle söylenemez. Veya “İslam dininin bir kısmı hak ve bir kısmı da batıldır” diye bir şey söylemek mümkün değildir. Veyahut da

¹⁰⁷⁵ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 11/525.

¹⁰⁷⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/204.

¹⁰⁷⁷ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 2/172.

¹⁰⁷⁸ Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı'l-Kur'ân*, 246.

¹⁰⁷⁹ Yunus 10/32.

¹⁰⁸⁰ Vakıa 69/51.

¹⁰⁸¹ Saf 61/9.

¹⁰⁸² Muhammed 47/2.

¹⁰⁸³ Ahkaf 46/17.

¹⁰⁸⁴ Bakara 2/144.

¹⁰⁸⁵ Rad 13/14.

“Kur’ân’ın bir bölümü korunmuş ve bir bölümü de tahrif edilmiştir” diye bir şeye inanmak kabul edilemez. Hakeza Hz. Peygamber de hak olduğu için onun da kendisine, risaletine, peygamberliğine, davranışlarına, sözlerine, ahlaklarına şek, şüphe, yalan, yanlış, batıl gibi bir unsurun karışması olanaksızdır. İşte bu durumun diğer adı masumiyettir yani günahsızlıktır. Diğer taraftan hak kelimesinin diğer adı sıdktır. Sıdk özelliğine sahip olan kişiye sıddık veya sadık denir ki, daha önceki bölümlerde bu sıfatın da peygamberlerin ismetine delalet eden özelliklerden biri olduğu ispat edilmişti. Dolayısıyla hak kelimesi de onların ve Hz. Peygamber’in ismetine ve günahsızlığına delalet etmektedir.

1.4. Kurtuluş İpi Oluşu

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Allah’tan olan ipe ve insanlardan olan ipe tutunmaları dışında, nerede bulunsalar üzerlerine zillet damgası vurulmuştur.”**¹⁰⁸⁶

1.4.1. Ehl-i Sünnet

Mâturîdî’ye göre Mukatil bu ayette insanlar ile murat edilenin özellikle Hz. Peygamber olduğunu söylemiştir.¹⁰⁸⁷ Sa’lebî’ye göre Allah’tan olan ip, Allah’ın akdidir. İnsanlardan olan ip Hz. Muhammed ve müminlerdir.¹⁰⁸⁸ Kurtubî’ye göre insanlar Hz. Muhammed ve müminlerdir.¹⁰⁸⁹ Şevkânî’ye göre insanlardan olan ip müslümanların zimmetidir. Bazıları da insanlarla murat edilenin Hz. Muhammed olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁹⁰ Fahrreddîn Râzî’ye Hz. Peygamber Allah’ın ipiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: **“Allah’ın ipi Kur’ân’dır.”**¹⁰⁹¹ Âlûsî’ye göre onlar hangi durumda olurlarsa olsunlar zilletten uzak kalamazlar, ancak Allah Teâlâ’nın zimmetine yani Onun kitabına ve müslümanların zimmetine sarılmaları müstesnadır. Çünkü onlar ancak bu ikisiyle öldürülmekten, esir olmaktan, soykırıma uğramaktan ve mallarının yağmalanmasından sağ salim kalabilirler.¹⁰⁹²

1.4.2. Şia

¹⁰⁸⁶ Âl-i İmran 3/112.

¹⁰⁸⁷ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 2/457.

¹⁰⁸⁸ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 3/129.

¹⁰⁸⁹ Kurtubî, *el-Câmi*, 4/174.

¹⁰⁹⁰ Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, 1/426.

¹⁰⁹¹ Fahrreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 8/311.

¹⁰⁹² Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 2/245.

Kummî'ye göre Allah'tan olan ip Onun akdi ve insanlardan olan ip de Hz. Peygamber'in akdidir.¹⁰⁹³ Sâdikî Tehrânî'ye göre Allah'tan olan ip Onun kitabıdır. İnsanlardan olan ip masum peygamberlerdir, müminler değil.¹⁰⁹⁴ Ebu'l-Futûhi Râzî insanların kimler olduğuyla ilgili olarak genelin "Hz. Peygamber ve onun naipeleridir" diye söylediklerini aktarmış, ancak bu görüşe sahip olanlardan her hangi birinin ismini vermemiştir.¹⁰⁹⁵

1.4.3. Mu'tezile

Cessas'a göre ip güvence ve kurtuluş nedenidir.¹⁰⁹⁶ Zemahşerî'ye göre Allah'tan olan ip Allah'ın zimmeti ve insanlardan olan ip müslümanların zimmetidir.¹⁰⁹⁷ Kâdî Abdulcebbar'a Allah'ın ipi; Onun dini ve şeraitidir, Onun kitabına ve Resûlüne sarılmaktır.¹⁰⁹⁸ Dolayısıyla anlaşılan o ki Allah'tan olan ipe ve insanlardan olan ipe sarılmayanlar nerede bulunurlarsa bulunsalar zelil, rezil, rüsva, perişan olacaklardır. Başka bir ifadeyle yalnızca Allah'tan olan ipe ve insanlardan olan ipe sarılanlar kurtuluşa ereceklerdir. **"Nerede bulunsalar"** ifadesi "Nerede olursa olsunlar" diye de anlaşılabilir ve sadece toprak parçasıyla ilgili değildir. Dolayısıyla "Hangi din, hangi mezhep, hangi inanç, hangi ideoloji üzerine olursa olsunlar zelil, rezil, rüsva, perişan olacaklardır" şeklinde anlaşılabilir. Kur'ân ayetleri evrenseldir. Bu ayet de evrenseldir. Belli bir zaman, belli bir mekân, belli bir insan grubu için sınırlandırılmazlar. Dolayısıyla bu ayet herkesi kapsamaktadır. Yani Yahudileri, Hristiyanları, müşrikleri de kapsamaktadır. Hatta Müslümanları dahi içine almaktadır. Çünkü Allah Teâlâ kurtuluş için iki şart belirlemiş ve bu iki şarta sarılmayanlar kurtuluşa eremeyeceklerdir. Eğer Müslüman da olsa Allah'tan olan ipe ve insanlardan olan ipe sarılmazsa kurtulamayacaktır.

Pekâlâ **"Allah'tan olan ip"** nedir? Yukarıdaki yapılan araştırmada da görüldüğü gibi **"Allah'tan olan ip"** İslam, Kur'ân-ı Kerim, Allah'ın dini, Allah'ın kitabı, Allah'ın akidi gibi ifadelerle açıklanmıştır. Bu isimlerin zahirleri farklı olsa da batınları aynıdır. Hepsi Allah'ın vahiyleriyle ve kanunlarıyla ilgili bilgileri içermektedir. Dolayısıyla insanların dünyada da ahirette de rezil, rüsva, perişan olmamaları için bunlara inanmaları ve bunların peşinden gitmeleri zorunluluğu bulunmaktadır. Mezkûr varlıkların en önemli ortak özelliklerinden biri de şek, şüphe, yalan, yanlış, tahrif, bozulma gibi şeylerden uzak bulunmalarıdır. Başka bir

¹⁰⁹³ Kummî, *Tefsiru'l-Kummî*, 1/110.

¹⁰⁹⁴ Sâdikî Tehrânî, *el-Furkân*, 5/339.

¹⁰⁹⁵ Ebu'l-Futûh-i Râzî, *Ravzu'l-Cenân*, 5/17.

¹⁰⁹⁶ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 2/313.

¹⁰⁹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/402.

¹⁰⁹⁸ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzihu'l-Kur'ân*, 73.

ifadeyle mezkûr unsunlar masum ve paktırlar. **“Allah’tan olan ip”** ifadesini biraz daha açık ve net bir şekilde söylemek gerekirse **“Kur’ân-ı Kerim”** diye söylemek gerekir. Nitekim Allah Teâlâ başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **“Hep birlikte Allah’ın ipine yapışın, fırkalara bölünüp parçalanmayın.”**¹⁰⁹⁹ Bu ayette de **“Allah’ın ipi”** diye söz edilmekte ve Hz. Muhammed de bu ayetteki Allah’ın ipini Kur’ân-ı Kerim olarak açıklamaktadır. Nitekim bu konuda şöyle buyurmuştur: **“İyi bilin ki, yakında fitne çıkacaktır”** Bunun üzerine **“Ondan nasıl kurtulunur?”** denilince şöyle buyurmuştur: **“Allah’ın Kitabıdır. Onda, sizden öncekilerin kıssaları, sizden sonrakilerin haberi ve aranızdaki meselelerin hükmü ve çözümü mevcuttur. O, Allah’ın sağlam ipidir.”**¹¹⁰⁰ Kur’ân-ı Kerim’in birçok özelliği vardır. Örneğin; hidayetçi, nur, hatırlatıcı, öğüt verici, sağlam ip, sözlerin en güzeli, ulu, mübarek gibi... Ancak Kur’ân-ı Kerim’in çok önemli bir özelliği daha vardır. O da şudur ki Kur’ân-ı Kerim’de şüphe, yalan, yanlış, batıl, tahrif, bozulma diye bir şey yoktur. Başka bir ifadeyle Kur’ân-ı Kerim masum ve hatasızdır. Nitekim Allah Teâlâ onun hakkında şöyle buyurmaktadır: **“O, Aziz (yenilmez) bir Kitaptır. Batıl, ona önünden de, ardından da gelemmez. (Çünkü) Hikmet sahibi, çok övülen (Allah)’tan indirilmedir.”**¹¹⁰¹ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle Zikri (Kur’ân’ı) biz indirdik biz ve şüphesiz onun koruyucuları da biziz.”**¹¹⁰² Netice olarak insanların kurtuluşu için sunulan ilk şartın Kur’ân-ı Kerim olduğu ve masum yani korunmuş kılındığı anlaşılmaktadır.

Pekâlâ, **“İnsanlardan olan ip”** nedir? Bazıları insanlarla murat edilen kişilerin Müslümanlar veya devletler veyahut da süper devletler olduğunu, dolayısıyla bunlarla yapılan anlaşmanın da kurtuluş ipi konumunda bulunduğunu zannetmişlerdir. Ancak bu olanaksızdır. Çünkü insanlar, Müslümanlar, süper devletler az veya çok günah ve zulüm işlemişlerdir, işlemektedirler. Kanunlarının ve yasalarının çoğu Allah’ın dinine uymamaktadır. Dolayısıyla masum ve hatasız değildirler. Dolayısıyla kendilerini dahi kurtaramamışlardır. Peki, kendilerini dahi kurtaramayan kişiler diğer insanları nasıl kurtaracaklar? İşte bu yüzden Allah Teâlâ bütün insanların, Müslümanların, süper devletlerin kurtuluşu için iki şart koşturmuş ki bunlar her türlü hatadan korunmuşlardır. Birinci şart Kur’ân-ı Kerim’dir. Kur’ân-ı Kerim’in masum, hatasız ve yanlışsız olduğu anlaşılmıştı. Bu bakımdan ikinci şart da birinci şart gibi masum, pak, mutahhar, yanlışsız ve günahsız olmalıdır. O da Hz. Peygamber Efendimizdir. Bazıları **“İnsanlardan olan ip”** ifadesinde ‘İnsanlar’ kelimesi çoğul kullanılmıştır, oysa Hz. Muhammed tektir, bu bir çelişki değil

¹⁰⁹⁹ Âl-i İmran 3/103.

¹¹⁰⁰ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 8/311.

¹¹⁰¹ Fussilet 41/41-42.

¹¹⁰² Hicr 15/9.

midir?” diye sorabilirler. Buna birkaç şekilde cevap verilebilir: İlk olarak; “İnsanlar” ile murat edilen kişiler peygamberler topluluğudur. **“İnsanlardan olan ip”** de Hz. Peygamberdir. Çünkü Allah Teâlâ diğer insanların kurtuluşu için peygamberleri göndermiştir ve her peygamber kendi yaşadığı dönemde kurtuluş ipi konumundaydı. Hz. Peygamber ise hem kendi dönemi hem de kendisinden sonraki dönemler için kurtuluş ipi konumundadır. Zira onun peygamberliği evrenseldir. İkinci olarak; “İnsanlar” ile murat edilen kişiler Hz. Peygamber ve onun Ehl-i Beytidir. Nitekim Resûlullah şöyle buyurmuştur: **“Size önemli iki şey bırakıyorum. Bunlardan birisi, semadan yeryüzüne uzatılmış bir ip olan Allah’ın Kitabı, diğeri de benim neslim, yani Ehl-i Beyt’imdir.”**¹¹⁰³ Dolayısıyla Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt’ten olan birisi **“İnsanlardan olan ip”** konumundadır ve bu ipe tutunan kişi rezil, rüsva, perişan olmayacaktır. Üçüncü olarak; her halükarda Hz. Peygamber ayette sözü edilen insanlardan biri olduğuna göre onun sözü, sünnetleri, davranışları, ahlakları, ıkrarları, kısaca her şeyi “İp” konumundadır.¹¹⁰⁴ Kim bu ipe tutunursa kurtulacaktır. Eğer ipte bir kusur, bir yanlış, bir hata, bir çürümüşlük, bir günah olsaydı, Allah Teâlâ tarafından, Kur’ân-ı Kerim’de, mutlak olarak, kayıtsız şartsız bir şekilde, kurtuluş ipi olarak gösterilir miydi?

1.5. Hıyanetten Uzak Oluşu

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Hiçbir peygambere hıyanet etmek yakışmaz. Kim hıyanet ederse kıyamet gününde hıyanet ettiği şeyi getirecektir.”**¹¹⁰⁵

1.5.1. Ehl-i Sünnet

Fahreddîn Râzî’ye göre ayetin nüzul sebebiyle ilgili olarak şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber savaşların birisinde bir takım ganimetler elde etmiş, sonra da, elde ettiği bu ganimetleri bir araya toplamış, ama bazı sebeplerden dolayı ganimetlerin taksim edilmesi gecikmişti. Bundan dolayı bir topluluk ona gelerek, “Ganimetlerimizi taksim etmiyor musun?” deyince, Resûlullah şöyle buyurmuştur: **“Eğer sizin Uhud dağı kadar altınınız olsa, ondan tek bir dirhemini bile alkoymam. Siz, ganimetlerinize hıyanet ettiğimi mi sanıyorsunuz?”** Bu olaydan sonra bu ayet inmiştir.¹¹⁰⁶ Mâturîdî’ye göre Hz. Peygamber hıyanet etmez. Onun

¹¹⁰³ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 8/311.

¹¹⁰⁴ Burada sözü dilen sünnetler ve sözler sahih olanlardır.

¹¹⁰⁵ Âl-i İmran 3/161.

¹¹⁰⁶ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 9/412.

ganimet konusunda hıyanet etmesi caiz değildir. Bu konuyu biliyordu. Allah ona bazı rivayetlere göre şöyle bildirmişti: “Bir gün bir kabrin yanından geçti. Hz. Peygamber ‘O azap içindedir’ diye buyurdu. Sahâbîler ‘Ey Allah’ın Resûlü! Niçin azap içindedir?’ diye sordular. Şöyle buyurdu: ‘Çünkü o iki dirhem veya benzeri kadar ganimetlerden almıştı.’”¹¹⁰⁷ Beyzâvî’ye göre bir peygamberin ganimetler konusunda hıyanet etmesi doğru değildir. Çünkü hıyanet peygamberlikle çelişmektedir.¹¹⁰⁸

1.5.2. Şia

Tabâtabâî’ye göre “**Hiçbir peygambere hıyanet etmek yakışmaz...**” diye bir ifadenin kullanılmasının anlamı, peygamberlik makamını, mutahhar ve masum olduğu için, kötülüklerden ve çirkinliklerden tenzih etmektir.¹¹⁰⁹ Mekârim Şîrâzî’ye göre Allah Teâlâ bu ayette peygamberlerin kutsal makamını her türlü hıyanetten münezzeh olarak ilan etmiştir.¹¹¹⁰ Kureşî’ye göre ayet genel bir hükmü beyan etmektedir. O da şudur ki hiçbir peygamber hıyanet etmez, çünkü peygamberler masumdurlar, onların hıyanet etmeleri makul değildir.¹¹¹¹

1.5.3. Mu'tezile

Zemahşerî’ye göre bir peygamberin hıyanet etmesi doğru olamaz. Yani peygamberlik hıyanetle çelişmektedir. Resûlullah hıyanetten teberri ve tenzih edilmiş, böylece peygamberlik ve hıyanetin çelişen iki unsur olduğu belirtilerek onun ismetine dikkat çekilmiştir.¹¹¹² Kâdî Abdulcebbar’a göre bir kıraate göre, Hz. Peygambere hıyanet nispeti verilemez. İkinci kıraate göre ise, onun hıyanet etmesi mümkün değildir. Sonuç olarak Allah onu her iki durumdandan da münezzeh kılmıştır.¹¹¹³ Cessas’a göre Bedir gününde bazı ganimetler kaybolmuştu. Bazıları Hz. Peygamber’in aldığını sandılar. Bunun üzerine mezkur ayet inmiştir.¹¹¹⁴

Anlaşılan o ki ganimetler bazı rivayetlere göre Bedir savaşında, bazı rivayetlere göre Uhud savaşında, bazı rivayetlere göre Hevazin savaşında elde edilmişti. Ancak asıl konu bu değildir. Asıl konu “Bir peygamber hıyanet edebilir

¹¹⁰⁷ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 2/519.

¹¹⁰⁸ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/46.

¹¹⁰⁹ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 4/57.

¹¹¹⁰ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 3/152.

¹¹¹¹ Kureşî, *Tefsîr-i Ahsenu'l-Hadîs*, 2/220.

¹¹¹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/433.

¹¹¹³ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhu'l-Kur'ân*, 83.

¹¹¹⁴ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 2/331.

mi?” konusudur. Dolayısıyla bu konu üzerinde yoğunlaşmak gerekmektedir. Ayetten anlaşılan o ki peygamberlik ile hıyanet bir arada bulunamazlar. Yani bir peygamber bir kere dahi olsun hıyanet edemez ve hainlik yapamaz. Veya bir hain hiçbir şekilde peygamber olamaz. Çünkü hıyanet, dünyada utanç, ahirette de ateşe girme sebebidir. Hıyanet eden ve ona istekli olan nefis, son derece alçak bir nefistir. Oysa peygamberlik, insanî mertebelerin en yücesidir. Bundan dolayı peygamberlik makamı ancak son derece yüce ve şerefli şahsiyetlere yakışır. Aynı kişide hem peygamberliğin hem de hıyanetin bulunması olanaksızdır. Bu bakımdan Hz. Muhammed peygamber olduğu için her türlü hıyanetten masum ve münezzehtir.

Bu bakımdan Allah Teâlâ'nın **“Hiçbir peygambere hıyanet etmek yakışmaz...”** diye bir ifade kullanmasının anlamı, peygamberlik makamı mutahhar ve masum olduğu için, onu her türlü kötülüklerden ve çirkinliklerden tenzih etmektir. Başka bir ifadeyle Hz. Peygamber (s.a), Rabbine ya da insanlara hıyanet etmekten münezzehtir. İnsanlara hıyanet etmek de, Allah'a hıyanet etmenin türlerinden biridir. Üstelik durum şu ki, hıyanet eden kimse, Rabbinin huzuruna o hıyaneti ile çıkacak, sonra da yaptığıının cezasına eksiksizce çarptırılacaktır. Ayet ganimetlerin taksimi, insanların emanetleri, Allah'tan vahyi alıp insanlara ulaştırma, insanların namusları ve diğer konuların hepsinde peygamberlerden her türlü hıyaneti tenzih etmektedir. Çünkü ayette her hangi bir şekilde kısıtlama yoktur. Dolayısıyla “Hz. Peygamber ganimetler konusunda hıyanet etmez, ama başka bir konuda hıyanet yapabilir” diye düşünmek son derece yanlıştır. Nitekim Allah Teâlâ başka bir ayette de hiçbir peygamberin tevhid, risalet, ibadet, kulluk gibi konularda da hıyanet etmesinin olanaksız olduğunu şu şekilde buyurmaktadır: **“Hiçbir insana yakışmaz ki, Allah ona kitap, hüküm (hikmet) ve peygamberlik versin de, sonra insanlara ‘Allah’ı bırakıp bana kullar olun’ desin; ancak ‘Öğrettiğiniz kitap ve okuduğunuz şeyler gereğince Rabbe halis kullar olun!’ der.”**¹¹¹⁵ Hakeza Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Bir kimseyi bir işe gönderirsek, o da bir şekilde bir hainlik yaparsa, onu boynunda taşıyarak kıyamet gününe gelir.”**¹¹¹⁶ Resûlullah bu hadisinde gönderilen işin ne olduğunu belirtmemiş ve genel bir ifade kullanmıştır. Dolayısıyla hangi iş olursa olsun hıyanet etmek haramdır. Hekaza şöyle buyurmuştur: **“Yöneticelere verilen hediyeler hıyanettir.”**¹¹¹⁷ Hakeza şöyle buyurmuştur: **“Ne hıyanet ne de hırsızlık vardır.”**¹¹¹⁸ Bunları bilen ve insanlara hıyanet etmemelerini söyleyen bir peygamber bizzat kendisi aynı şeyleri yapar mıydı? Elbette ki böyle bir şey hiçbir peygambere yakışmaz. Netice olarak şu

¹¹¹⁵ Âl-i İmran 3/79.

¹¹¹⁶ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 9/411.

¹¹¹⁷ a.g.e.

¹¹¹⁸ a.g.e.

anlaşılmaktadır ki mezhep mensuplarına göre Hz. Peygamber ve diğer peygamberler her türlü hıyanetten beri ve uzak idiler, yani masum ve mutahhar idiler.

1.6. Ona İtaatin Kayıtsız Şartsız Emredilişi

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Resûle ve sizden olan Emir Sahiplerine de itaat edin. Eğer bir şeyde tartışırsanız, onu Allah’a ve Resûle döndürün eğer Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsanız. Bu, daha hayırlı ve sonuç bakımından daha güzeldir.”**¹¹¹⁹

Kur’ân-ı Kerim incelendiği zaman Allah Teâlâ’nın ısrarla birçok ayette ve birçok surede Hz. Peygamber’e her konuda kayıtsız şartsız bir şekilde itaat edilmesini emrettiği görülmektedir. Her ayette de ona itaatin rahmet, iman, cennet, kurtuluş, hidayet, merhamet, başarı gibi kesin sonuçları olduğu bildirilmektedir. Daha fazla bilgi için dipnottaki ayetlere bakmak mümkündür.¹¹²⁰

1.6.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre ayetin anlamı şöyle olmaktadır: Allah’ın Resûlü olan Hz. Muhammed’e itaat edin. Çünkü ona itaat etmek, Rabbinize itaat etmektir. Siz, Allah’ın size ona itaat etmeyi emrettiği için itaat etmelisiniz. Allah’a itaat Onun kitabına ve Hz. Peygamber’e itaat de onun sünnetine uymakla gerçekleşir.¹¹²¹ Mâturîdî’ye göre Resûlullah’a itaat etmek Allah’a itaat etmektir. Çünkü Allah Teâlâ ona itaat edilmesini emretmiştir. Allah Teâlâ’ya kitabındaki emrettiği ve yasakladığı şeylerde, Hz. Peygamber’e de sünnetindeki emrettiği ve yasakladığı şeylerde itaat etmek gerekir.¹¹²² Fahreddîn Râzî’ye göre Allah Teâlâ bu ayette “Emir Sahiplerine” itaat etmeyi mutlak bir şekilde emretmiştir. Allah’ın, kendisine itaat etmeyi kayıtsız şartsız bir şekilde emrettiği kimsenin, hatadan masum olması gerekir.¹¹²³

1.6.2. Şia

Mekârim Şîrâzî’ye göre Aslında evrende kendisine itaatin farz olduğu yegâne varlık Allah Teâlâ’dır. Diğer makamlara itaatin meşruiyeti de buradan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden kime itaat farz olmuş ise aslında Allah’a itaat edilmiş

¹¹¹⁹ Nisa 4/59.

¹¹²⁰ Âl-i İmran 3/132; Enfâl 8/1, 20, 46; Nisa 4/69; Nur 24/52, 54, 56; Ahzab 33/71; Muhammed 47/33; Fetih 48/17; Hucurat 49/14; Mücadele 58/13; Teğabun 64/12.

¹¹²¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 5/93.

¹¹²² Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 3/226.

¹¹²³ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 10/112.

demektir. Hâkimiyet yalnızca Allah’a aittir. İtaat de yalnızca Allah’a olur. Bundan dolayı masum peygamberlere ve imamlara itaat ettiğimiz zaman Allah’a itaat etmiş olarak sayıyoruz.¹¹²⁴ Tabâtabâî’ye göre şüphe edilmemesi gereken husus şudur: Ayette emredilen itaat mutlaklıdır. Hiçbir şarta bağlı değildir ve hiçbir kayıtlı da sınırlandırılmamıştır. Bu da Resûlullah’ın gerçekte Allah’ın hükmüne ters düşen hiçbir şeyi emretmeyeceği ve yasaklamayacağı gerçeğine delildir. Aksi hâlde Allah Teâlâ’nın ona kayıtsız şartsız bir şekilde itaat etmeyi zorunlu kılması çelişki olurdu. Hz. Peygamber’in hükmü ile Allah’ın hükmü arasındaki uyum, ancak Hz. Muhammed’in ismet ve masumiyet sıfatı sayesinde gerçekleşebilir.¹¹²⁵ Sâdîkî Tehrânî’ye göre Allah’ın kitabına ve Resûlullah’ın (s.) sünnetine müracaat etmek gerekir. Allah Teâlâ kitabın dışında Hz. Peygamber’e özel şeyler göstermiş ve öğretmiştir. Asıl itibarıyla Kur’ân masumdur, Resûlullah da masumdur.¹¹²⁶

1.6.3. Mu’tezile

Zemahşerî’ye göre herhangi bir şey konusunda ihtilaf yaşarsanız o konuyu Allah’a ve Resûlüne götürün. Yani Allah’ın kitabına ve Resûlullah’ın sünnetine müracaat edin.¹¹²⁷ Kâdî Abdulcebbar’a göre Hz. Peygamber’den içinde itaat emrinin geçtiği sözden başkası alınmaz. Zahirî bu konuyla ilgili olan diğer meseleler ahlâkî’l-âhâd hükmündedir.¹¹²⁸ Cessâs’a göre kayıtsız şartsız bir şekilde Hz. Peygamber’e itaat etmek farzdır, çünkü ona itaat etmek Allah’a itaat etmek ve ona isyan etmek Allah’a isyan etmektir.¹¹²⁹

Dolayısıyla Allah Teâlâ öncelikle “**Allah’a itaat edin**” diye kendisine itaat edilmesini istemiştir. Peki, ama hangi konularda itaat etmek gerekir? Dinî, siyasî, politika, sosyal, bireysel, ailesel, toplumsal, yiyecek, içecek gibi konuların hangisinde itaat edilmelidir? Bazı şeylerde mi itaat edilmelidir yoksa her şeyde mi? Hem bu ayetteki ifadeye hem diğer ayetlerdeki vurgulara hem de akıl ve mantık açısından düşünüldüğü zaman Allah Teâlâ’ya her konuda itaat edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu ayette de itaatin sınırları hiçbir şekilde kayıt ve şart altına alınmamıştır. Hakeza hemen ardından Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e de itaat edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Kendisiyle ilgili itaat emriğini verdiği gibi Resûlullah’a itaat emrini de hiç bir şeyle sınırlandırmamıştır. Dolayısıyla Allah’ın, kendisine itaat etmeyi kayıtsız şartsız emrettiği Resûlullah’ın, her türlü hatadan

¹¹²⁴ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 27/450.

¹¹²⁵ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 4/389.

¹¹²⁶ Sâdîkî Tehrânî, *el-Furkân*, 7/133.

¹¹²⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/524.

¹¹²⁸ Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, 17/264.

¹¹²⁹ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 3/180.

masum, mutahhar, tertemiz, korunmuş olması gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü onun hatadan masum olmaması ve hata edebileceğinin kabul edilmesi durumunda, Allah ona itaat etmeyi ve tabi olmayı emretmiş olur. Bu durumda ise, diğer insanlara o hatayı işlemeyi emretmek olur. Hâlbuki hata, zaten hata olduğu için yasaklanmıştır. Bu ise, aynı işte emir ve yasağın birleşmesi neticesine götürür ki bu olanaksızdır. Allah Teâlâ'nın böyle bir emir vermesi mümkün değildir. Böylece Allah Teâlâ'nın kendisine mutlak olarak itaat etmeyi emrettiği Hz. Peygamber'in hatadan uzak olması gerektiği sabit olmaktadır.

Diğer taraftan Hz. Peygamber'in birçok görevi vardı. Vahiy alma ve anlatma konusunda görevini ikiye ayırmak mümkündür. Birincisi kendisine vahiy edilen Kur'ân-ı Kerim'in zahirini ve görünen kısmını insanlara okumak, bildirmek ve öğretmektir. Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“O (Allah) ümmiler içinde kendilerinden bir Resûl gönderdi ki onlara Onun ayetlerini okur, onları arındırır, onlara kitabı ve hikmeti öğretir.”**¹¹³⁰ Resûlullah bu konuda yani Kur'ân-ı Kerim'i almada, öğrenmede, öğretmede, ulaştırmada masum ve hatasızdı. Dolayısıyla bu konuda ona kayıtsız şartsız itaat etmek gerekmektedir. Onun ikinci görevi ise vahyin görünmeyen kısımlarıyla ilgili vazifesiydi. Hz. Peygamber bu bölümde öğretilen ve gösterilen bilgileri de öğretmekle, yaşamakla, uygulamakla yükümlüydü. Örneğin Kur'ân-ı Kerim'de namaz kılınması emredilmiş, ancak kaç rekât kılınacağı, kıyamda ve kıraatte nelerin okunacağı, rükûların ve secdelerin nasıl yapılacağı, onlarda nelerin söyleneceği gibi konular Kur'ân'ın dışında bir vahiy türü olarak ona öğretilmiş ve gösterilmişti. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Sana Zikri (Kur'ân'ı) insanlara kendileri için indirilen şeyleri açıklamak için indirdik.”**¹¹³¹ Tebliğ ile beyan etmenin arasındaki fark çok açıktır. Tebliğ Kur'ân-ı Kerim'in zahirini insanlara ulaştırmak, okumak, anlatmaktır. Ancak beyan ise onun zahirinde görünmeyen şeyleri açıklamaktır. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“Allah'ın sana gösterdiği şeylerle insanlar arasında hükmetmen için kesinlikle biz sana kitabı hak ile indirdik.”**¹¹³² Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e melekler veya başka bir vasıtayla hükümlerin nasıl uygulanacağını da gösteriyordu. Yani Kur'ân'da açık bir hüküm bulunmaktadır, ancak nasıl uygulanacağı yazmamaktadır. İşte bu hükmün uygulama şekli de özel olarak gösterilip öğretiliyordu. Örneğin namazın kılınış şekli gibi. Elbette bu durum sadece namazla sınırlı değildir. Kur'ân-ı Kerim'de genel olarak ve kısaca isminden sözü edilen veya edilmeyen devlet yönetimi, adalet, sosyal ve siyasal ilişkiler, bireysel hayat, zekat, hac, savaş, yiyecekler, içecekler, dost, düşman gibi konuların hepsi bu şekilde

¹¹³⁰ Cuma 62/2.

¹¹³¹ Nahl 16/44.

¹¹³² Nisa 4/105.

kendisine açıklanmıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber bu konularda da masum ve hatasızdı. İşte bu yüzden Allah Teâlâ hem Peygamber Efendimiz hem de diğer peygamberler hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Biz hiçbir Resûlü, Allah’ın izniyle itaat edilmesinin dışında (bir amaçla) göndermedik.”**¹¹³³

Hz. Peygamber’e mutlak bir şekilde itaat edilmesinin Allah Teâlâ’ya itaat etmek anlamına geldiği, ayetlere ilave olarak, sahih rivayetlerde de belirtilmiştir. Zaten rivayetlerin sahih olmasının en önemli kriterlerinden biri de Kur’ân-ı Kerim’e uygun olmasıdır. Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: **“Kim bana itaat ederse, kesinlikle Allah’a itaat etmiştir. Kim de bana isyan ederse, kesinlikle Allah’a isyan etmiştir.”**¹¹³⁴ Resûlullah’a isyan konusunda belki akla silahlı başkaldırı ve saldırı gibi büyük düşmanlıklar gelmiş olabilir. Kesinlikle bunlar da ona isyan etmenin ve neticede Allah’a isyan etmenin türlerindendir. Ancak bunu sadece bunlarla sınırlandırmak için her hangi bir kanıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in sözlerine, hadislerine, davranışlarına, uygulamalarına, sünnetlerine, ahlaklarına ve onunla ilgili olan her hangi küçük bir şeye dahi itiraz etmek veya onları kabul etmemek de isyan etmek hükmüne girmektedir. İşte bu da Resûlullah’ın masum ve mutahhar olduğunun delillerinden birisidir.

Netice olarak mezkur ayete istinaden Şia alimleri açık bir şekilde Hz. Peygamber’in masum olduğunu savunmuşlardır. Ehl-i Sünnet mensupları ise ayetin tefsirinde onun açıkça masum ve mutahhar olduğunu söylemeseler dahi kullanmış oldukları ifadelerden bunu kastettikleri anlaşılmaktadır. Özellikle Fahreddîn Râzî “Emir Sahipleri” konusunda onların kesinlikle masum olmaları gerektiğini ifade etmiştir. Eğer Emir Sahipleri masum iseler Hz. Peygamber masum olmaya onlardan daha evla ve daha layık değil midir? Mu’tezile mensupları ise Hz. Peygamber’in masum olmadığı imasını vermişlerdir. Hatta Kâdî Abdulcebbâr “İtaat edin, şu işi yapın, şunu yapmayın” gibi bir emir ve yasak olmadığı sürece Hz. Peygamber’e itaat etmenin şart olmadığını dahi savunmuştur.

1.7. Gönderilme Nedeninin Mutlak İtaat Olması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Biz hiçbir Resûlü, Allah’ın izniyle itaat edilmesinin dışında (bir amaçla) göndermedik. Eğer onlar kendilerine zulüm ettikleri zaman, sana gelselerdi, sonra da Allah’tan bağışlanma dileselerdi ve**

¹¹³³ Nisa 4/64.

¹¹³⁴ Buhârî, “Cihâd ve’s-Siyer”, 108 (No. 2957).

Resûl de onlar için bağışlanma dileseydi, kesinlikle Allah tevbeleri kabul eden ve Rahîm olarak bulurlardı.”¹¹³⁵

1.7.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre ayetten şöyle anlaşılmaktadır: Ey Muhammed! Biz istisnasız gönderdiğimiz her peygambere itaat edilmesini farz kıldık. Ey Muhammed! Sen de kendilerine itaat olunmaları farz olan peygamberlerdensin.¹¹³⁶ Dolayısıyla ayet-i kerime münafıklardan ve kâfirlerden, hüküm ve yargı isteyen sahâbîlere ve müslümanlara bir kınamadır. Onlar, hakkında tartışıkları konuyu Hz. Peygamber’den yüz çevirerek hüküm vermesi ve yargıda bulunması için tağuta götürebileceklerini ve aynı zamanda da Allah’ın Hz. Peygamber’e indirdiği şeylere inanabileceklerini sanıyorlardı. Nitekim bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Sana indirilen şeylere ve senden önce indirilen şeylere iman ettiklerini sanan kişileri görmedin mi? Bunlar, tağut’un önünde muhakeme olmayı istemektedirler; oysa onlar onu reddetmekle emrolunmuşlardır. Şeytan da onları uzak bir sapıklıkla dalaletle düşürmek ister.”¹¹³⁷** Ancak Allah Teâlâ onlara şu şekilde buyurmuş olmaktadır: Biz istisnasız her peygamberi kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Çünkü her peygamber günahsızdır. Hz. Muhammed de peygamberlerden birisidir. Kim ona itaat etmeyi ve hükmüne razı olmayı terk ederse ve tağuta başvurmayı seçerse, kesinlikle emrime karşı gelmiş ve peygambere itaat farzımı zayi etmiştir. Bu yüzden tevbesi etmesi gerekir, eğer tevbe etmezse cezalandırılacaktır.

Mâturîdî’ye göre Hz. Peygamber’e itaat eden Allah’a itaat etmiş ve Hz. Peygamber’e isyan eden Allah’a isyan etmiştir.¹¹³⁸ Fahreddîn Râzî’ye göre ise mezkur ayet, peygamberlerin isyanlardan ve günahlardan masum olduklarına delalat etmektedir.¹¹³⁹ Zira ayet onlara mutlak bir şekilde itaat edilmesi gerektiğinden söz etmektedir. Eğer onlar günah işlemiş olsalardı, o günah konusunda bizim onlara itaat etmemiz gerekirdi. Çünkü o günah bize farz olmuş olurdu. Dolayısıyla bir taraftan günah olduğu için ondan sakınmamız gerekecekti, bir taraftan da peygamberlere itaat farz olduğu için o günahı yapmamız gerekecekti. Bu ise hem farzın hem de haramın bir şey hakkında aynı anda cari olmasıdır ki böyle bir şey olanaksızdır. Örneğin hırsızlık yapmak günahıdır. Hem bu dünyada hem de ahirette cezası vardır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Hırsız erkeğin ve hırsız kadının, yaptıklarına**

¹¹³⁵ Nisa 4/64.

¹¹³⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 5/99.

¹¹³⁷ Nisa 4/60.

¹¹³⁸ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 3/239.

¹¹³⁹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 10/126.

karşılık Allah'tan bir cezâ olarak ellerini kesin.”¹¹⁴⁰ Hâşâ, bir peygamberin hırsızlık yaptığı farz edilsin. Bir taraftan Allah Teâlâ insanlara kayıtsız şartsız peygamberlere itaat etmeyi emretmiştir. Dolayısıyla insanlar peygamber yaptığı için hırsızlık yapmak zorunda kalacaklar. Ama diğer taraftan da hırsızlık yapmak haramdır, bu yüzden hem dünyada hem de ahirette cezası vardır. Adeta Allah hırsızlık yapmayı emretmiş ve hırsızlık yapan kullarını da cezalandırmış gibi olacaktır. Böyle bir kanun ve hukuk sistemi en ilkel çağlarda bile yoktu. Dolayısıyla sonsuz ilim, hüküm, hikmet, bilgi sahibi Allah'a yakıştırmak olanaksızdır.

1.7.2. Şia

Tabâtabâî'ye göre peygamberlerin masum olduklarını ifade eden ayetlerden biri de bu ayettir. Burada Hz. Peygamber'in mutlak bir şekilde itaat edilmesi gereken biri olarak görevlendirilmesi, peygamber göndermenin amacı olarak sunulmakta ve amaç bununla sınırlandırılmaktadır. Bu durum zorunlu olarak Hz. Resûlün söz veya davranış gibi şeylerinin tümüne yüce Allah'ın iradesinin taalluk ettiğini gerektirmektedir.¹¹⁴¹ Söz, davranış, hal ve hareketler tebliğ sürecinde başvuru, sürekli kullanılan araçlardır. Eğer Hz. Peygamber'den vahyi anlama noktasında veya vahyi tebliğ etme aşamasında bir hata gerçekleşse, bu Allah Teâlâ'nın batılı ve hatayı istediği anlamına gelir. Hâlbuki Allah Teâlâ haktan başka bir şey istemez. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **“De ki: Kesinlikle Allah kötülüğü emretmez. Allah hakkında bilmediğiniz şeyler mi söylüyorsunuz.”¹¹⁴²** Aynı şekilde, eğer buğzedilen ve yasaklanan sözlü ya da eylemsel bir günah, Hz. Peygamber tarafından işlenirse, özü itibarıyla Allah'ın iradesi ile ilintili olur. Çünkü Allah ona mutlak bir şekilde itaat edilmesini emretmiştir. Hakeza onu en güzel örnek, numune, olgu olarak tanıtmış ve şöyle buyurmuştur: **“Andolsun, Allah'ın Resûlünde, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kişiler için güzel bir örnek vardır.”¹¹⁴³** Dolayısıyla söylenen kötü söz veya işlenen günah istenen, sevilen bir itaat konumuna gelir. Böylece Allah Teâlâ, bir tek fiille ilgili olarak hem isteyen hem istemeyen, hem nehyeden hem emreden, hem seven hem buğzedenden olur. Hiç kuşkusuz, Allah Teâlâ çelişkili sıfat ve fiillerden münezzehtir, yücedir. Böyle bir değerlendirmenin yanlış ve batıl olduğu ortadadır. Çünkü bir tek fiille ilgili olarak hem tekliftir, hem değildir, hem irade edilendir, hem edilmeyendir, hem sevilendir, hem sevilmezdir, hem övülendir, hem yerilendir. Böyle bir şeyin olması

¹¹⁴⁰ Maide 5/38.

¹¹⁴¹ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 2/226.

¹¹⁴² Araf 7/28.

¹¹⁴³ Ahzab 33/21.

olanaksızdır. Dolayısıyla Allah'ın itaat emrinin Hz. Resûlün söz veya davranış gibi şeylerinin tümüne taalluk ettiği göz önünde bulundurulduğu zaman, onun her türlü hatadan ve gûnahtan masum olması gerekmektedir.

Sâdıkî Tehrânî'ye göre Allah'a itaat etmek kitabına ve Hz. Peygamber'e itaat etmek de sünnetine uymakla olur. Hz. Peygamber'in sünnetine uymadan ona uymak mümkün değildir. Hz. Peygamber'in sünnetinin dışında vahye uygun bir sünnet de yoktur. Hz. Peygamber'den sadır olan her şey, bizzat Allah Teâlâ'dan sadır olmuş gibidir. İşte bu yüzden Allah Teâlâ ayette mutlak itaati emretmektedir. Hakeza Resûlullah'a itaat Allah'ın izniyle ve Onun emriyle gerçekleşmektedir.¹¹⁴⁴ Tûsî'ye göre mezkur ayet kayıtsız şartsız bir şekilde peygamberlere itaat etmenin farz oluşuna delalet etmektedir.¹¹⁴⁵ Zira Hz. Peygamber küçüklüğünden itibaren Allah Teâlâ'nın özel koruması altında idi. Dolayısıyla onun hal ve hareketleri, söz ve konuşmaları, bütün davranışları Allah'ın özel emriyle, izniyle, teyidiyle, onayıyla, kontrolüyle gerçekleşmekteydi. Nitekim bu konuda bizzat Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: **“Öyle bir zamanımı biliyorum ki; Kureyş çocuklarıyla birlikte, bir oyun oynamak üzere, bir yerden bir yere taş taşıyorduk. Her birimiz, peştamalıyı sıyırıp boynuna dolamış, taşı onun üzerinde taşıyordu. Ben de, onlarla birlikte böyle yapıp gelip gitmek istedim, kendisini görmediğim birisi bana ağrıtıcı bir yumruk indirip: ‘Bağla peştamalıyı beline!’ dedi. Ben de, hemen, peştamalıyı belime bağladım. Arkadaşlarımın arasında, yalnız ben, peştamallı olduğum halde boynumda taş taşıdım.”**¹¹⁴⁶ İşte bu şekilde Hz. Peygamber her zaman her yönüyle korunduğu ve muhafaza edildiği için masum ve günahsız kalmıştır. İşte bu yüzden Allah Teâlâ ona kayıtsız şartsız bir şekilde itaat edilmesini emretmiştir.

1.7.3. Mu'tezile

Cessas'a göre kayıtsız şartsız bir şekilde Hz. Peygamber'e itaat etmek farzdır, çünkü ona itaat etmek Allah'a itaat etmek ve ona isyan etmek Allah'a isyan etmektir.¹¹⁴⁷ Zemahşerî'ye göre Allah, peygamberi, insanların ona itaat etmeleri ve ona tabi olmaları için göndermiştir. Çünkü o Allah tarafından görevlendirilmiştir. Bu yüzden ona itaat etmek Allah'a itaat etmek ve ona karşı gelmek Allah'a karşı gelmektir. Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Kim Resûle itaat ederse kesinlikle**

¹¹⁴⁴ Sâdıkî Tahrânî, *el-Furkân*, 7/132.

¹¹⁴⁵ Tûsî, *et-Tibyân*, 3/243.

¹¹⁴⁶ Sâbûnî, *en-Nübüvvet ve 'l-Enbiyâ*, 56.

¹¹⁴⁷ Cessâs, *Ahkâmu 'l-Kur'ân*, 3/180.

Allah’a itaat etmiştir.”¹¹⁴⁸ Bu bakımdan peygambere itaat konusunda Allah’ın kolaylaştırma yapmasını ve başarı vermesini istemek caizdir.¹¹⁴⁹ Bir taraftan Hz. Peygamber’e itaat etmek Allah Teâlâ’ya itaat etmektir, diğer taraftan ise Resûlullah’a karşı gelmek de Allah’a karşı gelmek demektir. Bu yüzden Allah ona itaat eden kişilere cenneti vaat ederken, karşı gelen kişileri de cehennemle tehdit etmekte ve ebediyen onun içinde kalacaklarını bildirmektedir. Kur’ân-ı Kerim bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Kim Allah’a ve Onun Resûlüne isyan ederse, kesinlikle onun için cehennem ateşi vardır, onun içinde ebedi kalacaklardır.”**¹¹⁵⁰ Görüldüğü gibi Hz. Peygamber’e karşı gelmek Allah’a karşı gelmekle eş değer olarak ifade edilmiş ve isyanın konusu hiçbir şeyle sınırlandırılmamıştır.

Kâdî Abdulcebbar’a göre ayet, Allah Teâlâ’nın peygamber göndermekle elçisine itaat edilmesini irade ettiğine delalet etmektedir. Buna hem ayetin zahiri delalet etmektedir hem de akıl böyle hüküm vermektedir. Çünkü Allah Teâlâ’nın peygamberi göndermekle kastının insanların fayda elde etmemesi, bazılarının ona isyan etmesini, onu yalanlamasını ve küçümsemesini istemesi olamaz. Zira bu durum peygamberleri göndermekle ilgili zikrettiğimiz hedefin olmamasına neden olur.¹¹⁵¹ Dolayısıyla Allah Teâlâ’nın Hz. Peygamber’i göndermesinin amacı mutlak bir şekilde ona itaat edilmesidir. Eğer insanlar ona itaat ederlerse hem dünyada hem de ahirette kesinlikle faydasını göreceklerdir. Nitekim Resûlullah’ın döneminde ona itaat eden insanların sayısı fazla ve itaat etme oranı yüksek olduğu için kısa bir süre içinde toplumsal ve bireysel birçok başarıya ulaşılmıştır. Örneğin; şirk, kaos, kargaşa, kavga dininden tevhit, vahdet, barış, hoşgörü dinine dönüşmüştür. Yüzlerce saçma sapan puta, tahtaya, taş tapmaktan âlemlerin yaratıcısı Allah’a inanılmaya ve kulluk edilmeye başlanmıştır. İnsanlar köleleştiriliyor ve onlara hiçbir şekilde hak tanınmıyordu, önce kölelere hakları verildi, sonra da özgürleştirilmeye başlandı. Nitekim şu anda İslam âleminde köle sayısı neredeyse yok denecek kadar azdır. Kadınlar ve kızlar diri diri toprağa gömülüyordu, ancak kadına o kadar çok önem verildi ki cennet dahi annelerin ayakları altında aranmaya başlandı. Irkçılık son derece önemliydi, ancak önemli olan şeyin insanlık, ahlak, erdem, takva olduğu anlaşıldı. Arap yarım adasında okuma yazma bilen sayısı bir elin parmakları kadardı, ancak Hz. Peygamber’in gelişinden sonra neredeyse okuma yazma bilmeyen kalmadı, çünkü İslam’ın ilk emri oku ve ikinci emri de oku idi... Bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. İşte Allah Teâlâ’nın Hz. Peygamber’e mutlak bir şekilde itaat edilmesini istemesinin en önemli nedenlerinden biri de budur. Çünkü Resûlullah

¹¹⁴⁸ Nisa 4/80.

¹¹⁴⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/528.

¹¹⁵⁰ Cin 72/23.

¹¹⁵¹ Kâdî Abdulcebbar, *Muteşâbihu’l-Kur’ân*, 191.

hatasız, günahsız, yanlışsız olduğu için kendisine uyan kişileri her konuda mutlaka müstakim ve dosdoğru yola iletiyordu.

1.8. Hükümlerinin Doğru Oluşu

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çekiştikleri şeylerde, seni hakem yapmadıkları, sonra senin verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymadıkları ve tam bir teslimiyetle teslim olmadıkları sürece, iman etmiş olmazlar.”**¹¹⁵²

1.8.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre Urve şöyle nakletmiştir: Zübeyr, Ensar’dan bir adamla bahçesini sulama kanalı konusunda tartıştı. Hz. Peygamber buyurdu ki: “Ey Zübeyr! Sen sula, sonra suyun yolunu serbest bırak.” Ensar’dan olan kişi dedi ki: “Ey Allah’ın Peygamberi! Halanın oğlu olsa bile adaletli ol.” Allah’ın Resûlünün rengi değişti. Nihayet o adam söylediği şeyden dolayı Resûlullah’ın öfkelenişini anladı. Sonra dedi ki: “Ey Zübeyr! Duvara kadar veya şu iki yüksekliğe kadar suyu tut. Sonra suyun yolunu serbest bırak.” Bu olaydan sonra **“Hayır, Rabbine andolsun ki...”**¹¹⁵³ ayeti nazil oldu.¹¹⁵⁴ Dolayısıyla Hz. Peygamber toplum içinde her hangi bir sorun olduğu ve sorunla ilgili bir hüküm verileceği zaman kesinlikle Allah’ın emrine, vahye, hakka, hukuka, adalete uygun hüküm verirdi. Eğer taraftarlardan birisi Hz. Peygamber’in akrabası veya düşmanı olsa dahi yine de Allah’ın rızasına uygun şekilde hüküm verirdi. Nitekim bu olayda da buna şahit olunmaktadır. Davalılardan birisi Hz. Peygamber’in akrabası ve diğeri de sahabesi idi. Akrabası lehine hüküm verince sahabesi bu hükmün akrabalık bağından kaynaklanışını zannetti. Hâlbuki Hz. Peygamber tam anlamıyla Allah’ın emrine, vahye, hakka, adalate göre hüküm vermişti. Bu yüzden sahabe şiddetli bir şekilde kınandı, hatta Resûlullah’ı bu şekilde eleştirmekten vazgeçmezse ve onun verdiği hükümlere razı olmazsa iman etmemiş olacağı yani kâfir veya münaфіk olacağı bir durumla uyarıldı.

Mâturîdî’ye göre ayet Hz. Peygamber bir şeye hüküm verdiği zaman, bu hüküm karşısında insanların içlerinde hiçbir sıkıntı duymadıkları sürece mümin olamayacaklarını haber vermektedir. Eğer bir kimse masum olmazsa, verdiği hüküm karşısında başka bir kişinin içinde sıkıntı olması caizdir.¹¹⁵⁵ Hz. Peygamber’in

¹¹⁵² Nisa 4/65.

¹¹⁵³ Nisa 4/65.

¹¹⁵⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 5/101.

¹¹⁵⁵ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 7/91.

zamanındaki kâfir, münafık, müslüman olanların bazıları onu aldatmak istiyorlardı. Her hangi bir tartışma veya kavga çıktığında, sonra da Resûlullah'ın huzuruna geldiklerinde taraflar yalan söyleyebiliyorlar, dolayısıyla onu yanlış ve hatalı hüküm vermeye sürüklemek istiyorlardı. Ancak Allah Resûlüne ismet vererek insanların ondan istedikleri küfür, dalalet, yanlış, yalan, iftira, töhmet, hata gibi şeylerin hepsinden ayetlerle, kitabında zikrettiği delillerle, aklî kanıtlarla korumuştur. Ayette mutlak bir şekilde Hz. Peygamber'in hükümlerine iman edilmesi, uyulması, hatta onun verdiği hüküm karşısında hiçbir şekilde endişe, şek, şüphe, tereddüt, itiraz, isyan gibi bir halin içine girilmemesi gerektiğinden söz edilmektedir. Bu durum onun ismet sahibi ve masum olduğunu kanıtlamaktadır. Eğer ismet sahibi ve masum olmasaydı insanlardan böyle bir şey istemek caiz olmazdı.

Fahreddîn Râzî'ye göre ayet Hz. Peygamber'in verdiği hükme razı olmayan kişinin mümin olmayacağına delalet etmektedir. Kim bu ayete sarılırsa, bu ayet "Allah Teâlâ'yı tanımanın yoluna yalnızca masum bir peygamber irşat eder." konusunu beyan etmektedir.¹¹⁵⁶ İbn Kesîr'e göre Allah Teâlâ, kendisinin kerim mukaddes varlığına yemin edip buyuruyor ki Hz. Peygamber her hangi bir işte hüküm verinceye kadar hiçbir kimse iman etmiş olmaz. Çünkü o neye hüküm verirse versin haktır ve hem batınî hem de zahirî olarak ona uyulması gerekir.¹¹⁵⁷ Bu bakımdan insanlar ihtilaf ettikleri konularda Hz. Peygamber'in hükmünden yardım almadıkları sürece imanları gerçekleşmez. İlim ehlinin Allah Teâlâ'nın sıfatları konusunda ihtilafa düştükleri görülmektedir. Kimisi tatilci, kimisi teşbihçi, kimisi kaderiyeci, kimisi cebriyeci olmuştur. Bu ayetin hükmüne göre Hz. Peygamber'in hükmü, irşadı ve hidayeti olmaksızın iman gerçekleşmez ve doğru yol bulunmaz. İnsanların çoğunun aklının eksik olduğunu ve hakikatleri tam anlamadıklarını bizzat insanlar kendi elleriyle gerçekleştirmişlerdir. Ancak masum peygamberin aklı kamil ve nurludur. Onun nurunun parıltısı ümmetin aklına ulaştığı zaman, akılları güçlenecek, eksiklikten kemale ve zayıflıktan kuvvete doğru geçecektir. Dolayısıyla bu ayet Hz. Peygamber'in fetvalarda ve hükümlerde yanlıştan masum olduğuna da delalet etmektedir. Çünkü Allah Teâlâ onun hükümlerine itaat etmeyi farz kılmıştır. Bu farzı bu ayette açıklamıştır. Ayrıca itaatin hem zahirde hem de kalpte elde edilmesi gerektiğini de beyan etmiştir. Bu ise ondan hatanın sadır olmasını reddetmek demektir.

1.8.2. Şia

¹¹⁵⁶ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 10/128.

¹¹⁵⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 2/306.

Tabâtabâî'ye göre İmam Cafer Sadık şöyle söylemiştir: “Vallahi eğer bir toplum Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmadan ibadet etseler, namazı kılsalar, zekâtı verseler, Kâbe’yi tavaf etseler, Ramazan orucunu tutsalar, sonra da Hz. Peygamber’in yaptığı bir şeye itiraz ederek ‘Niçin böyle yaptı?’ deseler ve bunu öz benliklerine yerleştirseler, kesinlikle bundan dolayı müşrik olurlar. Çünkü **“Hayır, Rabbine andolsun ki...”**¹¹⁵⁸ diye buyurmaktadır.”¹¹⁵⁹ Ayetteki hükmün teşriî veya tekvinî hüküm olmasının arasında hiçbir fark yoktur. Yani Hz. Peygamber’in dünya, ahiret, yer, gök, aile, siyaset, din, diyanet gibi konuların hangisi olursa olsun verdiği hükümlerin hepisini kapsamaktadır. Zira her hangi bir sınırlama getirilmemiştir. Ayrıca hüküm veren hâkimin de Allah veya Resûlü olmasının arasında da bir fark olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Hz. Peygamber tam anlamıyla masum olduğu için Allah’ın hükmünden başka bir şey söylememektedir.

Kıraatî'ye göre Hz. Peygamber’in hükümlerine teslim olmanın farz oluşu, onun ismetinin göstergesidir.¹¹⁶⁰ Zira Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerim’de bazı ayetlere ve konulara yeminle başlamaktadır. Yeminle başladığı yerlerde çok önemli bir olay olduğu ve Allah’ın bunu çok önemseydiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu ayete de **“Hayır, Rabbine andolsun ki”** diye başlayarak konuya çok ehemmiyet verdiğini göstermektedir. Gerçekten iman eden ve gerçekten müslüman olan bir insan her hangi bir sorunla karşılaştığı zaman sorunun çözümü için Allah’a ve Hz. Peygamber’e başvurmalıdır. Başka bir ifadeyle Kur’ân’ı ve sünneti hakem, hâkim, hükümler, yargıç tayin etmelidir. Eğer böyle yapabiliyorsa iman kalbine yerleşmiş demektir. Çünkü bu ayette **“seni hakem yapmadıkları... sürece iman etmiş olmazlar.”** diye buyurmaktadır. Gerçekten iman eden insan Hz. Peygamber’in verdiği hükümlerin hiçbirisi hakkında endişe, tereddüt, şek, şüphe, kötü zan beslemeyen ve bütün kalbiyle onun verdiği hükümlere teslim olan kişidir. Hz. Peygamber’in verdiği hükümlere alenen ve kalben teslim olmayan bir kimse Allah katında mümin olarak kabul edilmemektedir. Çünkü **“iman etmiş olmazlar”** diye buyurmaktadır. Mümin olmayan bir kimsenin ne olduğu ise gayet açıktır.

Mekârim Şîrâzî'ye göre ayet Hz. Peygamber’in masum olduğunu belirten delillerden biridir. Çünkü Resûlullah’ın sözlerinin, davranışlarının, hükümlerinin kayıtsız şartsız kabul edilmesini hatta kalben buna teslim olunmasını istemektedir. Bu ise onun hükümlerinde, yargılarında, yönetimlerinde her türlü hatadan ve yanlıştan masum olduğunu göstermektedir.¹¹⁶¹ Gerçi yukarıdaki ayet için özel bir nüzul sebebi anlatılmıştır, ancak özel nüzul sebepleri ayetin ve hükmün genel

¹¹⁵⁸ Nisa 4/65.

¹¹⁵⁹ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 4/413.

¹¹⁶⁰ Kıraatî, *Tefsîr-i Nûr*, 2/99.

¹¹⁶¹ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 3/455.

oluşunu önlemez. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in verdiği bütün hükümlere kayıtsız şartsız itaat etmek ve kalben teslim olmak gerekir. Münafıkların en önemli özelliklerinden birisi de şudur. Onlar Allah'ın ve Resûlullah'ın hakemliğine davet edildikleri zaman Hz. Peygamber'in verdiği hükümlerden hoşlanmazlar, onları kabul etmezler. Ancak Allah'ın kitabına iman ettiklerini söylemekten de geri durmazlar. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Onlara ‘Allah’ın indirdiği şeylere ve Resûle gelin’ diye söylendiği zaman, münafıkların senden büsbütün yüz çevirdikleri görürsün.”**¹¹⁶² Dikkat edilirse Allah'ın indirdiği Kur'ân'dan yüz çevirdiklerinden söz edilmemiş, ancak Hz. Peygamber'den veya onun verdiği hükümlerden yüz çevirdiklerinden söz edilmiştir.

Müslümanlar, küçük veya büyük, önemli veya önemsiz ihtilaf ettikleri her konuyu Hz. Peygamber'in hakemliğine ve hâkimliğine müracaat ederek çözmek zorundadırlar. Dolayısıyla eğer ona başvurulmuyorsa tağuta ve batıla başvuruluyor demektir. Nitekim bu konuda şöyle buyrulmaktadır: **“Bunlar, tağut'un önünde muhakeme olmayı istemektedirler; oysa onlar onu reddetmekle emrolunmuşlardır. Şeytan da onları uzak bir sapıklıkla dalaletе düşürmek ister.”**¹¹⁶³ Ayet-i kerime Hz. Peygamber'in hükmünün ve açıklamasının karşısındaki her türlü içtihadı, görüşü, düşünceyi, inancı ve itikadı da reddetmektedir. Bu yüzden belki tarihte belki de günümüzde bazıları “Peygamber o ayet hakkında veya o konuda öyle söylemiş, ancak ben de şöyle söylüyorum” diye bir şey demiş olabilirler, ancak onların sözlerinin ayete karşı olduğu kabul edilmek zorundadır.

Şu da unutulmamalıdır ki Hz. Peygamber son hükmünü, son kararını, son bilgisini açıklamadan önce bazı konularda sahâbîlerle istişare ediyordu. Onlardan o konuyla ilgili görüş belirtmelerini istiyordu. Farklı görüşler alındıktan sonra Resûlullah en makul, en mantıklı, vahye en uygun olan fikri kabul edip icra ediyordu. Yine son hükmü, son kararı, son sözü Efendimiz söylemiş oluyordu. Nitekim ayette şöyle buyrulmaktadır: **“Öyleyse onları affet. Onlar için bağışlanma dile. İş konusunda onlarla müşavere yap. Karar verdiğin zaman Allah'a tevekkül et. Kesinlikle Allah tevekkül edenleri sever.”**¹¹⁶⁴ Surenin ve ayetin seyrine bakıldığı zaman sahâbîlerin Uhut savaşı konusunda bir hata yaptıkları, bu hatadan dolayı Resûlullah'ın rahatsız olduğu, ancak onları affetmesi ve onlar için Allah'tan bağışlanma dilemesi gerektiği bildirilmektedir. Ardından **“İş konusunda onlarla müşavere yap”** diye buyrulmaktadır. Yani onlara Uhut savaşında yaptıkları hataları, yanlışları, cepheyi terk etmelerini, sonuçlarını, bundan sonra neler

¹¹⁶² Nisa 4/61.

¹¹⁶³ Nisa 4/60.

¹¹⁶⁴ Âl-i İmran 3/159.

yapılacağını, aynı yanlışlara düşülmemesi için nelerin yapılmayacağını tatlı bir dille ve uzman bir müşavir mantığıyla açıklaması gerektiği emredilmektedir. Hakeza onların da Uhut savaşındaki yenilgi, nedenleri, sonuçları, bundan sonra nelerin yapılacağı ve nelerin yapılmayacağı konusunda görüş belirtmelerini istemektedir. Netice olarak en güzel, en doğru, vahye ve hakka en uygun görüşü Hz. Peygamber seçecek ve onun uygulanmasına karar verecektir. Aslında **“İş konusunda onlarla müşavere yap”** ayeti üzerinde dakik düşünüldüğü zaman bir konunun yanlış anlaşıldığı da ortaya çıkmaktadır. Çünkü bazıları Resûlullah’ın istişareye ihtiyacı olduğunu zannetmekte, bu ayeti kanıt olarak gösterip “Bakın Hz. Peygamber bile istişareye muhtaçtı, bundan dolayı Allah ona istişare etmesini emretti” diye söylemektedirler. Hâlbuki ayet onların anladıkları gibi bir şey söylememektedir. Zira ayet “Onlarla istişare yap” dememekte, “Onlarla müşavere yap” veya “Onlara müşavirlik yap” şeklindeki bir anlama gelen bir ifade kullanmaktadır. Bu cümlelerin arasındaki fark şudur: Eğer “Onlarla istişare yap” diye buyurmuş olsaydı ki “İstifal” babını kullanmış olacaktı, dolayısıyla “Onların fikirlerini iste ve kabul et” anlamına gelecekti, ancak bu babın kullanılmadığı görülmektedir. Aksine “Onlarla müşavere yap” veya “Onlara müşavirlik yap” şeklinde bir anlama gelen “Mufaale” babı kullanılmıştır. Dolayısıyla konu “İstişare” değil, “Müşavirlik” yapmaktır. Müşavir ise belli bir konuya ileri derecede vakıf olup, bilgi ve fikir verip görüş bildirebileceği için kendisine danışılan kimsedir. Pekâlâ, her hangi bir konuda müşavere yapıldığı ve bizzat Hz. Peygamber’in hazır olduğu bir toplantıda müşavir kim olmalıdır? Örneğin savaş meydanını terk edenler mi? Veya ganimetler için mevzilerinden ayrılanlar mı? Hiç şüphesiz her konuda olduğu gibi bu konularda da en uzman müşavir Resûlullah’tı. İşte bu yüzden gerçek anlamda onun başkalarının fikirlerine ve yorumlarına ihtiyacı yoktu. Nitekim istişare konusunda şöyle buyurmaktadır: **“Biliniz ki, Allah ve Resûlü müşavereden müstağnidirler. Fakat Allah, bunu benim ümmetime bir rahmet kıldı. Onlardan kim istişare ederse doğru yoldan mahrum kalmaz. Kim de terk ederse hatadan kurtulmaz.”**¹¹⁶⁵

1.8.3. Mu'tezile

Zemahşerî'ye göre Hz. Peygamber Ensar'dan olan adamın aleyhinde hüküm verince o adam Resûlullah hakkında “Halasının oğlunun lehine hüküm verdi” dedi. Sonra yanağını çevirdi. Mikdad’ın yanında olan Yahudi bir adam olayı anladı ve şöyle dedi: “Allah bunları kahretsin. Onun Allah’ın Resûlü olduğuna şahedette bulunuyorlar, sonra da onu aralarında verdiği bir hükümden dolayı itham ediyorlar. Vallahi biz Hz. Musa’nın hayatında sadece bir kez günah işlemiştik. Bizi ondan

¹¹⁶⁵ Suyûtî, *ed-Durr’ul-Mensûr*, 2/90.

tevbeye davet etti ve şöyle dedi: “Kendinizi öldürün.” Biz de onun emrini yerine getirdik. Rabbimizin bizden razı olması için ona itaat yolunda bizden yetmiş bin kişi öldürüldü.”¹¹⁶⁶ Cessas’a göre kayıtsız şartsız bir şekilde Hz. Peygamber’e itaat etmek farzdır, çünkü ona itaat etmek Allah’a itaat etmek ve ona isyan etmek Allah’a isyan etmektir.¹¹⁶⁷ Kâdî Abdulcebbar’a göre ise münafıklar Allah’a ve Hz. Peygamber’e iman edebileceklerini, aynı zamanda da tağuta ve buna benzer şeylere başvurup hürüm isteyebileceklerini sanıyorlardı. Bu yüzden ayet onları kınama amaçlı inmiştir.¹¹⁶⁸

Dolayısıyla eğer bir toplum peygamberlerinin hükümlerine, emirlerine, öğütlerine uymuyorsa kesinlikle şeytana, tağutlara, zalimlere, diktatörlere, kan emicilere uymak zorunda kalacaktır. İstese de istemese de bu durum gerçekleşecektir. Nitekim Allah Teâlâ Hz. Hud’un kavmi hakkında şöyle buyurmaktadır: **“İşte Ad kavmi! Rablerinin ayetlerini inkâr ettiler. O’nun peygamberlerine karşı geldiler ve inatçı her zorbanın emrine uydular!”**¹¹⁶⁹ Hangi toplum ve hangi ümmet olursa olsun peygamberlerinin hükümlerine, emirlerine, açıklamalarına karşı gelirse hem bu dünyada hem de ahirette rezil ve rüsva olmaya mahkûmdur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“O gün, kâfir olan ve Resûle isyan eden kişiler, yerle bir olmayı isteyecekler. Allah’tan hiçbir sözü gizleyemezler.”**¹¹⁷⁰ Dolayısıyla mezkûr mezhep mensuplarına göre Hz. Peygamber’in verdiği bütün hükümlere hem zahiren hem de kalben teslim olmak, hiçbir şekilde karşı çıkmamak gerekmektedir. Bu durum ise onun masum ve günahsız oluşuna delalet etmektedir.

1.9. Ona İtaat Edilmesinin Allah’a İtaat Olması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kim Resûle itaat ederse, kesinlikle Allah’a itaat etmiştir. Kim yüz çevirirse, biz seni onlara koruyucu olarak göndermedik.”**¹¹⁷¹

1.9.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre ayet Allah tarafından insanlara Hz. Muhammed konusunda bir ikazdır. Allah Teâlâ onlara şöyle söylemektedir: Ey insanlar! Kim Hz. Muhammed’e

¹¹⁶⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/529.

¹¹⁶⁷ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 3/180.

¹¹⁶⁸ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhu’l-Kur’ân*, 100.

¹¹⁶⁹ Hud 11/59.

¹¹⁷⁰ Nisa 4/42.

¹¹⁷¹ Nisa 4/80.

itaat ederse, kesinlikle bana itaat etmiştir. Onun sözünü dinleyin. Onun emrine itaat edin. O ne zaman size bir emir verirse, kesinlikle benim emrimi söylemiştir. Ne zaman sizi bir şeyden nehyederse, kesinlikle benim nehyimi söylemiştir. Sizden hiçbiriniz “Muhammed yalnızca bizim gibi bir insandır, bize üstün olmak istiyor” demeyin.¹¹⁷² Hakeza Mâturîdî’ye göre ayet, davet ettiği ve emrettiği her şeyde Hz. Peygamber’in ismetine şâhâdet etmektedir. Bu yüzden insanların her şeyde onun sadakatine şâhâdet etmeleri ve bu konuda dimdik durmaları gerekir.¹¹⁷³ Hz. Peygamber hem dinî yönden hem sosyal yönden hem bireysel yönden, kısaca her yönden insanların önderiydi. Yukarıdaki ayet ise onun her yönden masum olduğuna delalet etmektedir. Çünkü ona itaat etmeyi belli bir yönüyle sınırlandırmamıştır. İmam Mâturîdî her yönden Hz. Peygamber’in masum ve sadık olduğuna vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla Resûlullah’ın vahyi almada ve ulaştırmada masum bilip, diğer sözlerinde ve davranışlarında masum bilmemek büyük bir çelişki demektir. Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e itaat etmeyi emretmiştir. Çünkü Onun Resûlüne itaat edildiği zaman kesinlikle Allah’a itaat edilmiş olacaktır. Zira Onun elçisi onun emrinden başka bir şeye tabi olmaz. İşte bu yüzden ona itaat etmeyi imanın şartlarından biri olarak karar kılıp şöyle buyurmaktadır: **“Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çekiştikleri şeylerde, seni hakem yapmadıkları, sonra senin verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymadıkları ve tam bir teslimiyetle teslim olmadıkları sürece, iman etmiş olmazlar.”**¹¹⁷⁴

Allah Teâlâ’nın **“Kim Resûle itaat ederse...”** ayetinin zahiri açık ve bellidir. Hakikati; Resûlullah’a itaat etmek kesinlikle Allah’a itaat etmek demektir. Zira Hz. Peygamber Allah’a itaate davet ettiği ve sadece Onun emirlerini yerine getirdiği için kendisine itaat edilmesinin emri verilmiştir. Efendimize itaat etmek ise Allah’a itaat edilen şeylerle ona icabet etmektir. Hikmeti; Allah Teâlâ itaat etmeyi ibadet etmek gibi kılmamıştır. Çünkü ibadet yalnızca Allah Teâlâ’ya yapılır. Bu yüzden Hz. Peygamber’e ibadet etmek caiz değildir. Ancak Allah Resûlullah’a itaat etmeyi kendisine ibadet olarak karar kılmıştır. Buradan hareketle Hz. Peygamber’e mutlak bir şekilde itaat etmek farzdır. Dolayısıyla neyi emrederse ve neyi yasaklarsa kabul etmek ve uymak gerekir. Ona muhalefet etmenin de haram olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hiçbir şekilde Efendimize karşı gelmemek ve muhalefet etmemek gerekir. Nitekim bir ayette şöyle buyurmaktadır: **“Artık onun emrine muhalefet**

¹¹⁷² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 5/112.

¹¹⁷³ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 3/270.

¹¹⁷⁴ Nisa 4/65.

edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar.”¹¹⁷⁵

Fahreddîn Râzî’ye göre mezkur ayet Hz. Peygamber’in bütün emirlerinde ve nehiylerinde ve Allah hakkında açıkladığı her şeyde masum olduğu hakkındaki delillerin en güçlülerindendir.¹¹⁷⁶ Çünkü eğer Hz. Peygamber her hangi bir şeyde hata yapacak olsaydı, ona itaat etmek Allah’a itaat etmek olmazdı. Hakeza bütün fiillerinde de masum olmasını gerektirir. Çünkü Allah Teâlâ ona tabi olmayı emrederek şöyle buyurmaktadır: **“Hidayet bulmanız için ona tabi olun.”**¹¹⁷⁷ Tabi olmak, başka birinin fiiline göre hareket etmektir. Bundan dolayı Hz. Peygamber’in yaptığı fiili yapan kişi Allah’a itaat etmiş olmaktadır. Bu nedenle, özel bir delille belirtilen şey müstesna, onun her sözüne ve her fiiline itaat etmek Allah’a itaat etmek ve Allah’ın hükmüne uymak demektir. Hz. Peygamber yeri geldiği zaman kendisine itaat etmenin dünyada da ahirette de kurtuluşa neden olacağını sürekli söylerdi. Örneğin bunlardan birinde Resûlullah şöyle buyurmuştur: **“Bütün ümmetim cennete girecektir, ancak sakınan kişiler müstesna.”** Sahâbîler “Ey Allah’ın Resûlü! Sakınan kişiler kimlerdir?” diye sorunca şöyle buyurdu: **“Kim bana itaat ederse cennete girecektir, kim de bana isyan ederse kesinlikle cennetten sakınmış demektir.”**¹¹⁷⁸ Efendimizin bu tür ifadelerinden dolayı birileri rahatsız oluyorlar ve şuna benzer sözler söylüyorlardı: “O, bizi Allah’tan başkasına tapmaktan nehyettiği halde, kesinlikle kendisi şirke yaklaşmış ve Hristiyanların İsa’yı rab edinmeleri gibi, bizim de kendisini bir rab edinmemizi istemiştir.” İşte bundan dolayı **“Kim Resûle itaat ederse, kesinlikle Allah’a itaat etmiştir.”** ayetinin inme olasılığı çok yüksektir.¹¹⁷⁹ Altıncı asırda yaşayan Şehristânî’ye göre Hz. Peygamber’e itaat eden, Allah’a itaat etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber Allah’ın naibi ve elçisidir. Dolayısıyla kim onu aldatırsa, Allah’ı aldatmış olur. Kim ona eziyet ederse, Allah’a eziyet etmiş olur. Kim onunla savaşırsa, Allah ile savaşmış olur. Kim ona yardım ederse, Allah’a yardım etmiş olur. Kim onu severse, Allah’ı esvmiş olur. Kim ona biat ederse, Allah’a biat etmiş olur. Bu yüzden “Muhammedur’r-Resûlullâh” diye söylemeyen bir kişi “Lâ ilâhe illallâh” diye söylememiş olur. Çünkü tevhit, nübüvvet ile birlikte tevhit olur.¹¹⁸⁰

1.9.2. Şia

¹¹⁷⁵ Nur 24/63.

¹¹⁷⁶ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 10/149.

¹¹⁷⁷ Araf 7/158.

¹¹⁷⁸ Buhârî, “İ’tisâm”, 2 (No. 7280).

¹¹⁷⁹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 10/149.

¹¹⁸⁰ Şehristânî, Muhammed b. Abdülkerim, *Tefsiru’s-Şehristânî/Mefâtîhu’l-Esrâr ve Mesâbihu’l-Ebrâr*, Tahran, Merkezu’l-Buhûs ve’d-Dirâsât, 1387, 1/162.

Behrânî'ye göre Hz. Ali bu ayetin tefsiri hakkında şöyle söylemiştir: “Allah Hz. Peygamber’e itaat etmeyi kendisine itaat etmekle ve ona karşı gelmeyi kendisine karşı gelmekle denk tuttu. Bu ayet onu vekil kılmakla ilgili bir delildir. Ona tabi olan ve ona karşı gelen kişiye de bir kanıttır.”¹¹⁸¹ Sadûk’a göre Hz. Ali, özelde Hz. Peygamber ve genelde bütün peygamberler hakkında şöyle söylemiştir: “Allah Teâlâ Resûlüne itaat etmeyi emretmiştir. Çünkü Peygamber masum ve mutahhardır. Allah’a isyan etmeyi ve günah işlemeyi emretmez.”¹¹⁸² İmam Ali Rıza, Abbasî halifesi Me’mun’a bir mektubunda şöyle yazıp göndermiştir: “Allah Teâlâ insanları saptıracağını ve azdıracağını bildiği bir kimseye itaat etmeyi farz kılmaz. Böyle bir kimseyi peygamberliğine seçmez. Allah Teâlâ kendisini ve kendisine kulluğu inkâr edip kâfir olacağını ve şeytana ibadet edeceğini bildiği bir kimseyi kulları içinden peygamber olarak seçmez. Bu yüzden halkına masum bir kişiden başkasını hüccet karar kılmaz.”¹¹⁸³

Üzerinde durduğumuz ayeti ve yukarıdaki rivayetleri yan yana koyduğumuz zaman, Hz. Peygamber’in bütün sözlerine, davranışlarına, ahlaklarına itaat edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü hem bu ayette hem de diğer ayetlerde ona itaat her hangi bir şeyle kısıtlanmamıştır. Bu bakımdan her sözüne, her davranışına, her ahlakına itaat edilmesi farz olan bir peygamber ancak masum ve mutahhar olabilir. Zira eğer bir kere bile olsun günah işlese herkesin o günaha itaat etmesi farz olacaktır. Çünkü Hz. Peygamber’e itaat farzdır. Diğer taraftan da Allah günah işleyenleri cezalandırılacaktır. Dolayısıyla sonsuz ilim ve hikmet sahibi Allah’ın emirlerinde çelişki meydana gelecektir. Bu ise olanaksızdır. Hz. Peygamber’in siyasal, devletsel, yönetsel emirlerine itaat etmek de farzdır. Ona itaat etmek ile Allah Teâlâ’ya itaat etmek arasında, her ne kadar batında aynı şey olsa da, zahirde bir farklılık vardır. O da şudur ki Allah’a itaat etmek Kur’ân ile gerçekleşmektedir. Yani kim Kur’ân’a itaat ederse Allah Teâlâ’ya itaat etmiş demektir. Zira Kur’ân Allah’ın sözlerinden, emirlerinden, yasaklarından oluşmaktadır. İçinde Hz. Peygamber de dâhil bir insan ya da bir melek veya başka bir varlığın sözü yoktur. Ancak Hz. Peygamber’e itaat ise Kur’ân’da olmayan açıklamalarına, siyasal beyanlarına, yönetimle ve devletle ilgili uygulamalarına uymakla gerçekleşmektedir. Çünkü her ne kadar Kur’ân’dan ve vahiyden anlaşılan şeyler olsa da ve sahih olanları mutlak doğrular olsa da zahiren onlardan ayrıdır. Bu bakımdan hiçbir kimse Hz. Peygamber’in sözlerine ve hadislerine “Allah’ın sözüdür” veya “Kur’ân’ın bir ayeti ve suresidir” diye bir şey söyleyemez.

¹¹⁸¹ Behrânî, *el-Burhân*, 3/96.

¹¹⁸² Sadûk, Muhammed b. Ali, *el-Hisâl*, Kum, Câmie-i Müderrisîn, 1362/1983, 1/139.

¹¹⁸³ Sadûk, Muhammed b. Ali, *et-Tevhîd*, Kum, Câmie-i Müderrisîn, 1398/1977, 407.

Mekârim Şîrâzî'ye göre Hz. Peygamber'in sünneti, ilahî vahiy gibidir. Çünkü ona itaat etmek Allah'a itaat etmekten farklı sayılmamıştır.¹¹⁸⁴ Başka bir ifadeyle Hz. Peygamber'in sünnetleri ilahî vahiy gibidir veya ilahî vahye uygundur ya da hakka muvafıktır. Bundan dolayı mutlak bir şekilde ona itaat edilmesi istenmektedir. Eğer Hz. Peygamber'in sünnetine karşı gelinirse bizzat Hz. Peygamber'e karşı gelinmiş ve İslam dininden uzaklaşmış olunacaktır. Nitekim Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmuştur: **“Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.”**¹¹⁸⁵ Hakeza İmam Cafer Sadık şöyle söylemiştir: **“Kim Allah'ın kitabına ve Hz. Muhammed'in sünnetine muhalefet ederse kesinlikle kâfir olur.”**¹¹⁸⁶ Hz. Peygamber'in sünnetini genel olarak iki başlık altında toplamak mümkündür. Birincisi farz olan sünnet ve ikincisi ise müstehap olan sünnet. Farz olan sünneti her müslüman kabul etmek ve uygulamak zorundadır. Örneğin namazların rekâtları, kılınmış şekilleri, ayakta okunacak ve okunmayak şeyler gibi. Bu tür şeyler Kur'ân'da yoktur ve bunları bizzat Resûlullah açıklamıştır. Bir kimse bunları reddettiği zaman dinden uzaklaşmış olmakta ve uygulamadığı zaman ise günahkâr olmaktadır. Ancak ikinci tür sünneti ise herkes yapmak zorunda değildir. Örneğin gece namazı gibi. Bu namazı kılan sevap kazanır ancak kılmayan günah kazanmaz veya dinden uzaklaşmaz. Her halükarda her iki sünnetin aslını kabul etmek gerekir. Eğer bir kimse bunları reddederse İslam dininden uzaklaşmış olarak kabul edilmektedir.

Ayetin devamında **“Kim yüz çevirirse, biz seni onlara koruyucu olarak göndermedik.”**¹¹⁸⁷ diye buyurmakta ve Hz. Peygamber'e muhalefet edenleri üstü kapalı bir şekilde tehdit etmektedir. Yani genel anlamda şu şekilde anlaşılmaktadır: “Ey Peygamber! Eğer birisi sana itaat etmekten, senin sünnetini takip etmekten, senin davranışlarını izlemekten, senin emirlerine boyun eğmekten, senin hükümlerine teslim olmaktan yüz çevirirse ve sana muhalefet ederse senin böyle bir kimse üzerinde bir sorumluluğun yoktur, sen zorla onu gûnahtan ve isyandan vazgeçirmekle yükümlü değilsin. Senin vazifen sadece tebliğ etmektir. Her kim sana karşı gelirse cezasını görecektir.” Özel anlamda ise şöyle anlaşılabılır: “Ey Peygamber! Sen Uhud savaşında gereken emirleri onlara vermiştin. Ancak bazıları senin emirlerinden yüz çevirdiler ve sana itaat etmediler. Bu yüzden ağır bir yenilgi aldılar. Senin vazifen doğruyu ve yanlışını anlatmaktır. İsteyen itaat eder isteyen de itaat etmez. Ancak herkes sana itaat etmemenin ve karşı gelmenin cezasını hem bu dünyada hem de ahirette görecektir.” İlk ayette Allah Teâlâ mutlak ve kayıtsız şartsız bir şekilde Hz. Peygamber'e itaat edilmesini emretmişti. Bir sonraki ayette ise ona

¹¹⁸⁴ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 4/24.

¹¹⁸⁵ Buhârî, “Nikâh”, 1 (No. 5063).

¹¹⁸⁶ Kuleynî, *Usûlu'l-Kâfî*, 1/70.

¹¹⁸⁷ Nisa 4/80.

muhالیf olanların, iki yüzölölük edenlerin, imanları zayıfların durumları řu şekilde açıklanmaktadır: **“Onlar ‘İtaat edeceğiz’ derler. Ancak senin yanından çıktıkları zaman, onlardan bir grup, senin söylediğinin tersini geceleyin planlarlar. Allah onların geceleyin planladıkları şeyleri yazmaktadır.”**¹¹⁸⁸ Anlaşılan o ki Hz. Peygamber’e muhalif olanlar ve ona karşı iki yüzölölük edenler boş durmuyorlardı. Allah Teâlâ mutlak bir şekilde Resûlullah’a itaat edilmesini emrederken onlar da bu emrin karşısında bir şeyler yapmaya çalışıyorlardı. Efendimizin yanındayken “Kesinlikle sana itaat edeceğiz” diyorlardı. Ancak onun yanından çıktıktan sonra “Ona mutlak itaat doğru değildir. O da bizim gibi bir insandır. Her insan hata ve yanlış yapabilir” gibi sözler söyleyerek Allah’ın ve Resûllah’ın sözlerinin dışında bir şeyler söylüyorlar ve diğer insanların kafalarını karıştırmaya gayret gösteriyorlardı.

1.9.3. Mu'tezile

Zemahşerî'ye göre Hz. Peygamber Allah’ın emrettiğİ şeyden başkasını emretmez ve Allah’ın yasakladığı şeyden başkasını da yasaklamaz. Ona itaat onun emrettiğİ şeyi yapmaktır. Onun yasakladığı şeylerden sakınmak da Allah’a itaat etmektir.¹¹⁸⁹ Cessas’a göre de kayıtsız şartsız bir şekilde Hz. Peygamber’e itaat etmek farzdır, çünkü ona itaat etmek Allah’a itaat etmek ve ona isyan etmek Allah’a isyan etmektir.¹¹⁹⁰ Bu yüzden Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Kim beni severse kesinlikle Allah’ı sevmiştir. Kim bana itaat ederse, kesinlikle Allah’a itaat etmiştir.”**¹¹⁹¹ Münafıklar Resûlullah’ın bu tür sözlerinden dolayı çok rahatsız oluyorlardı. Çünkü onların işlerine gelmiyordu. Herkes ona itaat edecek olsaydı onlara fırsat kalmayacaktı. İşte bundan dolayı şöyle bir fitne ve şayia çıkardılar: “Bu adamın ne söylediğini işitmiyor musunuz? Kesinlikle şirke bulaşmıştır. Bir de Allah’tan başkasına ibadet etmeyi yasaklamaktadır. Bu adam Hristiyanların İsa’yı rab edindikleri gibi, kesinlikle bizim de kendisini rab edinmemizi istemektedir.” Bu sözler üzerine Allah Teâlâ ayet-i kerimeyi indirdi. Onların münafık ve ikiyüzlü olduklarının kanıtı ise řu ayettir: **“Onlar ‘İtaat edeceğiz’ derler. Ancak senin yanından çıktıkları zaman, onlardan bir grup, senin söylediğinin tersini geceleyin planlarlar. Allah onların geceleyin planladıkları şeyleri yazmaktadır.”**¹¹⁹² Yani onlar Hz. Peygamber’in yanında bulunduklarında “İşimiz itaat etmektir, emredersin, itaat edeceğiz” derlerdi. Ancak onların bu sözlerinin bir yararı yoktur. Zira itaat etme gerektiğine inanmayan bir kimse, yalandan itaat etse ve

¹¹⁸⁸ Nisa 4/81.

¹¹⁸⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/539.

¹¹⁹⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 3/180.

¹¹⁹¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 23/380.

¹¹⁹² Nisa 4/81.

itaat edeceğine dair sözler söylese de gerçekte itaat eden bir kimse gibi değildir. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ onların dostlarıyla baş başa kaldıkları zaman söylediklerinden dolayı, Resûlullah'ın huzurundaki itaat sözlerini kabul etmemektedir. Çünkü inanmadıkları bir sözü söylemektedirler. Münafıklık ve ikiyüzlülük yapmaktadırlar.

Netice olarak mezkur mezhep mensuplarına göre Hz. Peygamber'e kayıtsız şartsız itaat etmek gerekir. Bunun nedenini ise bazıları ismet ve günahsızlık olarak açıklamışlardır.

1.10. İsmetle Korunması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Ey Resûl! Rabbinden sana indirilen şeyi tebliğ et. Eğer yapmazsan O'nun peygamberliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan ismetle koruyacaktır. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”**¹¹⁹³

1.10.1. Ehl-i Sünnet

Râgıb İsfahânî'ye göre ayetten anlaşılan o ki Allah Teâlâ peygamberlere ismet vermiştir. Onların ismeti demek, onların korunması demektir.¹¹⁹⁴ Bu yüzden Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e de ismet sıfatını vermişti. Onu şeytanlardan, insanlardan, şeytanların ve insanların heva ve heveslerinden, hakkın dışındaki her şeyden koruyordu. Allah Teâlâ ismet sıfatını Hz. Peygamber'in cevherine, özüne, öz benliğine, fitratına, ruhuna, düşüncelerine, fikirlerine, kalbine, gönlüne, batınına vermişti. Bundan dolayı onun içinden sadır olan her şey tertemizdi, yanlışsızdı. Hakeza Allah Teâlâ ismet sıfatını Resûlullah'ın cismine, bedenine, diline, gözüne, kulağına, ellerine, ayaklarına, dışına da vermişti. Bundan dolayı onun dışından zahir olan her şey de tertemizdi, yanlışsızdı. Dolayısıyla Allah Teâlâ ismet sıfatını Peygamberimizin bütün varlığına vermişti. Böylece ona yardım ediyor, ayaklarını sabit kılıyor, onun üzerine sükûnet indiriyor, kalbini koruyordu.

Mâturîdî'ye göre ayette Hz. Peygamber'in peygamberliğini ispat eden bir delil bulunmaktadır. Çünkü Allah Teâlâ ona ismet vererek insanlardan koruduğunu haber vermektedir. Kesinlikle söylediği şey de olmuştur.¹¹⁹⁵ Hakeza Kurtubî'ye göre de ayet Hz. Peygamber'in peygamberliğine bir delildir. Çünkü Allah Teâlâ onun masum olduğunu haber vermektedir. Allah tarafından masumiyeti teminat altına

¹¹⁹³ Maide 5/67.

¹¹⁹⁴ Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu El-fâzı'l-Kur'ân*, 570.

¹¹⁹⁵ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 3/558.

alınan bir kimsenin Allah'ın kendisine emretmiş olduğu şeylerden herhangi bir şeyi terketmiş olması mümkün değildir.¹¹⁹⁶ Buna göre Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e Kur'ân-ı Kerim'de ve onun dışında yüzlerce belki de binlerce emir vermiştir. Efendimiz bunların hepsini yerine getirmiştir. Hakeza Allah Teâlâ Resûlullah'a kitabında ve ondan başka vahiylerde yüzlerce belki binlerce yasak haber vermiştir. Onun düşmanları olan insanlar veya şeytanlar Allah'ın emirlerinin ve yasaklarının uygulanmaması için birçok desise yapmışlardır. Ancak Peygamberimiz Allah'ın emrettiği ve yasakladığı şeyleri harfiyen yerine getirmiş ve hiçbir şekilde günah işlememiştir. Çünkü onun masumiyetinin garantisini Allah vermiştir.

1.10.2. Şia

Tûsî'ye göre Allah Teâlâ insanların Hz. Peygamber'e her türlü kötülük, fiil, şer ve zorbalıkla yaklaşımlarını engelleyeceğini vaat etmektedir.¹¹⁹⁷ Tabersî'ye göre de Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e insanlardan tarafından ulaşacak olan her türlü kötülüğe mani olacağını sözünü vermektedir.¹¹⁹⁸ Tabâtabâî'ye göre ise Allah tehdit şekliyle Hz. Peygamber'e tebliğde bulunmasını emretmekte ve kendisini ismet sıfatıyla insanlardan koruyacağını vaat etmektedir.¹¹⁹⁹ Buna göre ayetin ifadesi gösteriyor ki, Hz. Peygamber'e indirilen ve duyurulması emredilen konu önemli bir konudur. Resûlullah'ın şahsı veya tebliğinin başarısı açısından Allah'ın dini ile ilgili tehlike içermektedir. Bundan dolayı Allah Teâlâ ona verdiği ismet sıfatıyla onu korumaktadır. Dolayısıyla ayet Hz. Peygamber'i insanların, onun şahsına, dinî amaçlarına, tebliğinin başarısına, gayretlerinin hedefe varmasına yönelik kötülüklerinden koruyup kollamak anlamındadır. İsmet kelimenin kullanıldığı yerlerden çıkan sonuca göre anlamı tutmak ve kavramaktır. Korumak anlamına gelmesi istiâre yolu ile. Aralarında lâzım-melzum ilişkisi vardır. Çünkü korumak, tutmayı gerektirmektedir. Ayette korumanın insanlardan olacağı belirtilmektedir. Fakat korumanın onların nelerinden olacağı açıklanmamaktadır. Dolayısıyla koruma insanların öldürme, zehirleme ve suikast gibi Resûlullah'ın bedenine yönelik saldırılarına karşı olabilir. Sövme, iftira, töhmet, yalan gibi sünnetlerini ve açıklamalarını bozmaya yönelik sözel saldırılarına karşı olabilir. Tuzak kurma, hile yapma ve aldatma yolu ile işlerini bozma girişimlerine karşı olabilir. Kur'ân'ın gerçek tefsirlerini bozma girişimlerine karşı olabilir. Hz. Peygamber'in sahih sünnetlerini ve hükümlerini yok etmeye karşı olabilir. Korumanın neye karşı

¹¹⁹⁶ Kurtubî, *el-Câmi*, 6/243.

¹¹⁹⁷ Tûsî, *et-Tibyân*, 3/588.

¹¹⁹⁸ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 3/344.

¹¹⁹⁹ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 6/42.

olacağının söylenmemesi, genellik ifade etmek içindir. Fakat kesin olan şudur ki koruma Peygamberimizin işlerinin bozulmasına, yücelttiği İslâm sancağının yere düşmesine, sünnetlerinin ve açıklamalarının yok olmasına neden olacak kötülöklere karşı olmasıdır.

1.10.3. *Mu'tezile*

Cessas'a göre Allah Teâlâ Hz. Peygamber'i insanların hilelerinden ve tuzaklarından ismetle korumuştur. Bu onun peygamberliğinin sıhhatine delalet etmektedir.¹²⁰⁰ Zemahşerî'ye göre Allah Hz. Peygamber'i öldürölmekten veya öldürölmekten dışındaki her şeyden ismetle korumaktadır, çünkü peygamberlerin görevleri çok ağırdır.¹²⁰¹ Kâdî Abdulcebbâr'a göre Resûlullah'ın şer'î yasalardan her hangi birisini gizlemesi ve değıştirmesi mümkün değildir. Allah Teâlâ bunların ve benzeri engellerin zail edildiğini açıklamaktadır.¹²⁰² Bundan dolayı Hz. Peygamber'in Allah'ın dinini eksiksiz bir şekilde açıklamasına ve yaşamasına müşrikler, Yahudiler, Hristiyanlar, münafıklar ve diğerleri engel olamadılar. Hz. Peygamber'in Allah'ın dinini tam anlamıyla açıklamasına ve yaşamasına cinlerden, şeytanlardan ve bunlara benzer varlıklardan hiçbirisi de mani olamadılar. Hz. Peygamber'in Allah'ın dinini kamil bir şekilde açıklamasına ve yaşamasına kendisinin ve diğer varlıkların nefisleri de engel olamadı. İşte bütün bunlar Hz. Peygamber'in her yönden Allah tarafından ismet vasıtasıyla korunduğunun kanıtlarıdır.

1.11. Kanıt Sahibi Oluşu

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “De ki: ‘Kesinlikle, ben, Rabbimden bir kanıt üzereyim, siz ise onu yalanladınız’”¹²⁰³

1.11.1. *Ehl-i Sünnet*

Mâturîdî'ye göre Hz. Peygamber Allah tarafından olan bir beyana ve hüccete sahipti.¹²⁰⁴ Fahreddîn Râzî'ye göre Hz. Peygamber insanların heva ve heveslerine uymamakta, çünkü her zaman Allah'tan gelen bir kanıt ve hüccet üzere

¹²⁰⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/104.

¹²⁰¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/659.

¹²⁰² Kâdî Abdulcebbâr, *Tenzîhu'l-Kur'ân*, 121.

¹²⁰³ Enâm 6/57.

¹²⁰⁴ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 4/97.

bulunmaktaydı.¹²⁰⁵ Beyzâvî'ye göre ayetteki kanıt; hak ile batılı ayırt eden apaçık delildir. Bazıları da onunla murat edilen şeyin Kur'ân ve vahiy olduğunu söylemişlerdir.¹²⁰⁶ Şehristânî'ye göre Hz. Peygamber her zaman bir kanıt üzere idi ve hiçbir zaman kanıttan yoksun olmadı.¹²⁰⁷ Buna göre bir insan "Ben falanca konuda açık kanıt sahibim" diye söylediği zaman anlamı şu olmaktadır: "Benim o konuda kesin kanıtlarım, sağlam dayanaklarım ve güvenilir tanıklarım vardır. Benim o konuda en ufak bir tereddüdüm yoktur." Dolayısıyla Hz. Peygamber'e sözlerinde, yaşantısında, açıklamalarında, hükümlerinde, yargısında, sünnetlerinde kesin kanıtlara sahip olduğunu herkese ilan etmesi emredilmektedir. Hz. Peygamber'in sahip olduğu kanıtlar ise Allah Teâlâ tarafından kendisine verilmiştir. Dolayısıyla hem Peygamberimize verilen şeylerde hem de ondan sadır olan şeylerde asla şek ve şüphe bulunmamaktadır.

1.11.2. Şia

Tabersî'ye göre Hz. Peygamber hiçbir kimsenin hevasına tabi olmayan bir kanıt üzere idi.¹²⁰⁸ Tabâtabâî'ye göre beyyine kanıt olarak isimlendirilmiştir, çünkü hak onun vesilesiyle batıldan ayrılmakta, böylece yorulmadan ve sıkıntıya girmeden onunla kolay bir şekilde hareket edilmektedir.¹²⁰⁹ Kummî Meşhedî'ye göre ayette Hz. Peygamber'e tabi olunmasının gerekliliği konusunda bir ikaz vardır. Çünkü ona tabi olmamanın caiz olmadığı belli olmuştur. Kanıt; hak ile batılı ayırt eden apaçık delildir. Bazıları onunla murat edilen şeyin Kur'ân, vahiy, aklî hüccetler veya hepsinin olduğunu söylemişlerdir.¹²¹⁰ Bu yüzden Resûlullah'a tabi olmak ve ona itaat etmek farzdır. Bu konu daha önceki ayetlerde aşikâr olmuştu. Aynı zamanda onun ismetine delalet ettiği de açıklanmıştı. Peygamberimizin sahip olduğu kanıtlar Kur'ân, diğer vahiyler, hak ile batılı ayırt eden furkan özelliği, aklî delillerdir. Bunların hepsinin olmasının da bir sakıncası yoktur. Hatta bunların dışında Allah tarafından Efendimize verilen veya gösterilen başka şeyler de olabilir. Her halükarda kendisine verilen kanıtlar Allah tarafından geldiği için Kur'ân ve diğer vahiyler gibi masum ve hatasızdı. Dolayısıyla Resûlullah bunları anlatırken, yaşarken, söylerken, uygularken de masum ve hatasız bir şekilde gerçekleşmiştir.

1.11.3. Mu'tezile

¹²⁰⁵ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 13/8.

¹²⁰⁶ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 2/165.

¹²⁰⁷ Şehristânî, *Tefsiru's-Şehristânî*, 1/513.

¹²⁰⁸ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 4/479.

¹²⁰⁹ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 7/114.

¹²¹⁰ Kummî Meşhedî, *Tefsiru Kenzu'd-Dakâik*, 4/341.

İbn Ebi'l-Hadîd'in rivayetine göre, Hz. Ali, Hz. Peygamber'in Allah tarafından bir kanıt üzere olduğunu ve kendisinin de onu bir şahit olarak izlediğini söylemiştir.¹²¹¹ Zemahşerî'ye göre ayet şu anlama gelmektedir: Ben Rabbimden bir marifet ve bilgi üzereyim. O da şudur ki Allah'tan başka ilah yoktur. Ben bu konuda apaçık bir hüccete ve dosdoğru bir kanıt sahibim.¹²¹² Buna göre Hz. Peygamber'in Allah tarafından sahip olduğu kanıt marifet ve bilgidir. Ancak bunu sadece marifet ve bilgi ili sınırlı tutmak pek de doğru gözükmemektedir. Çünkü Efendimize marifet ve bilgi dışında birçok şey verilmişti. Örneğin; Kur'ân, furkan, miraç, mucize, Kur'ân'da geçmeyen vahiyler, Ruhü'l-Emin, melekler... Hakeza marifeti ve bilgiyi sadece Allah'tan başka ilah olmadığı konusunda sınırlı tutmak da yanlış olur. Acaba Resûlullah'ın tevhit konusunun dışında bir marifeti ve bilgisi yok muydu? Hâşâ. Peygamberimiz tevhit konusunda dışında binlerce meseleyi daha biliyor ve insanlara da açıklıyordu. Örneğin; gökyüzü, yeryüzü, cennet, cehennem, peygamberlik, yönetim, aile hayatı, tıbbî konular, yiyecekler, içecekler, taharet, temizlik, adalet, siyaset, tarım, ziraat... Dolayısıyla Hz. Peygamber açıkladığı ve söylediği her konuda Allah'tan bir kanıt sahibiydi. Bu da onun hatasız ve yanlışsız olmasını gerektirmektedir.

1.12. Yalnızca Vahye Uyması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“De ki: ‘Ben, yalnızca Rabbimden bana vahiy olunan şeye tabi olurum.’”**¹²¹³

Kur'ân-ı Kerim'in diğer ayetlerine bakıldığı zaman Hz. Peygamber'in sadece vahye göre veya vahye uygun olan şeylere göre inandığını ve yaşadığını belirten birçok ayet daha bulunmaktadır. Örneğin Allah'ın emri gereğince Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: **“Ben, bana vahiy olunan şeyden başkasına tabi olmam.”**¹²¹⁴ **“Ben, bana vahiy olunan şeyden başkasına tabi olmam. Ben apaçık bir uyarıdan başkası değilim.”**¹²¹⁵

1.12.1. Ehl-i Sünnet

Taberî'ye göre Allah Teâlâ Peygamberine kendi nefsiyle ilgili olarak haber vermesini, onun sadece Rabbinden kendisine indirilen ve vahiy olunan şeylere

¹²¹¹ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 6/137.

¹²¹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/30.

¹²¹³ Araf 7/203.

¹²¹⁴ Yunus 10/15.

¹²¹⁵ Ahkaf 46/9.

uyduğunu söylemesini, kendi nefsinden bir söz söylemediğini ve bir şey icat etmediğini, sonra da insanları onlara çağırmadığını açıklamasını emretmektedir.”¹²¹⁶ Mâturîdî’ye göre Hz. Peygamber kendi nefsinden hiçbir şey yapmıyor ve oluşturmuyordu.¹²¹⁷ Fahreddîn Râzî’ye göre de Hz. Peygamber hiçbir konuda kendisinden bir şey uydurmamış ve her zaman her şeyde vahiy gelmesini beklemiştir.¹²¹⁸ Buna göre dikkat edilirse Efendimizin sadece vahye uyduğunu kabul eden ve açıklanmasını isteyen Allah Teâlâ’dır. Dolayısıyla Allah Teâlâ’ya göre Resûlullah kendi nefesine, heva ve heveslerine, arzularına hiçbir şekilde uymamıştır. Hz. Peygamber eşlerinin, çocuklarının, akrabalarının, diğer insanların nefislerine, heva ve heveslerine, arzularına da tabi olmamıştır. Peygamberimiz cinlerin ve şeytanların vesveselerine, heveslerine, arzularına da itaat etmemiştir. Çünkü onun uyduğu şey yalnızca vahiydir.

1.12.2. Şia

Tabersî’ye göre Hz. Peygamber kendinden bir ayet uydurmuyordu, aksine ayetleri veya mucizeleri gönderen Allah Teâlâ idi. Bu bakımdan Hz. Peygamber sadece kendisine gelen vahye uyuyordu.¹²¹⁹ Mekârim Şîrâzî’ye göre de Hz. Peygamber kendisine gelen vahiyden başkasına tabi olmuyor ve Allah tarafından inen şeyden başka bir şey söylemiyordu.¹²²⁰ Ancak Sâdıkî Tehrânî’ye göre ayetin anlamı şöyle olmaktadır: Ben sizin heves ettiğiniz veya arzu ettiğiniz şeylere tabi olmam. Ben yalnızca vahye tabi olurum.¹²²¹ Bu bakımdan Hz. Peygamber vahiyden başka bir şeye uymuyordu. Vahiy denince ilk akla gelen Kur’ân-ı Kerim’dir. Ancak vahiy sadece Kur’ân ile sınırlı değildir. Örneğin; vahiy bazen fitrat olmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“(Allah) ona (herkese) fücürünü ve takvasını ilham etti.”**¹²²² Hakeza arıların koloni halinde yaşamaları ve tertipli bir şekilde bal üretmeleri hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Rabbın arıya vahyetti...”**¹²²³ Vahiy bazen ilham olmaktadır. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **“Musa’nın annesine vahyettik...”**¹²²⁴ Vahiy bazen vasıta ile olmaktadır. Yani arada bir peygamber veya bir melek bulunmaktadır. Nitekim şöyle buyrulmaktadır: **“Bir**

¹²¹⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 9/109.

¹²¹⁷ Mâturîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-Sünne*, 5/125.

¹²¹⁸ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 15/438.

¹²¹⁹ Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, 4/790.

¹²²⁰ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 7/68.

¹²²¹ Sâdıkî Tahrânî, *el-Furkân*, 12/101.

¹²²² Şems 91/8.

¹²²³ Nahl 16/68.

¹²²⁴ Kasas 28/7.

zaman havarilere vahyettik...”¹²²⁵ Şu verilen örneklerdeki varlıkların hiçbirisi peygamber değillerdi. Ancak Kur’ân’da onlara vahiy edildiğinden söz edilmektedir. Dolayısıyla Peygamberimiz **“Ben, yalnızca Rabbimden bana vahiy olunan şeye tabi olurum.”** diye söylediği zaman hem peygamberlikle ilgili vahiyleri hem de bunun dışındaki vahiy türlerini içine almaktadır. Netice olarak Efendimiz bu dünyaya geldiği günden ölümüne kadar her zaman vahye uymuş ve onun dışında hiçbir şeyi izlememiştir. İşte bu da onun masum ve günahsız olduğunu göstermektedir.

1.12.3. Mu'tezile

Cessas’a göre Kur’ân’ın hükmü Hz. Peygamber’in sünnetiyle neshedilebilir. Çünkü sahih sünnet Allah tarafından gelen vahiydir, Hz. Peygamber’in kendi nefsinden kaynaklanan bir şey değildir. Nitekim Allah Teâlâ Hz. Peygamber’in heva ve hevese uymadığını, heva ve hevese dayalı bir şey söylemediğini bildirmektedir.¹²²⁶ Ancak Zemahşerî’ye göre ayetin anlamı şöyle olmaktadır: Ayetleri uydurmuyorum, onları icat etmiyorum, hatta öneride dahi bulunmuyorum.¹²²⁷ Anlaşılan o ki Zemahşerî vahyi sadece Kur’ân ayetleri ile sınırlandırmıştır, ancak vahyin bu ayette veya başka ayetlerde sadece Kur’ân ayetleri olduğuna delalet eden bir ifade bulunmamaktadır. Daha önce de açıklandığı gibi vahiy çok çeşitlidir. Dolayısıyla her türlü vahyi kabul etmek gerekmektedir. Netice olarak Efendimiz vahyin her türüsüne uyararak masum ve günahsız kalmayı başarmıştır.

1.13. Ona Karşı Gelmenin Azabla Sonuçlanması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kim Allah’a ve Resûlüne karşı gelirse, kesinlikle Allah azap olarak çok şiddetlidir.”**¹²²⁸

Kur’ân’a bakıldığı zaman Hz. Peygamber’e karşı gelmenin her türü yasaklanmıştır.¹²²⁹ Dolayısıyla din, siyaset, birey, toplum, yeryüzü, gökyüzü ve diğer konuların her hangi birisiyle ilgili Hz. Peygamber’e karşı gelmek haramdır. Aksi takdirde cehennem azabı vardır. İşte bu durum Hz. Peygamber’in masum oluşunun kanıtlarından biridir. Şimdi konuyla ilgili değerlendirmeler incelenecektir.

¹²²⁵ Maide 5/111.

¹²²⁶ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur’ân*, 4/375.

¹²²⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/192.

¹²²⁸ Enfal 8/13.

¹²²⁹ Tevbe 9/63; Muhammed 47/32; Mücadele 58/20; Haşr 59/3-4.

1.13.1. Ehl-i Sünnet

Taberî'ye göre kim Allah'ın emrine ve Resûlullah'ın emrine karşı gelirse, Allah'a ve Resûlullah'a itaatten ayrılırsa azap görecektir.¹²³⁰ Yani kim Hz. Peygamber'in bulunduğu tarafta yer almazsa Allah'ın azabına duçar olacaktır. Kim Peygamberimize karşı duran kişilerin safında yer alırsa Allah'ın azabına müptela olacaktır. Allah ile Resûlullah'ı yan yana zikretmesi şu anlama gelmektedir: İstisnasız hangi konu olursa olsun Resûlullah'a karşı gelen kimse Allah'a karşı gelmiş demektir. Çünkü Hz. Peygamber Allah'ın elçisidir, Onu temsil etmektedir. Mâturîdî'ye göre kim Resûlullah'a düşmanlık ederse veya ona karşı inatçılık ederse amelleri boşa gidecektir.¹²³¹ Âlûsî'ye göre ise Allah'a ve Resûlüne her hangi bir konuda karşı gelmek, şiddetli azaba duçar olmanın sebebidir.¹²³² Dolayısıyla anlaşılan o ki eğer müslümanlardan birisi Resûlullah'ın emirlerinden her hangi bir emre karşı gelirse ve karşı durmakta da inatçılık ederse onun da bütün amelleri boşa çıkacak ve şiddetli bir azaba duçar olacaktır.

1.13.2. Şia

Aynı şekilde Mekârim Şîrâzî'ye göre kim Allah'a ve Hz. Peygamber'e muhalefet ederse ve düşmanlık yaparsa, dünyada da ahirette de çok acı bir azaba müptela olacaktır.¹²³³ Kırâatî'ye göre kim Hz. Peygamber'e karşı gelirse Allah'a karşı gelmiş demektir.¹²³⁴ Tabâtabâî'ye göre ise ayetin orijinalindeki “Şâkku” ve “Yuşâkık” kelimelerinin mastarı olan “Muşâkka”; karşı çıkmak, muhalefet etmek demektir.¹²³⁵ Dolayısıyla “Şâkku” kelimesinin kökü, bizim Türkçede de kullandığımız “Şık” sözcüğüdür. Şık; seçenek, alternatif, farklı yol anlamlarına gelmektedir. Buna göre karşı gelen kimse, doğru olan şıkkı değil de yanlış olan şıkları tercih ettiği için muhalif ve düşman durumuna düşmektedir. Bu bakımdan ayetin anlamı şu şekilde belirginleşmektedir: Müşrikler, dünyada ve ahirette saadete kavuşmak için Allah'ın ve Resûlullah'ın şıkkını tercih etmeleri gerekiyordu. Ancak tam tersini yaptılar; zulüm, adaletsizlik, şirk, savaş, kaos, kargaşa, günah, haram, isyan ve bunlara benzer şıkları tercih ettiler. Bundan dolayı Allah'ın ve Resûlullah'ın düşmanı oldular ve sonsuz bir azabı hak ettiler. Ayet, müşriklerin Allah'a ve Resûlullah'a karşı gelmeleriyle ilgilidir. Ancak sadece onlarla sınırlı değildir. Çünkü

¹²³⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 9/133.

¹²³¹ Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 9/283.

¹²³² Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 5/167.

¹²³³ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 7/109.

¹²³⁴ Kırâatî, *Tefsîr-i Nûr*, 3/283.

¹²³⁵ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 9/32.

“Kim Allah’a ve Resûlüne karşı gelirse...” diye buyurmaktadır. Dolayısıyla **“Kim...”** diye buyurması **“Kim olursa olsun...”** anlamına gelmektedir. Bu bakımdan ister müşrik, ister münafık, ister müslüman kim olursa olsun hiçbir kimse Allah’a ve Resûlullah’a karşı gelemmez ve onlara itaat şikkından başka bir şikkı tercih edemez. Eğer başka bir şikkı tercih ederse azabı hak etmiş olur. Ayette karşı gelmenin sınırları da belli edilmemiştir. Yani **“Kim tevhit konusunda karşı gelirse... kim peygamberlik konusunda karşı gelirse... kim namaz konusunda karşı gelirse... kim siyasal ve yönetsel bir konuda karşı gelirse...”** diye bir sınırlardırma getirilmemiştir. Dolayısıyla kim Hz. Peygamber’e hangi konu olursa olsun karşı gelirse Allah’ın azabına duçar olacaktır. Bu durum da onun masum ve günahsız oluşuna delalat etmektedir.

1.13.3. *Mu'tezile*

Zemahşerî ayetteki karşı gelmeyi kafirlerin savaşıla Hz. Peygamber’e karşı gelmeleriyle sınırlandırmıştır.¹²³⁶ Ancak Cessas’a göre Hz. Peygamber’e karşı gelmek, onun görüşlerine karşı görüş belirtmek ve ona düşmanlık etmektir.¹²³⁷ Hakeza Kâdî Abdulcebbar’a göre ise **“...Kendilerine hidayet yolu belli olduktan sonra Resûl’e karşı gelen kişiler...”**¹²³⁸ ayeti hakkında Ebû Ali şöyle söylemiştir: Bu ayet, Resûlullah’a iman ettikten sonra imanlarından çıkıp mürtet olan bir topluluk hakkında inmiştir.¹²³⁹ Dolayısıyla bu ayet Müslüman olan, sonra Hz. Peygamber’in sahabesi unvanına ve şerefine nail olan, sonra da dinden çıkıp giden kişiler hakkında inmiştir. Onların dinden çıkmalarına ve mürtet olmalarına neden olan şey Hz. Peygamber’e karşı gelmeleridir. Netice olarak kim olursa olsun ve hangi konu olursa olsun Resûlullah’a karşı gelmek hiçbir şekilde mümkün değildir. Çünkü onun her şeyi doğrudur, hatasızdır, yanlışsızdır.

1.14. Onu İncitmenin Haram Oluşu

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Onlardan Peygamberi inciten ve ‘O bir kulaktır’ diyen kişiler vardır. De ki: ‘O sizin için bir hayır kulağıdır. Allah’a iman eder, mü’minlere inanıp güvenir ve sizden iman eden kişiler için bir rahmettir. Resûlullah’a eziyet eden kişiler vardır, onlar için acı bir azab**

¹²³⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/205.

¹²³⁷ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 3/268.

¹²³⁸ Muhammed 47/32.

¹²³⁹ Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, 12/338.

vardır.”¹²⁴⁰ Hakeza aynı konuyla ilgili olarak Allah Teâlâ Ahzab suresinde de şöyle buyurmaktadır: **“Allah’ı ve Resûlünü inciten kişiler vardır, Allah dünyada da ahirette de onlara lanet etmiştir, onlar için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.”**¹²⁴¹

1.14.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre münafıklar Hz. Peygamber’i incitmişlerdi. Bu nedenle ayet inmiştir.¹²⁴² Fahreddîn Râzî’nin rivayetine göre de İbn Abbas şöyle söylemiştir: Bir grub münafık, Hz. Peygamber’i kendisine yakışmayan sözlerle anmaktaydılar. Örneğin bir kısmı “Onun hakkında bir şey söylemeyin, zira biz, söylediğimiz şeyin, onun kulağına varacağından endişe ediyoruz” diyorlardı. Celas b. Suveyd “Tersine biz, istediğimiz şeyi söyleriz, sonra onun yanına gideriz ‘Biz bir şey söylemedik’ diye yemin ederiz, o da bizim sözüme inanır. Zira Muhammed, ancak dinleyen, her söylenen şeyi dinleyip kabul eden bir kulaktır.”¹²⁴³ Her ne kadar rivayete göre Hz. Peygamber’i inciten kişiler münafıklar olarak açıklansa da ayet geneldir. Dolayısıyla Peygamberimizi ister Yahudi, Hristiyan, Mecusi olsun, ister münafık, kâfir, müşrik olsun, ister Müslüman olsun kim incitirse azabı hak etmektedir.

Ancak Mâturîdî’ye göre ise ayet özellikle Peygamberimiz Hz. Muhammed’in ismetine delalet etmektedir.¹²⁴⁴ Çünkü ayette Allah’ı ve Peygamberimizi inciten kişiler aynı kategoride toplanmıştır. Aslında Allah Teâlâ’yı incitmek olanaksızdır. Ancak Resûlullah’ın incinmesi mümkündür. Adeta onun incinmesini kendi incinmesi olarak ifade etmiş gibidir. Dolayısıyla Efendimizi inciten kişi Allah’ı incitmiş olmaktadır. Rivayetlere göre Hz. Peygamber Safiyye validemizle evlenince bazıları ileri geri konuşmuşlar, bu yüzden Efendimiz incinmişti. Ancak ayette Hz. Peygamber’in incinmesi sınırlandırılmamıştır. Yani hangi nedenle olursa olsun ve kim olursa olsun eğer Efendimizi incitirse kesinlikle Allah’ın lanetine ve azabına uğrayacaktır. İşte bu noktadan dolayı Peygamberimizin masum olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü onun incinmesi hiçbir şarta ve hiçbir koşula bağlanmamıştır. Ancak mezkûr ayetten sonra gelen ayette şöyle buyrulmaktadır: **“Mümin erkekleri ve mümin kadınları kazanmadıkları şeylerden dolayı inciten kişiler vardır. Kesinlikle onlar bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.”**¹²⁴⁵ Görüldüğü gibi müminlerin incinmeleri şarta ve koşula bağlanmıştır. O da şudur ki eğer bir müminin kazandığı ve yaptığı kötü bir iş varsa, bundan dolayı kanunlar ve yasalar

¹²⁴⁰ Tevbe 9/61.

¹²⁴¹ Ahzab 33/57.

¹²⁴² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 10/116.

¹²⁴³ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 16/89.

¹²⁴⁴ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 2/414.

¹²⁴⁵ Ahzab 33/58.

onun cezasını verir, böylece incinmeyi hak etmiş olur. Buradan şu anlaşılmaktadır ki mümin bir kimse hata yapar, günah işler, harama mürtekip olur, bundan dolayı cezasını görür. Ancak Hz. Peygamber’le ilgili ayette herhangi bir şart ve koşul yoktur. İşte bu Efendimizin bütün sözlerinde, davranışlarda ve ahlaklarında masum olduğunu göstermektedir. Şehristânî’ye göre ise Hz. Peygamber’e itaat eden, Allah’a itaat etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber Allah’ın naibi ve elçisidir. Dolayısıyla kim onu aldatırsa, Allah’ı aldatmış olur. Kim ona eziyet ederse, Allah’a eziyet etmiş olur. Kim onunla savaşırsa, Allah ile savaşmış olur.¹²⁴⁶

1.14.2. Şia

Tabersî’ye göre incitmek sözle ve davranışla olmaktadır. Bu ayette ise Hz. Peygamber’i sözle incitmişlerdi.¹²⁴⁷ Kiraatî’ye göre Hz. Peygamber ihlasıyla öyle bir noktaya ulaşmıştı ki onu incitmek Allah’ı incitmek olarak hesap edilmektedir.¹²⁴⁸ Kummî Meşhedî’ye Allah’ı ve Resûlullah’ı inciten kişiler, onların küfür ve günah gibi hoşlanmadıkları şeyleri yapan kişilerdir. Veya Hz. Peygamber hakkında şair, mecnun gibi şeyleri söylemeleridir.¹²⁴⁹ Buna göre Resûlullah’ı incitmek, onu rahatsız eden bütün sözler ve bütün fiillerdir. Onu inciten sözlere örnek olarak; sihirbaz, şair, kâhin, deli, cinlenmiş, sihirlenmiş, ne söylediğini bilmeyen, sayıklayan, saçmalayan, uyduran, müfteri gibi şeyler söylenebilir. Onu inciten fiillere örnek olarak ise; Uhud günü küçük azı dişini kırıp yüzünü yaralamaları, Mekke’de secde de iken sırtının üzerine devenin sakatatını atmaları, zehirli yiyecek vermeleri, emrine itaatsizlik etmeleri gibi şeyler sayılabilir. Allah, hem kendisine hem de peygamberine yapılan eziyetten ve incitmeden söz ettikten sonra lanet etme ve azaplandırma gibi iki cezayı getirmektedir. O halde lanet, Allah’a karşı yapılan suçun cezasıdır. Çünkü hükümdarı inciten kimseyi, hükümdar, eğer ona azap edilmesini emretmemişse, onu kapısından kovar. Azap etme ise, Hz. Peygamber’e yapılan incitmenin karşılığıdır. Çünkü hükümdar, bir kimse, yakınlarından birine eziyet ettiği zaman onun hakkını o kimseden eksiksiz alır. Buna göre, “Allah’ı incitip de Peygamberini incitmeyen kimselere azap edilmez” diye söylenemez. Bu manada, Allah ile Resûlünün birbirinden ayrı düşünülmesi imkânsızdır. Çünkü Allah’ı inciten, kesinlikle peygamberini de incitmiş olur.

1.14.3. Mu’tezile

¹²⁴⁶ Şehristânî, *Tefsiru’s-Şehristânî*, 1/162.

¹²⁴⁷ Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, 5/69.

¹²⁴⁸ Kiraatî, *Tefsîr-i Nûr*, 7/397.

¹²⁴⁹ Kummî Meşhedî, *Tefsiru Kenzu’d-Dakâik*, 10/439.

Cessas’a göre Hz. Peygamber’i incitmek demek, Allah’a ve Resûlüne savaş açmak anlamına gelmektedir. Çünkü yapılan suç çok büyük bir suçtur.¹²⁵⁰ Zemahşerî’ye göre incitmek, Allah’ın ve Resûlünün hoşlanmadığı ve razı olmadığı fiilerdir. Örneğin küfür, günah, peygamberliği inkâr etmek, şeriata muhalefet etmek gibi şeylerdir.¹²⁵¹ Bu göre Resûlullah’ı incitenlerin hedefi onu küçük düşürmek, aşağılamak, alçaltmak, tahkir etmek, rezil rüsva yapmaktır. Bu yüzden onlara verilecek olan ceza da aynı şekilde aşağılayıcı ve alçaltıcı olacaktır. Nitekim şöyle buyrulmaktadır: **“Onlar için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.”** Hz. Peygamber’i incitmenin cezalarının bir kısmı bu dünyada bir kısmı da ahirette verilecektir. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“Allah onlara dünyada da ahirette de lanet etmiştir.”** Dolayısıyla bir peygamber ismet vesilesiyle öyle bir makama ulaşmaktadır ki onu incitmek Allah’ı incitmek gibi olmaktadır. Nitekim bir hadiste de Resûlullah şöyle buyurmuştur: **“Kim beni incitirse, kesinlikle Allah’ı incitmiştir.”**¹²⁵²

1.15. Onu Razı Etmenin Gerekliliği

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Sizi razı etmek için, Allah’a yemin ederler. Eğer gerçekten mümin iseler, kendisini razı etmelerine Allah ve Resûl daha haklıdır.”**¹²⁵³

1.15.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre Katade şöyle nakletmiştir: Münafıklardan birisi sahâbîlerden birine şöyle söylemişti: “Vallahi bu kınananlar bizim seçkinlerimiz ve eşrafımızdır. Eğer Muhammed’in söyledikleri doğru olsa bu adamlar eşeklerden daha adi olmuş olurlar...”¹²⁵⁴ Buna göre münafıklar bazı sahâbîleri razı ve ikna etmeye çalışıyorlardı. Çünkü ayetteki “Sizi” zamirleri sahâbîlere dönmektedir. Ancak münafıklar Allah’ı ve Resûlünü razı etmeyi hiç düşünmüyorlardı. Hâlbuki asıl hoşnut edilmesi gereken Allah’tı ve Onun hoşnut olması ise Resûlullah’ın hoşnut olmasından geçmekteydi. Gerçek müminler ise Allah’ı ve Resûlünü razı etmeye çalışan kişilerdir. Zira **“Eğer gerçekten mümin iseler...”** diye buyurmaktadır. Bazı rivayetlere göre kimileri Hz. Peygamber’le birlikte savaşa gitmemişlerdi. Resûlullah ve askerler cepheden dönünce, askerleri razı etmek ve mazeretlerinin olduğunu söylemek için yeminler etmeye başladılar... Farklı nüzul sebepleri olsa da ayetin

¹²⁵⁰ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 4/51.

¹²⁵¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/559.

¹²⁵² Tirmizî, “Münâfık”, 59 (No. 3962).

¹²⁵³ Tevbe 9/62.

¹²⁵⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 10/118.

hükmü açık ve geneldir. O da şudur ki Allah'ı ve Resûlullah'ı razı etmek gerekir, başkalarını değil.

Mâturîdî'ye göre ayet Hz. Peygamber'in risaletinin ve kendisinin hak olduğuna delalet etmektedir.¹²⁵⁵ Buna göre Hz. Peygamber'in peygamberliği haktır. Bundan şek ve şüphe yoktur. Ancak bizzat kendisi de haktır. Ayette **“Allah ve Resûlü daha haklıdır”** diye buyurarak hak sıfatının Efendimizin sıfatlarından biri olduğu da vurgulanmaktadır. Yani onun sözleri, davranışları, sünnetleri ve her şeyi hakka, vahye, adalete, doğruya uygundur. Dolayısıyla bu durum onun ismetine kanıt olmaktadır. Nitekim bu konu Al-i İmran suresinin seksen altıncı ayetinde geniş bir şekilde araştırılmıştı. Daha fazla bilgi için oraya başvurulması rica edilir.

Fahreddîn Râzî'ye göre Hz. Peygamber'i razı etmek Allah'ı razı etmektir. Bu yüzden zamir bir tane zikredilmiştir.¹²⁵⁶ Buna göre ayette sahâbîlere ve müminlere yönelik çok önemli bir uyarı ve öğreti bulunmaktadır. O da şudur ki yukarıdaki duruma benzer bir şeyle karşılaştıkları zaman yeminler ederek birbirlerini razı etmeye çalışmasınlar, asıl razı etmeleri gereken Allah ve Resûlullah'tır. Dolayısıyla Allah'a tevbe etmeleri, Onu ve Resûlünü hoşnut etmeleri gerekir, birbirlerini veya başkalarını değil. Allah Teâlâ ayette kendisini ve ardından da Resûlünü zikretmiştir. Sonra da Arapça dilbilgisi kuralları açısından razı etmek filini **“kendisini razı etmelerine”** diyerek Resûlullah'a izafe etmiş ve **“O ikisini razı etmelerine...”** diye söylememiştir. Çünkü onlar Resûlullah'ı razı ettikleri zaman kesinlikle Allah onlardan razı olacaktır. Başka bir ifadeyle onların Resûlullah'ı razı etmeleri kesinlikle Allah'ı razı etmeleri demektir. Nitekim başka bir ayette de buna benzer bir şekilde şöyle buyurmaktadır: **“Aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Resûlüne davet edildikleri zaman, onlardan bir grup hemen yüz çevirir.”**¹²⁵⁷ Bu ayette de Arapça dil bilgisi kuralları bakımından zamir Hz. Peygamber'e dönmektedir. Dolayısıyla onun verdiği hüküm, kesinlikle Allah'ın hükmü olmaktadır. Ayette **“Allah ve Resûlü daha haklıdır.”** diye buyurmaktadır. Daha iyi anlaşılması için **“Kimden daha haklıdır?”** diye sormak gerekmektedir. Muhalefet ve hıyanet, Allah ve Resûlullah hakkında gerçekleşmişti, sahâbîler hakkında değil. Dolayısıyla Allah ve Resûlullah razı edilmeye sahâbîlerden daha haklı olmaktadırlar. Buradan hareketle şu da anlaşılmaktadır ki sahâbîler masum değillerdir, çünkü eğer onlar masum olsalardı onların da razı edilmeleri Allah'ı razı etmek anlamına gelecekti. Oysa ayet bunun tersini söylemektedir.

¹²⁵⁵ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 5/417.

¹²⁵⁶ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 16/92.

¹²⁵⁷ Nur 24/48.

1.15.2. Şia

Tabâtabâî'ye göre her müminin Allah'ı ve Resûlünü razı etmeleri farzdır, diğer taraftan Allah'a ve Resûlüne hiçbir şekilde karşı gelmemeleri gerekir. Aksi takdirde büyük bir rezilliğin içine düşecek ve ebedi olarak cehennemde kalacaktır.¹²⁵⁸ Kıraatî'ye göre Hz. Peygamber'i razı etmek Allah'ı razı etmektir.¹²⁵⁹ Mekârim Şîrâzî'ye göre de Hz. Peygamber'in razı olması Allah'ın razı olmasıdır, çünkü Resûlullah Allah'ın emirleri ve nehiyleri karşısında bağımsız bir iradede bulunmaz.¹²⁶⁰ Buna göre ayetin orijinaline bakıldığında zaman Allah ve Resûl kelimelerinin geçtiği müşahede edilmektedir. Bu bakımdan Arapça dilbilgisi kurallarına göre isimlerden sonra zamir iki tane olması gerekmektedir. Ancak **“Yurdûhu/kendisini razı etmelerine”** cümlesinde olduğu gibi zamir bir tane bulunmaktadır ve o zamir de Resûlullah'a dönmektedir. Bu bakımdan şöyle bir anlam oluşmaktadır: Resûlullah'ı razı etmek Allah'ı razı etmek demektir. Resûlullah'ın razı olması Allah'ın razı olmasından başka bir şey değildir. Resûlullah neyi beğeniyorsa kesinlikle Allah da onu beğeniyor demektir. Veya Hz. Peygamber neden hoşlanmıyorsa ve neye öfkeleniyorsa, kesinlikle Allah da ondan hoşlanmıyor ve ona öfkeleniyor demektir. Nitekim bir hadiste Efendimiz şöyle buyurmuştur: **“Kim beni öfkelerirse, kesinlikle Allah'ı öfkelerdirmiştir.”**¹²⁶¹ İşte bütün bunlar Efendimizin masum olduğunun kanıtıdır. Hz. Peygamber'in zamanında bir sahabe konuşmalarının arasında şöyle dedi: “Kim Allah'a ve Resûlüne itaat ederse, kesinlikle kurtulmuştur. Kim de o ikisine isyan ederse, kesinlikle helak olmuştur.” Resûlullah onun böyle konuştuğunu ve zamirleri ayırt ederek hitap ettiğini anlayınca rahatsız oldu ve şöyle buyurdu: **“Sen ne kadar kötü bir konuşmacısın! Niçin ‘Kim Allah'a ve Resûlüne isyan ederse...’ diye söylemedin?”**¹²⁶²

1.15.3. Mu'tezile

Cessas'a göre Allah'ın razı olması, Hz. Peygamber'in razı olmasını gerektirir. Çünkü Allah'ın razı olduğu her şeye Hz. Peygamber de razı olmaktadır. Bu yüzden Hz. Peygamber'e dönen zamir terk edilmiştir.¹²⁶³ Ancak İbn Ebi'l-Hadîd'e göre ayetteki zamir Hz. Peygamber'e dönmektedir.¹²⁶⁴ Zemahşerî'ye göre ayette zamir bir

¹²⁵⁸ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 9/317.

¹²⁵⁹ Kıraatî, *Tefsîr-i Nûr*, 3/453.

¹²⁶⁰ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 8/20.

¹²⁶¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 1/319.

¹²⁶² Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 8/20.

¹²⁶³ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 4/348.

¹²⁶⁴ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 12/218.

tanedir. Çünkü Allah'ın rızası ile Resûlullah'ın rızası arasında hiçbir fark yoktur. Allah ve Resûlullah razı olma hükmünde birdirler.¹²⁶⁵ Buna göre zamirin tek olması Arapça dilbilgisi kuralları açısından yanlış değildir. Çünkü “Zeyd’in ihsanı ve güzel davranışı, beni mutlu kıldı ve bütün dertlerimi unutturdu.” diye söylemenin hiçbir sakıncası yoktur. Aslında “İhsan ve güzel davranış” olmak üzere iki fail bulunmaktadır, ancak tek failmiş gibi söylenebilir. Bundan dolayı Hz. Peygamber’in rızasının Allah'ın rızasına uygun olduğu, aralarında bir muhalefet ve başkalığın bulunması imkânsız olduğu için, ikisinden birisinin zikredilmesiyle yetinilmiştir. Ayrıca ayette zamir müfret/tekil olarak getirilmiştir. Bununla, sadece Allah'ı razı etmeleri gerekirdi, gibi bir manaya gidip Resûlünü bunun dışında tutmak sözkonusu değildir. Çünkü Allah'ın rızası ile Resûlünün rızası arasında herhangi bir fark, bir ayrıcalık söz konusu değildir. Her ikisi de tek şey hükmünde değerlendirilmektedir. Nitekim şöyle buyrulmaktadır: **“Kim Resûle itaat ederse, kesinlikle Allah’a itaat etmiştir.”**¹²⁶⁶

1.16. Onun Hükmüne Razı Olmamanın Nifak Alameti Oluşu

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Onlar derler ki: ‘Allah’a ve Resûle iman ettik ve itaat ettik.’ Sonra bunun ardından onlardan bir grup yüz çevirir. Bunlar mümin değillerdir. Aralarında hükmetmesi için Allah’a ve Resûlüne davet edildikleri zaman, onlardan bir grup hemen yüz çevirir.”**¹²⁶⁷

1.16.1. Ehl-i Sünnet

Fahreddîn Râzî’ye göre ayet, Muğîre b. Vâil hakkında nazil olmuştur. Muğîre ile Hz. Ali arasında ortak bir arazi vardı. Sonra bunu bölüştüler. Hz. Ali’ye, suyun çok zor çıkabileceği yer düştü. Muğîre, Hz. Ali’ye “Arazini bana sat” dedi. Hz. Ali de onu ona sattı ve el sıkışıp satışı tamamladılar. Muğîre’ye, “Suyun çıkmayacağı çorak bir yer aldın” dediler. O, Hz. Ali’ye “Arazini geri al. Çünkü onu, beğenmem şartıyla satın almıştım. Fakat onu beğenmedim, çünkü oraya su çıkmıyor” dedi. Hz. Ali “Hayır, sen onu satın aldın, beğendin ve el sıkışıp bu işi bitirdin. Hem sonra oranın durumunu da biliyordun. Bu yüzden onu geri almıyorum” dedi. Onu, mahkemeleşmek için, Resûlullah’a gitmeye davet etti. Bunun üzerine Muğîre “Muhammed mi, ben onun yanına gitmem ve onun hükmüne baş vurmam. Çünkü o bana karşı kırgındır ve bana haksızlık etmesinden korkarım” dedi. İşte bunun üzerine

¹²⁶⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/285.

¹²⁶⁶ Nisa 4/80.

¹²⁶⁷ Nur 24/48.

bu ayetler indi.¹²⁶⁸ Buna göre ayetlerin iniş sebebi hakkında ister bir tane ister daha fazla rivayet nakledilsin hüküm geneldir. O da şudur ki kim Hz. Peygamber'in hükmünden kaçınırsa veya rahatsız olursa gerçek mümin değildir. Hatta Mâturîdî'ye göre kim onun peygamberliği hakkında şüphe ederse ya da onun zulüm edeceğinden korkarsa kafir olmaktadır.¹²⁶⁹ Beyzâvî'ye göre ise Hz. Peygamber'in verdiği hükümlerin hepsi Allah'ın hükümleridir.¹²⁷⁰ Zira Allah'ın şهادetine göre, Hz. Peygamber, davacılarından biri ister akrabası olsun ister olmasın, kesinlikle hakkı hükmetmektedir. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“Eğer hak kendilerinin lehine ise, ona (Peygambere) boyun eğerek gelirler.”**¹²⁷¹ Diğer taraftan Hz. Peygamber'in haksızlık yapacağını, adaletsiz olacağını, akrabasını kayıracağını ve kollayacağını, yabancılara zulüm edeceğini düşünen bir kimsenin kalbinde hastalık var demektir. Kalben hasta onlarlar ise münafıklardır.¹²⁷² Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“Onların kalplerinde hastalık mı var? Yoksa kuşkuyla mı kapıldılar? Yoksa Allah'ın ve Resûlünün kendilerine karşı haksızlık yapacağından mı korkuyorlar?”**¹²⁷³

1.16.2. Şia

Tabersî'ye göre Hz. Peygamber'in hükmü her zaman Allah Teâlâ'nın emrine uygun bir şekilde olmaktadır. Bu yüzden Allah'ın hükmü ile Hz. Peygamber'in hükmü birdir.¹²⁷⁴ Tûsî'ye göre münafıklar Hz. Peygamber bir şeye hüküm verdiği zaman ondan yüz çevirenlerdir, ancak bunun karşısında gerçek müminler ise Hz. Peygamber bir şeye hüküm verdiği zaman hemen kabul eden ve inanan kişilerdir.¹²⁷⁵ Tabâtabâî'ye göre ise mezkur ayetlerde mutlak bir şekilde Hz. Peygamber'e itaat etmenin farz olduğu, ona itaat etmenin Allah'a itaatin ayrılmaz bir gereği olduğu, onun hükmüne ve yargısına başvurmanın gerekliliği, onun hükmüne ve yargısına başvurmadan kaçınmanın münafıklığın işaret olduğu vurgulanmaktadır.¹²⁷⁶ Buna göre sahâbîler ve müslümanlar aralarında hangi sorun olursa olsun hüküm verilmesi için Allah'a ve Resûlüne davet edilmektedirler. Ancak ayette Arapça dil bilgisi kuralları bakımından hüküm fiilinin zamiri Hz. Peygamber'e dönmektedir. Bu bakımdan ayete göre Allah'ın hükmünü de Hz. Peygamber vermektedir. Çünkü hüküm fiilindeki zamir bir kişidir. Dolayısıyla onun verdiği hüküm, kesinlikle

¹²⁶⁸ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 24/410.

¹²⁶⁹ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 7/583.

¹²⁷⁰ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, 4/111.

¹²⁷¹ Nur 24/49.

¹²⁷² Bakara 2/10.

¹²⁷³ Nur 24/50.

¹²⁷⁴ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 7/236.

¹²⁷⁵ Tûsî, *et-Tibyân*, 7/452.

¹²⁷⁶ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 15/144.

Allah'ın hükmü olmaktadır. Verdiği ve vereceği hükümlerle ilgili hiçbir sınırlandırma da yoktur. Yani Resûlullah neye hüküm verirse versin, kesinlikle Allah'ın hükmü olmaktadır. İşte bu durum onun masum ve günahsız olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan ayetlerde bazı münafıkların durumları açıklanmaktadır. Bunlar başlangıçta iman ve itaat edeceklerini açıklıyorlardı. Daha sonra bu sözlerinden döndüler, aksini yapmaya başladılar. Çünkü Allah'a iman etmek; Onun birliğini kabul etmek ve dininin çerçevesinde vazettiği yasalar sistemi uyarınca hareket etme hususunda söz vermek, akitleşmek demektir. Resûllaha iman etmekse; Onun Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğunu kabul edip bu anlamda bağlılık sözünü vermektir. Onun emrini Allah'ın emri, yasaklarını Allah'ın yasakları, hükmünü de Allah'ın hükmü bilmektir. Bu hususların hiç birinde kendiliğinden bir şey söylemediğini, hüküm vermediğini bilmektir. Bu bağlamda Allah'a itaat etmek, onun oluşturduğu yasalar sistemine göre amel etmek anlamına gelir. Peygambere itaat etmekse, emrettiğine uymak ve yasakladıklarından kaçınmak, bunun yanında verdiği hükmü ve yargısını kabul etmek demektir. O halde Allah'a iman edip Ona itaat etmek, dinle ve dinin çerçevesinde oluşturulan yasalarla ilintilidir. Hz. Peygamber'e iman edip itaat etmekse, Peygamberin dinle ilgili olarak bildirdiği şeylerle ilintilidir. Getirdiği haberler, verdiği hükümler, ihtilaflara getirdiği çözümler hususunda ona tartışmasız boyun eğmektir.

Allah'a ve Resûlullah'a iman etmek, Allah'a ve Resûlullah'a teslim olmak, Allah'ı ve Resûlullah'ı sevmek, Allah'ın ve Resûlullah'ın hükümlerini kabul etmek gibi şeyler arasında hiçbir farklılık yoktur. Yani kim Allah'a iman etmek istiyorsa kesinlikle Hz. Peygamber'e iman etmesi, kim Allah'a teslim olmak istiyorsa kesinlikle Hz. Peygamber'e teslim olması, kim Allah'ı sevmek istiyorsa kesinlikle Hz. Peygamber'i sevmesi, kim Allah'ın hükümlerine boyun eğmek istiyorsa kesinlikle Hz. Peygamber'in hükümlerine boyun eğmesi gerekir. Akside böyledir. Yani kim Hz. Peygamber'i inkâr ederse Allah'ı inkâr etmiş, kim Hz. Peygamber'e düşmanlık ederse Allah'a düşmanlık etmiş, kim Hz. Peygamebe isyan ederse Allah'a isyan etmiş demektir. Bunları ayırt etmek isteyen kişiler kâfirler veya münafıklardır. Nitekim bir ayette şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edip kâfir olan ve Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyen kişiler vardır.”**¹²⁷⁷ Çünkü genel olarak peygamberler ve özel olarak Hz. Peygamber Allah Teâlâ'nın elçisi ve temsilcisi idiler.

1.16.3. Mu'tezile

¹²⁷⁷ Nisa 4/150.

Cessas’a göre gerçek müminler Hz. Peygamber’in hükmüne davet edildikleri zaman onu kayıtsız şartsız kabul edenlerdir.¹²⁷⁸ Şehristânî’ye göre münafıkların kalplerinde maraz vardı, çünkü Hz. Peygamber’in hak olduğunu görüyorlar, ancak emirlerini ve hükümlerini kabul etmiyorlardı.¹²⁷⁹ Zemahşerî’ye göre ise münafıklar hakkın ve adaletin Hz. Peygamber’in yanında olduklarını biliyorlardı. Bu yüzden eğer hak kendi lehlerine ise hemen Hz. Peygamber’in hükmüne koşuyorlardı. Hâlbuki onlar onun hükümlerine ve hükümetine razı değillerdi.¹²⁸⁰ Buna göre dost düşman, seven sevmeyen, mümin münafık, herkes Hz. Peygamber’in gerçek anlamda hak ve adalet ehli olduğunu biliyordu. Münafıklar hak kendi lehlerine olduğu zaman Hz. Peygamber’den hüküm istiyorlar ve teslim oluyorlardı. Gerçek müminler ise ister lehlerine olsun ister aleylerine olsun Resûlullah bir hüküm verdiği zaman kayıtsız ve şartsız bir şekilde ona inanıyor, teslim oluyor, boyun eğiyorlardı. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“Aralarında hükmetmesi için, Allah’a ve Resûlüne davet edildikleri zaman müminlerin sözü: “İştittik ve itaat ettik” demeleridir. İşte kurtuluşa erenler onlardır.”**¹²⁸¹ Dikkatlice bakıldığı zaman Hz. Peygamber’in hükümleri her hangi bir şeyle sınırlandırılmamıştır. Dolayısıyla neye hüküm verirse versin haktır ve doğrudur. Bu da onun masum ve hatasız oluşunu göstermektedir.

1.17. Onun Emrine Muhalefetin Azapla Sonuçlanması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Resûlün davetini, kendi aranızda birbirinizi davet etmek gibi kılmayın. Allah sizden sıvışarak gizlenen kişileri bilmektedir. Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar.”**¹²⁸²

1.17.1. Ehl-i Sünnet

Fahreddîn Râzî’ye göre Hz. Peygamber’in emirleri ve çağrıları diğer insanlarınki gibi değildir, çünkü onun emirleri farz ve zorunludur.¹²⁸³ Kurtubî’ye göre Hz. Peygamber’e hiçbir kimse “Ey Ebe’l-Kasım!” diye bağırmmalı, aksine onu tazim ederek ve ona saygı göstererek seslenmelidir.¹²⁸⁴ Ancak Mâturîdî’ye göre bu ayet davet ettiği ve emrettiği her şeyde Hz. Peygamber’in ismetine şâhâdet

¹²⁷⁸ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 5/190.

¹²⁷⁹ Şehristânî, *Tefsiru’s-Şehristânî*, 1/164.

¹²⁸⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/248.

¹²⁸¹ Nur 24/51.

¹²⁸² Nur 24/63.

¹²⁸³ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 24/425.

¹²⁸⁴ Kurtubî, *el-Câmi*, 12/322.

etmektedir. Bu yüzden insanların her şeyde onun sadakatine şâhâdet etmeleri ve bu konuda dimdik durmaları gerekir.¹²⁸⁵ Bu bakımdan ayetin anlamını iki ana başlık altında toplamak mümkündür: İlk olarak; Ey sahâbîler! Ey Müslümanlar! Hz. Peygamber'in davetini ve emirlerini, birinizin diğerini davet etmesi veya birinizin diğerine emretmesi gibi hesap etmeyin. Birbirinizin davetlerine ve emirlerine bazen icabet edebilirsiniz, bazen de icabet etmeyebilirsiniz. Çünkü sizin davetleriniz ve emirleriniz bazen doğrudur, bazen de yanlıştır. Zira siz masum, günahsız, hatasız değilsiniz. Ancak Resûlullah'ın davetlerini ve emirlerini böyle hesap etmeyin. Çünkü onun bütün davetleri ve emirleri Allah tarafından gelmektedir. Dolayısıyla mutlak doğrulardır. Bu bakımdan eğer sizi toplumsal, bireysel, inançsal, ahlaksal, eylemsel, savaştal bir şeye davet ederse ve size bir emir verirse kesinlikle kabul etmelisiniz. Onun davetlerine ve emirlerine muhalefet etmeyin. Onun davetlerine ve emirlerine muhalefet eden kişiler için dünyada büyük bir fitne ve ahirette de acı bir azap vardır. İkinci olarak; Ey sahâbîler! Ey Müslümanlar! Hz. Peygamber'i çağırdığınız zaman birbirinizi çağırır gibi "Ey Muhammed! Ey Abdullah'ın oğlu!" gibi şeyler söylemeyin. Ona hitap edeceğiniz zaman "Ey Allah'ın Resûlü! Ey Peygamber!" gibi şeyler söyleyin. Ona saygı gösterin. Ona değer verin. Onun yanında birbirinizin yanında konuştuğunuz gibi kaba konuşmayın... Nitekim başka bir ayette şöyle buyurmaktadır: **"Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinin üstünde yükseltmeyin ve birbirinize bağırdığınız gibi, ona sözle bağırmanın, yoksa siz şuurunda değilken, amelleriniz boşa gider."**¹²⁸⁶

1.17.2. Şia

Tûsî'ye göre ayet şöyle anlaşılmalıdır: Hz. Peygamber'in size beddua etmesine sebep teşkil edecek bir iş yapmayın, çünkü onun duası kabul edilen bir duadır.¹²⁸⁷ Tabersî'ye göre Hz. Peygamber'e "Ey Muhammed! Ey Abdullah'ın oğlu!" gibi şeylerle hitap edilmemelidir, aksine ona saygı göstererek "Ey Allah'ın Resûlü!" gibi şeyler söylenmelidir.¹²⁸⁸ Ancak Tabâtabâî'ye göre ayette Hz. Peygamber'in insanları her hangi bir şeye davet etmesi kast edilmiştir. Onları imana ve salih amellere davet etmesi veya kamu meselelerinden her hangi biri için istişarede bulunmaya davet etmesi, onları namaza davet etmesi ya da dünya yahut ahiretle ilgili bir şeyi kendilerine emretmesi gibidir. Bu hususların tümü Hz.

¹²⁸⁵ Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 3/270.

¹²⁸⁶ Hucurat 49/2.

¹²⁸⁷ Tûsî, *et-Tibyân*, 7/466.

¹²⁸⁸ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 7/248.

Peygamber'in çağrısı ve daveti kapsamına girerler.¹²⁸⁹ Bu bakımdan Hz. Peygamber'in insanları bir şeye davet etmesi, onlara bir şeyi emretmesi ve bir şeyi yasaklaması diğer insanların daveti, emri ve yasağı gibi değildir. Çünkü **“Allah sizden sıvışarak gizlenen kişileri bilmektedir”** diye buyurmaktadır. Yani Resûlullah insanları savaş gibi bir şeye davet ettiği zaman bazıları onun huzurundan gizlice kaçmakta, onun emrine muhalefet etmekte, savaşa gitmemektedir. Allah böyle kişilerin hepsini bilmektedir. Bunun hemen ardından **“Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar.”** diye buyurarak Hz. Peygamber'in emrine muhalefet edenlere yöneltilen tehditin de bu anlamı daha da pekiştirdiği gayet açıktır.

Hakeza bir önceki ayette **“Müminler, ancak Allah'a ve Resûlü'ne iman eden, onunla birlikte toplumsal bir iş üzerinde oldukları zaman, ondan izin alınca kadar bırakıp gitmeyen kişilerdir.”**¹²⁹⁰ diye buyurmaktadır. Dolayısıyla konu daha çok Hz. Peygamber'in daveti veya emriyle ilgili bir meseledir. Çünkü bu ayette Resûlullah'ın çağrısına koşan, onun huzurunda toplanan ve ondan izin almadıkça yanından ayrılmayan kimseler övülmektedir. Ancak **“Allah sizden sıvışarak gizlenen kişileri bilmektedir...”** ayetinde ise, Hz. Peygamber'in davette bulunduğu zaman birini kendisine siper edinerek sıvışıp giden, Hz. Peygamber'in çağrısını önemsemeyen, ciddiye almayan kimseler, hatta muhalefet eden kişiler şiddetle yerilmekte, kınanmakta ve azapla tehdit edilmektedirler. Ardından konuyla ilgili olarak **“Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar.”** diye buyurmaktadır. Yukarıda açıklanan ifadeler göz önünde bulundurulduğu zaman, ayetin akışı **“onun emrine”** ifadesindeki zamirin Resûlullah'a döndüğünü göstermektedir. Onun emri ise onun davetidir. Şu halde ayette, insanlar Hz. Peygamber'in her hangi bir emrine aykırı davranmak veya her hangi bir davetine uymamak nedeniyle başlarına bir musibetin gelmesinden veya elem verici bir azaba çarptırılmalarından sakındırılmaktadırlar. Hz. Peygamber'in emrine ve davetine hiç kısıtlama getirilmemiştir. Yani o neyi emrederse ve neye davet ederse mutlak olarak kabul edilmek zorundadır. Ne olursa olsun onun emrine ve davetine muhalefet etmek haramdır. İşte bu durum Resûlullah'ın masum ve günahsız olduğunu kanıtlamaktadır.

1.17.3. Mu'tezile

¹²⁸⁹ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 15/166.

¹²⁹⁰ Nur 24/62.

Cessas'ın, İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber'in beddua etmesine sebep teşkil edecek bir iş yapılmaması gerekir, çünkü onun duası veya bedduası kabul edilmektedir.¹²⁹¹ Zemahşerî'ye göre ise ayetin anlamı şu şekildedir: Resûlullah sizin toplumsal meselelerinizle ilgili bir işe sizi davet ettiği zaman, onun izni olmadan onun yanından ayrılmayın. Ya da şu şekildedir: Hz. Peygamber'i birbirinizi çağırdınız gibi çağırmayın. Yani "Ey Muhammed!" demeyin, ancak "Ey Allah'ın Resûlü! deyin demektir. Veya şu şekildedir: Hz. Muhammed'in duasını veya bedduasını kendinizin duası veya bedduası gibi sanmayın. Çünkü sizin dualarınız veya beddularınız bazen kabul edilir bazen de kabul edilmez. Ancak onun duaları ve bedduaları geri çevrilmez.¹²⁹² Anlaşılan o ki yukarıdaki yapılan açıklamalar farklı farklı konuları ifade etse de hepsi doğrudur. Çünkü Hz. Peygamber'in davetine ve emrine muhalefet etmemek gerekir. Ona saygısızlık etmemek ve adıyla hitap etmemek gerekir. Onun duası da bedduası da kabul edilir. Ayette **"onun emrine..."** diye buyurmaktadır: Emr; sözlü emir, şân, durum, yol, yöntem manalarını ifade eden müşterek bir ifadedir. Nitekim "Falancanın emri yani işi doğrudur" denilir. Bunun böyle olduğu sabit olunca da Hz. Peygamber'in sözünü, emrini, fiilini, gidişatını, yolunu, yöntemini içine almaktadır. Bu da Resûlullah'ın yapmış olduğu her şeyin farz olmasını gerektirmektedir. Çünkü buradaki ayette ve diğer ayetlerde onun emirlerine muhalefet kayıtsız şartsız bir şekilde haram kılınmaktadır. Bu ise onun her yönden masum ve günahsız olduğunu ispat etmektedir.

1.18. Onun Her Yönden Örnek Oluşu

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"Andolsun, Allah'ın Resûlünde, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kişiler için güzel bir örnek vardır."**¹²⁹³

1.18.1. Ehl-i Sünnet

Mâturîdî'ye göre Hz. Peygamber vahiy gelmeden önce de vahiy geldikten sonra da herkes için örnekti.¹²⁹⁴ İbn Kesîr'e göre ayet-i kerime Hz. Peygamber'in sözlerinde, davranışlarında ve hallerinde herkese örnek oluşu konusunda büyük bir

¹²⁹¹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 5/200.

¹²⁹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/260.

¹²⁹³ Ahzab 33/21.

¹²⁹⁴ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 8/368.

temeldir.¹²⁹⁵ Kurtubî'ye göre ise ayette geçen “Usve” kelimesi, kendisine uyulan örnek anlamındadır. Kendisine uyulan, olgu edinilen, numune görülen kişidir. Bu yüzden bütün fiillerinde kendisine uyulan ve bütün halleri örnek alınarak teselli bulunulan kimsedir.¹²⁹⁶ Buna göre Hz. Peygamber bütün insanlar için örnek, olgu ve numunedir. Aile içinde bir baba olarak, arkadaşlar arasında bir dost olarak, yargıda bir hâkim olarak, savaşta bir komutan olarak, kısaca istisnasız her yönüyle örnektir. Bazıları ayetteki örnek oluşu sadece Hendek savaşındaki benzersiz tutumuyla sınırlandırmak istemişlerdir, ancak bu yaklaşım tarzı yanlıştır. Çünkü Efendimiz her savaşta örnek ve numune idi. Örneğin Uhud savaşında yüzü yaralanmış, azı dışı kırılmış, amcası Hamza şehit edilmiştir. Bütün bu hallerde onun sabırlı, ecrini Allah'tan bekleyen, Allah'a şükreden ve haline razı olan bir kimse olduğu görülmüş, onun başka bir haline şahit olunmamıştır. Hz. Peygamber'in zamanında fakirlik ve fakirler çok fazlaydı. Efendimiz toplumun yöneticisiydi. İsteddiği her şeye rahat bir şekilde ulaşabilir, yiyebilir, içebilir, giyebilirdi. Ancak toplumun en fakiri gibi yaşıyor, onların derdini dert ediniyor, çektikleri acıları hissediyordu. Eğer böyle olmasaydı fakirlerin durumunu anlaması olanaksız olurdu. Örneğin bazı sahâbîleri açlıktan dolayı şikâyetle bulunmuşlardı. Açlık nedeniyle her biri karnına bağlamış olduğu taşı birer birer çıkarıp gösteriyordu. Resûlullah'ın ise karnını açtığı zaman iki taş bağlamış olduğu görüldü. Zira herkesten daha açtı.¹²⁹⁷ Mekkelilerin ve diğerlerinin Hz. Peygamber'e yapmadıkları zulüm ve eziyet kalmamıştı. Toplumun içinde mübarek başına ölü hayvan işkembesi döküyorlar, evinin etrafındaki gidip geldiği yollara diken döküyorlar, alış verişi kesiyorlar, ekmek ve suyu dahi yasaklamaya çalışıyorlar, hakaret ediyorlar, cinlenmiş, deli, sihirbaz, kahin, deli gibi çirkin sözler söylüyorlardı. Doğduğu şehirden çıkmak zorunda bırakmışlar, onlarca kez saldırıp savaşmışlar ve yapılabilecek her türlü zulmü yapmışlardı. Bütün bunlara rağmen Hz. Peygamber pak, temiz, masum, mutahhar, ihlâslı kalbiyle onlar için şöyle dua ediyordu: **“Allah'ım! Kavmimi bağışla, çünkü onlar bilmiyorlar.”**¹²⁹⁸

1.18.2. Şia

Sâdıkî Tehrânî'ye göre ayet Hz. Muhammed Mustafa'nın mutlak ismetine dalelat etmektedir. Çünkü o herkes için kayıtsız şartsız örnektir, mazeretli olsa bile hata yapmaz. Dolayısıyla istisnasız her sözünde ve her amelinde numunedir.¹²⁹⁹ Bu bakımdan Allah Teâlâ Hz. Peygamber'i insanlar için örnek kıldı ve onun gibi

¹²⁹⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 6/350.

¹²⁹⁶ Kurtubî, *el-Câmi*, 14/155.

¹²⁹⁷ Tirmizî, “Zühd”, 39 (No. 2371).

¹²⁹⁸ Buhârî, “Ehâdisu'l-Enbiyâ”, 55 (No. 3477).

¹²⁹⁹ Sâdıkî Tehrânî, *el-Furkân*, 14/75.

olmalarını istedi. Onun gibi olmalarını isterken de hiçbir şeyle sınırlandırmadı. Dolayısıyla o her yönden olgu ve örnek idi. Yani, Peygamberin her şeyini örnek alınız ancak ziraat bilgisini numune edinmeyin, diye bir şey söylemedi. Veya bir komutan olarak itaat edin ancak yargı konusundaki hükümlerine boyun eğmeyin, diye bir şey de söylenmedi. İşte bundan dolayı onun masum ve günahsız olması gerekmektedir. Çünkü sözlerinden, fiillerinden, davranışlardan her hangi birinde bir yanlışlık ihtimali olsaydı Allah Teâlâ bu şekilde kayıtsız şartsız bir ifade kullanmazdı.

Hiz. Ali, Peygamberimizi tanıtırken şu ifadeleri kullanmıştır: "...Muhammed'i; nebiler soyundan, ışıklar saçan en yüce yerden, Mekke'nin göbeğinden, karanlıkları aydınlatan nurlardan, hikmet kaynaklarından seçmiştir. ...O (Peygamber), dertlerine deva bulmak için tıp bilgisiyle hastalarını dolaşan bir hekimdir. İlaçlarını hazırlamış, tıp malzemelerini ısıtmış, ihtiyaç duyulduğunda onlarla kör gönülleri, sağır kulakları, söylemez dilleri iyileştirir. Gaflet ve şaşkınlık içinde olanları ilaçlarıyla iyileştirmek için arar bulur."¹³⁰⁰ Hiz. Ali'nin savaşlarda yaptığı kahramanlıkları ve yiğitlikleri duymayan kalmamıştır. Ancak o bile Peygamber Efendimizin savaşlarda gösterdiği kahramanlığı ve yiğitliği hakkında şöyle söylemiştir: "Korku (tandır) kızışınca, kendimizi Resûlullah ile koruyorduk. Bizden hiç kimse düşmana Peygamberden daha yakın değildi."¹³⁰¹ Bir gün Peygamberimizin ahlakını ve davranışlarını Hiz. Aişe'ye sormuşlardı. O, soru soran kişiye "Sen hiç Kur'ân okumuyor musun? Allah'ın Peygamberinin ahlakı Kur'ân idi."¹³⁰² diye söylemiştir. Dolayısıyla Kur'ân hatasız, yanlışsız, eksiksiz bir kitap olduğu için Hiz. Peygamber de onun gibi masum ve günahsızdı.

Cevâdî Âmulî'ye göre eğer Hiz. Peygamber her yönden numune olmazsa, işlerinde hata ve yanlış olursa, Allah onu kendinize numune ve örnek kılın diye mutlak bir şekilde nasıl emir verebilir? Bu ayetten dolayı Peygamber'in her sözü, davranışı, hatta manalı suskunluğu bile delildir.¹³⁰³ Peygamber'in söylediği ve yaptığı şeylerin hepsinde çok güzel taklit edilecek konular vardır. Ne zaman onun gibi bir şey yaparsanız, kesinlikle o güzel olur.¹³⁰⁴ Çünkü masum bir kişinin sözü, davranışı ve ikrarı delildir. Uyulacak ve tabi olunacak numunedir.¹³⁰⁵ Bu yüzden Allah'ın Peygamber'ine hem itikatta, hem dinin esaslarında, hem ahlakta, hem övülen sıfatlarda, hem davranışlarda, hem salih amellerde tabi olmak ve uymak

¹³⁰⁰ Seyyid Radî, *Nehcu'l-Belâğa*, 166.

¹³⁰¹ Seyyid Radî, *Nehcu'l-Belâğa*, 166, 536.

¹³⁰² Müslim, "Salâtu'l-Musâfirîn", 18 (No. 139).

¹³⁰³ Kırâatî, *Tefsîr-i Nûr*, 7/345.

¹³⁰⁴ Tûsî, *et-Tibyân*, 8/328.

¹³⁰⁵ Tayyib, *Etyebu'l-Beyân*, 10/489.

ümmetin üzerine farzdır, gereklidir. Örneğin Hz. Peygamber cihat konusunda çok sabır gösterdi. Özellikle Uhut savaşında mübarek dişini kırdılar. Alnını yaraladılar. Amcası şehitlerin efendisi Hz. Hamza'yı şehit ettiler. Müslümanlar kaçtılar. Kafirler ve müşrikler onun etrafını kuşattılar. Yalnızca Hz. Ali ve birkaç tane sahabe kalmıştı ve onların saldırılarını püskürtüyordu. Diğer yerlerde Mekke'de ve Taif'te neler yaptılar neler! Mübarek başına çöp ve deve işkembesi döktüler. Mübarek ayaklarına taş vurdular. Boğazını sıktılar. Ancak Hz. Peygamber sabit kademlilikten elini çekmedi ve direniş gösterdi. Onun daha başka birçok güzel ahlakı vardır. Nitekim Allah onun ahlakını azametle zikredip şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle sen büyük bir ahlak üzeresin.”**¹³⁰⁶ Peygamber'in kanaatkârlığı, münafıklar ve diğerleri karşısındaki sabrı ve diğer şeylerinin hepsi numunedir. Bundan dolayı Hz. Peygamber'e amellerinde, ibadetlerinde, kanaatkârlığında, ihsanında, bağışında, sözlerinde, emirlerinde ve diğer şeylerinin hepsinde uymak ve her şeyi ondan öğrenmek gerekir.

1.18.3. Mu'tezile

Cessas'a göre amellerin en üstün ve en faziletli Hz. Peygamber'in yaptığı işlere uymakla gerçekleşir. Çünkü Allah Teâlâ hem ona tabi olmayı emretmiş hem de onu örnek göstermiştir.¹³⁰⁷ Kâdî Abdulcebbar'a göre Hz. Peygamber'in bütün davranışları sahâbîler için örnektir. O ne yaparsa sahâbîler de yapıyorlardı. Örneğin namaz kılacağı zaman ayakkabısını çıkarınca, hemen onlar da çıkarıyorlardı. Çünkü Allah Teâlâ onu herkes için örnek kılmıştır.¹³⁰⁸ Ancak Zemahşerî'ye göre ayet iki şekilde anlaşılabilir: İlk olarak, Allah'ın Resûlünün davranışlarında güzel bir örnek vardır. İkinci olarak, Allah'ın Resûlünün bizzat kendisi güzel bir örnektir.¹³⁰⁹ Anlaşılan o ki Zemahşerî iki farklı anlam vermeye çalışmıştır. Sıradan bir insanın kendisiyle davranışlarını ayırt etmek mümkün olabilir. Zira sıradan bir insan inanmış gibi görünüp münafıklık yapabilir. Ancak Hz. Peygamber'in davranışları, sözleri, tavırları ile kendisi farklı şeyler değildir. Çünkü Hz. Peygamber neyi söylüyorsa bütün vücuduyla onu yaşıyordu veya neyi yaşıyorsa bütün varlığıyla onu söylüyordu. Dolayısıyla bu ikisini ayırt etmek olanaksızdır. Hz. Peygamber'in istisnasız her yöndün örnek, olgu, numune olduğu konusunda şek ve şüphe etmemek gerekir. Hz. Peygamber istisnasız herkes için örnek, olgu, numune idi. Yani Efendimiz hem o günün insanları, hem ondan sonra gelen insanlar, hem günümüzdeki insanlar, hem de

¹³⁰⁶ Kalem 68/4.

¹³⁰⁷ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/358.

¹³⁰⁸ Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, 17/258.

¹³⁰⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/531.

gelecekteki insanları için örnektir. Çünkü “...güzel bir örnek vardır.” ifadesinde geniş zaman kipinden istifade edilmiştir. İşte bütün bunlar Resûlullah’ın masum ve günahsız olduğunu kanıtlayan ifadelerdir.

1.19. Hükümün Allah’ın Hükmi Olması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “**Allah ve Resûl’ü, bir işe hüküm verdiği zaman, artık mümin bir erkeğe ve mümin bir kadına, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allah’a ve Resûl’üne isyan ederse apaçık bir sapıklıkla dalaletle düşmüş olur.**”¹³¹⁰

1.19.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’nin rivayetine göre Abdullah b. Abbas şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber Zeyneb Bint Cahş’ı, azadlı kölesi Zeyd b. Hârise’ye istemeye gitti. Zeyneb’i Zeyd’e isteyince o Hz. Peygamber’e “Ben, Zeyd ile evlenmem” dedi. Hz. Peygamber “Evlen” dedi. Zeyneb “Ey Allah’ın Resûlü! Bana, kabul edip etmeme hakkı verilmiş midir?” dedi. İşte o ikisi böyle konuşurken bu ayet nazil oldu. Bunun üzerine Zeyneb “Ey Allah’ın Resûlü! Sen beni onunla evlendirmeye razı mısın?” dedi. Hz. Peygamber “Evet” dedi. Bundan dolayı Zeyneb “O halde ben, Allah’ın Resûlüne karşı gelmem, ben onunla evlenmeyi kabul ettim” dedi.¹³¹¹ Beyzâvî’ye göre “**Allah ve Resûl’ü, bir işe hüküm verdiği zaman**” demek, Allah’ın Resûlü bir şeye karar verdiği zaman demektir. Allah’ın zikredilmesi, Hz. Peygamber’in işinin büyüklüğünü göstermek ve onun kararının Allah’ın kararı olduğunu akla getirmek içindir.¹³¹² Âlûsî’ye göre müminlerden olan bir erkek ve kadının, Allah ve Resûlü bir şeye hüküm verdikleri zaman kabul etmemeleri doğru olamaz. Allah Teâlâ Hz. Peygamber’in emrini işaret ederek tazim için zikretmiştir. Hz. Peygamber Allah Teâlâ’nın konumunda sayılmıştır. Çünkü onun emirleri de Allah Teâlâ’nın emirleri gibi sayılmıştır. Veya onun yaptığı şeyler hakkında bir uyarıdır. Çünkü o yalnızca Allah’ın emrettiği şeyi yapar. Zira o nefsinin heva ve hevesinden bir şey konuşmaz.¹³¹³ Dolayısıyla Hz. Peygamber bireysel, ailesel, toplumsal, siyasal, ahlaksal, hukuksal, kısaca her konuyla ilgili hüküm veriyordu. Ayetin iniş sebebinde de görüldüğü gibi mümin bir kadın ile mümin bir erkeğin evlenmeleri için dahi emir verebiliyordu. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in hükümlerini belli bir konuyla

¹³¹⁰ Ahzab 33/36.

¹³¹¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 22/9.

¹³¹² Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 4/232.

¹³¹³ Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, 11/202.

kısıtlandırmak Kur’ân’a uymamaktadır. Hangi konu olursa olsun ve kim olursa olsun Hz. Peygamber bir hüküm verdiği zaman mümin bir kişi ona teslim olmak zorundadır. Eğer teslim olmuyorsa iman etmiş bir mümin değildir ve akabinde Resûlullah’a isyan eden bir kimse konumuna düşmektedir. Ona isyan eden ve karşı gelen bir kimse ise ebedi olarak cehennemde kalacaktır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kim Allah’a ve Resûlüne isyan ederse ve Onun sınırlarını aşarsa, onu içinde ebedi kalacağı ateşe sokar. Onun için alçaltıcı bir azab vardır.”**¹³¹⁴

1.19.2. Şia

Hüseyinî’ye göre Allah ve Hz. Peygamber hangi işe hüküm verirlerse versinler mutlak bir şekilde itaat etmek gerekir. Çünkü onların emirlerine itaat etmek farzdır. Kim onların emirlerine karşı gelirse kesinlikle sapıtmış olur.¹³¹⁵ Dolayısıyla kim Hz. Peygamber’in emrine ve hükmüne bilerek karşı gelirse, aynı zamanda yaptığı isyanı helal bilirse kâfir olur ve sonsuza kadar cehennemde kalır. Kim Hz. Peygamber’in emrine ve hükmüne, bilmeden ve cahillikle karşı gelirse, günahkâr ve suçlu olur. Tевbe etmesi gerekir. Tевbe ederse, bağışlanır. Ancak tevbe etmezse ateşin içine girecek ve suçunun karşılığı oranında orada kalacaktır. Bu bakımdan Hiçbir kimsenin hiçbir zamanda Hz. Peygamber’in emrine ve hükmüne itiraz etme hakkı yoktur. Çünkü gerçek bir mümin onun emrine ve hükmüne sorgusuz sualsiz boyun eğer. Elbette burada bahsedilen sorgu ve sual itiraz, isyan, muhalefetten kaynaklanan sorgu ve sualdir. Aksi takdirde nedenini öğrenmek için sormanın hiçbir sakıncası yoktur.

Ayete göre Allah’ın hükmü ve Resûlullah’ın hükmü aynıdır. Çünkü hüküm fiili ortaktır. Dolayısıyla bu durum Resûlullah’ın hükmünün Allah’ın hükmünün aynısı olduğu ve onun hükmünü Allah’ın hükmünden ayırt etmenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Bu ise Hz. Peygamber’in ismetine delalet etmektedir. Hakeza Allah’a isyan etmek ve Resûlullah’a isyan etmek de aynıdır. Çünkü **“Kim Allah’a ve Resûl’üne isyan ederse”** diye buyurmaktadır ve isyan fiili her ikisi için ortak kullanılmıştır. Dolayısıyla kim Hz. Peygamber’e isyan ederse ve muhalefette bulunursa, kesinlikle Allah’a isyan etmiş ve muhalefette bulunmuş demektir. Bu durum da Hz. Peygamber’in ismetine ve günahsızlığına delalet etmektedir.

Belki bazıları şöyle itiraz edebilirler: “İnsanların veya Müslümanların hiç iradeleri yok mudur? İstedikleri şeylere inanamazlar mı? İstedikleri şeyleri

¹³¹⁴ Nisa 4/14.

¹³¹⁵ Hüseyinî, *Tefsîr-i İsnâ Aşerî*, 10/451.

yapamazlar mı?” Buna cevap olarak şöyle söylemek mümkündür: Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Ey insanlar! Sizler hasta gibisiniz ve âlemlerin Rabbi Allah da doktor gibidir... Bilin ki eğer Allah’ın emrine teslim olursanız, kurtuluşa erenlerden olursunuz.”**¹³¹⁶ Bir insan şeker hastalığına yakalandığı ve iyileşmek için doktora başvurduğu zaman, doktor ona iyileşmesi için yapması ve yapmaması gereken şeyleri söyler. Örneğin, şunları yiyeceksin ve şunlardan uzak duracaksın, der. Hastanın iradesi ve seçim hakkı kesinlikle bulunmaktadır. Eğer hasta doktorun reçetesine uyarsa iyileşir, ancak uymazsa çok kısa bir zamanda ölür. Müslümanlar bir hasta ve Allah Teâlâ da bir doktor gibidir. Allah Teâlâ hangi çağda yaşarsa yaşasın bütün Müslümanların kurtuluşunu mutlak bir şekilde kayıtsız şartsız Hz. Peygamber’in hükümlerine ve emirlerine itaat etmekte belirlemiştir. İnsanlar ve Müslümanlar irade sahibidirler. Eğer iradelerini kullanıp ona itaat ederlerse kurtuluşa ereceklerdir, ancak seçim haklarını kullanıp itaat etmezlerse hem bu dünyada hem de ahirette hüsrana uğrayacaklardır. Anlaşılan o ki tarih boyunca ve günümüzde Müslümanların geri kalmalarının en önemli nedenlerinden birisi Kur’ân’a uymamak ve diğeri de Hz. Peygamber’e tam anlamıyla itaat etmemektir. Bu açıdan ölçü Allah’ın dinidir. Allah’ın dini demokrasinin ve insanların seçimlerinin üstündedir. Bundan dolayı insanların fikirleri Allah’ın ve Resûlullah’ın emirlerine muhalif olmadıkları sürece değerlidir. Aksi takdirde sapıklıktan ve dalaletten başka bir şey değildir. Bilim, teknoloji, ırk, güç, kuvvet, iktidar, servet, şöhrat, kabile, nato, birleşmiş milletler ve benzerleri, Allah’ın ve Resûlullah’ın hükümleri karşısında hiçbir hakka sahip değillerdir. Çünkü yanlış, batıl, sapıklıktır.

Mekârim Şîrâzî’ye göre mezkur ayetten, Allah’ın kullarını sadece bir kişinin isteklerine teslim olmaya mahkûm ettiği anlaşılmamalıdır. Aksine Hz. Peygamber’in ismet makamına sahip olduğu anlaşılmalıdır.¹³¹⁷ Zira Resûlullah hiçbir zaman nefsinin heva ve hevesine göre konuşmazdı.¹³¹⁸ Ne söylerse söylesin Allah’ın sözüdür veya Allah’ın tarafından olan bir sözdür. Hz. Peygamber müminlere ve müslümanlara karşı daha şefkatli ve daha merhametli idi. Bir baba düşünelim. Sürekli evlalarına iyilik eder, onların hayrını ister, onlar için zahmetlere katlanır, hatta yeri gelir onlar için canını dahi verir. İşte Hz. Peygamber’in müminlere ve müslümanlara karşı olan durumu böyle idi, hatta bundan daha fazla idi. Nitekim şöyle buyrulmaktadır: **“Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü’minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir.”**¹³¹⁹ Dolayısıyla Resûlullah’ın

¹³¹⁶ Meclîsî, *Bihâru ’l-Envâr*, 4/107.

¹³¹⁷ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 17/203.

¹³¹⁸ Necm 53/3.

¹³¹⁹ Teybe 9/128.

velayeti ve sorumlulukları insanların faydaları, İslamî bir hükümetin ve toplumun tedbiri, bireysel meselelerin çözümü içindi, kendi nefsanî çıkarları için değil.

1.19.3. Mu'tezile

Zemahşerî'ye göre Resûlullah'ın hükmü, kesinlikle Allah'ın hükmü demektir.¹³²⁰ Cessas'a göre Allah'ın ve Resûlullah'ın bütün emirleri farzdır. Çünkü Allah'ın ve Resûlullah'ın emirlerini terk etme konusunda müslümanlara bir inisiyatif verilmemiştir.¹³²¹ Bu yüzden Kâdî Abdulcebbar'a göre Allah'ın ve Hz. Peygamber'in emirlerini seçme zorunluluğu ve mecburiyeti bulunmaktadır.¹³²² Aslında bütün insanlar ve Müslümanlar özgür bir iradeye sahiptirler. İstedikleri şeye inanabilir ve istedikleri şeyi de yapabilirler. Ancak dünyada ve ahirette saadete kavuşmak istiyorlarsa Hz. Peygamber'in emirlerine ve hükümlerine karşı gelmemeleri gerekmektedir. Çünkü onun emirleri, istisnasız Allah'ın emirleri demektir. Aksi takdirde hem bu dünyada hem de ahirette mutsuz olacaklardır. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“Kim Allah'a ve Resûl'üne isyan ederse apaçık bir sapıklıkla dalaletе düşmüş olur.”** İmanın en önemli alameti kayıtsız şartsız bir şekilde Allah'a ve Hz. Peygamber'e teslim olmaktır. Kim Allah'ın ve Hz. Peygamber'in hükmünün karşısında bir hüküm getirirse ve kabul ederse, iman dairesinden çıkmış demektir. Hakeza Allah'ın ve Hz. Peygamber'in hükmünün karşısında içtihat etmek de haramdır. Mümin bir kimse bilerek böyle bir içtihatla bulunmaz. Hz. Peygamber'in hükümlerinin mutlak doğru oluşuyla ilgili Nisa suresinin altmış beşinci ve yüz beşinci ayetlerinde geniş bir araştırma yapılmıştı. Daha fazla bilgi için oraya başvurulması rica olunur.

1.20. Onu Günahlardan Tenzih Etmenin Emredilişi

Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle biz seni şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Böylece Allah'a ve Resûlüne iman edin, onu destekleyin, ona saygı gösterin, onu sabah ve akşam tesbih edin. Kesinlikle sana biat eden kişiler, yalnızca Allah'a biat etmişlerdir. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir.”**¹³²³

1.20.1. Ehl-i Sünnet

¹³²⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/540.

¹³²¹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 5/230.

¹³²² Kâdî Abdulcebbar, *Muteşâbihu'l-Kur'ân*, 565.

¹³²³ Fetih 48/8-10.

Taberî'ye göre Hz. Peygamber hicretin altıncı yılında Zilkade ayında Umre yapmak üzere Medine'den hareket edip Mekke'nin yakınlarında bulunan Hudeybiye'ye kadar gitmişti. Resûlullah'ın geldiğini haber alan Mekkeli müşrikler, küçük düşeceklerini ileri sürerek onun ve arkadaşlarının Kâbeyi ziyaret edip Umre yapmalarına engel oldular. Bunun üzerine Efendimiz ile on yıllık bir barış antlaşması yapmayı teklif ettiler ve bir yıl sonra da Umre yapılmasına müsaade edeceklerini vaat ettiler. Peygamber Efendimiz dış görünüşüyle çok ağır şartlar taşıyan bu barış teklifini, gelecekte İslam'ın ve müslümanların lehine olacağı için kabul etmiş ve Hudeybiye musalahasını imzalamıştır. Bu anlaşmanın üzerine Allah Teâlâ Fetih suresini indirmiştir.¹³²⁴

Hz. Peygamber yolculuğa çıkmadan önce Medine'de iken sahâbîlere bir rüya gördüğünü, rüyada Kâbe'yi ziyaret ettiklerini, başlarını traş yaptıklarını, umre ve hac vazifelerini yerine getirdiklerini haber verdi. Bu nedenle yakın bir zamanda Mekke'ye gidip umre ve hac görevlerini yerine getireceklerini vaat etti. Ancak bunun için her hangi bir zaman tayin etmedi. Yani, bu yıl içinde olacak, diye bir şey söylemedi. Nihayet o yıl hazırlıklar yapıldı ve Hudeybiye denilen yere kadar gelindi. Lakin yukarıda bahsedildiği gibi müşriklerin zorluk çıkarmalarından dolayı anlaşma yapılmak zorunda kalındı. Umre ve hac vazifeleri ise sonraki yıla ertelendi. Bunun üzerine birçok sahabe sarsıntı geçirdi. Hatta bazıları Resûlullah'ın peygamberliği ve risaleti konusunda şüphe etmeye; bazıları onun da bir insan olduğunu, bu yüzden yanlış söyleyebileceğini ve hata yapabileceğini konuşmaya; bazıları Hz. Peygamber'in gördüğü rüyaların doğru olmadığını; bazıları onun Allah'a isyan edebileceğini ve günah işleyebileceğini iddia etmeye; bazıları Hudeybiye anlaşmasının bir hezimet ve büyük bir yenilgi olduğunu söylemeye başlamışlardı.¹³²⁵ Ancak anlaşma yapıldıktan sonra Hz. Peygamber Hudeybiye'de kurbanını kesmiş, traşını olmuş ve ihramdan çıkmıştı. Aynı şeyleri sahâbîlere de yapmalarını emretmişti. Ancak azı hariç çoğu ona saygı göstermiyor, onun emrini yerine getirmiyor, ona kulak vermiyordu. Hz. Peygamber birkaç kez emretmesine karşın yine de itaat eden çok azdı.¹³²⁶ Bunun üzerine Allah Teâlâ Fetih suresini indirmiş ve Hz. Peygamber'i her yönüyle desteklemiştir. Yaptığı anlaşmanın, bir hezimet değil, bir fetih olduğunu, kendisinin Allah'a isyan etmediğini tam tersine masum ve günahsız olduğunu, bu yüzden ikinci kez ona biat edilmesi gerektiğini açıklamıştır.

Mâturîdî'ye göre “...onu **sabah ve akşam tesbih edin.**” ifadesindeki tesbih; onu fillerde ve sözlerde tenzih etmektir. Bu yüzden bu kelimenin Resûlullah'a nispet

¹³²⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 26/43.

¹³²⁵ Zehebî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ahmed, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtu'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1413/1993, 2/372.

¹³²⁶ A.g.e.

verilmesi caizdir. Çünkü o fiillerinde ve sözlerinde kusurlardan beri idi. Onun fiillerine ve sözlerine kusur giremezdi.¹³²⁷ Bu bakımdan tesbih; tenzih, övme, takdis, övgü, şükür, teşekkür gibi anlamlara gelmektedir. Tesbih uzak bilmektir.¹³²⁸ Tesbih; Allah Teâlâ'yı tenzih etmektir, ancak kelimenin aslı Allah Teâlâ'ya ibadette hızlı ve seri olmaktır.¹³²⁹ Buna göre tesbih kelimesiyle aynı kökten gelen kelimeler Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın dışındaki varlıklar için de kullanılmıştır. Örneğin güneşin ve ayın hızlı ve seri hareketleriyle ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: **“Hepsi bir felekte yüzmektedirler.”**¹³³⁰ Hakeza Hz. Peygamber'in hızlı ve seri çalışmasıyla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: **“Kesinlikle gündüz senin için uzun bir meşguliyet vardır.”**¹³³¹ Dolayısıyla tenzih kelimesinin Allah'ın dışındaki varlıklar ve Hz. Peygamber için kullanılmasının caiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Elbette çok önemli şartları vardır. Onlardan bazıları şunlardır: Her insan gibi Hz. Peygamber de sonradan var olmuştu. Var olmak için başka bir varlığa ihtiyacı vardı. Etten kemikten meydana gelmişti. Ekmeğe, suya, havaya muhtaçtı. Belli bir süre yaşadı ve sonra öldü. Bu yönlerden Resûlullah tesbih ve tenzih edilemez. Çünkü ezelf ve ebedî olan, hiçbir şeye muhtaç olmayan, kendi kendine var olan, tek olan Allah Teâlâ'dır. Bu ve benzeri yönlerden sadece Allah Teâlâ tesbih ve tenzih edilmelidir. Ancak eğer **“...onu sabah ve akşam tesbih edin.”** ayetinde zamirin Hz. Peygamber'e döndüğü kabul edilirse ki ifadelerin zahiri bunu göstermektedir anlamı şöyle olmaktadır: “Onun her türlü gûnahtan, isyandan, kötü işlerden, yanlış sözlerden uzak olduğunu söyleyin.” Böyle bir anlamın hiçbir sakıncası yoktur. Dolayısıyla bu ayet de Hz. Peygamber'in masum ve günahsız oluşunu ispat eden ayetlerden olduğu anlaşılmaktadır.

Fahreddîn Râzî'ye göre **“...onu sabah ve akşam tesbih edin.”** ifadesindeki **“Onu”** zamiri Allah Teâlâ'ya veya Resûlullah'a dönmektedir. Ancak en doğrusu birincisidir.¹³³² Oysa ayette **“Böylece Allah'a ve Resûlüne iman edin, onu destekleyin, ona saygı gösterin, onu sabah ve akşam tesbih edin.”** diye buyrulmaktadır. Arapça dil bilgisi kuralları bakımından ayetin içinde geçen “Onu, ona, onu” zamirleri Resûl kelimesine dönmektedir. Çünkü zamirlere en yakın isim Resûl kelimesidir. Hakeza zamirlerin dil bilgisi veya inanç açısından Allah kelimesine dönmesini gerektirecek her hangi bir belirti de bulunmamaktadır. Dolayısıyla neden ayette olduğu gibi kabul edilmesin?

¹³²⁷ Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 9/298.

¹³²⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 2/471.

¹³²⁹ Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı'l-Kur'ân*, 392.

¹³³⁰ Enbiya 21/33.

¹³³¹ Muzzemmil 73/7.

¹³³² Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 28/73.

1.20.2. Şia

Şia mensuplarının kadimlerinden olan Tabersî'ye göre ayette geçen zamirler Hz. Peygamber'e dönmektedir. Bu bakımdan "Tesbih edin" demek, sabah akşam ona salavat gönderin veya onun makamına yakışmayan şeylerden onu tenzih edin demektir.¹³³³ Tûsî'ye göre **"Kesinlikle sana biat eden kişiler, yalnızca Allah'a biat etmişlerdir. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir."**¹³³⁴ ayetinden anlaşılan o ki insanların Hz. Peygamber'e biat etmeleri Allah'a biat etmeleri anlamına gelmektedir.¹³³⁵ Tabâtabâî'ye göre de burada Hz. Peygamber'e yapılan biat, Allah'a biat etme mertebesinde gösterilmiştir.¹³³⁶ Dolayısıyla sahâbîler Hz. Peygamber'e biat ve itaat sözü verirken aslında sadece Allah'a biat ve itaat edeceklerine söz vermiş oluyorlardı. Çünkü Hz. Peygamber'e biat ve itaat, Allah'a biat ve itaat demektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: **"Kim Resûle itaat ederse, kesinlikle Allah'a itaat etmiştir."**¹³³⁷ Hakeza bu anlamı biraz daha pekiştirmek ve vurgulamak maksadıyla şu ifadelerle yer verilmektedir: **"Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir."** Burada da, Hz. Peygamber'in elinin yüce Allah'ın elini temsil ettiği belirtilmektedir. Hakeza bir başka ayette de Resûlullah'ın savaş esnasında ot atması, Allah'ın ot atması olarak nitelendirilerek şöyle buyrulmaktadır: **"Attığın zaman sen atmadın, ancak Allah attı."**¹³³⁸ Hakeza Hz. Peygamber'i yalanlamanın, aslında Allah'ı ve ayetlerini yalanlamak olduğu şu şekilde ifade edilmektedir: **"Kesinlikle onlar seni yalanlamıyorlar, ancak zalimler Allah'ın ayetlerini inkâr ediyorlar."**¹³³⁹ Resûlullah'a ilişkin hususiyetlerin, Allah Teâlâ'ya nispet edildiğine dair bir çok ayet vardır. Bütün bu ayetler Peygamber Efendimizin masum ve günahsız olduğundan söz etmektedir.

Kıraatî'ye göre Hz. Peygamber'in kararı ve ameli, Allah Teâlâ'nın iradesinin ve isteğinin aynısıdır. Hz. Peygamber Allah'ın iradesinin dışında hareket etmez.¹³⁴⁰ İman edenlerin ve Müslümanların Hz. Peygamber'e yapılan saldırılara, saygısızlıklara, iftiralara, töhmetlere karşı onu desteklemeleri, ona saygı göstermeleri, her zaman onun masum ve günahsız olduğunu açıklamaları gerekmektedir. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **"Böylece Allah'a ve Resûlüne iman edin, onu destekleyin, ona saygı gösterin, onu sabah ve akşam tesbih edin."** Hz.

¹³³³ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 9/171.

¹³³⁴ Fetih 48/8-10.

¹³³⁵ Tûsî, *et-Tibyân*, 9/319.

¹³³⁶ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 18/274.

¹³³⁷ Nisa 4/80.

¹³³⁸ Enfal 8/17.

¹³³⁹ Enam 6/33.

¹³⁴⁰ Kıraatî, *Tefsîr-i Nûr*, 9/122.

Peygamber'in sözlerine, amellerine, tavırlarına güvenmek ve iman etmek gerekir. Başka bir ifadeyle Resûlullah'ın sahih sünnetleri, hadisleri, amelleri, tavırları hakkında şek ve şüpheden uzak durmak gerekir. Gerçek iman ve teslimeyitin alemeti budur. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“Böylece Allah’a ve Resûlüne iman edin...”** Hz. Peygamber’e iman eden, biat eden, itaat eden, teslim olan kişi, hakikatte Allah’a iman etmiş, biat etmiş, itaat etmiş, teslim olmuş demektir. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle sana biat eden kişiler, yalnızca Allah’a biat etmişlerdir. Allah’ın eli, onların ellerinin üzerindedir.”**

Abdusselam b. Salih Herevî şöyle rivayet etmiştir: Ali b. Musa Rıza’ya dedim ki: “Ey Resûlullah’ın oğlu! Hadis ehlinin rivayet ettiği **“Müminler cennetteki evlerinden Rablerini ziyaret ederler.”** hadisi hakkında ne dersiniz? Şöyle cevap verdi: “Ey Ebu Salt! Allah Teâlâ, Peygamberi Hz. Muhammed’i aralarında peygamberler ve melekler de olmak üzere bütün mahlûkattan üstün kılmıştır. Ona itaat etmeyi, kendisine itaat etmek olarak nitelemiş, ona biat etmeyi kendisine biat etmek saymıştır. Dolayısıyla dünya ve ahirette Hz. Peygamber’i ziyaret etmek Allah’ı ziyaret etmektir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kim Resûle itaat ederse, kesinlikle Allah’a itaat etmiştir.”**¹³⁴¹ Diğer bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle sana biat eden kişiler, yalnızca Allah’a biat etmişlerdir. Allah’ın eli, onların ellerinin üzerindedir.”**¹³⁴² Ayrıca Hz. Peygamber de **“Ben yaşarken veya öldükten sonra beni ziyaret eden kimse, Allah’ı ziyaret etmiş olur.”** diye buyurmuştur.”¹³⁴³

1.20.3. Mu'tezile

Zemahşerî'ye göre Allah Teâlâ temsil yoluyla, biat edenlerin ellerinin üstündeki Resûlullah'ın elinin Allah'ın eli olduğunu vurgulamaktadır. Elbette Allah cisimsel organlardan ve sıfatlardan münezzehtir.¹³⁴⁴ Kâdî Abdulcebbâr'e göre de teşbihçilerin iddia ettikleri gibi bir eli yoktur.¹³⁴⁵ Buna göre kim elini Hz. Peygamber'in eline vererek biat ederse Allah'a biat etmiş demektir. Burada temsil vardır, teşbih değil. Bu açıdan temsil yoluyla ikisinin elinin arasında hiçbir fark yoktur. Kur'ân'ın birçok suresinde ve ayetinde olduğu gibi Allah Teâlâ Peygamberini savunmaya ve onun ismetine delalet eden ifadeler kullanmaya devam etmektedir. İşte bu ayetlerde de buna şahit olunmaktadır. Kim Hz. Peygamber'e biat

¹³⁴¹ Nisa 4/80.

¹³⁴² Fetih 48/8-10.

¹³⁴³ Tabâtabâî, *el-Mizân*, 18/275.

¹³⁴⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/335.

¹³⁴⁵ Kâdî Abdulcebbâr, *Muteşâbihu'l-Kur'ân*, 620.

ederse kesinlikle Allah’a biat etmiş olmaktadır. Hatta Allah Teâlâ temsil yoluyla Hz. Peygamber’in elini dahi kendisinin eli olarak tanıtmaktadır. Hemen arkasından onunla yaptığı biatı bozup ona karşı gelen kişileri tehdit etmekte ve biatında vefalı olanları ise müjdelemektedir: **“Öyleyse kim ahdini bozarsa, artık o, ancak kendi aleyhine ahdini bozmuş olur. Kim de Allah’a verdiği ahdine vefa gösterirse, artık O da, ona büyük bir ecir verecektir.”**¹³⁴⁶ Bu ayette yine Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e vefalı olmayı kendisine vefalı olmak olarak açıklamıştır.

Bazıları Hz. Peygamber’in Hudeybiye anlaşmasını yaparak Allah’a isyan ettiğini ve günah işlediğini düşünüyorlardı. Ancak Allah Teâlâ onlara cevap mahiyetinde Hz. Peygamber’e hitap ederek şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle biz sana apaçık bir fetih verdik. Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek suçunu bağışlar, üzerindeki nimetini tamamlar, seni müstakim yola hidayet eder.”**¹³⁴⁷ Bazıları da Hz. Peygamber’in rüyasının sahih olmadığını, yanlış olduğunu, gerçeği yansıtmadığını ifade etmişlerdi. Allah Teâlâ bu suresinin içinde buna da cevap vererek şöyle buyurmaktadır: **“Andolsun, Allah Resûlünün rüyasının hak olduğunu tasdik etti.”**¹³⁴⁸ Görüldüğü gibi Hz. Peygamber Allah tarafından rüya itibarıyla dahi tasdik edilen ve doğrulanan bir peygamberdir. Bütün bunlar onun her yönden masum ve günahsız olduğunu göstermeye yetmez mi?

1.21. Önüne Geçmenin ve Sesini Bastırmanın Haram Oluşu

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Ey iman edenler! Allah’ın ve Resûlünün huzurunda öne geçmeyin. Takvalı olup Allah’tan korkun. Kesinlikle Allah işitir, bilir. Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinin üstünde yükseltmeyin ve birbirinize bağırdığınız gibi, ona sözle bağırmanın, yoksa siz şuurunda değilken, amelleriniz boşa gider.”**¹³⁴⁹

1.21.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’nin rivayetine göre İbn Ebî Muleyke, Zübeyr’den şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber’e Temim oğullarının heyeti gelmişti. Onların içinde Akra b. Habis de vardı. Ebu Bekir, Hz. Peygamber’e onu kavmine yönetici yapmasını istedi. Ömer “Ey Allah’ın Resûlü! Yapmayın” dedi. Bunun üzerine Ebu Bekir Ömer’e “Sen, bana muhalefetten başka birşey istemiyorsun” dedi. Ömer “Ben sana muhalefet etmek

¹³⁴⁶ Fetih 48/10.

¹³⁴⁷ Fetih 48/1-2.

¹³⁴⁸ Fetih 48/27.

¹³⁴⁹ Hucurat 49/1-2.

istememedim” dedi. Böyle konuşurlarken sesleri yükseldi. Bundan dolayı Allahu Teâla yukarıdaki ayetleri indirdi.¹³⁵⁰ Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer bile olsalar, hiçbir kimsenin ister dünyevî, uhrevî, dinî olsun ister başka bir konuda olsun Hz. Peygamber’in önüne geçmeye ve görüş belirtmeye hakkı yoktur. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“Allah’ın ve Resûlünün huzurunda öne geçmeyin...”** Bu konu birçok kaynakta olduğu gibi Buhârî’nin kitabında da geçmekte, hayırlı iki adamın neredeyse helak olacaklarını, çünkü seslerini yükselttikleri için Allah Teâlâ tarafından uyarıldıklarını, ancak bu uyarıdan sonra Hz. Peygamber’in önüne geçmemeye çok dikkat ettiklerini bildirmektedir.¹³⁵¹ Gerçekten de konu çok hassastır. Zira Resûlullah’ın en yakın sahâbîlerinin dahi amellerinin yok olma tehlikesi bulunmaktaydı.

Resûlullah’ın karşısında görüş belirtmek ve hüküm vermek bir kenarda dursun, eğer sesleri dahi onun sesinin üstüne çıkıyorsa imanlarının ve amellerinin boşa gitme ihtimali çok yüksekti. Çünkü şöyle buyurmaktadır: **“...yoksa siz şuurunda değilken, amelleriniz boşa gider.”** Dolayısıyla hiçbir kimsenin Allah’ın kitabından ve Hz. Peygamber’in sünnetlerinden farklı, aykırı, muhalif bir şey söylemeye, inanmaya, yaşamaya hakkı yoktur. Hiçbir kimse Allah’ın kitabından ve Resûlullah’ın hükümlerinden farklı, aykırı, muhalif bir içtihatla bulunamaz ve fetva veremez. Aksi takdirde Allah’ın düşmanı olmuş demektir.

Mâturîdî’ye göre ayetin hükmü; söz, davranış, hüküm, yargı, kurban kesmek ve bunların dışındaki her şey için geçerlidir.¹³⁵² Fahreddîn Râzî’ye göre Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e saygı duymanın ve onun emirlerine boyun eğmenin farz olduğuna işaret etmektedir.¹³⁵³ Hz. Peygamber’e saygı, bazen onu gönderenin uzak olması ve elçisine yapılan şeylere haberdar olamayacağı zannından dolayı terkedilebilir. İşte bu sebeple Allah Teâlâ **“Allah’ın huzurunda”** buyurarak Allah’ın her şeyi ve herkesi kuşattığını, her şeyi gördüğünü, duyduğunu, bildiğini, dolayısıyla kendisinin elçisi olan Hz. Muhammed’e son derece ihtiram gösterilmesinin farz olduğunu ve onun sözlerinden öne geçmenin haram olduğunu bildirmektedir. **“Seslerinizi Peygamberin sesinin üstünde yükseltmeyin”** diye buyrulmaktadır. Sesin yükseltilmesi, ihtişâmın azlığının ve saygının terkedilişinin delilidir. Zira ses, çıkış yerlerine göredir. Bu nedenle kimin kalbi korku ve saygı içinde olursa, ses titrer ve itici hareket zayıflar. Dolayısıyla, o kimseden ses kuvvetlice çıkamaz. Ama korkmayan ve saygı göstermeyen kimselerin kalbi sabit ve güçlüdür.

¹³⁵⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 26/76.

¹³⁵¹ Buhârî, “Tefsîr”, 278 (No. 4845).

¹³⁵² Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 9/322.

¹³⁵³ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 28/92.

1.21.2. Şia

Tûsî'ye göre Allah Teâlâ, sadece özel bir konuda değil, genel olarak Hz. Peygamber'den öne geçilmesini yasaklamıştır.¹³⁵⁴ Tabâtabâî'ye göre bir konuda Allah ve Resûlünün verdiği bir hüküm varsa, kimse kendi başınıza hüküm vermeye kalkmamalıdır. Ancak Allah ve Resûlünün hükmünden sonra yargısını belirtmelidir. Diğer bir ifadeyle, tabi ve izleyici vasfının gerçekleşmesi için ancak Allah ve Resûlünün hükmüyle hükmedilmesi gerekir.¹³⁵⁵ Buna göre ayetteki **“Hz. Peygamber'in huzurunda öne geçmeyin”** cümlesindeki “Takdim” ifadesi, önce davranmak anlamındadır. Buna göre **“Allah'ın ve Resûlünün huzurunda öne geçmeyin...”** ifadesinin anlamı, Allah ve Resûlünden önce emir ve yasak koymaya kalkışmayın, Allah ve Resûlü dışında kendiniz hiçbir şekilde bir emir veya yasak koymayın. Hakeza “Takdim” ifadesi, söz ve fiil olarak öne geçmeyi kapsar. Hz. Peygamber'den önce davranmadan tutun, vakitlere bağlı ibadetleri vakitlerinden önce yerine getirmeye kadar bir dizi hususu içine almaktadır. Hakeza Hz. Peygamber'den önce konuşmanın yasaklanması kast edilmiştir. Yani, siz Hz. Peygamber'in meclisinde bulunduğunuz sırada, bir şey sorulduğu vakit, Hz. Peygamber cevap vermeden önce siz cevap vermeye kalkışmayın. Ayette **“öne geçmeyin”** fiili mutlak bir şekilde kullanılmış ve hiçbir şartla da kısıtlanmamıştır. Yani, hangi konu olursa olsun Hz. Peygamber'in önüne geçmeyin, demektir. Bu ise bütün sözlerinde, fiillerinde ve tavırlarında Resûlullah'ın ismet sahibi olduğunu ispat etmektedir. Allah Teâlâ'nın ve Resûlullah'ın aynı fiille zikredilmiş olması, bir bakıma, Hz. Peygamber'in önüne geçmenin her halükarda Allah'ın önüne geçmek manasına geldiğini göstermektedir. Bu da Hz. Peygamber'in ismetine kanıttır.

Kıraatî'ye göre ayet, Hz. Peygamber'in önüne geçilmemesi gereken konuları açıklamamıştır. Çünkü böylece itikadî, ictimai, siyasî, iktisadî, sözel, eylemsel konuların hepsinin yasaklanmasına şamil olmasını istemiştir.¹³⁵⁶ Buna göre Allah Teâlâ hangi açıdan olursa olsun Hz. Peygamber'in önüne geçilmesini şiddetle yasaklamış ve haram kılmıştır. Çünkü bir kimse bireysel ve toplumsal işlerinde, Hz. Peygamber'in önüne geçerse yönetim konusunda sıkıntılar meydana getirmiş, toplumu kaosa ve kargaşaya süreklemiş, kanunları ve yasaları eğlenceye almış olur. Aslında bu bütün yönetimler ve hükümetler için geçerlidir. Örneğin günümüzdeki cumhurbaşkanını düşünelim. Birileri gerekli veya gereksiz bir şekilde onun önüne geçseler, sözünü kesseler, onun haberi olmadan bir takım kanunlar ve yasalar çıkarmaya kalkışsalar, istediklerini atasalar veya azletsiler, buna benzer uygunsuz

¹³⁵⁴ Tûsî, *et-Tibyân*, 9/340.

¹³⁵⁵ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 18/306.

¹³⁵⁶ Kıraatî, *Tefsîr-i Nûr*, 9/154.

işler yapsalar doğru olur muydu? Kaldı ki Hz. Peygamber'in hükümeti mutlak İslamî yönetim ve hükümet idi. Yani Hz. Peygamber'in söylediği, yaptığı, uyguladığı her şey Allah tarafından tasdik ediliyordu. Dolayısıyla onun önüne geçmek mutlak olarak hiç doğru değildir.

Kanunların, yasaların, inançların, davranışların, ahlakların temel ölçüleri Allah'ın kitabı ve Hz. Peygamber'in sünneti olmak zorundadır. Aksi takdirde onların önüne geçilmiş olunur. Hz. Peygamber'in hükmü Allah'ın hükmüdür. Hz. Peygamber'e karşı gelmek Allah'a karşı gelmektir. Hz. Peygamber'e saygısızlık Allah'a saygısızlıktır. Hz. Peygamber'in önüne geçmek Allah'ın önüne geçmektir. Kur'ân-ı Kerim'de insanın amellerinin boşuna gitmesine ve batıl olmasına neden olan şeyler olarak küfür,¹³⁵⁷ nifak,¹³⁵⁸ şirk¹³⁵⁹ ve Hz. Peygamber'in önüne geçmek şeklinde açıklanmaktadır. Bundan dolayı Peygamber Efendimizin önüne geçmenin ne kadar büyük bir günah ve suç olduğu da daha iyi anlaşılmaktadır.

1.21.3. *Mu'tezile*

Kâdî Abdulcebbar'a göre ayet insanın Hz. Peygamber'e karşı yaptığı kötü davranışlardan dolayı bütün amellerinin boşa gitmesine delalet etmektedir.¹³⁶⁰ Cessas'a göre sözel ve eylemsel olarak Hz. Peygamber'in önüne geçmek yasaklanmıştır.¹³⁶¹ Zemahşeri'ye göre ise ayet şu anlama gelmektedir: Allah ve Resûl hüküm vermeden ve izin vermeden bir iş yapmayın. Öyleyse ya indirilen vahye uygun bir şekilde iş yapacaksınız ya da Resûlullah'ın sünnetine uyacaksınız.¹³⁶² Bundan dolayı hiçbir işi Allah ve Resûlünün önüne geçirmeyin diye anlamak gerekir. Çünkü meful hazfedilmiştir. Bu şekilde aklın mümkün olan her şeyi anlaması murat edilmiştir. Ayette asıl maksat Hz. Peygamber'in önüne geçmeyi önlemektir. Allah'ın zikredilmesi Hz. Peygamber'in makamının anlaşılması, dolayısıyla ona saygı göstermenin ve itaat etmenin farz olduğunun akıl tarafından kavranılması içindir. Müslümanlar din ve dünya işlerine dair hallerde sözleriyle de, davranışlarıyla da Allah ve Hz. Resûlünden öne geçmemelidirler. Her kim sözünü ve davranışını Hz. Peygamber'in önünde tutarsa, o bunu Allah'ın da önüne geçirmiş olmaktadır. Çünkü Peygamberimiz ancak Allah'tan aldığı emirlerden hareketle emir vermektedir. Bu da onun istemine delalet etmektedir.

¹³⁵⁷ Bakara 2/217.

¹³⁵⁸ Maide 5/53.

¹³⁵⁹ Enam 6/88.

¹³⁶⁰ Kâdî Abdulcebbar, *Muteşâbihu'l-Kur'ân*, 622.

¹³⁶¹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 5/277.

¹³⁶² Zemahşeri, *el-Keşşâf*, 4/350.

1.22. Asla Nefse Dayalı Konuşmaması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Andolsun indiği zaman yıldıza! Arkadaşınız dalalete düşmedi ve azmadı. O heva’dan konuşmaz. O vahiy edilen vahyin dışında bir şey değildir.”**¹³⁶³

1.22.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’nin rivayetine göre Abdullah b. Amr diyor ki: Ben, Resûlullah’tan duyduğum her şeyi ezberlemek maksadıyla yazıyordum. Kureyşliler bunu bana yasakladılar ve dediler ki: “Sen, duyduğun her şeyi neden yazıyorsun? Rasulullah da bir beşerdir. Kızgınlık zamanında da konuşur sakın zamanında da konuşur.” Bunun üzerine ben yazmaktan vazgeçtim ve meseleyi Resûlullah’a anlattım. Resûlullah parmağıyla ağzını işaret ederek şöyle buyurdu: **“Yaz, nefsim kudret elinde olan Allaha yemin olsun ki buradan haktan başka bir şey çıkmaz.”**¹³⁶⁴ Yukarıdaki rivayete Ehl-i Sünnetin hadisçileri çok önem vermişler ve birçoğu kendi kitaplarında çok az farklılıklarla nakletmişlerdir. Örneğin; Ebû Dâvud,¹³⁶⁵ Dârimî,¹³⁶⁶ Ahmed b. Hanbel,¹³⁶⁷ Taberânî,¹³⁶⁸ Hâkim Nişâbûrî...¹³⁶⁹ Diğer taraftan Ahmed b. Hanbel’in rivayetine göre Ebû Hureyre şöyle nakletmiştir: Hz. Peygamber’in sahâbîlerinden bazıları ona “Ey Allah’ın Resûlü! Sen bizimle şakalaşıyorsun!” dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: **“Ben haktan başka bir şey söylemem.”**¹³⁷⁰ Amr b. Âsî şöyle nakletmiştir: Ben “Ya Resûlellah! Senden birçok şeyler işitiyorum, acaba bunları yazayım mı?” diye sordum. Resûlullah **“Evet, yaz”** diye buyurdu. Ben “Ya Resûlellah! Öfkeli ve hoşnut iken söylediğin şeyleri de yazayım mı?” diye sordum. Resûlullah **“Evet, yaz, çünkü ben o iki halde de haktan başka bir şey söylemem.”**

¹³⁶³ Necm 53/1-4.

¹³⁶⁴ Taberî, *Taberî Tefsiri*, 8/28-29; Taberî tefsirinin yeni baskı Arapça orijinal üç ayrı metnine bakılmış, ancak bu rivâyetin olmadığı müşahede edilmiştir. Belki gerçekten orijinal metinde yoktur ve bu rivâyeti mütercim kendisi eklemiş olabilir, belki de eski orijinal metinde vardı, ancak yeni Arapça baskılarından kaldırılmış olabilir.

¹³⁶⁵ Ebû Dâvud, “İlim”, 3 (No. 3646).

¹³⁶⁶ Dârimî, Ebû Muhammed, Abdullah b. Abdurrahman, *Sünenü’l-Dârimî*, Suudi Arabistan, Dâru’l-Muğnî Linneşr ve’t-Tevzî’, 1412/2000, 1/429.

¹³⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed*, 2/162.

¹³⁶⁸ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, 13/422.

¹³⁶⁹ Hâkim Nişâbûrî, *el-Müstedrekü ale’s-Sahihayn*, 1/186. (Hâkim bu rivâyeti Buhârî’nin ve Müslim’in şartlarına uygun olarak nakletmiştir.)

¹³⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed*, 14/185.

diye buyurdu.¹³⁷¹ Aslında konumuz bu rivayet ve onun sahih olup olmadığı değildir. Ancak Hz. Peygamber'in ismetiyle ve üzerinde durulan ayetle bağlantılı olduğu için araştırma gereksinimi duyulmuş ve hadisin sahih olduğu tespit edilmiştir.

Hakeza Allah Teâlâ Hz. Peygamber hakkında **“O heva'dan konuşmaz. O vahiy edilen vahyin dışında bir şey değildir.”** diye buyurmaktadır. Öncelikle heva'dan konuşmadığını belirtmiştir. Dikkat edilirse “Kendi hevasından” diye bir sınırlama da yoktur. Heva kelimesinin başında “Elif Lâm” takısı bulunmaktadır. Bir kelimenin başında “Elif Lâm” takısı olduğu zaman, eğer aynı kelimeden daha önceki satırlarda kullanılmadı ise, umumiyeti ve genelliği ifade eder. Örneğin “el-İnsan” kelimesi “Her insan” veya “Bütün insanlar” anlamına gelmektedir. Bu yüzden “Heva” kelimesi de “Her heva” veya “Bütün hevalar” manasını taşımaktadır. Yani hem Resûlullah'ın hevasını, hem diğer insanların hevalarını, hem de görünen ve görünmeyen başka varlıkların hevalarını kuşatmaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber hiçbir şekilde, hiçbir zaman, hiçbir kimsenin heva ve hevesine dayalı bir konuşma yapmamıştır. Ardından Allah Teâlâ onun konuştuğu ve söylediği her şeyin vahye uygun olduğunu buyurmuştur. Bu şu anlama gelmektedir: Hz. Peygamber'in mübarek ağzından çıkan her şey vahye, hakka, adalete, doğruya uygundur.

Yukarıdaki ayetlerden ve rivayetlerden anlaşılan o ki Hz. Peygamber'in zamanında bazı sahâbîler onun ismeti ve günahsızlığı hakkında şüpheleri bulunmaktaydı. Hatta onun masum, günahsız, hatasız olduğuna da inanmıyorlardı. Bu yüzden Resûlullah'ın söylediği her sözü sürekli yazmakta olan, onu masum ve günahsız bilen diğer sahâbîlerin yanına gelip, onun sıradan bir insan gibi olduğunu, bir taraftan haklı olmadığı halde sevdiği bir kimsenin lehine karar verebileceğini, diğer taraftan haklı olduğu halde öfkелendiği bir kimsenin aleyhine hüküm verebileceğini söylediler. Sıradan bir insanın sevindiği ve öfkелendiği zaman kendisini kaybettiği gibi onun da kendisini kaybedeceğini ileri sürdüler. Dolayısıyla yanlış, hata, günah işleyebileceğini ima ettiler. Bu tür sözler Peygamberimizin sözlerini yazmakta olan sahâbîlerin üzerinde etki etti ve onun hadislerini yazmaktan vazgeçtiler. Ancak bu durum bu şekilde kendi haline bırakılmadı. Çünkü Allah Teâlâ **“Andolsun indiği zaman yıldız! Arkadaşınız dalaletе düşmedi ve azmadı. O heva'dan konuşmaz. O vahiy edilen vahyin dışında bir şey değildir.”** diye buyurarak Hz. Peygamber'in hiçbir şekilde yanlış, hatalı, batıl bir şey yapmadığını ve söylemediğini ilan etmektedir. Akabinde Resûlullah'ın her sözünü yazan sahabe konuyu daha net anlamak için bizzat onun huzuruna varıp durumu anlatınca

¹³⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed*, 11/593; Hâkim Nişâbü'rî, *el-Müstedrekü ale's-Sahihayn*, 1/186. (Benzer bir rivâyet nakletmiş, Buhârî'nin ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu belirtmiştir.)

Peygamber Efendimiz de ayete uygun bir şekilde mübarek ağzını işaret ederek “...buradan haktan başka bir şey çıkmaz.” diye buyurmuştur.

Resûlullah, şaka yaparken ve ciddiye, gülerken ve ağlarken, sevinçliye ve öfkeliye, yani hangi durumda olursa olsun vahye, hakka, adalete, doğruya uygun bir şekilde davranmış ve konuşmuştur. Bazılarının aklına “Hz. Peygamber’e her konuyla ilgili bir ayet mi geliyordu?” diye bir takım sorular gelebilir. Buna şu şekilde cevap verilebilir: İlk olarak; her konuyla ilgili olarak Kur’ân’da bir sure veya bir ayet gelmiyordu. İkinci olarak; Hz. Peygamber’in bütün davranışlarının ve sözlerinin vahye uygun olmasının hiçbir sakıncası yoktur ve bu aklen de mümkün olan bir konudur. Şöyle ki vahiy, Kur’ân’da bulunan ve Kur’ân’da geçmeyen olmak üzere iki çeşittir. Kur’ân’da geçmeyen vahiy de Allah’ın emirleri ve nehiyleridir. Ancak bunu sadece Peygamberimiz öğrenmiş ve açıklamıştır. Elbette buna “**Sünnet**” de diyebiliriz. Örneğin Allah Teâlâ Kur’an’ın birçok ayetinde “**Namaz kılın**” diye buyurmaktadır. Ancak nasıl kılınacağı, kaç rekât olacağı, ne zaman kılınacağı, neler okunacağı, neler okunmayacağı gibi konular bulunmamaktadır. Bunları Efendimiz diğer vahiy yollarıyla öğrenmiş ve Müslümanlara öğretmiştir. Üçüncü olarak; Hz. Peygamber’e peygamberlik ve risalet gelmeden önce Hz. Meryem’e, Hz. Musa’nın annesine, Zülkarneyn’e ve diğer peygamber olmayan kişilere geldiği gibi ilhamlar, ilimler, açıklamalar gelmekteydi. Efendimiz küçüklüğünden itibaren bu şekilde eğitilmiş ve yetiştirilmiştir. Dördüncü olarak; Peygamberimiz küçük yaştan itibaren özel melekler tarafından gözetlenmekte, desteklenmekte, korunmakta, hata ve yanlış yapmaktan uzak tutulmaktaydı. Bu da onun için bir öğrenme yolu idi... Netice olarak şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Peygamberimiz hem Kur’ânî vahiylerle, hem Kur’ân’da geçmeyen vahiylerle, hem de ilham türü vahiylerle yetiştirilmiştir. Bu nedenle her zaman onlara uygun hareket etmiş ve konuşmuştur. Dolayısıyla Peygamberimizin mübarek ağzından çıkan her şey vahiy, hak, adalet, gerçek, doğru ile mutabıktı.

Fahreddîn Râzî’ye göre Hz. Pegamber önceleri ne dalalette düşmüş, ne de azmıştı. Şimdi ise, dalaletten kurtarmakta, hakka irşât ve hidâyet etmektedir.¹³⁷² Çünkü ayetteki “**Dalalette düşmedi ve azmadı**” fiilleri mazi yani geçmiş zaman kipinde kullanılmıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber o ana kadar hiçbir şekilde sapıtıp dalalette düşmemiş ve yoldan çıkıp azgınlık etmemişti. Hakeza özellikle kendisine Kur’ân nazil olmaya başladıktan sonra da insanları dalaletten, sapıklıktan, batıl yollardan kurtarmakta ve hakka, adalete, müstakim yola, Allah’ın yoluna hidayet etmektedir. İşte bu durum Resûlullah’ın masum ve günahsız olduğunu ispat etmektedir. Demek ki Resûlullah hayatı boyunca hiçbir zaman dalalet ve batıl bir

¹³⁷² Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 28/234.

yola sapmamıştır. Peki, dalalet ve batıla düşmediyse hangi yol üzere idi? Tabi ki hak yol üzere idi. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Haktan sonra dalaletten başka bir şey yoktur.”**¹³⁷³

Diğer taraftan hedefine ulaşmak için dümdüz bir yola giren her insan, bazen, o yoldan yararlanamayabilir. Bazen de, hedefine ulaştıracak uzak bir yol bulur, o yolda çeşitli yorgunluklar ve tehlikelerle karşılaşabilir. Bazen de, geniş ve emniyetli bir yol bulabilir, ancak ne var ki, bu sefer de sağa ve sola meyleder, yalpalar, bir o yana bir bu yana vurur, böylece hedefinden uzaklaşır. Hedefine varması mümkün olmayabilir. Dolayısıyla yukarıdaki ayet Hz. Peygamber’in hiçbir zaman dosdoğru ve dümdüz yolda şaşırmadığını, durmadığını, sağa sola yalpalanmadığını, hata ve yanlış yapmadığını ifade etmektedir. Hatta Resûlullah öyle bir noktaya ulaşmıştı ki âdete bizzat kendisi müstakim ve dosdoğru yol olmuştu. Nitekim başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle sen Resûllerdensin, Müstakim yol üzeresin.”**¹³⁷⁴ Müstakim yol üzeresin; yola sahipsin, yola maliksin, yola hâkimsin demektir.

Bir önceki ayette, Hz. Peygamber’in dalalet düşmediği ve azmadığı bildirilmişti. Eğer bir kimse “Peki, nasıl olur da hiç dalalet düşmedi ve azmadı? Bunu nasıl gerçekleştirdi?” diye sorarsa işte şu şekilde cevap verilmiş olmaktadır: “Çünkü Resûlullah hiçbir zaman hiçbir şekilde heveden ve hevesten konuşmadı, konuşmamaktadır. Bu yüzden, dalalate düşmedi ve düşmez, azmadı ve azmaz.” Buradan hareketle Peygamber Efendimizin kendi heva ve hevesi de dâhil hiçbir kimsenin heva ve hevesine uymadığı anlaşılmaktadır. Eğer kendisinin veya başka bir varlığın heva ve heveslerine uymuş olsaydı kesinlikle bir anlık dahi olsa dalalet düşmüş ve sapmış olacaktı. Bir anlık bile olsa dalalet düştüğü için Allah’ın müstakim yolundan çıkmış olacaktı. Müstakim yoldan çıktığı için günah işlemiş olacaktı. Dolayısıyla masum kalmadığı için peygamber de olamayacaktı. Nitekim başka bir ayette şöyle buyurmaktadır: **“Heva’ya uyma, çünkü seni Allah’ın yolundan saptırır.”**¹³⁷⁵

Bazıları şöyle sorabilirler: “Eğer dalalet düşmediyse, haktan çıkmadıysa, doğru yoldan ayrılmadıysa, heva ve heveslere göre konuşmuyorsa neye göre inanmakta, yaşamakta, konuşmaktadır? İctihat mı etmektedir? Kıyas mı yapmaktadır? Derinlemesine düşünüp bir şeyler mi kavramaktadır? İnsanlardan veya cinlerden ders mi almaktadır?” İşte bu ve bunun gibi soruların cevabı olarak şöyle buyurmaktadır: **“O vahiy edilen vahyin dışında bir şey değildir.”** Aslında “O” zamirinin iki varlığa dönme ihtimali vardır. Birincisi Hz. Peygamber’in konuştuğu

¹³⁷³ Yunus 10/32.

¹³⁷⁴ Yasin 36/3-4.

¹³⁷⁵ Sad 38/26.

sözlerdir. İkincisi ise Hz. Peygamber'in bizzat kendi varlığıdır. Birinci anlama göre ayetin manası şu şekilde olmaktadır: Hz. Muhammed'in söylediği ve konuştuğu sözlerin tamamı vahiydir veya vahye uygundur.¹³⁷⁶ İkinci anlama göre ise ayetin manası şu şekilde olmaktadır: Hz. Muhammed'in bizzat kendisi vahye uyundur. Yani bütün sözleri, davranışları, tavırları, yemesi, içmesi, gülmesi, ağlaması, kısaca her şeyi vahiy ile mutabıktır.

1.22.2. Şia

Mekârim Şîrâzî'ye göre Hz. Peygamber her zaman hak yolunda adım atardı, sözlerinde ve davranışlarında en küçük bir yanlışlık yoktu.¹³⁷⁷ Zira ayetin orijinal metninde geçen **“Dalle”** kelimesi inanç bakımından dalaletle düştü, sapıttı, yoldan çıktı, haktan ayrıldı, anlamına gelir. Örneğin kâfirin dalalette olması veya dalaletle düşmesi gibi. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kim imanı küfürle değiştirirse, kesinlikle yolun doğrusundan sapıtıp dalaletle düşmüş olur.”**¹³⁷⁸ Dolayısıyla dalalet kelimesinin kâfirler ve müşrikler için kullanılan bir vasıf olduğu anlaşılmaktadır. Kafirler ve müşrikler için kullanılmasının nedeni ise inançlarının bozuk olması nedeniyledir. Bu bakımdan bir kimsenin inancı bozuk olursa dalaletle düşmüş olmaktadır. Buradan hareketle Allah Teâlâ Hz. Peygamber hakkında **“Arkadaşınız dalaletle düşmedi”** diye buyurarak, Resûlullah'ın inanç ve itikat bakımından hiçbir zaman bozulmadığını, yanlışla düşmediğini, hata yapmadığını, haktan ayrılmadığını, müstakim yoldan çıkmadığını belirtmiş olmaktadır. Eğer Peygamberimiz bir kere bile olsa hakkın ve müstakim yolun inancından çıkmış olsaydı, dalaletle düşmüş olacaktı. Nitekim Hz. Ali şöyle söylemiştir: “Haktan uzaklaşıldığı zaman dalalet olur.”¹³⁷⁹ Hakeza eğer Hz. Peygamber dalaletle düşmüş olsaydı diğer insanları doğru yola, hak yola, müstakim yola hidayet edemeyecekti. Çünkü kendisi dalalette olan bir kimsenin başkalarını hakka hidayet etmesi mümkün müdür? Nitekim bu soruya cevap olarak Hz. Ali şöyle söylemiştir: “Kendisini dalaletle düşüren bir kimse, başkasını nasıl hidayet edebilir!”¹³⁸⁰ Hakeza ayetin orijinal kelimelerinin içinde bulunan **“Ğava”** kelimesi ise amel bakımından azdı, şaşırdı, şaşıp kaldı, yoldan çıktı anlamına gelir. Örneğin müslümanın azması, şaşırması, şaşıp kalması, günah işlemesi, hata yapması gibi. Nitekim Hz. Musa'nın hem inanç hem de amel bakımından takipçisi olan kişi birkaç kez arka arkaya hata yapınca Hz. Musa ona şöyle buyurdu: **“Kesinlikle sen apaçık şaşkın bir**

¹³⁷⁶ Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 9/417.

¹³⁷⁷ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 22/479.

¹³⁷⁸ Bakara 2/108.

¹³⁷⁹ Temîmî Âmedî, *Tasnîfu Ğureru'l-Hikem*, 95.

¹³⁸⁰ Temîmî Âmedî, *Tasnîfu Ğureru'l-Hikem*, 95.

ziyankârsın.”¹³⁸¹ Elbette bu ayeti “**Kesinlikle sen apaçık bir azgınsın**” şeklinde tercüme etmek de mümkündür. Her halükarda bu kelimenin inançlı olan bir kişi hakkında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Allah Teâlâ “**Arkadaşınız dalalete düşmedi ve azmadı**” diye buyurarak, Hz. Peygamber’in davranış ve eylem bakımından da hiçbir zaman en ufak bir hata ve yanlış yapmadığını belirtmiş olmaktadır.

Ayette geçen “**Arkadaşınız**” ifadesinin muhatapları kâfirler ve sahâbîlerdir. Ancak sahâbîlerin olması daha yüksek bir ihtimaldir. Çünkü aynı suresinin otuz üçüncü ayetinden sonra Hz. Peygamber’e ve İslam’a inanan, ardından şüpheye düşen, bir süre sonra da inancında ve amellerinde zayıflama oluşan bir sahabeden söz edilmektedir. Bu bakımdan şöyle anlaşılmaktadır: Bazı sahâbîler Hz. Peygamber hakkında şüpheye düşmüşlerdi. Necm suresi inerek onun itikat, inanç, amel, davranış, eylem, söz, tavır, kısaca her bakımdan masum ve günahsız olduğunu onlara bildirmiştir. Nitekim hem Mekke’de hem Medine’de de buna benzer birçok olay gerçekleşmişti. Örneğin Ebu'l-Hamrâ’dan ve Habbe el-Uranî’den şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber Mescit’teki kapıların kapatılmasını emredince bu Müslümanlara ağır gelmişti. Hamza b. Abdulmuttalib kırmızı kadifeden bir elbise içinde gözlerinden yaşlar akar bir şekilde şöyle dedi: “Amcanı, Ebu Bekir’i, Ömer’i ve Abbas’ı çıkarıp amcan oğlunu (Ali’yi) yanında bıraktın.” O zaman bir kişi “Peygamber amcasının oğlunu yükseltmekten geri kalmaz” dedi. Hz. Peygamber bu durumun Müslümanların ağına gittiğini bildi ve emri üzerine “Cemaat namaza gelsin!” diye nida edildi. Müslümanlar toplanınca Resûlullah minbere çıktı. Önce Allah’a hamt ve senada bulundu. Bundan önce daha fasih bir şekilde asla böyle bir hutbe verdiği işitilmemişti. Hamt ve senayı bitirdikten sonra şöyle buyurdu: “**Ey insanlar! Bu kapıları ben kapatmadım ve ben açmadım. Sizi ben çıkarmadım ve amcamın oğlunu da yanımda ben tutmadım.**” Hz. Peygamber ardından “**Andolsun indiği zaman yıldız! Arkadaşınız dalalete düşmedi ve azmadı. O heva’dan konuşmaz. O vahiy edilen vahyin dışında bir şey değildir.**”¹³⁸² ayetlerini okudu.¹³⁸³ Bu açıdan heva kelimesinin kökü olan “Heveye” maddesi, esas anlamı itibarıyla değersiz oluşa, alçaklığa, düşüklüğe delâlet etmekte ve bu manaya gelmektedir. Kötülüğü emreden nefis alçaktaki şeylere gözünü diktiği, yüce ve güzel şeyleri bıraktığı, değersiz şeylerin peşine takıldığı zaman alçalmakta, değerli olan yerden aşağı inmekte, hor ve hakir bir duruma düşmektedir. İşte bundan dolayı nefsin heva ve heveslerine uymak kötü, yanlış, haramdır. Nefsin heva ve heveslerine uyan kişi haktan, doğrudan, müstakim yoldan çıkar. Nitekim Hz. Peygamber şöyle

¹³⁸¹ Kasas 28/18.

¹³⁸² Necm 53/1-4.

¹³⁸³ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 22/481; Suyûtî, *ed-Durr ’ul-Mensûr*, 6/122.

buyurmuştur: **“Heva’ya uymak haktan alıkoyar.”**¹³⁸⁴ Dolayısıyla Hz. Peygamber asla böyle bir duruma düşmemiştir.

Kıraatî’ye Hz. Peygamber (s.a), sadece bir yönden değil, her yönden masumdu.¹³⁸⁵ Zira ayette Resûlullah hakkında **“dalalet düşmedi”** diye buyrulmaktadır. Dalalet kelimesi inanç ve itikatla ilgilidir. Dolayısıyla Hz. Peygamber inanç, itikat, iman, düşünce, fikir bakımından hiçbir zaman hiçbir şekilde dalalet düşmemiştir. Yani Allah’ın birliği ve tevhit, peygamberlere inanç, ahirete iman gibi konuların hiçbirinde hiçbir zaman doğrudan ve haktan sapmamıştır. Netice olarak inanç bakımından masumdu. Ayette **“azmadı”** diye buyrulmaktadır. “Ğavâ” kelime daha çok amel ve eylemle ilgilidir. Dolayısıyla Hz. Peygamber amel, eylem, davranış, tavır, ahlak bakımından hiçbir zaman hiçbir şekilde doğrudan ve haktan ayrılıp sapmamıştır. Netice olarak eylem bakımından da masumdu. Ayette **“O heva’dan konuşmaz.”** diye buyrulmaktadır. Heva nefisle ilgili bir durumdur. Dolayısıyla Hz. Peygamber hem kendi nefsine hem diğerlerinin nefislerine yenik düşmemiştir. Çünkü ayette **“el-Hevâ”** diye geçmekte, bu yüzden bütün hevaları içine almaktadır. Yani hem kendisinin nefsinden kaynaklanan heva ve heveslerine, hem insanların heva ve heveslerine, hem de cin ve şeytan gibi varlıkların heva ve heveslerine yenik düşmemiştir. Netice olarak nefis bakımından da masumdu.

Ayette **“Onu, kuvvetleri çok şiddetli olan kimse öğretti.”**¹³⁸⁶ diye buyrulmaktadır. Ayetin orijinalinde bulunan **“Alleme”** kelimesi ilim verdi, bilgi verdi, öğretti gibi anlamlara gelir. Türçe tercümeyle genellikle **“Öğretti”** diye geçmektedir. Hz. Peygamber’e ilmi veren, bilgiyi aktaran, her şeyi öğreten Allah idi. Dolayısıyla Resûlullah ilim ve bilgi yönünden de masumdu. Ayette Hz. Peygamber hakkında **“Akletmede güç sahibi kişi hemen doğrulup kuruldu.”**¹³⁸⁷ diye buyrulmaktadır. Resûlullah akıl, mantık, zekâ, hafıza, anlayış, kavrama, izan bakımından olağanüstü özelliklere sahipti. Görüldüğü gibi Allah Teâlâ onun aklını övmektedir. Dolayısıyla bu bakımdan da masumdu. Ayette **“Gördüğü şeyi gönül yalanlamadı.”**¹³⁸⁸ diye buyrulmaktadır. Peygamber Efendimiz kalp, gönül, duygu, his gibi yönlerden tertemiz ve mutahhar özelliklere sahipti. Onun kalbi ve gönlü hiçbir kimseyle kıyaslanamazdı. Dolayısıyla bu bakımdan da masumdu. Ayette **“Göz kaymadı ve azmadı.”**¹³⁸⁹ diye buyrulmaktadır. Hz. Peygamber’in gözleri hiçbir

¹³⁸⁴ Kuleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, 1/44.

¹³⁸⁵ Kıraatî, *Tefsîr-i Nûr*, 11/313.

¹³⁸⁶ Necm 53/5.

¹³⁸⁷ Necm 53/6.

¹³⁸⁸ Necm 53/11.

¹³⁸⁹ Necm 53/17.

zaman hiçbir şekilde günaha, harama, yanlışla, hataya kaymadı. Allah'ın emirlerinin dışına çıkmadı ve azmadı. Dolayısıyla onun gözleri de masumdu.

Diğer taraftan **“Onlardan Peygamberi inciten ve ‘O bir kulaktır’ diyen kişiler vardır. De ki: ‘O sizin için bir hayır kulağıdır.’”**¹³⁹⁰ diye buyrulmaktadır. Buna göre Hz. Peygamber'in kulakları hiçbir zaman hiçbir şekilde hayırdan başka bir şeye yönelmedi, sadece hayra açtı. Dolayısıyla onun kulakları da masumdu. Ayette **“Andolsun, Allah Resûlünün rüyasının hak olduğunu tasdik etti.”**¹³⁹¹ diye buyrulmaktadır. Hz. Peygamber'in rüyası bile vahye, hakka, adalate, doğruya uygundu. Dolayısıyla rüya bakımından da masumdu. Ayette **“(Ey Peygamber!) Andolsun ömrüne ki...”**¹³⁹² diye buyrulmaktadır. Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in ömrüne, hayatına, yaşamına yemin edilecek kadar kutsaldı. Dolayısıyla onun bütün ömrü, varlığı, sözleri, davranışları tavırları masum ve günahsızdı.

1.22.3. Mu'tezile

Kâdî Abdulcebbar'a göre Hz. Peygamber vahiyle vasıtasıyla duyduğu şeylerden başkasını konuşmuyordu.¹³⁹³ Cessas'a göre Kur'an'ın hükmü Hz. Peygamber'in sünnetiyle neshedilebilir. Çünkü sahih sünnet Allah tarafından gelen vahiydir, Hz. Peygamber'in kendi nefsinden kaynaklanan bir şey değildir. Nitekim Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in heva ve hevese uymadığını, heva ve hevese dayalı bir şey söylemediğini bildirmektedir.¹³⁹⁴ Ancak Zemahşerî'ye göre Hz. Muhammed dalaletle düşmedi ve azmadı. O hidayetçidir, raşittir. Sizin onu dalalet ve azgınlıkla nispetlendirmeniz doğru değildir. Kur'an olarak size getirdiği şeyler, hevasından ve şahsi görüşlerinden sadır olan sözler değildir. Onlar Allah'ın ona vahyettiği vahiylerdir.¹³⁹⁵ Buna göre insanların ağızlarını kontrol etmek veya bağlamak mümkün değil. Zira Peygamberimize bile iftira atıp “Şair, kâhin, heva ve hevesinden konuşuyor” dediler. Ancak Allah Teâlâ'ya göre Resûlullah şöyledir: **“O heva'dan konuşmaz.”** Mekkeliler uzun süredir Peygamberle (saa) birlikte yaşıyorlardı, onun yanlış yapmadığını çok iyi biliyorlardı. Aksi takdirde yanlışını, hatasını, günahını ayyuka çıkarırlardı. Dinin öğreticisi sonsuz kuvvet ve kudret sahibi Allah Teâlâ'dır. Dolayısıyla din mükemmel bir şekilde öğretilmiştir. Dini öğrenen kişi de her türlü hatadan ve günden masum olan Peygamberimizdir. Dolayısıyla din eksiksiz bir şekilde insanlara ulaşmıştır. Bütün bunlara rağmen Zemahşerî, Ehl-i Sünnet ve Şia

¹³⁹⁰ Tevbe 9/61.

¹³⁹¹ Fetih 48/27.

¹³⁹² Hicr 15/72.

¹³⁹³ Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, 12/172.

¹³⁹⁴ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 4/375.

¹³⁹⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/417.

mensuplarının aksine, Hz. Peygamber'in sözlerinin vahye uygunluğunu sadece Kur'ân konusunda sınırlandırmıştır.

Necm suresinin **“Gördünüz mü Lat ve Uzza'yı? Diğer üçüncü olan Menat'ı?”**¹³⁹⁶ ayetlerinin tefsiri bölümünde nakledilen ve Hz. Peygamber'in ismetiyle direkt bağlantılı olan Garânîk rivayeti, Hac suresinin elli ikinci ayetinde geniş bir şekilde incelenmişti. Bu konuyla ilgili geniş bilgi elde etmek için oraya başvurulması rica edilir.

1.23. Mutahhar Oluşu

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle o Kur'ân-ı Kerim'dir. Gizli bir kitaptadır. Ona mutahharlardan başkası dokunamaz.”**¹³⁹⁷

1.23.1. Ehl-i Sünnet

Fahreddîn Râzî'ye göre mutahhar olanlar meleklerdir. Allah onları yaratılışlarının başlangıcında mutahhar kılmış ve onları bütün ömürleri boyunca da böyle tutmuştur.¹³⁹⁸ Meleklerin mutahhar olduğu konusunda şek ve şüphe yoktur. Ancak bu ayette ve diğer ayetlerde “Mutahhar olanlar sadece meleklerdir” diye bir ifade yoktur. Kaldı ki Kur'ân-ı Kerim'de bazı peygamberlerin isimleri verilerek onların mutahhar oldukları da belirtilmektedir. Örneğin Allah Teâlâ Hz. İsa hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Bir zaman Allah dedi ki: ‘Ey İsa! Kesinlikle ben seni alacağım, seni kendime yükselteceğim ve seni kâfirlerden mutahhar kılacağım...’”**¹³⁹⁹ Hatta peygamber olmayan Hz. Meryem hakkında da şöyle buyrulmaktadır: **“Bir zaman melekler dediler ki: ‘Ey Meryem! Kesinlikle Allah seni seçti, seni mutahhar kıldı ve seni âlemlerin kadınlarına seçip üstün kıldı.’”**¹⁴⁰⁰

Taberî'ye göre birçok kişi mutahhar olanların her türlü gûnahtan arındırılan melekler ve peygamberler olduğunu söylemişlerdir.¹⁴⁰¹ Kurtubî'ye göre de İbn Zeyd mutahhar onlarla ilgili olarak şöyle söylemiştir: Onlar, meleklerden elçiler ve insanlardan peygamberler gibi bütün günahlardan mutahhar olan kişilerdir.¹⁴⁰² Buna göre mutahhar olanlar; Cebrail ve Mikail gibi meleklerdir, çünkü onlar masum ve

¹³⁹⁶ Necm 53/19-20.

¹³⁹⁷ Vakıa 56/77-79.

¹³⁹⁸ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 29/432.

¹³⁹⁹ Âl-i İmran 3/55.

¹⁴⁰⁰ Âl-i İmran 3/42.

¹⁴⁰¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 27/118.

¹⁴⁰² Kurtubî, *el-Câmi*, 17/225.

günahsızdırlar. Ancak bütün peygamberler de mutahhardır, çünkü onlar masum ve günahsızdırlar. Hz. Muhammed son peygamber olduğu için, o da mutahhar, masum ve günahsızdır.

1.23.2. Şia

Tabâtabâî'ye göre mutahharlar, tathir masdarından türemiş ismi mefuldur. Bunlar Allah Teâlâ'nın nefislerini günah kirlerinden ve isyan pisliğinden temizlediği kimselerdir.¹⁴⁰³ Bu bakımdan üzerinde durduğumuz ilk ayette **“Kesinlikle o Kur’ân-ı Kerim’dir.”** diye buyrulmaktadır. Kur’ân, Allah katında değerlidir, azizdir, saygındır, nitelikleri övgüye değerdir, cömerttir, insanlara birçok menfaat bağışlamaktadır. İçinde dünya ve ahiret mutluluğuna neden olan temel bilgiler içermesi bakımından insanlar için mutluluklar kaynağıdır. İkinci ayette **“Gizli bir kitaptadır.”** diye buyrulmaktadır. Bu, Kur’ân’a ilişkin ikinci açıklamadır. Yani Kur’ân korunmuştur, değişim ve bozulmadan yana koruma altındadır. Bununla Kur’ân’ın hem zahirî hem de batınî anlamlarının, tefsirlerinin, tevillerinin, hakikatlerinin Levh-i Mahfuz’da korunduğu kast edilmektedir. Nitekim Allah Teâlâ başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **“Hayır, o azametli bir Kur’ân’dır. Levh-i Mahfuz’dadır.”**¹⁴⁰⁴ Üçüncü ayette ise **“Ona mutahharlardan başkası dokunamaz.”** diye buyrulmaktadır. Mutahhar kelimesi; temizlenmiş, arınmış, halis kılınmış kişiler anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle masum ve günahsız varlıklardır. Onların kalpleri, Allah’tan başkasıyla ilgili olmaktan arındırılmış olan kimselerdir. Mutahhar kelimesine ilişkin bu anlam, ayette geçen, dokunma ifadesinin, bilme ve öğrenme anlamında olmasına daha uygundur. Burada sadece maddi pislikten veya abdestsizlikten temizlenme anlamında olması o kadar uygun değildir. Çünkü maddi pislikten temizlenen ve abdest alan birçok kişi bulunmakta, ancak Levh-i Mahfuz’a dokunamamakta ve ulaşamamaktadır. Diğer taraftan maddi pisliklerden temizlenmeyen ve abdest almayan birçok Müslüman, hatta Kur’ân düşmanı olan kâfir, müşrik, münafık da Kur’ân-ı Kerim’in cildine, yazılarına, surelerine elleriyle dokunmaktadır. Dolayısıyla ayette böyle bir dokunmadan da söz edilmemektedir. Bu bakımdan şöyle anlaşılmaktadır: Kur’ân-ı Kerim’in Arapça kelimelere dökülmüş hali yeryüzündedir, bozulmamış ve tahrif olmamıştır, bunun zahirine herkes dokunabilir. Ancak hem zahirî hem de batınî gerçek anlamları, tefsirleri, tevilleri Levh-i Mahfuz’dadır. Levh-i Mahfuz’a ve Kur’ân’ın yanlışsız anlamlarına, tefsirlerine ve tevillerine yalnızca her türlü şirkten, küfürden, günahattan, isyandan mutahhar, masum, tertemiz, arınmış kişiler uzanıp öğrenebilirler.

¹⁴⁰³ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 19/137.

¹⁴⁰⁴ Buruc 85/21-22.

Pekâlâ, ayette sözü edilen mutahhar varlıklar kimlerdir? Bazıları mutahhar varlıkların yalnızca melekler olduğunu savunmuşlardır, ancak bu doğru olamaz. Çünkü “Allah Kur’ân-ı Kerim’i mutahhar olmayan bir insana niçin indirdi?” sorusu cevapsız kalacaktır. Dolayısıyla Tabersî’nin naklettiği gibi İbn Abbas’a göre mutahhar olan kişiler Allah Teâlâ’nın nefislerini her türlü şirkten ve gûnahtan arındırıp temizleyerek büyük lûtuף ve ikramda bulunduğu ulu melekler ve bazı insanlardır.¹⁴⁰⁵ Bu insanların başında ise kesinlikle Peygamber Efendimiz gelmektedir. Zaten Resûlullah’ın kalbi mutahhar, masum ve gûnahsız olduğu için Kur’ân-ı Kerim ona indirilmiştir. Nitekim Hz. Peygambere hitap edilerek şöyle buyrulmaktadır: **“Onu Ruhu’l-Emîn indirdi, uyarıcılardan olman için senin kalbinin üzerine.”**¹⁴⁰⁶ Hakeza şöyle buyrulmaktadır: **“O Allah’tan gönderilmiş bir Resûl’dür, mutahhar sayfaları okumaktadır.”**¹⁴⁰⁷ Kur’ân-ı Kerim’i indiren Cebrail mutahhardı, Kur’ân mutahhardı, dolayısıyla şeksiz ve şüphesiz Resûlullah da mutahhardı. Nitekim Hz. Ali, Hz. Peygamber hakkında şöyle söylemiştir: “Allah Teâlâ Resûlüne itaat etmeyi emretmiştir. Çünkü Hz. Peygamber masum ve mutahhardır. Allah’a isyan etmeyi ve gûnah işlemeyi emretmez.”¹⁴⁰⁸

1.23.3. Mu’tezile

Cessas’a göre ayetteki sözü edilen mutahharlar meleklerdir.¹⁴⁰⁹ Ancak İbn Ebi’l-Hadîd’e göre ayetin anlamlarından biri de abdest almakla ilgilidir. Dolayısıyla abdest alan kişi mutahhar olmaktadır.¹⁴¹⁰ Zemahşerî’ye göre ise mutahharlar, kendilerini arındıranlar ve başkalarını istiğfarla arındıran kişilerdir.¹⁴¹¹ Buna göre mutahhar olanların en önemli özelliklerinden biri şudur ki kendilerini her türlü şirkten, küfürder, gûnahtan, haramdan arındırmışlardır. Bundan dolayı mutahhar, masum, arınmış, tertemiz kişilerdir. Elbette böyle kişilerin başında Peygamber Efendimiz gelmektedir. Mutahhar olanlar kendilerini masum ve arınmış tuttukları için başkalarını da arındırmaktadırlar. Örneğin su gibi. Su kendisi temiz ve pak olduğu için her şeyi temizlemekte ve arındırmaktadır.

Netice olarak mutahhar kelimesiyle ilgili olarak Ehl-i Sûnnet ve Mu’tezile mensuplarının bazıları sadece melekler olduğunu söylerken, bazıları peygamberleri

¹⁴⁰⁵ Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, 9/341.

¹⁴⁰⁶ Şuara 26/193-194.

¹⁴⁰⁷ Beyyine 98/2.

¹⁴⁰⁸ Sadûk, *el-Hisâl*, 1/139.

¹⁴⁰⁹ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 5/300.

¹⁴¹⁰ İbn Ebi’l-Hadîd, *Şerhu Nehci’l-Belâğa*, 12/183.

¹⁴¹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/469.

de içine almaktadırlar. Diğer taraftan Şia mensupları ise mutahhar olanların hem melekler hem de peygamberler olduğunu kabul etmektedirler.

1.24. Onun Verdiği ve Yasakladığı Her Şeyin Doğru Oluşu

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Peygamber size ne verirse onu alın ve sizi neden sakındırırsa ondan sakının. Takvalı olup Allah’tan korkun. Kesinlikle Allah azap olarak çok şiddetlidir.”**¹⁴¹²

1.24.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre ayetin anlamı şöyledir: Hz. Peygamber size, Allah’ın kendisine, fethedilen yerlerden verdiği ganimetlerden neyi verirse onu alın. Ganimetlerden bir şeyi saklayarak yasaklarsa ondan kaçının.”¹⁴¹³ Ayetin bağlantılı olduğu konu savaşlarda elde edilen ganimetlerle ve onların dağıtımıyla ilgilidir. Dolayısıyla Hz. Peygamber bir taraftan ganimetlerden az veya çok kime ne verirse kabul etmek, diğer taraftan da kimden de ne kısarsa ve yasaklarsa bundan da kaçınmak gerekir. Ancak ayeti sadece ganimetlerle sınırlandırmak doğru değildir. Çünkü ayetin ifadeleri geneldir. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in bütün sözlerini, davranışlarını, tavırlarını içine almaktadır. Bu bakımdan ayet şöyle anlaşılmaktadır: Resûlullah hangi konu olursa olsun neyi emrederse, neyi verirse, nasıl yaşarsa, nasıl tavır sergilerse kabul etmek gerekir. Diğer taraftan da hangi konu olursa olsun neyi yasaklarsa, neden kaçınırsa, neyi sevmezse ondan da uzak durmak gerekir. İşte bu durum onun bütün sözlerinde, davranışlarında, tavırlarında masum ve hatasız olduğunu göstermektedir. Nitekim müfessir sahâbîlerden olan Abdullah b. Mesud da bu ayeti genel bir şekilde anlamış, dolayısıyla Hz. Peygamber’in emrettiği herşeye bağlı kalınmasını ve yasakladığı her şeyden de kaçınılmasını ifade etmiştir.¹⁴¹⁴

Kurtubî’ye göre sahabeden olan Hakem b. Umeyr Resûlullah’ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: **“Kesinlikle bu Kur’ân onu terkeden kimseye zordur, zor gelir, kolay değildir. Buna karşılık ona uyan ve ona talib olan kimseye de kolay gelir. Benim hadisim de zordur, zor gelir. O hakemdir. Benim hadisime sıkı sıkı yapışıp onu belleyen kimse Kur’ân ile birlikte olmak şartıyla kurtulur. Her kim Kur’ân’ı ve hadisi önemsemeyecek olursa, dünya ve âhireti kaybeder. Sizler benim sözümü almakla, emrime uymakla, sünnetimi izlemekle emrolundunuz. Benim sözüme razı olan Kur’ân’dan da razı olur. Benim**

¹⁴¹² Haşr 59/7.

¹⁴¹³ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 27/28.

¹⁴¹⁴ Buhârî, “Tefsîr”, 304 (No. 4886).

sözümle alay eden Kur’ân ile de alay etmiş olur. Çünkü Allah Teâlâ ‘Peygamber size ne verirse onu alın ve sizi neden sakındırırsa ondan sakının.’ diye buyurmuştur.”¹⁴¹⁵ Görüldüğü gibi Hz. Peygamber de kendisinin her türlü sünnetine inanılması ve uyulması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bakımdan sadece ganimetlerin taksimiyle sınırlandırmak doğru değildir.

1.24.2. Şia

Cevâdî Âmulî’ye göre “Peygamber size ne verirse...”¹⁴¹⁶ ayetinin mesajı şudur: Peygamberler masumdurlar. Onların fikirlerinde ve davranışlarında hata yoktur. Onlar insanları hedeflerin en yücesine ulaştırırlar...¹⁴¹⁷ Mekârim Şîrâzî’ye göre ayet her ne kadar ganimetlerle ilgili olsa da hüküm geneldir. Bundan dolayı Hz. Peygamber’in bütün sözlerine ve davranışlarına itaat etmek gerekir.¹⁴¹⁸ Hüseyinî’ye göre Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: “Kur’ân kendisini terk eden kişiye zor ve kendisine tabi olan kişiye kolaydır. Benim sözüm de böyledir. Öyleyse kim benim sözüme sarılırsa ve onunla Kur’ân arasında uyum sağlarsa, ona kolay gelir. Kim de Kur’ân’ı ve benim sözümü küçümserse, dünyada ve ahirette hüsrana uğrayacaktır. Allah size benim sözümü dinlemenizi ve ona göre hareket etmenizi emretmiştir. Öyleyse kim benim sözüme razı olursa Kur’ân’a razı olmuştur. Kim benim sözümü küçümserse Kur’ân’ı küçümsemiştir. Çünkü Allah Teâlâ ‘Peygamber size ne verirse onu alın ve sizi neden sakındırırsa ondan sakının.’ diye buyurmaktadır.” Bu bakımdan ardından gelen “Takvalı olup Allah’tan korkun.” cümlesi, Hz. Peygamber’e muhalefet etmekle Allah’ın azabını düşünün ve Ondan korkun demektir. “Kesinlikle Allah azabı şiddetli olandır.” demek, Hz. Peygamber’in hükmüne muhalefet edenlere Allah’ın azabı çok şiddetli olacaktır demektir.”¹⁴¹⁹

Bu tür ayetler ve rivayetler, İslam toplumuna, sahâbîlere ve bütün müslümanlara mutlak bir şekilde Hz. Peygamber’in emirlerine itaat etmelerini ve onun yasaklarından da kaçınmalarını bildirmektedir. Ayetin hükmü geneldir. Hz. Peygamber’in emirlerinin ve yasaklarının hepsine şamildir. Yani Hz. Peygamber emirlerden neyi emrederse onu ganimet bilin ve onu büyük bir rağbetle alın, yasaklardan neyi yasaklarsa ondan da vazgeçin. Çünkü onun emri ve yasağı, Allah’ın emri ve yasağıdır. O, Allah izin vermeksizin bir şey emretmez ve yasaklamaz. Bu

¹⁴¹⁵ Kurtubî, *el-Câmi*, 18/17.

¹⁴¹⁶ Haşr 59/7.

¹⁴¹⁷ Cevâdî Âmulî, *Tefsîr-i Mevzûiyyi Kur’ân-ı Kerim*, 224.

¹⁴¹⁸ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 23/507-508.

¹⁴¹⁹ Hüseyinî, *Tefsîr-i İsnâ Aşerî*, 13/95.

yüzden kim onun emrine tabi olursa kurtulur. Kim de onun yasakladığı şeyden vazgeçmezse, sonsuz helake ve ebedî bedbahtlığa giriftar olur. Bu yüzden ayet şuna kanıttır: Peygamber tarafından emredilen ve yasaklanan her şey apaçık bir şekilde farzdır, sahâbîler ve Müslümanlar bunları kabul etmek zorundadırlar. Öyleyse çağımızdaki bazı kişilere bir takım konuları “Peygamber’in emri ve yasağıdır” diye söylendiği zaman, kabul etmemek için bahane göstererek “Kur’ân’ın neresindedir?” diyorlar. Şöyle cevap vermek gerekir: Ey soru soran kişi! Haberin olsun ki Kur’ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır: **“Peygamber size ne...”** Bu ayetin hükmü geneldir. Nitekim Abdullah b. Mesud çeşitli elbiseler giymiş olan ihramlı bir adam gördü. Ona “Elbiselerini çıkar” dedi. O adam “Bu konuda Allah’ın kitabından bana bir ayet oku” dedi. b. Mesud da **“Peygamber size ne...”** ayetini okudu.¹⁴²⁰ Çünkü Kur’ân-ı Kerim’de ihramlı kişinin başka bir elbise giymemesi gerektiğiyle ilgili bir ayet yoktur. Ancak Hz. Peygamber’in sünnetinde ve hadislerinde vardır. b. Mesud o adama bu ayeti delil göstererek Hz. Peygamber’in sünnetine ve hadislerine uyması gerektiğini söylemiştir. Dolayısıyla ayetin hükmünün genel olduğu vurgulanmıştır.

1.24.3. Mu'tezile

Zemahşerî’nin rivayetine göre, b. Mesud, ihramlı iken üzerine elbise giyen bir adama elbisesini çıkarmasını söylemiş, adam Kur’ân’dan ayet isteyince, b. Mesud bu ayeti okumuş ve ardından Hz. Peygamber’in sünnetine işaret etmiştir.¹⁴²¹ Kâdî Abdulcebbâr’a, Hz. Peygamber’in sözlü olarak bildirdiği emirlerine ve nehiylere uymak gerekir, fiillerine değil.¹⁴²² Ancak Cessâs’a göre Hz. Peygamber’in her hangi bir konuda bir şey söylediğine kesin olarak inanılırsa, o hüküm Kur’ân mertebesindedir.¹⁴²³ Dolayısıyla ayetin hükmünün genel olduğu, Hz. Peygamber’in bütün emirlerini ve nehiylerini kapsadığı anlaşılmaktadır. Çünkü daha önceki bölümlerde de gördüğümüz gibi Resûlullah’ın sözleri istisnasız vahiydir veya vahye uygundur. Nitekim Allah Teâlâ onun hakkında şöyle buyurmaktadır: **O heva’dan konuşmaz. O vahiy edilen vahyin dışında bir şey değildir.”**¹⁴²⁴ Hekaza Resûlullah’a itaat etmek kayıtsız şartsız Allah’a itaat etmektir. Bu durum da Hz. Peygamber’inin bütün emirlerinin ve yasaklarının doğru olduğunu göstermektedir. Nitekim Allah Teâlâ onun hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Kim Resûle itaat ederse kesinlikle Allah’a itaat etmiştir.”**¹⁴²⁵ Hakeza Peygamber Efendimize karşı gelmek,

¹⁴²⁰ Kurtubî, *el-Câmi*, 18/17.

¹⁴²¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/503.

¹⁴²² Kâdî Abdulcebbâr, *el-Muğnî*, 17/264.

¹⁴²³ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 4/201.

¹⁴²⁴ Necm 53/3-4.

¹⁴²⁵ Nisa 4/80.

isyan etmek, muhalefette bulunmak da Allah’a karşı gelmek, isyan etmek ve muhalefette bulunmak demektir. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ kendi ismi ile onun ismini yan yana zikredip şöyle buyurmaktadır: **“Kim Allah’a ve Resûlüne karşı gelirse, kesinlikle Allah azap olarak çok şiddetlidir.”**¹⁴²⁶ Hakeza Hz. Peygamber’in gördüğü rüyalar dahi sabahın aydınlığı gibi aşikâr bir şekilde gerçekleşiyordu. Bütün bunlar onun her yönden masum, hatasız, günahsız olduğunu ispat eden kanıtlardır.

1.25. Kendinden Bir Şey Söylememesi

Allah Teâlâ Hz. Peygamber hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Eğer o, bize karşı bazı sözleri uydurup söylemiş olsaydı, kesinlikle onun sağ elini (bütün güç ve kudretini) çekip alırdık. Sonra kesinlikle onun şah damarını keserdik.”**¹⁴²⁷

1.25.1. Ehl-i Sünnet

Ebû Hanîfe’ye göre Hz. Peygamber’in kendisinden bir şey uydurması ve hak olmayan şeyleri söylemesi mümkün değildir.¹⁴²⁸ Mâturîdî’ye göre bazıları Garânîk rivayetini nakletmişlerdir. Ancak Hz. Peygamber’in böyle bir şey söylemesi veya zikredilen şeyleri diliyle ifade etmesi olanaksızdır. Çünkü Allah Teâlâ **“Eğer o, bize karşı bazı sözleri uydurup söylemiş olsaydı...”**¹⁴²⁹ diye buyurmaktadır. Eğer diliyle ifade etmesi caiz olsaydı, uydurma sözleri söylediği de düşünülürdü, ancak böyle bir şey uzaktır ve olanaksızdır.¹⁴³⁰ Kuşeyrî’ye göre eğer Hz. Muhammed Allah hakkında yanlışlıkla yalan söyleyecek olsaydı, Allah Teâlâ onu engellerdi ve ismetle onu korurdu; eğer bilerek yalan söyleyecek olsaydı, kesinlikle azap ederdi. Dolayısıyla peygamberlerin ismet sahibi olmaları farzdır.¹⁴³¹ Buna göre Hz. Peygamber, sadece Kur’ân ile ilgili değil, Allah ve din ile ilgili de kendisinden hiçbir söz uydurmamıştır. Onun her söylediği söz vahye, hakka, hakikate, adalate, doğruya uygundu. Eğer Resûlullah hayatı boyunca Allah ve din ile ilgili kendi nefsine uyararak bir söz söylemiş olsaydı kesinlikle hemen cezalandırılacaktı. Çünkü **“kesinlikle onun şah damarını keserdik.”** diye buyurmaktadır. Böyle bir ceza veya başka bir ceza ile karşılaşmadığına göre Peygamber Efendimizin hayatı boyunca hiçbir şekilde kendi

¹⁴²⁶ Enfal 8/13.

¹⁴²⁷ Hakka 69/44-46.

¹⁴²⁸ Ebû Hanîfe, *İmam-ı Azam’ın Beş Eşeri*, 27.

¹⁴²⁹ Hakka 69/44-46.

¹⁴³⁰ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 9/425.

¹⁴³¹ Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin, *Letâifu’l-İşârât*, Mısır, Heyetu’l-Mısriyye, 3/627.

nefsinden bir söz söylemediği anlaşılmaktadır. Bu ise onun masum ve mutahhar olduğunu ispat etmektedir.

1.25.2. *Şia*

Kureşî'ye göre ayeti kerime insanlara Hz. Peygamber'in söylediği her şeyin Allah tarafından olduğunun güvencesini ve garantisini vermektedir.¹⁴³² Sâdıkî Tehrânî'ye göre şart edatı Hz. Peygamber'in Allah hakkında sözler uydurmadığını bildirmektedir. Nitekim akıl da onun bir takım sözler uydurmasını olanaksız görmektedir. Çünkü geçmişi ve geleceği bilen ilmiyle Allah Teâlâ onu seçmiş, vahiy emanetinden ve peygamberliğin değerinden dolayı ona ismet vererek korumuştur.¹⁴³³ Kırâatî'ye göre de Hz. Peygamber, hiçbir zaman, Allah Teâlâ'ya doğru olmayan bir şeyi nispet vermemiştir. Çünkü **“Lev/Eğer”** edatı mümkün olmayan işler için kullanılmaktadır.¹⁴³⁴ Buna göre mezkur şart edatı genellikle gerçekleşmeyen veya gerçekleşmesi mümkün olmayan şeyler için kullanılmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de bu edatın kullanıldığı birçok ayet bulunmaktadır. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Eğer ikisinde (göklerde ve yeryüzünde) Allah'tan başka ilahlar olsaydı kesinlikle bozulurlardı.”**¹⁴³⁵ Göklerde ve yeryüzünde Allah'tan başka bir ilah olması olanaksızdır. Başka bir ifadeyle göklerde ve yerde sadece tek bir ilah vardır, o da Allah Teâlâ'dır. İşte bundan dolayı cümlelerin başına bu olanaksız durumu belirtmek için **“Lev/Eğer”** edatı getirilmiştir. Hakeza şöyle buyrulmaktadır: **“Tâbi olanlar dediler ki: ‘Eğer (dünyaya) bir dönüşümüz olsaydı da onların şimdi bizden uzaklaştıkları gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık.’**¹⁴³⁶ Allah Teâlâ bu ayette ahiretten haber vermektedir. Dünyada iken iman etmeyen ve kötü olan kişilere uyanların orada olanaksız ve imkansız bir durumu ifade etmek için **“Lev/Eğer”** ile başlayan sözü söyledikleri bildirilmektedir. Ancak ahiret gerçekleştikten sonra tekrar dünyaya dönmek olanaksızdır. Bunun gibi örnekler çoktur. Netice olarak **“Eğer o, bize karşı bazı sözleri uydurup söylemiş olsaydı...”** ayetinde de olanaksız bir işten söz edilmektedir. Yani Hz. Peygamber Allah ve dini hakkında hayatı boyunca kendinden bir söz uydurması olanaksızdır. Eğer böyle bir söz söylemiş olsaydı zaten hemen o anda helak edilirdi. Elbette buradaki olanaksızlık onun masum, mutahhar, ihlaslı, imanlı, takvalı bir peygamber oluşundan kaynaklanmaktadır, mecbur kalmasından değil.

¹⁴³² Kureşî, *Tefsîr-i Ahsenu'l-Hadîs*, 11/326.

¹⁴³³ Sâdıkî Tehrânî, *el-Furkân*, 29/111.

¹⁴³⁴ Kırâatî, *Tefsîr-i Nûr*, 12/206.

¹⁴³⁵ Enbiya 21/22.

¹⁴³⁶ Bakara 2/167.

Belki bazıları ayetin anlamının sadece Kur’ân ile ilgili olduğu zannına kapılabilirler. Ancak dikkatlice bakıldığı zaman her hangi bir sınırlandırmanın ve kısıtlamanın olmadığı görülecektir. Ayrıca **“bize karşı bazı sözleri”** ifadesinden de Allah, İslam, din, kitap, dünya, ahiret ile ilgili her türlü sözü içine almaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in hem Kur’ân hem de İslam dininin tamamıyla ilgili kendi nefsinden bir söz uydurmadığı ortaya çıkmaktadır. Hz. Peygamber hayatı boyunca kendi nefsinden bir şey söylememiştir. Söylediği her şey vahye, hakka, adalate, doğruya uygundu. Nitekim Allah Teâlâ onun hakkında başka bir ayette şöyle buyurmaktadır: **“O heva’dan konuşmaz. O vahiy edilen vahyin dışında bir şey değildir.”**¹⁴³⁷

1.25.3. Mu’tezile

Kâdî Abdulcebbâr ayetin tefsirini yapmış, lakin Hz. Peygamber’le ilgili bölümüne değinmemiş olduğu müşahede edilmiştir.¹⁴³⁸ İbn Ebi’l-Hadîd’e göre şeytanın Hz. Peygamber’e vesvese vermesi, Hz. Peygamber’in onun vesvesesini insanlara ayet olarak söylemesi mümkün değildir. Ayrıca Hz. Peygamber’i kınamakla ilgili nakledilen ahhârû’l-âhâd rivayetlerini Mu’tezile mensupları reddetmişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ onun kalbini sabitleştirdiğini,¹⁴³⁹ onun unutmasını engellediğini,¹⁴⁴⁰ din hakkında hiçbir sözü uydurmadığını¹⁴⁴¹ haber vermiştir.¹⁴⁴² Zemahşerî’ye göre ise ayetin anlamı şöyledir: Eğer bizim söylemediğimiz bir şeyi bize karşı her hangi bir şekilde iddia etseydi, kesinlikle onu sabırlı bir şekilde öldürürdük.¹⁴⁴³ Dolayısıyla eğer Peygamber bize atfen her hangi bir söz uydurmuş olsaydı veya bizim söylemediğimiz bir sözü bize nispet etseydi elbette onu kısıvrak yakalardık. Bir suçluyu yakalar gibi, elinden tutardık. Ya da onun sağ elini koparırdık. Veya büyük bir güçle ondan intikam alırdık. Sonra onun şah damarını koparırdık. Bize karşı yalan söz uydurduğu için onu öldürürdük. Hiçbiriniz de buna mani olamazdınız. Bize engel olamaz, onu bizim cezamızdan ve helak etmemizden kurtaramazdınız... Hz. Peygamber Allah Teâlâ tarafından gönderilen bir elçi olduğu, Allah onu peygamberlik göreviyle onurlandığı, risaleti için seçtiği için, Allah’a yalan iftirada bulunması, Allah’ın demediği bir şeyi Ona nispet vermesi ihtimalinden dolayı böyle tehdit edilmiştir. Dolayısıyla Resûlullah’ın

¹⁴³⁷ Necm 53/1-4.

¹⁴³⁸ Kâdî Abdulcebbâr, *Muteşâbihu ’l-Kur’ân*, 664.

¹⁴³⁹ Furkan 25/32.

¹⁴⁴⁰ Ala 87/6.

¹⁴⁴¹ Hakka 69/44-46.

¹⁴⁴² İbn Ebi’l-Hadîd, *Şerhu Nehci ’l-Belâğa*, 7/20.

¹⁴⁴³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/607.

Allah hakkında bir şey uydurma iradesinin ve gücünün de olduğu anlaşılmaktadır. Üzerinde durulan ayetler, aşağıdaki ayete benzer bir anlam ifade etmektedirler: **“Eğer biz seni sabitleştirmiş olmasaydık, kesinlikle neredeyse onlara biraz eğilim gösterecektin.”**¹⁴⁴⁴ Hakeza Allah Teâlâ’nın peygamberlere yönelik büyük nimetlerini zikrettikten sonra peygamberlerle ilgili olarak söylediği şu sözü de örnek göstermek mümkündür: **“Eğer şirk işleselerdi yapmakta oldukları şeyler boşa çıkardı.”**¹⁴⁴⁵ Belki bazıları şöyle bir itirazda bulunabilirler: “Üzerinde durulan ayetlerden peygamberlik iddia ederek Allah’a iftira eden herkesi Allah Teâlâ’nın helak edeceği, dünyada onu şiddetli bir şekilde cezalandıracağı anlamı çıkmaktadır. Oysa bu, peygamberlik iddiasında bulunan yalancıların durumuyla çelişmektedir. Çünkü onların çoğu hemen öldürülmemekte ve en azından bu dünyada cezalandırılmamaktadır.” Buna şöyle cevap vermek mümkündür: “Üzerinde durulan ayetlerin içerdiği tehdit, kendisinden bazı sözler uydurup onları Allah’a nispet etmesi, Allah’ın demediği sözleri Ona mal etmesi durumunda gerçek bir peygambere yöneliktir. Dolayısıyla peygamberlik iddiasında bulunan, Allah’a iftira ederek yalan yere Ondan haber getirdiğini ileri süren herkese yönelik değildir. Bu vesileyle Hz. Muhammed’in gerçek bir peygamber olduğu da ispat edilmektedir.”

1.26. Ona İsyan Etmenin Cehennemle Sonuçlanması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kim Allah’a ve Resûlüne isyan ederse, kesinlikle onun için cehennem ateşi vardır, onun içinde ebediyen kalacaklardır.”**¹⁴⁴⁶

1.26.1. Ehl-i Sünnet

Mukâtil’e göre kim Allah’a ve Resûlüne tevhit konusunda isyan ederse ve iman etmezse cehenneme gidecektir.¹⁴⁴⁷ Ancak Taberî’ye göre kim Allah’ın ve Resûlünün emrettiği ve yasakladığı şeylerde isyan ederse cehenneme gidecektir.¹⁴⁴⁸ Mâtürîdî’ye göre ise günah işleyen herkes Hz. Peygamber’e isyan ve incitme sınırlarının içine girmiş demektir. Ancak bu ayette, Hz. Peygamber’e isyan ve eziyet edilebileceğine inanan kişi murat edilmiştir. Çünkü Allah Teâlâ Resûlullah’a isyan

¹⁴⁴⁴ İsra 17/74.

¹⁴⁴⁵ Enam 6/88.

¹⁴⁴⁶ Cin 72/23.

¹⁴⁴⁷ Mukâtil, Ebu'l-Hasan, Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, Beyrut, Dâru İhyâi't-Turâs, 1423, 4/465.

¹⁴⁴⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 29/76.

ve eziyet etmeyi kendisine nispet vermiştir.¹⁴⁴⁹ Dolayısıyla, istemeyerek ve yanlışlıkla değil, inanarak ve isteyerek yapılan her türlü isyan ve karşı gelme söz konusu edilmiştir. Çünkü isyan fiili hem Allah Teâlâ hem Resûlullah için ortak bir şekilde kullanılmıştır. Buna göre Allah Teâlâ'ya yapılan isyan ve karşı gelmenin herhangi bir sınırlandırması ve kısıtlamasa olmadığı için aynı şeyler Peygamber Efendimiz için de geçerlidir. Bu bakımdan kim olursa olsun hangi konu olursa olsun Hz. Peygamber'e isyan ederse kesinlikle Allah Teâlâ isyan etmiş demektir. İşte bu durum her bakımdan onun masum ve günahsız olduğunu ispat etmektedir. Eğer her hangi bir konuda masum olmasaydı ve her hangi bir şeyde günah işleseydi, isyan fiili mutlak ve kayıtsız şartsız bir şekilde kullanılmazdı.

Hakeza Allah Teâlâ hemen hemen aynı ifadeleri başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **“Kim Allah’a ve Resûlüne isyan ederse ve Onun sınırlarını aşarsa, onu içinde ebedi kalacağı ateşe sokar. Onun için alçaltıcı bir azab vardır.”**¹⁴⁵⁰ Bu ayet Nisa suresinde geçmektedir ve bu suresinin konularına bakıldığı zaman kısaca şunlarla karşılaşılmaktadır: Allah’a iman ve takvalı olmak, Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın yaratılışı, insanların kardeş olmaları, yetimlerin durumu, evlilik, aile hayatı, miras hükümleri, ahiret, yönetim... Dolayısıyla Hz. Peygamber'e bu konularda ve sayıldığı takdirde çok uzun olacağı endişesinden dolayı sakınılan diğer konularda isyan etmek haramdır. Hakeza başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **“Kim Allah’a ve Resûl’üne isyan ederse apaçık bir sapıklıkla dalaletе düşmüş olur.”**¹⁴⁵¹ Bu ayet Ahzab suresinde geçmekte ve kısca o surede de şunlardan söz edilmektedir: Allah’a iman etmek ve takvalı olmak, kafirlerden ve münafıklardan uzak durmak, evlilik hayatı, evlatlık edinilen çocukların durumu, Peygamberin ve eşlerinin makamı, savaş, savaşmaktan çekinenler, düşmanlar, Ehl-i Beyt, Hz. Peygamber’in hükümleri, son peygamber oluşu, boşanma, Hz. Peygamber’in evine geliş gidişler... Görüldüğü gibi neredeyse her konudan söz edilmektedir ve bu konulardan içinde Hz. Peygamber'e isyan eden ve karşı gelen kişilerin kesinlikle Allah’a isyan ettiklerinden ve büyük bir dalaletin içine düştüklerinden bahsedilmektedir. Bu da Hz. Peygamber'e hangi konu olursa olsun isyan etmenin haram olduğunu göstermektedir.

Günah işlemek Hz. Peygamber'e isyan etmektir. Ancak bu konudaki isyan, Hz. Peygamber'in emrine ve yasağına direkt olarak isyan etmek gibi değildir. Aralarında çok büyük farklar vardır. Örneğin günah işleyen kişi Hz. Peygamber'in emrine ve yasağına karşı gelmek istediği veya günahın günah olmadığına inandığı

¹⁴⁴⁹ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 10/260.

¹⁴⁵⁰ Nisa 4/14.

¹⁴⁵¹ Ahzab 33/36.

için günah işlememektedir. Dolayısıyla tevbe ettiği zaman tevbesi kabul edilecek veya belli bir süre ceza çektikten sonra suçu affedilecektir. Ancak Hz. Peygamber'e direkt olarak isyan eden kişi, ona inanmadığını, onun sıradan bir insan olduğunu, dolayısıyla ona isyan etmenin sakıncasının olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla inanç bakımından dalalete düşmüş demektir. Bu ise onun ebedi olarak cehennemi hak ettiğini göstermektedir.

1.26.2. Şia

Tûsî'ye göre kim Allah'ın ve Resûlünün emir ve nehiyelerine isyan ederse cehenneme gidecektir.¹⁴⁵² Sâdıkî Tehrânî'ye göre kim Allah'ın kitabına ve Hz. Peygamber'in sünnetine isyan ederse cehenneme gidecektir.¹⁴⁵³ Ancak Tabâtabâî'ye göre ayette Resûl'ün Allah'a atfedilmesinin nedeni, Hz. Resûle karşı gelmenin Allah Teâlâ'ya karşı gelmek gibi olmasıdır.¹⁴⁵⁴ Çünkü Hz. Peygamber Rabbinin risaletini tebliğ etmekten başka bir göreve sahip değildir. Bu bakımdan Resûlullah'ı getirdiği risalet itibarıyla reddetmek Allah'ı ve Allah'a itaat etmeyi reddetmek demektir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kim Allah'a ve Resûlüne karşı gelirse, kesinlikle Allah azap olarak çok şiddetlidir.”**¹⁴⁵⁵ Diğer taraftan Hz. Peygamber'in emrettiklerini yerine getirmek de Allah'a itaat etmek anlamına gelir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kim Resûle itaat ederse, kesinlikle Allah'a itaat etmiştir.”**¹⁴⁵⁶ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Resûlüne itaat ederse, onu altından ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetlere sokar. İşte büyük kurtuluş budur.”**¹⁴⁵⁷ Peygamber Efendimiz kendisiyle ilgili hem itaat hem de isyan konusunda şöyle buyurmuştur: **“Kim bana itaat ederse, kesinlikle Allah'a itaat etmiştir. Kim de bana isyan ederse, kesinlikle Allah'a isyan etmiştir.”**¹⁴⁵⁸ Hakeza şöyle buyurmuştur: **“Kim bana itaat ederse cennete girecektir, kim de bana isyan ederse kesinlikle cennetten sakınmış demektir.”**¹⁴⁵⁹ Üzerinde durulan ayetten önceki ayetlerin akışından da anlaşılacağı gibi, Hz. Peygamber'e isyan etmekten maksat, Hz. Peygamber'in emrettiği tevhide, tevhitte beraber ondan kaynaklanan dinin temel nitelikli ilkelerine, ahiret ve peygamberlik inançlarına karşı gelmektir. Çünkü ateşte

¹⁴⁵² Tûsî, *et-Tibyân*, 10/157.

¹⁴⁵³ Sâdıkî Tahrânî, *el-Furkân*, 29/200.

¹⁴⁵⁴ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 20/52.

¹⁴⁵⁵ Enfal 8/13.

¹⁴⁵⁶ Nisa 4/80.

¹⁴⁵⁷ Nisa 4/13.

¹⁴⁵⁸ Buhârî, “Cihâd ve's-Siyer”, 108 (No. 2957).

¹⁴⁵⁹ Buhârî, “İ'tisâm”, 2 (No. 7280).

ebedi kalma tehdidi, daveti temelden inkar eden kafirlerden ve münafıklardan başkasını kapsamaz. Dinin ayrıntı nitelikli ilkelerine aykırı hareket eden her günahkâr bu tehdidin muhatabı değildir. Elbette tevbe etmezse o da cezalandırılacaktır. Ancak bu ayetten hareketle mutlak olarak bütün günahkârların ebediyen cehennemde kalacaklarına dair bir sonuca varmak yerinde değildir.

1.26.3. *Mu'tezile*

Cessas'a göre Allah'ın ve Hz. Peygamber'in bütün emirleri ve yasakları farzdır. Dolayısıyla kim bunlara karşı gelirse isyankar olmaktadır.¹⁴⁶⁰ Kâdî Abdulcebbâr'a göre ise Allah Teâlâ isyan ile vasıflanan kişiye ateşin içinde ebediyen kalmayı farz kılmıştır. Bu konuda kâfir ile fasığın arasında bir fark yoktur.¹⁴⁶¹ Mu'tezile'nin çoğunluğu gibi, Kâdî Abdulcebbâr da, bu ayet ile Müslüman olup da fasık ve günahkâr olanların ebedî olarak ateşte kalacaklarını, ayetin bu umumî hükmünün, kâfirler gibi, onları da içine aldığını savunmaktadır. Dolayısıyla hem Ehl-i Sünnet'in hem de Şia'nın bu konudaki görüşlerinden ayrılmaktadırlar. Çünkü her iki mezhep de bu konuda kâfir ile günahkarın arasını ayırmışlar ve günahkarın ebedî olarak cehennemde kalmayacağını söylemişlerdir. Hatta tevbe ederse ve kabul edilirse bağışlanacağını açıklamışlardır. Dolayısıyla şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: Kim Hz. Peygamber'e inanç, itikat, amel, ahlak, siyaset, yönetim, hukuk, yargı ve diğer konuların her hangi birini reddederek isyan ederse kâfir veya münafık olur, bu bakımdan ebediyen cehennemde kalacaktır. Ancak kim de mezkûr konuları kabul ederse ve Müslüman olursa, her hangi bir günah işlerse ki bu da bir isyan türüdür, o da ateşi hak etmektedir, lakin tevbe ederse ve yaptığı günahı vazgeçerse bağışlanacaktır. Her halükarda ister Müslüman ister kafir olsun ve hangi konu olursa olsun Hz. Peygamber'e isyan ederse büyük bir yanlış ve hata yapmış, büyük bir günah işlemiş demektir. Çünkü hangi konu olursa olsun Hz. Peygamber'e isyan etmek haramdır. Ona isyan etmek Allah'a isyan etmek demektir. Bu ise onun masum ve günahsız olduğunu ispat etmektedir.

2. Peygamberimizin Hata Yaptığını Çağrıştıran Ayetler

Bundan önceki bölümde Hz. Peygamber'in masum ve günahsız oluşunu belirten ayetlerin büyük bir kısmı incelenmiştir. Mezkûr ayetler Kur'an-ı Kerim'in muhkem ayetleridir. Yani zahirî ve batınî olarak hükmü, anlamı, içeriği açık ve nettir. Hepsi de Resûlullah'ın apaçık bir şekilde ismet sahibi oluşuna delalet

¹⁴⁶⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 5/230.

¹⁴⁶¹ Kâdî Abdulcebbâr, *Muteşâbihu'l-Kur'ân*, 668.

etmektedirler. Bu bölümde ise Peygamberimizin hata yaptığını çağrıştıran bir takım ayetler araştırılacaktır. Bunlar müteşabih ayetlerdir. Yani hükümleri, anlamları, içerikleri açık ve net olmayan ayetlerdir. Zaten bundan dolayı bazıları muhkem ve müteşabih ayetlerin farkını tam olarak kavrayamadıkları için bu tür ayetleri yanlış anlamakta, bu yüzden de Peygamber Efendimizin hata yaptığını ve günah işlediğini sanmaktadırlar. Aslında genel olarak bütün peygamberler ve özel olarak da Hz. Peygamber'in ismetini kanıtlayan muhkem ayetlere bakıldığı zaman hepsinin günahsız olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yine de bu tür ayetlerin incelenmesinin birçok faydaları bulunmaktadır. Dolayısıyla şimdi bu ayetler üzerinde durulacaktır.

2.1. Hainleri Savunmaktan Men Edilişi

Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e şöyle buyurmaktadır: **“Allah’ın sana gösterdiği şeylerle insanlar arasında hükmetmen için kesinlikle biz sana kitabı hak ile indirdik. Sakın hainleri savunucu olma. Allah’tan mağfiret dile. Kesinlikle Allah Gafûr’dur, Rahîm’dir. Kendilerine hainlik eden kişiler için mücadele etme.”**¹⁴⁶²

Bazıları bu ayetlerde geçen yasaklama, nehyetme ve emretme ifadelerine bakarak Hz. Peygamber'in hata yaptığını ve günah işlediğini, bu yüzden nehyedildiğini ve istiğfara çağırıldığını sanmışlardır. Hâlbuki durum onların sandıkları gibi değildir. Aslında Kur’ân-ı Kerim’de buna benzer birçok hitap şekli bulunmaktadır ve hepsi de aynı anlamdadır. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Onlar arasında Allah’ın indirdiği şeylerle hükmet. Onların hevalarına tabi olma. Allah’ın sana indirdiği şeylerin bazısından, onların seni saptırmalarından sakın.”**¹⁴⁶³ **“Onlar arasında Allah’ın indirdiği şeylerle hükmet. Haktan sana gelen şeylerden ayrılıp onların hevalarına tabi olma.”**¹⁴⁶⁴ Şimdi bu hitapların ne anlama geldiği araştırılacaktır.

2.1.1. Ehl-i Sünnet

Taberî'nin rivayetine göre Katade ayetin nüzul nedeniyle ilgili olarak şöyle söylemiştir: Bu ayet ve bundan sonra gelen birkaç ayet Ensar'dan bir kişi olan Tu'me b. Ubeyrik hakkında nazil olmuştur. Tu'me, amcasının kendisine emanet ettiği zırhı çalmış sonra onu, Zeyd b. Semin diye adlandırılan bir Yahudinin çaldığını söylemiştir. Yahudi geldi ve Hz. Peygamber'e şikâyetle bulundu. Ardından

¹⁴⁶² Nisa 4/105.

¹⁴⁶³ Maide 5/49.

¹⁴⁶⁴ Maide 5/48.

Tu'me'nin kabilesi geldi ve Peygamberimizden Tu'me'yi savunmasını istediler. Resûlullah onu savunmak isterken Allah Teâlâ onun hakkında bu âyetleri indirmiş ve Tu'me'yi savunmamasını emretmiştir.¹⁴⁶⁵ Ayetle ilgili olarak birçok nüzul sebebi nakledilmiştir. Nakillerin ortak yönü bir hırsız bulunmaktadır. Bu hırsız yaptığı hırsızlığı başka birisinin üzerine yıkmak istemiş ve çaldığı şeyi de onun evine atmıştır. Bu yüzden ikisinin arasında tartışma çıkmış, olay Hz. Peygamber'e ulaşmış, hırsızın kabilesi de hırsız savunmuştur. Hırsızlık yapmayan, ancak hırsızlıkla suçlanan kişi ise hem delil hem de şahitten yoksun olunca Resûlullah onun aleyhinde ve gerçek hırsızın lehinde karar vermek üzere iken ayet nazil olmuştur. Böylece Allah Teâlâ Peygamberimizin hata ve yanlış yapmasını önlemiştir. Dolayısıyla Efendimizin hata ve yanlış yapmadığının ilk delili **“Allah'ın sana gösterdiği şeylerle...”** ayet-i kerimesi olmaktadır. Zira olayın aslı ve iç yüzü Hz. Peygamber'e haber verilmiştir. Hz. Peygamber'in bu konuyla ilgili hata ve yanlış yapmadığının diğer kanıtı ise şu ayettir: **“Eğer Allah'ın sana fazlı ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmaya niyet etmişlerdi. Oysa onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar ve sana hiçbir şekilde zarar veremezler. Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi, sana bilmediğin şeyleri öğretti. Senin üzerindeki Allah'ın fazlı çok büyüktür.”**¹⁴⁶⁶ Zira Mâturîdî'ye göre, bu ayetten anlaşılan o ki Allah Hz. Peygamber'e nübüvvet vesilesiyle ismet verip korumuştur aksi takdirde kesinlikle Allah'ın yolundan onu saptıracaklardı.¹⁴⁶⁷ Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir kitabının yazarlarına göre bu âyette dinin tebliği yani doğru olarak ümmete ulaştırılması, öğretilmesi ve hayatlarında uygulanması konusunda –ilâhî koruma altında bulunan– Hz. Peygamber yanılmaz. Bu konuda onu yanıltmak isteyenler ve bu mânada ona zarar vermek isteyenler ancak kendilerine zarar vermiş ve kendileri yanılmış olurlar.¹⁴⁶⁸

Buna göre hırsız ve onun kabilesinin bir kısmı Resûlullah'ı kandırmak istiyorlardı. Hırsızlığı suçsuz bir kişinin üzerine atmışlardı. Elllerinde hem kanıt vardı, çünkü hırsızlık malı itham edilen kişinin evinde bulunmuştu, hem de şahitleri bulunmaktaydı. İşte bunlardan dolayı Efendimiz zahire bakıp hüküm vermek üzere iken Allah'tan ayet inmiş ve onu yanlış hüküm vermekten korumuştur. Diğer taraftan rivayetlerden anlaşıldığına göre hırsızlık yapan sonra da başkasını itham eden şahıs, Efendimizi kandıramayınca ona karşı gelmiş, Medine'den kaçıp Mekke'ye gitmiş, ardından da İslam dininden çıkmıştır. Nitekim Allah Teâlâ aynı şahısla ilgili olarak

¹⁴⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/171.

¹⁴⁶⁶ Nisa 4/113.

¹⁴⁶⁷ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 3/358.

¹⁴⁶⁸ Hayreddin Karaman vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 2/141.

şöyle buyurmaktadır: **“Kim kendisine hidayet yolu apaçık belli olduktan sonra, Resûle muhalefet ederse ve mü’minlerin yolundan başka bir yola uyarsa, onu döndüğü şeye yöneltiriz ve cehenneme atarız. Ne kötü bir yataktır o!”**¹⁴⁶⁹

Bazıları tarafından “Ayette içtihadı cevaz delaleti vardır” diye söylenmiştir. Lakin Mâturîdî’ye göre Hz. Peygamber’in içtihadı nas gibidir. Zira o hata yapmaz. O kendisine gösterilen şeyi haber vermektedir. Bundan dolayı ona gösterilen şeyin kesin doğru olmaması olanaksızdır.¹⁴⁷⁰ Dolayısıyla ayette müslüman âlimler ve fakihler için içtihadı bir cevaz bulmak mümkündür. Ancak müslüman âlimlerin içtihatlarının bir kısmı doğru, bir kısmı da yanlıştır. Çünkü onlar masum ve hatasız değildirler. Ayrıca Allah Teâlâ müslüman âlimlere ve fakihlere melekler veya başka vasıtalarla ayetlerin mahiyetlerini de göstermiyordu. Ancak Allah Resûlullah’a melekler veya başka vasıtalarla ayetlerin gerçek mahiyetlerini gösteriyordu. O da onları düşünüyor ve tefekkür ediyordu, sonunda da hükmünü açıklıyordu. Bu yüzden Hz. Peygamber’in içtihadı nas gibidir. Yani Allah’ın emri veya yasağı gibidir. Zira o hata yapmaz. Zira o kendisine gösterilen şeyi haber vermektedir. Kendisine gösterilen şeyden başka bir şey yapmamakta ve söylememektedir. Bundan dolayı ona gösterilen şeyin kesin doğru olmaması olanaksızdır. Yani ona gösterilen şey ve onun verdiği hüküm kesin doğrudur. Ancak Hz. Peygamber’in dışındaki müçtehitlere gelince, bazen doğru olmaları ve bazen de yanlış olmaları mümkündür. Çünkü herhangi bir müçtehit, kendisine gösterilen şeyin şeytandan olması ve hata olması ihtimalini inkâr edemez. Bu nedenle açık ve net olmayan bir şeyin kesin doğru oluşuna şâhâdette bulunması caiz değildir. Ancak Hz. Peygamber’in her şeyi kesin doğrudur. Zira ona her şeyi gösteren kimse Allah Teâlâ’dır. Bu yüzden Hz. Peygamber’in her sözünün, davranışının, hükmünün, ahlakının kesin doğru olduğuna şâhâdette bulunmak gerekir.

Fahreddîn Râzî’ye göre araştırmacı âlimler “Bu ayet, Resûlullah’ın sadece vahye ve nassa uygun bir şekilde hüküm verdiğine delâlet etmektedir” diye söylemişlerdir.¹⁴⁷¹ Buna göre Hz. Peygamber sadece Kur’ân’a ve diğer ilahî vahiyler göre hüküm vermektedir. Kur’ân ve diğer vahiyler hatasız, yanlışsız, dosdoğru olduğuna göre Resûlullah’ın hükümleri dolayısıyla kendisi de hatasız, yanlışsız ve masumdur. Fahreddîn Râzî bu ayete göre Hz. Peygamber’in kıyas yapabildiğini, dolayısıyla kıyasa göre hüküm verebildiğini savunmaktadır. Ancak kıyas kesin ve kati bir ilim değildir. Vahiy ve nas gibi değildir. Dolayısıyla içinde hata ve yanlış barındırmaktadır. Eğer Resûlullah’ın verdiği hükümlerin kıyasla elde

¹⁴⁶⁹ Nisa 4/115.

¹⁴⁷⁰ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 3/353.

¹⁴⁷¹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 11/212.

edildiği ileri sürülürse bir kısmının hatalı ve yanlış olduğu sonucuna varılacaktır. Bu ise din hakkında şüphelenilmesine neden olacaktır. Bununla birlikte Mevdûdî'ye göre Hz. Peygamber bir hâkim olarak kendi önüne getirilen delillere göre hüküm verecek olsaydı suçlu sayılmazdı. Çünkü hâkimler, kendi önlerine getirilen delillere göre hüküm vermelidirler ve bazen insanlar olayı yanlış aksettirerek kendi lehlerine hüküm verilmesini sağlamayı başarabilirler. Fakat meselenin bir yönü daha vardır: Eğer Hz. Peygamber İslâm ile Küfür arasında kıyasıya bir çatışmanın hüküm sürdüğü o dönemde Yahudinin aleyhine hüküm verseydi, İslâm düşmanları O'nun, İslâm toplumunun ve İslâm davetinin aleyhinde kuvvetli bir manevî silah ele geçirmiş olacaktı. İslâm aleyhinde sıkı bir propagandaya girişip: “Müslümanlar arasında hiç adalet yoktur. Bu Yahudi aleyhine verilen hükümden de anlaşılacağı üzere, onlar her ne kadar önyargı ve kavmiyetçiliğin aleyhinde gibi görünüyorsa da önyargılı ve kavmiyetçidirler” diyeceklerdi. Bu nedenle Allah, müslümanları bu tehlikeden uzaklaştırmak için meseleye doğrudan müdahale etmiştir.¹⁴⁷²

Elmalılı'ya göre ise Hz. Peygamber'e şöyle hitap edilmiştir: Allah sana kitap ve hikmet indirdi ve bilmediğin sırları ve gerçekleri sana bildirdi. Kitap, her delilin üstünde bir delil; hikmet, ilim ve amelde hak (doğru) ve sevaba isabet için en büyük bir haslet ve bu, ilm-i ledün (Hak katından gelen bilgi) görünenin ötesini gösteren ve zahir ve batında hatadan ve zarardan koruyan bir ilâhî rahmet, bir ayn-i yakîn (gözle görerek kazanılan kesin bilgi) ve bu şekilde Allah'ın sana lütfu büyük oldu. Şu halde sen, umumi peygamberlik ve tam riyaset (başkanlık)le zahir (dış) ve batın (iç)de hatadan korunmuş olarak hükmedersin ve sana hiçbir şekilde bir zarar gelme ihtimali yoktur.¹⁴⁷³

2.1.2. Şia

Çağdaş tefsircilerden ve filozoflardan olan Cevâdî Âmulî'nin ayetten anladığına göre peygamberler kendilerine vahiy edilen konuları uygulamakta yanlıştan masumdurlar, hataları olmaz, unutmazlar. Yani peygamberler hem vahyi alırken, hem onu korurken, hem tebliğ ederken ve insanlara ulaştırırken, hem de ayetlerin içeriklerini uygularken masumdurlar.¹⁴⁷⁴ Bazıları mezkur ayetle ilgili olarak şu şekilde bir takım iniş sebepleri söylemişlerdir: “Hırsız ve akrabaları Resûlullah'ı aldattılar, o da hırsızın lehine hüküm verdi. Sonra da onu savunmaya başladı.” Kanıt

¹⁴⁷² Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, (İstanbul: İnsan Yayınları, Tarihsiz), 1/403.

¹⁴⁷³ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (İstanbul: Yenda Yayınları, Tarihsiz), 3/95.

¹⁴⁷⁴ Cevâdî Âmulî, *Tefsîr-i Mevzûiyi Kur'ân-ı Kerim*, 218.

olarak ise şu ayetleri göstermişlerdir: **“Sakın hainleri savunucu olma.”**¹⁴⁷⁵ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Kendilerine hainlik eden kişiler için mücadele etme.”**¹⁴⁷⁶ Halbuki Hz. Peygamber böyle şeylerden beridir ve söz konusu olan şeyler ismet makamıyla çelişmektedir. Ayetlerde Hz. Peygamber’i nehiy eden ve yasaklayan ifadeler bulunmaktadır. Ancak Resûlullah’ın hainleri savunmayacağı ve Allah tarafından kendisine ismet verilip korunduğu biliniyor olsa da bu nehiyler ve yasaklamalar yapılmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de buna benzer birçok örnek bulunmaktadır. Mesela Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Sakın müşriklerden olma.”**¹⁴⁷⁷ Efendimiz hayatı boyunca bir kez bile olsun müşrik olmamıştır. Bu ayetten önce veya sonra onun müşrik olması olanaksızdı. Ancak yine de Allah Teâlâ onu müşrik olmaktan nehyetmiş ve yasaklamıştır. Bu bakımdan Allah’ın onu bir şeyden nehyetmiş olması onu yaptığı anlamına gelmez. Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Hak Rabbindendir, öyleyse sakın kuşkulananlardan olma.”**¹⁴⁷⁸ Peygamberimiz hiçbir zaman Allah, vahiy, melekler, cennet, cehennem ve bunlara benzer “Hak” kelimesinin mısdaqlarıyla ilgili şüpheyne düşmemiştir. Ancak buna rağmen Allah Teâlâ onu uyarmıştır. Çünkü peygamberlere verilen ismet emir ve nehiy olduğu zaman faydalı olur. Eğer emir ve nehiy olmazsa, onlara verilen ismetin de bir manası olmaz. Zira onlardaki ismet iradeyle iç içedir ve meleklerin ismetinden farklıdır. Meleklerle “Müşriklerden olma” diye bir şey söylemenin anlamı yoktur. Çünkü müşrik olma iradeleri yoktur. Ancak peygamberler insan oldukları için müşrik olmayı veya günah işlemeyi irade edebilirlerdi. Müşrik olmaktan ve günah işlemekten uzak durdukları için peygamber oldular ve meleklerden de üstün bir makama ulaştılar.

Hz. Peygamber her zaman Allah’ın indirdiği ayetlere, vahiylerle, hükümlere, gösterdiği şeylere, hakka, adalete uygun bir şekilde hüküm vermiştir. Başka bir ifadeyle hiçbir zaman kendisinin ve başkalarının heva ve heveslerine göre hüküm vermemiştir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“O heva’dan konuşmaz. O vahiy edilen vahyin dışında bir şey değildir.”**¹⁴⁷⁹ Ancak buna rağmen Allah Teâlâ şöyle de buyurmaktadır: **“Onlar arasında Allah’ın indirdiği şeylerle hükmet. Haktan sana gelen şeylerden ayrılıp onların hevalarına tabi olma.”**¹⁴⁸⁰ Hakeza şöyle de buyurmaktadır: **“Onlar arasında Allah’ın indirdiği şeylerle hükmet. Onların hevalarına tabi olma. Allah’ın sana indirdiği şeylerin bazısından,**

¹⁴⁷⁵ Nisa 4/105.

¹⁴⁷⁶ Nisa 4/107.

¹⁴⁷⁷ Enam 6/14.

¹⁴⁷⁸ Bakara 2/147.

¹⁴⁷⁹ Necm 53/3-4.

¹⁴⁸⁰ Maide 5/48.

onların seni saptırmalarından sakın.”¹⁴⁸¹ Dolayısıyla şöyle anlaşılmaktadır: Necm suresinde Hz. Peygamber’in hiçbir zaman hiçbir kimsenin hatta kendisinin bile nefsinin heva ve heveslerine göre hareket etmediği açıkça belirtilmektedir. Ancak diğer ayetlerde hiçbir kimsenin heva ve hevesine göre hüküm vermemesi yasaklandı. Bu bakımdan bir şeyden yasaklanmak o işin yapıldığı anlamına gelmez. Mesela bir öğretmen öğrencisine “Oğlum! Sınıfa erken gel, sınıfta yemek yeme, sigara içme...” gibi emirler ve yasaklar vermektedir. Bu emirler ve yasaklar öğrencinin o işleri yaptığı anlamına gelmez. Çünkü o sigarayı sınıfta içmek bir kenarda dursun, hatta sigarayı içmekten ve içilmesinden de nefret eden bir öğrencidir. Ancak buna rağmen öğretmen yine de ona emirleri ve yasakları açıklamaktadır. Hakeza ayetin içindeki **“Sakın hainleri savunucu olma.”** ifadesi ve buna benzer cümleler **“Eğer şirk koşacak olursan kesinlikle amellerin boşa çıkacaktır.”¹⁴⁸²** veya **“Öyleyse sakın cahillerden olma.”¹⁴⁸³** ayetlerine de benzemektedir. Çünkü böyle ayetlerin inmelerinin nedenlerinden birisi de müşriklerin ve kâfirlerin umutlarını kesmektir. Zira Hz. Peygamber’in şirk koşması ya da cahilleri izlemesi veya onların nefislerine uyması olanaksızdı. Burada da Resûlullah’ın hain bir insanı savunması olanaksızdı. Dolayısıyla o ifade hain bir kimsenin, Peygamberimizin kendisini savunmayacağı konusunda umudunu yitirmesi içindi.

Tabâtabâî’ye göre mezkûr ayetlerin zahirine göre, masumiyetin gerçekleşmesini sağlayan şey bir tür ilimdir. Bu ilim kişiyi günaha ve hataya bulaşmaktan alıkoymaktadır. Diğer bir ifadeyle, masumiyet sapmayı önleyen bir bilgidir.¹⁴⁸⁴ Buna göre genelde peygamberlerin ve özelde Resûlullah’ın masum olmasını ve günahlardan uzak durmasını sağlayan etkenlerin en önemlilerinden birisi de ilimdir. Hz. Peygamber kâmil bir ilim sahibi olduğu için günahlardan ve kötülüklerden işte bunun vesilesiyle uzak duruyordu. Bundan dolayı cesaret, iffet ve cömertlik gibi huyların oluşmasına neden olan şey ilimdir. Zira bu konularla ilgili bilgi arttığı zaman insan cesur, iffetli, namuslu ve cömert olmayı ister. Nitekim Peygamberimizin veya Hz. Ali’nin savaşlardaki cesaretini okuyup öğrenen bir kimse ile hiç haberi olmayan bir kimsenin arasında dağlar kadar fark olur. Bilen kişi onlar gibi savaşmayı ve şehit olmayı arzu eder, ancak bilmeyen kişi savaştan ve şehit olmaktan korkar. Hz. Peygamber **“Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi, sana bilmediğin şeyleri öğretti.”¹⁴⁸⁵** ayetinde de buyrulduğu gibi iyi veya kötü her şeyi Allah’tan öğrenmekteydi. Ondan gelen ilim ise salt bilgi ve hakikatten

¹⁴⁸¹ Maide 5/49.

¹⁴⁸² Zümer 39/65.

¹⁴⁸³ Enam 6/35.

¹⁴⁸⁴ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 5/78.

¹⁴⁸⁵ Nisa 4/113.

oluşmaktaydı. Günahların içyüzlerini, sonuçlarını, cehennem ateşini çok net bir şekilde biliyor ve görüyordu. İşte bundan dolayı günahlardan uzak duruyordu. Örneğin aklı başında olan bir insan cayır cayır yanmakta olan odun parçasını elinin içine almaz ve onu ağzına sokmaz. Çünkü ateşin elini ve ağzını yakacağını kesin olarak bilmektedir. Bazıları ayette geçen **“Kitap ve hikmeti”** Kur’ân ve sünnet olarak, **“bilmediğin şeyleri”** de şer’î hükümler ve önceki elçilere ilişkin haberler ve diğer çeşitli bilgiler olarak açıklamışlardır.

Tayyib’e göre Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Allah’tan mağfiret dile. Kesinlikle Allah Gafûr’dur, Rahîm’dır.”**¹⁴⁸⁶ Bu ayet, Resûlullah’ın küçük veya büyük bir günah işlediğine delil değildir. Çünkü o hem naklî hem de aklî kanıtlara göre masumdur.¹⁴⁸⁷ Zira Peygamberimiz henüz hüküm vermemişti. Dolayısıyla yanlış veya doğru bir şey gerçekleşmemişti. Ancak belki, zahiren müslüman görüldüğü için, Tu’m’e’ye yardım etmeye Hz. Peygamber’in kalbi meyletmış olabilir. İşte bu kadarcık birşeyden dolayı, mağfiret istemesi emredilmiş olabilir. Çünkü **“İyilerin iyilikleri, yakınlaştıranların kötülükleridir.”** diye buyrulmaktadır. Belki Tu’m’e’nin sülalesi, hırsızlığı yahudinin yaptığına ve Tu’m’e’nin bu suçtan berî olduğuna şahitlik etmişlerdi. Hz. Peygamber’in onların şهادetlerinden şüphelenmesini gerektiren bir şey da yoktu. Bundan dolayı hırsızlığı yahudinin yaptığına hükmetmeye yönelmişti. Ancak henüz hüküm vermemiş ve yanlış bir şey yapmamıştı. Sonra Allah Teâlâ Resûlullah’ı şahitlik yapanların yalancı olduklarını haber verdi. Buna niyetlenmiş olmasından dolayı Allah’tan bağışlanma dilemesi istenmiş olabilir. Diğer taraftan ayette **“Allah’tan mağfiret dile.”** diye buyrulmaktadır, ancak aslında kimin için bağışlanma dileyeceği belli değildir. Başka bir ifadeyle kimin hata yaptığı ve kimin günah işlediği, dolayısıyla kimin için bağışlanma isteneceğini açık değildir. Dolayısıyla belki de Tu’m’e’yi müdafaa eden ve onun hırsızlık suçundan uzak olduğunu ortaya koymak isteyen kimseler için, **“Allah’tan mağfiret dile.”** şeklinde olabilir. Her halükarda yukarıdaki ihtimallere göre Hz. Peygamber’in günah işlediğini gösteren bir ifade değildir.

2.1.3. Mu’tezile

Cessas’a göre Hz. Peygamber hainleri savunmuştur.¹⁴⁸⁸ Kâdî Abdulcebbâr’a göre de Hz. Peygamber hainleri savunmak istediği için mezkur ayetler grubu inmiştir.¹⁴⁸⁹ Ancak onlara karşı Zemahşerî’ye göre ayetten şöyle anlaşılmalıdır:

¹⁴⁸⁶ Nisa 4/106.

¹⁴⁸⁷ Tayyib, *Etyebu’l-Beyân*, 6/104.

¹⁴⁸⁸ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 3/265.

¹⁴⁸⁹ Kâdî Abdulcebbâr, *Muteşâbihu’l-Kur’ân*, 203.

Allah'ın sana öğrettiği ve vahyettiği şeylerle hüküm ver, demektir. Nitekim Hz. Ömer şöyle söylemiştir: “Sizden hiçbir kimse ‘Allah’ın bana gösterdiği şeylerle hüküm verdim’ diye söylemesin, çünkü Allah bunu sadece Hz. Peygamber’e vermiştir.”¹⁴⁹⁰ Dolayısıyla sahâbîler dâhil Hz. Peygamber dışında hiçbir kimsenin sözü mutlak doğru değildir. Çünkü Allah ondan sonra hiçbir kimseye vahiy göndermemiştir. Lakin Resûlullah'ın sözleri ve hükümleri kayıtsız şartsız doğrulardır. Zira onun söylediği sözler ve verdiği hükümler Allah'ın öğrettiği şeylere ve vahiylerine uygundu. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Eğer Allah'ın sana fazlı ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmaya niyet etmişlerdi...”**¹⁴⁹¹ Yani bu ayet şu anlama gelmektedir: Allah'ın sana verdiği ismet, lütuflar ve onların sırlarını sana haber veren vahiyler olmasaydı onlardan bir grup seni saptırmaya niyet etmişlerdi ve seni saptıracaklardı.¹⁴⁹² Ancak Allah'ın verdiği masumiyet, lütuflar ve onların iç hallerini haber veren vahiyler onların seni kandırmasından korudu. Böylece müstakim ve dosdoğru olarak kaldın.

Netice olarak mezkur ayetler ilgili olarak Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile mensuplarının bir kısmına göre Hz. Peygamber hata yaparken, diğer bir kısmına göre hiçbir şekilde hata yapmamıştır. Şia mensupları ise Hz. Peygamber'in hiçbir şekilde hata ve günah işlemediğini savundukları görülmüştür.

2.2. Şeytanın Unutturması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Ayetlerimiz hakkında (alaya) dalan kişileri gördüğün zaman, başka bir söze dalıncaya kadar onlardan yüz çevir. Eğer şeytan sana unutturursa hatırladıktan sonra, zalimler toplumu ile birlikte oturma.”**¹⁴⁹³ Bazıları bu ayete bakarak şeytanın Hz. Peygamber'e haram olan şeyleri unutturup aldattığını, hata yaptırdığını, günaha sürüklediğini, bu yüzden Allah tarafından uyarıldığını iddia etmişlerdir. Şimdi konun aslının ne olduğu araştırılacaktır.

2.2.1. Ehl-i Sünnet

Mâturîdî'ye göre Allah Teâlâ müminlerin kâfirlerle ve münafıklarla oturmalarını yasaklamıştır.¹⁴⁹⁴ Fahreddîn Râzî'ye göre ise ayetteki hitap Hz.

¹⁴⁹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/562.

¹⁴⁹¹ Nisa 4/113.

¹⁴⁹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/564.

¹⁴⁹³ Enam 6/68.

¹⁴⁹⁴ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 4/120.

Peygamber’edir, ancak maksat başkasıdır.” Hatta hitabın da başka bir kişiye yönelik olduğu söylenmiştir.¹⁴⁹⁵ Buna göre ayet Hz. Peygamber’e hitap etmektedir, ancak maksat başkalarıdır. Yani her ne kadar hitap Resûlullah’a yöneltilmiş ise de uyarılmak istenen kişiler sahâbîler ve müslümanlardır, Hz. Peygamber değil. Kur’ân’da buna benzer birçok ayet bulunmaktadır. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Rabbim, O’ndan başkasına kulluk etmemenizi ve anne babaya iyilikle davranmayı emretti. Eğer onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlılığa ulaşırsa, onlara ‘Öf’ bile deme, onları azarlama, onlara güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: ‘Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.’”**¹⁴⁹⁶ Görüldüğü gibi bu ayetlerde de Hz. Peygamber’e hitap edilmektedir. Ancak bilindiği gibi Peygamberimiz küçük yaşta iken annesi ve babası vefat etmişlerdi. Bu ayetler indiği zaman anne ve babası hayatta değillerdi. Bu nedenle Peygamber Efendimizin annesinin ve babasının yanında olması, onlara güzel söz söylemesi, onlara iyilik etmesi söz konusu değildi. Dolayısıyla anlaşılan o ki Hz. Peygamber’e hitap edilmektedir, ancak maksat anne ve babası olan Müslümanların uyarılmaları, bilgilendirilmeleri ve öğretilmeleridir.

Aslında ayette Hz. Peygamber’e değil, bir sahabeye hitap edilmektedir. Rivayetlere göre, müşrikler, müminlerle bir mecliste bulundukları zaman Allah’ın Resûlünü ve Kur’ân’ı küçümsüyor, onlarla alay ediyor ve dalga geçiyorlardı. Nitekim sahâbîlerden biri de müşriklerin yanına varınca aynı duruma düşmüştü. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ona hitap ederek, bütün müminlere, müşrikler Kur’ân’dan başka bir söze datıncaya kadar onlarla oturmalarını yasakladı. Kur’ân’da buna benzer örnekler de bulunmaktadır. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Gördün mü (şu) men eden kişiyi? Namaz kıldığı zaman bir kulu...”**¹⁴⁹⁷ Bu ve bundan sonraki ayetlerde adeta Hz. Peygamber’e hitap edilmiş gibi görünmektedir, ancak dikkatlice düşünüldüğü zaman böyle olmadığı anlaşılabacaktır. Çünkü **“Gördün mü”** sorusunun muhatabı bir sahabidir. Allah Teâlâ ona namaz kılan kulu yani Hz. Peygamber’i ve onu namazından engellemeye çalışan kâfir kişiyi göstermektedir. Dolayısıyla şu da anlaşılmaktadır ki Kur’ân’da geçen “Sen, sana, senin, seninle...” gibi muhatap zamirlerin hepsi Hz. Peygamber’le ilgili değildir.

Kurtubî’ye göre ayette Hz. Peygamber’e hitap edilmektedir, ancak kastedilen kişiler ümmettir.”¹⁴⁹⁸ Kur’ân’ın birçok ayetinde şeytanın peygamberlere karşı her hangi bir gücünün olmadığı bildirilmektedir. Dolayısıyla sıradan bir mesele şöyle

¹⁴⁹⁵ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 13/22.

¹⁴⁹⁶ İsrâ 17/23-24.

¹⁴⁹⁷ Alak 96/9-10.

¹⁴⁹⁸ Kurtubî, *el-Câmi*, 7/14.

dursun özellikle dinî bir meseleyi unutturması olanaksızdır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Öyleyse Kur’ân okuduğun zaman, kovulmuş şeytandan Allah’a sığın. Kesinlikle iman edenler ve Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun (şeytanın) hiç bir gücü yoktur. Onun gücü yalnızca onu veli edinenler ve O’na (Allah’a) şirk koşanlar üzerindedir.”**¹⁴⁹⁹ Şimdi bu ayetler ışığında Hz. Peygamber’in şeytanın üstün gelmesinden dolayı dinî emirleri ve yasakları unuttuğunu söyleyenlere şöyle sormak gerekir: Hâşâ, Hz. Peygamber Allah’a sığınmıyor muydu? Yoksa Allah’a iman etmiyor muydu veya imanında bir eksiklik mi vardı? Yoksa Allah Teâlâ’ya tevekkül etmesini mi bilmiyordu? Yoksa şeytanı veli mi edinmişti veya Allah’a şirk mi koşuyordu? Hiçbir şüphe yok ki Resûlullah Allah Teâlâ’ya en iyi sığınan, Ona en iyi iman eden, Ona tevekkül etmesini en güzel gerçekleştiren, şeytanların hepsinden en uzak duran ve Allah Teâlâ’ya bir göz kapayıp açma anı kadar bile olsa hiçbir şekilde şirk koşmayan bir peygamberdi. Dolayısıyla tıpkı bu ayetlerin de söyledikleri gibi şeytanın hiçbir şekilde onun üzerinde bir etkisi yoktu. Netice olarak üzerinde durulan ayette hitabın Hz. Peygamber’e, ancak kastedilen kişinin bir sahabe olduğu veya hitabın da bir sahabeye olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

2.2.2. *Şia*

Tabâtabâî’ye göre ayette hitap, Peygamberimize yöneliktir; fakat maksat, onun ümmetidir. Daha önce peygamberlerin masum olduklarını, bu ayette işaret edilen türden unutkanlıklara düşmeyecekleri belirtilmiştir.¹⁵⁰⁰ Dolayısıyla ayette **“sana”** ifadesi geçmektedir ve bu zamir Hz. Peygamber’i muhatap almaktadır. Ancak şeytanın ona dinî bir emri ve yasağı unutturması, bu yüzden hataya ve günaha sürüklemesi olanaksızdır. Nitekim daha önce Hz. Peygamber’in ve diğer peygamberlerin ismetiyle ilgili bölümlerde de açıklandığı gibi, şeytan peygamberleri aldatamaz ve günah işletemez. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“(Şeytan) dedi ki: ‘Rabbim! Beni azdırdığın şeyden dolayı, kesinlikle yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini azdıracağım. Ancak onlardan Senin ihlâslı kılınmış kulların hariç.’ Dedi ki: ‘Bana ait müstakim yol işte budur. Kesinlikle benim kullarım üzerinde senin hiçbir gücün yoktur...’”**¹⁵⁰¹ Allah’ın ihlâslı kılınmış kullarının peygamberler oldukları hususunda şek ve şüphe yoktur. Hz. Muhammed de son peygamber olduğuna göre o da Allah’ın ihlâslı kılınmış kuludur. Dolayısıyla şeytanın onun üzerinde unutturma, yanıltma, günaha sürükleme

¹⁴⁹⁹ Nahl 16/98-100.

¹⁵⁰⁰ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 7/205.

¹⁵⁰¹ Hicr 15/39-42.

gibi bir gücü olamaz. Hatta sahâbîler tarafından bizzat Peygamber Efendimize şeytanın kendisi üzerinde her hangi bir gücünün olup olmadığı sorulunca **“Allah ona karşı bana yardım etti, o da teslim oldu.”**¹⁵⁰² diye buyurmuştur. Hadiste geçen “teslim oldu” ifadesi “Müslüman oldu” anlamına da gelmektedir. Hz. Âdem’e secde etmeyen şeytanın müslüman olmayacağı ve sonsuza kadar ateşte yanacağı kesindir, bu bakımdan buradaki şeytan o olamaz. Ancak cinlerden olan başka bir şeytan olabilir. Dolayısıyla şu sonuca ulaşılmaktadır: Hz. Peygamber’in üzerinde şeytanların hiçbir gücü, etkisi, unutturması, yanıltması, günaha sürüklemesi söz konusu olmadı. Hatta tam tersi gerçekleşti ve Peygamberimizin inancından, ahlakından, tavırlardan etkilenen bazı şeytanlar da müslüman olmuşlardır.

Ayette hitap Resûlullah’a yöneliktir, ancak maksat sahâbîlerin, ümmetin ve Müslümanların tamamıdır. Bu tür ifadeler ve cümleler her dilde ve Türkçemizde de bulunmaktadır. Mesela bir atasözünde “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla.” diye geçmektedir. Birisi hatasından veya eksikliğinden dolayı uyarılacağı zaman, uyarı daha samimi ve daha yakın olan kişiye yöneltilir. Böylece diğer muhatapların ima yollu söylenen sözden üstüne düşen payı almaları sağlanır. Ayette de Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e hitap ederek sahâbîlerin, ümmetin ve Müslümanların hepsini uyarmak istemektedir. Nitekim hemen bir sonraki ayette, sözün ümmetin takvalılarına atfedilip **“Onların hesaplarından takvalı olan kişilere hiçbir şey yoktur, ancak bu bir hatırlatmadır, umulur ki onlar (da) tavalı olurlar.”**¹⁵⁰³ diye buyurması bunu desteklemektedir. Hakeza Medine’de inen Nisa suresinde yer alan bir ayet bu konuya açıklık getirmekte ve asıl maksadın kimler olduğunu daha net bir şekilde beyan etmektedir. O ayette şöyle buyurmaktadır: **“O size kitapta şöyle indirdi: ‘Allah’ın ayetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bir başka söze dalıp geçinceye kadar, onlarla oturmayın, yoksa siz de onlar gibi olursunuz.’ Kesinlikle Allah, münafıkların ve kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır.”**¹⁵⁰⁴ Bu ayette daha önceden indirilen bir hükme işaret edilmektedir. O da Mekke’de inen Enam suresinde bildirilen hükümdür. Çünkü bu konuya değinen başka bir ayet yoktur. Görüldüğü gibi, Nisa suresinin ayetinde, daha önce inen o hükmün müminlere yönelik olduğuna değinilmektedir. Bu da **“Ayetlerimiz hakkında (alaya) dalan kişileri gördüğün zaman...”** ayetindeki hitabının Resûlullah’a yönelik olmasını, ancak maksadın Müslümanlar olmasını gerektirmektedir. Nitekim Arapların bir atasözünde “(Oğlum) sana söylüyorum, komşu sen duy” diye geçmektedir. Farsların atasözünde ise “Kapı sana söylüyorum, duvar sen dinle” diye söylenmektedir. Diğer taraftan ayette ilâhî bir hükmü unutmama

¹⁵⁰² Tirmizî, “Razâ”, 17 (No. 1172).

¹⁵⁰³ Enam 6/69.

¹⁵⁰⁴ Nisa 4/140.

veya pratikte bu hükme muhalefet etme söz konusudur. Eğer Hz. Peygamber'in böyle bir şey yaptığı farz edilirse bu davranış müslümanlara örnek olacaktır. Dolayısıyla müslümanların aynısını yapmaları gerekecektir. Çünkü Kur'ân'da yüzlerce ayette Allah Teâlâ Resûlullah'ı örnek göstermekte ve ona mutlak bir şekilde itaat edilmesini emretmektedir. Bu bakımdan Allah Teâlâ bir hüküm hakkında hem helal hem de haram hükmünü vermiş olacaktır. Ancak bu olanaksızdır. Sonuç olarak ayetteki hitabın Peygamber Efendimize, ancak maksadın Müslümanlar olduğunu anlamak en doğru anlayış biçimidir.

Bazıları "Peygamberler masumdurlar, peki şeytanın Hz. Peygamber üzerinde etki etmesi nasıl mümkün olur?" diye sormaktadırlar. Kıraatî'ye göre şöyle cevap verilebilir: "Şeytanın sadece Hz. Peygamber'i unutkanlığa sürüklemesi farz edilmiştir, gerçekte böyle birşey olmamıştır."¹⁵⁰⁵ Dolayısıyla ayete dikkatle bakıldığı zaman her iki cümlede de şart edatı olduğu görülmektedir. İlk cümlede **"...gördüğün zaman"** diye buyrulmakta ve zaman şartı ile koşullandırılmaktadır. Dolayısıyla henüz olay gerçekleşmemiş, ama böyle bir ihtimalin olduğu ve bu ihtimal olduğu zaman ondan yüz çevrilmesi emredilmektedir. Örneğin bir hoca öğrencisine "Oğlum! Kötü insanlarla karşılaştığın zaman onlarla sohbet etme" diye söylediği vakit, olay henüz gerçekleşmemiş, ancak olay gerçekleşmeden hoca öğrenciyi tehlike konusunda uyarmış olmaktadır. İkinci cümlede de **"Eğer..."** şart edatı bulunmaktadır. Dolayısıyla şeytanın henüz Hz. Peygamber'e bir şey unutturmadığı, ancak böyle bir ihtimalin söz konusu olduğu bildirilmektedir. Örneğin hoca öğrencisine "Oğlum! Eğer katili görürsen onunla oturma" diye söylerse, öğrencinin henüz katili görmediği, ancak görme ihtimalinin olduğu, bu yüzden hocanın bu tehlike karşısında onu uyardığı anlaşılmaktadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de böyle birçok örnek bulunmaktadır. Mesala Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e şöyle buyurmaktadır: **"Eğer şirk koşarsan, kesinlikle amellerin boşa çıkacak ve kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olacaksın."**¹⁵⁰⁶ Resûlullah hayatı boyunca küçük veya büyük şirkin hiçbirini işlememiştir, ancak yine de "Eğer..." şartıyla başlayan bir cümlede uyarılmıştır. Uyarılmış olması o işi yaptığı anlamına gelmez. Hekaza Peygamberimiz hakkında şöyle buyrulmaktadır: **"Eğer o, bize karşı bazı sözleri uydurup söylemiş olsaydı, kesinlikle onun sağ elini (bütün güç ve kudretini) çekip alırdık. Sonra kesinlikle onun şah damarını keserdik."**¹⁵⁰⁷ Peygamber Efendimiz ne Kur'ân ile ilgili ne de dinin tamamıyla ilgili bir söz dahi uydurmamıştır, ancak yine de "Eğer..." şartıyla başlayan bir cümlede tehdit edilmiştir. Tehdit edilmesi o işin gerçekleştiği anlamına gelmez.

¹⁵⁰⁵ Kıraatî, *Tefsîr-i Nûr*, 2/483.

¹⁵⁰⁶ Zümer 39/65

¹⁵⁰⁷ Hakka 69/44-46.

Birçok rivayete göre, Müslüman bir insanın günah işlenen, haram yenen ve içilen, gıybet ve dedikodu yapılan toplantılara gitmesi yasaklanmıştır. Örneğin Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Kim Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsa, Müslümanların imamına hareket edilen veya bir Müslümanın ayıbı konuşulan bir toplantıda oturmasın. Çünkü Allah Teâlâ ‘Ayetlerimiz hakkında (alaya) dalan kişileri gördüğün zaman...’¹⁵⁰⁸ diye buyurmaktadır.¹⁵⁰⁹** Ümmetini böyle bir günahı sakındıran bir Peygamberin bizzat kendisinin aynı günahı işlemesi olanaksızdır.

2.2.3. Mu'tezile

Cessas’a göre ayette Hz. Peygamber’e hitap edilmektedir, dolayısıyla şeytanın unutturduğu kişi de odur.¹⁵¹⁰ Zemahşerî’ye de göre ayetten şöyle anlaşılmaktadır: “Eğer şeytan onlarla oturma konusundaki yasağı unutturuncaya kadar sana vesvese verirse yasağı hatırladıktan sonra onlarla oturma.”¹⁵¹¹ Dolayısıyla, Mu'tezile mensuplarının, Ehl-i Sünnet ve Şia mensuplarının açıklamalarından farklı bir tefsir yaptıkları anlaşılmaktadır. Çünkü onlara göre hitap Hz. Peygamber’edir ve şeytanın unutturduğu kişi de odur.

2.3. Esir Almanın Yasaklanması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Hiç bir peygambere, yeryüzünde kesin bir zafer kazanıncaya kadar esir alması yakışmaz. Siz dünyanın malını istiyorsunuz. Oysa Allah ahireti istemektedir. Allah Azîz’dir, hüküm ve hikmet sahibidir. Eğer Allah’ın geçen bir kitabı (bir hükmü) olmasaydı, aldığınız şeylerden dolayı size gerçekten büyük bir azab dokunurdu.”¹⁵¹²**

Bazıları bu ayetlerden yola çıkarak ayetlerdeki azarın ve tehdidin, Peygamberimize yönelik olduğunu, çünkü hata ve yanlış yaptığını, günah işlediğini iddia etmişlerdir. Dolayısıyla şimdi konuyla ilgili açıklamalara bakılacaktır.

2.3.1. Ehl-i Sünnet

¹⁵⁰⁸ Enam 6/68.

¹⁵⁰⁹ Hürri Âmilî, Muhammed b. Hasan, *Vesâilu’ş-Şia*, Kum/İran, Muessesetu Âli’l-Beyt, 16/266.

¹⁵¹⁰ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 4/166.

¹⁵¹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/34.

¹⁵¹² Enfal 8/67-68.

Beyzâvî'ye göre ayet peygamberlerin içtihat edebileceklerine delildir. Bazen hata da yapabilirler, ancak hata üzerinde ısrar etmezler.¹⁵¹³ Ancak Taberî'ye göre müşrikleri esir alarak dünya metaini elde etmek isteyen kişiler sahâbîlerdi.¹⁵¹⁴ Fahrreddîn Râzî'ye göre peygamberlerin ismet sahibi oluşlarına inanmayanlar bu ayetlerden dolayı bazı eleştiriler ileri sürmüşler ve Hz. Peygamber'in günah işlediğini söylemişlerdir, ancak bu eleştiriler ve iddialar doğru değildir.¹⁵¹⁵ Çünkü onlar yukarıdaki ayetlere bakarak esir almanın yasaklandığını ve Hz. Peygamber'in esir alarak günah işlediğini iddia etmişlerdir. Hâlbuki ayet esir almanın meşru olduğuna, ancak ne var ki bunun, esir almadan önce savaş meydanında galip gelme, ağır basma, hâkimiyet kurma şartına bağlı olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim Allah Teâlâ esir almanın helal olduğunu başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **“(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onlara karşı kesin bir zafer kazandığınız zaman bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salverin.”**¹⁵¹⁶ Diğer taraftan Allah Teâlâ surenin başlarında savaş esnasında iken **“Onların boyunlarının üstüne vurun...”**¹⁵¹⁷ ve suresin sonlarına doğru üzerinde durulan ayetlerde **“Siz dünyanın malını istiyorsunuz.”** diye buyurarak sahâbîlere hitap etmektedir. Öyleyse bu hitap, sahabeyle alâkalı bir hitap olup, onlar da öldürmeyi bırakıp esir almaya yönelince, günah, Allah'ın Resûlünden değil, onlardan südür etmiş olmaktadır.

Asıl itibarıyla esirlere karşılık fidyenin alınmasının haram kılınmış olması doğru değildir. Nitekim birkaç satır önceki ayette de fidye almanın caiz olduğu belirtilmişti. Ancak **“Siz dünyanın malını istiyorsunuz”** ifadesi fidye almak maksadıyla esir almayı kınamadır. Yoksa bu, fidye almanın mutlak manada haram kılındığına delâlet etmemektedir. Bazı rivayetlere göre Hz. Peygamber savaş esnasında ağlamıştı, çünkü günah işlemişti. Ancak bu görüş doğru değildir. Çünkü Hz. Peygamber bazı sahâbîlerin Allah'ın kâfirleri öldürme emrine muhalefet ederek, esir almayı tercih etmeleri sebebiyle ilahî bir azabı hak etmiş olmalarından dolayı ağlamıştır.¹⁵¹⁸ Böylece Resûlullah, kendisi için değil, ashabın başına bir azabın ineceğinden korktuğu için ağlamıştır. Nitekim ayette de sahâbîlere hitap ederek şöyle buyrulmaktadır: **“Eğer Allah'ın geçen bir kitabı (bir hükmü) olmasaydı, aldığınız şeylerden dolayı size gerçekten büyük bir azab dokunurdu.”**

¹⁵¹³ Beyzâvî, *Envâru 't-Tenzîl*, 3/67.

¹⁵¹⁴ Taberî, *Câmiu 'l-Beyân*, 10/30.

¹⁵¹⁵ Fahrreddîn Râzî, *Mefâtihu 'l-Ğayb*, 15/509.

¹⁵¹⁶ Muhammed 47/4.

¹⁵¹⁷ Enfal 8/12.

¹⁵¹⁸ Kurtubî, *el-Câmi*, 8/46.

2.3.2. Şia

Tabâtabâî'ye göre Peygamber Efendimiz Allah izin vermeden veya bu (esir alma) hususunda bir vahiy inmeden herhangi bir şeyi helâl kılmaktan uzaktır. Onun hakkında böyle bir düşünce taşımak doğru değildir. Yüce Allah da, işlemediği bir günahattan dolayı Peygamberini büyük bir azapla tehdit etmekten münezzehtir. Kaldı ki O, Peygamberini günahlardan korumuştur, masum kılmıştır.¹⁵¹⁹ Çünkü ayet-i kerime daha önce geçmiş peygamberlerin uygulamalarına egemen olan bir yasaya işaret etmektedir. O da şudur ki önceki peygamberler, savaş meydanında düşmanlarıyla savaşırken esir almak istemezlerdi. Bu yüzden savaş devam ederken düşmanlarını öldürüyorlardı. Ancak savaşın kontrolünü ele geçirdikleri ve galibiyet kesinlik kazandığı zaman, artık tutsak almalarının, tutsakları fidye karşılığında veya karşılıksız serbest bırakmalarının önünde herhangi bir engel kalmıyordu. Nitekim Allah Teâlâ bu durumla ilgili olarak Hz. Peygamber'e şöyle vahyetmiştir: **“(Savaşa) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onlara karşı kesin bir zafer kazandığınız zaman bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salverin.”**¹⁵²⁰ Hz. Peygamber de bütün peygamberler için geçerli olan bu yasadan haberdardı. Bundan dolayı Bedir savaşı devam ederken her hangi bir esir almak istemiyor ve mezkûr yasayı uygulamak istiyordu. Çünkü savaş yeni başlamış ve henüz sonuçlanmamıştı. Peygamberimiz ve müminler savaşa hâkim değillerdi. Ancak bazı sahâbîler esir almayı ve ardından esirleri düşman tarafındaki akrabalarına verip karşılığında fidye elde etmeyi arzu ediyorlardı. Bu nedenle bazıları esirler elde etmeye yönelmişler ve Hz. Peygamber'e de esir almayı serbest bırakması konusunda ısrar ediyorlardı. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Siz dünyanın malını istiyorsunuz. Oysa Allah ahireti istemektedir.”**¹⁵²¹ Görüldüğü gibi “Siz” zamiri kullanılmış ve sahâbîlere hitap edilmiştir. Dolayısıyla ayetlerdeki azarlamalar ve uyarılar sahabalere yöneliktir, Hz. Peygamber'e değil.

Hakeza ayetlerdeki azarlamaların ve tehditlerin sabalere yönelik olduğunu şu ayet de ispat etmektedir: **“Eğer Allah'ın geçen bir kitabı (bir hükmü) olmasaydı, aldığımız şeylerden dolayı size gerçekten büyük bir azab dokunurdu.”**¹⁵²² Sahâbîler bu ayetler indiği zaman esir elde etmişler, ancak fidye almamışlardı. Bu yüzden Peygamberimize savaşta esir aldıkları müşrikleri öldürmemeyi ve onların serbest bırakılmaları karşılığında fidye almayı önermişlerdi. Tıpkı savaş ganimetleri

¹⁵¹⁹ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 9/192.

¹⁵²⁰ Muhammed 47/4.

¹⁵²¹ Enfal 8/67.

¹⁵²² Enfal 8/68.

hakkında ona soru sormaları veya onları kendilerine vermesini istemeleri gibi. Bunu surenin başındaki ayette görmek mümkündür. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **“(Ey Muhammed!) Sana ganimetler hakkında soruyorlar. De ki: ‘Ganimetler, Allah’a ve Resûlüne aittir.’”**¹⁵²³ Peygamberimizden ganimetleri istedikleri hâlde, ondan fidye almasını istememiş olmaları düşünülebilir mi? Nitekim rivayetlerde belirtildiğine göre, esirlere karşılık alınan fidye yaklaşık iki yüz seksen bin dirhem kadardı. Sahâbîlere yöneltilen azarın ve tehdidin Hz. Peygamber’i kapsamadığına ilişkin olarak ayetlerin ifadesinden diğer bir kanıt da şudur: Ayetlerin içerdiği azar ve tehdit tutsak almayla ilintilidir. Ayetlerde Hz. Peygamber’in esir alma konusunda onlarla istişare ettiğine veya bu davranışlarını onayladığına dair bir işaret yoktur. Hakeza rivayetlerde de Peygamberimizin onlara müşrikleri esir almalarını tavsiye ettiğine ilişkin bir bilgi aktarılmış değildir. Buna razı olduğunu ima eden bir söz de söylememiştir. Tersine, Muhacirler ve Ensar öteden beri savaşlarda uyguladıkları bir kural olarak buna kendiliğinden yönelmişlerdi. Arapların geleneğinde düşman yenilgiye uğratıldığı zaman tutsaklar alınırdı. Bu tutsaklar ya köleleştirilir ya da serbest kalmaları için ailelerinden fidye alınırdı.

Mekârim Şîrâzî’ye göre ayetteki kınamalar ve serzenişler, savaş meydanında galip gelmeden önce, maddi hedeflerden dolayı esir almak isteyen kişilere yöneliktir. Dolayısıyla Hz. Peygamber’le ve onun ismetiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Bazı rivayetlere göre; Hz. Peygamber ve bazı sahâbîler, Allah Teâlâ’dan izin gelmeden savaştan sonra esirlere karşılık fidye almak istediler. Bu duruma muhalefet edenler Ömer b. Hattab ve Sad b. Muaz idi. Bu bakımından Hz. Peygamber onlar hakkında “Eğer Allah tarafından bir azap inseydi, Ömer ve Sad’dan başka hiçbirimiz kurtulamayacaktık” diye söylemiştir... Bu tür rivayetler ve nakiller tamamen asılsızdır. Ayetin tefsiriyle hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü Ömer b. Hattab’ı ve Sad b. Muaz’ı Hz. Peygamber’den bile daha yüksek ve daha üstün göstermektedirler.¹⁵²⁴ Aslında üzerinde durulan ayetler, İslam toplumunun maslahatına uygun olduğu sürece fidye almaya ve savaş esirlerini serbet bırakmaya muhalif değildir. Ancak savaş bitmeden mücahitlerin fidye almak amacıyla esir almalarına karşıdır. Nitekim bu duruma uygun olarak Allah Teâlâ başka bir ayette şöyle buyurmaktadır: **“(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onlara karşı kesin bir zafer kazandığınız zaman bağı sıkı bağlayın (sağ kalanlarını esir alın). Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salverin.”**¹⁵²⁵ Şu da unutulmamalıdır ki eğer savaş esirleri içinde tehlikeli kişiler bulunuyorsa, bunların özgür bırakılmaları yeniden savaş ateşini yakacaksa ve

¹⁵²³ Enfal 8/1.

¹⁵²⁴ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 7/246.

¹⁵²⁵ Muhammed 47/4.

galibiyetin tehlikeye düşmesine neden olacaksa, Hz. Peygamber ve Müslümanlar böyle kişileri etkisiz hale getirmeye hak sahibidirler. Bunun kanıtı ise **“kesin bir zafer kazanıncaya kadar esir alması yakışmaz”** ve **“onlara karşı kesin bir zafer kazandığınız zaman bağı sıkı bağlayın”** ifadeleridir. İşte bundan dolayı Bedir savaşından sonra ele geçirilen esirlerin bir kısmına karşılık fidye alınmış, ancak bir kısmına karşılık ise hiçbir şekilde fidye kabul edilmemiş ve öldürülmüşlerdir.¹⁵²⁶

2.3.3. Mu'tezile

Cessas'a göre Hz. Peygamber Bedir gününde esirlere karşılık fidye almıştı, bu yüzden Allah Teâlâ onu kınayarak mezkûr ayetleri indirmiştir.¹⁵²⁷ Zemahşerî'nin ayetle ilgili rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Eğer gökten bir azap gelseydi, ondan Ömer ve Sad b. Muaz'dan başka hiçbir kimse kurtulamazdı.”¹⁵²⁸ Genellikle şahit olunduğu gibi, burada da Mu'tezile mensupları Hz. Peygamber'in ismetini savunmak bir kenarda dursun, açıkça günah işlediğini, bu yüzden büyük bir azap ile tehdit edildiğini bile kabul etmektedirler. Hâlbuki yukarıdaki rivayetin sahil olma olasılığı azdır. Zira konuyla ilgili ayetlerde Hz. Peygamber'in esir veya fidye almakla alakalı en küçük bir hatasına bile değinilmemiştir. Tam tersine sahâbîlerin bu konuda hata yaptıkları ve tehdit edildikleri açıkça görülmektedir. Nitekim Kâdî Abdulcebbâr da bunu dile getirerek Hz. Peygamber'in dünya malını istemediğini ancak sahâbîlerin bazılarının bu durumda olduklarını söylemiştir.¹⁵²⁹

2.4. Münafıklara İzin Vermesi

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Allah seni affetsin, doğru söyleyenler sana açıkça belli oluncaya ve yalancıları da bilinceye kadar (beklemeden) niçin onlara izin verdin?”**¹⁵³⁰

Hz. Peygamber Tebuk seferi için yola çıkılmasını emredince bazı münafıklar gelip mazeret göstermişler ve gitmemek için izin istemişler, Hz. Peygamber de onlara izin vermişti. Bu ayet işte bundan dolayı inmiştir. Bu yüzden bazıları **“Allah seni affetsin”** ifadesine binaen Resûlullah'ın günah işlediğini savunmuşlardır. Şimdi konuyla ilgili araştırmaya geçilecektir.

¹⁵²⁶ Arûsî Huveyzî, *Tefsiru Nûru's-Segaleyn*, 2/135.

¹⁵²⁷ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 4/257.

¹⁵²⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/237.

¹⁵²⁹ Kâdî Abdulcebbâr, *Tenzîhu'l-Kur'ân*, 161.

¹⁵³⁰ Tevbe 9/43.

2.4.1. Ehl-i Sünnet

Taberî'ye göre ayet Allah tarafından Hz. Peygamber'e bir azarlama ve bir kınama içeriklidir.¹⁵³¹ Ancak Mâturîdî'ye göre Allah Teâlâ Resûlünü efdalini terk ettiği için azarlamıştır. Çünkü onlara izin vermemek, izin vermekten efdaldi.¹⁵³² Fahreddîn Râzî'ye göre de böyle bir ifadenin bir günah nedeniyle söylendiği kabul edilemez.¹⁵³³ Kurtubî'ye göre ayetin anlamı “Allah seni ıslah etsin, seni aziz kılsın, sana rahmet buyursun” şeklindedir ve bu cümleyle sonraki cümlelerini birbirinden ayırt etmek gerekir.¹⁵³⁴ Elmalılı'ya göre bu hitap daha önce Hudeybiye olayı üzerine nazil olmuş ve Hz. Peygamber'in gelmiş geçmiş ve gelecek kusurlarının bağışlanmış olduğunu bildiren (Fetih 48/2) âyetindeki müjdeyi hatırlatır. Bu hatırlatma ise Tebük Seferi'nin Hudeybiye tarzında meşakkatli bir sefer olduğuna ve bazı bakımlardan onun bir benzeri ve tamamlayıcısı durumunda bulunduğu ve arkasında da onun gibi büyük bir fethi gizlediğine işaret anlamına gelir.¹⁵³⁵ Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir kitabının yazarlarına göre tercihe şayan görünen yorum, bu cümlelerin, sefere katılmaktan muaf tutulmalarını isteyen kimselerin özürlerini insanî açıdan anlaşılabilir sebeplerle –Allah katında isabetli olmayan bir kararla– kabul etmesi yüzünden Resûlullah'ın ahlâken sorumlu tutulamayacağını bildiren bir bağışlama ifadesi olduğu yönündedir. Böyle bir bildirimin amacı öncelikle, Hz. Peygamber'i, söz konusu meselede fazlaca serbest davrandığı kaygısıyla kendini suçlamaktan kurtarmaktır.¹⁵³⁶

2.4.2. Şia

Tûsî'ye göre Allah Teâlâ Hz. Peygamber'i Terk-i Evla'dan dolayı azarlamıştır, günah işlediğinden dolayı değil.¹⁵³⁷ Tabâtabâî'ye göre ayetin amacı, Hz. Peygamber'in kusurunu ve Allah'ın emrini yerine getirmede yetersiz bir yöneticilik sergilemesini, böylece bir günah işlemiş olduğunu -onu bundan tenzih ederiz- gözler önüne sermek değildir.¹⁵³⁸ Mekârim Şîrâzî'ye göre de bu ayet Hz. Peygamber'den sadır olan hiçbir günaha delil olamaz.¹⁵³⁹

¹⁵³¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 10/99.

¹⁵³² Mâturîdî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, 5/379.

¹⁵³³ Fahreddîn Râzî, *Mefâîihu'l-Gayb*, 16/58.

¹⁵³⁴ Kurtubî, *el-Câmi*, 8/154.

¹⁵³⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/394.

¹⁵³⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/18.

¹⁵³⁷ Tûsî, *et-Tibyân*, 5/226.

¹⁵³⁸ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 9/423.

¹⁵³⁹ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 7/428.

2.4.3. Mu'tezile

Cessas'a göre ayette geçen "Afv" kelimesi kolaylaştırmak, genişlenmek, terk etmek gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵⁴⁰ Buna göre Hz. Peygamberin izin vermesinin günah olup olmadığı konusunda bir açıklamada bulunmamıştır. Ancak İbn Ebi'l-Hadîd'e göre Hz. Peygamber geride kalmak isteyenlere izin verdiği için azarlanmıştır.¹⁵⁴¹ Zemahşerî'ye göre ayet suç konusunda kinayeli sözdür. Çünkü af, suç işlendiği zaman kullanılır. Dolayısıyla ayetin manası şöyle olmaktadır: "Hata yaptın ve yaptığın şey ne kadar kötüdür."¹⁵⁴²

Dolayısıyla Ehl-i Sünnet ve Şia mensuplarının aksine, Mu'tezile mensuplarının geneline göre Hz. Peygamber'in hata yaptığını veya günah işlediğini sandıkları anlaşılmaktadır. Hâlbuki Şerefuddîn Tîbî'ye göre de Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e **"Allah seni affetsin..."** demekle, onun günah işlediğini değil, aksine ona önem verdiğini göstermektedir. Tıpkı bu, bir kimsenin kıymetli olan birine "Allah seni affetsin, benim işimi ne yaptın? Allah senden razı olsun, bu sözüm hakkındaki cevabın nedir?" sözü gibidir.¹⁵⁴³ Bu bakımdan **"Allah seni affetsin..."** ifadesi Hz. Peygamber günah işlediği için söylenmiş bir söz değildir. Tersine münafıkların durumunu ifade etmek için şu anlamda kullanılan bir cümledir: Allah seni affetsin, niçin onlara sefere katılmama ve evlerinde oturma hususunda izin verdin? İsteseydin, doğru söyleyenler sence ortaya çıkıncaya ve sen yalan söyleyenleri öğreninceye, dolayısıyla yalancılıkları ve iki yüzlülükleri senin yanında belli oluncaya kadar onlara izin vermeyebilirdin. Aslında izin vermemekle de doğru karar verdin. Çünkü izin verseydin ordunun içinde birçok problem çıkaracaklardı. Bu durumu şu örnekle anlatmak mümkündür: Zalim bir kimse, oğluma tokat vurmak istemekte, ancak arkadaşım onun elini tutmakta ve oğlumun tokat yemesine mani olmaktadır. Ardından ben arkadaşşıma şöyle söylemekteyim: "Arkadaşım! Allah seni affetsin. O zalimin elini niçin tuttun? Bıraksaydın da vursaydı! Düşmanlığı tam olarak ortaya çıksaydı! Ben de ona dersini verseydim. Aslında vurdurmamakla da doğru iş yaptın sen!"

Nitekim Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in münafıklara izin vermemesinin doğru bir karar olduğunu hatta onların geride kalmalarını bizzat kendisinin istediğini sonraki ayette şöyle buyurmaktadır: **"Eğer onlar (savaşa) çıkmak isteselerdi, kesinlikle bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların hareket**

¹⁵⁴⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 4/317.

¹⁵⁴¹ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 10/218.

¹⁵⁴² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/274.

¹⁵⁴³ Şerefuddîn Tîbî, Hüseyin b. Abdullah, *Futûhu'l-Ğayb*, Câizetu Dubayi'd-Devliyyet, 1434/2013, 7/256.

etmesini istemedi de onları alıkoydu ve onlara, ‘Oturanlarla (acizlerle) beraber oturun.’ denildi.”¹⁵⁴⁴ Görüldüğü gibi münafıkların geride kalmalarını isteyen Allah Teâlâ’dır. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in kararı Allah’ın kararı olmaktadır. O hâlde, Peygamberimizin bu bağlamda bir günah işlemesi ve ciddi ciddi azarlanmış olması düşünülemez. Hz. Peygamber’in vermiş olduğu kararın doğru olduğu diğer ayetlerde şu şekilde bildirilmektedir: **“Eğer içinizde (onlar da savaşa) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı ve mutlaka aranızda dalıp fitne çıkarmak isterlerdi. İçinizde, onlara iyice kulak verecekler de vardır. Allah zalimleri bilir. Andolsun onlar bundan (Tebük’ten) önce de (Uhud’da) fitne çıkarmak istemişler ve olayları sana ters göstermişlerdi. Nihayet hak geldi ve onlar istemedikleri hâlde Allah’ın emri ortaya çıktı.”**¹⁵⁴⁵ Bu ayetlerden anlaşılan o ki; toplumun, münafıkların bozgunculuklarından ve fitne amaçlı girişimlerinden, dolayısıyla görüş ayrılığına düşüp parçalanmaktan korunması için onlara sefere katılmama ve evlerde oturma izninin verilmiş olması, en uygun tedbirdir. Onların evlerinde oturup sefere katılmamaları daha iyiydi. Çünkü bu sayede müminlerin arasına görüş ayrılıklarına yol açan vesveseler salarak fitne çıkarmamış olurlardı. Zira Müslümanlar arasında zayıf imanlı, hasta kalpli kimseler vardı ve bunlar onlara iyice kulak veriyor, hemencecik onların isteklerini yerine getirmeye koşuyorlardı. Eğer Peygamberimiz onlara savaşa katılmama yönünde izin vermeseydi, görüş ayrılıklarını körükleyeceklerdi, bundan dolayı da büyük bir fitne patlak verecekti. Toplumun ortak mesajı bağlamında şiddetli bir ayrılık baş gösterecek, farklılıklar daha belirgin ve daha açık bir şekilde kendini gösterip çözülme emareleri belirecekti. Ancak Resûlullah engin ferasetiyle bunun önünü almış oldu.

2.5. Münafıklara Cenazı Namazı Kılmasının Yasaklanması

Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e şöyle buyurmaktadır: **“Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah’ı ve Resûlünü inkâr edip kâfir oldular ve fasık olarak öldüler.”**¹⁵⁴⁶

2.5.1. Ehl-i Sünnet

Mâturîdî’ye göre Hz. Peygamber, münafık olan Abdullah b. Ubeyy’in cenaze namazını kıldırılmamıştır.¹⁵⁴⁷ Buna göre ayet nazil olmadan önce, tıpkı Allah’ın izni

¹⁵⁴⁴ Tevbe 9/46.

¹⁵⁴⁵ Tevbe 9/47-48.

¹⁵⁴⁶ Tevbe 9/84.

¹⁵⁴⁷ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 5/441.

gereğince Hz. Peygamber münafıkların cenaze namazını kıldırıyordu. Ancak bu ayet indindikten sonra onlara cenaze namazını kıldırmaı terk etmiştir. Taberî'nin ve Fahreddîn Râzî'nin rivayetine göre, Hz. Peygamber Abdullah b. Ubeyy'in cenaze namazını kıldırmaı istemiş, ancak Ömer b. Hattab buna ısrarla engel olmaya çalışmış,¹⁵⁴⁸ ardından da **“Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma...”** ayeti nazil olmuştur. Hatta bu olaydan dolayı Hz. Peygamber'in “Ey Ömer! Eğer ben peygamber olarak gönderilmeseydim, peygamber olarak mutlaka sen gönderilirdin” diye söylediği nakledilmiştir.¹⁵⁴⁹ Konuyla ilgili ayetlere bakıldığı zaman Hz. Peygamber'in günah işlediğini belirten veya ima eden bir kelime dahi bulunmamaktadır. Sadece Hz. Peygamber'in münafıkların cenaze namazını kıldırmaını nehyeden ifadeler bulunmaktadır. Ancak bu tür ifadeler her hangi bir günahın gerçekleştiğine kanıt olamaz.

2.5.2. Şia

Hüseyinî'ye göre İmam Muhammed Bakır şöyle söylemiştir: Hz. Peygamber, Abdullah b. Ubeyy'in oğluna “Baban vefat ettiği ve onun işlerini ayarladığın zaman bana haber ver” diye buyurdu. Bir süre sonra haber geldi. Resûlullah ayakkabılarını giydi ve cenazesinin başına gitti. Ömer b. Hattab “Ey Allah'ın Resûlü! Allah münafık birine namaz kılmaı ve başında durmaı yasaklamadı mı?” diye sordu. Hz. Peygamber **“Ben onun hakkında ‘Allah'ım! Onun kabrini, içini, dışını ateşle doldur, onu ateşin içine gönder’ diye dua ettim.”** diye cevap vermiştir.¹⁵⁵⁰ Dolayısıyla ayetlerden ve rivayetlerden anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber bu ayet nazil oluncaya kadar zahiren müslüman göründükleri ve İslam camiasının içinde yaşadıkları için münafıkların cenaze namazını kıldırıyor, defin işlemlerine katılıyordu. Onlar için bağışlanma diliyordu. Ancak bu ayetten sonra durum değişmiştir. Hz. Peygamber münafıkların cenaze namazını kıldırmaı terk etti.¹⁵⁵¹ Münafık olan Abdullah b. Ubeyy'in cenaze merasimine katılmış, ancak ona dua değil, beddua ve lanet etmiştir. Bazıları “Hz. Peygamber Abdullah b. Ubeyy'in cenaze merasimine niçin katılmıştır?” diye sormaktadırlar. Rivayetlerden anlaşılan o ki Abdullah b. Ubeyy'in oğlu mümin bir kişiydi. Hz. Peygamber'in huzuruna geldi, ondan cenaze törenine katılmasını istedi. Eğer katılmazsa kendisi ve akrabaları için çok kötü olacağını açıkladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber gerçek bir müminin

¹⁵⁴⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 10/141.

¹⁵⁴⁹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 16/115.

¹⁵⁵⁰ Hüseyinî, *Tefsîr-i İsnâ Aşerî*, 5/163.

¹⁵⁵¹ Mekârim Şirâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 8/71.

haysiyetini ve şerefini muhafaza etmek amacıyla onun babasının cenaze törenine katılmak zorunda kaldı.

Bazı rivayetlere göre, Hz. Peygamber Abdullah b. Ubeyy hastalandığı zaman geçmiş olsuna gitti. Abdullah, Hz. Peygamber'e çok yalvarıp gömleğini hediye etmesini, böylece onu kendisine kefen yapmalarını istedi. Bu yüzden Efendimiz gömleğini ona verdi. Bazıları Hz. Peygamber'e "Gömleğini niçin o münafığa verdin?" diye sordukları zaman şöyle buyurduğu nakledilmiştir: **"Benim gömleğim ondan azabı defetmeyecektir. Ben bu vesileyle onun yakınlarından birçok kişinin mümin olacağını ümit ediyorum."** Gerçekten de Hz. Peygamber'in bu davranışından dolayı Hazreç kabilesinden binlerce kişi müslüman olmuştur. Bazı rivayetlere göre, münafıklara cenaze namazını kıldırma yasağı gelmeden önce Abdullah b. Ubeyy ölmüştü. Bu yüzden Hz. Peygamber onun cenaze namazını kıldırması ve gömleğini vermişti. Ancak ayet nazil olduktan sonra hiçbir münafığın cenazı namazını kıldırmasıdır. Bazı rivayetlere göre ise, Hz. Peygamber Abdullah b. Ubeyy'in cenaze namazını kıldırması düşünüyordu. Ancak Cebrail geldi ve elbisesini tutup **"Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma..."** ayetini indirdi.¹⁵⁵² Anlaşılan o ki konuyla ilgili ayetler inmeden önce münafıklara cenaze namazı kıldırma caizdi, ancak mezkûr ayetler inince bu hüküm mensuh oldu. Ondan sonra Peygamber Efendimiz yeni hükme göre hareket etti ve hiçbir münafığın cenazı namazını kıldırması. Dolayısıyla Hz. Peygamber her iki durumda da Allah'ın emrine göre davranmış, her hangi bir hata ve günah işlememiştir. Diğer taraftan konuyla ilgili birçok rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetleri, muhkem ayetlere ve Hz. Peygamber'in ismet makamına uygun bir şekilde anlamak gerekir. Ayetlerle ve Hz. Peygamber'in ismetiyle bağdaşmayan rivayetlere ise itibar etmemek ve onları kabul etmemek gerekir.

2.5.3. Mu'tezile

Cessas'a göre mezkûr ayet inmeden önce Hz. Peygamber görünürde müslüman oldukları için münafıkların cenaze namazını kıldırıyor ve onlar için bağışlanma diliyordu, ancak ayet indikten sonra böyle bir şey yapmamıştır.¹⁵⁵³ İbn Ebi'l-Hadîd'in rivayetine göre de ayet indikten sonra Hz. Peygamber münafıkların cenaze namazını kıldırmasıdır.¹⁵⁵⁴ Ancak eğer bir kimse "Münafık birine saygı göstermek ve kefenlenmesi için ona gömleği vermek caiz midir?" diye sorarsa, Zemahşerî'ye göre bunun cevabı şudur: Bunlar onun daha önceki yaptığı şeylere

¹⁵⁵² Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 5/87.

¹⁵⁵³ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 4/351.

¹⁵⁵⁴ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 12/55.

karşılık olarak verilmiştir. Örneğin Hz. Peygamber'in amcası Abbas, Bedir'de esir alındığında, üzerine giydirecek bir gömlek bulamadılar. Zira o, uzun boylu bir kimse idi. Derken, Abdullah b. Ubeyy, ona gömleğini giydirdi. Belki Resûlullah gömleğini buna karşılık vermiş olabilir.¹⁵⁵⁵ Buna göre Abdullah b. Ubeyy münafık bir kişiydi ve cezasını öldükten sonra, kabirde ve cehennem ateşinin içinde sonsuza kadar çekecektir. Ancak dünyada yaşarken diğer insanların zahiri haklarına ve hukuklarına sahipti. Bu yüzden Allah Teâlâ birçok insana yiyecek, içecek, mal, mülk, ev, aile verdiği gibi ona da vermiştir. Belki de birçok müslümana vermediği zahiri rızıkları ona vermiş de olabilir. Dolayısıyla Hz. Peygamber de ona zahiri olarak saygı gösterip bir şey vermişse bu açıdan değerlendirmek gerekir ve bu tür şeyler dinî bakımdan günah olan şeyler değildir. Netice olarak anlaşılan o ki mezkur mezhep mensuplarına göre Hz. Peygamber bu ayetlerle ilgili her hangi bir hata ve günaha duçar olmamıştır.

2.6. Tevbesinin Kabul Edilmesi

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Andolsun Allah, Peygamberin, Muhacirlerin ve Ensarın üzerine tevbe ihsan etti ki, onlar içlerinde bir bölümünün kalbi nerdeyse kaymak üzereyken ona güçlük saatinde tabi oldular. Sonra onların tevbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara (karşı) çok şefkatlidir, çok merhametlidir.”**¹⁵⁵⁶

2.6.1. Ehl-i Sünnet

Mâturîdî'ye göre Hz. Peygamber'in tevbesi, münafıklar savaşa gitmemek için izin istedikleri zaman, onlara izin vermesinden dolayı olmuştur.¹⁵⁵⁷ Kurtubî'ye göre de bundan dolayı olmuştur.¹⁵⁵⁸ Fahreddîn Râzî'ye göre ayette, Hz. Peygamber'den evlâ olanı terk manasında olan bir şeyin ve müminlerden de bir çeşit hatanın sâdır olması beyan edilmektedir.¹⁵⁵⁹ Mevdûdî'ye göre Hz. Peygamber'in hatası, cihada katılabilecek durumda oldukları halde, bazı kimselerin geride kalmalarına müsaade etmiş olmasıydı.¹⁵⁶⁰ Ancak Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir kitabının yazarlarına göre ayetteki tevbe kökünden türetilmiş olan birinci fiili, “kulun durumunu daha iyiye çevirme” mânasında anlamak bağlama daha uygun düşmektedir. Allah Teâlâ

¹⁵⁵⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/298.

¹⁵⁵⁶ Tevbe 9/117.

¹⁵⁵⁷ Mâturîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 5/502.

¹⁵⁵⁸ Kurtubî, *el-Câmi*, 8/278.

¹⁵⁵⁹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 16/162.

¹⁵⁶⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 2/284.

Hız. Peygamber'e Tebük Seferi'nin meşakkatlerine katlanıp bu seferi başarıyla tamamlamayı, büyük sevap ve müslümanlar için hayırlı neticeler elde etmeyi nasip etmiş, önceki durumuna göre onu daha müttekâmil bir duruma getirmiştir.¹⁵⁶¹

Dolayısıyla Hız. Peygamber'in tevbesini birkaç nedene dayandırmak mümkündür: İlk olarak; Hız. Peygamber kendisinden savaşa katılmamak için izin isteyen münafıklara izin vermişti. Bu yüzden Allah Teâlâ Resûlünü efdalini terk ettiği için uyarıyordu. Çünkü onlara izin vermemek, izin vermekten efdaldi. Aslında her iki karar da doğru idi, ancak izin vermemek daha doğru idi. Ancak günah olmamasına rağmen **“İyilerin iyilikleri, yakınlaştırlıların kötülükleridir.”**¹⁵⁶² cihetinden olduğu için Hız. Peygamber uyarılmıştı. İşte bu yüzden Resûlullah tevbe etmiş ve Allah Teâlâ da onun tevbesini kabul etmiştir. İkinci olarak; Tebük seferinde sıcaklık ve diğer meşakketler sahâbîlerin bazısına çok ağır gelip, çeşitli vesveseler de kalblerine girmişti. Ne zaman onlardan bazılarının kalplerine böyle bir vesvese düşse, başta Hız. Peygamber olmak üzere hepsi Allah'a yönelir ve onu kalplerinden gidermesi için, Allah'a yalvarıp yakarırlardı. İşte o vesveselerin bazı sahâbîlerin kalplerine girmesi yüzünden, çokça tevbeye yönelmelerinden ötürü, Allah Teâlâ tevbelerini kabul etmiştir. Başka bir ifadeyle Hız. Peygamber'in kalplerinde vesvese bulunan sahâbîler için yaptığı tevbeyi kabul etmiştir, kendisinin yaptığı bir hata veya günah için değil. Üçüncü olarak; Allah Teâlâ'nın Hız. Peygamber'in tevbesini kabul etmesi, sahâbîlerin zorluğun sıkıntılarından kurtarılması anlamındadır. Çünkü tevbenin anlamı geri döndür, onlar da Hız. Peygamber'in duası ve tevbesi vesilesiyle sıkıntıdan ilk hallerine geri dönmüşlerdir. Dördüncü olarak; Hız. Peygamber'in tevbesi zelle cinsinden olan şeyler için gerçekleşmiştir. Çünkü peygamberler, küçük ve büyük günah işlemekten korunmuşlardır. Günah işleyen kimseler heybet ve azametlerinden bazı şeyler kaybederler ve müminlerin gözünde saygınlıkları azalır. Peygamberler ise, heybet ve azametli olmak durumundadırlar. Bu sebeple de, cüzzam ve buna benzer nefret verici hastalıklardan korunmuşlardır. Zellenin anlamı; haktan bâtıla sapmak değil, en üstün olandan, üstün olana yöneliştir. Bundan dolayı peygamberler, yaptıkları zelleler için, Allah katındaki şan ve mevkilerinden dolayı kınanırlar. Bu kınama Allah tarafından yapılmaktadır. Beşinci olarak; Hız. Peygamber'in son durumu önceki durumundan daha mükemmel bir noktaya ulaştırılmıştır. Tevbesinin kabul edilmesi bu anlama gelmektedir.

2.6.2. Şia

¹⁵⁶¹ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 3/68.

¹⁵⁶² Mekârim Şirâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 9/347.

Ehl-i Sünnet mensupları gibi Tabâtabâî'ye göre de Peygamberimizin masiyetten tevbe etmesini gerektirecek bir günahı ya da kalbinin haktan sapma eğilimini göstermesi yahut kayacak gibi olması söz konusu değildir.¹⁵⁶³ Mekârim Şîrâzî'ye göre şeksiz ve şüphesiz, masum olan Hz. Peygamber'in hiçbir günahı yoktu, dolayısıyla günahattan tevbe etmesi ve Allah'ın da günahını affedip tevbesini kabul etmesi söz konusu değildir.¹⁵⁶⁴ Ancak ayette tevbe kelimesi kullanılmıştır. Allah'a tevbe etmek demek, Ona yönelmek demektir. Başka bir ifadeyle kulun masiyetten itaate dönmesi demektir. Allah'ın tevbe kabul etmesi veya tevbe ihsan etmesi ise, Allah'ın kuluna mağfiret, rahmet ve fazlıyla yönelmesi demektir.¹⁵⁶⁵ Dolayısıyla kul bazen günah işledikten sonra Allah'a tevbe etmekte ve itaate yönelmektedir, bazen de günahı görmekte ancak onu işlemeyen itaate yönelmektedir. İşte her iki durumun adı da tevbe etmektir. Diğer tarafından Allah Teâlâ bazen kulu günah işlediği zaman onun tevbesini kabul etmektedir, bazen de günahı işlemeyen ondan yüz çevirdiği zaman kendisine tevbesini ve yönelmesini kabul etmekte, ona rahmetini, mağfiretini ve fazlını vermektedir. Bu bakımdan her ikisi de tevbe etmektir. Ancak ikisi arasında büyük bir fark vardır. O da şudur ki birincisinde günah işlenmiş, ancak ikincisinde günah işlenmemiştir.

Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'in tevbesini kabul etmesi veya ona tevbe ihsan etmesi, günah işlenmeden yapılan tevbe ve yönelmeyi kabul etmesidir. Nitekim üzerinde durulan ayette de Hz. Peygamber'in yaptığı bir hata veya günahattan söz edilmemektedir. Hatta Muhacirlerin ve Ensarın hepsinin bir anda işlediği bir günahattan da söz edilmemektedir. Aksine onlardan sadece bir grubun kalplerinin haktan neredeyse kaymak üzere iken tevbe ettiklerinden bahsedilmektedir. Nitekim bu grup hakkında **“içlerinde bir bölümünün kalbi neredeyse kaymak üzereyken”** diye buyurmaktadır. Bu bakımdan eğer bir hata varsa bile sadece bu özel gruba ilgilidir, hepsiyle değil. Dolayısıyla ayeti şöyle yorumlamak gerekmektedir: Andolsun Allah, Peygambere, muhacirlere, ensara rahmetiyle, fazlıyla, mağfiretiyle yöneldi. Muhacirlere ve ensara rahmetiyle yönelmesine gelince, onlar zorluk zamanında -yani Tebük Seferi esnasında- içlerindeki bir grubun sefere çıkmamak veya yarı yolda geri dönmek şeklinde kalplerinin eğrilmesinden ve haktan saptmaya eğilim göstermesinden sonra, Hz. Peygamber'e tâbi oldular. İşte onlar bu tür eğilimlere kapılmayıp Hz. Peygamber'e tâbi olunca, Allah Teâlâ da, lütfuyla, rahmetiyle, fazlıyla, mağfiretiyle onlara yöneldi.¹⁵⁶⁶ Çünkü Allah onlara karşı şefkatli ve çok merhametlidir. Nitekim Allah Teâlâ buna benzer bir şekilde başka bir

¹⁵⁶³ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 9/609.

¹⁵⁶⁴ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 8/172.

¹⁵⁶⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 1/233.

¹⁵⁶⁶ Kırâatî, *Tefsîr-i Nûr*, 3/515.

ayette de şöyle buyurmaktadır: **“Allah, size açıklayarak anlatmak, size sizden öncekilerin sünnetine iletmek ve tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”**¹⁵⁶⁷ Bu ayette ve bundan önceki ayetlerde her hangi bir gûnahtan ve masiyetten söz edilmemektedir. Aksine Allah’ın dini, emirleri, hükümleri, yasakları beyan edilmektedir. Dolayısıyla buradaki tevbe kelimesinin anlamı da Allah’ın kullarına karşı rahmeti, fazlı, mağfireti anlamında kullanılmıştır.

Ancak günah işlendikten sonraki tevbe ise bir sonraki ayette şöyle geçmektedir: **“(Allah, savaşa katılmayıp) geride kalan o üç kişiye de (rahmetiyle yöneldi). Yeryüzü tüm genişliğine rağmen kendilerine dar gelmiş, canları sıkıldıkça sıkılmış ve Allah’tan (kaçışta) yine O’na yönelmenin dışında bir sığınaklarının olmadığını anlamışlardı. (İşte tüm bunlardan) sonra tevbe etsinler diye Allah onların tevbesini kabul etti. Çünkü Allah, tevbeyi çok kabul eden ve çok merhamet edendir.”**¹⁵⁶⁸ Ayette sözü edilen üç kişi hiçbir mazeretleri olmamasına rağmen sefere çıkmamışlar ve günah işlemişlerdi. Onların durumu, sonunda, onca genişliğine rağmen yeryüzünün kendilerine dar gelmesine kadar vardı. Çünkü insanlar onlarla ilişkiye girmiyor, onlarla konuşmuyorlardı. Hatta aileleri bile onlarla münasebetlerini kesmişti. Oturup dertleşecekleri bir dostları bile kalmamıştı. Üzüntünün giderek artmasından dolayı içleri de daralmaya başlamıştı. Sonunda, Allah’ın emrinden kaçış konusunda yine tevbe etmek ve pişmanlık duymakla O’na yönelmenin dışında bir sığınaklarının olmadığını inandılar. Tevbe etmekten ve pişmanlık duyarak Allah’a yönelmekten başka çarelerinin olmadığını kesin bilgiyle anladılar. İşte bunların tümünü bütün benlikleriyle yaşadktan sonra, tevbe etmeleri ve tevbelerinin kabul olması için Allah rahmetiyle onlara yöneldi. Bunların durumu vakti girdiği zaman mazeretsiz bir şekilde namazı terk eden ve günah işleyen, ancak sonra gerçekten pişman olan, namazın kazasını kılan, böylece Allah tarafından bağışlanan kişilere benzemektedir.

2.6.3. *Mu’tezile*

Cessas’a göre Hz. Peygamber’in ve sahâbîlerin tevbe etmesi; susuzluğun, sıcağın zorluğun ve meşakkatin sıkıntılarından kurtarılması anlamındadır.¹⁵⁶⁹ Kâdî Abdulcebbâr’a göre ayetten, Hz. Peygamber’in ve sahâbîlerin günah işledikleri değil, aksine Allah’ın onlardan razı olduğu ve tevbelerini kabul ettiği anlaşılmaktadır.¹⁵⁷⁰ Zemahşerî’ye göre ise tevbe etmek ve Allah’a yönelmek, peygamberlerin sıfatıdır.

¹⁵⁶⁷ Nisa 4/26.

¹⁵⁶⁸ Tevbe 9/118.

¹⁵⁶⁹ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 4/369.

¹⁵⁷⁰ Kâdî Abdulcebbâr, *el-Muğnî*, 20/322.

Nitekim Allah Teâlâ onları, salihlik vasfının faziletinin ortaya çıkması için, salihlikle de vafıslandırmıştır.¹⁵⁷¹ Buna göre tevbe etmek genellikle günahtan tevbe etmek olarak anlaşılmaktadır. Ancak tevbe etmek, Allah’a yönelmek olduğu için, her zaman günah işlenip ardından pişman olup Allah’a yönelmek anlamında anlaşılmaması gerekir. Zira her insan hiçbir günah işlemediği zaman da Allah’a yönelebilmekte ve Ona dua edebilmektedir. Hz. Peygamber ve diğer peygamberler hiçbir günah işlemedikleri halde her zaman Allah’a tevbe ederler ve Ona yönelirlerdi. Bu onların sıfatlarından birisiydi. Nitekim bunun böyle olduğu birçok ayette göze çarpmaktadır. Örneğin Hz. İbrahim ve Hz. İsmail hiçbir günah işlemedikleri halde Allah Teâlâ’ya tevbe etmekte ve şöyle yalvarmaktadırlar: **“Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tevbemizi kabul et. Çünkü sen, tevbeleri çok kabul edersin, çok merhametli olansın.”**¹⁵⁷² Burada tevbe kelimesinin dua anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Hakeza Hz. Musa Tur dağında Allah Teâlâ ile konuşuyordu. Allah’tan kendisini ona göstermesini istedi. Allah dağa tecelli edince dağ paramparça oldu. Hz. Musa da patlamanın şiddetinden dolayı bayılıp düştü. Ayılınca hiçbir günah işlememesine rağmen şöyle arz etti: **“(Rabbim) sen münezzehsin. Sana tevbe ettim ve ben iman edenlerin ilkiyim.”**¹⁵⁷³ Tevbe kelimesinin buradaki anlamının Allah’a sığınmak olduğu anlaşılmaktadır. Evvâb kelimesi; Allah’a çok tevbe eden ve çok yönelen kişi demektir. Allah Teâlâ Hz. Davud’dan övgüyle söz edip şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle o çok tevbe ederdi.”**¹⁵⁷⁴ Hakeza Hz. Eyyub’u zikrederek şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle o çok tevbe ederdi.”**¹⁵⁷⁵ Hâşâ, Hz. Davud ve Hz. Eyyub çok günah işledikleri için mi Allah’a çok tevbe ediyorlardı? Elbette ki hayır, Allah’a tevbe etmek ve sürekli Ona yönelmek peygamberlerin sıfatıydı da ondan böyle davranırlardı. İşte bu yüzden Hz. Peygamber de sürekli tevbe eder ve sürekli Allah’a yönelirdi, bu nedenle onun tevbesi ve tevbesinin kabul edilmesi, her hangi bir günah işlediği için değildi. Netice olarak mezkûr mezhep mensuplarının Hz. Peygamber’in tevbesinin her hangi bir günahtan kaynaklamadığı konusunda hem fikir oldukları anlaşılmış olmaktadır.

¹⁵⁷¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/316.

¹⁵⁷² Bakara 2/128.

¹⁵⁷³ Araf 7/143.

¹⁵⁷⁴ Sad 38/17.

¹⁵⁷⁵ Sad 38/44.

2.7. Kuşku Duymaktan Men Edilmesi

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Eğer sana indirdiğimiz şeylerden kuşku içindeysen, senden önceki kitabı okuyan kişilere sor. Andolsun, Rabbinden sana hak gelmiştir, şu halde kuşkuya kapılanlardan olma. Allah’ın ayetlerini yalanlayan kişilerden olma; yoksa hüsrana uğrayanlardan olursun.”**¹⁵⁷⁶

2.7.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’nin rivayet ettiği gibi İbn Abbas’ın seçkin öğrencisi olan Said b. Cubeyr’e göre Hz. Peygamber hiçbir zaman şüphe etmemiş, bu yüzden kitap ehline de bir şey sormamıştır.¹⁵⁷⁷ Mâturîdî’ye göre bazıları “Bu ayette hitap Hz. Peygamber’dir, ancak maksat başkalarıdır” demişlerdir. Bazıları da “Hem hitap hem de maksat Hz. Peygamber değil başkalarıdır” demişlerdir.¹⁵⁷⁸ Fahreddîn Râzî’ye göre bu ayette hitap Hz. Peygamber’dir, ancak maksat başkalarıdır.¹⁵⁷⁹ Buna göre ayette başkası murat edilmesine karşın, hitap zahirde Hz. Peygamber’e yapılmıştır. Kur’ân’da böyle birçok örnek bulunmaktadır. Mesela Allah Teâlâ Resûlullah her zaman takvalı olmasına, sürekli Allah’tan korkmasına, hiçbir zaman kâfirlere ve münafıklara itaat etmemesine karşın şöyle buyurmaktadır: **“Ey Peygamber! Takvalı olup Allah’tan kork. Kâfirler ve münafıklara itaat etme.”**¹⁵⁸⁰ Hakeza hiçbir zaman şirk işlememesine ve asla müşrik olmamasına karşın şöyle buyurmaktadır: **“Eğer şirk koşarsan, kesinlikle amellerin boşa çıkacak ve kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olacaksın.”**¹⁵⁸¹ Bu tür şu atasözündeki misale benzemektedir: “(Oğlum) sana söylüyorum, komşu sen duy.” Nitekim bir sonraki ayetlerde maksadın başkaları olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e şöyle hitap etmektedir: **“De ki: ‘Ey insanlar! Eğer benim dinim hususunda bir kuşku içindeyseniz, ben, sizin Allah’tan başka ibadet ettiklerinize ibadet etmem, ancak ben, sizin hayatınıza son verecek olan Allah’a ibadet ederim. Ben, müminlerden olmakla emrolundum.’”**¹⁵⁸² Böylece üzerinde durulan ayetlerde ima edilen şeyin, bu ayette açık bir biçimde bahsedilen şey olduğu ortaya çıkmış oldu.

Farz-ı muhal olarak eğer Hz. Peygamber kendisinin peygamberliği ve dini hususunda şüphe edecek olsaydı, o zaman başkaları haydi haydi onun peygamberliği

¹⁵⁷⁶ Yunus 10/94-95.

¹⁵⁷⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 11/116.

¹⁵⁷⁸ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 6/83.

¹⁵⁷⁹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 17/300.

¹⁵⁸⁰ Ahzab 33/1.

¹⁵⁸¹ Zümer 39/65.

¹⁵⁸² Yunus 10/104.

hususunda şüpheyne düşerlerdi ki, bu da, şeriatın tamamıyla yok olmasını gerektirirdi. Farz-ı muhal olarak eğer Hz. Peygamber kendisinin peygamberliği ve dini hakkında kuşku duyacak olsaydı, çoğu kâfir olmasına karşın, Ehl-i kitabın verdiği haberlerle onun dini ve peygamberliği hakkındaki şüphelerin yok olması mümkün müdür? Dolayısıyla hitap her ne kadar Resûlullah'a olsa da maksat başkalarıdır. Bu tür cümleler çok kullanılmaktadır. Örneğin başkomutanın, bir yardımcısı olduğu ve o yardımcının da bir askeri birliğe komutan olduğu zaman, başkomutan askerlerine hususi bir emir vermek istediğinde, o hitabını doğrudan o birlikteki askere yöneltmez. Aksine, onların kalplerinde daha etkili olsun diye, onlara komutan yapmış olduğu yardımcısına yöneltir. Allah Teâlâ, Resûlullah'ın şüphe ve kuşku içinde olmadığını biliyordu. Ancak ne var ki, Allah'ın maksadı, Peygamber Efendimiz bu sözü duyduğunda açıkça, “Ey Rabbim! Ben şüphe etmiyorum. Ehl-i kitabın sözünden bir delil de istemiyorum. Aksine, indirdiğin apaçık deliller bana yeter” demesini temin etmektir. Çünkü bu konuda Kur'an'da birçok örnek vardır. Mesela Allah Teâlâ meleklerle **“Size tapmakta olanlar bunlar mıdır?”**¹⁵⁸³ diye sormaktadır. Bundan maksat, meleklerin, hak olan cevabı açıkça beyan etmeleri ve **“Sen münezzehsin. Bizim velimiz sensin onlar değil. Aksine onlar, cinlere tapıyorlardı.”**¹⁵⁸⁴ diye cevap vermeleridir. Hakeza Allah Teâlâ Hz. İsa'ya **“İnsanlara, Allah'ın dışında beni ve annemi iki ilah edinin, diye sen mi söyledin?”**¹⁵⁸⁵ diye sormuştur. Allah'ın bu soruyla maksadı Hz. İsa'nın kendisinin böyle bir şeyden uzak olduğunu açıkça söylemesini temin etmektir. İşte Hz. Peygamber konusu da böyledir.

2.7.2. Şia

Tûsî'ye göre hitap Hz. Peygamber'edir, ancak kastedilen kişiler Hz. Peygamber'in peygamberliği konusunda şüphe edenlerdir.¹⁵⁸⁶ Tabersî'ye göre de hitap hiçbir zaman şüphe içinde olmayan Hz. Peygamber'edir, ancak kastedilen kişiler şüphe eden insanlardır. Nitekim eşlerinden birini boşama durumunda olmamasına karşın Hz. Peygamber'e **“Ey Peygamber! Kadınları boşadığınız zaman...”**¹⁵⁸⁷ diye hitap etmiş, ancak boşanmakta olan diğer insanlar kastedilmiştir.¹⁵⁸⁸ Tabâtabâî'ye göre ise ayet, Peygamberimizin kalbinde şüphenin varlığını veya şüphe belirtisi göstermesini gerektirmez. Çünkü bu şekilde bir hitap,

¹⁵⁸³ Sebe 34/40.

¹⁵⁸⁴ Sebe 34/41.

¹⁵⁸⁵ Maide 5/116.

¹⁵⁸⁶ Tûsî, *et-Tibyân*, 5/430.

¹⁵⁸⁷ Talak 65/1.

¹⁵⁸⁸ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 5/201.

şüphe içinde olan birine yöneltilebileceği gibi, söylenen söz hakkında kesin bilgiye sahip olan ve anlatılan olaydan emin olan birine de yöneltilebilen kinayeli bir ifadedir.¹⁵⁸⁹ Zira Yunus suresinde Kur'ân'ın nazil oluşu, Hz. Peygamber'in peygamber seçilişi, göklerin ve yerin yaratılışı, Allah'ın birliği, ilahlığı, rabliği, ahiret inancı, dünya hayatı, Hz. Musa'nın ve Hz. Harun'un peygamber olarak gönderilişi, Firavun'un isyanı ve sonunda boğalarak ölmesi gibi konular anlatılmaktadır. Hz. Peygamber'in bu veya bunlara benzer konularda şüphe etmesi olanaksızdır. Kim bu ve benzeri konularda şüphe içinde olursa iman etmemiş olur. İman etmeyen ise kâfirlerden olur. Dolayısıyla Hz. Peygamber hayatı boyunca böyle bir sıfattan her zaman beri ve uzak olmuştur. Dolayısıyla üzerinde durulan ayetlerle verilmek istenen mesaj şudur: Haber verenin haberi ve anlattığı gerçek birden çok delil ile desteklenmiş ve yine birden çok belirti ile kanıtlanmıştır. Eğer muhatabın ve işitenin bu delillerden birini şüphe ile karşıladığı farz edilirse, başka bir delili nazar-ı itibara alabilir. Bu anlatım tarzı karşılıklı konuşmalarda ve diyaloglarda yaygındır. İlim ve fikir adamları, yeteneklerinin ihtiyaç gösterdiği durumlarda bunu kullanırlar. Öyle ki, böyle biri bir konuda delil gösterir, arkasından muhatabına dönüp der ki: “Eğer bu delilden kuşku duyarsan veya bu delilin isteneni karşılayamadığını farz edersen, bu konuda bir başka delil daha var ki, o da şudur...” Böylece verilmek istenen kinayeli mesaj şu olur: Bu konudaki deliller çoktur ve hepsi birbirini desteklemektedir. Aslında bu delillerin bir tanesi bile yeter, fazlasına ihtiyaç yoktur. Ama birden çok delil göstermenin amacı, meselenin her hâlükârda ispatlandığını, bunların hepsi veya bir bölümü tarafından ortaklaşa desteklendiğini göstermektir. Buna göre ayetin anlamı şuna yöneliktir: Allah Teâlâ, sana aklın kabul etmek zorunda olduğu deliller ile açıkladığı bu bilgileri ve yaratıklarla varlıklar hakkında ilâhî yasanın nasıl işlediğini anlattığı hikâyeleri, doğruluğunda şüphe olmayan Kur'ân-ı Kerim'de açıklamıştır. Allah'ın bu açıklaması bir delildir. Ama bu konularda bir başka delil de vardır. O da şudur: Semavî kitapları hakkını vererek okuyan Ehl-i Kitap bu gerçekleri okudukları kitaplarda bulmaktadırlar.

Hz. Peygamber'in şüphe ve kuşku içinde olmasının olanaksızlığı çok açık bir konudur. Ancak diğer insanların şüphe ve kuşku duymaları mümkündür. İşte bu yüzden Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e hitap ederek onlara mesaj göndermek istemiş olabilir. Nitekim bu konu atasözlerimizde şöyle anlatılmaktadır: “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla.” Hakeza Arapların bir atasözünde “(Oğlum) sana söylüyorum, komşu sen duy.” diye geçmektedir. Farsların atasözünde ise “Kapı sana söylüyorum, duvar sen dinle.” diye söylenmektedir. Nitekim üzerinde durulan ayetlerden sonra gelen ayetlerde de kâfirlerden ve müşriklerden söz edilip şöyle

¹⁵⁸⁹ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 10/179.

buyrulmaktadır: **“Kesinlikle Rabbinin kelimesi üzerlerine hak olan kişiler iman etmezler. Onlara her ayet gelse bile, acı azabı görünceye kadar inanmazlar.”**¹⁵⁹⁰

Diğer taraftan Allah Teâlâ mezkur ayetin başında “Eğer” edatını kullanmıştır. Dolayısıyla şart edatı olduğu için kuşkunun ve şüphenin henüz gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Birçok cümle gerçek hayatta yaşanmamasına rağmen şart edatıyla kullanılmaktadır. Örneğin “Eğer Ay’a gidersen orada havanın olmadığını anlarsın” cümlesi gösterilebilir. Cümlenin başında “Eğer” edatı olduğu için henüz Ay’a gitmenin gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Kur’ân-ı Kerim’de buna benzer birçok örnek bulunmaktadır. Sonraki gelen ayette **“Allah’ın ayetlerini yalanlayan kişilerden olma; yoksa hüsrana uğrayanlardan olursun.”** diye buyrulmaktadır. Bu ayet de önceki ayet gibidir. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in Allah’ın ayetlerini yalanlaması ve tekzip etmesi olanaksızdır. Çünkü tarih boyunca Allah Teâlâ’nın kâfir bir peygamber seçtiği görülmemiştir.

2.7.3. Mu’tezile

Kâdî Abdulcebbar’a göre Hz. Peygamber şüphe içinde değildi, aksine Allah Teâlâ onun şüpheyi düşmesini engellemek için bu şekilde hitap etmiştir. Veya kitap ehlinde birine hitap etmiştir, zira onların kitaplarında Hz. Peygamber ile ilgili bilgiler bulunmaktaydı, dolayısıyla gidip diğerlerine sorup öğrenmesi gerekir.¹⁵⁹¹ Zemahşerî’ye göre ayetteki kuşku ve şek, farz edilmiş, şarta başlanmış ve benzetme yapılmıştır. Adeta “Mesela eğer içinde bir kuşku oluşursa ve şeytan seni çıldırtırsa...” gibi söylenmiştir.¹⁵⁹² Dolayısıyla henüz kuşku ve şek gerçekleşmiş değildir. Çünkü şarta bağlanmıştır. Şartlı cümlelerde ise, ne şartın, ne de cezanın tahakkuk edip etmediğine dair kesinlikle bir işaret bulunmamaktadır. Tam aksine onda, o şartın mahiyetinin sadece o cezanın mahiyetini gerektirdiğinin beyân edilmesi söz konusudur. Bu şuna benzetmektedir: Mesela sen “Eğer beş sayısı çift ise, eşit olarak bölünür” dediğinde, bu doğru bir söz olmuş olur. Çünkü bu, “Beşin çift olması, onun eşit olarak bölünmesini gerektirir” demektir. Şu halde, bu söz, ne beşin çift olduğuna, ne de onun eşit olarak bölündüğüne delâlet eder. Bundan dolayı burada da bu ayet, bu şekkin tahakkuk etmesi halinde, bu hususta gerekli olanın yapılacağına delalet etmektedir. Ama böylesi bir şekkin tahakkuk edip etmediğine gelince, ayette buna dair bir delâlet yoktur. Bu ayetin Peygamber Efendimize indirilmesinin manası ise şudur: Çokça delil bildirmek; yakînî bilginin kuvvetini,

¹⁵⁹⁰ Yunus 10/96-97.

¹⁵⁹¹ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhu’l-Kur’ân*, 179.

¹⁵⁹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/370.

nefsin itminanını ve gönlün sükûnetini artıran şeylerdendir. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ Kur’ân-ı Kerim’de tevhit, nübüvvet ve ahiretin delillerini çokça izah etmiştir.

Hakeza Allah Teâlâ **“Eğer sana indirdiğimiz şeylerden kuşku içindeysen...”** diye buyururken bir örnek vermiştir. Dolayısıyla gerçekleşen bir şey yoktur. Ancak başka bir ayette ise şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle onlar onun (Kur’ân’ın) hakkında derin bir şüphe içindedirler.”**¹⁵⁹³ Bu ayetteki sözü edilen kişiler yüzde yüz şüphe ve kuşku içindedirler. Diğer taraftan Allah Teâlâ Hz. Peygamber’in hiçbir şekilde kuşku ve şüphe içinde olmadığını, tam tersine yüzde yüz inandığını bildirmekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Peygamber, Rabbinden kendisine indirilen şeylere iman etti.”**¹⁵⁹⁴ Bunlardan dolayı mezkur mezhep mensuplarına göre Hz. Peygamber Kur’ân ve vahiy konusunda hiçbir zaman şek ve şüphe etmemiştir.

2.8. Neredeyse Fitneye Düşecek Olması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Onlar, sana vahyettiğimizden başkasını, bize karşı uydurman için, neredeyse seni fitneye düşüreceklerdi. İşte o zaman seni kesinlikle dost edinirlerdi. Eğer biz seni sabitleştirmiş olmasaydık, kesinlikle neredeyse onlara biraz eğilim gösterecektin. İşte o zaman, biz sana, hayatında kat kat, ölümün de kat kat (acısını) tattırırdık; sonra bize karşı bir yardımcı bulamazdın.”**¹⁵⁹⁵

2.8.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre bazıları şöyle söylemişlerdir: Hz. Peygamber’in fitneye düşeceği şey ilahlara inanmaktır. Çünkü müşrikler onu putlara inanmaya davet ediyorlardı. Bu yüzden Resûlullah buna niyetlenmişti.¹⁵⁹⁶ Müşriklerin Hz. Peygamber’i fitneye düşürmek istedikleri konuyu sadece putlara tapmakla sınırlandırmak doğru değildir. Çünkü onlar Efendimizi davasından alıkoymak ve onu üzerinde bulunduğu hak yoldan saptırmak için farklı farklı yollara başvurmuşlardır. Örneğin; bazen Peygamberimizden müslüman olmaları için kendilerine mühlet vermesini ve bu arada da putlarına tapmalarına ses çıkarmamasını istiyorlardı. Bazen onlara ait putları eleştirmekten vazgeçmesini, böylece İslam dinine ısınabileceklerini söylüyorlardı. Bazen kendi putlarına tapması halinde kendilerinin

¹⁵⁹³ Hud 11/110.

¹⁵⁹⁴ Bakara 2/285.

¹⁵⁹⁵ İsrâ 17/73-75.

¹⁵⁹⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 15/88.

de Allah’a ibadet edeceklerini teklif ediyorlardı. Bazen mal ve kadın teklif ederek Peygamberlik iddiasından vazgeçmesini öneriyorlardı. Bazen Allah’a iman eden zayıf insanları yanından kovması halinde iman edeceklerini belirtiyorlardı. İşte bu şekilde Peygamberimizi yoldan çıkarmak için çeşit çeşit tekliflerle geliyorlardı. Ancak bu ve benzeri tekliflere karşı Allah Teâlâ sürekli Resûlullah’ı yönlendiriyordu. Örneğin tevhit inancını bozmak istedikleri zaman şöyle buyurmuştur: **“De ki: ‘Ey Kâfirler! Ben sizin ibadet ettiğiniz şeylere ibadet etmem...’”**¹⁵⁹⁷ Mal, mülk, servet, kadın ve benzeri şeyleri teklif ettikleri zaman şöyle buyurmuştur: **“Sakın onlardan bazılarını yararlandığımız şeylere gözünü dikme, onlara karşı üzülme...”**¹⁵⁹⁸ İman eden yoksulları, fakirleri, köleleri, kimsesizleri yanından uzaklaştırmayı teklif ettikleri zaman şöyle buyurmuştur: **“Sabah akşam O’nun yüzünü (rızasını) isteyerek Rablerine dua edenleri kovma.”**¹⁵⁹⁹ Elbette başka teklifleri ve buna karşın Allah Teâlâ’nın uyarıları ve yönlendirmeleri de bulunmaktadır. Ancak Hz. Peygamber hiçbir zaman vahiy gelmeden ya da fitrata uygun olmayan veya akla ve mantığa sığmayan bir şeyi yapmak için harekete geçmemiştir. Kur’ân gelmeden önce de Efendimiz bu işin çok büyük bir yanlış ve hata olduğunu biliyordu. Bu yüzden Kur’ân’ın inişinden önce de hiçbir şekilde şirk işlememiştir. Dolayısıyla Kur’ân inmeye başladıktan sonra Resûlullah’ın şirk koşmaya niyetlendiğini kabul etmek doğru bir tespit olarak görünmemektedir.

Mâturîdî’ye göre kâfirler çeşitli yollarla Hz. Peygamber’i saptırmak istiyorlardı. Ancak Allah Teâlâ Resûlünü onların yapmak istedikleri şeylerin hepsinden ismetle korumuştur.¹⁶⁰⁰ İmam Mâturîdî yukarıdaki açıklamayla birlikte Hz. Peygamber’in masum oluşuna delalet eden birçok ayeti zikretmiş ve ardından şöyle söylemiştir: “Akıllar şahitlik etmektedir ki Hz. Peygamber masumdur. Kim bazı ayetleri tefsir ederek veya bazı rivayetleri naklederek onu ismetten uzaklaştırmak isterse ve günah işlediğini iddia ederse, biz onun tefsirini de naklettiği hadisini de kabul etmeyiz. Biz şahitlik ederiz ki kesinlikle o yalan söylemektedir.”¹⁶⁰¹ Çünkü **“Eğer biz seni sabitleştirmiş olmasaydık”** ayeti bazılarının “Peygamber hata yapmıştır, kâfirlerin isteklerini kabul etmiştir, günah işlemiştir, küfre sapmıştır...” gibi söyledikleri şeylerin hepsini reddetmektedir. Fahrreddîn Râzî’ye göre de Allah Teâlâ Hz. Peygamber’i ismet sıfatıyla hak üzere sabit kıldığını, onun onlara eğilim

¹⁵⁹⁷ Kafirun 109/1-6.

¹⁵⁹⁸ Hicr 15/88.

¹⁵⁹⁹ Enam 6/52.

¹⁶⁰⁰ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 7/91.

¹⁶⁰¹ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 7/91.

göstermediğini, hatta eğilim göstermeye dahi yaklaşmadığını haber vermektedir.¹⁶⁰² Ardından **“biraz”** diye isimlendirmiştir. Eğer bazılarının söyledikleri şeyler doğru olsaydı kesinlikle çok büyük bir şey, çok büyük bir küfür ve şirk olurdu. Nitekim Allah **“Kesinlikle şirk büyük bir zulümdür”**¹⁶⁰³ diye isimlendirmektedir. Dolayısıyla bunlar onların söyledikleri şeylerin gerçekleşmediğine delalet etmektedir.

Mezkûr ayetlerde **“Kâde”** fiilden türeyen kelimeler kullanılmıştır. Kâde; yaklaştı ve yakınlaştı anlamına gelir. Örneğin Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Neredeyse üstlerindeki gökler yarılacaktı.”**¹⁶⁰⁴ Türkçe tercümelerde ve meallerde genellikle “Neredeyse ve az kalsın” gibi kelimelerle ifade edilmektedir. Bu kelimeler her ne kadar doğru olsalar da mezkûr fiilin anlamını tam karşılamamaktadır. Nitekim üzerinde durduğumuz ayetlerde de bu şekildedir. Dolayısıyla doğruya en yakın anlamları şu şekilde olabilir: **“...seni fitneye düşürmeye yaklaşıp yaklaşıp.”**¹⁶⁰⁵ Veya **“...onlara biraz eğilim göstermeye yaklaşırdın.”**¹⁶⁰⁶ Bu bakımdan Hz. Peygamber’in onlara eğilim göstermediği, hatta biraz da olsa eğilim göstermeye bile yaklaşmadığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan ayette **“Eğer”** şartı bulunmaktadır. Eğer şart olmasaydı Hz. Peygamber onlara eğilim göstermeye yaklaşıp yaklaşıp. Ancak şart bulunduğu için eğilim göstermeye yaklaşmamıştır. Nitekim buna benzer birçok ayet bulunmaktadır. Örneğin Hz. İbrahim hakkında şöyle buyrulmaktadır: **“Dedi ki: ‘Aksine bunu şu büyükleri yaptı, eğer konuşabilirlerse onlara sorun.’”**¹⁶⁰⁷ Konuşamadıkları için büyükleri yapmamıştır. Veya Hz. Peygamber hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Eğer şirk koşarsan, kesinlikle amellerin boşa çıkacak.”**¹⁶⁰⁸ Şirk koşmadığı için amelleri boşa çıkmamıştır.

Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri kitabının yazarlarına göre ise eski tefsirlerde müşriklerin Hz. Peygamber’i kendi yollarına çekmeleriyle ilgili çeşitli rivayetler sıralanmışsa da İbn Âşûr haklı olarak bu rivayetleri temelsiz bulmaktadır. Çünkü Allah Hz. Peygamberin aklını ve düşünceni sağlamlaştırıp kararlı yapmasaydı, düşünce ve ictihadında hata yapmaktan korumasaydı, onların aslında bir “fitne” olan ve doğru imandan saptırma riski taşıyan tekliflerine meyledebilir, bazı

¹⁶⁰² Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 21/379.

¹⁶⁰³ Lukman 31/13.

¹⁶⁰⁴ Şura 42/5.

¹⁶⁰⁵ İsra 17/73.

¹⁶⁰⁶ İsra 17/74.

¹⁶⁰⁷ Enbiya 21/58-63.

¹⁶⁰⁸ Zümer 39/65.

haksız isteklerine olumlu cevap vermeyi düşünebilirdi; o zaman da hem hayatta hem de ölümdede acılar çekerekdi.¹⁶⁰⁹

2.8.2. Şia

Tûsî, Hasan-ı Basrî'nin görüşünü naklederek “Hz. Peygamber azimsiz bir şekilde arzu etmeye yaklaşmıştı” diye ifade etmiştir.¹⁶¹⁰ Ancak Tabâtabâî'ye göre ayetin orijinalindeki “**Tespit**” ve tercümesindeki “**Sabitleştirilmiş**” kelimesi, ayetin siyak ve sibakından anlaşılacağı üzere ilâhî ismet anlamındadır.¹⁶¹¹ Bu açıdan ayetteki “**Eğer**” edatının cevabı “**neredeyse**” kelimesidir, meyletmek olan “**eğilim göstereceksin**” cümlesi değildir. Dolayısıyla Hz. Peygamber onların inançlarına hiçbir şekilde eğilim göstermemiş, aksine eğilim göstermeye yaklaşmıştır. Ayrıca ayette “**neredeyse onlara biraz eğilim gösterecektin**” diye buyurmaktadır. Bu da şuna delalet etmektedir ki Resûlullah kâfirlerin inançlarına değil, onların kendilerine biraz eğilim göstermeye yaklaşmıştı. Yukarıdaki açıklama göz önünde bulundurularak ayetin anlamı şu şekilde belirginleşmektedir: “Eğer biz sana verdiğimiz ismetle seni sabitleştirmiş olmasaydık, onlara birazcık meyletmeye yaklaşmış olacaktın. Fakat biz seni ismetle sabitleştirdik, böylece onların isteklerine ve inançlarına olumlu karşılık vermen bir yana, onların kendilerine bile eğilim göstermeye azıcık bile yaklaşmadın.”

Mekârim Şîrâzî'ye göre Allah tarafından sabitleştirilmek, ismet makamı olarak tabir edilmektedir.¹⁶¹² Gerçi bazıları yukarıdaki ayeti Hz. Peygamber'in masum olmadığına dair bir kanıt olarak yorumlamaya çalışmışlar ve çalışmaktadırlar. Hatta bazıları bir takım rivayetlerden de istifade ederek Resûlullah'ın müşriklerin inançlarına meylettiğini ve eğilim gösterdiğini, hemen Allah Teâlâ'nın şiddetle uyardığını veya cezalandırdığını iddia etmişlerdir. Ancak tam tersine yukarıdaki ayet Peygamberimizin masum olduğunu o kadar çok açık ve net ifade etmektedir ki onların yanlış yorumlarına veya iftiralarına başka bir kanıt göstermeye ihtiyaç duyurmamaktadır. Bunun anlamı şudur ki Allah tarafından sabitleştirilmek, Hz. Peygamber'in masum kılınmasıdır. Böylece ismet makamı onun eğilim göstermesine ve meyletmesine engel olmuştur. Dolayısıyla Resûlullah'ın hiçbir şekilde eğilim göstermesi, nehyedilmesi veya cezalandırılması söz konusu olmamıştır.

¹⁶⁰⁹ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 3/507-508.

¹⁶¹⁰ Tûsî, *et-Tibyân*, 6/506.

¹⁶¹¹ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 13/173.

¹⁶¹² Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 12/211.

Diğer taraftan ayete göre Hz. Muhammed peygamber ve masum olmasına karşın hisleri, duyguları, arzuları, amaçları, hedefleri olan bir insandı. Bundan dolayı kâfirlerle konuştuğu zaman insanî olarak onlara eğilim göstermesi ve meyletmesi çok doğaldı. Özellikle işin içinde bir takım maslahatlar var idiyse daha da doğaldı. Örneğin müşriklerin liderlerinin İslam dinine inanmalarını ümit etmek ya da kan dökülmesinin ve savaşların önünü almak veya kölelerin özgürleştirilmesini arzu etmek gibi... Ancak **“Eğer biz seni sabitleştirmiş olmasaydık, kesinlikle neredeyse onlara biraz eğilim gösterecektin.”** diye buyurarak Allah Teâlâ’nın vermiş olduğu lütufla Hz. Muhammed’in hayatının en sorunlu anlarında dahi masum ve günahsız oluşu beyan edilmektedir. Yani Hz. Peygamber insanî olarak müşriklerle, kâfirlerle, münafıklarla, günahkârlarla konuşuyor ve onların sınırlarına kadar yaklaşıyordu, ancak Allah’ın lütfuyla onların içinde bulundukları şirklerden, küfürlerden, nifaklardan, günahlardan masum kalıyor ve kurtuluyordu. Nitekim buna benzer şeyler diğer peygamberlerin başına da geliyor ve Allah onları da ismet vesilesiyle kurtarıyordu. Örneğin Hz. Yusuf Züleyha ile çok zor bir durumda kalmıştı. Eğer Allah’ın lütfu ve ismeti olmasaydı hüsrana uğrayacaktı. Züleyha’nın vesveselerine ve fitnelerine yenik düşecekti. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Andolsun kadın onu arzulamıştı, eğer Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı o da onu arzuları. Biz ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık.”**¹⁶¹³ Dolayısıyla üzerinde durulan ayetler kesinlikle Hz. Peygamber’in ismetine ve günahsızlığına delalet etmektedir. Çünkü Allah Resûlullah’ı kalbî, fikrî, ruhî, hissî, fiilî, ahlakî, itikadî ve diğer bakımlardan sabitleştirmişti. Bu durum karşılaştığı sadece bir olayla da sınırlı değildi. Hayatının başından sonuna kadar hep böyle olmuştu. Zira sabitleştirme fiili sadece belli bir konuyla ve belli bir zamanla kısıtlanmamıştır.

Ardından Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“İşte o zaman, biz sana, hayatında kat kat, ölümün de kat kat (azabını) tattırırdık; sonra bize karşı bir yardımcı bulamazdın.”**¹⁶¹⁴ Bu ayet de Hz. Peygamber’in masum oluşuna kanıttır. Çünkü şöyle anlaşılmaktadır: “Ey Peygamber! Eğer sen onlara ve onların inançlarına birazcık bile olsa eğilim göstermiş olsaydın, kesinlikle seni dünyada da ahirette de azaba uğrattırdık ve hiçbir kimse de seni bizim elimizden alamazdı.” Elbette bu ayetten şu da anlaşılmaktadır ki Resûlullah’ın masum oluşu Allah tarafından kendisine verilmiş bir zorunluluk ve mecburiyet değildi. Aksine Allah onu ve iradesini özgür bırakmıştı. İsteseydi müşriklere ve onların inaçlarına eğilim gösterebilir, böylece günah ve şirk işleyebilirdi. Dolayısıyla aklî ve şerî olarak,

¹⁶¹³ Yusuf 12/24.

¹⁶¹⁴ İsra 17/75.

günah işlemesi ve şirke bulaşması olanaksız değildi. Ancak kâmil imanından, özel ihlâsından, yakın ilminden ve diğer özelliklerinden dolayı günahlardan ve şirklerden uzak durmuş ve Allah da ona ismet gibi sıfatlarla destek vermiştir. Diğer taraftan eğer günah işlemiş ve şirke bulaşmış olsaydı Allah tarafından kesinlikle cezalandırılacaktı. Bu iki çizgiyi iyi ayırt etmek gerekir. Birçok rivayete göre **“...sonra bize karşı bir yardımcı bulamazdın.”**¹⁶¹⁵ ayeti nazil olunca Efendimiz şöyle dua etmeye başladı. **“Allah’ım! Beni, bir göz kapayıp açma kadar bile olsa, ebediyen nefsimle bırakma.”**¹⁶¹⁶ Bu duadan anlaşılabilecek en önemli şey şudur: Hz. Peygamber masum olmasına karşın her anında Allah’a muhtaçtı. Eğer Allah’ın yardımını olmasaydı Efendimiz de günahlardan kurtulamaz ve başarılı olamazdı.

2.8.3. Mu'tezile

Kâdî Abdulcebbar’a göre Allah Teâlâ’nın uyguladığı yasalar gereğince Hz. Peygamber fitneye düşmekten ve onlara meyletmekten engellenmiştir.¹⁶¹⁷ İbn Ebi’l-Hadîd’e göre Hz. Peygamber’i kınamakla ilgili nakledilen ahbârü’l-âhâd rivayetlerini Mu'tezile mensupları reddetmişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ onun kalbini sabitleştirdiğini,¹⁶¹⁸ onun unutmasını engellediğini,¹⁶¹⁹ din hakkında hiçbir sözü uydurmadığını¹⁶²⁰ haber vermiştir.¹⁶²¹ Zemahşerî’ye göre ayetteki **“Eğer biz seni sabitleştirmiş olmasaydık”** ifadesi, eğer sana ismet vermeseydik, anlamına gelmektedir.¹⁶²² Daha önceki sayfalarda Mu'tezile mensuplarının ifadelerinden peygamberlerin masumluluğuna mesafeli yaklaşıtları görülmüştü. Hatta onların günah işlediklerini kabul ettileri müşâhade edilmişti. Ancak bu ayette Hz. Peygamber’in masum oluşunu savunduklarına şahit olunmaktadır. Netice olarak üzerinde durulan ayetlerin tefsiri konusunda Mu'tezile ve Şia mensupları hemen hemen aynı açıklamaları yaparken, Ehl-i Sünnet mensuplarının kendi aralarında ikiye ayrıldıkları görülmüştür.

¹⁶¹⁵ İsra 17/75.

¹⁶¹⁶ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 6/666.

¹⁶¹⁷ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhu'l-Kur'ân*, 231.

¹⁶¹⁸ Furkan 25/32.

¹⁶¹⁹ Ala 87/6.

¹⁶²⁰ Hakka 69/44-46.

¹⁶²¹ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 7/20.

¹⁶²² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/684.

2.9. İnşallah Söylemeyi Unutması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Sakın hiç bir şey hakkında ‘Ben bunu yarın kesinlikle yapacağım’ deme. Ancak Allah’ın dilemesi müstesna. Unuttuğun zaman Rabbini zikret ve de ki: ‘Umulur ki, Rabbim beni rüşt olarak bundan daha yakın olanına hidayet eder.’”**¹⁶²³

2.9.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’ye göre ayetin nüzul sebebiyle ilgili olarak bize şöyle ulaşmıştır: Bir gurup insan gelip Hz. Peygamber’e Ashab-ı Kehf, dünyayı dolaşan Zülkameyn ve Ruh hakkında soru sormuşlar Resûlullah da onlara “Bana sorduklarınızın cevabını yarın vereceğim” demiştir. Fakat aradan onbeş gün geçmesine rağmen vahiy gelmemiş ve müşrikler onun aleyhinde dedikodu yapmaya başlamışlar, Allah onbeş gün sonra bu ayetleri indirerek onların sorularının bir kısmına cevap vermiştir.¹⁶²⁴ Ancak Mâturîdî’ye göre ayetlerdeki hitap Hz. Peygamber’den başkasıdır. Çünkü Hz. Peygamber’in **“İnşallah/Allah dilerse”** demeden söz vermesi olanaksızdır. Çünkü o Allah’ın iradesi ve dilemesi olmadan hiçbir şeyin olmayacağını çok iyi biliyordu.¹⁶²⁵

Bu yüzden her ne kadar üzerinde durulan ayetlerle ilgili olarak bir nüzul sebebi nakledilse ve “İnşallah” demeyen kişinin Hz. Peygamber olduğu söylene de mezkûr nüzul sebebinin sahih olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü inşallah; Allah dilerse, Allah isterse, Allah irade ederse, Allah izin verirse gibi anlamlara gelmektedir. Hz. Peygamber kâinattaki her şeyin Allah’ın iradesiyle ve izniyle var olduğunu ve var olmaya devam ettiğini, Onun iradesi ve izni olmadan hiçbir şeyin var olamayacağını ve hayatını sürdüremeyeceğini herkesten çok daha iyi biliyordu. Nitekim Kehf suresinden önce ve sonra nazil olan birçok surede de Allah Teâlâ bu konu üzerinde ısrarla durmuş ve Hz. Peygamber’in bu konuyu tebliğ etmesini emretmiştir. Örneğin nüzul sırasına göre ikinci sırada yer alan Kalem suresinde bahçe sahiplerinden söz edilmekte, Allah’ın iradesine ve dilemesine önem vermedikleri için cezalandırıldıklarını haber vermektedir.¹⁶²⁶ Hakeza nüzul sırasına göre dördüncü sırada yer alan Muddessir suresinde şöyle buyurmaktadır: **“Allah dilemezse onlar hatırlayıp öğüt alamazlar.”**¹⁶²⁷ Hakeza nüzul sırasına göre yedinci

¹⁶²³ Kehf 18/23-24.

¹⁶²⁴ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 15/151.

¹⁶²⁵ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 7/159.

¹⁶²⁶ Kalem 68/17-33.

¹⁶²⁷ Muddessir 74/56.

sırada yer alan Tekvir suresinde şöyle buyurmaktadır: “**Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemezse siz (hiçbir şey) dileyemezsiniz.**”¹⁶²⁸ Hakeza İnsan suresinde şöyle buyurmaktadır: “**Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemezse siz (hiçbir şey) dileyemezsiniz.**”¹⁶²⁹ Hakeze şöyle buyurmaktadır: “**Göklerin, yerin ve bunlar arasındaki şeylerin tümünün mülkü Allah’ındır; dilediği şeyi yaratır. Allah her şeye güç yetirendir.**”¹⁶³⁰ Kur’ân-ı Kerim’de bu konuda birçok ayet bulunmaktadır ki hepsine göre Allah’ın dilemesi, izni, iradesi, istemesi olmaksızın hiçbir şey gerçekleşmez. Ayrıca Allah Teâlâ Hz. Peygamber’i bu ayetleri insanlara tebliğ etmekle görevlendirmiş ve o da bunları onlara tebliğ ediyordu. Peki, Resûlullah insanlara Allah’ın iradesini, dilemesini, iznini, kudretini, gücünü anlatırken aynı zamanda da Allah’ın iradesini, dilemesini, iznini unutmaması mümkün müdür? Dolayısıyla ayetteki muhatap Hz. Peygamber olabilir, ancak maksat başka bir kimsedir. Bu konu atasözlerimizde şöyle anlatılmaktadır: “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla.” Veya direk olarak muhatap başka bir insan veya müslümandır. Böyle olması çok normal ve mantıklıdır. Çünkü bir insan veya bir müslüman Allah’ın iradesini, iznini, dilemesini Hz. Peygamber gibi bilmeyebilir, dolayısıyla da önemsemeyebilir.

Fahreddîn Râzî’nin rivayetine göre Hz. Peygamber “Yarın haber vereceğim” diye söz vermiş, ancak sözünü günlerce tutamamıştı.¹⁶³¹ Sözünü tutamamasının nedeni ne olursa olsun, bu sözünden ve vaadinden caymaktır. Bu ise en büyük günahlardan biridir. Hatta münafıkların da özelliklerinden biridir. Nitekim bizzat Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “**Dört haslet vardır; kimde bu hasletler bulunursa o kimse halis münafıktır. Kimde de bunlardan biri bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendinde nifaktan bir haslet var demektir: Emanet edilince hıyanet eder, konuşunca yalan söyler, söz verince sözünde durmaz, husumet edince haddi aşar.**”¹⁶³² Sözünde durmadığı için Resûlullah münafıkların özelliklerinden birine mi sahipti? Kesinlikle Peygamber Efendimiz her türlü günahattan ve isyandan masumdu. Nüzul sebebinde anlatılan yanlışlardan da beriydi. Dolayısıyla rivayetin sahih olmadığı daha da güçlenmektedir. Ayrıca ayetlerde “Ey Peygamber! Ey Nebi! Ey Resu!” gibi bir kelime de yoktur, dolayısıyla Peygamber Efendimize hitap edildiği ispat edilemez. Daha önceki ayetlerde de açıklandığı gibi “Sen, sana, senin...” gibi zamirlerin ise her zaman Peygamberimize yönelik olmadığı ispat edilmişti.

¹⁶²⁸ Tekvir 81/29.

¹⁶²⁹ İnsan 76/30.

¹⁶³⁰ Maide 5/17.

¹⁶³¹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 21/450.

¹⁶³² Buhârî, “İmân”, 24 (No. 33).

2.9.2. Şia

Tûsî'ye göre hitap Hz. Peygamber'edir, ancak kastedilen kişiler bütün mükelleflerdir.¹⁶³³ Mekârim Şîrâzî'ye göre de hitap Hz. Peygamber'edir, ancak kastedilen kişiler bütün insanlardır.¹⁶³⁴ Bazılarına göre Allah'ı zikretmekten ve anmaktan maksat, söylenen söz üzerinde uzun bir süre geçmiş olsa bile sadece ayette sözü geçen "İnşallah" istisnası veya belirli bir kusurdan duyulan pişmanlık üzerinde yapılacak olan özel bir istiğfardır... Ancak Tabâtabâî'ye göre bütün bunlar doğru olmayan yorumlardır.¹⁶³⁵ Zira kâinatta var olup fiili veya etkisi olan ve faktör, sebep, etkin gerekçe diye adlandırılan hiçbir şey sebepliğinde bağımsız, fiilinde ve etkisinde Allah Teâlâ'dan müstağni değildir. Hiçbir şey Allah'ın yapmasını ve etkilemesini dilediğinden başka bir fiil ve etki ortaya koyamaz. Yani her şey sadece Allah'ın kendisini muktedir kıldığı ve kendisine yönelik gücünü ortadan kaldırmadığı bir şeyi yapabilir. Diğer bir tabirle bir şeyin sebep olması Allah'ın o fiile ve yetkiye ulaşmanın yolunu kolaylaştırması ileldir. Allah Teâlâ'nın izin vermesi ile de denibilir. Çünkü bir şeye izin vermek demek, o şeyi muktedir kılmak ve önündeki engelleri kaldırmak demektir. Her iş yapanın işinin Allah'ın iznine dayandığını vurgulayan birçok ayet vardır. Örneğin şöyle buyrulmaktadır: **"Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız Allah'ın izni ileldir."**¹⁶³⁶ Hakeza şöyle buyrulmaktadır: **"Başınıza gelen her musibet mutlaka Allah'ın izni ileldir."**¹⁶³⁷ Hakeza şöyle buyrulmaktadır: **"Temiz ve hoş memleketin bitkisi, Allah'ın izni ile (bol) çıkar."**¹⁶³⁸ Hakeza şöyle buyrulmaktadır: **"Allah'ın izni olmaksızın hiçbir kimse ölmez."**¹⁶³⁹ Hakeza şöyle buyrulmaktadır: **"Allah'ın izni olmadıkça hiç kimse iman etmez."**¹⁶⁴⁰ Hakeza şöyle buyrulmaktadır: **"Biz hiçbir Resûlü, Allah'ın izniyle itaat edilmesinin dışında (bir amaçla) göndermedik."**¹⁶⁴¹ Bu konuda Kur'ân-ı Kerim'de birçok ayet bulunmaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in bütün bu ayetlerdeki ve diğer ayetlerdeki Allah'ın izniyle ilgili tekitleri unutup "İnşallah" demeden bir söz vermesi mümkün değildir. Bu bakımdan üzerinde durulan ayetlerden şöyle anlaşılmaktadır: Hitap Hz. Peygamber'edir, ancak maksat başka bir kimsedir. Nitekim bu durum Arapların bir atasözünde "(Oğlum)

¹⁶³³ Tûsî, *et-Tibyân*, 7/28.

¹⁶³⁴ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 12/390.

¹⁶³⁵ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 18/396.

¹⁶³⁶ Haşr 59/5.

¹⁶³⁷ Teğabun 64/11.

¹⁶³⁸ Araf 7/58.

¹⁶³⁹ Âl-i İmran 3/145.

¹⁶⁴⁰ Yunus 10/100.

¹⁶⁴¹ Nisa 4/64.

sana söylüyorum, komşu sen duy” diye geçmektedir. Farsların atasözünde ise “Kapı sana söylüyorum, duvar sen dinle” diye söylenmektedir.

Diğer taraftan **“Unuttuğun zaman Rabbini zikret...”** ayetinde şart edatı bulunmaktadır ve o da “Zaman” kelimesidir. Yani unutma henüz gerçekleşmemiş ve zaman şartına bağlanmıştır. Çünkü **“İzâ”** zaman edatı gelecekle ilgili bir zaman şartıdır. Eğer Hz. Peygamber bu ayetler inmeden önce **“İnşallah”** demeyi unutmuş olsaydı **“İz”** zaman edatıyla bildirilmesi ve “Bir zaman unutmuştun” anlamına gelen cümle söylenmesi gerekiyordu. Zira **“İz”** zaman şartı geçmişe yönelik bir zaman şartıdır, geleceğe yönelik değil. Ancak apaçık bir şekilde görüldüğü gibi **“İza”** kullanılmış ve bu zaman edatı kesinlikle geleceğe yöneliktir. Ayrıca Hz. Peygamber’in her hangi bir konuda “Yarın yapacağım” diye söyleyip de sözünü yerine getirmeseydi yalan olarak addedilirdi. Yalan ise en büyük günahlardan biridir. Nitekim bizzat Hz. Peygamber’e “Mümin bir kimse yalan söyler mi?” diye sorulunca şöyle buyurmuştur: **“Hayır, bir kimse yalan söylediği zaman, Allah’a ve ahiret gününe iman etmez.”**¹⁶⁴² Eğer Hz. Peygamber’in yalan söylediği kabul edilseydi eminliği ve güvenilirliği yok olacaktı. Çünkü sözüne itibar olmayan, bazı sözleri yalan olan ve sözünde duramayan bir insana güven olmaz. Dolayısıyla Allah’ın dinine de güven kalmazdı. Zira hangi konularda doğru ve hangi konularda da yalan söylediği belli olmayacaktı. Hâlbuki peygamberlerin “Emin/Güvenilir Oluşları” başlığı altında da açıklandığı gibi, onların en büyük özelliklerinden biri emin ve güvenilir olmalarıdır. Mekkeli kâfirler ve müşrikler, hayatı boyunca Hz. Peygamber’in bir kere bile olsun yalan söylediğine şahit olmamışlardı. Eğer nüzul sebebinde anlatılan şeyler doğru olsaydı, bunu ağızlarında sakız yapar sürekli söylerlerdi. Aksine düşman olmalarına ve onu öldürmek istemelerine karşın bizzat kendileri ona **“Muhammedu’l-Emin”** lakabını takmışlardı. Bu yüzden asla Hz. Peygamber’i gerçek anlamda yalancılıkla suçlayamıyorlardı. Nitekim bu konu Kur’ân-ı Kerim’de teyit edilmekte ve şöyle buyrulmaktadır: **“Kesinlikle onlar seni yalanlamıyorlar, ancak zalimler Allah’ın ayetlerini inkâr ediyorlar.”**¹⁶⁴³ Hz. Ali bu ayetle ilgili olarak şöyle nakletmiştir: “Ebucehil bir gün Hz. Peygamber’e ‘Biz seni yalanlamıyoruz, ancak senin getirdiğin şeyi yalanlıyoruz’ dedi.”¹⁶⁴⁴

2.9.3. Mu’tezile

Zemahşeri’ye göre Mekkeliler Hz. Peygamber’e ruh, Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn hakkında soru sormuşlardı. Hz. Peygamber “Yarın gelin haberlerini size

¹⁶⁴² Muttakî Hindî, *Kenzu’l-Ummâl*, 3/874.

¹⁶⁴³ Enam 6/33.

¹⁶⁴⁴ Tirmizî, “Tefsîr”, 7 (No. 3064).

vereyim” demişti ve istisna etmemişti. Bundan dolayı vahiy günlerce gecikti. Bu yüzden Mekkeliler onu yalanladılar.¹⁶⁴⁵ Cessas’a göre mezkur ayetin iniş sebebi aynıdır.¹⁶⁴⁶ Hatta Cessas’a göre bir kimse her hangi bir söz verdiği zaman “İnşallah” diye söylemezse ve ardından sözünü yerine getiremezse yalancı olmaktadır.¹⁶⁴⁷ Ancak Kâdî Abdulcebbâr’a göre ise ayet, Hz. Peygamber’i ve ümmetini eğitmeye yöneliktir.¹⁶⁴⁸ Yani rivayetlerde anlatıldığı gibi Hz. Peygamber hakkında bir olay gerçekleşmemiştir. Henüz bir şey yaşanmadan Allah Teâlâ hem Peygamberi hem de ümmetini bu ayetlerle eğitmektedir. Kur’ân’da buna benzer birçok örnek vardır. Mesela Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e hitap ederek şirkten uzak durması gerektiğini şöyle buyurmaktadır: **“Eğer şirk koşarsan, kesinlikle amellerin boşa çıkacak ve kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olacaksın.”**¹⁶⁴⁹ Resûlullah hiçbir zaman şirk işlememişti. Ancak bu ve benzeri ayetler onu bilgilendirmeye, yetiştirmeye, eğitmeye yönelik ayetlerdir. Sosyal hayatta da buna benzer birçok konu bulunmaktadır. Mesela bir insan hiçbir zaman trafik kuralını çiğnenemiş ve cezasını almamış olabilir, ancak her yerde “Kırmızı ışıktaki geçme, emniyet kemeri olmadan araç kullanma, hız sınırını aşma...” gibi birçok uyarı bulunmaktadır. Bu tür uyarıların olması herkesin trafik kurallarını çiğnediği anlamına gelmez. Veya bir insana “Sigara kullanma, zehir içme, içki içme, esrar kullanma...” gibi şeyler söylendiği zaman, mutlaka bunları kullandığı anlamına gelmez.

Allah Teâlâ birkaç ayet sonra yine Hz. Peygamber’e hitap ederek şöyle buyurmaktadır: **“Sabah akşam O’nun rızasını isteyerek Rablerine dua edenlerle birlikte sabret. Dünya hayatının (aldatıcı) süsünü isteyerek gözlerini onlardan dönderme. Kalbini bizi zikretmekten gaflete düşürdüğümüz, kendi hevasına uyana ve işinde aşırılığa gidene itaat etme.”**¹⁶⁵⁰ Bu ve benzeri ayetlerin hepsi Hz. Peygamber’i bilgilendirmeye ve eğitmeye yönelik ifadelerdir. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in yarın falanca işi yapacağını haber verdiğinde, yarından önce ölebileceğini veya o fiili yapmasına bir engel çıkabileceğini biliyordu. Bütün bunlar ihtimal dâhilinde olduğu halde, Peygamberimiz “İnşaallah” dememiş olursa, söyleyeceği söz, çoğu kez meydana gelecek şeyin aksine olmuş olurdu. Bu ise, hem peygamberden, hem de onun sözünden insanların soğumasına sebebiyet verirdi. Ama o, “İnşaallah” diyerek, bunları söylerse, böyle bir sakıncadan korunmuş olurdu. Bu böyle olunca da, Peygamber Efendimizin “İnşaallah” demeksizin, herhangi birşeyi

¹⁶⁴⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/715.

¹⁶⁴⁶ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 5/42.

¹⁶⁴⁷ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 5/41.

¹⁶⁴⁸ Kâdî Abdulcebbâr, *Tenzîhu’l-Kur’ân*, 236.

¹⁶⁴⁹ Zümer 39/65.

¹⁶⁵⁰ Kehf 18/28.

vaadetmesi ve yapacağını söylemiş olması uzak bir ihtimaldir. Hz. Peygamber dinî olan ve dinî olmayan konuları, Allah'ın izniyle bilmekte ve Onun izniyle kalbinde tutmaktaydı. Allah Teâlâ bu konuda Peygamberimize garanti vermiş ve şöyle buyurmuştur: **“Biz sana okutacağız ve sen unutmayacaksın.”**¹⁶⁵¹ Bu ayet anlamı ve ifadesi muhkem olan ayetlerdendir. Ayette hiçbir şart ve koşul bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber dinini, inançlarını, amellerini, vazifelerini, görevlerini hiçbir şekilde unutmamıştır.

Netice olarak bazı Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile mensuplarının Hz. Peygamber'in söz verdiğini, ancak sözünü yerine getiremediğini kabul ettikleri görülmüştür. Ancak bazı Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu'tezile mensuplarının da mezkur ayetleri Hz. Peygamber'in ismetine uygun bir şekilde tefsir ettikleri müşahade edilmiştir.

2.10. Şeytanın Vesvese Atması ve Garânîk Olayı

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Senden önce hiçbir Resûl ve nebi göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese atmış olmasın. Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”**¹⁶⁵²

2.10.1. Ehl-i Sünnet

Taberî'nin rivayetine göre bir gün Hz. Peygamber Kureyş müşriklerinin çokça bir araya geldikleri bir toplantı yerinde bulunuyordu. Orada bulunduğu sırada müşrikleri kendisinden uzaklaştıracak herhangi bir ayetin inmesini temenni ediyordu. İşte o sırada Necm suresi indi. Hz. Peygamber onu ve **“Gördünüz mü Lat ve Uzza'yı? Diğer üçüncü olan Menat'ı?”**¹⁶⁵³ ayetlerini okudu. Bu arada şeytan onlar hakkında şu iki sözü araya sokuşturdu. “Bunlar yüce kuğulardır! Bunların yani bu putların şefaathleri umulur.”¹⁶⁵⁴ Hz. Peygamber farkına varmadan bu sözleri söyledi, sonra devam ederek sureyi bitirdi. Sure bitince secdeye vardı. Onunla birlikte orada bulunan herkes secde etti. Bütün müşrikler Hz. Peygamber'in bu sözlerinden memnun oldular ve şöyle dediler: “Biz, Allah'ın dirilten ve öldüren, yaratan ve rızıklandıran olduğunu biliyorduk. Fakat bu ilahlarımız, Allah katında bizim için

¹⁶⁵¹ A'la 87/6.

¹⁶⁵² Hac 22/52.

¹⁶⁵³ Necm 53/19-20.

¹⁶⁵⁴ Bunlar Garânîk diye geçmekte, bu yüzden bu uydurma rivâyet de Garânîk rivâyeti diye meşhur olmuştur.

şefaathçi olacaklardır. Mademki sen onlara da bir paye verdin, artık biz seninle beraberiz.” Akşam olunca Cebrail Hz. Peygamber’in yanına geldi. Necm suresini okutarak onu dinledi. Hz. Peygamber şeytanın sokuşturduğu o iki söze ulaşınca Cebrail “Bunları ben sana getirmedi” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Ben, Allah’a karşı iftirada mı bulundum? Ben, Allah’ın söylemediği bir şeyi mi söyledim?” Ardından Allah Teâlâ şu ayetleri indirdi: **“Onlar, sana vahyettiğimizden başkasını, bize karşı uydurman için, neredeyse seni fitneye düşüreceklerdi. İşte o zaman seni kesinlikle dost edinirlerdi. Eğer biz seni sabitleştirmiş olmasaydık, kesinlikle neredeyse onlara biraz eğilim gösterecektin. İşte o zaman, biz sana, hayatında kat kat, ölümün de kat kat (azabını) tattırırdık; sonra bize karşı bir yardımcı bulamazdın.”**¹⁶⁵⁵ Bundan dolayı Hz. Peygamber devamlı üzüntülü bir halde yaşıyordu. Nihayet şu ayet indi: **“Senden önce hiçbir Resûl ve nebi göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese atmış olmasın. Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”**¹⁶⁵⁶ Hz. Peygamber üzüntüden kurtuldu ve kendisine Allah Teâlâ tarafından gönderilen vahye şeytanın herhangi bir şey katamayacağı bizzat Allah tarafından teminat altına alınmış oldu.¹⁶⁵⁷

Hz. Peygamber hakkında eser yazan Sir William Muir, Reinhart Pieter Anne Dozy, Régis Blachère, Theodor Nöldeke, W. Montgomery Watt gibi şarkiyatçılar, Kur’ân-ı Kerîm’in vahiy ürünü oluşu ve Hz. Muhammed’in nübüvveti konusunda sahip oldukları menfî kanaati pekiştirmek amacıyla yukarıda nakledilen ve “Garânîk” diye meşhur olan rivayet türlerine fevkalâde önem vermişler ve bunun doğru olduğunu kanıtlama yolunda hayli çaba sarfetmişlerdir... Hindistan asıllı İngiliz yazar Selman Rüşdi de, Batılı müelliflerin eserlerinden ilham alarak yazdığı *The Satanic Verses* (London 1988) adlı romanının bir bölümünde (s. 112-126) garânîk rivayetlerini ele almış ve tarihî gerçekler açısından olduğu kadar edebî açıdan da bir değer taşımadığı kabul edilen kitabında Hz. Resûl-i Ekrem’i ve temiz eşlerini karalamak istemiştir.¹⁶⁵⁸ Ancak Garânîk rivayetinin uydurma bir rivayet olduğu çok açık ve nettir. Çünkü üzerinde durduğumuz ayet Hz. Peygamber’in açık ve net bir şekilde masum olduğunu, şeytanın hiçbir şekilde ona müdahale edemeyeceğini, Allah’ın şeytanın yapmak isteği şeylerin önünü aldığını söylemekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Allah, şeytanın vesvesesini giderir.”** Ancak ne kadar ilginç ve şaşırtıcıdır ki rivayette bu ifadenin tam tersi söylenmekte, şeytanın vesvese vererek

¹⁶⁵⁵ İsra 17/73-75.

¹⁶⁵⁶ Hac 22/52.

¹⁶⁵⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 17/131.

¹⁶⁵⁸ Cerrahoğlu, İsmail, “*Garânîk*” *DİA*, 13/361-366.

Hiz. Peygamber'e bir takım sözler ilga ettiğini ve onları insanlara vahiy olarak okuduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla bu ifadeler ayet ile taban tabana çelişmektedir.

Ayrıca şeytan vesvese dâhil peygamberler üzerinde hiçbir gücünün ve etkisinin olmadığını açıkça itiraf etmekte ve şöyle söylemektedir: **“Rabbim! Beni azdırdığım şeyden dolayı, kesinlikle yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini azdıracağım. Ancak onlardan Senin ihlâslı kılınmış kulların hariç.”**¹⁶⁵⁹ Peygamberimiz ihlâslı kılınmış bir kul değil miydi? Eğer Hiz. Peygamber ihlâslı kılınmış bir kul değilse peki kimdir? Hakeza şeytan şöyle itiraf etmektedir: **“Andolsun Senin izzetine ki onların hepsini azdıracağım, Ancak onlardan Senin ihlâslı kılınmış kulların hariç.”**¹⁶⁶⁰ Peki, bu ayette sözü edilen ihlâslı kullar kimlerdir? Acaba onların içinde Efendimiz yok mu? Kesinlikle Peygamber Efendimiz ihlâslı kullardandı ve hatta onların en üstünüydü. Bu konuda şek ve şüphe yoktur. Hakeza bizzat Allah Teâlâ şeytana hitap ederek şöyle buyurmaktadır: **“Bana ait müstakim yol işte budur. Kesinlikle benim kullarım üzerinde senin hiçbir gücün yoktur...”**¹⁶⁶¹ Görüldüğü gibi Allah Teâlâ, şeytanın, kendisinin özel kulları yani peygamberleri üzerinde hiçbir gücünün ve etkisinin olamayacağını ifade etmektedir. Peki, âlemlerin rabbi olan Allah'ın sözüne mi inanmak gerekir yoksa uydurma bir rivayete mi?

Nitekim İmam Ebû Hanîfe'ye göre Hiz. Peygamber'in kendisinden bir şey uydurması ve hak olmayan şeyleri söylemesi mümkün değildir.¹⁶⁶² İmam Mâturîdî'ye göre bazıları Garânîk rivayetini nakletmişlerdir. Ancak Hiz. Peygamber'in böyle bir şey söylemesi veya zikredilen şeyleri diliyle ifade etmesi olanaksızdır.¹⁶⁶³ Zira Resûlullah'ın bu tür sözleri söylemesi Allah hakkında bir uydurma olur ve Allah Teâlâ Hiz. Muhammed'in her hangi bir uydurma yapması durumunda kesinlikle cezalandırılacağını, peygamberliğinin alınacağını, ardından da öldürölüp azabın içine gönderileceğini şu şekilde buyurmaktadır: **“Eğer o, bize karşı bazı sözleri uydurup söylemiş olsaydı, kesinlikle onun sağ elini (bütün güç ve kudretini) çekip alırdık. Sonra kesinlikle onun şah damarını keserdik.”**¹⁶⁶⁴ Eğer Hiz. Peygamber'in Garânîk rivayetindeki sözleri söylemesi caiz olsaydı, Allah Teâlâ hakkında yalan söylemesi de caiz bir hale gelirdi. Dolayısıyla insanlar onun söylediği sözlerde ve verdiği hükümlerde şüphe etmeye ve tereddüte düşmeye hak

¹⁶⁵⁹ Hicr 15/39-42

¹⁶⁶⁰ Sad 38/82-83.

¹⁶⁶¹ Hicr 15/39-42

¹⁶⁶² Ebû Hanîfe, *İmam-ı Azam'ın Beş Eşeri*, 27.

¹⁶⁶³ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 9/425.

¹⁶⁶⁴ Hakka 69/44-46.

kazanmış olurlardı. Oysa Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Hayır, Rabbine andolsun ki, aralarında çekiştikleri şeylerde, seni hakem yapmadıkları, sonra senin verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymadıkları ve tam bir teslimiyetle teslim olmadıkları sürece, iman etmiş olmazlar.”**¹⁶⁶⁵ Hz. Peygamber’in sözlerine ve hükümlerine inanmamak küfürdür. İşte bundan dolayı Garânîk rivayetinin hurafe olduğu anlaşılmaktadır. Hakeza yine bazı uydurma rivayetlere göre şeytan Cebrail’in şeklinde gelmiş, o sözleri söylemiş, Hz. Peygamber de Cebrail sanarak sözleri ayet sanmış, sonra insanlara okumuş, akşam Cebrail gelmiş ve yanlışını düzeltmiştir. Peki, Cebrail’in sonraki gelişinde Hz. Peygamber onun melek olduğunu nasıl anladı? Diğer taraftan şeytanın melek olmadığını nasıl anlamadı? Eğer Garânîk rivayeti kabul edilirse İslam dininin tamamı sorgulanmaya ve reddelilmeye başlanır. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in düşmanlarının böyle büyük bir iftira ile İslam’ın temellerini sarsmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Fahreddîn Râzî’ye göre ayetle ilgili olarak birçok tefsirci Garânîk rivayetini nakletmişlerdir. Ancak araştırma ehli şöyle söylemiştir: “Kesinlikle bu rivayet batıl ve uydurmadır.” Ardından da bu rivayetin batıl ve uydurma oluşu konusunda Kur’ân’dan, sünnetten ve akıldan birçok deliller sunmuşlardır.¹⁶⁶⁶ Örneğin Hz. Peygamber’in Allah tarafından kendisine vahiy edilen ve vahye uygun olan şeyden başkasını söylemesi olanaksızdır. Çünkü bizzat Allah Teâlâ onun hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Bizimle buluşmayı ummayan kişiler derler ki: ‘Bundan başka bir Kur’ân getir veya bunu değiştir.’ De ki: ‘Kendimden bir şey uydurarak onu değiştirmem bana yakışmaz. Ben, bana vahiy olunan şeyden başkasına tabi olmam.’”**¹⁶⁶⁷ Hakeza Allah Teâlâ Hz. Peygamber’in kendisinin nefsinden ya da başkasının nefsinden veya şeytanın nefsinden konuşmadığını kesin olarak şöyle buyurmaktadır: **“O heva’dan konuşmaz. O vahiy edilen vahyin dışında bir şey değildir.”**¹⁶⁶⁸ Arapça orijinal metinde “el-Hevâ” diye geçmekte, dolayısıyla her türlü heva ve hevesi içine almaktadır. Bu bakımdan eğer Resûlullah’ın Garânîk rivayetindeki sözleri söylediği kabul edilirse, hâşâ, Allah Teâlâ’nın yanlış veya yalan söylediği de kabul edilmiş olacaktır.¹⁶⁶⁹ Hakeza Allah Teâlâ Hz. Peygamber’in hiçbir şekilde batıl inançlara meyletmeye dahi yaklaşmadığını şu şekilde buyurmaktadır: **“Eğer biz seni sabitleştirmiş olmasaydık, kesinlikle neredeyse onlara biraz**

¹⁶⁶⁵ Nisa 4/65.

¹⁶⁶⁶ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 23/237.

¹⁶⁶⁷ Yunus 10/15.

¹⁶⁶⁸ Necm 53/3-4.

¹⁶⁶⁹ Necm suresinin başlarında Hz. Peygamber’in ismeti ve günahsızlığıyla ilgili çok açık ve net ifadeler bulunmaktadır. Daha fazla bilgi için oraya başvurulması istirham edilir.

eğilim gösterecektin.”¹⁶⁷⁰ “Levlâ” kelimesi başka bir şeyin bulunmaması sebebiyle herhangi bir şeyin vücut bulmadığını ifade eder. Bundan dolayı, bu ifade, bu azıcık meylin dahi bulunmadığına delâlet eder. Hakeza Muhammed b. İshak b. Huzeymeden rivayet edildiğine göre, ona Garânîk olayı sorulduğunda o “Bu, zındıkların bir uydurmasıdır” dedi ve bu hususta bir kitap yazdı. Ebu Bekir Ahmed b. Hüseyin Beyhakî ise “Böyle bir olay, nakil cihetinden sabit ve kesin değildir”¹⁶⁷¹ demiş, sonra da bu hadisenin ravileri hakkında konuşmaya başlayarak onların eleştirilmiş ve kınanmış kimseler olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber’in putlara saygı duyduğunu ve onları övdüğünü kabul etmek, onun bir anlık da olsa müşrik olduğunu kabul etmek demektir. Halkubi Allah Teâlâ Resûlullah’ın hiçbir şekilde müşrik olmadığını ve şirk koşsaydı her şeyinin boşuna gideceğini şu şekilde buyurmaktadır: **“Eğer şirk koşarsan, kesinlikle amellerin boşa çıkacak.”**¹⁶⁷²

Mevdûdî’ye göre olayın gerçek yüzü şöyledir: Hz. Peygamber Necm suresini okumuş ve sonunda secde etmiştir. Bunun üzerine tüm dinleyenler, müslüman olsun müşrik olsun, secdeye kapanmışlardır. Olay budur ve bunda bir gariplik de yoktur. Hz. Peygamber çok veciz olan Kur’ân’dan şiddetli bir bölümü etkileyici bir şekilde okuyordu. Doğal olarak bu durum duygusal bir etki yarattı ve dinleyenler ister istemez onunla birlikte secdeye kapandılar. Ancak Hz. Peygamber’in müşriklerin putlarını yücelttiği şeklindeki hikâyeye gelince, Kureyşliler bunu, “yenilgi”lerini gizlemek için uydurmuş olmalı. Herhalde içlerinden birileri öteki kimselere bu yenilgiyi şöyle diyerek açıklamaya çalışmış olmalı: “Biz Muhammed’in bizim putlarımızı yücelttiğini duyduk. Bu nedenle onunla birlikte biz de secdeye kapandık.”¹⁶⁷³

Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri kitabının yazarlarına göre peygamberlerin getirdikleri bir idealizm, bir mefkûre ve bir fikrî çaba (ümmiye) ürünü değildir; peygamberin günahsızlığı (ismet) ve kesin bilgi sahibi oluşu vahiy almasından kaynaklanır. Bir kimse peygamber bile olsa beşer sıfatıyla bir şeyi düşünüp arzuladığında şeytan ona gerçek olmayan şeyler katmaya çalışır. Ancak Allah onu engeller.¹⁶⁷⁴ Ayrıca Garânîk rivayeti, İslâmî literatürde geniş incelemelere konu olduğu gibi, özellikle Hz. Peygamber hakkında kitap yazan birçok şarkiyatçı tarafından, Kur’ân-ı Kerîm’i tenkit etmek için bir malzeme olarak kullanılmıştır. Ancak bu konuda yapılan bilimsel incelemeler bu rivayetin sağlam olmadığını, bazı sahih hadis kaynaklarında Necm sûresinin nüzûlünün ardından müşriklerin secde

¹⁶⁷⁰ İsra 17/74.

¹⁶⁷¹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 23/237.

¹⁶⁷² Zümer 39/65.

¹⁶⁷³ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 3/383.

¹⁶⁷⁴ Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, 3/744.

ettiklerinin belirtilmesinin ise başka sebeplerle izah edilebileceğini ortaya koymuştur. Nitekim birçok ünlü şarkiyatçı da bu hikâyenin tarihî bir değer taşımadığını ve asılsız olduğunu kabul etmiştir. İslâm inançları açısından bakıldığında da bu rivayetin içeriğini Hz. Muhammed'in peygamberliği süresince izlediği genel tebliğ çizgisi, tevhid konusundaki tavizsiz titizliği ve duyarlılığı, ayrıca vahyi alıp tebliğ etmedeki korunmuşluğu ilkesiyle bağdaştırmak mümkün değildir. Öte yandan aşağıda açıklanacak olan 26-28. âyetler de böyle bir ihtimali ortadan kaldırmakta, putlar bir yana, Allah izin verip razı olmadıkça meleklerin bile şefaatlerinin faydası olmayacağını bildirmektedir.¹⁶⁷⁵

2.10.2. Şia

Şerif Murtaza'ya göre Garânîk rivayeti ve muhtevası hurafeden başka bir şey değildir.¹⁶⁷⁶ Tabersî'ye göre Garânîk rivayeti hadis ehli tarafından eleştirilmiş, zayıf kabul edilmiş ve reddedilmiştir. Diğer taraftan Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in her türlü günahtan münezzehe olduğunu birçok ayette de açıkça beyan etmiştir.¹⁶⁷⁷ Mekârim Şîrâzî'ye göre gerçi İslam düşmanları mezkûr ayetle ilgili olarak Garânîk rivayetini kullanarak Hz. Peygamber'in şahsiyetini ve inançlarını zayıf göstermek için çok çırpınmışlardır, ancak birçok kanıt mezkûr rivayeti şeytan sıfatlı kişilerin Kur'ân-ı Kerimi ve Resûlullah'ın sözlerini itibarsız göstermek için uydurduklarını belirtmektedir.¹⁶⁷⁸ Örneğin Necm suresinin inişi, ardından Hz. Peygamber'in ve sahâbîlerin hep birlikte secde etmeleriyle ilgili olarak birçok hadis nakledilmiştir. Ancak bu hadislerin hiçbirinde Garânîk olayı geçmemektedir. Bu durum, bu olayın, sahâbîlerin vefatlarından sonra eklendiğini göstermektedir. Ayrıca Necm suresinin baş tarafı Garânîk hurafesini tamamen iptal etmektedir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“O heva'dan konuşmaz. O vahiy edilen vahyin dışında bir şey değildir.”**¹⁶⁷⁹ Suresinin baş tarafında açıkça böyle ilan ettikten sonra şeytanın Hz. Peygamber'e müdahale etmesi ve ona şirk sözlerini ilga etmesi mümkün müdür?

Diğer taraftan Necm suresinde putların adı anıldıktan sonra, onlar ve onlara inananlar şiddetle eleştirilmekte ve şöyle buyrulmaktadır: **“Onlar, sizin ve babalarınızın isimlendirdiğiniz isimlerin dışında bir şey değildirler. Allah onlar hakkında bir kanıt indirmemiştir. Onlar, zan ve nefislerin arzu ettiği şeyler dışında bir şeye tabi olmuyorlar. Oysa kesinlikle Rablerinden onlara hidayet**

¹⁶⁷⁵ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 5/169.

¹⁶⁷⁶ Şerif Murtezâ, *Tenzihu'l-Enbiyâ*, 107.

¹⁶⁷⁷ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 7/145.

¹⁶⁷⁸ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 14/141.

¹⁶⁷⁹ Necm 53/3-4.

gelmiştir.”¹⁶⁸⁰ Peki, putlar ve onlara inananlar bu şekilde şiddetle eleştirilmeden önce nasıl övülmüş olabilirler? Allah Teâlâ Kur’ân’ı her türlü tahriften, bozulmadan, eksilmeden, artmadan koruyacağını açıkça ifade etmekte ve şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle Zikri (Kur’ân’ı) biz indirdik biz ve kesinlikle onun koruyucuları biziz biz.”¹⁶⁸¹** Peki, mezkûr uydurma rivayeti onaylamak Allah’ın aciz kaldığını onaylamak anlamına gelmez mi? Hz. Peygamber’in en büyük sloganı **“Lâ ilâhe illallâh/Allah’tan başka ilah yoktur”** idi. Sözleriyle, amelleriyle ve tavırlarıyla da bunu ispat etmişti. Hiçbir şekilde şirk ehline taviz vermiyordu. Peki, en büyük sloganını ve inancını bir kenara bırakıp da nasıl şirk içiren mezkûr sözleri söylemiş olabilir?

Hüseyinî’ye göre Hz. Peygamber aklî ve naklî ölçülere göre ömrünün başından sonuna kadar her türlü hatadan, günahattan, nisyandan ve isyandan masum olmak zorundadır. Çünkü o ulûhiyet kanunlarının taşıyıcısı, rububiyet sırlarının bekçisi, ilahî vahyin emini, Allah’ın emirlerinin ve yasaklarının açıklayıcıdır. Dolayısıyla Garânîk rivayeti Hz. Peygamber’in ismet makamıyla çelişmektedir. Tamamen yalan ve iftiradan oluşmaktadır.¹⁶⁸² Zira Allah Teâlâ her peygamberini özel bir şekilde korumakta idi. Hz. Peygamber de böyle idi. Onun önüne, arkasına, sağına, soluna muhafız melekler yerleştirmişti. Bu şekilde Allah’tan gelen vahyi eksiksiz bir şekilde ve şeytanların müdahalesinden etkilenmeden insanlara ulaştırıyordu. Bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“(Allah) gaybı bilir. Gaybını hiçbir kimseye izhar etmez. Ancak Resûl (cins’in)den razı olduğu kişiler müstesna. Kesinlikle O onun önüne ve arkasına gözetleyiciler koyar.”¹⁶⁸³** Hz. Peygamber putpurestlerle asla uzlaşmanın ve barışın mümkün olmadığı bir mücadele içinde ömrünü tamamlamıştı. Hatta onu açlıkla, susuzlukla, sürgünle, ölümle tehdit ettikleri zaman bile hiçbir şekilde uzlaşmaya yaklaşmamış ve şöyle söylemişti: **“Ey Kâfirler! Ben sizin ibadet ettiğiniz şeylere ibadet etmem... Sizin dininiz size benim dinim banadır.”¹⁶⁸⁴** Resûlullah putperestlik hakkında bu ve buna benzer açık ifadeler kullandıktan sonra nasıl olur da mezkûr sözleri söylemiş olabilir?

Diğer taraftan eğer Garânîk olayı kabul edilirse peygamberlik görevi yanlış yapılmış, Kur’ân’a şeytanın sözü eklenmiş, Allah’a iftira atılmış olur. Hâlbuki Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Ey Resûl! Rabbinden sana indirilen şeyi tebliğ et. Eğer yapmazsan O’nun peygamberliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan ismetle koruyacaktır. Allah kâfirler topluluğunu hidayete**

¹⁶⁸⁰ Necm 53/19.

¹⁶⁸¹ Hicr 15/9.

¹⁶⁸² Hüseyinî, *Tefsîr-i İsnâ Aşerî*, 9/76.

¹⁶⁸³ Cin 72/26-27.

¹⁶⁸⁴ Kafirun 109/1-6.

erdirmez.”¹⁶⁸⁵ Bu açıdan bu ayetin bir manası kalmazdı, çünkü vahyi eksiltmek ile onu artırmak ve ona ilavede bulunmak arasında bir fark bulunmamaktadır. Eğer Garânîk olayı kabul edilirse o zaman Hz. Peygamber’in şeriatına dair güven ortadan kalkar. Herbir ayet, hüküm, kanun, sünnet hususunda da böylesi bir ihtimalin geçerli olabileceği ortaya çıkar. Müşriklerin Hz. Peygamber’e düşmanlıkları öylesine ileri bir dereceye varmıştı ki, işin aslını araştırıp emin olmaksızın sırf bir cümleyi işitmiş olmakla yetineceklerini kabul etmek de mümkün değildir. Bundan dolayı müşrikler nezdinde, Resûlullah’ın kendilerine muvafakat ettiği dahi henüz anlaşılmamışken, nasıl olur da Peygamberimizin kendilerinin ilahlarını ululadığında ittifak etmiş ve böylece de secdeye kapanmış olabilirler?

2.10.1. Mu'tezile

Zemahşerî’ye göre Hz. Peygamber’e şeytan vesvese vermişti. Yanlışlıkla ve bilmeden “Bunlar yüce kuğulardır! Bunların yani bu putların şefaatleri umulur” diye söyledi. Ancak Hz. Peygamber bunu anlamadı. Nihayet ona ismet hatırlattı ve onu uyardı. Bazıları da Cebrail’in uyardığını söylemişlerdir.¹⁶⁸⁶ Zemahşerî’nin bu konuya gerekli ehemmiyeti göstermediği ve Garânîk olayını sıradan bir hadise olarak gördüğü müşâhâde edilmekte hatta kabul ettiği anlaşılmaktadır. Açıklamasının sonunda Hz. Peygamber’in ismetinden söz etmiş, ancak mezkûr olayı kabul ettikten sonra onun ismetini zikretmenin bir manası kalmamaktadır. Buna karşın Kâdî Abdulcebbar’a göre Garânîk olayının ve benzeri şeylerin aslı yoktur. Bu tür şeyler kâfirlerin desiselerinden başka bir şey değildir.¹⁶⁸⁷ Hakeza İbn Ebi’l-Hadîd’e de göre şeytanın Hz. Peygamber’e vesvese vermesi, Hz. Peygamber’in onun vesvesesini insanlara ayet olarak söylemesi mümkün değildir. Lakin Hz. Peygamber insanlara Allah’ın ayetlerini okurken, şeytanın müşriklere vesvese vermesi ve onları kandırması mümkündür. Ayrıca Hz. Peygamber’i kınamakla ilgili nakledilen ahbârü’l-âhâd rivayetlerini Mu'tezile mensuplarının geneli reddetmişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ onun kalbini sabitleştirdiğini,¹⁶⁸⁸ onun unutmasını engellediğini,¹⁶⁸⁹ din hakkında hiçbir sözü uydurmadığını¹⁶⁹⁰ haber vermiştir.¹⁶⁹¹ Cessas’a göre de Hz. Peygamber’in Garânîk ile ilgili sözleri söylemiş olması olanaksızdır.¹⁶⁹²

¹⁶⁸⁵ Maide 5/67.

¹⁶⁸⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/164.

¹⁶⁸⁷ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhu'l-Kur'ân*, 274.

¹⁶⁸⁸ Furkan 25/32.

¹⁶⁸⁹ Ala 87/6.

¹⁶⁹⁰ Hakka 69/44-46.

¹⁶⁹¹ İbn Ebi’l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 7/20.

¹⁶⁹² Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 5/84.

Dolayısıyla aklî ve naklî kanıtlardan dolayı Hz. Peygamber’in böyle bir hata yapması olanaksızdır. Hakeza aynı ayetin içinde Kur’ân-ı Kerim açık ve net bir şekilde şöyle buyurmaktadır: **“Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”**¹⁶⁹³ Anlaşılan o ki şeytan peygamberlere de vesvese vermektedir, ancak vesvese hedefine ulaşmadan önce Allah onu yok etmektedir. Örneğin bir ok atıcısı düşünelim. Okunu yayına koyup fırlatmaktadır. Ancak ok hedefe varmadan önce düşürülmekte ve hiçbir şekilde hedefe zarar verememektedir. Bunu ise bizzat Allah Teâlâ söylemektedir. Sonuç olarak Ehl-i Sünnet ve Mu’tazile mensuplarının ezici bir çoğunluğuna ve bütün Şia mensuplarına göre, Garânîk rivayeti uydurmadır, bu yüzden Peygamber Efendimiz hiçbir şekilde hiçbir zaman şeytanın vesveselerinden aldanmamış, yanlış yapmamış ve günah işlememiştir.

2.11. Zeyd’in Boşadığı Kadınla Evlenmesi

Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e şöyle buyurmaktadır: **“Bir zaman sen, Allah’ın kendisine nimet verdiği ve senin de kendisine nimet verdiğin kişiye ‘Eşini yanında tut ve takvalı olup Allah’tan kork’ diyordun; insanlardan korkarak Allah’ın açığa çıkaracağı şeyi kendi nefsinde gizliyordun; oysa Allah, kendisinden korkmana daha layıktır. Artık Zeyd, ondan ilişkisini kesince, biz onu seninle evlendirdik ki böylelikle evlatlıklarının kendilerinden ilişkilerini kestikleri (ve kadınlarını boşadıkları) zaman, onlarla evlenme konusunda müminler üzerine bir güçlük olmasın. Allah’ın emri yerine getirilmiştir.”**¹⁶⁹⁴

2.11.1. Ehl-i Sünnet

Taberî’nin rivayetine göre Hz. Peygamber Zeyd yokken onun evine gitmişti. Kapısında dururken Zeyd’in karısı Zeyneb bint Cahş’i başörtüsüz bir şekilde görmüş ve Zeyd’in nikâhı altında bulunduğu sırada onu beğenmişti. O, Zeyd’in onu boşayıp kendisi onunla evlenmeyi çok istedi. Diğer taraftan Zeyd Zeyneb’den ayrılmayı haber verip de kaba sözlerinden, verdiği emirlerine karşı gelmesinden, diliyle kendisine eziyet verip ona karşı büyüklenmesinden şikâyetle bulununca, Hz. Peygamber ona **“Eşini yanında tut ve takvalı olup Allah’tan kork”** demişti. Hâlbuki içten içe de Zeyd’in onu boşamasını istiyordu. İşte nefsinde gizlediği şey bu idi...¹⁶⁹⁵ Fahrreddîn Râzî göre de Hz. Peygamber’in Zeyneb ile evlenmek istiyor,

¹⁶⁹³ Hac 22/52.

¹⁶⁹⁴ Ahzab 33/37.

¹⁶⁹⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 22/10.

bunu kalbinde gizliyor ve açıklamıyordu.¹⁶⁹⁶ Ancak Mâturîdî’ye göre bu çok uzak bir ihtimahlidir, hatta olanaksızdır. Çünkü Hz. Peygamber’in bir taraftan Zeyd’e **“Eşini yanında tut ve takvalı olup Allah’tan kork”** diye söylemesi, diğer taraftan da “Zeyd keşke karısını boşasaydı da onunla evlenseydim” diye içinde gizlemesi imkânsızdır.¹⁶⁹⁷ Dolayısıyla yukarıda geçen rivayet ve bu içerikteki rivayetler Hz. Peygamber’e atılmış en büyük iftiralarından biridir. Bu tür rivayetlerin sahih olması imkânsızdır. Çünkü ayetlerin zahirinde Hz. Peygamber’in Zeyneb’in güzelliğini gördüğünü, ondan hoşlandığını, ona âşık olduğunu, içinde bu aşkı sakladığını belirten veya ima eden en ufak bir kanıt yoktur. Eğer böyle bir şey olsaydı kesinlikle Allah Teâlâ bunu açıklardı. Ayrıca Zeyneb Hz. Peygamber’in halasının kızıydı. Dolayısıyla birbirlerini küçük yaştan itibaren tanıyorlardı. Eğer Resûlullah ona âşık olacak olsaydı genç yaşlarında iken âşık olur ve evlenmek isteseydi de hiçbir zorluk görmeden çok rahat bir şekilde evlenirdi. Ancak rivayetlere göre adeta Hz. Peygamber Zeyneb’i yeni görmüş, güzelliğinden etkilenmiş, âşık olmuş gibidir. Bu durum da bu tür rivayetlerin sahih olmadığını göstermektedir.

Diğer taraftan Peygamber Efendimiz insanların en ahlaklısı ve en takvalısı idi. Allah Teâlâ onun ahlakı hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle sen büyük bir ahlak üzeresin.”**¹⁶⁹⁸ Dolayısıyla rivayetlerde söz edildiği şekliyle Hz. Peygamber’in bir ahlaksızlık yapması ve takvadan uzaklaşması olanaksızdır. Zira başkalarının namuslarına bakmak ve göz dikmek en büyük günahlardan biridir. Gerçek bir Müslüman asla böyle bir şey yapmaz, kaldı ki insanların en namuslusu Peygamber Efendimiz yapmış olsun. Hatta Müslüman olmayan, ancak insani erdemlerini yitirmeyen bir kâfir bile böyle bir şey yapmaz. Bir insanın başka birinin namusuna ve iffetine bakması en ufak ifadeyle göz zinasıdır. Zina ise İslam’ın en büyük günahlarından biridir. Nitekim Hz. Peygamber başkasının namusuna ve iffetine göz diken kişilere lanet etmiştir.¹⁶⁹⁹ Hakeza Allah Teâlâ başkalarının namuslarına gizlice bakan kişileri tehdit edip şöyle buyurmaktadır: **“(Allah) gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir.”**¹⁷⁰⁰ Peygamberimiz hiçbir kimsenin namusuna haince bakmamış ve göz dikmemiştir. Çünkü böyle yapan bir kimse asla peygamber olamaz. Nitekim bizzat Resûlullah şöyle buyurmuştur: **“Kesinlikle peygamberlerin hain bakışları olmaz.”**¹⁷⁰¹ Bütün bunlara rağmen Hz. Peygamber’in nakledildiği gibi bir günah işlemesi mümkün değildir.

¹⁶⁹⁶ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 25/170.

¹⁶⁹⁷ Mâturîdî, *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne*, 8/391.

¹⁶⁹⁸ Kalem 68/4.

¹⁶⁹⁹ Kuleynî, *Usûlu’l-Kâfî*, 5/559.

¹⁷⁰⁰ Mumin 40/19.

¹⁷⁰¹ Arûsî Huveyzî, *Te’fîru Nûru’s-Segaleyn*, 4/517.

Bunlarla birlikte Hz. Peygamber insanların en hayâlısı idi. Hayâ etmek çok utanmak anlamına gelmektedir. Hayâ Allah korkusu ile günah olan şeylerden kaçınma ve onları yapmaktan utanma manasını taşımaktadır. Hayâ nefsin çirkin davranışlardan rahatsız olup onları terk etmektir. Hayâ sahibi ise, görünen ve görünmeyen varlıklardan utanç duyabilen kişiyi ifade eder. Peygamber Efendimiz o kadar hayâlî bir kişiliğe sahipti ki gece veya gündüz, zorunlu veya zorunsuz, önemli veya önemsiz bir konuda dahi kim olursa olsun evine gelen kişileri geri çekirmekten utanıyordu. Hz. Peygamber bu gibi durumlarda çok eziyet görüyordu, ancak yine de hayâsı, gelen kişileri geri çevirmesine mani oluyordu. Nitekim Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle bunlar Peygambere eziyet veriyordu, ancak sizden utanıyordu.”**¹⁷⁰² Peygamber Efendimiz ise şöyle buyurmaktadır: **“Haya, hayırdan başka bir şey getirmez.”**¹⁷⁰³ Bütün bunlara rağmen Resûlullah’ın uydurma rivayetlerdeki çirkin şeyleri yapması olanaksızdır.

Kurtubî’ye göre olayın aslı hakkında Ali b. Hüseyin şöyle söylemiştir: “Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e, Zeyd’in Zeyneb’i boşayacağını ve ardından Zeyneb’i ona nikâhlayıp evlendireceğini vahyetmişti. Hz. Peygamber’in gizlediği şey işte buydu.”¹⁷⁰⁴ Ali b. Hüseyin Ehl-i Beyt imamlarının dördüncüsü, Seccad ve Zeyne’l-Abidîn olarak bilinen, Hz. Hüseyin’in oğludur. İmam Zeyne’l-Abidîn’in yapmış olduğu açıklama gerçekten en güzel, en temiz, en dakik ve konuyla ilgili ayetlere en uygun tefsirdir. Nitekim Kurtubî de böyle olduğunu kabul ederek şöyle söylemiştir: İlim adamlarımız -Allah’ın rahmeti üzerlerinde olsun- şöyle demişlerdir: Bu görüş, bu Ayet-i kerimenin tevili hususunda yapılmış açıklamaların en güzeldir. Tahkik ehli müfessirlerinin ve derin ilim adamlarının benimsediği görüş budur. Zührî, Kadı Ebubekir b. el-A’lâ el-Kuşeyrî, Kadı Ebubekr b. el-Arabî ve başkaları da bu görüşü kabul etmişlerdir.

Dolayısıyla anlaşılan o ki Allah Teâlâ, Zeyd Zeyneb’i boşamadan önce Hz. Peygamber’e şöyle bildirmişti: “Ey Peygamber! Çok yakında Zeyd Zeyneb’i boşayacaktır. Zeyneb boşandıktan sonra onu seninle evlendireceğim.” Nitekim Zeyd ile Zeynep geçinemiyorlardı. Sürekli tartışıyorlar ve boşanmayı düşünüyorlardı. Bu yüzden Zeyd Hz. Peygamber’in huzuruna geldi ve Zeyneb’i boşamak istediğini açıkladı. Hz. Peygamber, ilm-i gayb vasıtasıyla onu boşayacağını ve kendisinin de Zeyneb’le evleneceğini bilmesine karşın, bütün edebiyle ve ahlakıyla Zeyneb’i boşamamasını isteyerek **“Eşini yanında tut ve takvalı olup Allah’tan kork”** diye buyurdu. İşte bu durum ismetin ve mutahharlığın zirvesidir. Dolayısıyla Allah

¹⁷⁰² Ahzab 33/53.

¹⁷⁰³ Buhârî, “Edeb”, 77 (No. 6117).

¹⁷⁰⁴ Kurtubî, *el-Câmi*, 14/190.

Teâlâ'nın **"Allah'ın açığa çıkaracağı şeyi kendi nefsinde gizliyordun."** diye buyurduğu ve Peygamberimizin gizlediği şey işte buydu, birilerinin uydurduğu hurafeler değil. Uydurma rivayetlerde anlatıldığı gibi eğer Hz. Peygamber Zeyneb'e âşık olsaydı Zeyd onun huzuruna gelip boşamak istediğini söylediği zaman "Hemen karını boş" diye bir şey veya buna benzer bir şey söylemesi gerekirdi. Çünkü Allah'ın onu kendisine eş yapacağını da zaten biliyordu. Ancak ne Kur'an'da ne rivayetlerde böyle bir şey geçmemektedir. Zeyd ısrarla Zeyneb'den ve Zeyneb de ısrarla Zeyd'den boşanmak istiyordu. Nihayet Hz. Peygamber Zeyd'e hanımını boşamasına izin verdi. Ancak Peygamberimiz ondan sonra Zeyneb ile evlenecek olması dolayısıyla insanların kendisi hakkında ileri geri konuşmalarından endişe etmeye başlamıştı. Çünkü sahâbîlerin içinde birçok münafık vardı. İleri geri çok şey söyleyeceklerdi. Bu şekilde İslam'a ve Hz. Peygamber'in öğretilerine engel olacaklardı. Ancak her şeyden haberdar olan Allah Teâlâ kendisine mübah ve helal kıldığı bir şey hususunda insanlardan korkmaması gerektiğini hususunda uyarıda bulunarak **"Allah, kendisinden korkmana daha layıktır."** diye buyurmuştur.

Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri kitabının yazarlarına göre Hz. Peygamber'in Zeyneb'le evlenmesi konusunda birçok akla hayale gelmez rivayetler nakledilmiştir. İbn Kesîr ve İbnü'l-Arabî bu rivayetleri hatırlattıktan sonra çok önemli tenkitler yapmışlar, sened ve metin yönlerinden bu rivayetlerin sahih olmasının mümkün olmadığını belirtmişler, günümüz ilim yolcuları için de geçerli bulunan uyarılarda bulunmuşlardır. Aslında Allah Teâlâ peygamberine, Zeyneb'in boşanacağını ve kendisinin eşi olacağını bildirmişti. Bu sebeple "Allah'ın ileride açıklayacağı bir şeyi gizliyordun" cümlesi bir kınama değil vâkıanın ifadesidir.¹⁷⁰⁵

2.11.2. Şia

Hüseyin'e göre ilahî hedefin gerçekleşmesi peygamberlerin her türlü yanıltan masum olmalarına bağlıdır. Eğer peygamberler masum olmazlarsa ilahî hedef gerçekleşmez. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in Zeyneb ile ilgili evliliği konusunda anlatılan şeyler doğru değildir.¹⁷⁰⁶ Kummî Meşhedî'ye göre olayın hakikati hakkında İmam Rıza şöyle söylemiştir: "Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e dünyadaki ve ahiretteki eşlerinin isimlerini bildirmişti. Onların müminlerin anneleri olduklarını da haber vermişti."¹⁷⁰⁷ Onlardan birinin adı da Zeyneb bint Cahş idi. O, o zaman Zeyd'in karısıydı. Hz. Peygamber onun adını içinde gizledi ve hiçbir kimseye

¹⁷⁰⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/386-387.

¹⁷⁰⁶ Hüseyinî, *Tefsîr-i İsnâ Aşerî*, 10/452.

¹⁷⁰⁷ Ahzab 33/6. Âyette Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"Peygamber müminlere kendi canlarından daha evladır. Onun eşleri de onların anneleridir."**

açıklamadı. Çünkü münafıkların “Peygamber bir adamın evindeki kadın hakkında ‘O peygamberin eşi ve müminlerin annesidir’ dedi.” diye söylemelerini istemedi. Onların bu tür sözlerinden korktu. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“İnsanlardan korkarak Allah’ın açığa çıkaracağı şeyi kendi nefsinde gizliyordun; oysa Allah, kendisinden korkmana daha layıktır.”** Allah Teâlâ kullarından hiçbirinin evliliğini üstlenmedi, ancak Hz. Âdem ile Hz. Havva ve Hz. Muhammed ile Hz. Zeyneb müstesnadır. Çünkü Allah Teâlâ **“Artık Zeyd, ondan ilişkisini kesince, biz onu seninle evlendirdik ki böylelikle evlatlıklarının kendilerinden ilişkilerini kestikleri (ve kadınlarını boşadıkları) zaman, onlarla evlenme konusunda müminler üzerine bir güçlük olmasın. Allah’ın emri yerine getirilmiştir.”** diye buyurmaktadır.¹⁷⁰⁸ Demek ki Hz. Peygamber’in kalbinde gizlediği şey, Zeyd’in karısını boşamadan önce onu boşayacağını ve kendisiyle evleneceğini bilmesidir. Dolayısıyla Hz. Peygamber Hz. Zeyneb ile evlenerek Allah’ın emrini yerine getirmiş ve her şeyde olduğu gibi bu konuda da Allah’a itaat etmiş oldu. Başka bir ifadeyle Peygamber Efendimiz Allah’ın dinine göre yine hata yapmamış ve günah işlememiş oldu. Ancak münafıkların ve müşriklerin dinine göre büyük bir hata yapmış ve günah işlemişti. İşte bundan dolayı birçok iftira uydurup İslamî kaynakların içine dahi sokuşturmuşlardır. Maalesef bazı cahil müslümanlar da bu tür hurafelere ve iftiralara inanır bir hale gelmişlerdir.

Diğer taraftan sahih olmayan rivayetlerde nakledildiği gibi, eğer Hz. Peygamber günah işlerse ve hata yaparsa, insanların onun sözlerine ve davranışlarına güven duymaları ortadan kalkacaktır. Eğer Peygamberimizin sözlerine ve davranışlarına güvenmek farz olmazsa, onun emirlerine ve yasaklarına uymak da farz olmayacaktır. Dolayısıyla Kur’ân-ı Kerim’deki Peygamber Efendimize mutlak ve kayıtsız şartsız bir şekilde itaat edilmesi gerektiğini bildiren yüzlerce ayetin bir manası kalmayacaktır. Bu nedenle Resûlullah’ın gönderilmesinin de bir manası olmayacaktır. Bu ise olanaksızdır. Hz. Peygamber, insanlar içinde Allah’tan en çok korkan ve en takvalı olan kişiydi. Allah’a karşı korkunun ve takvanın derecesi, ilmin derecesine bağlıdır. Gerçek anlamda kim daha bilgili ise Allah’tan daha çok korkan da odur. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Allah’tan, kulları içinde, ancak âlimler korkar.”**¹⁷⁰⁹ Hz. Peygamber ise insanların en bilgili olanını şöyle açıklamıştır: **“Vallahi, ben, Allah’ı en iyi bileniniz ve Ona karşı en takvalı olanınızdır.”**¹⁷¹⁰ Hakeza şöyle buyurmuştur: **“Korku benim arkadaşımdır.”**¹⁷¹¹ Hz.

¹⁷⁰⁸ Kummi Meşhedî, *Tefsiru Kenzu’l-Dakâik*, 10/394.

¹⁷⁰⁹ Fatır 35/28.

¹⁷¹⁰ İbn Huzeyme, Ebu Bekir, Muhammed b. İshak, *Sahîhu İbn Huzeyme*, Beyrut, Mektebetu’l-İslâmî, 4/298.

Ali şöyle söylemiştir: “İnsanların Allah hakkındaki en bilgisi, onların Allah’tan en çok korkanıdır.”¹⁷¹² İmam Cafer Sadık şöyle söylemiştir: “Hz. Peygamber insanların Allah’tan en çok korkanıydı.”¹⁷¹³ Dolayısıyla Peygamberimiz Allah hakkında insanların en bilgisi ve en çok korkanıydı. Bu bakımdan Hz. Peygamber, insanlardan değil, Allah’tan korkmaktaydı. Ancak insanlardan kendisine iftira atmalarından, töhmet etmelerinden, çamur fırlatmalarından korkuyordu. Nitekim görüldüğü gibi rivayetlerde Efendimize birçok iftira, töhmet ve çamur atıldığı görülmektedir. Aslında Peygamber Efendimizin bu konudaki korkusu da yine Allah içindi. Zira ona iftira atan kişiler, tertemiz İslam’ın ve mutahhar Resûlullah’ın şahsiyetini belli bir oranda kötü göstermeyi, bu yüzden de bazı insanların onlardan uzaklaşmasını amaçlamışlardır. Maalesef belli bir oranda da başarılı olmuşlardır. İşte Hz. Peygamber’in korktuğu şey buydu.

Nitekim üzerinde durulan ayetten sonra gelen bir ayette Allah’ın elçilik görevini yapan kişilerin gerçek anlamda hiçbir kimseden korkmadıkları ve yalnızca Allah Teâlâ’dan korktukları açıklanmaktadır. Şöyle buyrulmaktadır: **“Allah’ın risaletlerini tebliğ eden kişiler, Ondan korkarlar ve Allah’tan başka hiçbir kimseden korkmazlar.”**¹⁷¹⁴ Dolayısıyla Hz. Peygamber’imizin korkusunun, nefsi için değil, Allah için olduğunu daha net bir şekilde anlaşılmış oldu. Ayrıca bir peygamber, insanların tiksinesine ve iman etmesine mani olan her türlü günden, hatadan, yanlıştan, unutkanlıktan masum ve mutahhar olmak zorundadır. Hakeza cismanî, ruhî, ahlakî, psikolojik sorunlardan, nefsanî heva ve heveslerden, nefret edilen hastalıklardan, şeytanî huylardan beri ve temiz olmalıdır. Hakeza bir peygamber kemal ve güzel sıfatların tamamına da sahip olmak zorundadır. Dolayısıyla hâşâ Hz. Peygamber’in, insanların en rezillerinin ve en alçaklarının yaptığı gibi, arkadaşının veya evlatlığının karısına göz dikmesi olanaksızdır.

Cahiliyet dönemindeki Araplar bir çocuğu alıp evlat edinirler ve onu yetiştirip büyütürlerdi. Ardından onu kendi öz çocukları gibi görürlerdi. Dolayısıyla kendi öz çocuklarının eşlerinin haram olması gibi evlatlıklarının eşlerini de haram kabul ederlerdi. Ancak Allah Teâlâ bu inancın yanlış olduğunu bildirip şöyle buyurdu: **“(Allah) evlatlıklarınızı oğullarınız kılma. Bu, ağızlarındaki sözünüzdür. Allah hakkı söyler ve O doğruya hidayet eder. Onları babalarının adıyla çağırın. Bu Allah katında daha adildir.”**¹⁷¹⁵ Hakeza Zeyd’in Hz. Peygamber’in öz

¹⁷¹¹ Nûrî, Hüseyin b. Muhammed Takî, *Müstedrekü’l-Vesâil*, Kum, Muessesetu Âli’l-Beyt, 1408, 6/173.

¹⁷¹² Temîmî Âmedî, *Tasnîfu Ğureru’l-Hikem*, 190.

¹⁷¹³ Kuleynî, *Usûlu’l-Kâfi*, 1/290.

¹⁷¹⁴ Ahzab 33/39.

¹⁷¹⁵ Ahzab 33/4-5.

evladı olmadığını şöyle buyurmaktadır: **“Muhammed erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir.”**¹⁷¹⁶ Bu bağlamda müşriklerin topluma yerleştirdikleri yanlış geleneğin doğrusuyla değiştirilmesi için Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e çok yakında Zeyd’in karısını boşayacağını ve kendisini onunla evlendireceğini bildirdi. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in Hz. Zeyneb ile evlenmesini isteyen Allah Teâlâ’dır. Efendimiz kendi heva ve hevesinden kaynaklanan bir iş yapmamıştır. Allah emrettiği ve farz kıldığı için bu evliliğe razı olmuştur. Nitekim şöyle buyrulmaktadır: **“Allah’ın kendisine farz kıldığı bir şeyde Peygambere güçlük yoktur.”**¹⁷¹⁷ Eğer Allah’ın emri ve farzı olmasıydı, henüz müşriklik inançlarından vazgeçemeyen ancak müslüman olduğunu söyleyen kişilerin ve münafıkların dedikodularının önünü almak amacıyla, belki de Hz. Peygamber Hz. Zeyneb ile evlenmeyecekti. Dolayısıyla Allah’ın emrini ve farzını yerine getirdiği için Hz. Peygamber suçlu ve günahkâr olamaz. Aksine masum ve mutahhardır.

2.11.3. Mu’tezile

Kâdî Abdulcebbâr’a göre Allah Teâlâ helal olduğu için Hz. Peygamber’i Zeyd’in karısıyla evlendireceğini istemiş ve bunu haber vermişti. Bundan dolayı Hz. Peygamber’in kalbinde bir korku ve endişe oluşmuştu. Allah Teâlâ böyle bir korku ve endişenin olmaması gerektiğini buyurmuştur.¹⁷¹⁸ Cessas’ın naklettiği rivayeti göre Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e Zeyneb ile evleneceğini haber vermişti. Kalbinde gizlediği şey işte buydu.¹⁷¹⁹ Zemahşerî’ye göre bir insanın diğer insanların bilmesinden utandığı ve gizlediği birçok şey bulunmaktadır. Oysa aynı şey mübahtır, mutlak bir şekilde helaldir, Allah katında bir kusur değildir.¹⁷²⁰ Buna göre hak ve batıl, tevhit ve şirk, iman ve küfür, iyi ve kötü, doğru ve yanlış ilk insanın yaratılışından beri mücadele içindedir. Bir tarafta âlemlerin rabbi olan Allah’ın dini vardır ki bu mutlak hak dindir, diğer tarafta da şeytanın dini vardır ki bu da mutlak batıl dindir. Bütün peygamberler Allah’ın dinine iman ediyor, ona göre yaşıyor, ona uygun ahlak ve hayat tarzı ediniyorlardı. Kâfirler ve müşrikler ise şeytanın dinine göre inanıyor ve ona uygun bir şekilde yaşıyorlardı. Allah’ın dininin kanun koyucusu mutlak bir anlamda sonsuz ilim ve hikmet sahibi olan Allah Teâlâ’dır. Şeytanın dininin kanun koyucusu ise cahil İblis ve onun peşinden giden sapıkların heva ve hevesleridir. Dolayısıyla Allah’ın dininde helal olan bir şey, şeytanın dininde haramdır. Veya Allah’ın dininde haram olan bir şey, şeytanın dininde helaldir.

¹⁷¹⁶ Ahzab 33/40.

¹⁷¹⁷ Ahzab 33/38.

¹⁷¹⁸ Kâdî Abdulcebbâr, *Tenzîhu’l-Kur’ân*, 335.

¹⁷¹⁹ Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 5/230.

¹⁷²⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/542.

Çünkü şeytan dinini Allah'ın dininin tam karşısında kurmuştur. Allah'ın dini neyi söylüyorsa, şeytanın dini de aksini söylemektedir. Allah'ın dinine göre evlatlıkların boşadığı kadınlar onu büyüten erkeklere helaldi, ancak şeytanın ve müşriklerin dinine göre haramdı. Allah'ın dini, şeytanın ve müşriklerin dininin aksine, insanların yararına ve faydasına olan şeyleri helal kılmaktaydı. Bu konuda da toplumun büyük bir sorununu ve problemini çözüyordu. Nitekim şöyle buyurmaktadır: **“Onlarla evlenme konusunda müminler üzerine bir güçlük olmasın”**

İşte bundan dolayı Hz. Peygamber Allah'ın dinine göre ve Onun emriyle, evlatlığı Zeyd'in boşadığı kadınla evlenince şeytanlar, müşrikler ve kafirler kıyameti kopardılar. Bu işin yanlış olduğunu söylediler. Bir insanın evlatlığından boşanmış karısıyla evlenemeyeceğini açıkladılar. Ancak toplumun geneli Müslüman olduğu için bu yaygara fazla tutmadı. Hemen ardından iftiraya ve töhmete başvuru rivayetlerdeki aşk ve meşk safsatalarını uydurdular. Kendilerine ait gizli toplantılarda bunları konuştular. Nihayet yavaş yavaş İslam toplumunun içinde de anlatmaya ve konuşmaya başladılar. Böylece bu iftiralar ve töhmetler Müslümanların kitaplarının içine dahi sızmış ve birçok Müslüman da inanır bir hale gelmiş oldu. Ancak basiretli Müslümanlar için, hem bu konuyla hem de diğer konularla ilgili Hz. Peygamber'in ismet sahibi ve günahsız olduğu hususunda, hem Kur'ân-ı Kerim'de hem de sahih rivayetlerde birçok kanıt bulunmaktadır. Nitekim bu araştırmada da bu kanıtların birçoğu aktarılmaya çalışılmıştır. Umulur ki toplumun basiretli ve şuurlu insanları bu tür kanıtları okur, doğruyu yanlıştan, hakkı batıldan ayır ederler. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kullarımı müjdele; Onlar sözü dinlerler ve onun en güzeline tabi olurlar, onlar Allah'ın kendilerini hidayet ettiği kişilerdir, onlar akıl sahipleridir.”**¹⁷²¹ Netice olarak bazı Ehl-i Sünnet mensuplarının konuyla ilgili rivayetlere inandıkları tespit edilmiştir. Ancak bunun karşısında bazı Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu'tezile mensuplarının ise rivayetleri reddettikleri ve konuyu Hz. Peygamber'in ismetine mutabık bir şekilde tefsir ettikleri görülmüştür.

2.12. İstiğfar Etmeye Emredilişi

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Öyleyse bil ki kesinlikle Allah'tan başka ilah yoktur. Hem kendi suçun, hem mümin erkekler ve mümin kadınlar için istiğfar et. Allah, dolaşacağınız yeri ve varacağınız yeri bilir.”**¹⁷²²

Yukarıdaki ayet gibi Hz. Peygamber'i istiğfara çağıran birkaç ayet daha bulunmaktadır. Mesela Resûlullah'a şöyle buyrulmaktadır: **“Suçun için istiğfar**

¹⁷²¹ Zümer 39/17-18.

¹⁷²² Muhammed 47/19.

et.”¹⁷²³ Hakeza şöyle buyrulmaktadır: “Allah’tan mağfiret dile.”¹⁷²⁴ Hakeza şöyle buyrulmaktadır: “Rabbini hamd ile tesbih et ve Ondan mağfiret dile.”¹⁷²⁵ Şimdi bu ve benzeri ayetlerle ilgili araştırmaya geçilecektir.

2.12.1. Eh-i Sünnet

Mâturîdî’ye göre peygamberlerin günahları ve hataları, diğer insanların günahları ve hataları gibi değildir. Çünkü diğer insanların günahları, büyük ve küçük günahlardan olan çirkin şeylere mürtekip olmaktır. Ancak peygamberlerin günahları, daha efdal olanı terk etmek ve efdal olanı yapmaktır, çirkin bir günah işlemek değil.¹⁷²⁶ Zira zenb; suç, kabahat, kusur, hata, günah gibi anlamlara gelmektedir. İstiğfar; suçun ve günahın örtülmesini dilemek demektir. Bu ya suç ve günah işlemekten korunmakla olur. O zaman bunun manası, suça ve günaha girmekten korunmak ve muhafaza edilmek olur. Hz. Peygamber için uygun olan anlam işte budur. Ya da suçun ve günahın cezasını çekmekten korunmakla olur. O zaman da bunun manası af ve günahın silinmesini istemek olur. Bütün Müslümanlar için uygun olan anlam da budur.

Kurtubî’nin rivayetine göre Peygamber Efendimiz kâfirler ve münafıkların küfründen dolayı kalbinden rahatsızlık duyuyor ve göğsü daralıyordu. Bunun üzerine bu ayet-i kerime nazil olmuştur.¹⁷²⁷ Dolayısıyla anlamı şöyle olmaktadır: Ey Peygamber! Şunu bil ki, senin bulunduğun bu sıkıntıyı Allah’tan başka kimse gideremez. O bakımdan kalbin O’ndan başkasına bağlanmasın. Hakeza Hz. Peygamber ümmetin kendisine uyması için istiğfar etmekle ve mağfiret dilemekle emrolunmuştur. Yani Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e istiğfar etmesini emretmiştir. Efendimiz de bu emri yerine getirmiş ve hergün defalarca mağfiret dilemiştir. Ümmet Hz. Peygamber’in yaptığı işleri örnek edinmekle ve hatta ona itaat etmekle vazifeli olduğu için, onun gibi istiğfar etmek ve mağfiret dilemek zorundadırlar.

Fahreddîn Râzî’ye göre peygamberlerin ismet sıfatlarını tenkit edenler bu ayete tutunmuşlardır. Ayetin manası, daha evla ve efdal olanı terk etmekten dolayı tevbe etmek manasındadır.¹⁷²⁸ Dolayısıyla Hz. Peygamber’in yukarıdaki ayetlerde istiğfara çağırılması, Allah’ın yasakladığı bir şeyi yapıp da günah işlemesinden dolayı değildir. Aksine Efendimiz en efdal olan şey ile efdal olan şey arasında

¹⁷²³ Mumin 40/55.

¹⁷²⁴ Nisa 4/106.

¹⁷²⁵ Nasr 114/3.

¹⁷²⁶ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 9/275.

¹⁷²⁷ Kurtubî, *el-Câmi*, 16/242.

¹⁷²⁸ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 27/525.

kalınca, belki efdal olan şeyi yapmış olabilir. Aslında her iki iş de günah değildir. Her iki iş de güzeldir, iyidir, sevaptır. Ancak efdal olan diğerinden biraz düşük olunca bundan dolayı istiğfar etmesi istenmiştir.

Ayrıca Peygamber Efendimiz masum olmasına rağmen istiğfar emrine muhatap olmuş, böylece ümmetinin de bu konuda kendisine iktida etmesi amaçlanmış olabilir. Nitekim Peygamberimiz bu emri aynen uygulamış ve her gün en az yüz kere istiğfar etmiştir. Dolayısıyla ümmetin de her gün en az yüz defa istiğfar etmesi hedeflenmektedir. Belki ayetin anlamı şöyle olabilir: “Ey Peygamber! Senden bir günah sadır olmaması için Allah’tan mağfiret dile.” Yani Resûlullah her ne kadar masum olsa bile yine de günaha mürtekip olma ihtimaliyle yaşamaktaydı. Çünkü o da insandı ve imtihan olmaktaydı. Hem de imtihanların en büyükleri ve en ağırlarıyla karşı karşıya gelmekteydi. İşte bundan dolayı günaha düşmemek için Allah’tan yardım ve mağfiret dilemesi emredilmiş olabilir. Hakeza şöyle de olabilir: “Ey Peygamber! Seni günahlardan koruması için Allah’tan mağfiret dile.” Yani her şey Allah’ın elindedir. Eğer Allah Teâlâ Hz. Peygamber’i kendi başına bırakmış olsaydı kesinlikle günaha duçar olurdu. Bu yüzden bunu unutmaması ve günahlardan koruması için istiğfar etmesini istemiş olabilir. Hakeza hitap Hz. Peygamber’e olmakla birlikte, bununla kastedilen onun ümmetidir. Bu emirden dolayı bütün müslümanların her gün Allah’tan mağfiret dilemeleri gerekmektedir.

Kur’ân Yolu Türkçe Meâli ve Tefsiri kitabının yazarlarına göre peygamberler masumdurlar; ümmetlerine örnek olacakları için Allah onları günah işlemekten korumuştur, hatalarını da zamanında tashih ederek kalıcı olmasını engellemiştir. İslâm inancının önemli bir ilkesi olan ismet (peygamberlerin mâsumluğu), Hz. Peygamber’in günah işlediğini kabul etmemizi engellemektedir. Bu sebeple âyette geçen **“Günahının... bağışlanmasını dile!”** cümlesini bu inanç esası çerçevesinde anlamlandırmak gerekmektedir. Yapılan yorumlar şöyledir: 1. Sözü muhatabı Hz. Peygamber olmakla beraber asıl hedef ümmettir. 2. Hz. Peygamber tevazu gereği kendi hata ve günahından bahseder ve devamlı Allah’tan af diler olduğu için bu güzel davranışa uygun bir ifade kullanılmıştır. 3. Hz. Peygamber için günah olan veya onun günah saydığı şey, sıradan insanlar için tabii ve mubah olan davranışlardır. Nitekim kendisi şöyle buyurmuştur: **“Kalbimin perdelendiği oluyor ve ben günde yüz defa Allah’tan af ve mağfiret diliyorum”** (Müslim, “Zıkr”, 41). Burada “perdelenme” diye çevirdiğimiz kelime, “Allah’ı anma ve hatırdan tutma konusundaki kesiklik” olarak açıklanmıştır. Yani Hz. Peygamber her an Allah şuurunu

içinde yaşamaktadır, bu şuurda anlık kesintileri günah sayıp onlara da tevbe etmektedir.¹⁷²⁹

2.12.2. Şia

Tabâtabâî'ye göre Hz. Peygamber'in kendisiyle ilgili olarak zahiren günah sayılabilecek şeylerden dolayı bağışlanma dilemesi istenmektedir. Gerçi ilahi emirlere muhalefet etme anlamına gelen günahı işlemesi söz konusu değildir. Çünkü Hz. Peygamber (s) masumdur, günah işlemekten korunmuştur.¹⁷³⁰ Bu bakımdan Hz. Peygamber'e nispetle günah kelimesi başka bir anlam ifade etmektedir. Örneğin Hz. Peygamber'in günahından maksat, ümmetin işlediği ve peygambere de şefa'at etmesi için yetki verilen günahlardır. Keza **"İyilerin iyilikleri, yakınlaştıırılanların kötülükleridir."**¹⁷³¹ yönünden bir günah olabilir. Örneğin mütevazı bir hayat yaşayan bir köylü düşünelim. Bu kimse şehirlerdeki ortalama hayatın uzağında olan bir hayat düzeyinde yaşadığı için sadece aklının erdiği ve kavrayabildiği zarurî toplumsal hükümlerden ve genel geleneklerden sorumlu tutulur. Bu kişi zaman zaman eğer çirkin işler yaparsa veya kaba sözler söylesse, şehirli kimseler onun yaptıklarına göz yumarlar. Anlayışının kıt olması ve kalabalıkların yaşadıkları yerleşim birimlerinden uzakta oturması yüzünden onu mazur görürler. Çünkü yoğun yerleşim birimlerinde âdetlerin ve geleneklerin sürekli tekrarlanmaları, böyle yerlerde oturanlar için en güzel öğretmen olur. Bunun yanı sıra şehirli de toplumun seçkin fertlerinin sorumlu tutuldukları edep inceliklerinden sorumlu tutulmazlar. Çünkü bu seçkin kimseler ince kavrayışlı ve zarif edepli kimselerdir. Sıradan insanlar edep inceliklerini ve sözle veya fiille ilgili nezaketleri gözetmedikleri zaman mazur görülmelerinin sebebi, anlayış kapasitelerinin ancak yapabildikleri işler düzeyinde olmasıdır. Böyle kimselerin farkında oldukları edep kuralları, yapabildiklerinden ibarettir. Kapasiteleri, bilinçlerinin kapasitesi ile sınırlıdır. Böyleleri için normal sayılan uygunsuz hareketler ve sözler, seçkin kimseler için kınama sebebi olur. Bu seçkin kimseler basit bir dil sürçmesi, hafif bir hareket gecikmesi, bir anlık bir dalgınlık, yersiz bir işaret veya göz kırpması yüzünden kınanırlar. Böyle şeylerin hepsi onlar için suç sayılır. Yalnız bu suç dinî veya dünyevî kanunların maddelerine aykırı davranmak anlamında değildir. İşte Hz. Peygamber de böyle bir şeyden dolayı istiğfara çağırılmıştır.

Hakeza tekâmül yolunda ulaşılan aşama ilerledikçe, bu kapasiteye ulaşılmadan önce fark edilmeyen, sıradan yükümlü kişilerin hissetmedikleri ve

¹⁷²⁹ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 5/53.

¹⁷³⁰ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 17/341.

¹⁷³¹ Meclîsî, *Bihâru'l-Envâr*, 25/205.

yetkililerin kovuşturma ve soruşturma konusu yapmadıkları suçlar ortaya çıkmaktadır. Titiz incelemelerin sonuçlarına göre bu durum sevgi ve nefret aşamalarında ortaya çıkan hükümlerde doruğa varmaktadır. Nitekim nefret gözü - özellikle öfke hâlinde- bütün iyi davranışların kötü ve kınanmaya lâyık olduğunu görmektedir. Seven kimse de aşka daldığında ve kara sevdaya düştüğünde kalbinin sevdiğinden en ufak bir şekilde gafil kalmasını büyük bir suç saymaktadır. Bütün davranışlarını ve eylemlerini sevgilisine yöneltmiş olmasını yeterli görmemektedir. Çünkü sevgilisine dönük bütün davranışlarını kalbinin ona yönelik olması oranında değerli kabul etmektedir. Eğer bir kalp gafletten dolayı sevdiğinden koparsa, sevdiğine sırt çevirmiş, onun hatırasından kopmuş ve bu yüzden kalp temizliği bozulmuş diye düşünmektedir. Böyle bir kimse yeme-içme gibi hayatın zarurî faaliyetleriyle meşgul olmayı bile suç ve sevgiliye ihanet saymaktadır. Bu yüzden âşık bir kimse şöyle düşünür: Evet, bu faaliyetler her insanın zorunlu olduğu kaçınılmaz faaliyetlerdir; fakat zorunlu faaliyetlerin her biri özü itibari ile iradîdir. Buna göre bu faaliyetlerle meşgul olmak, sevgiliden başkası ile meşgul olmak, ona sırt çevirmektir. İşte bu da suçtur. Bundan dolayı âşıkların, kara sevdalılarının, ümitsiz mahzunların ve bu tür duygusal bir derde kapılmış olanların yemeden, içmeden ve benzeri biyolojik faaliyetlerden kesildikleri görülmektedir. Nitekim Peygamberimizin şu sözü de bu anlamda yorumlanmalıdır: **“Kalbim bazı duyguların baskısı altında kalmaktadır. Bu yüzden günde yetmiş kere Allah’tan mağfiret diliyorum.”**¹⁷³²

Mekârim Şîrâzî’ye göre Hz. Peygamber ismet makamına sahip olduğu için hiçbir zaman günaha mürtekip olmamıştır. Bu bakımdan bu tür ifadeler belki Terk-i Evla olduğu için indirilmiş olabilir.¹⁷³³ Yani Hz. Peygamber karşılaştığı bir olayla ilgili en iyi davranışı seçmesi gerekirken, iyi olan davranışı tercih etmiş olabilir. Bu günah değildir, hatta iyidir, güzeldir, sevaptır. Ancak daha iyi olanı terk ettiği ve iyi olanı seçtiği için istiğfara davet edilmiştir. Zira Allah Teâlâ Hz. Peygamber’den ve diğer peygamberlerden her zaman en iyi olan davranışı yapmalarını istemektedir. Hakeza **“İyilerin iyilikleri, yakınlaştıranların kötülükleridir.”**¹⁷³⁴ cihetinden istiğfara davet edilmiş olabilir. Yani Hz. Peygamber Allah Teâlâ’nın dergâhına en yakın olan insandı. Bu yüzden onun herkesten daha fazla çalışması, daha fazla zahmet çekmesi, daha fazla fedakârlık yapması gerekiyordu. Ancak belki günah olmamasına karşın bir şeyden geri kalmış veya bir şeyi geciktirmiş olabilir. Bu yüzden istiğfara davet edilmiştir. Örneğin bir okul yapmak için halktan yardım isteniyor. İşçi bir insan, birkaç liradan fazla olmayan bir günlük gelirinin tamamını

¹⁷³² Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 6/492.

¹⁷³³ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 21/452.

¹⁷³⁴ Meclîsî, *Bihâru ’l-Envâr*, 25/205.

veriyor. Bu iş, ona oranla fedakârlık, güzellik ve kesinlikle iyiliktir. Ancak bir servet sahibi aynı miktarda yardım yaparsa, ona oranla iyi olmadığı gibi, aynı zamanda kınanır, eleştirilir, tenkit edilir. Hâlbuki dinin yasaları bakımından bir haram işlememiştir, hatta hayırlı bir işe yardım da yapmıştır. İşte Peygamber Efendimiz de böyle bir durumla karşılaşmış olabilir.

Bütün Müslümanlara örnek olması için istiğfara davet edilmiş de olabilir. Çünkü Hz. Peygamber hiçbir günahı olmamasına karşın her gün onlarca bazen de yüzlerce defa istiğfar ediyordu. Bunu adet haline getirmişti. Onun istiğfar ve mağfiret dilemesi mutlaka günah işlediği anlama gelmemektedir. Nitekim bir rivayette Huzeyfe b. Yemân şöyle nakletmiştir: “Ben dili keskin bir adamdım. Aileme karşı kırıcı davranırdım. Bir gün ‘Ey Allah’ın Resûlü! Sonunda dilimin beni cehenneme göndermesinden korkuyorum’ dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: **‘Niçin istiğfar etmiyorsun? Kesinlikle ben bile her gün yüz defa istiğfar ediyorum.’**”¹⁷³⁵ Resûlullah’ın her gün yüzlerce istiğfar ve mağfiret dilemesi onun yüzlerce günah işlediği için bağışlanma dilediği anlamına gelmez. Çünkü istiğfar dilemek Allah’ın sevgili kullarının alışkanlıklarından biridir. Peygamberimiz de bunu alışkanlık haline getirmiş her gün yüzlerce kez istiğfar diliyordu. İşte bu yüzden Hz. Peygamber istiğfara davet edilmiş olabilir.

Hz. Peygamber’in istiğfar dilemesi bazen Allah’ı anmaktan ve zikretmekten uzaklaşmış olmasından dolayı da olabilir. Çünkü Peygamber Efendimiz hem aile reisi, hem devlet başkanı, hem toplum uzmanı, hem ordu komutanı, hem de herkesin sorularına ve ihtiyaçlarına cevap vermek zorunda olan bir peygamberdi. Bunlar Efendimizin görevleri ve vazifesi idi. Başka bir ifadeyle bu görevleri yerine getirmek günah ve suç değildi. Ancak bu görevleri yerine getirirken ister istemez Allah’ı anmaktan da uzak kalıyordu. İster istemez dünya işleriyle ve hoş olmayan meselelerle karşı karşıya gelebiliyordu. Örneğin zina gibi büyük günah işlemiş bir kişi Efendimizin huzuruna gelmekte, işlediği günahı detaylarıyla birlikte itiraf etmekte ve suçunun affedilmesi için ne yapması gerektiğini sormaktaydı. Bu esnada hiçbir şekilde istememesine karşın Peygamberimizin masum ve mutahhar aklı olaya yönelmekteydi. İşte bundan dolayı istiğfar ediyordu.

Allah Teâlâ ayetin başında **“Öyleyse bil ki kesinlikle Allah’tan başka ilah yoktur.”** diye buyurmaktadır. Bu ayet inmeden önce, hâşâ, Peygamber Efendimiz Allah’ın bir olduğunu ve ondan başka ilah olmadığını bilmiyor muydu? Şek ve şüphe yok ki biliyordu. Peki, niçin Hz. Peygamber’e bu şekilde hitap edilmiştir? Bunun izahı şudur: Bu ifadedeki muhatap Hz. Peygamberdir, ancak hedef diğer insanlardır. Yani Hz. Peygamber’e hitap ederek diğer insanların Allah’ın bir olduğunu ve Ondan

¹⁷³⁵ Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, 9/155.

başka ilah olmağını bilmelerini hedeflemektedir. Hakeza Resûlullah'ı istiğfara davet eden ifadeler de böyledir. Yani Peygamberimizi istiğfara çağırarak diğer insanların istiğfar etmelerini amaçlamaktadır. Bu yöntemi şu atasözü gayet güzel açıklamaktadır: “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit.”

Bir Müslümanın “**Subhânellah, Elhamdulillah, Lâ ilâhe illallah, Allahu Ekber...**” gibi zikirleri söylemesi ibadettir. Çünkü Allah Teâlâ anılmakta, övülmekte, birlenmektedir. Hakeza “**Esteğfirullah**” gibi zikirleri söylemesi de ibadettir. Çünkü bu zikirde de Allah Teâlâ anılmakta ve ilave olarak kul kendisinin aciz, zavallı, kusurlu, biçare olduğunu da itiraf etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “**İstiğfar etmek ve Lâ ilâhe illallah sözünü söylemek ibadetlerin en hayırlısıdır. Çünkü Allah Teâlâ ‘Öyleyse bil ki kesinlikle Allah’tan başka ilah yoktur. Hem kendi suçun, hem mümin erkekler ve mümin kadınlar için istiğfar et.’ diye buyurmaktadır.**”¹⁷³⁶ Dolayısıyla Hz. Peygamber’in istiğfara çağırılması bu ibadeti yapması maksadıyla olabilir.

Yaratılmış varlıklar içinde Allah Teâlâ’yı en iyi tanıyan, Ona en iyi iman eden ve Ona en iyi kullukta bulunan Hz. Peygamber idi. Ancak Allah Teâlâ hem zatında hem sıfatlarında sonsuz bir varlıktır. Sonsuz bir varlık olan Allah Teâlâ’yı, yaratılmışların en üstünü olsa da sonlu ve sınırlı bir varlık olan Hz. Peygamber’in tam anlamıyla tanıması olanaksızdır. Nitekim bazı ayetlerde Allah Teâlâ bu konuya işaret etmekte ve şöyle buyurmaktadır: “**Allah’ın kadrini hakkıyla bilemediler.**”¹⁷³⁷ Hakeza şöyle buyurmaktadır: “**Onlar, Onu ilim bakımından kuşatamazlar.**”¹⁷³⁸ Resûlullah her ne kadar Allah Teâlâ’yı tanımak istese de tam anlamıyla tanıyamıyordu, bunun karşısında kendisinin ne kadar aciz, zavallı, eksik, kusurlu olduğunu anlıyordu. İşte bu yüzden istiğfara çağırılmış olabilir. Nitekim Efendimiz bir münacatında Allah Teâlâ’ya şöyle nida etmektedir: “**Allah’ım! Marifetinin hakkını vererek seni tanıyamadık ve ibadetinin hakkını vererek sana ibadet edemedik.**”¹⁷³⁹

2.12.3. Mu'tezile

Zemahşerî'ye göre insanın ilmi arttığı zaman bunu pratiğe geçirmesi gerekmektedir. Bu yüzden Hz. Peygamber'e istiğfar etmesi emredilmiştir.¹⁷⁴⁰ Kâdî Abdulcebâr'a göre Hz. Peygamber'in makamının daha yüce olması için tevbe ve

¹⁷³⁶ Feyz-i Kâşânî, *Tefsiru's-Sâfi*, 5/27.

¹⁷³⁷ Hac 22/74.

¹⁷³⁸ Tâhâ 20/110.

¹⁷³⁹ Tayyib, *Etyebu'l-Beyân*, 12/178.

¹⁷⁴⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/324.

istiğfar etmesi emredilmektedir. Çünkü peygamberlerin halleri, diğer insanların hallerinden daha yücedir.¹⁷⁴¹ Bundan dolayı birçok kanıtla sabit olmuştur ki Hz. Peygamber ömrünün başından sonuna kadar bütün günahlardan, hatalardan, yanılmalardan ve unutkanlıklardan masumdu. Ayette Hz. Peygamber için sözü edilen günah türü, dinin yasakladığı bir şeyin yapılmasından kaynaklanan günah türünden değildir. Aksine makamının daha da yüce olması için istiğfar etmesi istenmektedir. Çünkü her insan gibi Hz. Peygamber de mağfiret ve bağışlanma dilediği zaman makamı yükselmekteydi. Hakeza ayetin anlamı şöyle olabilir: Ey Peygamber! Sen masum olmana karşın, gururlanmaman için Allah'tan mağfiret dile. “İstiğfar” kelimesi “İstisam” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ayetin anlamı şöyle olmaktadır: Ey Peygamber! Sen Rabbinden her türlü günahattan masum olmayı dile, O da seni günahlardan korusun. “İstiğfar” kelimesi, Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ'nın dışındaki her türlü varlığı kalbinden çıkarması ve yalnızca Ona yönelmesi anlamına gelmektedir. Netice olarak şu aktarılan açıklamalar ışığında Hz. Peygamber'in Allah'a karşı gelmek anlamında bir günaha duçar olmadığı gayet açık ve net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

2.13. Geçmiş ve Gelecek Suçunun Bağışlanması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle biz sana apaçık bir fetih verdik. Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek suçunu bağışlar, üzerindeki nimetini tamamlar, seni müstakim yola hidayet eder, Allah sana büyük bir zaferle yardım eder.”**¹⁷⁴²

2.13.1. Ehl-i Sünnet

Taberî'ye göre bir insanın suçu ve günahı olmasaydı Allah'tan bağışlanma dilemesinin veya Allah'ın onu bağışlamasının bir manası olmazdı. Dolayısıyla Hz. Peygamber Allah'tan bağışlanma dilediğine göre suçu ve günahı bulunmaktaydı.¹⁷⁴³ Ancak Mâturîdî'ye göre ayet iki şekilde tefsir edilebilir: Birincisi Hz. Peygamber'in suçuna dönmektedir, ancak Allah onu bağışlamıştır. Elbette Hz. Peygamber'in ve diğer peygamberlerin suçları, bizim suçlarımıza benzemez. İkincisi ise ümmetinin suçlarına ve günahlarına dönmektedir.¹⁷⁴⁴ Dolayısıyla ayette sözü edilen suç veya günah Peygamber Efendimizle ilgilidir. Allah Teâlâ onun suçunu bağışladığını haber

¹⁷⁴¹ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhu'l-Kur'ân*, 390.

¹⁷⁴² Fetih 48/1-3.

¹⁷⁴³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 26/43.

¹⁷⁴⁴ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 9/292.

vermektedir. Lakin Hz. Peygamber'in ve diğer peygamberlerin suçları, sıradan insanların suçlarına benzemez. Çünkü onların suçları, sıradan insanlara göre mübah hatta sevap olan davranışlardır. Ancak onlar haram olmadığı halde bunları yaptıkları zaman kınanmaktadırlar. Mesela Hz. Peygamber en efdal olanı terk etmiş ve efdal olanı yapmış olabilir. Hem en efdal olan hem de efdal olan şey, sıradan insanlar için mübahtır, hatta sevaptır. Ancak Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in ve diğer peygamberlerin en efdal şeyi yapabilme imkânı varken, efdal olanı seçmelerine razı olmamaktadır. İşte ayette bahsedilen suç böyle türden bir suçtur ve Allah onu bağışlamıştır. Hakeza mezkûr suç veya günah, ümmetinin suçlarına ve günahlarına dönmektedir. Böylece Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in şefaatiyle ümmetinin suçlarını ve günahlarını bağışlayacağını haber vermektedir. Mezkûr suç veya günah, Allah Teâlâ'nın ömrünün başından itibaren Hz. Peygamber'e ismet vererek her türlü gûnahtan korumuş ve onu bağışlamış olması anlamına gelmektedir.

Fahreddîn Râzî'ye göre ayet ile kastedilen şey; tanıtma ve bildirme olup, takdiri şu şekildedir: “Senin, mağfur ve masum olduğun anlaşılın diye, sana bu fethi müyesser kıldık.”¹⁷⁴⁵ Dolayısıyla mağfur kelimesi masum demektir. Mağfur; bağışlanmış, suçları örtülmüş ve suçtan korunmuş anlamlarına gelmektedir. Çünkü ayette “**Yağfıra/bağışlar**” kelimesi geçmekte ve mağfur sözcüğü de ondan anlaşılmaktadır. Dolayısıyla şöyle bir anlam çıkmaktadır: “Ey Peygamber! Sen mağfursun, masumsun, hiçbir günahın yoktur. İşte bu yüzden sana çok azametli bir fetih verdik. Eğer sen mağfur ve masum olmasaydın, böyle bir fetih ve böyle bir başarı vermezdik.” Hakeza ayette geçen suç ve günah ile müminlerin günahları kastedilmiş, Hz. Peygamber'in şefaatiyle bağışlanacaklarının haberi verilmiş olabilir. Hakeza ayette geçen suç ve günah ile daha üstün olan işi yapmaması ve üstün olan işi yapması kastedilmiş olabilir. Çünkü bu tür işler İslam açısından harama mürtekip olmak diye sayılmasa da peygamberler böyle şeylerden dolayı eleştirilirler.

Kur'ân Yolu Türkçe Meâli ve Tefsiri kitabının yazarlarına göre esasen bütün peygamberler gibi Hz. Peygamber de ismet (Allah tarafından günah işlemekten korunmuş olma) özelliğine sahiptir, dolayısıyla zaten günahsızdır. Şu halde Peygamberimizin, bağışlandığı bildirilen günahı, fiilen işlediği yahut işleyeceği bir günah olmayıp, beşer olması hasebiyle kendisinde bulunan günah işleme potansiyelidir. İsmet sıfatı, peygamberlerdeki bu potansiyel günah işleme imkânının fiiliyata geçmesini önleyen ilâhî bir koruma ve esirgemedir; âyetteki af bu anlamdadır.¹⁷⁴⁶

¹⁷⁴⁵ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 28/66.

¹⁷⁴⁶ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 5/66.

2.13.2. Şia

Tabâtabâî'ye göre suç ile maksat olunan şey, Hz. Peygamber'in davetinin, kâfirler ve müşrikler üzerindeki kötü sonuçlarıdır. Bu, onlar göre Hz. Peygamber'in suçu ve günahıydı.¹⁷⁴⁷ Buna binaen Fetih suresinin içinde yer alan ayetlerdeki karinelerden, nakledilen rivayetlerden, hadislerden, tarihi bilgilerden anlaşıldığı üzere fetihten maksat, Allah'ın, Hudeybiye barış antlaşmasıyla birlikte Hz. Peygamber'e bahsettiği fetihtir. Bu fetihle birlikte davasının önü tamamen açılmıştır. Şöyle ki Hz. Peygamber ve müminler Kâbe'yi ziyaret etmek amacıyla yola koyuldular, ancak bu amaçla sefere çıkmaları büyük bir tehlike arz ediyordu. Normal koşullarda böyle bir yolculuğun sonunda Medine'ye sağ salim dönmeleri beklenmiyordu. Nitekim Allah Teâlâ buna şöyle işaret etmektedir: **“Aksine siz Peygamberin ve müminlerin ailelerine bir daha asla dönmeyeceklerini sanmıştınız.”**¹⁷⁴⁸

Kureyş kabilesinin ulularından oluşan müşrikler çevreye saldıkları dehşetle bilinirler ve çok güçlüydüler. Hz. Peygamber'e ve müminlere karşı büyük bir düşmanlık besliyorlardı. Yıllardan beri aralarında sadece kılıç konuşmuştu. Bedir, Uhud ve Hendek gibi savaş meydanlarından başka bir araya gelmiş değillerdi. Ayrıca Hz. Peygamber'le birlikte sefere katılan müminler küçük bir azınlıktı. Kendi topraklarında bulunan muazzam müşrik kalabalıkla baş edecek güçleri yoktu. Ama Allah Teâlâ, durumu, müşriklerin aleyhine olmak üzere Hz. Peygamber'in ve müminlerin lehine çevirdi. Müşrikler, umulmadık bir şekilde ve kendilerinden beklenmeyen uzlaşmaya razı oldular. Hz. Peygamber'e, on yıl boyunca savaşılmaması, her iki tarafın birbirlerinin tabilerinin ve bağlılarının can güvenliğini garanti etmesi, Hz. Peygamber'in bu yıl Medine'ye geri dönmesi, gelecek yıl Mekke'ye gelmesi, kendilerinin de Mescidi ve Kabeyi üç gün boyunca boşaltması şartlarını içeren bir barış antlaşması imzalama önerisinde bulundular. İşte bu, Allah Teâlâ'nın, Hz. Peygamber'e bahsettiği açık ve büyük bir fetihtir. Çünkü barış antlaşmasıyla Mekke'nin fethi arasında geçen iki yıl boyunca müşriklerden çok sayıda kişi iman etti. Hicretin yedinci senesinin başlarında Hayber ve çevresi fethedildi. Müslümanların gücü arttı. İslam açık bir şekilde etkinlik alanını genişletmişti. Müslümanların sayısı gün be gün artıyordu. Ünleri ve mesajları her tarafta yankılanıyordu. Birçok memleketi ele geçirmiş bulunuyorlardı. Derken Hz. Peygamber on bin veya on iki bin kişilik bir ordunun başında Mekke'yi fethetmek üzere harekete geçti. Oysa tarih kaynaklarında ayrıntılı olarak açıklandığı gibi Hudeybiye'ye geldiğinde müminlerin ordusu münafıklarda da dahil sadece bin dört

¹⁷⁴⁷ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 18/254.

¹⁷⁴⁸ Fetih 48/12.

yüz kişiden ibaretti. İşte bu ve diğer sonuçlardan dolayı Hudeybiye anlaşması gerçekten de apaçık ve büyük bir fetihtir.

Allah Teâlâ ilk ayette Hz. Peygamber'e Hudeybiye fethini verdiğini açıkladıktan sonra **“Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek suçunu bağışlar...”** diye buyurmaktadır. Birinci ve ikinci ayet birleştirilip sade bir şekilde yazıldığı zaman şöyle bir cümle olmaktadır: “Biz senin geçmiş ve gelecek suçunu bağışlamak için, sana apaçık bir fetih verdik.” Dolayısıyla ifadenin zahiri, bu apaçık fethin gayesinin, Hz. Peygamber'in geçmiş ve gelecek suçlarının ve günahlarının bağışlanması olduğunu göstermektedir. Bilindiği gibi, fetih ile günahın bağışlanması arasında herhangi bir bağlantı yoktur. Fethin, bağışlama ile gerekçelendirilmesinin de makul bir anlamı bulunmamaktadır. Mesela bir insan herhangi bir suç işlediği zaman ona ödül verilmez ve şöyle söylenmez: “Sen bir insanı öldürüp suç işlemiştin, bundan dolayı seni bağışlamak için sana madalye verip ödüllendiriyoruz.” Bu bakımdan bu ayetle ilgili iki sonuç ortaya çıkmaktadır: Birincisi; hâşâ, Hz. Peygamber İslam dinine göre birçok suç ve günah işlemişti, ancak Allah Teâlâ adaletsizlik yaparak onun suçunu ve günahını bağışlamak için ona fetih vermiştir. Böyle bir şeyin olması olanaksızdır. Çünkü bu varsıyamda hem Allah Teâlâ adaletsizlikle hem Resûlullah ismetsizlikle itham edilmektedir. İkincisi; ayette geçen suç ve günah kelimesi, haram işlenmesinden dolayı suç ve günah manasına gelen bir anlama gelmemektedir. İşte makul ve mantıklı olan cevap budur.

Dolayısıyla bütün bunlar ayette sözü edilen suçun ve günahın, bilinen anlamıyla suç ve günah olmadığı, yani ilahi emirlere muhalefet etme anlamında olmadığı, aynı şekilde ayette sözü edilen mağfiretin ve bağışlamanın da bilinen anlamdaki mağfiretin ve bağışlamanın kast edilmediğinin en güzel kanıtıdır. Çünkü kullanıldığı yerler bağlamında suç ve günah sözlükte, ne şekilde olursa olsun geride kötü bir netice bırakan amel anlamına gelmektedir. Mağfiret ise, bir şeyi örtmek demektir. Peki, ayette geçen suç ve günah kavramları, İslam dinine göre olan suç ve günah değilse, neye göre suç ve günahıdır? En mantıklı cevabı şudur: Hz. Peygamber hicretten yıllar önce İslamî davet hareketini başlatmıştı. Küfre ve putperestliğe baş kaldırmıştı. Hicretten sonra da bu hareketini sürdürmüştü. Kâfirlerle ve müşriklerle çeşitli savaflara girişmiş, bir takım olayların yaşanmasına neden olmuştu. Hz. Pegamber tarafından sergilenen bu tür davranışlar, kâfirler ve müşrikler üzerinde bir takım kötü etkiler bırakmıştı. Bu yüzden Hz. Peygamber onlara göre en suçlu ve en günahkâr kişiydi. Kâfirler ve müşrikler, iktidar ve güç sahibi oldukları sürece bu anlamda Hz. Peygamber'i bağışlayacak değillerdi. Dinlerinin yok oluşunu, geleneklerinin ve hayat sistemlerinin yıkılmasını unutmaları mümkün değildi. Hz. Peygamber onların önde gelen şahsiyetlerini öldürmüştü. Bu yüzden Hz.

Peygamber'den intikam alıp göğüslerindeki kını söndürmek, onun ismini yeryüzünden silmek, bütün izlerini ve etkilerini ortadan kaldırmak istemeleri, bunun için fiili çalışma içinde olmaları son derece doğaldı. Ancak Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e bu fethi, yani Mekke fethiyle sonuçlanacak sürecin başlangıcı konumundaki Hudeybiye fethini ona nasip etti. Böylece müşriklerin iktidarını ortadan kaldırdı, ateşlerini söndürdü. Bu şekilde, Hz. Peygamber'in onlara karşı işlediği, onlar açısından suç ve günah olan davranışlarının üzerini örttü ve onun, onlardan yana kendisini güvende hissetmesini sağladı. Dolayısıyla ayette geçen suç ile maksat olunan şey, Hz. Peygamber'in davetinin, kâfirler ve müşrikler üzerindeki kötü sonuçlarıdır. Bu, onlar göre Hz. Peygamber'in suçu ve günahıydı.

Nitekim Hz. Musa'nın Firavun ve adamları hakkında Allah Teâlâ'ya söylediği şu söz de aynı anlamı vurgulanmaktadır: **“Onların benim aleyhimde bir suç (isnadı) var, bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum.”**¹⁷⁴⁹ Bu bakımdan Hz. Peygamber'in geçmiş suçlarından ve günahlarından maksat, hicretten önce Mekke'de, müşriklerin ona isnat ettikleri ve davetin onlar üzerindeki kötü sonuçları anlamındaki suçlar ve günahlardır. Gelecek suçlarından ve günahlarından maksat ise, hicretten sonra sergilediği bu tür davranışlardır. Allah'ın bu suçları bağışlaması da, müşriklerin iktidarını ortadan kaldırmak ve sistemlerini yıkmak suretiyle, Hz. Peygamber'in bu davranışlarının, onlar üzerindeki olumsuz sonuçlarını örtmesi anlamındadır.

Hüseyinî'ye göre peygamberler hayatlarının başından sonuna kadar masumdurlar. Dolayısıyla küçük ve büyük günah, hata, yanlışlık, unutkanlık gibi şeyler onlardan sadır olmaz. Zira peygamberleri gönderme konusundaki ilahî hedefin gerçekleşmesi onların ismetine bağlıdır. Bu yüzden eğer masum olmazlarsa ilahî hedef gerçekleşmemiş olur. İlahî hedefin gerçekleşmemesi ise olanaksızdır. Netice olarak peygamberler masum olmak zorundadırlar.¹⁷⁵⁰ Birçok ayete, hadise, aklî kanıt, tarihî bilgilere göre peygamberler her türlü günden masumdurlar, dolayısıyla Hz. Peygamber de masum olmak zorundadır. Bu yüzden ayette sözü edilen suç veya günah, Allah'ın emirlerini ve yasaklarını çiğnemek anlamındaki suç ve günah değildir. Bundan dolayı şu anlamlardan birine gelmektedir: İlk olarak; “Ey Peygamber! Allah senin şefaatinle ümmetinin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlayacaktır.” Dolayısıyla suçun ve günahın Hz. Peygamber'e nispet verilmesinin nedeni, onun ile ümmeti arasındaki irtibatın şiddetinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Ömer b. Yezid, İmam Cafer Sadık'a ayetin tefsiri hakkında soru sorunca şöyle dedi:

¹⁷⁴⁹ Şuara 26/14 (Bu âyetle ilgili olarak daha geniş bilgi için Hz. Musa başlıklı bölüme başvurulması istirham edilir.)

¹⁷⁵⁰ Hüseyinî, *Tefsîr-i İsnâ Aşerî*, 12/141.

“Hz. Peygamber’in ne bir günahı vardı ne de bir günaha niyetlenmişti. Ancak Allah taraftarlarının günahlarını ona hamletti, sonra onun hürmetine bağışladı.”¹⁷⁵¹

İkinci olarak; Ali b. Muhammed b. Cehm şöyle rivayet etmiştir: Ben Abbasî halifesi Memun’un meclisine gittiğim bir sırada, İmam Rıza’nın da orada olduğunu gördüm. Memun ona dedi ki: “Ey Resûlullahın oğlu! Peygamberlerin masum olduklarını söyleyen sen değil misin?” O “Evet” dedi... Me’mun dedi ki: “O halde bana **‘Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek suçunu bağışlar...’** ayetinin ne anlama geldiğini söyle.” İmam Rıza şu karşılığı verdi: “Mekkeli müşriklere göre Resûlullah’tan daha suçlu ve günahkâr olan bir kimse yoktu. Çünkü onlar, Allah’ı bir yana bırakarak üç yüz altmış puta tapıyorlardı. Resûlullah karşılığın tek Allah’a kulluk çağrısıyla çıkınca, bu onlara ağır geldi ve bunu büyük bir cürüm ve suç saydılar. Bu yüzden şöyle dediler: **“İlâhları bir tek ilâh mı yaptı? Gerçekten bu çok tuhaf bir şeydir!’** Onlardan önde gelen bir grup dedi ki: **‘Yürüyün, ilahlarınıza karşı (bağlılıkta) kararlı olun; çünkü asıl istenen budur. Biz bunu, diğer dinde işitmedik, bu, uydurmadan başkası değildir.’**”¹⁷⁵² Nihayet Allah Teâlâ Peygamberine Hudeybiye fethini bahşedince şöyle buyurdu: **“Kesinlikle biz sana apaçık bir fetih verdik. Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek suçunu bağışlar, üzerindeki nimetini tamamlar, seni müstakim yola hidayet eder.”**¹⁷⁵³ Gerçekten Mekke müşriklerinin bir kısmı Müslüman oldu, bazıları Mekke’yi terk edip gitti, geride kalanları ise, insanlar tevhide çağırıldıkları zaman bunu inkâr edecek gücü kendilerinde bulamadılar. Böylece, Hz. Peygamber’in onlar açısından söz konusu olan suçu ve günahı, Peygamberin onlara üstünlük sağlamasıyla bağışlanmış ve üstü örtülmüş oldu.”¹⁷⁵⁴

2.13.3. Mu'tezile

Zemahşerî açısından Katade’ye göre Hz. Peygamber’in kusurlarının hepsidir. Mükatil’e göre cahiliye döneminde ve sonrasında gerçekleşen şeylerdir. Bazıları tarafından da şöyle söylenmiştir: Mariye olayı ve Zeyd’in hanımıyla ilgili geçen şeylerdir.¹⁷⁵⁵ Kâdî Abdulcebbâr’a göre, sözü edilen suç ve günah, peygamberlikten önce ve sonra gerçekleşen ve bağışlanması gereken şeylerdir.¹⁷⁵⁶ İbn Ebi’l-Hadîd’e göre Hz. Peygamber’in geçmiş ve gelecek bütün günahları bağışlanmasına karşın ayakları şişecek kadar ibadet edip “Niçin şükrenden bir kul olmayayım?” diye

¹⁷⁵¹ Arûsî Huveyzî, *Tefsiru Nûru’s-Segaleyn*, 5/54.

¹⁷⁵² Sad 38/5-7.

¹⁷⁵³ Fetih 38/1-2.

¹⁷⁵⁴ Kummî Meşhedî, *Tefsiru Kenzu’d-Dakâik*, 12/268.

¹⁷⁵⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/333.

¹⁷⁵⁶ Kâdî Abdulcebbâr, *Tenzihu’l-Kur’ân*, 393.

buyuruyordu.¹⁷⁵⁷ Buna göre Hz. Peygamber'in geçmiş ve gelecekteki bağışlanan suçları ve günahları, dinî bakımdan cezalandırılması gereken suçlar ve günahlar olmaması gerekmektedir. Çünkü mesela bu ayet indindikten sonra Hz. Peygamber büyük günahlardan birini işleseydi yine bağışlanacak mıydı? Suçsuz bir çocuğu bilerek öldürseydi veya insanların paralarını haksızca yeseydi veya şirk işleseydi yine affedilecek miydi? Kesinlikle bu tür günahlar bağışlanmazlar. Özellikle şirkin hiçbir şekilde bağışlanmayacağı ısrarla bildirilmektedir.¹⁷⁵⁸ Dolayısıyla ayetteki suç ve günah terimini başka bir şekilde anlamak gerekmektedir. Örneğin Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ'ya oranla kusurlu olması, Onu tam anlamıyla tanıyamaması, ilim olarak kuşatamaması, Ona tam olarak kulluğunu yerine getirememesi gibi şeylerdir. Çünkü Allah Teâlâ her cihetten ezelî, ebedî, sonsuz bir varlıktır. Peygamberimiz ise her cihetten fani, sonlu, sınırlı bir varlıktır. Dolayısıyla Peygamber Efendimizin bu tür geçmiş ve gelecek suçları bağışlanmıştır. Elbette bu tür suçlar İslamî açıdan suç ve günah sayılar şeyler değildir. Hz. Peygamber, hem Kur'ân inmeden önce hem de indikten sonra, masum ve günahsızdı. Zaten bu araştırmanın nedeni de bunu ispat üzere kuruludur. Nitekim araştırmanın başında buraya kadar her zaman Resûlullah'ın masum ve günahsız olduğuna delalet eden yüzlerce kanıt sunulmuştur. Peygamberimizin hanımlarından biri olan Hz. Mariye olayı birkaç sayfa sonra Tahrim suresinde araştırılacaktır. Zeyd hanımını boşadıktan sonra Hz. Peygamber'le evlenmesi konusu Ahzab suresinin otuz yedinci ayetinde geniş bir şekilde araştırılmış ve Efendimizin günahsız, hatasız, masum olduğu ispat edilmişti. Daha fazla bilgi için oraya başvurulması istirham edilir.

Netice olarak Ehl-i Sünnet mensuplarının geneli ve Şia alimlerinin tamamı, ayette geçen suç ve günah kavramını, haram işlenerek yapılan suç ve günah olarak kabul etmemişler ve Hz. Peygamber'in ismetine uygun bir şekilde tefsir etmişlerdir. Ancak Ehl-i Sünnet mensuplarının bazıları ve Mu'tezile mensuplarının ekserisi dini bakımdan günah olan şeyler olarak tefsir ettikleri müşahede edilmiştir.

2.14. Helal Şeyleri Haram Kılması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Ey Peygamber! Eşlerinin hoşnutluğunu isteyerek, Allah'ın sana helal kıldığı şeyleri niçin haram kılıyorsun? Allah Ğafûr'dur, Rahîm'dir.”**¹⁷⁵⁹

2.14.1. Ehl-i Sünnet

¹⁷⁵⁷ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 6/237.

¹⁷⁵⁸ Nisa 4/48-116.

¹⁷⁵⁹ Tahrim 66/1.

Taberî'nin ve Fahreddîn Râzî'nin rivayetine göre, Hz. Peygamber Hz. Aişe'nin gününde Hz. Mariye ile başbaşa kaldı. Hafsa bunu anladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. Hafsa'ya, **“Bunu benim için gizle; Mariye'yi kendime haram kıldım. Ebu Bekir ile Ömer'in benim vefatımdan sonra, ümmetimin işini deruhte edeceklerini de sana müjdelerim.”** dedi. Derken, Hz. Hafsa bunu, çok samimi iki dost oldukları için, Hz. Aişe'ye söyledi.¹⁷⁶⁰ Yukarıdaki rivayeti hemen hemen aynı içerikte hem Ehl-i Sünnet, hem Şia, hem de Mu'tezile âlimleri nakletmişlerdir. Bundan dolayı bu rivayet tercih edilmiştir. Bu rivayetin tercih edilmesinin diğer bir nedeni ise suresinin içindeki ayetlere genel anlamda uyum sağlamasıdır. Örneğin Hz. Peygamber'in bir şeyi kendisine haram etmesi, bazı hanımlarına bir sır vermesi ve sırrın bir kısmını gizlemesi... Bu rivayetten farklı rivayetler de bulunmaktadır. Ancak bunlar mezkûr mezhep mensuplarının ortak olarak naklettikleri rivayetler değildir. Hakeza ayetlerde bahsedilen bazı şeyleri de cevapsız bırakmışlardır. Örneğin Hz. Peygamber'in bazı eşlerine verdiği sır gibi... Bundan dolayı bu tür rivayetler nakledilmekten sarf-ı nazar edilmiştir. Allah'ın **“Ey Peygamber! Eşlerinin hoşnutluğunu isteyerek, Allah'ın sana helal kıldığı şeyleri niçin haram kılıyorsun?”** diye hitap etmesi, ilk başıkta kınama ihtiva eden hitap olduğunu hissettirmektedir. Hâlbuki **“Ey Peygamber”** diye cümleye başlaması ise, onu şerefle ve izzetle andığı için, buna ters düşmektedir. Dolayısıyla aslında bu hitap, kınama muhtevalı bir hitap değildir, tam aksine Hz. Peygamber'den sadır olan şeyin olmaması gerektiğine dikkat çeken bir hitaptır. Bu ise efdal olanı terk etmesinden ve diğerini tercih etmesinden kaynaklanmıştır. Fahreddîn Râzî'ye göre Hz. Peygamber'in haram kılmasından maksat, bazı eşleri ile karı-koca hayatı yaşamaktan imtina etmesi ve uzak durmasıdır. Yoksa Allah'ın helal kıldığı bir şeyin haram olduğuna inanmak değildir.¹⁷⁶¹ O halde bunun helal olduğuna inanarak, böylesi bir istifadeden vazgeçmiştir. Örneğin şeker istifade etmek helaldir, ancak birçok kişi helal olduğuna inandığı halde şeker hastalığına yakalanmak endişesiyle onu kullanmaktan kaçınmaktadır veya çok az kullanmaktadır.

Mâturîdî'ye göre ise Hz. Peygamber'in Allah'ın kendisine helal kıldığı bir şeyi haram etmesi korkunç bir şeydir. Kim **“O, Allah'ın helal kıldığı şeyi haram etmiştir”** derse kesinlikle çok kötü bir söz söylemiş olur. Eğer buna inanırsa, ondan bir küfür sadır olmuş olur. Çünkü kim Allah Teâlâ'nın helal kıldığı bir şeyi haram ederse kâfir olur. Kim de Resûlullah hakkında böyle inanırsa o da kâfir olur.¹⁷⁶² Kâfir olan bir kimse ise hiçbir zaman Allah'ın gazabından ve azabından kurtulamaz. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Dillerinizin yalan yere nitelendirmesi**

¹⁷⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 28/100.

¹⁷⁶¹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 30/568.

¹⁷⁶² Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 10/75.

dolayısıyla ‘Şu helaldir ve bu haramdır’ demeyin. Çünkü Allah’a karşı yalan uydurmuş olursunuz. Kesinlikle Allah’a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa ermezler.”¹⁷⁶³ Bu yüzden Hz. Peygamber’in Allah’ın helal kıldığı bir şeyi haram etmesi olanaksızdır. Çünkü Hz. Peygamber Allah’ın elçisi ve Resûlüdür. Allah’ın peygamberleri hiçbir zaman hiçbir şekilde Onun emrinin dışında bir şey yapmazlar ve yalnızca Onun vahiyleri doğrultusunda hareket ederler. Nitekim Allah Teâlâ peygamberler hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Tersine onlar ikram edilmiş kullardır. Onlar sözle Onun önüne geçmezler ve yalnızca Onun emrini yaparlar.”**¹⁷⁶⁴ Hakeza Peygamber Efendimiz hakkında şöyle buyurmaktadır: **“Andolsun indiği zaman yıldız! Arkadaşınız dalaletе düşmedi ve azmadı. O heva’dan konuşmaz. O vahiy edilen vahyin dışında bir şey değildir.”**¹⁷⁶⁵ Daha önceki sayfalarda şahit olunduğu gibi, Hz. Peygamber’in masum ve mutahhar olduğuyula ilgili onlarca hatta yüzlerce ayet bulunmakta ve bu ayetlerin hepsi de muhkem ayetlerdendir. Ancak üzerinde durulan ayet ise müteşabih ayetlerdendir. Dolayısıyla bu ayeti muhkem ayetlerin ışığında anlamak gerekmektedir.

Diğer taraftan kim Allah Teâlâ’nın helal kıldığı bir şeyin haram edilebileceğine veya Allah Teâlâ’nın haram kıldığı bir şeyin helal edilebileceğine inanırsa, onun kâfir olduğuna hüküm verilir. Hz. Peygamber ise Allah Teâlâ’nın helal kıldığı bir şeyin haram edilebileceğine inanmıyordu. Çünkü cima etmenin kendisine haram olduğuna hüküm vermedi. Aksine yemin ederek eşinden faydalanmaktan imtina etti. Yemin sebebiyle sabit olan haram ise insanın fiili ve inancı gibi değildir, sebep direkt olarak kendisinden sabit olsa da. Örneğin boşanma ve benzeri sebeplerle haram etmek gibi. Dolayısıyla bu tür şeyler, helali haram etmek veya haramı helal yapmak sayılamaz.

Keza şöyle de olabilir: Bir kimse bir şeyin helal olduğuna inanmakla birlikte, kendisine yasaklamakla nefsinin o şeyden men etmek istemektedir ve aynı şeyi herkes için tamamen haram etmek gibi bir kastı yoktur. Sadece kendisini ilgilendiren bir amaçtan dolayı helal olan o şeyden istifade etmekten imtina etmektedir. Bu da helali haram etmek veya haramı helal yapmak sayılamaz. Örneğin Allah Teâlâ Hz. Musa hakkında **“Biz daha önce ona (diğer) sütannelerini haram etmiştik.”**¹⁷⁶⁶ diye buyurmaktadır. Burada sütannelik haram edilmek istenmemektedir. Veya şer’î bir haram kılma söz konusu değildir. Çünkü Hz. Musa’nın sadece annesinden süt alması

¹⁷⁶³ Nahl 16/119.

¹⁷⁶⁴ Enbiya 21/25-27.

¹⁷⁶⁵ Necm 53/1-4.

¹⁷⁶⁶ Kasas 28/12.

ve diğer kadınlardan süt almaması istenmektedir. Hz. Peygamber'in durumu da buna benzemektedir. Yani eşlerini tamamen kendisine haram etmek gibi bir kastı yoktu.

Hakeza şöyle de olabilir: Hz. Peygamber eşlerine karşı güzel davranmakla, şefkatli olmakla, merhametli hareket etmekle görevliydi. Bu yüzden, onlarla güzel geçinmeyi isteyerek ve onların razısını arzu ederek, onlara karşı güzel davranması ve onlarla hoş sohbet etmesi öyle bir noktaya ulaştı ki Allah'ın kendisine helal kıldığı ve mübah ettiği şeylerden yararlanmaktan imtina etmeye başladı. Bu nedenle Allah Teâlâ mezkûr ayeti indirerek adeta şöyle söylenmektedir: “Ey Peygamber! Eşlerine karşı olan şefkatin, merhametin, hoş görün Allah'ın sana helal kıldığı şeylerden yararlanmaktan imtina edeceğin bir noktaya ulaşmasın.” Dolayısıyla burada Hz. Peygamber için bir indirim söz konusudur, azarlama ve yasaklama değil. Nitekim Allah Teâlâ başka bir ayette Hz. Peygamber'in kâfirlere karşı duygularının nasıl olması gerektiği hususunda şöyle buyurmaktadır: **“Öyleyse onlara karşı nefsin hasretlere kapılıp gitmesin.”**¹⁷⁶⁷ Burada da Hz. Peygamber'e karşı bir indirim söz konusudur, azarlama ve yasaklama değil. Hakeza başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **“Elini boynunda bağlanmış olarak kılma, büsbütün de açık tutma. Sonra kınanmış ve hasretle yanmış bir halde oturur kalırsın.”**¹⁷⁶⁸ Burada da cömertlik tamamen yasaklanmamaktadır, ancak bir indirim söz konusudur. Dolayısıyla şöyle bir anlam oluşmaktadır: “Ey Peygamber! Cömertlik konusunda israf etmemen ve her şeyi vermemen gerekir. Çünkü sana ve ailene hiçbir şey kalmaz.” Bu yüzden **“Ey Peygamber! Eşlerinin hoşnutluğunu isteyerek, Allah'ın sana helal kıldığı şeyleri niçin haram kılıyorsun?”** ayetinde de eşlerine karşı davranışları hususunda Hz. Peygamber'e indirim vardır, azarlama ve yasaklama değil.

2.14.2. Şia

Şerif Murtezâ'ya göre Hz. Peygamber'in azarlanmasının nedeni mübah olan bir şeyi yapmasından olmuştur. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in günah veya çirkin bir şey yaptığı söylenemez.¹⁷⁶⁹ Tûsî'ye göre ayette Hz. Peygamber'in günah işlediğine delalet eden bir delil yoktur. Çünkü azarlama bazen evla olanın terk edilmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁷⁷⁰ Tabersî'ye göre ayette Hz. Peygamber'in küçük veya büyük günah işlediğine delalet eden bir kanıt yoktur. Zira bir erkeğin kadınlarından bazısını

¹⁷⁶⁷ Fatır 35/8.

¹⁷⁶⁸ İsra 17/29.

¹⁷⁶⁹ Şerif Murtezâ, *Tenzihu'l-Enbiyâ*, 120.

¹⁷⁷⁰ Tûsî, *et-Tibyân*, 10/44.

bir takım nedenlerden dolayı kendisine yasaklaması günah değildir.¹⁷⁷¹ Kummî'ye göre Hz. Peygamber bazen eşlerinin evlerinde bulunurdu. Mariye'yi Kıptiyye de onunla birlikte olur ve ona hizmet ederdi. Hz. Peygamber bir gün Hafsa'nın evindeydi. Hafsa bir ihtiyacından dolayı evden gitti. Hz. Peygamber Mariye'den istifade etti. Hafsa bunu öğrendi, bu yüzden öfkeleni, Hz. Peygamber'in huzuruna gelip şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu gün benim günümdür, burası benim evimdir, bu da benim yatağımdır." Hz. Peygamber ondan utanıp şöyle buyurdu: **"Bu kadar yeterli! Mariye'yi kendime haram kıldım, bundan sonra ona asla yaklaşmayacağım. Ben sana bir sır vereceğim. Eğer onu haber verirsen Allah'ın, meleklerin, bütün insanların laneti senin üzerine olur."** Hafsa "Tamam, o sır nedir?" dedi. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: **"Benden sonra yönetime Ebu Bekir gelecektir. Ondan sonra da baban gelecektir."** Hafsa "Bunu sana kim haber verdi?" diye sordu. Hz. Peygamber **"Allah haber verdi."** diye buyurdu...¹⁷⁷² Dolayısıyla şöyle anlaşılmaktadır: "Ey Peygamber! Sen eşlerini hoşnut etmek istiyorsun, hâlbuki onların seni hoşnut etmeleri gerekir. Kendini Allah'ın sana helal kıldığı şeylerden mahrum etme." Nitekim Allah Teâlâ başka bir ayette de Hz. Peygamber'in razı ve hoşnut edilmesi gerektiğini, bunun imanın şartlarından birisi olduğunu şöyle buyurmaktadır: **"Eğer gerçekten mümin iseler, kendisini razı etmelerine Allah ve Resûlü daha haklıdır."**¹⁷⁷³ Bu bakımdan ayette Hz. Peygamber'den küçük veya büyük bir günahın sadır olduğuna delalet eden en ufak bir kanıt yoktur. Çünkü bir insanın kendisine nedenli ve nedensiz bir şekilde bazı eşlerinden veya bazı şeylerden istifade etmeyi yasaklaması, kötü bir şey değildir ve böyle bir şey günah çerçevesinin içine girmez. Hakeza bir insan dostlarını razı etmek için birçok meşakkate katlanırsa, kötü bir iş yapmamasına, harama mürtekip olmamasına, hatta güzel bir iş olan fedakârlık dahi yapmasına karşın, ona şöyle söylemek mümkündür: "Niçin böyle yapıyorsun? Birilerini razı etmek için niçin kendini sıkıntıya sokuyorsun? Niçin rahatını ve huzurunu bozuyorsun? Gezmek, dolaşmak, özgürce yaşamak senin de hakkındır..." İşte Hz. Peygamber de, günah işlediği için değil, eşlerini razı etmek amacıyla çok zahmete girdiği ve helal olan şeylerden kendisini mahrum ettiği için ayetteki hitapla karşı karşıya kalmıştır.

Diğer taraftan Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"Ey Peygamber! Kesinlikle biz sana ücretlerini (mehirlerini) verdiği eşlerini ve Allah'ın sana ganimet olarak verdikleri (savaş esirleri)nden sağ elinin malik olduğu cariyeleri... Helal kıldık."**¹⁷⁷⁴ Tıpkı bu ayete göre Hz. Mariye Peygamber Efendimizin cariyesi

¹⁷⁷¹ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 10/472.

¹⁷⁷² Kummî, *Tefsiru'l-Kummî*, 2/375.

¹⁷⁷³ Tevbe 9/62.

¹⁷⁷⁴ Ahzab 33/50.

ünvanıyla eşidir. Dolayısıyla sıra beklemeden istediği zaman ondan istifade etme hakkına sahiptir. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in Hz. Hafsa'nın evinde onunla birlikte olmasının hiçbir sakıncası yoktur. Bunun yanı sıra acaba Hz. Hafsa'nın evi Peygamber Efendimizin evi değil miydi?

Hakeza Hz. Peygamber'in bazı eşlerini kendisine yasaklaması nefisle mücadele türünden de olabilir. Dolayısıyla böyle bir şey dinî bakımdan günah değildir, tam tersine çok sevabı vardır. Bu yüzden Hz. Peygamber'in davranışını Terk-i Evla olarak görmek mümkündür. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Allah, yeminlerinizin (keffaretle) çözülmesini size farz (veya meşru) kıldı. Allah, sizin mevlanız (sahibiniz)dir. O, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”**¹⁷⁷⁵ Bazıları bu ayetten dolayı Hz. Peygamber'in günahından dolayı keffaret verdiğini sanmışlardır. Hâlbuki Efendimiz günah diye bir şeye mürtekip olmamıştı. Peygamberimiz sadece yemin ettiği için keffaret vermiştir. Nitekim Zurare şöyle rivayet etmiştir: Ben dedim ki: Allah Teâlâ ‘Ey Peygamber! Eşlerinin hoşnutluğunu isteyerek, Allah'ın sana helal kıldığı şeyleri niçin haram kılıyorsun?’ buyurmuş ve bu hususta Peygamberden keffaret vermesini istememiş midir? İmam Muhammed Bakır “Hz. Peygamber, cariyesi Mariya'yı kendine haram etmiş ve bir daha ona yaklaşmamaya yemin etmişti. Allah, ettiği yeminden dolayı Peygamber'den keffaret vermesini istemişti, haram işlemesinden dolayı değil” diye cevap verdi.¹⁷⁷⁶

Hakeza ayetteki haram kılma, şer'i ve teşri anlamında haram kılma değil, mubah bir şeyin yemin ile kendine haram edilmesi olayıdır. Allah Resûlü mülâhaza ettiği maslahattan, yüce ahlâkından ve fedakârlığından dolayı böyle bir davranış içerisine girmiştir. Allah Teâlâ da bu kadarının da fazla ve gereksiz olduğunu bildirerek bir taraftan “Ey Peygamber!” diyerek Resûlü'nü methetmiş, diğer taraftan da bu davranışlarıyla Allah'ın Habibi'ni incitenleri uyarmış ve bir daha kimseye Resûlullah'ın yüce ahlâk ve şefkatinden su-i istifade etmesine izin verilmeyeceği mesajını vermiştir. Nitekim buna benzer uyarıları başka münasebetlerde de yapmıştır. Meselâ Müslümanlardan bir gurup Resûlullah'ın evine yemeğe geldiklerinde, yemeği yedikten sonra, uzun bir süre evde oturup gereksiz konuşmalar ve vakit geçirmeleriyle Resûlullah'a eziyet ediyorlardı. Ama Allah Resûlü (s.a.a) yüce ahlâkından ve hayâsından ötürü onlara bir şey söyleyemiyordu. Bu yüzden Allah Teâlâ Müslümanları şöyle uyardı: : **“Kesinlikle bunlar Peygambere eziyet veriyordu, ancak sizden utanıyordu. Oysa Allah hakkı söylemekten utanmaz.”**¹⁷⁷⁷ Adeta Hz. Peygamber'in hakkı söylemediği anlaşılmaktadır. Halbuki

¹⁷⁷⁵ Tahrim 66/2.

¹⁷⁷⁶ Kuleynî, *Usûlu'l-Kâfi*, 6/134.

¹⁷⁷⁷ Ahzab 33/53.

durum böyle değildir, çünkü Hz. Peygamber'in konumu davrandığı şekilde hareket etmesini gerektiriyordu. Bu bakımdan, bu tür uyarılar, dolaylı, hatta bazen kınama şeklinde gerçekleşen bir türlü methetmeden ibarettir.

2.14.3. Mu'tezile

Zemahşerî'ye göre, Hz. Peygamber Hz. Aişe'nin gününde Hz. Mariye ile başbaşa kaldı. Hafsa bunu anladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hz. Hafsa'ya, **“Bunu benim için gizle; Mariye'yi kendime haram kıldım. Ebu Bekir ile Ömer'in benim vefatımdan sonra, ümmetimin işini deruhte edeceklerini de sana müjdelerim.”** dedi. Derken, Hz. Hafsa bunu, çok samimi iki dost oldukları için, Hz. Aişe'ye söyledi.¹⁷⁷⁸ Hz. Peygamber'in birçok eşi vardı. Bazen onların birbirlerini çekememelerinden ve birbirlerine haset etmelerinden dolayı, Efendimiz bir takım sorunlara giriftar oluyordu. Bu yüzden onların hepsinin hoşnutluğunu kazanmak için, kendisinin bazı meşru ve yasal haklarından vaz geçiyordu. Bunlar biriysel yasaklamalar ve kısıtlamalardı. Ancak Peygamberimiz toplum ve ümmet için numune olarak tanıtılmasından dolayı, herkesin mezkûr yasaklamaları şer'î hüküm sanıp ona uymaları mümkündü. Bundan dolayı Allah Teâlâ Peygamberini bu konuda uyarmıştır. Aslında insanlara “Peygamberin bu tür davranışları bireyseldir ve kendine hastır, dolayısıyla başkalarının bu konuyu ölçü almamaları gerekir” şeklinde anlatmayı amaçlamaktadır. İşte bu nedenle Kâdî Abdulcebbar'a göre bir takım nedenlerden dolayı insanın bazı şeyleri kendisine farz kılması veya bazı şeyleri haram kılması caizdir. Bu tür şeylerin dini bakımdan hiçbir sakıncası yoktur. Hatta birçok ibadet bu şekildedir.¹⁷⁷⁹ Mesela bir müslüman, dini bakımdan farz olmadığı halde, yemin ederek gece namazını kendisine farz kılabilir veya helal olduğu halde şekerli yiyecekleri kendisine haram kılabilir.

Tahrim suresi ininceye kadar nakledildiği şekil üzere Hz. Peygamber'in eşlerinden birisinden uzak durmaya veya onu boşamaya hakkı vardı. Çünkü bu konuda daha önceki surelerde birçok açıklamalar gelmişti. İşte bunlara dayanarak Peygamberimiz eşinden uzak durmak için yemin etti. Dolayısıyla Efendimiz her hangi bir suç veya günah işlemiş değildi. Nitekim Cessas'a göre de Hz. Peygamber yemininden dolayı keffaret vermiştir, harama mürtekip olduğu için değil.¹⁷⁸⁰ Ancak Allah Teâlâ Tahrim suresini indirerek yeni bir hüküm indirmiş ve diğer eşlerini razı etmek için başka bir eşinden uzak kalmak zorunda olmadığını bildirmiştir. Bu duruma nasih ve mensuh denilmektedir. Kur'an'da birçok örneği bulunmaktadır.

¹⁷⁷⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/562.

¹⁷⁷⁹ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhu'l-Kur'an*, 71.

¹⁷⁸⁰ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5/362.

Mesela İslam'ın ilk yıllarında İslam ve Müslümanların o günkü maslahatı dikkate alınarak kâfirlere ve müşriklere karşı hoşgörülü davranmaları emredilmişti. Nitekim bu konuda şöyle buyrulmaktadır: **“Kitap ehlinde birçoğu, hak kendilerine belirdikten sonra dahi, içlerindeki hasetten ötürü sizi, imanınızdan sonra küfre döndürmek isterler. Siz şimdilik, Allah onlar hakkındaki emrini getirinceye kadar affedin ve hoşgörün. Şüphesiz Allah, gücü her şeye hakkıyla yetendir.”**¹⁷⁸¹ Ancak İslam ve Müslümanlar güçlenmişti. Bu arada kitap ehlinin düşmanlıkları da devam ediyordu. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ bir önceki hükmü nesh eden ayetler indirmiştir. Mesela şöyle buyurmaktadır: **“Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslâm'ı din edinmeyen kimselerle, küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın.”**¹⁷⁸² Bu ayet nazil olunca Müslümanlar güçlü ve kuvvetli oldukları için Peygamber Efendimiz İslam'a ve Müslümanlara savaş açan kitap ehliyle savaştı. Şimdi acaba şöyle söylemek mantıklı mıdır: “Hz. Peygamber kitap ehliyle savaşarak hata ve günah işlemiştir. Çünkü Bakara suresinin yüz ellinci ayetinde onlara karşı hoşgörülü olmayı emretmektedir.” Dolayısıyla Tahrim suresindeki konunun da böyle olduğu anlaşılmaktadır. Netice olarak mezkur mezhep mensuplarına göre Hz. Peygamber Allah'ın dinindeki bir helali haram yapmamış ve hiçbir şekilde de günaha girmemiştir.

2.15. Suratını Asması ve Yüzünü Çevirmesi

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Surat astı ve yüzünü çevirdi, Kendisine kör geldi diye. Sana bildiren kimdir, belki o arınacak. Veya hatırlayacak, ardından hatırlamak ona fayda verecek. Ancak kendini zengin gören kişiye gelince, Sen ona yöneliyorsun, Oysa onun arınmamasından senin üzerine (bir sorumluluk) yoktur. Ancak koşarak sana gelen kişiye gelince, Korkar bir halde iken, Sen ondan vazgeçiyorsun.”**¹⁷⁸³

2.15.1. Ehl-i Sünnet

Taberî'ye göre İbn Abbas'tan bu ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili olarak şöyle nakledilmiştir: Hz. Peygamber Utbe b. Rabia, Ebu Cehil b. Hişam, Abbas b. Abdi'l-Muttalib ile sohbet ediyordu. Onlara çok yöneliyor ve onların müslüman olmaları

¹⁷⁸¹ Bakara 2/150.

¹⁷⁸² Tevbe 9/29.

¹⁷⁸³ Abese 80/1-10.

için çok hırslanıyordu. O sırada onun huzuruna kör bir adam geldi. Ona Abdullah b. Umî Mektûm denilirdi. Hz. Peygamber ise onlarla sohbet ediyordu. Abdullah Hz. Peygamber'e Kur'ân'dan bir ayet okumasını isteyerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'ın sana öğrettiği şeylerden bana da öğret." Hz. Peygamber ondan yüzünü çevirdi. Suratını astı ve sırtını çevirdi. Onun sözünden hoşlanmadı. Diğerlerine döndü. Hz. Peygamber'in sohbeti bitinci ailesine dönmek için hareket etti. Ancak Allah görmesinin bir kısmını giderdi. Bu yüzden başını çarptı. Ardından Allah **"Surat astı ve yüzünü çevirdi, Kendisine kör geldi diye..."** ayetlerini indirdi. Bu ayetler Abdullah b. Umî Mektûm hakkında inince Hz. Peygamber ona çok saygı gösterdi. Onunla konuştu ve şöyle dedi: **"Bir hacetin varmı? Bir şey istiyor musun?"** Yanından gideceği zaman da şöyle derdi: **"Bir şeye ihtiyacın varmı?"** İşte bu yüzden Allah Teâlâ şu ayetleri indirmiştir: **"Ancak kendini zengin gören kişiye gelince, Sen ona yöneliyorsun..."**¹⁷⁸⁴ Bu rivayetin benzerleri farklı farklı şekillerde de nakledilmiştir. Hatta bazıları Hz. Peygamber kör adamı görünce kendi kendine **"Şimdi Kureyşliler, 'Bu adama uyanlar bir avuç kör, sefil ve köle insanlardır' diyecekler."** diyerek ona suratını astığını ve sırtını döndüğünü nakletmişlerdir. Bazılarına göre Allah'ın Resûlü, artık bu olaydan sonra, Abdullah'ı hep taltif eder, gördüğü her yerde **"Kendisi yüzünden Rabbimin beni kınadığı zata merhaba..."** der ve ihtiyacı olup olmadığını sorardı.¹⁷⁸⁵

Mâturîdî'ye göre Hz. Peygamber Mekke'nin önde gelenlerine dini anlatıyordu. O esnada İbn Ümmü Mektûm geldi ve Hz. Peygamber'in sohbetini böldü. Ona karşı suratını astı ve ondan yüzünü çevirdi. Çünkü onların müslüman olmalarıyla birçok kabilenin ve birçok insanın müslüman olacağını düşündü. Bu nedenle böyle bir niyetten dolayı surat asmak ve yüz çevirmek, olanaksız ve kötü bir şey değil, aksine normal bir durumdur. Diğer taraftan gözleri görmeyen bir insana surat asmak ve ondan yüz çevirmek cefa değildir, çünkü o bu davranışları görmemektedir. İlave olarak Hz. Peygamber İbn Ümmü Mektûm'a karşı bilerek suratını asmadı ve direkt olarak ondan yüzünü çevirmedi. Aksine Allah Teâlâ onun kalbini şefkatle, merhametle, sevgiyle doldurmuştu. Bu yüzden kavminin müslüman olmasını çok istiyordu. Ancak bir anda İbn Ümmü Mektûm tarafından sözü kesilince, onların İslam'a giriş yolunun kesildiğini düşündü. Bu ona çok ağır geldi ve çok üzüldü. İşte yüzünde beliren şey buydu.¹⁷⁸⁶ Anlaşılan o ki imam Mâturîdî, surede kınanan kişinin Hz. Peygamber olduğunu kabul etmiş, ancak kınanmanın günahtan kaynaklanmadığını ifade etmiş, dolayısıyla ismetine her hangi bir hâlel gelmediğini savunmuştur.

¹⁷⁸⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 30/33.

¹⁷⁸⁵ Suyûtî, *ed-Durr'ul-Mensûr*, 6/315.

¹⁷⁸⁶ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 10/417-419.

Kur'ân Yolu Türkçe Meâli ve Tefsiri kitabının yazarlarına göre birkaç âyette Hz. Peygamber'in "zelle" denilen bazı hataları hatırlatılmış ve düzeltilmiştir (meselâ buna yakın bir uyarı örneği için bk. Tevbe 9/43). Ancak bunlar içinde nisbeten sert bir üslûp taşıyan tek öğüt ve uyarı konumuz olan âyetlerdedir. Bu âyetler, vahyin objektifliğini ve peygamberin insanlığa kendi istek ve düşüncelerini değil, ilâhî vahyi tebliğ ettiğini, ayrıca onun bir ilâh gibi yanılgsız sayılmaması gerektiğini göstermesi bakımından son derece anlamlıdır. Bunun kadar önemli bir husus da Resûlullah'ın, kendi tutumunu eleştiren bu âyetleri, en ufak bir kaygı ve komplekse kapılmadan halka okuması, duyurmasıdır. Bu da onun dâvetindeki samimiyetini, hakikat sevgisini ve üstün ahlâkını gösterir.¹⁷⁸⁷

Fahreddîn Râzî kendisine ait olan tefsir kitabında mezkûr rivayeti nakletmiş ve azarlanan kişinin Hz. Peygamber olduğunu kabul etmiştir.¹⁷⁸⁸ Ancak peygamberlerin ismetiyle ilgili olan kitabındaki açıklamalarına göre ise suratını asan, yüzünü çeviren ve azarlanan kişi Hz. Peygamber değildir. Müfessirlerin bu hitapların Hz. Peygamber'e yönelik olduğuna inandıkları da söylenemez. Çünkü ilk neden mezkûr rivayet ahabârü'l-âhâd türündendir ve böyle bir konuda bu rivayet kabul edilemez. İkinci neden Hz. Peygamber asık suratlı bir şekilde nitelenmiştir. Hâlbuki o Kur'ân'a ve sahih rivayetlere göre, müminler ve hidayeti isteyenler şöyle dursun, hatta düşmanlarına ve küfürde inat edenlere karşı bile böyle bir şekilde davranmazdı. Üçüncü neden Hz. Peygamber'in, zenginlere yönelip fakirlerden yüz çevirmesi Resûlullah'ın ahlâkına uygun bir hareket değildir.¹⁷⁸⁹ Nitekim bizzat Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmaktadır: **"Allah zenginliğinden dolayı zengine değer veren kişiye lanet etmiştir. Allah fakirliğinden dolayı fakiri küçümseyen kişiye lanet etmiştir. Bunları münafıktan başkası yapmaz. Kim zenginliğinden dolayı zengine değer verirse ve fakirliğinden dolayı da fakiri küçümserse göklerde 'Allah'ın düşmanı ve Peygamberlerin düşmanıdır' diye isimlendirilir. Böyle bir kimsenin duası kabul olmaz ve haceti de giderilmez."**¹⁷⁹⁰ Hakeza Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: **"Kim zenginliğinden dolayı zengine tevazu gösterirse dininin üçte ikisi gider."**¹⁷⁹¹ Fahreddîn Râzî'ye göre dördüncü neden Hz. Peygamber'e **"Oysa onun arınmamasından senin üzerine (bir sorumluluk) yoktur"** diye söylenmesi mümkün değildir. Zira o zaman onun, toplumunun iman etmesi yolundaki aşırı isteğinden vazgeçmesi gerekirdi. Bu durum ise tebliğ ve davet

¹⁷⁸⁷ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 5/555.

¹⁷⁸⁸ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 31/52.

¹⁷⁸⁹ Fahreddîn Râzî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 108.

¹⁷⁹⁰ Deylemî, *İrşâdu'l-Kulûb*, 1/194.

¹⁷⁹¹ Beyhakî, Ebu Bekir, Ahmed b. Hüseyin, *Şuabu'l-Îmân*, Bombay/Hindistan, Mektebetu'r-Rüşd, 1423/2003, 12/374.

ile gönderilen bir peygambere yakışmaz. Beşinci neden hitapların Hz. Peygamber'e yönelik olduğu kabul edilse dahi Allah Teâlâ'nın Resûlullah'ı **“Kesinlikle sen azîm/yüce bir ahlak üzeresin.”**¹⁷⁹² gibi nitelendirmelerinden dolayı bu davranışın günah olduğu kabul edilemez.¹⁷⁹³ Kurtubî'ye göre Hz. Peygamber'in yaptığı şey evlâ olanı terketmekten ibaretti. Ancak Kuşeyrî'ye göre bu davranışının küçük bir günah olarak yorumlanması da uzak bir ihtimal değildir.¹⁷⁹⁴ İlk dönem tefsircilerin görüşlerini genel olarak bu şekilde sunmak mümkündür.

Ancak son dönem ve çağdaş tefsircilerin görüşlerine başvurulduğu zaman Fahreddîn Râzî'nin *İsmetu'l-Enbiyâ* adındaki kitabında yaptığı açıklamaların desteklendiği görülmektedir. Örneğin Musa Cârullah'a göre Abese suresinin ilk iki âyetiyle ilgili şunları sormak gerekir: Suratını asan ve yüzünü ekşiten kimdir? Yüz çeviren kimdir? En yakın ihtimal, gâib zamirin, kinayeli olarak malı ve nesebi ile böbürlenene, hak ve hidâyetten kendini müstağnî gören mütekebbir adama râci olmasıdır. Aynı surenin on yedinci âyetinde **“Kahrolası insan! Ne inkârcıdır!”** ifadeleri buna delâlet etmektedir. Buna karşılık şefkat ve merhamet peygamberinin yüzü daima güleçti. Onun güleç yüzünde asla asıklık görülmemiştir. Sonra Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in olumlu olan iki şeyden birini bırakıp diğeri ile uğraşmasını yüz çevirme olarak değerlendirmeyiz. Zira tevellî ifadesi görevden kaçmak ve sırt çevirmek anlamında kullanılmıştır. Hz. Peygamber ise mütekebbir ve müstağnî kimselere yöneldiğinde görevini yerine getirmekte ve Kureyş'in ileri gelenlerine hidâyete ererler ümidiyle mesajını iletmekteydi. Dolayısıyla Abese ve Tevellâ fiillerinin muhatabı Hz. Peygamber olmayıp Velid b. Muğîre'dir. 'Abese' fiili Kur'ân'da iki yerde geçmektedir. Biri bu suredir, diğeri ise Muddessir suresinde geçen bir âyette kâfir için kullanılmıştır.¹⁷⁹⁵ Devamlı mütebessim olan Allah Resûlü için “yüzünü astı, buruşturdu, ekşitti” ifadesinin kullanılması mümkün değildir. Aynı şekilde ‘tevallâ’ kelimesi de Kur'ân'da kâfirlerin sıfatlarından biridir.¹⁷⁹⁶ Dolayısıyla Kur'ân'da birbiri ardına gelen sözkonusu iki fiilin Hz. Peygamber için kullanılması son derece uzak bir ihtimaldir.¹⁷⁹⁷

Diğer taraftan mademki bu sure, İbn Ümmü Mektûm'dan ötürü Hz. Peygamber'in dikkatini çekmek için indirilmiştir, o zaman ilk âyetlerde de Hz. Peygamber'in -gâib sîgasıyla değil de- doğrudan muhatap alınmış olması gerekmez

¹⁷⁹² Kalem 68/4.

¹⁷⁹³ Fahreddîn Râzî, *İsmetu'l-Enbiyâ*, 108.

¹⁷⁹⁴ Kurtubî, *el-Câmi*, 19/215.

¹⁷⁹⁵ Muddessir 22/74.

¹⁷⁹⁶ Tevellâ fiilinin kâfirler için kullanıldığı âyetlerden bazıları için bkz. Bakara, 2/205; Tâhâ, 20/48, 60; Necm: 53/33; Meâric, 70/17; Gâşiye, 88/23; Leyl, 92/16; Alak, 96/13.

¹⁷⁹⁷ İhsan Arslan, “Abese Suresinin Muhatabı Kimdir? (Abdullah b. Ümmü Mektûm Olayı)”, Diyanet İlmî Dergisi, 53/2, (Nisan-Mayıs-Haziran 2017), 55-56.

miydi? Yani iddia edildiği gibi, eğer yüz ekşitip sırt çeviren Hz. Peygamber ise, o zaman ifadenin “Ey Nebi! Sana bir âmâ geldi diye yüzünü ekşittin ve sırtını çevirdin” şeklinde başlaması gerekmez miydi? Kur’ân’ın hikmetli ve mübîn üslubuyla da örtüşen bu değil midir? İlave olarak Mustafa İslamoğlu ve Mehmet Okuyan gibi çağdaş araştırmacılar da suratını asan ve azarlanan kişinin Hz. Peygamber olmadığını söylemişler ve kanıt olarak da biraz önce aktarılan delillere benzer şeyler ileri sürmüşlerdir.¹⁷⁹⁸

2.15.2. Şia

Şia müfessirlerinin en kadimlerinden biri olan Kummî’ye göre Abese suresinin ilk ayetleri Osken adındaki sahabî ve İbn Ümmü Mektûm hakkında inmiştir.¹⁷⁹⁹ Şöyle ki Hz. Peygamber Mekkeli kâfirlerin ileri gelenleriyle sohbet ederken yanında Osken de vardı. İbn Ümmü Mektûm gelip soru sorunca Hz. Peygamber onu Osken’e yönlerdi. Osken ise İbn Ümmü Mektûm’a karşı suratını astı ve ondan yüzünü çevirdi. Dolayısıyla kınanan kişi Osken’dir, Hz. Peygamber değil.¹⁸⁰⁰ Şerîf Murtezâ’ya göre ayetlerin zahirinde Hz. Peygamber’e hitap edildiğine dair delil bulunmamaktadır. Aksine sadece bir haber verilmekte ve bu olayın kimin hakkında olduğu belli değildir. Hatta ayetler üzerinde düşünüldüğü zaman Hz. Peygamber’den başkasıyla ilgili olduğu konusunda kanıtlar da bulunmaktadır. Örneğin kınanan kişi asık suratlı biri olarak sıfatlanmaktadır. Hâlbuki Kur’ân’a ve sahih hadislere göre, Peygamberimiz, hidayet peşinde koşan müminler bir kenarda dursun, hatta inatçı kâfirlere karşı dahi böyle davranmazdı. Ayrıca kınanan kişinin zenginlere yöneldiği ve fakirlerden uzak durduğu da bildirilmektedir. Bu da Peygamberimizin sıfatlarından biri değildir. Çünkü o bütün kavmine ve özellikle fakirlere karşı çok şefkatli ve çok merhametli bir şekilde hareket ederdi. Diğer taraftan Allah Teâlâ **“Oysa onun arınmamasından senin üzerine (bir sorumluluk) yoktur”** diye buyurmaktadır. Bu hitabın Hz. Peygamber’e yönelik olduğunu kabul etmek mümkün müdür? Zira kavminin iman etmesi konusundaki hırsını terk etmesi istenmektedir. Hâlbuki o insanları davet etmek ve uyarmak için gönderilmiştir. Diğer taraftan bu ayetlerin Hz. Peygamberin sahâbîlerinden birinin hakkında indiği de söylenmiştir.¹⁸⁰¹ Tûsî Ehl-i Sünnet mensuplarının naklettiği rivayetin aynısını nakletmiş, ancak Hz. Peygamberin asık suraklı olmadığını, bu görüşün fasit ve batıl olduğunu, çünkü onun yüce bir ahlaka sahip bulunduğunu, dolayısıyla azarlanan

¹⁷⁹⁸ İhsan Arslan, “Abese Suresinin Muhatabı Kimdir?”, 59-61.

¹⁷⁹⁹ “Osken” adında bir sahabî tespit edilememiştir. Ancak Arûsî Huveyzî onun “Osman” olduğunu söylemiştir. Bkz. Arûsî Huveyzî, *Tefsiru Nûru’s-Segaleyn*, 5/508.

¹⁸⁰⁰ Kummî, *Tefsiru’l-Kummî*, 2/404.

¹⁸⁰¹ Şerîf Murtezâ, *Tenzîhu’l-Enbiyâ*, 118-119.

kişinin başka bir kimse olduğunu söylemiştir.¹⁸⁰² Tabersî de Ehl-i Sünnet mensuplarının naklettiği rivayetin aynısını nakletmiş, ancak rivayetin sahlılığine ihtiyatla yaklaşmıştır. Lakin eğer sahlı olarak kabul edilecek olursa, gözleri görmeyen kişinin karşısında surat asmanın sakıncasının olmadığını ve Hz. Peygamberin daha güzel davranması için azarlanmasının ise caiz olduğunu savunmuştur. Diğer taraftan ise İmam Cafer Sadık'ın şöyle söylediğini nakletmiştir: “Söz konusu ayetler, Ümeyye oğullarından bir adam hakkında nazil olmuştur. Bu adam, Hz. Peygamber'in yanında bulunduğı bir sırada, İbn Ümmü Mektûm geldi. Adam onu görünce, ondan tiksindi, midesini bulandırdı, yüzünü ekşiterek yüzünü ondan çevirdi. Yüce Allah da bu olayı anlatarak, onun bu davranışının kötü olduğunu vurguladı.”¹⁸⁰³ Anlaşılan o ki Şia mensuplarının ilk dönem müfessirleri suredeki azarlanan kişinin Hz. Peygamber olmadığı konusunda ittifak etmişlerdir.

Son dönem ve çağdaş müfessirlerin görüşlerine müracaat edildiğı zaman Tayyib'e göre suratını asan, yüzünü çeviren ve azarlanan kişi Hz. Peygamber değildir, aksine Osman veya Riclî olduğu nakledilmiştir.¹⁸⁰⁴ Tabâtabâî'ye göre ayetlerde Peygamberimizin kast edildiğine ilişkin açık bir kanıt yoktur. Bilakis salt bir haber verilmekte ve hakkında haber verilen kim olduğu açıkça belirtilmemektedir. Hatta ayetlerde Peygamberimizden başkasının kast edildiğine ilişkin kanıtın bulunduğunu bile söylemek mümkündür. Çünkü bırakın doğruyu öğrenmek isteyen müminlere, apaçık düşmanlara karşı bile suratını asmak ve yüzünü ekşitmek Hz. Peygamberin sıfatlarından biri değildir. Ayrıca Hz. Peygamberi zenginlere yönelmek ve fakirlerle ilgilenmemek şeklinde vasf etmek, onun üstün ahlakıyla bağdaşmaz.¹⁸⁰⁵ Sâdıkî Tahrânî'ye göre ayette sözü edilen kişinin, Hz. Peygamber olduğunu nakletmişlerdir. Ancak onlar Hz. Muhammed'in peygamberliğinin hakikatine hiçbir şekilde hakkıyla riayet etmemişlerdir. Onlar ya bilgisizdirler, ya da ayetlerdeki şiddetli kınamanın derecesini bilmezden gelmektedirler. Bu ayetlerde bahsedilen kişi Hz. Peygamber değildir.¹⁸⁰⁶

Mekârim Şîrâzî'ye göre Allah Teâlâ “Abese/surat astı” kelimesini Kur'ân'da İslam'ın ve Hz. Peygamber'in en büyük düşmanlarından birisi olan Velid b. Muğire hakkında kullanmıştır. Velid müşriklerin önde gelenlerindendi. Diğerleri her konuda ona başvururlar ve fikrini alırlardı. Hz. Peygamber ve Kur'ân hakkında da ona danıştılar. Peygamberimizin huzuruna geldi. Biraz Kur'ân dinledi. Çok etkilendi. Ancak inadından, kibrinden, cehaletinden kabul etmedi. Kureyşliler “Dinlediğın şey

¹⁸⁰² Tûsî, *et-Tibyân*, 10/268.

¹⁸⁰³ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 10/663-664.

¹⁸⁰⁴ Tayyib, *Etyebu'l-Beyân*, 13/388-389.

¹⁸⁰⁵ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 20/203.

¹⁸⁰⁶ Sâdıkî Tahrânî, *el-Furkân*, 30/108.

nedir?” diye sordukları zaman, düşünmek için birkaç gün süre istedi, ardından şöyle cevap verdi: “Onun sözlerinin sihir ve kendisinin de sihirbaz olduğunu söyleyin. Çünkü insanı kalbinden yakalıyor.” Bunun üzerine yüce Allah, Hz. Peygamber’e **“Tek olarak yarattığım kişiyi Benimle (baş başa) bırak... Sonra surat astı ve yüzünü ekşitti. Sonra arkasını döndü ve kibirlendi. Ardından şöyle dedi: “Bu anlatılan sihirden başka bir şey değildir. Bu insan sözünden başka bir şey değildir.”**¹⁸⁰⁷ ayetlerini indirdi. Görüldüğü gibi “Abese/surat astı” fiili mezkûr kafir için kullanılmıştır.¹⁸⁰⁸ Diğer taraftan Abese suresinin iniş nedeniyle ilgili olarak iki rivayet bulunmaktadır. Birincisinde suratını asan ve azarlanan kişinin Hz. Peygamber olduğu nakledilmektedir. Ancak bu görüş doğru değildir. Çünkü peygamberler asık suratlı değillerdi ve özellikle Hz. Peygamber hiç asık suraklı değildi. Ayrıca Allah Teâlâ onu **“Kesinlikle sen azîm/yüce bir ahlak üzere sin.”**¹⁸⁰⁹ diye vafislandırmaktadır. Eğer bu rivayetin sahih olduğu kabul edilirse, o zaman Hz. Peygamber’in yaptığı Terk-i Evla’dan başka bir şey olamaz. Dolayısıyla onun ismetine bir halel gelmemiş olur. İkincisinde ise İmam Cafer Sadık’tan nakledilen rivayette suratını asan ve azarlanan kişinin Hz. Peygamber olmadığı, aksine bir sahabî olduğu bildirilmektedir. Şerîf Murtazâ bu rivayeti kabul etmektedir.¹⁸¹⁰

İbn Manzûr’a göre “Abese” kelimesinin kullanıldığı bazı rivayetler bulunmakta ve bunlarda mezkûr kelimenin ve içeriğinin olumsuz olduğuna dikkat çekilmektedir. Hatta bazılarında Hz. Peygamber’in ahlakî bakımdan yüzünün durumu hakkında özellikle “Âbis” olmadığı belirtilerek şöyle nakledilmiştir: **“O, ne suratı asık ne de kaşları çatık birisiydi.”**¹⁸¹¹ Nuri’ye göre bizzat Peygamberimiz “Abûs” olmayı yani asık suratlı olmayı eleştirmiş ve böyle bir kimsenin mutlaka cehenneme gideceğini haber vererek şöyle buyurmuştur: **“Cimrilik etmek ve asık suratlı olmak; düşmanlık kazandırır, Allah’tan uzaklaştırır ve ateşe sokar.”**¹⁸¹²

Diğer taraftan Peygamberimizin ahlakı ve davranışları hakkında Hz. Ali şöyle söylemektedir: “(Halk dalalet içindeydi.) Derken Allah Muhammed’i şahit, müjdeleyici ve korkutucu olarak ümmetine gönderdi. Çocukluğunda insanların en hayırlısı, olgunluğunda en seçkini idi. Ahlak bakımından temizlerin en temiz kılınmışıydı. Cömertlik bakımından kendisinden hayır umulanların en cömerdi idi.”¹⁸¹³ Hz. Hüseyin şöyle söylemiştir: “Ben, babam Müminlerin Emiri Ali’ye

¹⁸⁰⁷ Muddessir 74/11-25.

¹⁸⁰⁸ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 25/228-229.

¹⁸⁰⁹ Kalem 68/4.

¹⁸¹⁰ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 25/124-126.

¹⁸¹¹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 6/128.

¹⁸¹² Nûrî, *Müstedrekü’l-Vesâil*, 7/27.

¹⁸¹³ Seyyid Radî, *Nehcü’l-Belâğa*, 161.

Peygamberin ahlakı hakkında soru sorunca şöyle buyurdu: ‘Peygamber kendisiyle birlikte oturan kişilere karşı sürekli güler yüzlü ve yumuşak huylu bir şekilde davranırdı. Hiçbir zaman katı kalpli, sert, bağırıp çağıran, kötü dilli, başkalarının ayıplarını araştıran ve pohpohçu birisi olmadı. Hiçbir kimse ondan umudunu kesmezdi. Onun evine gelen kimse umutsuz bir şekilde geri dönmezdi. Tartışmak, çokça konuşmak ve kendisiyle ilgisi olmayan işlere karışmak olmak üzere üç şeyi terk etmişti. Bir kimseyi kötülemek, ayıbını araştırmak ve sırrını öğrenmek olmak üzere insanlar hakkındaki üç şeyi de terk etmişti. Yalnızca Allah’ın sevabının kazanılacağı konularda konuşurdu. Konuştuğu zaman sözleri çok etkili olurdu. Herkes susar ve hiçbir kimse yerinden kımıldamazdı. O sustuğu zaman onlar konuşurlardı; ancak hiçbir zaman onun yanında tartışmazlardı. Yabancı bir kimse sinirli bir şekilde konuştuğu veya bir şey istediği zaman sabrederdi. Sahâbîlerine **‘Muhtaç olan birini gördüğünüz zaman ona yardım edin’** derdi. Konuşması bitmeden hiçbir kimsenin sözünü kesmezdi...”¹⁸¹⁴

Bir gün Peygamberimizin ahlakını ve davranışlarını Hz. Aişe’ye sormuşlardı. O, soru soran kişiye “Sen hiç Kur’ân okumuyor musun? Allah’ın Peygamberinin ahlakı Kur’ân idi.”¹⁸¹⁵ diye söylemiştir. Yani Allah Kur’ân’da neyi emretmişse Hz. Peygamber yapmış ve neyi yasaklamışsa ondan da uzak durmuştur. Hz. Aişe şöyle söylemiştir: “Resûlullah Allah yolunda cihat etmesi dışında eliyle ne bir şeye, ne bir kadına, ne de bir hizmetçiye vurmuştur. Kendisine verilen bir zarardan dolayı hiçbir kimseden intikam almamıştır. Ancak Allah’ın yasakları çiğnendiği zaman Allah Teâlâ için gerekli cezayı uygulardı.”¹⁸¹⁶ Enes b. Malik şöyle söylemiştir: “Ben on sene Hz. Peygamber’e hizmet ettim. Bir defa bile bana ‘Öf’ demedi. Hekaza ‘Niçin yaptın?’ veya ‘Niçin yapmadın?’ diye bir şey de söylemedi.”¹⁸¹⁷

Netice olarak yukarıda aktarılan açıklamalardan anlaşılan o ki Peygamberimizin Abese suresindeki gibi bir mümine karşı suratını asarak ve ondan yüz çevirerek bir hata, yanlış ve günahı işlemesi çok uzak bir ihtimal olarak görünmektedir. İlave olarak ayetlerin orijinalinde azarlanan kişinin Resûlullah olduğunu belirten açık bir ifade de yoktur. Örneğin; Rasul, nebi, peygamber veya bunlara benzer bir kelime geçmemektedir. Dolayısıyla suratını asan ve azarlanan kişinin başka bir kişi olma olasılığı daha da güçlenmektedir.

2.15.3. Mu'tezile

¹⁸¹⁴ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 24/379.

¹⁸¹⁵ Müslim, “Salâtu'l-Musâfirîn”, 18 (No. 139).

¹⁸¹⁶ Müslim, “Fezâil”, 20 (No. 79).

¹⁸¹⁷ Buhârî, “Edeb”, 39 (No. 6039).

Zemahşerî de Ehl-i Sünnet mensuplarının genelinin naklettiği rivayetin benzerini nakletmiş ve farklı bir şey söylememiştir.¹⁸¹⁸ Ancak Kâdî Abdulcebbâr'a göre Muddessir suresinde belirtildiği gibi, surat asmak, Velid b. Muğire gibi müşriklerin sıfatıdır, Hz. Peygamberin değil.¹⁸¹⁹ İbn Ebi'l-Hadîd'in Ebu Said Hudrî'den naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber'in arkadaşlığı çok güzeldi, güler yüzlüydü, kakhaha atmadan tebessüm ederdi, suratını asmadan hüzünlenirdi, zillete düşmeden mutevazı olurdu, israf etmeden cömert davranırdı, her müslümana karşı çok merhametli ve şefkatliydi.¹⁸²⁰ Bütün bunlara rağmen Hz. Peygamber'in engelli bir müslümana suratını asacağını ve ona yüzünü çevireceğini düşünmek mümkün değildir. Diğer taraftan sıradan bir inanç sistemine göre görmeyen bir insan için, güler yüzlü olmak veya surat asmak arasında bir fark olmayabilir. Ancak bu eleştiriler, İslam'ın insana ne kadar çok değer verdiğini göstermektedir. İslam'ın canlı örneği ise Hz. Peygamber'dir, dolayısıyla onun böyle bir iş yapması olanaksızdır. Hakeza güzel ahlaklı olmak; başkalarının hoşuna gittiği için değil, zati olarak güzel olduğu için değerlidir. Çünkü âmâ ve kör bir insan, suratını asan kişiyi görmediği için üzülmez veya sevinmez. Ancak Hz. Peygamber zaten ve fitraten güzel bir insandı, hatta insanların en güzeliydi. Bu bakımdan böyle bir şey yapmaz. Hakeza Allah Teâlâ **“Ancak koşarak sana gelen kişiye gelince, Korkar bir halde iken, Sen ondan vazgeçiyorsun.”** diye buyurmaktadır. Kur'ân'ı öğretirken, zengine farklı ve fakire farklı davranmamak ve adil olmak gerekir. Hz. Peygamber her zaman adildi. Her şeyde adildi. Dolayısıyla Abese suresindeki ayetlerde sözü edilen davranışların Hz. Resûlullah'a ait olması çok uzak görünmektedir. Belki “Peki, Hz. Peygamber hayatı boyunca hiç öfkelenmedi mi? Hiçbir kimseye surat asmadı mı?” gibi sorular gelebilir. Elbette Hz. Peygamber de öfkelenirdi ve bazılarını da suratını astı. Ancak böyle durumlar Allah'ın rızasına uygundu ve peygamberlerin ismetiyle çelişmemekteydi. Örneğin Kur'ân Hz. Peygamberin kâfirlere karşı çok sert olduğunu, ancak müminlere karşı da çok merhametli davrandığını haber vermektedir.¹⁸²¹ Hatta Allah Teâlâ bizzat kendisi Hz. Peygambere kâfirler ve münafıklar konusunda çok katı olması gerektiğini dahi emretmektedir.¹⁸²²

¹⁸¹⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/700.

¹⁸¹⁹ Kâdî Abdulcebbâr, *el-Muğnî*, 16/268-269.

¹⁸²⁰ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 11/196.

¹⁸²¹ Fetih 48/29.

¹⁸²² Tahrim 66/9.

2.16. Bazı Ayetleri Unutması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Biz sana okutacağız ve sen unutmayacaksın, Allah’ın dilediği şey müstesna.”**¹⁸²³

2.16.1. Ehl-i Sünnet

Buhârî’nin rivayetine göre Hz. Aîşe şöyle söylemiştir: “Hz. Peygamber mescitte bir adamın Kur’ân okuduğunu duyunca **‘Allah ona merhamet eylesin, kesinlikle o bana falan sureden şu ve şu ayetleri hatırlattı.’** diye buyurdu.”¹⁸²⁴ Müslim’in rivayetine göre Abdullah şöyle söylemiştir: Bize Resûlullah beş rekât namaz kıldırıldı. Bunun Üzerine biz “Ey Allah’ın Resûlü! Namaza rekât mı eklendi?” dedik. Resûlullah “Ne oldu?” diye sordu. Sahâbîler “Namazı beş rekât kıldırдың!” dediler. Hz. Peygamber **“Ben ancak sizin gibi bir insanım. Sizin hatırladığınız gibi hatırlar ve unuttuğunuz gibi unuturum.”** diye buyurdu.¹⁸²⁵ Ancak Mâturîdî’ye göre bazıları ayetin tefsiri hakkında şöyle söylemişlerdir: “Allah sana unutturmak istediği şeyleri unutturacaktır.” Ben bu tefsiri doğru olarak görmüyorum. Çünkü örneğin Hz. Peygamber’e peygamberliğiyle ilgili bir ayet vahyedilse, ardından onu insanlara okusa, sonra da unutsa, onun peygamberliğini kabul etmeyen bir kimse o ayeti okumasını istese, unuttuğu için onu okuyamayacak, böylece eleştiriye maruz kalacaktır. Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber’in unuttuğu nakledilmiştir. Bu tür rivayetler ahhârü’l-âhâd rivayetlerdendir. Dolayısıyla bunlarla kesin hüküm vermek caiz değildir.¹⁸²⁶

Bu yüzden Allah Teâlâ ayette **“Biz sana okutacağız ve sen unutmayacaksın”** diye buyurarak Hz. Peygamber’e Kur’ân’ı, İslam’ı, gökleri, yerleri, geçmişi, geleceği okutup öğreteceğinin ve aynı zamanda öğrendiği şeyleri unutmayacağını sözünü verirken, görüldüğü gibi çok şaşırtıcı bir şekilde bazı rivayetler onun ısrarla unuttuğunu vurgulamaktadır. Kur’ân ve rivayetler çakıştığı zaman ise kesinlikle Kur’ân’ın tercih edilmesi gerektiği hususunda hiç şüphe yoktur. Ayrıca Hz. Peygamber’in unuttuğunu nakleden rivayetler ahhârü’l-âhâd türündendir. Ehl-i Sünnet âlimlerinin ahhârü’l-âhâd veya diğer adıyla haber-i vâhidi kabul etmedikleri daha önceki sayfalarda açıklanmıştır.

Bazıları şöyle söylemektedirler: “Peki, Hz. Peygamber’in unutmadığı kabul edilsin, ancak **“Allah’ın dilediği şey müstesna.”** kısmındaki istisnayı nasıl anlamak

¹⁸²³ A’lâ 87/6-7.

¹⁸²⁴ Buhârî, “Fezâilu’l-Kur’ân”, 26 (No. 5037).

¹⁸²⁵ Müslim, “Mesâcid”, 19 (No. 93).

¹⁸²⁶ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 10/503.

gerekir? Çünkü bu ifadeyle Allah'ın bazı şeyleri unutturacağı algılanmaktadır.” Bu şüpheyi şöyle cevap vermek mümkündür: Ayetteki **“Allah'ın dilediği şey müstesna.”** ifadesi kısaca **“İnşallah/Allah dilerse veya Allah izin verirse”** gibi bir anlamına gelmektedir. Çünkü bugün bize göre peygamberlerin ve Peygamber Efendimizin masum oldukları sabit olmuş olsa da, ancak peygamberler yaşarlarken kendilerine verilen nimetlerin zail olacağı korkusundan ve ismetlerini kayıp edecekleri endişesinden dolayı nefislerine hiç güvenmiyorlardı. Bunun karşısında her zaman Allah Teâlâ'ya tevekkül edip Ona güveniyorlardı. Bu yüzden **“İnşallah”** gibi ifadeleri dillerinden hiç eksik etmiyorlardı. Örneğin Hz. İbrahim kavmine karşı delil getirdiği zaman nimetinin yok olacağı, büyük bir imtihanla sınanacağı ve başarısız kalacağı endişesinden dolayı şöyle söylemiştir: **“Allah beni hidayet etmişken, siz benimle Onun hakkında mı tartışıyorsunuz? Ben sizin şirk koştuğunuz şeylerden korkmuyorum, ancak Rabbimin dilediği şey müstesna.”**¹⁸²⁷ Bu ayette geçen **“Rabbimin dilediği şey müstesna”** ifadesi kısaca **“İnşallah”** anlamına gelmektedir. Aksi takdirde eğer bazılarının anlayışına kalırsa şöyle bir anlam olacaktır: “Ben sizin şirk kortuğunuz şeylerden korkmuyorum, ancak Rabbimin dilediği bazı putlar müstesna, çünkü onlardan korkuyorum.” Görüldüğü gibi böyle bir algılama tamamen yanlış bir algılamadır. Çünkü Allah Teâlâ putların tamamını reddetmeyi emretmektedir. Keza Hz. Şuayb kavmine şöyle söylemektedir: **“Allah bizi ondan kurtardıktan sonra, sizin dininize dönersek, Allah'a yalan iftira atmış oluruz. Rabbimiz Allah'ın dilemesi müstesna, bizim ona dönmemiz olacak şey değildir.”**¹⁸²⁸ Yani, İnşallah bizim sizin dininize dönmemiz olacak şey değildir, demektir. Keza Hz. Yusuf'un kardeşi Bünyamin'i yanında tutmasıyla ilgili olarak şöyle buyrulmaktadır: **“Biz Yusuf'a işte böyle bir plan öğrettik. Hükümdarın dinine göre kardeşini tutamazdı, Allah'ın dilemesi müstesna.”**¹⁸²⁹ Yani, Allah izin vermeseydi kardeşini tutamazdı, demektir. İşte peygamberlerin hepsi böyle idiler. Allah Teâlâ onları böyle eğitmiş idi. Hakeza Hz. Peygamber'i de bu şekilde eğitmek istiyordu. Dolayısıyla Hz. Peygamber'le ilgili olan ayete dönüldüğü zaman anlam şöyle olmaktadır: Ey Peygamber! Biz sana okutacağız ve sen unutmayacaksın, ancak Allah'ın iradesini ve iznini unutma. Çünkü her şey Allah'ın iradesiyle ve izniyle gerçekleşmektedir. Dolayısıyla senin unutmayacak olman da Allah'ın iradesine ve iznine bağlıdır.

Hekeza ayetteki istisna her hangi bir şeyin hükmünü unutturmaya dönüyor olabilir. Yani bazı ayetlerin hükmü nesh edilecek, dolayısıyla unutilan bir şey gibi olacaktır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Onlar Allah'ı unuttular,**

¹⁸²⁷ Enam 6/80.

¹⁸²⁸ Araf 7/89.

¹⁸²⁹ Yusuf 12/76.

dolayısıyla O da onlara kendilerini unutturdu.”¹⁸³⁰ Yani Allah onlara rahmetinden ümitlerini kestirdiği için adeta onları unutulmuş bir şey gibi kılacaktır. Hâlbuki burada gerçek anlamda bir unutma söz konusu değildir. İşte bu şekilde bir ayetin ve bir konunun hükmü nesh edilecek, sonra terk edilecek, sonra da unutulmuş bir şey gibi olacaktır. Oysa gerçek anlamda bir unutma söz konusu değildir. Dolayısıyla eğer istisnadan dolayı unutmanın varlığı kabul edilirse, unutmayı o şeyin hükmüne döndürmek gerekir, kendisine değil. Hakeza şöyle de olabilir: Bazen Hz. Peygamber’in aklı, doğal olarak başka şeylerle meşgul olduğu zaman, kendisine vahiy edilen ayetlerden uzaklaşıyordu. Bu yüzden bir şey aklından uzaklaştığı zaman adeta onu unutuyor gibi oluyordu. Ancak ona teveccüh ettiği zaman hemen aklına geliyordu. Mesela bir insan Fatiha suresini harflerine ve sayfasının üzerindeki görüntüsüne varıncaya kadar ezberleyebilir, ancak başka bir şeyle meşgul olduğu zaman aklından çıkmış, hatta unutmuş gibi olur. Lakin ona teveccüh ettiği zaman yine hatırlar. Dolayısıyla eğer ayetteki istisnadan dolayı bir unutmanın varlığı kabul edilirse bu şekilde olmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber’in **“Allah ona merhamet eylesin, kesinlikle o bana falan sureden şu ve şu ayetleri hatırlattı.”¹⁸³¹** diye buyurduğu olay da bu duruma benzemektedir.

Fahreddîn Râzî’ye göre Hz. Peygamber Kur’ân’ı unutturmuş endişesiyle, sürekli Kur’ân’ı tekrar ediyordu. Allah Teâlâ **“Biz sana okutacağız ve sen unutmayacaksın”** diye buyurarak onun kalbinden bu korkuyu yok etmiştir.¹⁸³² İşte bu sebeple Allah Teâlâ **“Biz sana okutacağız ve sen unutmayacaksın”** diye buyurmuştur. Bazıları ayette okutulacak ve unutturulmayacak olan şeyin sadece Kur’ân olduğunu söylemişlerdir. Kur’ân olduğu doğrudur, ancak sadece onunla sınırlı değildir. Çünkü ayette Kur’ân ifadesi geçmemektedir. Dolayısıyla hem Kur’ân, hem onun açıklaması, hem de diğer bilgiler olarak anlamak mümkündür. Nitekim bir ayette Hz. Peygamber’e şöyle buyrulmaktadır: **“Onun vahyi sana gelip tamamlanmadan önce, Kur’ân’ı (okumada) acele etme ve de ki: ‘Rabbim, ilmimi arttır.’”¹⁸³³** İlmin ve bilginin Kur’ân ile sınırlı olmadığı gayet açıktır. Hakeza şöyle buyrulmaktadır: **“Onu acele almak için dilini onunla hareket ettirme. Kesinlikle onun toplanması ve okutulması, sadece bizim üzerimize düşer. Öyleyse onu okuduğumuz zaman, onun okunuşunu takip et. Sonra onu açıklamak da sadece bizim üzerimize düşer.”¹⁸³⁴** Bu ayetten de hem Kur’ân’ın hem de onun açıklamasının öğretileceği anlaşılmaktadır.

¹⁸³⁰ Haşr 59/16.

¹⁸³¹ Buhârî, “Fezâilu’l-Kur’ân”, 26 (No. 5037).

¹⁸³² Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 31/130.

¹⁸³³ Tâhâ 20/114.

¹⁸³⁴ Kıyamet 75/16-19.

Hakeza Allah Teâlâ “**Allah’ın dilediği şey müstesna.**” diye buyurmaktadır. Bu ifade şuna benzemektedir: “**Sakin hiç bir şey hakkında ‘Ben bunu yarın kesinlikle yapacağım’ deme. Ancak Allah’ın dilemesi müstesna.**”¹⁸³⁵ Bu ayetlerde “İnşallah” ifadesinin ve inancının unutulmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Buna göre anlaşılan şudur: “Ey Muhammed! Sen ve ümmetin, bu kelimeyi söylemelisiniz ve böyle hareket etmelisiniz. Bu sizin için çok gereklidir. Çünkü sen de dâhil hiçbir varlık Allah’ın iradesi ve izni olmadan hiçbir şey yapamaz.” Allah Teâlâ “**Allah’ın dilediği şey müstesna.**” diye buyurarak Hz. Peygamber’in Kur’ân’dan veya diğer öğrettiği şeylerden herhangi bir şeyi unutmasını dilememiştir. Fakat böyle bir istisnanın ayette yer almasının nedeni, Allah Teâlâ’nın, unutturmayı istemesi halinde buna kadir olduğunu anlatmaktır. Bu şu ayete benzemektedir: “**Eğer dilersek, sana vahyettiğimiz şeyleri gideririz, sonra bunun için bize karşı bir vekil bulamazsın.**”¹⁸³⁶ Ayetten Allah Teâlâ’nın bir şey dilemediği, ancak dilerse gerçekleştireceği anlaşılmaktadır. Sonuç olarak üzerinde durulan ayetteki istisnanın bulunuşunun hikmeti, Allah Teâlâ’nın, Peygamber Efendimize unutturacak güce sahip olduğunu anlatmak istemesidir. Böylece Peygamberimizin unutmamasının, kendi kuvvetinden kaynaklanan birşey değil, Allah’ın fazlından ve ihsanından olduğunu anlamasını sağlamaktır.

Aynı şekilde Allah Teâlâ “**Allah’ın dilediği şey müstesna.**” diyerek böyle bir istisnaya yer verdiği için Peygamber Efendimiz kendisine indirilen vahiyde, ister az, ister çok olsun, böyle müstesna durumların olabileceği neticesine varmıştır. Dolayısıyla o, bütün her yerde, alabildiğine ezberleme, uyanık olma ve unutmama gayreti içinde olmuştur. İşte bundan dolayı, bu istisnanın ayette yer almasının hikmeti, Peygamberimizin, her halükarda uyanıklık ve dikkat içinde olmasını sağlamaktır. Allah Teâlâ “**Allah’ın dilediği şey müstesna.**” diye buyurmasının hikmetlerinden biri de kesinlikle Kur’ân’ın ve diğer öğretilen bilgilerin unutulmamasıdır. Bu tıpkı bir kimsenin arkadaşına, “İnşallah benim malik olduğum şeylerde, sen benim ortağımın” deyip, bu sözle, birşeyi istisna etmeyi kastetmemesi gibidir.

2.16.2. Şia

Tûsî’ye göre Hz. Peygamber Kur’ân’ı unutmayacağı vaat edilmiştir, ancak Allah’ın Hz. Peygamber’e yapmasını emretmediği ve mükellef kılmadığı şeyleri unutturması mümkündür.¹⁸³⁷ Tabersî’ye göre Hz. Peygamber’e Kur’ân’ı okuyacağı, ezberbeyeceği ve asla unutmayacağı vaat edilmiştir. Ancak nesihle hükmü kaldırılan

¹⁸³⁵ Kehf 18/23-24.

¹⁸³⁶ İsrâ 17/86.

¹⁸³⁷ Tûsî, *et-Tibyân*, 10/330.

şeyler müstesna.¹⁸³⁸ Tabâtabâî'ye göre bu, Allah'ın Hz. Peygamber'e verdiği bir sözdür. Kur'anı ona öğreteceğini, indirildiği gibi ezberlemesini sağlayacağını, unutmamasına imkân vermeyeceğini, böylece Kur'an'ı indirdiği gibi okuyacağını vaat etmektedir. Zaten, vahyin indirdiği gibi tebliğ edilmesinin özü de budur.¹⁸³⁹ Bu nedenle Allah Teâlâ'nın Peygamberine Kur'an'ı okutması, herhangi birimizin bir başkasına bir metni okutması ve düzgün okumadığı ya da yanlış okuduğu yerleri düzeltmesi gibi değildir. Çünkü Peygamberimizin Kur'an'dan bir bölümü okurken düzgün okumadığı veya vahyi unuttuğu için yanlış okuduğu, sonra tekrar okuyarak yanlışını düzelttiği görülmüş bir şey değildir. Bilakis, burada kast edilen anlam, Kur'anı, indirdiği gibi, hiçbir değişikliğe uğratmadan, unutmaktan kaynaklanan artırma, eksiltme veya tahrif söz konusu olmadan okumasını sağlamaktır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle Zikri (Kur'an'ı) biz indirdik biz ve şüphesiz onun koruyucuları da biziz.”**¹⁸⁴⁰ Kur'an'ın korunma aşamalarının en önemli kısmı Hz. Peygamber'in unutmamasıydı. Eğer o unutacak olsaydı, Kur'an eksiksiz ve yanlışsız bir şekilde günümüze ulaşmazdı.

Mekârim Şîrâzî'ye Hz. Peygamber'in Allah'ın ayetlerini unutacağından dolayı endişelenmemesi gerekiyordu. Çünkü onları Allah Teâlâ göndermişti, dolayısıyla onları koruyacak olan da Oydu. Ancak şunun da bilinmesi gerekir ki Allah Teâlâ istediği zaman ayetleri unutturabilir, zira bütün ilimleri Hz. Peygamber'e verden Odur.¹⁸⁴¹ Buna göre ayetteki istisna, ilahi kudretin mutlaklığı üzere kaldığını ifade etmeye yöneliktir. Yani, unutturulmayacağı şekilde okutma bağıışı, Allah Teâlâ'nın, bundan sonra onu unutturmaya güç yetiremeyeceği anlamına gelmemektedir. Aksine Allah'ın gücünün mutlaklığı yerinde durmaktadır. O, Hz. Peygamber'e unutturmaya dilemiyor olsa da, istediği zaman, ona unutturabilme kudretine sahiptir. Dolayısıyla bu ayetteki istisna, şu ayetteki istisnaya benzemektedir: **“Mutlu olanlara gelince, gökler ve yerler durdukça, cennetin içinde ebediyen kalacaklardır. Ancak Rabbinin dilemesi müstesna. Bu, onlara ardı kesilmez bir lütuftur.”**¹⁸⁴² Yani, mutlu olanlar, Allah'ın izniyle ebediyen cennette kalacaklar, demektir. Hakeza ayetteki istisnadan maksat, unutmamanın bazı kısımlarını çıkarmak da değildir. Dolayısıyla, “Biz sana okutacağız ve sen unutmayacaksın, ancak Allah'ın unutmamı istediği şey hariç” şeklinde bir anlam da kast edilmemektedir. Çünkü bütün insanlar bu haldedirler. Yani bazı şeyleri ezberlerken bazı şeyleri de unutmaktadırlar. Şu halde, kendisiyle diğer insanlar

¹⁸³⁸ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 10/720.

¹⁸³⁹ Tabâtabâî, *el-Mizân*, 20/266.

¹⁸⁴⁰ Hicr 15/9.

¹⁸⁴¹ Mekârim Şîrâzî, *Tefsîr-i Numûne*, 26/393-394.

¹⁸⁴² Hud 11/108.

arasında herhangi bir fark olmayan bir hususu sırf ona özgüymüş gibi minnet üslubuyla hatırlatmanın bir anlamı olmaz.

Kıraatî'ye göre Hz. Peygamber her türlü unutkanlıktan masun ve korunmuştu.¹⁸⁴³ Bu yüzden Allah Teâlâ **“Allah'ın dilediği şey müstesna.”** diye buyurmasının nedeni şudur: Her şey Allah Teâlâ'nın iradesine ve isteğine mahkûmdur. Hz. Peygamber'in unutmaması veya unutmaması da böyledir. Eğer Allah dilerse ona unutturur, dilerse de unutturmaz. Hz. Peygamber zati olarak böyle bir şeye sahip değildir. Ona unutmama nimetini veren Allah Teâlâ'dır. Allah'ın izniyle Peygamberimiz Kur'an'ı ve diğer öğrendiği bilgileri hiçbir zaman unutmamıştır. Eğer unutacak olsaydı, öteki insanlardan bir farkı kalmazdı. Oysa ayette üzerine basa basa Kur'an'ı unutmayacak olmasını Hz. Peygamber'e verilen özel bir nimetmiş gibi bahsetmektedir.

2.16.3. Mu'tezile

İbn Ebi'l-Hadîd'e göre Hz. Peygamber'i kınamakla ve küçümsemekle ilgili nakledilen ahbarü'l-âhâd rivayetlerini Mu'tezile mensupları reddetmişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ onun kalbini sabitleştirdiğini,¹⁸⁴⁴ onun unutmamasını engellediğini,¹⁸⁴⁵ din hakkında hiçbir sözü uydurmadığını¹⁸⁴⁶ haber vermiştir.¹⁸⁴⁷ Zemahşerî'ye göre Hz. Cebrail, Hz. Peygamber'e vahiy olarak gelen şeyleri okuyordu. Hz. Peygamber okur yazar olmamasına karşın, hepsini ezberliyor ve unutmuyordu. **“Allah'ın dilediği şey müstesna.”** ifadesiye kastedilen şey ise, hükmünün ve tilavetinin kaldırılmasıyla unutturulan şeylerdir.¹⁸⁴⁸ Kâdî Abdulcebbar'a göre de nesih yoluyla unutturulması mümkündür. Çünkü bir şeyin tilaveti neshedildiği zaman terk edilmiş olur. Dolayısıyla manası ve hükmü neshedildiği için ona amel etmek gerekmez.¹⁸⁴⁹ Buna göre ayette istisna edilen şeyler, sonraki dönemlerde nesh edilen konulardır. Dolayısıyla buradaki istisna nesh anlamına gelmektedir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Biz, her hangi bir ayeti neshedersek veya unutturursak, ondan daha hayırlısını veya benzerini getiririz.”**¹⁸⁵⁰ Ayrıca bazı rivayetlere göre **“...unutmayacaksın”** ayeti nazil olduktan sonra Hz. Peygamber hiçbir şeyi unutmamıştır. Netice olarak mezkur ayetle ilgili olarak Ehl-i Sünnet hadisçilerinin

¹⁸⁴³ Kırâatî, *Tefsîr-i Nûr*, 12/452.

¹⁸⁴⁴ Furkan 25/32.

¹⁸⁴⁵ Ala 87/6.

¹⁸⁴⁶ Hakka 69/44-46.

¹⁸⁴⁷ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 7/20.

¹⁸⁴⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/738.

¹⁸⁴⁹ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhu'l-Kur'an*, 459.

¹⁸⁵⁰ Bakara 2/106.

geneli Hz. Peygamber'in Kur'ân'ın bazı surelerini dahi unuttuklarını ifade ederken, tefsircilerinin geneli ise Hz. Peygamber'in unutmasının olanaksız olduğunu açıklamışlardır. Şia ve Mu'tezile mensupların ise Hz. Peygamber'in unutmadığı konusunda ittifak ettikleri görülmüştür.

2.17. Dalaletten Kurtarılıp Hidayete Ulaştırılması

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Seni kaybolmuş bulup hidayet etmedi mi?”**¹⁸⁵¹

2.17.1. Ehl-i Sünnet

Taberî'ye göre Suddî ayette geçen **“Dâll”** kelimesine istinaden şöyle söylemiştir: “Hz. Peygamber kırk yıl kavminin durumunda idi.” Bundan dolayı ayetin manası şöyle olmaktadır: “Seni kırk yıl kavminin durumunda bulup hidayet etmedi mi?” Bazıları ayet ise hakkında “Seni dalaletе düşmüş ve sapıtmış bir halde bulup tevhide hidayet etmedi mi?” diye söylemişlerdir.¹⁸⁵² Ancak Mâturîdî'ye göre bu tür sözler korkunç sözlerdir. Çünkü Hz. Peygamber'e böyle bir nispet vermek asla uygun değildir.¹⁸⁵³ Zira Peygamber Efendimiz masum ve mutahhar olduğu için ayeti şöyle anlamak gerekmektedir: “Ey Peygamber! Eğer Allah Teâlâ seni kendi dinine hidayet etmeseydi ve başarılı kılmasaydı, kesinlikle sapıtmış bir halde bulurdu.” Çünkü Hz. Peygamber dalaletе düşmüş bir kavim içinde büyümüşü. Onu Allah Teâlâ'nın dinine hidayet edecek ve ona davette bulunacak hiçbir kimse yoktu. Ancak Allah Teâlâ onu hidayet ve irşat etmiştir. Bu yüzden onu dalaletе düşmüş ve sapıtmış bir halde bulmamıştır. Nitekim buna benzer bir şekilde başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **“Siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtardı.”**¹⁸⁵⁴ Bu ayet şu anlama gelmektedir: Allah Teâlâ sizi kurtarmamış olsaydı, kesinlikle ateş çukurunun kenarında olurdunuz ve sonunda da ateşin içine düşerdiniz, ancak sizi oradan kurtardı. Hakeza başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır: **“Eğer biz seni sabitleştirmiş olmasaydık, kesinlikle neredeyse onlara biraz eğilim gösterecektin.”**¹⁸⁵⁵ Çünkü insanoğlu çabuk olan nimetlere eğilim göstermeye, kolay ve lezzetli olan şeyleri seçmeye meyilli bir şekilde yaratılmıştır. Ancak Allah Teâlâ fazlıyla ve lütfuyla, Hz. Peygamber'i kırk yaşına kadar Hanif dini üzere ve ondan sonra da Kur'ân dini üzere sabitleştirmiş ve korumuştur. Eğer sabitleştirmemiş ve

¹⁸⁵¹ Duha 93/7.

¹⁸⁵² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 30/149.

¹⁸⁵³ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, 10/561.

¹⁸⁵⁴ Âl-i İmran 3/103.

¹⁸⁵⁵ İsra 17/74.

korumamış olsaydı, kesinlikle diğer insanlar gibi beşerî eğilimler üzere olacak, o şekilde inanacak ve yaşayacaktı. Bundan dolayı **“Seni kaybolmuş bulup hidayet etmedi mi?”** ayetiyle ilgili olarak şöyle söylemek gerekmektedir: “Ey Peygamber! Eğer Allah seni hidayet etmemiş olsaydı, dalaletle düşmüş ve sapıtmış bir şekilde bulacaktı.” Ancak Allah Teâlâ onu hidayet ettiği için dalaletle düşmüş ve sapıtmış bir halde bulmadı.

Dolayısıyla ayeti şöyle anlamak mümkündür: Allah Teâlâ Hz. Peygamber’i iktisabî ve ihtiyarî olmayan bir cahillik içinde bulmuştur. Buradaki cahillik, varlıkların kendilerinin yaratılışlarıyla ilgili cahillikleridir. Dolayısıyla ayette geçen “Dâll” kelimesi “Cahil” anlamına gelmektedir. Çünkü bütün varlıklar, yaratılışlarının başlangıcında cahildirler. Lakin bu cahillik türü, kınanmaya neden olan iktisabî cahillik gibi değildir. Zira ilmi idrak edecek vesileleri veya cahilliği kazanmaya yönelik bir iradeleri yoktur. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Allah, sizi annelerinizin karnından, siz hiçbir şey bilmez durumda iken çıkardı. Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi.”**¹⁸⁵⁶ Ancak ilmi idrak edecek vesile elde ettikten ve bu vesileler geliştikten sonra, cehaleti kazanmaya yönelik bir çabası olursa cahil olur ve bu yüzden kınanır. Aynı şekilde ilim de böyledir. Eğer ilim elde ederse övülür, elde etmezse kınanır. Bu açıklamalar ışığında **“Seni kaybolmuş bulup hidayet etmedi mi?”** ayetinin anlamı şöyle olmaktadır: “Ey Peygamber! Allah seni yaratılışının başında ve bebeklik döneminde cahil bulup hidayet etmedi mi? Sana ilim ve hikmet öğretmedi mi?” Bu bakımdan bu ayet şu ayete benzemektedir: **“İşte böylece sana da emrimizden bir ruh vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola ilettiğimiz bir nur kıldık.”**¹⁸⁵⁷ Ayette geçen Ruh, Rûhu’l-Kudûs’tür.¹⁸⁵⁸ Hz. Peygamber dünyaya geldiği zaman küçük bir bebektir. Doğal olarak hiçbir şeyden haberi yoktu, cahildi, ne yapacağını bilmiyordu. Hayatla, imanla, dinle ilgili bir haberi bulunmuyordu. Ancak Allah hemen ona Rûhu’l-Kudûs’ü gönderdi. Böylece Rûhu’l-Kudûs sürekli onunla birlikte oldu. Yavaş yavaş hakkı, hakikati, iyiyi, kötüyü, yanlışı, batılı gösterdi. Şeytanın onu saptırmasına izin vermedi ve onu günaha yaklaşımdan uzak tuttu. Ona doğruları gösterdi ve yanlışlardan sakındırdı. Hakeza şu ayete benzemektedir: **“Bundan önce sen hiç kitap okumuyordun ve onu sağ elinle de yazmıyordun. O zaman batıl olanlar kuşkulanırlardı.”**¹⁸⁵⁹ Bu ayette sözü edilen şey de aynı şeydir. Çünkü Hz.

¹⁸⁵⁶ Nahl 16/78.

¹⁸⁵⁷ Şura 42/52.

¹⁸⁵⁸ Daha fazla bilgi için önceki sayfalarda “Rûhu’l-Kudûs” başlıklı bölüme müracaat edilmesi istiham edilir.

¹⁸⁵⁹ Ankebut 29/48.

Peygamber bebeklik ve çocukluk çağında iken hiçbir şey bilmiyordu. Kırk yaşına kadar ise okuma yazma bilmiyordu. Ancak kırk yaşından itibaren Allah Teâlâ ona Kur'ân vasıtasıyla her şeyi bildirdi ve öğretti.

Ayeti şöyle anlamak da mümkündür: Hz. Peygamber önceki insanların, peygamberlerin, velilerin, zalimlerin, firavunların, toplumların ve kavimlerin haberlerinden gafildi. Dolayısıyla ayette geçen “Dâll” kelimesi “Gafil” anlamına gelmektedir. Ancak bu gaflet de iktisabî değildi. Dolayısıyla bu yüzden her hangi bir günah işlememişti. Lakin Allah Teâlâ ona Kur'ân-ı Kerim'i indirerek bu tür konulardan ve diğer konulardan haberdar etti. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Biz bu Kur'ân'ı sana vahyetmemizle, sana en güzel kıssaları anlatıyoruz, oysa sen, ondan önce, gafilidindin.”**¹⁸⁶⁰ Dolayısıyla şöyle bir anlam olmaktadır: “Ey Peygamber! Allah seni Kur'ân konusunda cahil ve gafil bir halde buldu. Kur'ân ile ilgili hiçbir şey bilmiyordun. Ancak Allah sana Kur'ân'ı öğretti ve hiyadet etti.”

Ayeti şöyle anlamak da mümkündür: “Ey Peygamber! Allah seni dalalet içine düşmüş bir kavmin arasında buldu ve seni hidayet etti. Seni onların arasından çıkardı. Eğer seni onların arasından çıkarmasaydı, kesinlikle seni üzerinde oldukları şeye davet edeceklerdi veya seni ona inanmaya zorlayacaklardı. Bundan başka bir şeye de razı olmayacaklardı. Bazıları şöyle söylemişlerdir: “Ey Peygamber! Sen Mekke yolunda bir yerde kaybolmuştun. Allah seni yolunu kaybetmiş bir halde bulup da doğru yola hidayet etmedi mi?” Bazıları da şöyle söylemişlerdir: “Ey Peygamber! Sen peygamberlikten cahil ve gafildin. Ancak Allah seni peygamberliğe hidayet etti.”

Bazı insanlar, Hz. Peygamber'in işin başında kâfir olduğuna, Allah Teâlâ'nın onu daha sonra hidayet edip, peygamber kıldığına inanmaktadırlar... Ancak Fahreddîn Râzî'ye göre âlimlerin çoğu, Hz. Peygamber'in, ömrü boyunca, bir an dahi kâfir olmadığına ittifak etmişlerdir.¹⁸⁶¹ Bu nedenle Hz. Peygamber bir an dahi kâfir ve dalalet ehli olmadığına göre ayette geçen “Dâlle” kelimesi ne anlama gelmektedir? Fahreddîn Râzî bu soruya makul ve mantıklı farklı şekillerde cevap vermiştir. Ancak şimdi burada sadece birkaç cevabına özetle yer verilecektir:

İlk olarak; İbn Abbas, Hasan-ı Basrî, Dahhâk ve Şehr b. Havşeb gibi kişiler ayeti şöyle tefsir etmişlerdir: “Rabbin seni nimetin bilgilerinden ve şeriatın hükümlerinden habersiz olarak bulup, seni bu bilgilere iletmedi mi?” Bu ayetin, şu ayete benzediğini söylemişlerdir: **“Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin.”**¹⁸⁶²

¹⁸⁶⁰ Yusuf 12/3.

¹⁸⁶¹ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 31/197.

¹⁸⁶² Şura 42/52.

Aynı şekilde şu ayete benzediğini de söylemişlerdir: **“Oysa sen, ondan önce, gafillerdendin.”**¹⁸⁶³ İkinci olarak; Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Ben küçük bir çocuk iken dedem Abdülmuttalib’i kaybetmiştim. Açlıktan neredeyse ölecek vaziyete gelmiştim. Nihayet Allah beni ona kavuşturdu.”** Bu hadisi, Dahhâk nakletmiş ve Abdülmuttalib’in, Kâbe’nin örtüsüne yapışarak şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Ya Rabbi! Çocuğum Muhammed’i bana geri ver. Ne olur onu bana geri ver ve bana lütufta bulun.” Abdülmuttalib bu duayı tekrar ederken, devesine binmiş ve kucağında da Hz. Peygamber olduğu halde, Ebû Cehil gelir ve şöyle der: “Senin bu oğlundan neler gördüğümüzü sen bilmezsin?” dedi. Bunun üzerine Abdülmuttalib, “Niçin?” deyince, Ebû Cehil şöyle dedi: “Ben devemi çöktürdüm, onu arkama bindirdim, ama devam bir türlü kalkmadı. Ancak onu kucağıma alınca kalktı. Böylece bu deve adeta, ‘Ey ahmak adam! İmam budur. Öyle ise, daha nasıl imama uyması gereken kişinin arkasında durabilir’ dedi.” İşte bu yüzden İbn Abbas da, Allah Teâlâ’nın, Hz. Musa’yı düşmanının elinde koruyup muhafaza ettirdiği gibi, Hz. Peygamber’i de dedesine, düşmanının eliyle getirmiştir.”¹⁸⁶⁴

Üçüncü olarak; Arapça’da su sütün içine karışıp kaybolduğu zaman “Dalle’l-Mâu fi’l-Lebeni” denilir. Buna göre ayetin manası şöyle olmaktadır: “Sen, Mekke’de kâfirler arasında kaybolmuştun. Derken Allah seni güçlendirdi de, böylece dinini galip getirebildin.” Dördüncü olarak; Araplar çölde tek olan, adeta çöl içinde kaybolmuş ağaca, “Dâlle” derler. Buna göre Allah Teâlâ adeta şöyle söylemiştir: “Sen hariç, o beldeler içinde Allah’a iman ve marifetullah meyvesini taşıyan hiç bir ağaç bulunmayan bir çöl gibidir. Dolayısıyla sen, bu cehalet çölünde yetişen, tek bir ağaçsın. Ben seni böylece tek, adeta yitmiş olarak buldum ve senin sebebinle, insanları hidayete erdirdim.” Beşinci olarak; şu anlama gelmektedir: “Sen kaybolmuştun. Göklerin yollarını bilmiyordun. Ancak Ben sana bu yolları gösterdim. Böylece Miraç gecesinde, göklere çıkarıldın.”

Kur’ân Yolu Türkçe Meâli ve Tefsir kitabının yazarlarına göre âyette Hz. Muhammed’in peygamberlikten sonraki dönemiyle önceki dönemi arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır. Nitekim o peygamber olmadan önce de başta putperestlik olmak üzere kendi toplumunda hâkim olan inanç ve yaşayışın yanlışlığını, insanın varlık amacına yakışmadığını görüyor, bu gidişi asla beğenmiyordu; ama onların bundan nasıl kurtulacaklarını da bilmiyordu. Âyetteki deyişle bu konuda “yol bilmez bir halde” idi. İşte yüce Allah Kur’ân’ı göndererek

¹⁸⁶³ Yusuf 12/3.

¹⁸⁶⁴ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 31/197.

onu bu durumdan kurtarıp yolunu aydınlattı; ona hem varacağı hedefi hem de o hedefe nasıl varacağını öğretti.¹⁸⁶⁵

2.17.2. Şia

Tûsî'ye göre Hz. Peygamber hakkı, nübüveti, peygamberliği bilmiyordu, yani bunlardan haberi yoktu, ancak Allah onu bunlara hidayet etti.¹⁸⁶⁶ Tabâtabâî'ye göre ayette geçen “Dâll” kelimesi, hidayetin olmayışı anlamındadır. Peygamberin bu anlamda şaşırması ve kaybolmuş olması, Allah'ın tekvinî hidayetini bir an için göz ardı edersek, kendi içindeki durumla ilgilidir. Çünkü gerek Hz. Peygamber gerekse bütün mahlûkat ancak Allah ile hidayet bulabilirler. Dolayısıyla ilahi yol göstericiliğin olmadığı koşullarda, Hz. Peygamber'in nefsi kendi içinde hidayetten yoksundu. Gerçi o dünyaya geldiği andan itibaren ilahi ve tekvinî hidayet hep onun yanı başındaydı.¹⁸⁶⁷ Asıl itibarıyla “Dâll” kelimesi; kaybolmuş, yolunu kaybetmiş, yolunu yitirmiş, kayıp, yolunu kaybeden, yolunu şaşırması, belli bir yeri olmayıp dolaşan, dalalet düşmüş, sapkın, hatalı, sapık, başıboş, bozuk tabiatlı, doğru yoldan sapmış, müsrif, yanlış, başıboş gezen, saçıp savuran, kesik kesik, düzensiz gibi anlamlara gelmektedir. Peki, Hz. Peygamber için bu anlamlardan hangisini tercih etmek gerekmektedir? Bazıları, hâşâ, Hz. Peygamber'in kırk yaşına ulaşınca ve Kur'ân nazil oluncaya kadar Mekkeliler gibi sapıklık ve şirk içinde olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak her türlü günahattan ve şirkten masum olan Hz. Peygamber'e çok yanlış bir nispet vermişlerdir.

“Dâll” kelimesi; hak yoldan çıkmış dalalet düşmüş, sapıtılmış, sapık gibi anlamlara da gelmektedir. Ancak her zaman her yerde bu tür anlamlarda kullanılmamaktadır. Örneğin Araplar “Ğanemun Dâll” diye söylemekte ve bunu yolunu yitirmiş bir koyun hakkında “Kayıp koyun” olarak ifade etmektedirler. Hakeza aynı anlamda başka şeyler için de kullanılmaktadır. Eğer bir insan gideceği yeri bilemezse ve yolunu kaybederse “Daleltuhû” yani “Onu kayıp ettim” diye söylemektedir. Veya insan dirhemini, dinarını ve parasını cebinden düşürdüğü zaman “Daleltuhû” yani “Onu kayıp ettim” şeklinde ifade etmektedir.¹⁸⁶⁸ Hakeza “Dâll” kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de de her zaman dalalet düşmüş ve sapıtılmış anlamında kullanılmamaktadır. Bazı yerlerde de kaybolmuş ve yitik bir hale gelmiş anlamında istifade edilmektedir. Örneğin Kur'ân, bazılarının öldükten, toprağın içini gömüldükten ve onun içinde çürüdükten sonraki durumla ilgili şöyle sorduklarını

¹⁸⁶⁵ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 5/639.

¹⁸⁶⁶ Tûsî, *et-Tibyân*, 10/369.

¹⁸⁶⁷ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 20/210.

¹⁸⁶⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 11/391.

aktarmaktadır: **“Acaba biz yerin içinde kayıp olduğumuz zaman mı, gerçekten biz mi yeni bir yaratılış içinde olacağız?”**¹⁸⁶⁹ Ayette **“Eizâ dalelnâ”** ifadesi geçmektedir ve **“Kayıp olduğumuz zaman mı, yitik bir hale geldiğimiz zaman mı, yok olduğumuz zaman mı?”** gibi anlamlara gelmektedir.

“Dâll” kelimesi Peygamber Efendimizin hadislerinde de her zaman dalalet düşmüş ve sapıtmış anlamında kullanılmamaktadır. Aksine bazı yerlerde de kaybolmuş ve yitik bir hale gelmiş anlamında istifade edilmektedir. Örneğin Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: **“Hikmetli söz, müminin yitik malıdır. Nerede bulursa onu alır. Çünkü o ona daha layıktır.”**¹⁸⁷⁰ Hadiste **“Dâlletu’l-Mumin”** cümlesi geçmektedir ve **“Müminin yitik malı, müminin kayıp ettiği malı, müminden kayıp olan şey”** gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla üzerinde durulan ayet şu ayete benzemektedir: **“Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin.”**¹⁸⁷¹ Hz. Peygamber, Kur’ân inmeden önce Kur’ân’daki bilgileri, şerî hükümleri ve onda sözü edilen inançları bilmiyordu. Bu yüzden toplumun içinde kaybolmuş ve yitik bir halde yaşıyordu. Ancak Allah’ın hidayetiyle Kur’ân indirildikten sonra hepsini bilir bir hale geldi. Dolayısıyla ayetin anlamı şöyledir: **“Vahiyden önce, sende, kitaba dair, içerdiği gerçeklik bilgilere ve şerî hükümlere dair bir şey yoktu. Yine vahiyden sonra inanç ve amel olarak kitabın içerdiğini esas alan yaşayış tarzına vahiyden önce sahip değildin...”**

Bu, Hz. Peygamber’in peygamber olmadan önce mümin ve sahih amel sahibi olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Çünkü ayetin olumsuzladığı, kitabın içeriğinin ayrıntılı olarak bilinmesi ve inanç ve amel olarak kitabın içeriğinin ayrıntılı olarak esas alınmasıdır. Ayrıntılı bilgi ve uygulamanın olumsuzlanması, mutlaka, genel anlamda Allah’a iman ve hakka bağlılık olgusunun olmayışını gerektirmez. Bu da gösteriyor ki, bazılarının bu ayeti delil göstererek Hz. Peygamber’in, peygamber olmadan önce imana sahip olmadığını ileri sürmeleri geçersiz bir iddiadır. Hakeza bazılarının, Hz. Peygamber’in peygamber olarak görevlendirilmesinden önce eksiksiz bir bilgiye ve amele sahip olduğunu ileri sürmeleri de yanlıştır. Onun, kitap nedir, iman nedir bilmediğini söyleyen ayetin zahiriyle çelişen bir çıkarsamadır. Çünkü Hz. Peygamber’in peygamber olmadan önceki durumuyla peygamber olduktan sonraki durumu arasında fark bulunması kaçınılmazdır. İşte bu ayet de, bu farka işaret etmektedir. Ayet, onun, peygamber olduktan sonra, sahip olduğu bilgi ve pratik üzerinde bir etkisinin olmadığını, bunların Allah tarafından vahiy yoluyla kendisine iletildiğini vurgulamaktadır. Aynı şekilde şu ayet de bu konuyu

¹⁸⁶⁹ Secde 32/10.

¹⁸⁷⁰ İbn Mâce, “Zühd” 15 (No. 4149).

¹⁸⁷¹ Şura 42/52.

bildirmektedir: **“Oysa sen, ondan önce, gafillerdendin.”**¹⁸⁷² Dolayısıyla Hz. Peygamber Kur’ân inmeden önce Hanif imanına sahipti, müşrik ve dalaletle düşmüş bir kimse değildi. Nitekim Seyyid Radî Hz. Ali’nin Peygamber Efendimiz hakkında şöyle söylediğini nakletmiştir: “Allah, sütten kesildiği andan itibaren meleklerin büyüklerinden birini ona arkadaş etmişti. O melek, ona gece gündüz yüceliklerin yolunu, âlemin güzel ahlakını öğretirdi.”¹⁸⁷³ Dolayısıyla Hz. Peygamber Kur’ân inmeden önce Hanif bir inanca sahipti. Ancak bu inanç, insanların bireysel ve toplumsal sorunlarını çözmeye yetmiyordu. İşte bundan dolayı Peygamberimiz insanlara ve toplumlara çözümleyici bir şeyler söyleyemiyordu. Bu bakımdan Mekkelilerin arasında kaybolmuş bir halde yaşıyordu. Nitekim bu anlamla ilgili olarak şöyle nakledilmiştir: İmam Rıza, Abbasî halifesi Me’mun’un Peygamberimizin masumiyeti hakkındaki sorusuna şöyle dedi: “Yüce Allah, Hz. Muhammed’e diyor ki: **‘O seni yetim bulup barındırmadı mı?’**¹⁸⁷⁴ Yani, seni yalnız başına bulup insanları etrafında toplamadı mı, demektir. **‘Seni kaybolmuş bulup’** Yani, sen kavminin içinde kaybolmuştun, demektir. **“hidayet etmedi mi?”** Yani, kavminin seni tanımalarını ve bilmelerini sağlamadı mı, demektir. **‘Seni fakir bulup zengin etmedi mi?’** Yani, duanın kabul edilmesini sağlayarak seni zenginleştirmede mi, demektir.”¹⁸⁷⁵

2.17.3. Mu’tezile

İbn Ebi’l-Hadîd’e göre Mu’tezile mensupları Hz. Peygamber’in nübüvvetten önce de haktan ve hakikatten uzaklaşmadığı hakkında, ayıp ve kusurlu işler yapmadığı konusunda tenzih edilmesi gerektiğine inanmaktadırlar; ancak Hariciler gibi bazıları Duha suresindeki mezkur ayete dayanarak Hz. Peygamber’in şirke ve küfre dahi düştüğüne inanmaktadırlar.¹⁸⁷⁶ Kâdî Abdulcebbâr’a göre Hz. Peygamber nübüvvetten ve risaletten haberi yoktu, Allah Teâlâ onu bunlara hidayet etti.¹⁸⁷⁷ Zemahşerî’ye göre ise “Dâll” kelimesi şu anlama gelmektedir: “Hz. Peygamber şeriat ilimlerinden ve onun yolundan gafildi.”¹⁸⁷⁸ Buna göre Hz. Peygamber Kur’ân inmeden önce onun ilimlerinden ve emirlerinden haberdar değildi. Ancak bu Efendimizin tamamen dinsiz ve imansız olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim biraz önceki sayfalarda da açıklandığı gibi Peygamber Efendimiz Hanif dinine

¹⁸⁷² Yusuf 12/3.

¹⁸⁷³ Seyyid Radî, *Nehcu’l-Belâğa*, 306.

¹⁸⁷⁴ Duha 93/6-8.

¹⁸⁷⁵ Behrânî, *el-Burhân*, 5/685.

¹⁸⁷⁶ İbn Ebi’l-Hadîd, *Şerhu Nehci’l-Belâğa*, 7/8-9.

¹⁸⁷⁷ Kâdî Abdulcebbâr, *Tenzîhu’l-Kur’ân*, 467.

¹⁸⁷⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/768.

mensuptu. Dolayısıyla üzerinde durulan ayet şu ayete benzemektedir: **“Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin.”**¹⁸⁷⁹ Yani, Kur’ân’daki bilgileri ve Kur’ânî imanı bilmiyordun, demektir. İşte Peygamberimizin gafil olduğu ve haberdar olmadığı şey buydu. Hakeza Hz. Peygamber Hazret-i Hatice’nin kölesi Mesyere ile birlikte Şam yolculuğuna çıkmıştı. Bu kâfir köle onun devesinin yularından çekiyordu. Derken yolunu kaybetti. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ Cebrail’i bir insan kılığında indirdi ve Hz. Peygamber’e yolunu gösterdi. Hakeza Hz. Peygamber Ebû Tâlib ile birlikte Şam seferine gitmişti. Derken kayboldu. Ancak Allah ona, yolunu buldurdu. Netice olarak bazı Ehl-i Sünnet mensuplarına göre Hz. Peygamber Kur’ân inmeden ve peygamberlik verilmeden önce inanç ve amel bakımından dalalet içindeydi. Ancak birçok Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu’tazile müfessirine göre ise “Dâll” kelimesi kaybolmuş ve yolunu yitirmiş anlamına gelmektedir. Dolayısıyla üzerinde durulan ayette Hz. Peygamber’in günah işlediğine veya müşrik olduğuna delalat eden hiçbir delil bulunmamaktadır.

2.18. Belini Kıran Günah Yükü

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Senden yükünü kaldırmadık mı? Ki o, belini kırmıştı. Senin zikrini (şanını) yüceltmedik mi?”**¹⁸⁸⁰

2.18.1. Ehl-i Sünnet

Taberî **“Senden yükünü kaldırmadık mı?”** ayetinde belirtilen **“Vizr”** ile kast edilen şeyin Mücahid, Katâde ve İbn Zeyd’e göre günah olduğunu söylemiştir. Yani Allah Teâlâ Hz. Peygamber’in peygamberlikten önceki günahlarını affederek yükünü hafifletmiştir. Dahhâk’a göre **“Vizr”** ile kast edilen şey şirktir. Yani Allah Teâlâ Hz. Peygamber’i içinde bulunduğu şirkten kurtarmıştır.¹⁸⁸¹ Ancak Mâturîdî’ye göre bu tür sözler korkunç sözlerdir. Çünkü **“Vizr”** kelimesi **“Ağır yük”** anlamına gelmektedir.¹⁸⁸² Buna göre Arap lügatına göre **“Vizr”** kelimesi; ağır yük, sorumluluk, külfet, mesuliyet, günah gibi anlamlara gelmektedir. Görüldüğü gibi bazı tefsirciler **“Vizr”** kelimesinin, diğer manalarını görmezden gelerek, günah manasını kabul etmişlerdir. Bu yüzden Hz. Peygamber’in günah işlediğini, Allah Teâlâ bu günahları bağışlayarak yükünü ve hesabını hafiflettiğini iddia etmişlerdir.

¹⁸⁷⁹ Şura 42/52.

¹⁸⁸⁰ İnşirah 1-4.

¹⁸⁸¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 30/150.

¹⁸⁸² Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 10/566.

Kanıt olarak ise şu ayeti göstermişlerdir: **“Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek suçunu bağışlar...”**¹⁸⁸³ Hakeza şu ayeti kanıt olarak göstermişlerdir: **“Hem kendi suçun, hem mümin erkekler ve mümin kadınlar için istiğfar et.”**¹⁸⁸⁴ Ancak daha önceki sayfalarda bu ayetler üzerinde çok geniş bir araştırma yapılmış ve Hz. Peygamber’in harama mürtekip olmasından dolayı kaynaklanan bir günahının ve suçunun olmadığı kesin olarak ispat edilmişti. Dolayısıyla bu ayetler Peygamberimizin günah işlediğine kanıt olamazlar. Asıl manası itibarıyla **“Vizr”** kelimesi; ağır yük, sorumluluk, külfet, mesuliyet gibi anlamlara gelmektedir. Vezir kelimesi de aynı sözcükten türemiştir ve ağır yük sahibi, ağır sorumluluk sahibi ve ağır mesuliyet sahibi demektir. Çünkü Vezir padişahın yardımcısıdır ve çok ağır sorumlulukları bulunmaktadır. Dolayısıyla üzerinde durulan ayette de bu anlam kastedilmiştir, günah değil. Bu açıklama ışığında **“Senden yükünü kaldırmadık mı?”** ayetinin anlamı şöyle olmaktadır: “Ey Peygamber! Biz senin üzerine yüklediğimiz nübüvvet, risalet ve peygamberlik gibi yüklerin ağırlığını hafiflettik. Eğer onların ağır yükünü hafifletmeseydik, kesinlikle belini kıracaktı. Yani bu sorumluklar sana çok ağır gelmişti. Ancak biz onun yükünü eksilttik.”

Eğer “Vizr” kelimesi günah olarak kabul edilirse **“Senden yükünü kaldırmadık mı?”** ayetinin anlamı şöyle de olabilir: “Ey Peygamber! Biz sana peygamberlik vereceğimiz için, başından itibaren seni ismetle her türlü günden koruduk ve muhafaza ettik. Eğer bizim sana verdiğimiz ismetimiz ve korumamız olmasaydı, kesinlikle senin bir takım günahların ve veballerin olacaktı.” Dolayısıyla bu ayet şu ayete benzemektedir: **“Seni kaybolmuş bulup hidayet etmedi mi?”**¹⁸⁸⁵ Daha önceki sayfalarda da açıklandığı gibi bu ayetin anlamlarından biri “Eğer Allah seni hidayet etmeseydi, kesinlikle seni dalalate düşmüş ve sapıtmış bir halde bulurdu” demektir. Çünkü Hz. Peygamber dalalete düşmüş ve sapıtmış bir kavmin içindeydi. Ancak Allah Teâlâ onu başından itibaren hidayet etmiştir, bu yüzden onu dalalete düşmüş ve sapıtmış bir halde bulmamıştır. Bundan dolayı mezkur ayetin anlamı da “Allah Hz. Peygamber’i peygamber seçeceği için başından itibaren her türlü günden ve vebalden uzak tutmuştur” şeklinde olmaktadır.

Fahreddîn Râzî’ye göre Allah Teâlâ bu ayeti, bir lütfunu ve ihsanını anlatmak için söylemiştir. Farz olan bir işe karşılık lütufta bulunduğunu söylemenin caiz olmadığı malumdur. Dolayısıyla buradaki **“Vizr”** kelimesi günden başka bir manaya hamledilmelidir.¹⁸⁸⁶ Kur’ân Yolu Türkçe Meâli ve Tefsir kitabının yazarlarına göre Resûlullah’ın belini büktüğü bildirilen “yükün kaldırılması”ndan

¹⁸⁸³ Fetih 48/2.

¹⁸⁸⁴ Muhammed 47/19.

¹⁸⁸⁵ Duha 93/7.

¹⁸⁸⁶ Fahreddîn Râzî, *Meîâtihu’l-Ğayb*, 32/207.

maksadın ne olduğu konusunda yapılan açıklamalar içinde en zayıf olanı “günahlarının, hatalarının bağışlanmış olması” şeklindeki yorumdur. Çünkü onun Câhiliye döneminde puta tapmadığı bilinmektedir, herhangi bir günah işlediği de sabit değildir.¹⁸⁸⁷ Buna göre şöyle anlamak mümkündür: Vizr; Hz. Peygamber’in sırtına ağır gelen nübüvvet, risalet ve peygamberlik yükleri olabilir. Dolayısıyla Allah Teâlâ işte bu yükü ona kolaylaştırmış, böylece yükünü ondan almış ve nübüvvet yükünü kolay taşır hale gelmiştir. Vizr; Hz. Peygamber’in ümmetinin günahları da olabilir. Bu günahlar Hz. Peygamber’e adeta kendi günahı gibi gelmekte ve ağır bir yük oluşturmaktaydı. Ancak Allah Teâlâ **“Sen onların içinde olduğun sürece Allah onlara azap edecek değildir.”**¹⁸⁸⁸ diye buyurarak bu dünyada onlara azap etmeyeceğini ve ahirette de onlara şefaate edebileceğini bildirince Hz. Peygamber’in yükü hafıflemiş oldu. Vizr; Hz. Peygamber’den sadır olması halinde, sırtına ağır gelecek olan günahlar da olabilir. Böylece günah gerçekleşmeden önce “Biz sonu böyle günahlardan koruduk” anlamına gelmektedir. Nitekim Hz. Ali’nin naklettiği bir rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“Cahillerin yaptıkları şeylerden sadece iki şey yapmak istedim. Ama her defasında Allah, benimle istediğim o şey arasına girip, bana mani oldu. Artık bu iki şeyden sonra, Allah bana peygamberlik görevi ile ikramda bulunana kadar (ve ondan sonra), hiçbir kötü şey yapmak istemedim. (O iki şey de şu idi:) Bir gece, Mekke’nin yüksek yerlerinde benimle beraber koyun güden Kureyşli bir çocuğa ‘Keşke benim koyunlarıma da göz-kulak olsan da, Mekke’ye gidip gençlerin sohbetlerine katılsam’ dedim ve bu istekle oradan ayrıldım. Derken yolumun üzerindeki ilk eve vardım ve bir def-zurna sesi duydum. Onlar, ‘Falan oğlu falan, filan kızla evleniyor’ diye ilan ediyorlardı. Onları seyredeyim diye oturdum. Allah bana bir uyku verdi, ben de uyuya kaldım. Güneşin dokunuşu beni uyandırdı... Arkadaşımın yanına döndüm. O bana, ‘Ne yaptın?’ diye sorunca, ‘Birşey yapmadım’ deyip, hadiseyi anlattım. Yine bir başka gece arkadaşıma aynı şeyi söyledim. Derken Allah Teâlâ, bana bir uyku verdi, yine güneşin dokunuşu beni uyandırdı. Artık bu iki şeyden sonra, Allah bana risalet görevi ile ikram edinceye kadar, böylesi (lüzumsuz) şeylere niyetlenmedim.”**¹⁸⁸⁹

Vizr; Kâfirlerin Hz. Peygamber’e yaptıkları eziyetler, hakaretler ve iftiralar da olabilir. Öyle ki bütün bunlar ona son derece ağır geliyor ve çok üzülmüyordu.

¹⁸⁸⁷ Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, 5/642. Kur’ân Yolu Tefsir kitabının son baskılarında bu bölümün kaldırıldığına şahit olunmuştur. Dolayısıyla ilk baskılarına bakılması gerekmektedir.

¹⁸⁸⁸ Enfal 8/33.

¹⁸⁸⁹ Muttakî Hindî, *Kenzu’l-Ummâl*, 11/454.

Ancak Allah Teâlâ “**Onların sözleri seni üzmesin.**”¹⁸⁹⁰ gibi tesellilerle Hz. Peygamber’i güçlendirdi, yükünü hafifletti, üzerindeki ağırlığı kaldırdı. Böylece Allah onu “**Allah’ım! Kavmimi bağışla, çünkü onlar bilmiyorlar.**”¹⁸⁹¹ diyerek düşmünlarına bile dua edecek bir seviyeye ulaştırdı.

2.18.2. Şia

Şerif Murtezâ’ya göre vizr kelimesinin anlamı ağırlık ve yükür. Mekkeliler Hz. Peygamber’e iftira atıyorlar, onun hakkında yalanlar uyduruyorlar, ona zulüm ve eziyet ediyorlardı. Bunlar Hz. Peygamber’in üzerinde ağırlık ve yük oluşturuyordu. Allah Teâlâ Duha ve İnşirah suresinde olduğu gibi bazı nimetlerini hatırlatarak Hz. Peygamber’in üzerindeki ağırlığı ve yükü hafifletmiştir.¹⁸⁹² Tabersî’ye göre ayette kastedilen şey Hz. Peygamber’in sırtına ağır gelen nübüvvet ve risalettir, Allah bunların yükünü hafifletmiştir.¹⁸⁹³ Tabâtabâî’ye göre ayetlerin akışından anlaşıldığı kadarıyla, Hz. Peygamber’in yükünün kaldırılmasından maksat; davetinin sonuç alıcı, Allah yolunda verdiği mücadelenin sebeplerin yardımıyla etkin bir şekilde devam edici kılınmasıdır. Çünkü risalet, davet ve buna dayalı sorumluluklar, ancak göğsünün açılıp genişletilmesinden sonra yüklendiğı ağırlıklardır.¹⁸⁹⁴ Dolayısıyla Vizr; Hz. Peygamber’in kalbinin temiz ve masum kılınmasıdır. Bu rivayetlerde belirtilen şu duruma işaret etmektedir: İki melek onun yanına gelir, göğsünü yararak kalbini çıkarırlar. Kalbi temizledikten sonra tekrar yerine koyarlar. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “**Ben, Sa’d b. Bekrler’de emzirilip büyütüldüm. O sıralarda, sütkardeşimle birlikte evlerimizin arkasında kendimize ait küçük kuzuları yayıyor, otlatıyorduk. Üzerlerinde ak elbise bulunan iki adam, içi kar dolu, altından bir leğen ile yanıma geldi. Beni tutup karnımı yardılar. Kalbimi çıkardılar. Onu da yardılar. Kalbimin içinden, kara, pıhtılaşmış bir kan parçası çıkarıp attılar. Sonra, kalbimi, karnımı, o karla iyice yıkayıp temizlediler...**”¹⁸⁹⁵

Vizr; müşrikler ve kâfirlerin Hz. Peygamber’e yaptıkları eziyetlerdir. Bu Hz. Peygamber’e çok ağır geliyordu. Ancak Allah Teâlâ Peygamberini onlardan hem Mekke’de hem de hicret ettikten sonra Medine’de muhafaza eyledi. Virz; Hz. Peygamber’in üzüntüsüdür. Çünkü o kavminin müslüman olması için gece ve gündüz çaba gösteriyordu, iman etmedikleri için çok üzülyordu. Ancak Allah Teâlâ

¹⁸⁹⁰ Yasin 36/76.

¹⁸⁹¹ Buhârî, “Ehâdisu’l-Enbiyâ”, 55 (No. 3477).

¹⁸⁹² Şerif Murtezâ, *Tenzihu’l-Enbiyâ*, 114-115.

¹⁸⁹³ Tabersî, *Mecmau’l-Beyân*, 10/770.

¹⁸⁹⁴ Tabâtabâî, *el-Mizân*, 20/315.

¹⁸⁹⁵ Taberî, Ebû Cafer, Muhammed b. Cerir, *Târîhu’t-Taberî*, Beyrut, Dâru’t-Turâs, 1387, 2/165; M. Asım Köksal, *İslam Tarihi*, İstanbul, Köksal Yayınları, 1/40-41.

Peygamberimizin üzüntüsünü giderip şöyle buyurdu: **“Allah’ın yardımı ve fetih (Mekke fethi) geldiği zaman; insanların bölük bölük Allah’ın dinine girdiğini gördüğün zaman, Rabbini hamd ile tesbih et ve Ondan mağfiret dile. Kesinlikle O, tevbeleri çok kabul edendir.”**¹⁸⁹⁶

Bazıları ayette geçen “Vızr” kelimesinin günah olduğunu söylemişlerdir. Ancak Tûsî’ye göre bu tefsir doğru değildir. Çünkü peygamberler ne peygamberlikten önce ne sonra, ne küçük ne de büyük bir günah işlemişlerdir.¹⁸⁹⁷ Öyleyse vizr; Hz. Peygamber’in peygamberlik yüküdür. Allah Teâlâ onun ağır peygamberlik yükünü hafifletmiştir. Burada “Peki, peygamberlik yükü nasıl hafifletmiştir?” diye bir soru olabilir. Allah Teâlâ bazen özel müminlerle Hz. Peygamber’in yükünü hafifletiyordu. Nitekim Peygamberimiz görevinin başlangıcında, en yakın akrabalarını davet etmiş ve onlara **“Kim, dinim hususunda benim kardeşim, arkadaşım, varisim ve vezirim olmak ister?”** diye sormuştu. Hz. Ali dışında hiçbir kimse olumlu cevap vermemişti. Ardından Efendimiz Hz. Ali’ye hitap ederek şöyle buyurmuştur: **“Benim kardeşim, arkadaşım, varisim ve vezirim sensin.”**¹⁸⁹⁸ Bundan dolayı Allah Teâlâ’nın emriyle, Hz. Ali’nin vezirliğe seçilmesi ağır yükünü hafifletmiştir. Nitekim Hz. Musa da bu konuda Allah Teâlâ dua ediyor ve şöyle diyordu: **“(Rabbim!) Bana ehlimden bir vezir karar kıl, kardeşim Harun’u.”**¹⁸⁹⁹ Bazen de görünmeyen varlıklarla yükünü hafifletiyordu. Örneğin binlerce melek göndermiştir. Nitekim bu konuda şöyle buyrulmaktadır: **“Sen müminlere ‘Rabbinizin size meleklerden indirilmiş üç bin kişiyle yardım iletmesi size yetmez mi?’ diyordun.”**¹⁹⁰⁰

Vızr kelimesiyle Hz. Peygamber’in peygamberlik öncesi hayreti ve şaşkınlığı da kastedilmiş olabilir. Çünkü o, mükemmel aklıyla, Allah Teâlâ’nın kendisi üzerindeki büyük nimetleri, kendisini yoktan var edişini, hayat, akıl ve çeşitli nimetler verişini görüyordu. Allah’ın bu tür nimetleri, Hz. Peygamber üzerinde öylesine ağır bir yük oluşturunuyordu ki, neredeyse utancından ve çaresizliğinden ötürü, onun belini kıracaktı. Çünkü Hz. Peygamber Allah’ın kendisi üzerindeki nimetlerinin kesintiye uğramadan devam ettiğini görüyor, ama bunlara karşılık Rabbine nasıl itaat ve hizmet edeceğini bilemiyordu. Bundan dolayı kendisine nübüvvet ve mükellefiyet gelip de, Rabbisine nasıl itaat ve hizmet etmesi gerektiğini öğrenince, utancı azaldı ve yükleri hafifledi. Cimri bir kimse, kendisine nimet verene hizmet etmese bile nimetlerin artışından utanmaz. Fakat kerim bir

¹⁸⁹⁶ Nasr 114/1-3.

¹⁸⁹⁷ Tûsî, *et-Tibyân*, 10/372.

¹⁸⁹⁸ Tabâtabâî, *el-Mîzân*, 15/336.

¹⁸⁹⁹ Tâhâ 20/29-30.

¹⁹⁰⁰ Âl-i İmran 3/124.

insana bir nimet verilse ve o nimet sahibine az da olsa hizmette bulunamazsa, bu durum neredeyse utancından ölecek şekilde onda bir yük oluşturur. Bu bakımdan nimet veren, bir tür hizmetle, nimet verdiği kişiyi mükellef tutunca, nimet ona hafif gelir ve gönlü rahatlar.

2.18.3. Mu'tezile

İbn Ebi'l-Hadîd'e göre Mu'tezile mensupları Hz. Peygamber'in nübüvvetten önce de haktan ve hakikatten uzaklaşmadığı hakkında, ayıp ve kusurlu işler yapmadığı konusunda tenzih edilmesi gerektiğine inanmaktadırlar; ancak Suddî gibi bazıları Duha suresindeki mezkur ayete dayanarak Hz. Peygamber'in şirke ve küfre dahi düştüğüne inanmaktadırlar.¹⁹⁰¹ Kâdî Abdulcebbâr'a göre vizr meşakkat demektir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in üzerinde bulunan meşakkatlerin hafifletildiği kastedilmiştir.¹⁹⁰² Zemahşerî'ye göre vizr şuna benzer şeylerdir: Hz. Peygamber'e peygamberlikten önceki kusurları ağır geliyor ve onu üzüyordu. Veya Hz. Peygamber'in İslam ahkâmını ve şeriatlarını bilmemesi ağır geliyordu. Veyahut kavmi inat etmesine karşın onların müslüman olmaları için Hz. Peygamber çok çabalıyordu ve bu durum üzerinde büyük bir yük oluşturuyordu. Allah Teâlâ ya onu bağışlayarak, ya şeriat ilimlerini öğreterek, ya da tebliğ ettikten sonra mazeretini kabul ederek bütün bunları onun üzerinden kaldırdı.¹⁹⁰³ Buna göre Hz. Peygamber'in peygamberlikten önceki kusurları ile kast olunan şey tekvinî kusurları ise bunun bir sakıncası yoktur. Çünkü melekler bile tekvinî bakımdan Allah Teâlâ'ya oranla kusurludurlar. Bu anlamda Allah'tan başka hiçbir varlık eksikliklerden münezzeh değildir. Ancak kast olunan şey teşriî bakımdan günahlar ise Hz. Peygamber'in peygamberlikten önce ve sonra hiçbir günahının olmadığı bu tezde yüzlerce kanıtla birlikte ispat edilmiştir.

Diğer taraftan Hz. Peygamber kırk yaşına gelinceye kadar gözünün önünde insanlar öldürülüyor, haksızlıklar yapılıyor, zulümler ediliyor, kız çocukları diri diri toprağa gömülüyor, ancak halkına gerekli anlamda faydalı olamıyordu. Bir şeyler yapmak istiyor, ancak elinden hiçbir şey gelmiyordu. İşte bu üzerinde çok ağır bir yük oluşturuyordu. Lakin kırk yaşında gelince Allah Teâlâ onun masum ve mutahhar kalbine Kur'ânî ve İslamî bilgileri bir nur olarak indirdi. Böylece üzerindeki yükü kaldırdı ve bütün insanlara faydalı olmaya başladı. Mesela bir hurma ağacı düşünelim. Çok güzel bir şekilde yetişmiş, her türlü zararlardan uzak kalmış, uzamış, yemyeşil olmuş, ancak gökten gerekli miktarda yağmur yağmadığı için bir tane bile

¹⁹⁰¹ İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 7/8-9.

¹⁹⁰² Kâdî Abdulcebbâr, *Muteşâbihu'l-Kur'ân*, 694.

¹⁹⁰³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/770.

meyve verememekte ve insanlara faydası dokunamamaktadır. Fakat belli bir süre sonra yağmurlar yağmaya başlayınca gerekli olan meyvesini herkese vermektedir.

Hız. Peygamber kavmi müslüman olmadıkları için gerçekten çok üzülyordu. İşte bu durum onun üzerinde çok ağır bir yük oluşturyordu. Bu yüzden Allah Teâlâ Kur’ân’da onu defalarca teselli etmiş, böylece üzerindeki yükü kaldırmıştır. Nitekim bir ayette şöyle buyurmaktadır: **“Eğer yüz çevirirlerse, sana düşen yalnızca apaçık bir tebliğdir.”**¹⁹⁰⁴ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Biz, Kur’ân’ı sana sıkıntı çekesin diye değil, ancak (Allah’ın azabından) korkacak kişilere bir hatırlatma olsun diye indirdik.”**¹⁹⁰⁵ Netice olarak bazı Ehl-i Sünnet mensuplarının ayetteki vizir kelimesinin günah ve şirk anlamına geldiğini, bu yüzden Hız. Peygamber’in peygamberlikten önce günah ve şirk işlediğini ifade ettiklerine şahit olunmuştur. Ancak bunun karşısında birçok Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu’tezile mensuplarının ise vizir kelimesinin sorumluluk yükü olduğunu söylediklerine tanıklık edilmiştir.

2.19. Sihirden Etkilenmesi ve Kendini Kaybetmesi

Allah Teâlâ Felak suresinde şöyle buyurmaktadır: **“De ki: ‘Sığınırım sabahın Rabbine; Yarattığı şeylerin şerrinden, Çöktüğü zaman karanlık gecenin şerrinden, Dügümlerin içine üfleyenlerin şerrinden, Haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden.’”**¹⁹⁰⁶

Allah Teâlâ Nas suresinde şöyle buyurmaktadır: **“De ki: ‘Sığınırım insanların Rabbine, İnsanların Melikine, İnsanların İlahına, Sinsi vesvesecinin şerrinden, O insanların göğüslerinin içine vesvese verir, Cinlerden ve insanlardan olur.’”**¹⁹⁰⁷

2.19.1. Ehl-i Sünnet

Fahreddîn Râzî’ye göre müfessirlerin ekserisinin görüşü şudur: Yahudi Lebîd b. A’sâm, bir kuyuya attığı bir yay kirisine, on bir düğüm atarak, Hız. Peygamber’e sihir yaptı. Bu kuyunun ismi, Zervân idi. Bunun üzerine Hız. Peygamber hastalandı ve bu rahatsızlık üç gece artıp şiddetlendi. İşte bundan dolayı, bu iki sûre nazil oldu ve Cebrail Hız. Peygamber’e sihrin atıldığı yeri haber verdi. Hız. Peygamber de oraya Hız. Ali’yi ve Talha’yı gönderdi. Onlar onu getirdiler. Cebrail Hız. Peygamber’e **“Bir düğüm çöz, bir ayet oku”** dedi. O bunu yaptı ve Hız. Peygamber bir ayeti

¹⁹⁰⁴ Nahl 16/82.

¹⁹⁰⁵ Tâhâ 20/2-3.

¹⁹⁰⁶ Felak 113/1-5.

¹⁹⁰⁷ Nas 114/1-6.

okuduğunda, bir düğüm çözüldü. Hz. Peygamber o zaman, bir hafiflik ve rahatlık hissetti.¹⁹⁰⁸ Ehl-i Sünnet mensuplarının bazıları Hz. Peygamber'in sihirlenip etkilenmiş olduğuyula ilgili nakledilen rivayetleri sahih kabul etmektedirler. Bu tür rivayetler birinci derecedeki hadis kitaplarında bile nakledilmiştir. Hatta Hz. Peygamber'in sihrin etkisinden dolayı, kendisini kaybettiğini, hayaller görmeye başladığını, bu yüzden "Eşlerine yaklaştığını görüyordu, hâlbuki onlara yaklaşamıyordu" şeklinde dahi rivayet naklettikleri görülmektedir.¹⁹⁰⁹

Bu tür rivayetleri dayanak gösteren bazı oryantalistler İslamiyet ve İslam Peygamberi aleyhinde iftira ve uydurma sözler yaymaya çalışmışlardır. Onlara göre, Hz. Muhammed bir sihirbazdı, (büyülenmişti), sahtekâr, ikiyüzlü ve yalancı bir peygamberdi.¹⁹¹⁰ Goldziher'e göre ruh hastası, Aloys Sprenger'e göre sara hastası, Dozy'a göre halüsinasyon gören birisiydi...¹⁹¹¹

Ancak bu tür rivayetlerle ilgili olarak mezhep mensupları tarafından çeşitli açıklamalar yapılmıştır. Örneğin Bursevî gibi bazı Ehl-i Sünnet mensuplarına göre Hz. Peygamber bedeninde acı duyması manasında sihirlenmiş ve büyülenmiştir. Bunu hiç kimse inkâr etmemektedir. Sihrin etkisi altı ay sürmüştür. Ancak Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e aklı ve peygamberliğiyle ilgili olarak ne cin, ne insan, ne de bir şeytan musallat etmiştir. Fakat bedenî ve insanî cihetiyle onun zarar görmesi yadırganacak bir şey değildir. Sihrin ona tesiri, peygamberliği cihetinden değildir. İnsan olması yönünden sadece bedenine yöneliktir.¹⁹¹²

İmam Mâtürîdî, bu tür rivayetlere işâret ederek Hz. Peygamber'e yapılan büyü veya sihrin onun nübüvvetinin ve risâletinin ispatı olduğunu dile getirmektedir. Çünkü sihir gizli bir iştir ve Hz. Peygamber bunu gözleriyle görmemiştir, ancak Allah Teâlâ bu gizli işi ona haber vermiş ve onu korumuştur. Bu durum onun peygamber olduğunun kanıtıdır. Diğer taraftan sihirbazların yaptığı sihir oradaki bütün insanlar üzerinde etki ederken Hz. Musa'ya hiçbir tesiri olmamış ve Allah'ın yardımıyla sihirlerini de yok etmişti.¹⁹¹³ Buna göre Hz. Peygamber'e de sihir yapılmış olabilir, ancak Allah'ın lütfu ve yardımıyla, Kur'ân tilavet etmesiyle sihir onun üzerinde de etki etmemiş ve hatta söz konusu olan sihirleri de yok etmiştir.

¹⁹⁰⁸ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 32/368; Kurtubî, *el-Câmi*, 20/253.

¹⁹⁰⁹ Buhârî, "Tıbb", 49-50 (No. 5765).

¹⁹¹⁰ Er, Hatice, *Oryantalistlerin Kur'ân Vahyi ve Kur'ân'ın Kaynağına Yönelik İddiaları*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016, 51.

¹⁹¹¹ Er, Hatice, *Oryantalistlerin Kur'ân Vahyi ve Kur'ân'ın Kaynağına Yönelik İddiaları*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016, 117-130.

¹⁹¹² Bursevî, *Tefsiru Ruhi'l-Beyân*, 5/543.

¹⁹¹³ Araf 7/116-119.

Dolayısıyla Allah Teâlâ Hz. Mûsa'yı sihrin kötülüklerinden koruduğu gibi Hz. Peygamber'i de sihir ve büyü gibi kötülüklerden korumuştur. Hatta şu da belirtilmesi gerekir ki Hz. Peygamber'in Kur'ân tilavet edip sihirleri yok etmesi, Hz. Musa'nın asasıyla sihirleri yok etmesinden daha üstündür.¹⁹¹⁴ Kâdî İyâz'a göre Hz. Peygambere sihir yapmak istemiş olabilirler, ancak masum olduğu için etki etmemiştir.¹⁹¹⁵ Cemâleddin Kasımî, Seyyid Kutub ve Derveze ise Resûlullah'a sihir yapıldığı iddiasını reddetmişlerdir.¹⁹¹⁶ Muhammed Abduh'a göre hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde inanılması gereken, Kur'ân'ın söylediğinin kesin olduğudur. O, Allah'ın kitabıdır ve masum olan Peygamber'den tevatür yoluyla gelmektedir. O halde Kur'ân'ın ispat ettiğine kesin olarak iman etmek ve reddettiğini de kesin olarak reddetmek gerekir. Kur'ân ise sihri ve büyüü Peygamber'den nefyetmektedir. Çünkü sihirlendiği ve büyülendiği iddiasını, onun düşmanları olan müşriklere nispet etmektedir. Ayrıca bu iddialarından dolayı da onları azarlamaktadır. O halde Peygamber asla büyülenmiş değildir. Büyülendiğine dair hadisin sahih olduğunu farzetsek bile, söz konusu hadis âhâd haberlerdendir ve itikad konularında âhâd haberler delil olarak kabul edilemez. Peygamber'in aklının büyüünün karışmasından korunmuşluğu, itikad meselelerinden biridir. Bu gibi konularda yakın ifade eden delile ihtiyaç vardır. Zan ifade eden delillerle sonuca varılamaz.¹⁹¹⁷ Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri'nin yazarlarına göre bilgi ve inanç konularında mütevâtir olmayan rivayetlerin dayanak olamayacağı birçok Sünnî âlimin üzerinde birleştiği bir kural olup peygambere büyü yapıldığı iddiasının hem bilgi hem inançla ilgisi bulunduğundan bu konuda mütevâtir olma değeri taşımayan rivayetlere itibar edilmemesi gerekir.¹⁹¹⁸

Anlaşılan o ki Ehl-i Sünnet mensupları ikiye ayrılmışlardır. Bazıları âhâd türü rivayetleri dayanak göstererek Hz. Peygamber'in sihirden etkilendiğini iddia ederlerken, bazıları da Kur'ân ayetlerini kanıt göstererek bunun olanaksız olduğunu savunmuşlardır.

2.19.2. Şia

¹⁹¹⁴ Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehlî's-Sünne*, 10/653.

¹⁹¹⁵ Kâdî İyâz, Ebu'l-Fazl, İyâz b. Musa b. İyâz Yahsubî (öl. 544/1149), *Şerhu's-Şifâ*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye Yayınları, 1421/2000, 2/332.

¹⁹¹⁶ Çelebi, İlyas, "Sihir", *DİA*, 37/170-172.

¹⁹¹⁷ Şimşek, Muhammed Sait, *Günümüz Tefsir Problemleri*, İstanbul, Kitap Dünyası, 2017, 84-85; Reşid Rızâ, Muhammed Reşid b. Ali, *Tefsîru'l-Menâr*, Mısır, el-Hey'etu'l-Mısriyye, 1990, 9/51.

¹⁹¹⁸ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, 5/722.

Tûsî'ye göre cahillerin anlattıkları gibi Hz. Peygamber'in sihirden etkilenmesi ve aklını kaybetmesi mümkün değildir.¹⁹¹⁹ Tabersî'ye göre birileri Hz. Peygamber'e sihir yapmak istemiş olabilirler, ancak onun sihirden etkilenmesi ve kendisini kaybetmesi imkânsızdır.¹⁹²⁰ Mekârim Şîrâzî'ye göre bazıları Yahudi bir kişinin Peygamberimize sihir yaptığını ve sihirden etkilendiği için bu surelerin nazil olduğunu söylemişler ve nüzul yeri olarak da Medine'yi göstermişlerdir. Ancak bunlar doğru değildir.¹⁹²¹

2.19.3. Mu'tezile

Zemahşerî'ye göre Hz. Peygamber'i sihirlenmiş ve aklını kaybetmiş olarak isimlendirenler Mekkenin en önde gelen kâfirleridir.¹⁹²² Cessas'a göre Yahudiler Hz. Peygamber'e sihir yapmak, hatta onu öldürmek bile istemişlerdir. Ancak Allah Teâlâ bu durumları Hz. Peygamber'e haber vererek zarar vermelerini önlemiştir.¹⁹²³ Kâdî Abdulcebbâr'a göre mezkûr rivayetler batıl ve hurafedir. Kâfirler, Hz. Peygamber'e "Sihirlenmiş" diye iftira atıyorlardı. Eğer bu hadise meydana gelmiş ise, kâfirler bu sözlerinde doğru olmuş olurlar ve Hz. Peygamberde böyle bir kusur hâsıl olmuş olur. Hâlbuki bütün bunların caiz olmadığı malumdur.¹⁹²⁴

Netice olarak yukarıdaki açıklamalara göre Ehl-i Sünnet'in bir kısmı, Şia'nın ve Mu'tezile'nin tamamı Hz. Peygamberin sihirden etkilenmesini kabul etmemektedirler. Çünkü onun ismet sıfatıyla uyum sağlamamaktadır. Ayrıca onların açıklamalarından anlaşılan şu ki sihir konusu Kur'ân'da geçmektedir. Nitekim nispeten büyük bir ayette da bu konu açıklanmıştır. Dolayısıyla sihrin varlığı hakkında şek ve şüphe yoktur. Ancak bu ayette çok önemli bir koşul da bulunmaktadır. O da şudur ki kesinlikle Allah Teâlâ izin vermediği sürece sihir hiçbir kimsenin üzerinde etki etmeyeceğini **"Hâlbuki onlar, Allah'ın izni olmadıkça sihirle hiç kimseye zarar veremezler."**¹⁹²⁵ diye buyrulmaktadır. Bundan dolayı şöyle sormak gerekir: Acaba insanların en imanlısı, en ahlaklısı, en akıllısı, en takvalısı, Allah'a en çok güvenen ve tevekkül eden Hz. Peygamber'e sihir işlemiş olabilir mi? Kesinlikle Allah Teâlâ, Peygamberimizi sihir ve büyü gibi şeylerden korumaktaydı. Aksi takdirde risalet ve nübüvvet oyuncak haline gelirdi. Hz. Peygamber'in düşmanı çoktu. Her düşman bir sihir yapacak olsaydı Efendimiz

¹⁹¹⁹ Tûsî, *et-Tibyân*, 10/434.

¹⁹²⁰ Tabersî, *Mecmau'l-Beyân*, 10/865.

¹⁹²¹ Mekârim Şîrâzî, *Emselu*, 27/454.

¹⁹²² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/266.

¹⁹²³ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/62.

¹⁹²⁴ Fahreddîn Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 32/368.

¹⁹²⁵ Bakara 2/102.

darmadağın olur ve görevini yapamayacak bir hale getirilirdi. Bir de gerçekten anlatıldığı gibi Peygamber Efendimiz sihrin etkisinden dolayı yataklara düşseydi, günlerce, haftalarca hatta aylarca ayağa kalkamasaydı bütün düşmanlarının iştahını kabartır, böylece hep birlikte Hz. Peygamber’e sihir yapmaya kalkarlar ve tamamen darmadağın bir hale getirirlerdi. Ancak Allah Teâlâ **“Allah seni insanlardan koruyacaktır.”**¹⁹²⁶ diye buyurmaktadır. Bu ayette “Ya’simuke” fiili geçmekte ve ismet kelimesiyle aynı kökten gelmektedir. Bu nedenle “Allah seni ismet sıfatıyla insanlardan koruyacaktır” diye anlamak da mümkündür.

Hz. Peygamber Ulu’l-Azm peygamberlerden biriydi. Bir Yahudi’nin sihiyle yataklara düşecek ve günlerce hatta aylarca görevlerini yapamayacak bir hale gelseydi İslam dininin ve İslam ümmetinin fatihasını okumak gerekirdi. Mesela bir devlet başkanı düşünölsün. Acaba bir kimsenin ona sihir yapması, onun sihirden etkilenmesi, yataklara düşmesi, günlerce hatta aylarca ülkeyi yönetemeyecek bir hale gelmesi mümkün müdür? Böyle bir şeye kim inanır? Bu yüzden Peygamberimizin, ister cismi olsun, ister ruhi olsun, sihirlenmiş olduğunu kabul etmek uzak bir ihtimal olarak görünmektedir. Ayrıca Rabbimiz bu inancı şiddetle reddedip şöyle buyurmaktadır: **“Zalimler dediler ki: ‘Sihirlenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz.’ Bak, senin hakkında nasıl misaller verdiler, sonra da dalaletle düştüler. Artık (doğru) bir yol edinemezler.”**¹⁹²⁷ Evet, kâfirlerin Hz. Peygamber’e attıkları en büyük iftiralardan birisi de “O sihirlenmiş” iftirasıdır. Ayette “Meshûr” kelimesi geçmekte ve “Sihir” kelimesinden türemiştir. Sihir; aldatma, hile yapmak, hiçbir hakikati olmayan hayaller göstermek demektir.¹⁹²⁸ Sâhir; aldatan, hile yapan, büyü yapan, hakikati olmayan hayaller göstererek insanların gözlerini büyüleyen kişi demektir. Kur’ân’da sihirbazların asla kurtulamayacağı haber verilmekte ve şöyle buyrulmaktadır: **“Sihirbazlar kurtuluşa eremezler.”**¹⁹²⁹ Firavunun sihirbazları da bu işi yapıyorlardı. Allah Teâlâ onların asalarını attıkları zamanki durumları hakkında şöyle buyurmaktadır: **“İnsanların gözlerini sihirlediler ve onları dehşete düşürdüler.”**¹⁹³⁰ Bunlar gerçekten sihirbaz idiler. Sihirleriyle başkalarını etkileri altına alıyorlardı. Ancak Hz. Musa’nın mucizelerini görünce Müslüman olmuşlar ve Firavun’un zulmüyle şahâdet şerbetini içmişlerdir.

Ancak bir de sihirbaz olmadıkları halde kendilerine “Sihirbaz” denilerek iftiraya maruz kalan kişiler bulunmaktadır. Bunların başında peygamberler gelmektedir. Bütün peygamberlere “Sihirbaz” iftirasını atmışlardır. Nitekim Allah

¹⁹²⁶ Maide 5/67.

¹⁹²⁷ Furkan 25/8-9; İsrâ 17/47-48

¹⁹²⁸ Râgıb İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzı’l-Kur’ân*, 400.

¹⁹²⁹ Yunus 10/77.

¹⁹³⁰ Araf 7/116.

Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“İşte böyle! Onlardan öncekilere hiçbir peygamber gelmemiştir ki, ‘O bir sihirbazdır yahut cinlenmiştir’ demiş olmasınlar.”**¹⁹³¹ Hakeza gösterdiği mucizelerden dolayı Hz. Musa’ya da “Sihirbaz” töhmetini atarak şöyle söylemişlerdir: **“Ey sihirbaz! Senin yanındaki ahit hatırına Rabbine dua et, çünkü biz kesinlikle hidayeti bulacağız.”**¹⁹³² Hakeza Hz. Peygamber’e de gösterdiği mucizelerden ve Kur’ân gibi mucizevî etkisi olan sözlerinden dolayı “Sihirbaz” demişlerdir. Örneğin bir ayette kâfirlerin Peygamber Efendimize işaret ederek **“Bu bir sihirbazdır ve yalancıdır.”**¹⁹³³ diye söyledikleri bildirilmektedir:

Ayette geçen **“Meshûr”** ise sihirlenmiş, aldatılmış, kandırılmış, şeytanların ve cinlerin etkisi altında kalan, halüsinasyon ve hayaller gören, büyülenen, saçmalayan kişi demektir. Gerçekten böyle kimseler vardı ve hala da vardır. Nitekim Allah Teâlâ bu konuya şu ayette işaret edip şöyle buyurmaktadır: **“Ancak şeytanlar kâfir oldular ve onlar insanlara sihri öğretiyorlardı.”**¹⁹³⁴ Anlaşılan o ki sihir işi cinlerden ve insanlardan olan şeytanların işidir.¹⁹³⁵ Bu bakımdan sihirbazdırlar. Bunlar Allah’a, ahiret gününe ve peygamberlere inanmayan veya inançları az olan kişileri sihirleriyle etkiliyorlardı ve hala da etkilemektedirler. Bu etkilenen kişilere de **“Meshûr”** yani sihirlenmiş denilir. Bunlar cinlerden ve insanlardan olan şeytanlar tarafından aldatılan, kandırılan, büyülenen, yoldan çıkarılan, saçma sapan hayaller kurdurulan ve sözler söylenen kişilerdir. Dolayısıyla gerçekten “Meshûr” yani sihirlenmiş kişilerdir.

Ancak bir de iftiraya maruz kalarak meshûr yani sihirlenmiş olmadıkları halde kendilerine “Sihirlenmiş” denilen kişiler vardır. Bunların başında yine peygamberler gelmektedir. Kâfirler peygamberlere “Sihirlenmiş” iftirasını atarken peygamberlerin insanlardan ve cinlerden olan şeytanlar tarafından kaldırıldıklarını, büyülendiklerini, onların etkisiyle saçma sapan şeyler söylediklerini, gerçek dışı şeyler gördüklerini veya hayal ettiklerini iddia ediyorlardı. İşte bu yüzden Firavun Hz. Musa’ya şöyle hitap etmektedir: **“Ey Musa! Kesinlikle ben inanıyorum ki sen sihirlenmişsin.”**¹⁹³⁶ Hakeza Mekkeli veya Medineli kâfirler de Hz. Peygamber hakkında Müslümanlara şöyle diyorlardı: **“Sihirlenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz.”**¹⁹³⁷ Dolayısıyla kâfirler peygamberlerin sihirlenmiş olduklarına

¹⁹³¹ Zariyat 51/52.

¹⁹³² Zuhuruf 43/49.

¹⁹³³ Sad 38/4.

¹⁹³⁴ Bakara 2/102.

¹⁹³⁵ Allah Teâlâ insanlardan ve cinlerden olan şeytanlar hakkında şöyle buyurmaktadır: **“O insanların göğüslerinin içine vesvese verir, Cinlerden ve insanlardan olur.”** (Nas 114/5-6)

¹⁹³⁶ İsrâ 17/101.

¹⁹³⁷ Furkan 25/8-9; İsrâ 17/47-48

inanıyorlardı. Ancak Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Peygamber’in veya diğer peygamberlerin sihirlenmiş olduğunu teyit eden en küçük bir kelime bile bulunmamaktadır. Aksine Allah Teâlâ bu inancı şiddetle reddedip **“Zalimler dediler ki: ‘Sihirlenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz.’ Bak, senin hakkında nasıl misaller verdiler, sonra da dalaletle düştüler. Artık (doğru) bir yol edinemezler.”**¹⁹³⁸ diye buyurmaktadır. Diğer taraftan bir sihir ve büyü yapıldığı zaman mutlaka insanlardan ve cinlerden olan şeytanlar bu işin içinde olmaktadır. Bu bakımdan sihri etkinleştiren şeytanlardır. Ancak Allah Teâlâ şeytanların en büyüğüne ve en güçlüsüne hitap ederek peygamberler üzerinde en küçük bir etkisinin ve gücünün olamayacağını şu şekilde buyurmaktadır: **“Kesinlikle benim kullarım üzerinde senin hiçbir gücün yoktur.”**¹⁹³⁹ Hakeza şöyle buyurmaktadır: **“Kesinlikle benim kullarım üzerinde senin hiçbir gücün yoktur. Rabbin vekil olarak yeterlidir.”**¹⁹⁴⁰ Dolayısıyla Hz. Peygamber’in sihirden etkilenmiş olduğunu iddia eden rivayetlere ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Çünkü Kur’ân ile çelişmektedir. Diğer taraftan bu rivayetler âhâd türü rivayetler olduğu için böyle önemli bir konuda kriter olarak kabul edilmesi makul görünmemektedir.

İlave olarak Hz. Ali, İmam Cafer Sadık, İbn Abbas, İbn Vakıd, Mukatil gibi kişilere göre Felak ve Nas sureleri Mekke’de nazil olmuştur ve nüzul sırasına göre yirminci ve yirmi birinci sırada yer almaktadırlar.¹⁹⁴¹ Hakeza Hasan, İkrime, Atâ, Cabir ve İbn Abbas’ın görüşüne göre de bu sureler Mekke’de inmiştir.¹⁹⁴² Diyanet İşleri Başkanlığı meali gibi nüzul sırasına önem veren meallere bakıldığı zaman bile mezkûr surelerin iniş tertibine göre yirminci ve yirmi birinci sırada yer aldıkları müşahede edilmektedir. Bilindiği gibi nüzul sırasına göre seksen yedinci sırada yer alan Bakara suresine kadar olan sureler Mekki olarak yani Mekke’de inmiş olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Felak ve Nas surelerinin Medine’de inmesi çok uzak bir ihtimal olarak görünmektedir. Diğer taraftan Peygamberimizin Yahudilerle mücadelesi veya daha doğrusu Yahudilerin Peygamberimizle mücadeleleri Medine’de başlamıştır. Buna göre Mekke’de Yahudi bir kişinin Efendimize hizmet etmesi, ardından düşmanlık etmesi, sihir yapması ve hatta onun da Yahudi kadınlardan yardım alması, bu yüzden bu surelerin inmesi çok doğru bir görüş olarak görünmemektedir.

¹⁹³⁸ Furkan 25/8-9; İsrâ 17/47-48

¹⁹³⁹ Hicr 15/41-42.

¹⁹⁴⁰ İsrâ 17/65.

¹⁹⁴¹ Behcetpür, Abdu’l-Kerîm, *Tefsîr-i Hengâm bâ Vahy*, İran/Kum, 1390, 1/110.

¹⁹⁴² Kurtubî, *el-Câmi*, 20/251.

SONUÇ

Peygamberlerin İsmeti konusu günümüzde belki de her zamankinden çok daha önemlidir. Çünkü özelde gençler ve genelde bütün insanlar, birçok iletişim aracı vasıtasıyla, aklın, vicdanın, ahlakın, dinin kabul etmeyeceği peygamberlerin ismetiyle çelişen bir takım yanlış ve uydurma konular duymaktadırlar. Elbette bu tür konuları ya cahil ya da garazlı şahıslar söylemektedirler. Bu yüzden, gençlerimiz ve insanlarımız, peygamberlerden ve Peygamber Efendimizden uzaklaşmakta, neticede İslam dininden kopup deist veya ateist olmaktadır. Bundan dolayı Peygamberlerin İsmeti konusu bu tezde konuyla ilgili Kur’ân’da geçen bütün ayetler ışığında geniş ve kapsamlı bir şekilde araştırılmaya çalışılmıştır.

Peygamberlerin İsmeti konusuyla ilgili birçok ayetin varlığına şahit olunmuştur. Bu yüzden Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu’tezile müfessirleri ve diğer araştırmacıları konuya çok önem vermişler ve yeri geldikçe meseleleri aydınlatmaya çalışmışlardır. Hatta tarih boyunca Peygamberlerin İsmeti konusunda bağımsız birçok eser yazmışlardır. Buradan hareketle bu araştırmada Ehl-i Sünnet, Şia ve Mu’tezile’ye mensup olan kişileri tartıştırmak olmamış, tam tersine peygamberlerin ismeti hakkında nasıl inandıklarını ve onların ismetini ilgilendiren ayetleri nasıl tefsir ettiklerini öğrenmeye ve en doğru görüşü belirlemeye çalışmak olmuştur.

Buna göre Râgıb İsfahânî’ye göre İsmet kelimesinin kötü olan Asm tutmak ve korumaktır. İ’tisâm sıkıca tutmak ve yapışmaktır. İsta’same, ismete tutunmayı ve korunmayı istemektir.¹⁹⁴³ Zebîdî’ye göre “Asame; men etti ve engelledi” demektir. Arap kelimelerindeki asıl anlamı budur. Asame; korudu ve muhafaza etti anlamına da gelir.¹⁹⁴⁴ İbn Manzûr’a göre “İsmet men etmek ve önlemek” demektir.¹⁹⁴⁵ Mustafavî’ye göre “İsmet; savunma yaparak korumaktır. Âsım ve masum aynı anlama gelir”.¹⁹⁴⁶ Kâdî Abdulcebbar’a göre men ve imtina etmektir.¹⁹⁴⁷ İbn Ebi’l-Hadîd’e göre İsmet’in çoğulu isam kelimesidir. İsmet; korunmanın, engellenmenin ve kaçınmanın gerçekleşmesine vesile olan şeydir. Bu nedenle ismet korunmaya ve engellenmeye vasıta olan şeydir.¹⁹⁴⁸ Dolayısıyla “Peygamberlerin İsmeti” şu anlama gelmektedir: Peygamberlerin günahlardan engellenmesine ve korunmasına vasıta olan özelliştir.

¹⁹⁴³ Râgıb İsfahânî, *Mufredât*, 569.

¹⁹⁴⁴ Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, 17/81.

¹⁹⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, 12/403.

¹⁹⁴⁶ Mustafavî, *et-Tahkîk* 8/188.

¹⁹⁴⁷ Kâdî Abdulcebbar, *Muteşâbihu’l-Kur’ân*, 392.

¹⁹⁴⁸ İbn Ebi’l-Hadîd, *Şerhu Nehci’l-Belâğa*, 11/71.

“Peygamberler niçin ismet sahibi olmalıdırlar?” sorusuna cevap olarak birçok delil tespit edilmiştir. Örneğin Mâturîdî’ye göre “Kayıtsız Şartsız İtaat Kanıtı” hakkında Kur’ân-ı Kerim “**Kim Resûle itaat ederse, kesinlikle Allah’a itaat etmiştir.**”¹⁹⁴⁹ diye buyurmuştur. Bu ayet, davet ettiği ve emrettiği her şeyde Peygamberin İsmetine şâhâdet etmektedir. Bu yüzden insanların her şeyde onun sadakatine şâhâdet etmeleri ve bu konuda dimdik durmaları gerekir.¹⁹⁵⁰ Ayette Hz. Peygamber’e ve diğer peygamberlere itaatte her hangi bir sınırlama getirilmemiştir. Yani inanç, ibadet, ahlak, siyaset, dünya, ahiret konularının hangisi olursa olsun peygambere itaat eden mutlaka Allah’ın emrine itaat etmiş demektir. Çünkü peygamberler sadece inanç ve ibadet yönünden değil, her yönden masumdurlar. Her yönden hata ve yanlış yapmaktan korunmuşlardır. Dolayısıyla peygamberlere kayıtsız şartsız itaat edilmesinin Allah’a itaat etmek olması onların ismet sahibi olduklarına delalet etmektedir. Keza Mısbâh Yezdî’ye göre insanların peygamberlere tam olarak güvenebilmeleri için onların her türlü günahattan pak/masum bireyler olmaları ve hatta yanlışlıkla veya unutkanlıkla bile olsa uygunsuz bir iş yapmamaları gerekir. Çünkü halkın, peygamberlerin günahı işlemek için yanlışlık ve unutkanlık iddiasını bahane karar kıldıklarını sanmamaları gerekir.¹⁹⁵¹ Dolayısıyla her peygamber, her şeyden önce, sözde yanlış, yalan, hata ihtimali vermemeleri için halkın güvenini kazanması gerekir. Aksi takdirde rehberlik makamı sarsıntıya uğrayacaktır. Eğer peygamberler masum olmazlarsa, bahaneciler “Onlar yanlış yapıyorlar” diyerek, hakkı arayanlar da “Onların davetlerinin muhtevasına şüphe” duyarak, onların açıklamalarını kabul etmekten sakınacaklar veya en azından gönül rahatlığıyla benimseyemeyeceklerdir. Bu yüzden “Güven Delili” peygamberlerin ismet sahibi olduklarının en önemli kanıtlarından biridir. Hakeza Kâdî Abdulcebbâr’a göre bir peygamber büyük veya küçük nefret edilen şeylerin hepsinden münezze olmalı gerekir. Peygamber göndermenin amacı, yalnızca kullara lütfetmek ve onları ıslah etmektir. Peki, bunun yolu nedir? Bunun yolu, mükellefe en bariz şekilde bu yolun açıklanmış olması gerekir. Bunun en doğru ve en kolay yolu ise peygamberin her türlü nefret edilen davranıştan uzak olmasıdır.¹⁹⁵² Buna göre Allah Teâlâ peygamberden günah, zulüm, kabalık, ahlaksızlık, kötü söz, çirkin davranış gibi insanların nefretine neden olacak şeyleri ondan uzaklaştırmak zorundadır. Çünkü eğer Allah nefret edilen durumları peygamberden uzaklaştırmazsa, insanların onu kabul etmesi gerçekleşmez. Mükellefin kabul etmesine en yakın olan durum budur. Allah Teâlâ peygamberleri nefrete neden olan

¹⁹⁴⁹ Nisa 4/80.

¹⁹⁵⁰ Mâturîdî, *Te’vîlâtü Ehli’s-Sünne*, 3/270.

¹⁹⁵¹ Mısbâh Yezdî, *Âmûzişi Akâid*, 201-202.

¹⁹⁵² Kâdî Abdulcebbâr, *Şerhu’l-Usûli’l-Hamse*, 387.

şeylerden uzaklaştırmak zorundadır. Bunun için Allah Teâlâ Hz. Peygamber'den katı kalpliliği ve kabalığı dahi uzaklaştırmıştır. Bunun nedenini de şöyle açıklamıştır: **“Eğer sen kaba ve katı yürekli olsaydın onlar çevrenden dağılır giderlerdi.”**¹⁹⁵³ İşte bu kanıtın adı ise “Nefretin Önlenmesi Delili”dir.

“Peygamber nasıl masum olmuşlar ve nasıl masum kalabilmişler?” sorusuna da cevap olarak birçok kanıt tespit edilmiştir. Örneğin Taberî'nin rivayetine göre Peygamberimiz Sa'd b. Bekrler'de süt emme döneminde iken iki tane melek gelmiş ve onun kalbini arındırmışlar, ardından da nura benzeyen bembeyaz bir şeyle doldurmuşlardır.¹⁹⁵⁴ Buna göre Efendimizin kalbi arınmış ve mutahhar bir kalp olduğu için her zaman günahattan uzak durmuştur. Buna “Kalbin Arındırılması Kanıtı” diye söylenmektedir. Keza Seyyid Radî'nin rivayetine Allah, sütten kesildiği andan itibaren meleklerin büyüklerinden birini Hz. Peygambere arkadaş etmişti. O melek, ona gece gündüz yüceliklerin yolunu, âlemin güzel ahlakını öğretirdi.¹⁹⁵⁵ Dolayısıyla peygamberler sürekli “Allah'ın Özel Koruması” altında yaşamaktaydılar. Bu nedenle günah işlememişlerdir. Hakeza Kâdî Abdulcebbar'a göre bir farz veya mendubu yerine getirme hususunda Allah'ın lütfu ile kulun itaati muvafakat ederse bu durum “tevfik” diye vasıflandırılır. Aynı şekilde Allah'ın lütfu ile kulun kötü olandan imtina etmesi muvafakat ederse bu da “ismet” olarak vasıflandırılır. Lütuf vaki olup imtina vaki olmazsa ismet diye isimlendirilmez.¹⁹⁵⁶ Dolayısıyla peygamberlerin ismete sahip olmalarının en önemli etkenlerinden biri de “Allah'ın lütfu”dur. Allah Teâlâ onlara özel bir lütufta bulunarak günahlardan uzak durmuşlar ve masum kalabilmişlerdir.

Kur'ân-ı Kerim'de peygamberlerin masum olduklarını belirten birçok ayetin var olduğu görülmüştür. Örneğin “Peygamberlerin emin/güvenilir olması” ile ilgili olarak Mısır kralı Hz. Yusuf'a şöyle söylemiştir: **“Kesinlikle sen bugün bizim yanımızda makam sahibisin, eminsin.”**¹⁹⁵⁷ Fahreddîn Râzî'ye göre Hz. Yusuf'un emin ve güvenilir olması, onun hikmet sahibi olması demektir. O nefsanî şehvetinden kaynaklanan bir iş yapmaz. Aksine yalnızca hikmetten kaynaklanan işi yapar. Onun sağlam ve emin birisi olduğunun sabit olması; hayır, şer, ıslah ve fesat durumlarına kudret ve bilgi sahibi olmasına delalet eder. Bu yüzden her işi hikmete dayanarak yapar, nefsanî şehvete dayanarak değil. Kim böyle olursa, ondan şer ve kötü bir iş sadır olmaz.¹⁹⁵⁸ Keza Allah Teâlâ “Peygamberlerin ihlaslı oluşları” hakkında şöyle buyrulmaktadır: **“(Şeytan) dedi ki: Andolsun Senin izzetine ki onların hepsini**

¹⁹⁵³ Âl-i İmran 3/159.

¹⁹⁵⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 2/165.

¹⁹⁵⁵ Seyyid Radî, *Nehcu'l-Belâğa*, 306.

¹⁹⁵⁶ Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, 13/15.

¹⁹⁵⁷ Yusuf 12/54.

¹⁹⁵⁸ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 8/72.

azdıracağım, Ancak onlardan Senin ihlâslı kılınmış kulların hariç.”¹⁹⁵⁹ Tayyib’e göre, ihlâs; habis sıfatlardan, kötü amellerden, şeytanın vesveselerinden, bozuk düşüncelerden, nefsanî şehvetlerden, etkili şüphelerden, şekkin nefsanî tesirlerinden, yanlıştan, unutmaktan, gafletten, hatadan ve yanlıştan temizlenmektir. Bu ise peygamberlerde ve vasilerinde ilk şart olarak bulunması gereken ismet anlamına gelir.¹⁹⁶⁰ Tabâtabâî’ye göre peygamberler Muhlesîn/ihlâslı kılınmış kişilerdir. Sadece Allah için ihlâslıdır. Hiçbir şey Allah konusunda onlara ortak olamaz. Hak konusunda Allah’ın irade ettiğinden başka bir şey istemezler.¹⁹⁶¹ Hakeza Kur’ân-ı Kerim peygamberlerin her türlü zulümden beri olmalarıyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır: **“(Allah) dedi ki: “Benim ahdim zalimlere ulaşmaz.”**¹⁹⁶² Zemahşerî’ye göre ayetten anlaşılan şudur: “Senin soyundan zalim olan kişiye benim hilafetim ve imametle ilgili olan ahdim ulaşmaz. O yalnızca zulümden beri olan ve adil olan kişiye ulaşır.”¹⁹⁶³ Kur’ân-ı Kerim’de peygamberlerin masum ve günahsız oluşlarına delalet eden birçok muhkem ayet daha bulunmaktadır. Bunun yanı sıra onların hata yaptığını veya günah işlediğini çağrıştıran müteşabih ayetler de bulunmaktadır. Bu tür ayetleri muhkem ayetlerin ışığında anlamak gerektiği konusu çok açık ve nettir.

Ancak Ehl-i Sünnet mensupları peygamberlerin ismetiyle ilgili olan müteşabih ayetleri tefsir ederken kendi içinde birkaç gruba ayrılmaktadır. Lakin genel olarak Mâturîdî ekolü ve Fahreddîn Râzî ekolü olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Mâturîdî ekolü Hz. Peygamber’in ve diğer peygamberlerin hayatlarının başından sonuna kadar masum ve günahsız olduklarına inanmaktadır. Bu yüzden zahiren peygamberlerin hata yaptığını çağrıştıran ayetleri bile bu ilkeye göre tefsir etmiştir. Fahreddîn Râzî ekolü ise bu tür ayetleri bazen Terk-i Evla olarak bazen de küçük günah olarak tefsir etmiştir. Şia mensupları genel olarak Hz. Peygamber’in ve diğer peygamberlerin hayatlarının başından sonuna kadar her türlü günahattan ve hatadan masum olduklarını savunmaktadırlar. Bu nedenle peygamberlerin hata yaptığının anlaşılmasına neden olan ayetleri bile bu prensibe göre tefsir etmişlerdir. Ancak ayetleri tefsir ederlerken ihtilaf ettiklerine de şahit olunmuştur. Örneğin bazıları ısrarlı bir şekilde “Peygamberler unutmazlar” derken, bazıları da “Unuturlar” demişlerdir. Mu’tezile mensupları ise her ne kadar Hz. Peygamber’in ve diğer peygamberlerin masum olduklarını söyleseler bile, peygamberlerin hata yaptığının anlaşılmasına sebep olan ayetleri tefsir ederken, masum olduklarını savunmaktan

¹⁹⁵⁹ Sad 38/82-83.

¹⁹⁶⁰ Tayyib, *Etyebu’l-Beyân*, 11/253.

¹⁹⁶¹ Tabâtabâî, *el-Mizân*, 11/93.

¹⁹⁶² Bakara 2/124.

¹⁹⁶³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/184.

daha ziyade, küçük veya büyük günah olarak açıkladıkları müşahede edilmiştir. Örneğin Zemahşerî'nin peygamberlere küçük günahları sık sık ve büyük günahları ise arası sıra nispet verdiği görülmüştür.

Hiz. Peygamber'in ve diğler peygamberlerin ismeti konusundaki açıklamaları, tefsirleri, yaklaşımları bakımından şöyle bir grup daha oluşturmak mümkündür: Mâturîdî ekolü ve Şia mensupları birbirlerine çok yakındırlar. Mâturîdî ekolünün geniş bir şekilde tefsir etmekten sarf-ı nazar ettiğı ayetleri Şia mensupları aynı çizgide geniş bir şekilde tefsir ederlerken, Şia mensuplarının geniş bir şekilde tefsir etmekten sarf-ı nazar ettiğı ayetleri de Mâturîdî ekolü aynı çizgide geniş bir şekilde tefsir etmiştir. Fahreddîn Râzî ekolü ve Mu'tezile mensupları ise birbirlerine çok yakındırlar. Çünkü her ayeti ismet inancına dayalı bir şekilde tefsir etmemişlerdir. Hatta onlara göre küçük günah olarak kabul ettikleri bir takım ayetler bile bulunmaktadır. Ancak Fahreddîn Râzî'nin *İsmetu'l-Enbiyâ* kitabını yazarken daha çok Mâturîdî ve Şia mensuplarına yakın olduğı görülmüştür. Hatta *Mefâtihu'l-Ğayb/et-Tefsîru'l-Kebîr* eserinde Abese suresinin tefsirini yaparken suratını asan ve hatayı yapan kişinin Hiz. Peygamber olduğunu kabul ettiğine, ancak sonradan *İsmetu'l-Enbiyâ* kitabını yazarken Abese suresindeki kişinin Hiz. Peygamberin olmasının mümkün olmadığını birçok kanıt ışığında ifade ettiğine de şahit olunmuştur. Dolayısıyla peygamberlerin ismeti konusu üzerinde daha kapsamlı bir şekilde araştırma yapıldığı zaman onların masum ve günahsız oldukları kolayca anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdu Ali Tahir, Zeynulabidin, *İsmetu'l-Enbiya*, Kum: İntişârât-ı Merkez-i Risalet, 1433/2012.
- Ağa Bozorgi Tehrânî, Muhammed Muhsin (öl. 1390/1970), *ez-Zer'â ilâ Tesânîfi 'ş-Şîa*, Kum: İsmâiliyyân, 1408/1987.
- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillâh, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybanî (öl. 241/855), *Fedâilu's-Sahâbe*, Beyrut: Muesseset'ur-Risale, 1983.
- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillâh, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybanî (öl. 241/855), *Musnedu Ahmed*, Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1419/1998.
- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillâh, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybanî (öl. 241/855), *Musnedu Ahmed*, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1421/2001.
- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillâh, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybanî (öl. 241/855), *er-Red ale'l-Cehmiyye ve'z-Zenâdika*, Dâru's-Subât, Tarihsiz.
- Akdemir, Furat, *Fetânet Sıfatı Bağlamında Hz. Peygamber'in Örnekliği Meselesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Kelam Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2014.
- Akkaya, Hüseyin, "Süleyman" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları).
- Âlûsî, Mahmud Şehâbuddîn (öl. 1270/1854), *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1995.
- Âmulî, Seyyid Haydar (öl. 787/1385), *Tefsîru'l-Muhîtu'l-Azam*, Tahran: Sazmân-ı Çâp ve İntişârât-ı Vizâret-i İrşâdî-i İslâmî, 1422/2002.
- Arûsî Huveyzî, Abdu Ali b. Cumua (öl. 1112/1701), *Tefsîru Nûru's-Segaleyn*, Kum: İntişârât-ı İsmâiliyyân, 1415/1994.
- Askerî, Hasan b. Abdullâh (öl. 395/1005), *el-Furûğ fî'l-Luğat*, Beyrut: Dâru'l-Âfâğı'l-Cedîde, 1400/1980.
- Ayhan, Bayram, *Kur'an'ı Kerime Göre Peygamberlerin İsmeti*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Ayyâşî, Muhammed b. Mesud (öl. 320/932), *Tefsîru'l-Ayyâşî*, Tahran: Çâphâne-i İlmiyye, 1380/2001.
- Bağdatlı İsmail Paşa, İsmail b. Muhammed (öl. 1839/1920), *Hediyetu'l-Ârifîn Esmâu'l-Muellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Tarihsiz.
- Bağdatlı İsmail Paşa, İsmail b. Muhammed (öl. 1839/1920), *İzâhu'l-Meknûn fî'z-Zeyli alâ Keşfi'z-Zunûn*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Tarihsiz.
- Beğavî, Ebu Muhammed, Hüseyin b. Mesud (öl. 516/1122), *Tefsîru Beğavî*, Beyrut: Dâru't-Tîbe, 1417/1997.
- Behcetpûr, Abdu'l-Kerîm, *Tefsîr-i Hengâm bâ Vahy*, Kum: Müessese-i Temhîd, 1390/2011.
- Behrânî, Hâşim b. Süleymân (öl. 1107/1696), *el-Burhân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Kum: Müessese-i Bi'se, 1374/1995.

- Beyhakî, Ebu Bekir, Ahmed b. Hüseyin (öl. 458/1066), *Kaza ve'l-Kader*, Riyâz: Mektebetu'l-Abîkân, 1421/2000.
- Beyhakî, Ebu Bekir, Ahmed b. Hüseyin (öl. 458/1066), *Şuabu'l-Îmân*, Bombay: Mektebetu'r-Rüşd, 1423/2003.
- Beyzâvî, Abdullah b. Ömer (öl. 685/1286), *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1418-1994.
- Bibi Sâdât, Rıza Behabadî, *İsmetu'l-Enbiya der Kur'an*, Tahran: Tahran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Birinçkar, Rıza, *Âşinâyî bâ Fırak ve Mezâhibi İslâmî*, Kum: Tâhâ, 2002.
- Buhârî, Ebu Abdillâh, Muhammed b. İsmâîl (öl. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, Kâhire: Dâru Tavgî'n-Necât, 1422/2001.
- Bursevî, İsmail Hakkı (öl. 1137/1725), *Tefsiru Ruhi'l-Beyân*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, Tarihsiz.
- Burûcerdî, Seyyid Hüseyin (öl. 1276/1859), *Tefsiru Sırâtu'l-Müstakîm*, Kum: Müessese-i Ensâriyan, 1416/1995.
- Caferî, Yakub, *Tefsîr-i Kevser*, Kum: Hicret, 1376/1997.
- Câhiz, Ebu Osman, Amr b. Bahr (öl. 255/869), *Osmaniyye*, Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1412/1991.
- Câhiz, Ebu Osman, Amr b. Bahr (öl. 255/869), *Resâilu'l-Câhiz*, Beyrut: Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, 1423/2002.
- Cerrahoğlu, İsmail, “Garânîk” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları).
- Cerrahoğlu, İsmail, “Garânîk” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları).
- Cessâs, Ebu Bekir, Ahmed b. Ali (öl. 370/981), *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsu'l-Arabî, 1405/1984.
- Cevâdî Âmulî, Abdullah, *Tefsîr-i Mevzûiyi Kur'an-ı Kerim/Vayh ve Nubuvvet der Kur'an*, Kum: Merkez-i Neşr-i Esrâ, 1384/2005.
- Cuşemî, Ebu Sad, Muhsin b. Muhammed (öl. 494/1101), *et-Tehzîb fî't-Tefsîr*, Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısırî, 1439/2018.
- Çağrııcı, Mustafa, “Zulüm” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları).
- Çelebi, İlyas, “Mu'tezile” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları).
- Çelebi, İlyas, “Sihir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları).
- Çıtır, Aslan, *Kur'an'da Peygamberlere İsnat Edilen Olayların Masumiyet Açısından Değerlendirilmesi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Dârimî, Ebû Muhammed, Abdullah b. Abdurrahman (öl. 255/869), *Sünenü'd-Dârimî*, Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî Linneşr ve't-Tevzî', 1412/2000.
- Darusselam, Darusselam İslâmî İlim ve Fikir Portalı. “Ebûbekir Râzî el-Cessâs ve İ'tizâlî Görüşleri”. Erişim 18 Ekim 2015. <https://darusselam.com>
- Demireşik, Ömer Faruk, *İtâb Ayetleri Işığında Hz. Peygamber'in Dindeki Yeri ve İsmeti*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2003.

- Deniz, Bayram, *İsmet-i Enbiyâ Düşüncesinin Kur'ân Yorumuna Etkisi*, Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Deylemî, Hasan b. Muhammed (öl. 841/1437), *İrşadu'l-Kulûb*, Kum: eş-Şerîfu'r-Radî, 1412/1991.
- Ebu Azbe, Hasan b. Abdu'l-Muhsin (öl. 1172/1759), *er-Ravdatu'l-Behiyye fîmâ Beyne'l-Eşâire ve'l-Mâturîdiyye*, Beyrut: Sebîlu'r-Reşâd, 1416/1996.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eşas (öl. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvud*, Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye Seydâ, Tarihsiz.
- Ebû Hanîfe, Numan b. Sâbit (öl. 150/767), *el-Âlim ve'l-Muteallim*, Tahkik: Muhammed Zahit Kevserî, 1368/1948.
- Ebû Hanîfe, Numan b. Sâbit (öl. 150/767), *el-Fıkhu'l-Ekber*, el-İmârâtü'l-Arabiyye: Mektebetu'l-Furkân, 1419/1999.
- Ebû Hanîfe, Numan b. Sâbit (öl. 150/767), *İmamı Azam'ın Beş Eşeri*, İstanbul: Kalem Yayınları (Çeviren: Mustafa Öz), 1981.
- Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf (öl. 745/1344), *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsir*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420/1999.
- Ebu'l-Futûh-i Râzî, Hüseyin b. Ali (öl. 556/1161), *Ravzu'l-Cenân ve Ruhû'l-Cinân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Meşhed: Bonyâd-i Pejûhişhâ-i İslâmî-i Âstân-i Kuds-i Rızavî, 1408/1987.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul: Yenda Yayınları, Tarihsiz.
- Er, Hatice, *Oryantalistlerin Kur'ân Vahyi ve Kur'ân'ın Kaynağına Yönelik İddiaları*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed (öl. 370/980), *Tehzîbu'l-Luğa*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1421/2000.
- Fahreddîn Râzî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ömer (öl. 606/1210), *el-Muhassal*, Umman: Dâru'r-Râzî, 1411/1990.
- Fahreddîn Râzî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ömer (öl. 606/1210), *İsmetu'l-Enbiyâ*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1409/1989.
- Fahreddîn Râzî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ömer (öl. 606/1210), *Meîâtîhu'l-Ğayb/et-Tefsîru'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420/1999.
- Fazlullah, Seyyid Muhammed Hüseyin (öl. 1431/2010), *Tefsiru min Vahyi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Milâk, 1419/1998.
- Fellâhî, Ebulfazl, *Berresiyyi Meseleyi İsmeti Peyamberan Ez Didgahi Allame Tabâtabâî*, Mazenderan: Mazenderan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed (öl. 175/791), *Kitabu'l-Ayn*, Kum: Neşr-i Hicret, 1409/1988.
- Feyz-i Kâşânî, Molla Muhsin, Muhammed Muhsin b. Şah Murtezâ (öl. 1090/1679), *Tefsiru's-Sâfi*, Tahran: Mektebetu's-Sadr, 1415/1995.
- Feyz-i Kâşânî, Molla Muhsin, Muhammed Muhsin b. Şah Murtezâ (öl. 1090/1679), *Vâfi*, İsfahan: Kitaphane-i İmam Emiri'l-Muminin Ali, 1406/1985.
- Fırât-i Kûfî, Fırât b. İbrahim (öl. 307/919), *Tefsiru Fırât-i'l-Kûfî*, Tahran: Muessesetu't-Tab' ve'n-Neşr fî Vizâreti'l-İrşâdî'l-İslâmî, 1411/1990.

- Fîruzâbâdî, Muhammed b. Yakûb (öl. 817/1415), *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîri İbn Abbâs*, Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Tarihsiz.
- Gonâbâdî, Sultan Muhammed (öl. 1327/1909), *Tefsîru Beyânî's-Saâde*, Beyrut: Muessesetu'l-A'lemî, 1408/1987.
- Günaydın, Fatma, *Mâturîdî'nin Kelâm Sisteminde Peygamberlerin İsmeti*, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelâm Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2013.
- Ğulamî Murine, Merziye, *Nispetsenciye Halati İnfiialiye Peyamberan ve İsmeti Anan der Kur'ân ve Hadis*, Ahvaz: Şehit Çamran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Hâkim Nîşâbûrî, Ebu Abdillâh, Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed (öl. 405/1014), *el-Mustedrek'u ale's-Sahihayn*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Alemiyye, 1411/1990.
- Harrânî, Hasan b. Ali (öl. 381/991), *Tuhefu'l-Ukul*, Kum: Câmîe-i Müderrisîn, 1404/1983.
- Haskânî, Abeydullah b. Ahmed (öl. 490/1096), *Şevâhidu't-Tenzîl li-Kavâidi't-Tefdîl*, Tahran: Sazmân-i Çâp ve İntişârât-ı Vizâret-i İrşâdi-i İslâmî, 1411/1990.
- Hevvârî, Hud b. Muhakkem (öl. 280/893), *Tefsîru Kitabillahi'l-Azîz*, Cezayir: Dâru'l-Besâir, 1426/2005.
- Hiberî, Ebu Abdillâh, Hüseyin b. Hakem (öl. 281/894), *Tefsîru'l-Hiberî*, Beyrut: Muessetu Âlu'l-Beyt, 1408/1987.
- Hillî, Fâzıl Mikdâd (öl. 826/1422), *el-Bâbu'l-Hâdî Aşr mea Şerhîhi'n-Nâfi' Yevmu'l-Haşr*, Tahran: Müessese-i Mutâleât-ı İslâmî, 1406/1986.
- Hillî-Hasanzade Amulî, *Keşfu'l-Murâd*, Kum: Muessesetu'n-Neşri'l-İslâmî, 1413/1993.
- <http://www.islamquest.net/fa/archive/question/fa22409>.
- <https://darusselam.com/reddiyeler/ebubekir-razi-el-cessas-ve-i-tizali-gorusleri.html?print=print>.
- <https://makarem.ir/main.aspx?lid=0&typeinfo=44&catid=27795&pageindex=0&mid=394638>.
- <https://www.mehrnews.com/news/2894224>.
- Humeynî, Ruhullah Mûsevî (öl. 1410/1989), *Cihâd Ekber*, Tahran: Müessese-i Tanzîm ve Neşr-i İmam Humeynî, 1387/2008.
- Humeynî, Ruhullah Mûsevî (öl. 1410/1989), *Kırk Hadis Şerhi*, İstanbul: Hamd Yayınları, 1414/1993.
- Hürrü Âmilî, Muhammed b. Hasan (öl. 1104/1693), *İsbâtu'l-Hudâ bi'n-Nusûs ve'l-Mu'cizât*, Beyrut: Muessesetu'l-Alemî, 1422/2001.
- Hürrü Âmilî, Muhammed b. Hasan (öl. 1104/1693), *Vesâilu's-Şia*, Kum: Muessesetu Âli'l-Beyt, 1409/1988.
- Hüseynî Hemedânî, Seyyid Muhammed (öl. 1417/1996), *Envâr-i Dirahşân*, Tahran: Kitapfurûşî-i Lutfî, 1404/1983.
- Hüseynî, Hüseyin b. Ahmed (öl. 1426/2005), *Tefsîr-i İsnâ Aşerî*, Tahran: İntişârât-ı Mîkât, 1363/1984.
- İbn Atiyye, Ebu Muhammed, Abdulkhak b. Galib (öl. 541/1147), *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitabi'l-Aziz*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1422/2001.
- İbn Bâbeveyh, Muhammed b. Ali (öl. 381/991), *Hisâl*, Kum: Câmîeyi Müderrisîn, 1403/1983.

- İbn Ebî Hâtem, Abdurrahman b. Muhammed (öl. 541/1147), *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Riyâz: Mektebetu Nezâr Mustafa Bâz, 1419/1998.
- İbn Ebi'l-Hadîd, Abdu'l-Hamîd b. Hibetullah (öl. 656/1258), *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, Kum: Mektebetu Ayetullah Maraşî, 1378/1999.
- İbn Hamîr, Ebu'l-Hasan, Ali b. Ahmed (öl. 640/1242), *Tenzîhu'l-Enbiyâ ammâ Nesebe İleyhim Hasâletu'l-Eğbiyâ*, Lübnan: Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, 1411/1990.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed, Abdulmelik b. Hişam (öl. 218/833), *Sîretu'n-Nebeviyye*, Mısır: Şirketu Mektebeti ve Matbaati Mustafâ el-Bânî el-Halebî, 1375/1955.
- İbn Huzeyme, Ebu Bekir, Muhammed b. İshak (öl. 311/923), *Sahîhu İbn Huzeyme*, Beyrut: Mektebetu'l-İslâmî, Tarihsiz.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ', İsmail b. Ömer (öl. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1407/1986.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ', İsmail b. Ömer (öl. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Yezîd Kazvînî (öl. 273/887), *Sünenü İbn Mâce*, Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabî, Tarihsiz.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl, Muhammed b. Mükerrrem (öl. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: Dâr'u Sâdır, 1414/1994.
- İbn Meğâzilî, Ebu'l-Hasan, Ali b. Muhammed b. Muhammed (öl. 483/1090), *Menâkib'u Emîr'il-Muminin Ali b. Ebî Tâlib*, Sana'a: Dâru'l-Âsar, 1424/2003.
- İbn Sînâ, Ebû Ali, Hüseyin b. Abdullah (öl. 428/1037), *eş-Şifâ/el-İlâhiyyât*, Kum: Mektebetu Ayetullah Maraşî, 1404/1983.
- İbn Tâvus, Seyyid İbn Tâvus-i Hasanî (öl. 664/1265), *et-Teşrîf bi'l-Minen fî Ta'rîfi'l-Fiten*, Kum: Muessesetu Sahibi'l-Emr, 1416/1996.
- İbnu's-Sâî, Ebu Tâlib, Ali b. Enceb (öl. 674/1276), *ed-Durru's-Semîn fî Esmâi'l-Musannifîn*, Tunus: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1430/2009.
- İhsan Arslan, "Abese Suresinin Muhatabı Kimdir? (Abdullah b. Ümmü Mektûm Olayı)", *Diyanet İlmî Dergisi*, 53/2, (Nisan-Mayıs-Haziran 2017).
- Kâdî Abdulcebbâr, Ebu'l-Hasan, Abdulcebbâr b. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî (öl. 415/1025), *el-Muğnî fî'l-Ebvâbi't-Tevhîd ve'l-Adl*, Kahire: Dâru'l-Mısriyye, 1382/1962.
- Kâdî Abdulcebbâr, Ebu'l-Hasan, Abdulcebbâr b. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî (öl. 415/1025), *Fazlu'l-İtizâl ve Tabakâtu'l-Mu'tezile*, Mısır: Dâru Kutubi'l-Mısriyye, Tarihsiz.
- Kâdî Abdulcebbâr, Ebu'l-Hasan, Abdulcebbâr b. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî (öl. 415/1025), *Muteşâbihu'l-Kur'ân*, Kahire: Mektebetu Dâri't-Turâs, 1386/1966.
- Kâdî Abdulcebbâr, Ebu'l-Hasan, Abdulcebbâr b. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî (öl. 415/1025), *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, Beyrut: Dâr'u İhyâ'it-Turâs'il-Arabî, 1422/2002.
- Kâdî Abdulcebbâr, Ebu'l-Hasan, Abdulcebbâr b. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî (öl. 415/1025), *Tenzîhu'l-Kur'ân ani'l-Metâin*, Beyrut: Dâru'n-Nihzetu'l-Hadîse, 1426/2005.

- Kâdî İyâz, Ebu'l-Fazl, İyâz b. Musa b. İyâz Yahsubî (öl. 544/1149), *Şerhu's-Şifâ*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421/2000.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Kâşânî, Molla Fethullah (öl. 988/1580), *Tefsiru Minhecu's-Sâdıkîn*, Tahran: Kitap Furûşî-i Muhammed Hasan İlmî, 1377/1957.
- Kâşîfî Sebzivârî, Hüseyin b. Ali (öl. 910/1504), *Mevâhibun aleyh*, Tahran: Sazmân-i Çâp ve İntişârât-ı İkbâl, 1411/1990.
- Kâtib Çelebî, Hacı Halife, Mustafa b. Abdullah (öl. 1067/1657), *Keşfu'z-Zunûn an Esâmîyi'l-Kutub ve Funûn*, Bağdat: Mektebetu'l-Musennâ, 1360/1941.
- Kâtib Çelebî, Hacı Halife, Mustafa b. Abdullah (öl. 1067/1657), *Sulemu'l-Vusûl ilâ Tabakâtî'l-Fuhûl*, İstanbul: Mektebetu İrsikâ (IRCICA) Yayınları, 1431/2010.
- Kırâtî, Muhsin, *Tefsîr-i Nûr*, Tahran: Merkez-i Ferhengi-i Dershâ-i ez Kur'an, 1383/2004.
- Komisyon, *Hidayet Önderleri/İmam Rıza*, İstanbul: Kevser Yayınları, 1428/2007.
- Kuleynî, Muhammed b. Yakub (öl. 329/940), *Usûlu'l-Kâfî*, Tahran: Dâr'ul-Kutub'il-İslâmiyye, 1407/1987.
- Kummî Meşhedî, Muhammed b. Muhammed Rıza (öl. 1125/1713), *Tefsiru Kenzu'd-Dakâik ve Bahru'l-Garâib*, Tahran: Sazmân-i Çâp ve İntişârât-ı Vizâret-i İrşâdî-i İslâmî, 1368/1989.
- Kummî, Ali b. İbrahim (öl. 307/919), *Tefsiru'l-Kummî*, Kum: Dâru'l-Kitâb, 1404/1984.
- Kureşî, Seyyid Ali Ekber, *Tefsîr-i Ahsenu'l-Hadîs*, Tahran: Bonyâd-i Bi'set, 1377/1998.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ahmed (öl. 671/1273), *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Kahire/Mısır, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1384/1964.
- Kuşeyrî, Abdulkerim b. Hevâzin (öl. 465/1072), *Letâifu'l-İşârât*, Mısır: Heyetu'l-Mısriyye, 1421/2000.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr, Muhammed b. Muhammed (öl. 333/944), *et-Tevhîd*, İskenderiyye: Dâru'l-Câmiâtü'l-Mısriyye, Tarihsiz.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr, Muhammed b. Muhammed (öl. 333/944), *Te'vîlâtü Ehli's-Sunne*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Mâverdî, Ebu Hasan, Ali b. Muhammed (öl. 450/1058), *Tefsiru Mâverdî/Nuket ve'l-Uyûn*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Tarihsiz.
- Mazharî, Muhammed Senâullah (öl. 1225/1810), *et-Tefsiru'l-Mazharî*, Pakistan: Mektebetu Rüşdiyye, 1412/1991.
- Meclîsî, Muhammed Bâkır (öl. 1110/1698), *Bihâru'l-Envar*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1403/1983.
- Mehr, Muhammed Saîdî, *Kelâmi İslâmî*, Kum: Kitab-ı Tâhâ, 1381/2002.
- Mekârim Şîrâzî, Nâsır, *Emselu fî Tefsiri Kitabî'l-lâhi'l-Munzel*, Kum: Medrese-i İmam Ali b. Ebî Tâlib, 1421/2000.
- Mekârim Şîrâzî, Nâsır, *Pencâh Dersi Usûli Akâid Berâyi Cevânân*, Kum: Merkez-i Tahkîkât-ı Kampiyûterî-i Ulûm-i İslâmî-i Nûr/ Mecmua-i Âsâr-i Ayetullah Mekârim Şîrâzî, Tarihsiz.
- Mekârim Şîrâzî, Nâsır, *Tefsîr-i Numûne*, Tahran: Dâru'l-Kutubi'l-İslâmiyye, 1374/1995.

- Merâğî, Ahmed b. Mustafa (öl. 1371/1952), *Tefsiru'l-Merâğî*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Tarihsiz.
- Merkezi Mustafâ, *el-Akâidu'l-İslâmiyye*, Kum: Merkezi'l-Mustafâ li'd-Dirâsâtî'l-İslâmiyye, 1419/1998.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, İstanbul: İnsan Yayınları, Tarihsiz.
- Mevlânâ, Celâleddîn Rûmî (öl. 672/1273), *Dîvân-ı Kebîr*, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1414/1993.
- Mevlânâ, Celâleddîn Rûmî (öl. 672/1273), *Şark-İslam Klasikleri Mesnevî I*, MEB Yayınları, Tarihsiz.
- Meybedî, Muhammed Fakir, *Nakd-i Şubehât-i Piramun-i İsmet-i Enbiya der Kur'ân*, Tahran: Emir Kebir Sanat Üniversitesi Mühendis Nesaci Fakültesi, Yüksek Linans Tezi, 1427/2006.
- Mısbâh Yezdî, Muhammed Taki (öl. 1441/2020), *Âmûzişi Akâid*, Kum: Şirket-i Çâp ve Neşr-i Beyne'l-Milel-i Vabeste be Müessesese-i İntişârât-ı Emir Kebir, 1383/2004.
- Mufîd, Muhammed b. Muhammed b. Numan (öl. 413/1022), *en-Nuketü'l-İ'tikâdiyye*, Kum: el-Mu'temeru'l-Âlemî li's-Şeyh Mufîd, 1413/1993.
- Mufîd, Muhammed b. Muhammed b. Numan (öl. 413/1022), *Evâilu'l-Megâlât fi'l-Mezâhib ve'l-Muhtârât*, Kum: el-Mu'temeru'l-Âlemî li's-Şeyh Mufîd, 1423/2002.
- Mufîd, Muhammed b. Muhammed b. Numan (öl. 413/1022), *Tashîhu İ'tikâdâtî'l-İmâmiyye*, Kum: el-Mu'temeru'l-Âlemî li's-Şeyh Mufîd, 1413/1992.
- Muğniye, Muhammed Cevad (öl. 1400/1979), *Tefsiru'l-Kâşif*, Tahran: Dâru'l-Kutubi'l-İslamiyye, 1424/2003.
- Mukâtil, Ebu'l-Hasan, Mukâtil b. Süleyman (öl. 150/767), *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs, 1423/2002.
- Mustafavî, Hasan (öl. 1426/2005), *et-Tahkîk fî Kelimâtî'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1430/2009.
- Muttakî Hindî, Alaüddin Ali b. Husamuddin (öl. 975/1567), *Kenzu'l-Ummâl*, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1401/1981.
- Muzaffer, Muhammed Rızâ (öl. 1430/2009), *Akâidu'l-İslamiyye*, Kum: İntişârât-ı Ensâriyyan, 1387/2008.
- Mücahid, Ebu Haccac, Mücahid b. Cebr (öl. 103/721), *Tefsiru Mücahid*, Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, 1410/1989.
- Müslim, Müslim b. Haccac (öl. 261/875), *Sahîhu'l-Müslim*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Tarihsiz.
- Necâşî, Ahmed b. Ali (öl. 450/1058), *Ricâlu'n-Necâşî*, Kum: Câmîe-i Müderrisîn, 1416/1995.
- Necefî, Ruhullah, *Berresiye Tatbikiye Tefsiriye Taberî ve Âlûsî Derbareyi İsmeti Enbiya*, Tahran: Edebiyat ve İnsanî İlimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman, Ahmed b. Ali b. Şuayb (öl. 303/915), *Sünenü'l-Kubrâ*, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1421/2001.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman, Ahmed b. Ali b. Şuayb (öl. 303/915), *Tefsiru'n-Nesâî*, Beyrut: Muessesetu'l-Kutubi's-Sekafiyye, 1410/1989.
- Nesefî, Ebu Hafs, Ömer b. Muhammed (öl. 537/1142), *et-Tefsîr fî't-Tefsîr*, İstanbul: Dâru'l-Lubâb, 1440/2019.

- Nesefî, Ebu'l-Berekât, Abdullah b. Ahmed (öl. 710/1310), *Tefsîru Nesefî/Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Tevîl*, Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1416/1995.
- Nûrî, Hüseyin b. Muhammed Takî (öl. 1420/1999), *Mustedreku'l-Vesâil*, Kum: Muessesetu Âli'l-Beyt, 1408/1987.
- Öz, Mustafa, “Şia” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları).
- Râgıb İsfahânî, Ebu'l- Kasım, Hüseyin b. Muhammed (öl. 501/1108), *Mufredâtu Elfâzı'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1412/1991.
- Reşîd Rızâ, Muhammed Reşîd b. Ali (öl. 1354/1935), *Tefsîru'l-Menâr*, Mısır: el-Hey'etu'l-Mısıriyye, 1411/1990.
- Ruhiberendak, Kavus, *Tevcihiyi Aklaniyi İstinadi Gunah Be Masuman Aleyhimusselam Der Nususi Dinî*, Kum: İslami İlimler Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.
- Sa'lebî, Ebu İshak, Ahmed b. Muhammed (öl. 427/1035), *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1422/2002.
- Sâbûnî, Muhammed Ali (öl. 1442/2021), *en-Nübüvvet ve'l-Enbiyâ*, Dimeşk: Mektebetu'l-Gazâlî, 1405/1985.
- Sâdikî Tahrânî, Muhammed (öl. 1432/2011), *el-Furkân fî Tefsîri'l-Kur'ân Bi'l-Kur'ân*, Kum: İntişârât-ı Ferhengi-i İslâmî, 1365/1986.
- Sadruddin Şîrâzî, Muhammed b. İbrahim (öl. 1050/1640), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kum: İntişârât-ı Bîdâr, 1366/1957.
- Sadûk, Ebû Cafer, Muhammed b. Ali (öl. 381/991), *el-Hisâl*, Kum: Câmîe-i Müderrisîn, 1362/1983.
- Sadûk, Ebû Cafer, Muhammed b. Ali (öl. 381/991), *el-İ'tikâdât*, Kum: el-Mu'temeru'l-Âlemî li'ş-Şeyh Mufid, 1414/1993.
- Sadûk, Ebû Cafer, Muhammed b. Ali (öl. 381/991), *et-Tevhîd*, Kum: Câmîe-i Müderrisîn, 1398/1977.
- Sadûk, Ebû Cafer, Muhammed b. Ali (öl. 381/991), *Kemâlu'd-Dîn ve Temâmu'n-Ni'met*, Tahran: İslâmiyye, 1395/1975.
- Sadûk, Ebû Cafer, Muhammed b. Ali (öl. 381/991), *Uyûnu Ahbâri'r-Rızâ*, Tahran: Neşr-i Cihân, 1378/1999.
- Semânî, Ebu Muzaffer, Mansur b. Muhammed (öl. 489/1096), *Tefsîru'l-Kur'ân*, Riyad: Dâru'l-Vatan, 1418/1997.
- Send, Muhammed, *es-Sahabe beyne'l-Adalet ve'l-İsmet*, Kum: Lisanu's-Sıdk, 1426/2005.
- Seyyid Kutub, Seyyid b. Kutub b. İbrahim (öl. 1386/1966), *fî Zilâli'l-Kur'ân*, Beyrut-Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 1412/1991.
- Seyyid Radî, Ebu'l-Hasan, Muhammed b. Hüseyin (öl. 406/1015), *Nehcu'l-Belâğa*, İstanbul: Kevser Yayınları, 1434/2013.
- Sohrâbî, Kemal, *Nakd ve Berresiyi Tatbikiyi Arai Tefsîriyi Piramuni Ayati İsmeti Enbiya*, Yezd: Ayetullah Hairî Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 2017.
- Subhânî, Cafer, *el-Akâidu'l-İslâmiyye*, Kum: Müessese-i İmam Sâdık, 1386/2007.
- Subhânî, Cafer, *İsmetu'l-Enbiyâ*, Kum: Merkez-i Tahkîkât-ı Kampiyûterî-i Ulûm-i İslâmî-i Nûr ve Müessese-i İmam Sâdık, 1420/1999.
- Subhânî, Cafer, *Menşûr-i Câvîd 4*, Kum: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1388/2009.

- Subhânî, Cafer, *Risâle 'yi Tevzîhu 'l-Mesâil*, Kum: Merkez-i Tahkîkât-ı Kampiyûterî-i Ulûm-i İslâmî-i Nûr/Mecmua-i Âsâr-ı Ayetullah Cafer Subhani, Tarihsiz.
- Sumâlî, Ebu Hamza, Sabit b. Dinar (öl. 148/765), *Tefsiru 'l-Kur'âni 'l-Kerim*, Beyrut: Dâru'l-Mufid, 1420/1999.
- Suyûtî, Celâluddîn, Abdurrahman b. Ebi Bekir (öl. 911/1505), *ed-Durr 'ul-Mensûr*, Kum: Kitabhâne-i Ayetullah Maraşî Necefi, 1404/1983.
- Suyûtî, Celâluddîn, Abdurrahman b. Ebi Bekir (öl. 911/1505), *Tenzîhu 'l-Enbiyâ an Tesfîhi 'l-Eğbiyâ*, Kuveyt: Mektebetu Dâru'l-Urûbetu'n-Neşr ve't-Tevzî', 1408/1988.
- Süfyân Sevrî, Ebû Abdillâh, Süfyân b. Saîd b. Mesrûk (öl. 161/778), *Tefsiru Sevrî*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1403/1982.
- Şâfiî, Ebu Abdillâh, Muhammed b. İdris (öl. 204/820), *Tefsiru 'l-İmami 'ş-Şâfiî*, Arabistan: Dâru't-Tedemmuriyye, 1427/2006.
- Şahin, Barış, *Tefsir Literatürü Çerçevesinde Peygamberlerin İsmeti*, Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Şahin, Necati, *Peygamberlik ve İsmet Sıfatı*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelam Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Şehristânî, Ebu'l-Feth, Muhammed b. Abdulkерim (öl. 548/1153), *Tefsiru 'ş-Şehristânî/Mefâtîhu 'l-Esrâr ve Mesâbîhu 'l-Ebrâr*, Tahran: Merkezu'l-Buhûs ve'd-Dirâsât, 1387/2008.
- Şerîf Murtezâ, Ebu'l-Kasım, Ali b. Hüseyin (öl. 436/1044), *Emâlî fî 't-Tefsir/Durer ve 'l-Gurer*, Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1419/1998.
- Şerîf Murtezâ, Ebu'l-Kasım, Ali b. Hüseyin (öl. 436/1044), *Resâilu 'ş-Şerîfi 'l-Mertezâ*, Kum: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 1405/1985.
- Şerîf Murtezâ, Ebu'l-Kasım, Ali b. Hüseyin (öl. 436/1044), *Tenzîhu 'l-Enbiyâ*, Kum: eş-Şerîf er-Rıdâ, 1250/1834.
- Şerîf Murtezâ, Ebu'l-Kasım, Ali b. Hüseyin (öl. 436/1044), *Tenzihu 'l-Enbiyâ*, Kum: Şerif Radî Yayınları, 1418/1997.
- Şerîfî ve Yusufiyan, Ahmed Hüseyin ve Hasan, *Pejuhişî der İsmeti Masuman*, Tahran: İntişârât-ı Pejûhişgâh-ı Ferhenk ve Endîşe-i İslâmî, 140/1999.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ali (öl. 1250/1834), *Fethu 'l-Kadîr*, Dîmeşk-Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1414/1993.
- Şeybânî, Ebû Bekr b. Ebî Âsım (öl. 287/900), *el-Âhâd ve 'l-Mesânî*, Riyad: Dâru'r-Râye, 1411/1991.
- Şimşek, Muhammed Sait, *Günümüz Tefsir Problemleri*, İstanbul: Kitap Dünyası, 1438/2017.
- Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin (öl. 1401/1981), *el-Mîzân fî Tefsîri 'l-Kur'ân* (Çeviren: Vahdettin İnce), İstanbul: Kevser Yayınları, Tarihsiz.
- Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin (öl. 1401/1981), *el-Mîzân fî Tefsîri 'l-Kur'ân*, Kum: Defteri İntişârât-ı İslâmî-i Câmîe-i Müderrisîn-i Havze-i İlmiyye-i, 1417/1997.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub (öl. 360/971), *el-Mu'cemu 'l-Kebîr*, Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, 1415/1994.
- Taberî, Ebû Cafer, Muhammed b. Cerir (öl. 310/923), *Câmiu 'l-Beyân fî Te'vîl'il-Kur'ân*, Beyrut: Muesseset'ur-Risâle Yayınları, 1421/2000.

- Taberî, Ebû Cafer, Muhammed b. Cerir (öl. 310/923), *Târîhu't-Taberî*, Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387/1967.
- Tabersî, Ebû Ali, Fazl b. Hasan (öl. 548/1154), *Mecmau'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Tahran: İntişârât-ı Nâsır Husrov, 1372/1993.
- Tadik, Müjde, *İsmet Sıfatı Bağlamında Peygamber Zellelerine İlişkin Ayetlere Fahreddin Razi'nin Yaklaşımı*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Tadik, Müjde, *İsmet Sıfatı Bağlamında Peygamber Zellelerine İlişkin Ayetlere Fahreddin Razi'nin Yaklaşımı*, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Tahrânî, Muhammed Hüseyin Hüseyinî (öl. 1416/1995), *İmâm Şinâsî*, Meşhed: Allâme Tabâtabâî, 1426/2005.
- Tayyib, Seyyid Abdu'l-Hüseyin (öl. 1412/1991), *Etyebu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Tahran: İntişârât-ı İslâm, 1378/1999.
- Temîmî Âmedî, Abdulvahîd b. Muhammed (öl. 550/1155), *Tasnîfu Ğururu'l-Hikem ve Dureru'l-Kelim*, Kum: Defter-i Tebliğât, 1366/1987.
- Tirmizî, Ebû İsa, Muhammed b. İsa (öl. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1419/1998.
- Turayhî, Fahreddîn b. Muhammed b. Ali (öl. 1085/1674), *Mecmeu'l-Bahreyn*, Tahran: Murtazavî, 1375/1996.
- Tûsî, Ebû Cafer, Muhammed b. Hasan (öl. 460/1067), *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Tarihsiz.
- Tusterî, Ebu Muhammed, Sehl b. Abdullah (öl. 283/896), *Tefsîru't-Tusterî*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1423/2002.
- Vâhidi Tedvîni Kutubi Dersî, *Şinahti Mezâhibi İslâmî 2*, Kum: Sazmâni Havzehâ ve Medârisi İlmiyyeyi Hâric ez Keşver, 1379/2000.
- Yılmaz, İbrahim, *Fahreddin Er-Râzî'de Peygamberlerin İsmeti*, Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Zebîdî, Ebu'l-Feyz, Muhammed Murtazâ b. Muhammed (öl. 1205/1791), *Tâcu'l-Arûs*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414/1994.
- Zehebî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ahmed (öl. 748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1427/2006.
- Zehebî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. Ahmed (öl. 748/1348), *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 1413/1993.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım, Mahmûd b. Ömer (öl. 538/1144), *el-Keşşâf an Hakâik ve Ğavâmizi't-Tenzîl*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, 1407/1987.
- Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa (öl. 1436/2015), *Tefsîru'l-Munîr*, Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, 1418/1998.
- Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa (öl. 1436/2015), *Tefsîru'l-Vasît*, Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1422/2002.